

ISSN 2414-5858 (Print)

ISSN 2414-5866 (Online)

DOI 10.52363/2414-5866-2024-2

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

**ВІСНИК НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ**

Серія "Державне управління"

Збірник наукових праць

Випуск 2 (21)

Харків 2024

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор – Домбровська С.М., д-р. наук держ. упр., проф.

Відповідальний секретар – Помаза-Пономаренко А.Л., д-р. наук держ. упр., с.д.

Члени редакційної колегії:

Ажажа М.А., д-р. наук держ. упр., проф.

Вавренюк С.А., д-р. наук держ. упр., доц.

Дегтяр А.О., д-р. наук держ. упр., проф.

Іваницька О.М., д-р. наук держ. упр., проф.

Кришталь Т.М., д.е.н., проф.

Леоненко Н.А., д-р. наук держ. упр., доц.

Майстро С.В., д-р. наук держ. упр., проф.

Мороз В.М., д-р. наук держ. упр., проф.

Поступна О.В., д-р. наук держ. упр., проф.

Сиченко В.В., д-р. наук держ. упр., проф.

Стрельцов Володимир, д-р. габіліт., проф. (Польща)

Кучабський Олександр, д-р. габіліт., проф. (Польща)

Міхальські Томаш, д-р. габіліт., проф. (Польща)

Урбанек Анджей, д-р. габіліт., проф. (Польща)

Засновник:

Національний університет цивільного захисту України

Свідоцтво Державної реєстраційної служби України про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації Серія КВ № 21020-10820р від 15.10.2014 р.

Внесено до Реєстру суб'єктів у сфері медіа Рішенням Національної ради з питань телебачення і радіомовлення № 31 (протокол №1 від 11.01.2024 р.). Ідентифікатор медіа R30-02502

Вісник НУЦЗУ включено до Переліку наукових фахових видань України групи «Б» (Наказ Міністерства освіти і науки України № 775 від 16.07.2018 р.).

ISSN 2414-5858 (Print).

ISSN 2414-5866 (Online)

DOI 10.52363/2414-5866-2024-2

УДК 351

ББК 67.99(2)116 Ф 43

Друкується за рішенням вченої ради НУЦЗУ. Протокол № 3 від 25.10.2024 р.

Вісник Національного університету цивільного захисту України : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2024. – Вип. 2 (201). – 508 с. – (Серія "Державне управління").

У статтях наукового збірника, згрупованих у тематичні розділи, висвітлено проблеми розвитку системи державного регулювання економічних і соціальних процесів, а також реагування на надзвичайні ситуації.

Призначений для науковців, державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування, а також усіх, хто цікавиться сучасними проблемами державного управління.

The articles of the scientific journal are grouped in thematic sections; the problems of the state regulation system of economic and social processes are enlightened, as well as response to emergencies.

For scientists, civil servants, local government officials, and anyone who is interested in modern problems of public administration.

Вісник НУЦЗУ включено:

1. У 2016 р. до міжнародної бібліографічної бази даних *RePEc* (США) і міжнародної наукометричної бази даних *Index Copernicus* (Польща).

2. У 2017 р. до міжнародної бібліографічної бази даних *Ulrich's Periodicals Directory*.

3. У 2018 р. до міжнародних індексаційних баз даних *Eurasian Scientific Journal Index* (Казахстан) і *ResearchBib* (Японія).

DOI 10.52363/2414-5866-2024-2-1

УДК 351: 342.25

*Taranenko F., graduate student, National Aviation University, Kyiv,
ORCID: 0009-0007-9409-0447*

Тараненко Ф.В., аспірант, НАУ, м. Київ, ORCID: 0009-0007-9409-0447

THEORETICAL PRINCIPLES AND ORIGIN OF THE INSTITUTE OF OMBUDSMAN AS AN OBJECT OF STATE REGULATION

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ВИТОКИ ІНСТИТУТУ ОМБУДСМЕНА ЯК ОБ'ЄКТА ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

The theoretical foundations are studied and the origins of the Ombudsman institution as an object of state regulation in Ukraine and the world are outlined. The prospects for the development of the Ombudsman institution are determined, in particular, regarding the definition of the legal regime of the local commissioner for the rights of the territorial community in the mechanism for the protection of human rights. This institution is of particular importance for the protection of citizens' rights due to the increase in violations in this area, caused by the full-scale aggression of the Russian Federation.

Keywords: *state regulation, institution of the ombudsman, genesis, local commissioner for the rights of the territorial community, protection of human rights.*

Досліджено теоретичні засади та окреслено витоки інституту омбудсмена як об'єкта державного регулювання в Україні та світі. Визначено перспективи розвитку інституту омбудсмена, зокрема, щодо визначення правового режиму місцевого уповноваженого з прав територіальної громади в механізмі захисту прав людини. Даний інститут має особливе значення для захисту прав громадян через збільшення правопорушень у цій сфері, зумовлені повномасштабною агресією РФ.

Ключові слова: *державне регулювання, інститут омбудсмена, генеза, місцевий уповноважений з прав територіальної громади, захист прав людини.*

Problem setting. Until recently, the institution of the Ombudsman, as well as the term “ombudsman” itself, in Ukraine were known only to a relatively narrow circle of legal specialists. And this is not surprising. After all, this institution arose and developed on the basis of Western European democratic values, based on the principles of separation of powers and the rule of law, and therefore, until the end of the 80s, it did not arouse much interest in the official Soviet legal doctrine. With the strengthening of democratization processes in the countries of Eastern Europe in the early 90s, interest in new democratic mechanisms for the protection of human rights, in particular, the institution of the Ombudsman, its origins and history, is growing.

Recent research and publications analysis. The peculiarities of the formation of management mechanisms in the sphere of development of legal institutions in general and the institution of the Ombudsman in particular were studied by scientists O. Batanov, N. Karpachova, A. Lelechenko, O. Maidannik, V. Pohorilko, A. Pomaza-Ponomarenko, S. Prykhodko, V. Tatsiy, Yu. Todyka and others. [1; 2; 3; 4–5; 8; 9; 11]. However, domestic mechanisms of public administration in the specified sphere (in particular, legal, organizational and resource) in the modern realities of the functioning of our state still remain insufficiently developed in the context of the influence of full-scale aggression of the Russian Federation on them.

Paper objective. Given the above-mentioned relevance of the research topic, the purpose of the article is to determine the theoretical foundations and origins of the development of the ombudsman institution in Ukraine and abroad.

Presentation of the main material. A characteristic feature of the institution of the Ombudsman was that its establishment in most countries of the world took place in the already existing system of state authorities and therefore it was necessary to take into account national, legal, cultural and other peculiarities. Therefore, despite the common principles of the conceptual construction of this institution, it is difficult to find two such institutions in the world that would be completely identical. But it is possible to single out certain common features that unite all these institutions under one generic name - Ombudsman, although in Ukraine it is the Commissioner of the Verkhovna Rada for Human Rights, in Spain, in South Africa - the Defender of the People, in Poland - the Spokesperson for Civil Rights, in France - the Mediator of the French Republic, in Lithuania - the Comptroller of the Seimas, in Greece - the Defender of Citizens, in Moldova - the Parliamentary Advocate, in Sweden, Finland, Denmark - the Ombudsman.

One of the main functions of the ombudsman in the world is to monitor the activities of executive and other state authorities by considering complaints from citizens about the actions of certain bodies or officials that have led to the violation of human and civil rights and freedoms. In this sense, an important inalienable right of the ombudsman is the right to conduct investigations, including on his own initiative, and on their basis to make recommendations on

ways to restore violated rights in a particular case, to make proposals for changes to legislation or to review illegal administrative practices of state authorities. The procedure for contacting the ombudsman is as informal and flexible as possible, and access to it is free and open to all citizens of the state.

A characteristic feature is the independence of the institution, which is manifested primarily in the high status of the position of ombudsman, which in most countries is enshrined in the Constitution, as well as in the election of the ombudsman by the parliament of the state, which ensures his independence from all branches of government, including the legislative one. The independence of the Ombudsman implies the inadmissibility and direct prohibition of interference in his activities by state authorities, political parties, public organizations, and the media. In society, the Ombudsman acts as a kind of arbitrator between a person and the authorities, therefore he must act independently and impartially.

The internal aspect of the Ombudsman's independence implies the availability of sufficient financial resources to fulfill his powers, as well as, given the personification of the institution, independence in implementing personnel and organizational policy.

Due to the lack of imperative and authoritative powers of the Ombudsman, one of the main means of his influence on the adoption of the necessary decision is the publicity and dissemination of information about violations of human rights and freedoms in the state, primarily through the publication of annual and special reports. The above characteristics in their entirety reflect only the most important features of the Ombudsman institution. Depending on the scope of powers, area of competence and other factors, it is possible to conditionally distinguish several models of the ombudsman in the world. The most common of them is the so-called classical, or strong, model of the ombudsman, first introduced in Sweden at the beginning of the 19th century.

Until now, it is impossible to say with certainty what socio-historical prerequisites led to the creation of this institution in Sweden. On the one hand, this was facilitated by the centuries-old tradition of the rule of law and respect for individual human rights inherent in the Swedes, on the other hand, the fierce struggle for power between the Swedish king and parliament. As a result, royal power was significantly limited and parliament received the right to elect a parliamentary commissioner in contrast to the royal chancellor of justice to exercise independent control over the administration and courts. This was reflected in the Constitution of 1809, according to which the position of Ombudsman for Justice (justitieombudsman) was introduced for the first time in the Swedish legal system [2].

The Swedish model is characterized by extremely broad powers and scope of competence. Thus, the Swedish Ombudsman exercises control not only over central government and administrative bodies, but also over courts and local administration bodies, as well as over the armed forces and even over officials of

state-owned enterprises to the extent that they perform state and governmental functions. To this end, the Ombudsman has many means of influence in his arsenal: the right to unlimited access to protocols and documents, including secret ones; the right of legislative initiative; the right to initiate disciplinary proceedings against persons who do not comply with his requirements, and even to impose fines; as an extraordinary prosecutor, to initiate legal proceedings against officials for improper performance of their duties, etc.

The above-mentioned characteristic features of the Swedish model have largely contributed to the success and further spread of the concept of the Ombudsman in Europe and the world.

The next country to introduce the institution of an ombudsman in 1919 was Finland, which is very close to Sweden in terms of legal system. Therefore, the model introduced in Finland is in many ways similar to the Swedish one. Here, a wide scope of competence and powers is provided, including: the right to initiate criminal prosecution of the heads of the Supreme and High Administrative Courts of Finland, as well as, by decision of the Parliament, to act as public prosecutor of other senior state officials, in particular members of the Council of State and the Chancellor of Justice.

After the Second World War, the idea of the Ombudsman institution began to spread actively in Europe. This period was characterized by a significant strengthening of the executive branch and its regulatory role in all spheres of public life, which in turn led to the need for additional means of control over the activities of administrative bodies.

In 1952, the Ombudsman institution was founded in Norway. Initially, its functions were limited only to control over the country's armed forces, and only in 1962 was a corresponding body created to control the civil administration.

Despite the success of the Swedish model, the Ombudsman institution became known to most countries of the world only after the creation of the Ombudsman service in Denmark in 1953. It was this model, given the proximity of the Danish legal system to both the Romano-Germanic and Anglo-Saxon legal cultures, that received the greatest recognition in the world. The powers of the Danish Ombudsman were somewhat narrower than those of his Swedish colleagues, but at the same time it was the first successful experiment in introducing a new institution in a country where, firstly, the principle of ministerial responsibility of the government before the parliament was in force, and, secondly, judicial control over the activities of the administration existed for a long time, which Sweden and Finland did not know.

Since then, the idea of ombudsmanship has been actively spreading from the Scandinavian countries to other countries in Europe, America, Asia and Africa.

The experience of countries with a continental legal system began to be actively studied in common law countries. In 1967, a law establishing the

Ombudsman was adopted in Great Britain. The impetus for this was the dissatisfaction of citizens with the state of administration in the country and the increase in the number of complaints in this regard. But given the specifics of the constitutional structure of the English state, which provides for significant powers of parliament to control the activities of the government accountable to it, a “weak” model of the ombudsman was introduced in Great Britain. It is characterized by a narrow sphere of competence, limited means of legal influence, as well as the introduction of the so-called parliamentary filter, as a result of which citizens’ access to the ombudsman was sharply limited. Such a possibility of appeals is provided only through parliamentarians [4; 11].

In the same 1967, the institution of the ombudsman was created in a number of provinces in Canada. In 1979, it was introduced in Australia.

During the same period, there was a growing interest in the institution of the ombudsman in the USA. The basis was the Swedish analogue. Of course, the interest of Americans in this institution never reached the same level as, say, in Europe, which is explained by the large role of the judiciary in the country. In the USA, the institution of ombudsmen was also introduced in some localities. In 1969 – in Hawaii, in 1971 – in Nebraska, in 1972 – in Iowa. A characteristic feature of the USA was the introduction of a large number of ombudsmen at different levels: state, district, city [2].

In 1976, the institution of the Ombudsman was introduced in Portugal, and in 1981 in neighboring Spain. The introduction of the institution of the People’s Defender in the constitutional and political system of Spain became one of the most successful state and legal innovations after the fall of the Franco dictatorship. The Spaniards chose a “strong” model of the Ombudsman, similar to the Swedish one. However, given the specifics of the country’s federal state system, regional ombudsmen were introduced at the provincial level. They are completely independent in the exercise of their powers from the national ombudsman of Spain, relations with which are built on the principles of coordination and delimitation of the sphere of competence. Such delimitation, in particular between the regional ombudsman of the province of Catalonia and the national ombudsman of Spain, is carried out on the basis of a bilateral agreement. The uniqueness of this model is associated with the federal features of Spain and, as experience shows, does not justify itself in countries with a unitary administrative-territorial structure [2].

Various models of ombudsmen were also introduced in Austria, Belgium, Israel, India, Italy, Cyprus, Mexico, the Netherlands, France, New Zealand, Germany, Switzerland, etc.

A feature of the French model, introduced in 1973, is that the mediator of France, where the role of the executive branch is traditionally strong, is appointed by the Council of Ministers of France, which is a kind of exception in the concept of a parliamentary ombudsman. In addition, in France, as in the UK, there is a so-

called parliamentary filter, which deprives citizens of direct access to the ombudsman.

A new wave of the idea of ombudsmanship, which contributed to the growth of the authority and number of these institutions in the world, is associated with the fall of the “iron curtain” and the appearance of new states on the map of Europe [2; 4].

In 1988, Poland was the first among the countries of Eastern Europe to introduce the institution of ombudsman. This was the first experiment in introducing this institution in a socialist system of governance. The experiment turned out to be successful. The institution of the Ombudsman for Civil Rights in Poland not only fit into the existing system of state bodies, but also actively contributed to many of the transformations that took place in the country in the late 80s. This was largely facilitated by the ideological and political neutrality of the Ombudsman, the promotion of the principles of the rule of law and the hierarchy of values oriented on human rights. The Polish model is also built on a “strong” model. Thus, the Ombudsman of Poland has the right to demand the initiation of disciplinary or administrative proceedings, and his powers in criminal and civil proceedings are equated with the powers of a prosecutor.

Many other countries of Eastern Europe have benefited from Poland's experience. In 1989, the institution of the Ombudsman was introduced in Hungary, and in the 1990s - in Georgia, Lithuania, Latvia, Moldova, the Russian Federation, Romania and Uzbekistan.

On January 15, 1998, the Law of Ukraine "On the Commissioner of the Verkhovna Rada of Ukraine for Human Rights" came into force. On April 14 of the same year, the Verkhovna Rada of Ukraine elected the first Commissioner for Human Rights in the history of the state [3; 7; 10].

At the present stage, the idea of ombudsmanship has outgrown national borders and is increasingly used at the regional and international levels. The spread of ombudsman services in the world was the impetus for the creation in 1976 of the International Ombudsman Institute, which unites national institutions from more than 50 countries, promotes the development of the ombudsman concept in the world through research, educational programs, publications and information exchange, as well as the organization of regional and international conferences.

In 1982, teachers from the University of Innsbruck (Austria) initiated the creation of a scientific society, the main task of which was to study the phenomenon of the ombudsman in Europe. Since 1988, the society has received the status of an international public organization and is now known as the European Ombudsman Institute. The main areas of activity of this institute are the dissemination and promotion of the idea of an ombudsman in Europe, support of scientific research in this area, and promotion of exchange of experience at the national, European and international levels. The members of the institute are the

majority of European ombudsman institutions. In October 1998, the Ukrainian Commissioner for Human Rights was admitted to the European Ombudsman Institute [2].

In 1993, in accordance with the provisions of the Maastricht Treaty establishing the European Union, the position of Ombudsman was introduced in the EU. He was granted the right to accept complaints from any legal or natural person of an EU member state and to conduct investigations into the activities of the institutions and bodies of the European Union, with the exception of the Court of Justice of the European Communities and the Court of First Instance of the EU. Currently, active work is underway to prepare a single code of conduct for EU officials, which would allow establishing clear criteria for assessing their activities by the European Ombudsman [11].

In 1999, after long debates, the position of Commissioner for Human Rights was introduced in the Council of Europe. It should be noted that this official does not quite fit into the concept of an ombudsman, since he is deprived of such an important right as the right to conduct a specific investigation based on complaints from citizens or on his own initiative. The Commissioner for Human Rights of the Council of Europe is called upon to carry out educational functions and coordinating activities in the field of human rights within the framework of the activities of this European institution. The process of defining the specific scope of his competence and powers has not yet been completed. The first Ombudsman of the Council of Europe was Álvaro Gil-Robles, formerly the Defender of the People of Spain.

The features of the formation of management mechanisms in the field of development of legal institutions in general were studied by the scientist A. Pomaza-Ponomarenko [9]. She distinguishes authorities depending on their place in the public administration system. The scientist insists that among these public administration bodies it is necessary to distinguish institutions with a link, that some of them determine the role of bodies that are elected and those that are appointed. The institution of the Ombudsman refers to those that have a hybrid nature, because it is elected by voting by representatives of the representative body, that is, by the parliament. However, domestic mechanisms of public administration in this area (in particular, legal, organizational) in the modern realities of the functioning of our state still remain insufficiently developed in the context of the influence on them of the full-scale aggression of the Russian Federation. Given the tendency to the functioning of local ombudsmen of the Russian Federation, we can determine the prospects for the development of the local commissioner for the rights of the territorial community in the mechanism for the protection of human rights. This institution is of particular importance for the protection of citizens' rights due to the increase in offenses in this area, caused by the full-scale aggression of the Russian Federation.

Practice shows that the Ombudsman can function as a centralized

institution at the national level, as well as as a regional / local institution. The institution of regional ombudsmen is used more often in states with a federal form of government, where strong autonomous units function, and the creation of local ombudsmen is often determined by specific needs and historical tradition. Similar institutions operate in a number of states, regardless of the presence or absence of a national ombudsman. Their powers are similar to those of the national ombudsman, but are limited to exercising control over the activities of only the administration in a given constituent part of the state or its administrative-territorial unit (province, region, oblast, community) [6].

Conclusions. Thus, today the institution of the ombudsman at the national, regional and local levels exists in more than 100 countries of the world, and this idea continues to spread. It is no exaggeration to say that the institution of the ombudsman is not only a desirable, but also a necessary element of the national system of human rights protection, a key link in the process of transformation in countries that have embarked on the path of democracy and the rule of law. The prospects for the development of the Ombudsman institution are determined, in particular, regarding the definition of the legal regime of the local commissioner for the rights of the territorial community in the mechanism for the protection of human rights. This institution is of particular importance for the protection of citizens' rights due to the increase in violations in this area, caused by the full-scale aggression of the Russian Federation.

Список використаних джерел:

1. Батанов О. Місцевий уповноважений з прав територіальної громади в механізмі захисту прав людини (проблеми теорії та практики) // Право України, 2001. № 2. С. 43.
2. Карпачова Н.І. Інститут омбудсмана. URL: <https://first-ombudsman.org.ua/ru/ombudsman-institute.html>.
3. Кривенко Л.Т. Верховна Рада України. К.: Ін Юре, 1997 (Б-чка «Нова Конституція України»). С. 22-41.
4. Майданник О.О. Інститут омбудсмана у механізмі забезпечення прав людини в Україні // Адвокат. 2010. № 7. URL: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Maid_adv_2010_7_1.pdf.
5. Майданник О. О. Парламентський контроль за додержанням конституційних прав людини в Україні // Адвокат. 2006. № 3. С. 14-18.
6. Омбудсмен // Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D0%BC%D0%B1%D1%83%D0%B4%D1%81%D0%BC%D0%B5%D0%BD>.
7. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.
8. Петренко А.А. Питання вдосконалення парламентського контролю і Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» // Державно-правова реформа в Україні. Матеріали науково-практичної конференції. К., 1997. С. 163-165.

9. Помаза-Пономаренко А.Л. Роль інституту президентської влади у сфері забезпечення національної безпеки // Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування». 2019. № 1. URL: http://el-zbirn-du.at.ua/index/zmist_2019_1/0-39.

10. Приходько С.Г. Шляхи вдосконалення інституту омбудсмена в Україні // Парламентаризм в Україні: теорія та практика. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. К., 2001.

11. Тацій В.Я., Погорілко В.Ф., Тодика Ю.М. Конституційне право України. К., 1999.

References:

1. Batanov O. Local Commissioner for the Rights of the Territorial Community in the Mechanism for the Protection of Human Rights (Problems of Theory and Practice) // Law of Ukraine, 2 (2001) : 43. Print.

2. Karpachova N.I. Ombudsman Institute. URL: <https://first-ombudsman.org.ua/ru/ombudsman-institute.html>.

3. Kryvenko L.T. Verkhovna Rada of Ukraine. Kyiv: In Yure, 1997 (New Constitution of Ukraine). P. 22-41. Print.

4. Maidannik O.O. Ombudsman Institute in the Mechanism for the Protection of Human Rights in Ukraine // Advocate. 7 (2010). URL: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Maid_adv_2010_7_1.pdf.

5. Maidannik O.O. Parliamentary control over the observance of constitutional human rights in Ukraine // Advocate. 3 (2006): 14-18. Print.

6. Ombudsman // Wikipedia. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D0%BC%D0%B1%D1%83%D0%B4%D1%81%D0%BC%D0%B5%D0%BD>.

7. Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.

8. Petrenko A.A. The issue of improving parliamentary control and the Law of Ukraine “On the Commissioner of the Verkhovna Rada of Ukraine for Human Rights” // State and legal reform in Ukraine. Materials of the scientific and practical conference. К., 1997. P. 163–165. Print.

9. Pomaza-Ponomarenko A.L. The role of the institute of presidential power in the sphere of ensuring national security // Theory and practice of state administration and local self-government. 1 (2019). URL: http://el-zbirn-du.at.ua/index/zmist_2019_1/0-39.

10. Prykhodko S.G. Ways to improve the institution of the Ombudsman in Ukraine // Parliamentarism in Ukraine: theory and practice. Materials of the international scientific and practical conference. Kyiv, 2001. Print.

11. Tatsiy V.Ya., Pohorilko V.F., Todyka Yu.M. Constitutional Law of Ukraine / Edited by Tatsiy V. Ya., Pohorilko V. F., Todyka Yu. M. K., 1999.

DOI 10.52363/2414-5866-2024-2-2

УДК 35.336.1; 336.22

Домбровська С.М., д.держ.упр., проф., Заслужений працівник освіти України, НУЦЗ України, м. Харків, ORCID: 0000-0002-8627-0057,

*Здоровко С.С., аспірантка НУЦЗ України, м. Харків,
ORCID:0000-0002-1820-8593*

*Dombrovska S., Doctor of Public Administration, Professor, Honored
Education Worker of Ukraine, Kharkiv,*

*Zdorovko S., PhD student of National University of Civil Defence of
Ukraine, Kharkiv*

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ПРОТИДІЇ ТЕРОРИЗМУ ЯК СКЛА- ДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

STATE COUNTER-TERRORISM POLICY AS A COMPONENT OF NATIONAL SECURITY

У статті проаналізовані основні підходи до розуміння дефініції тероризму, досліджено проблему регулювання боротьби з тероризмом в міжнародно-правових документах і національному законодавстві окремих держав, охарактеризована діяльність Європейського Союзу зі створення політико-правових основ єдиної європейської системи безпеки, що включає і сферу антитерористичної діяльності, проаналізований правовий статус і основні функції євроатлантичної безпеки, ресурсний потенціал структури в оптимізації боротьби з тероризмом з опорою на міжнародно-правові норми і принципи.

Із залученням широкого кола джерел, в статті здійснений науковий аналіз діяльності європейських міжнародних організацій і установ з вироблення концептуальних основ антитерористичної стратегії, застосуванню різних механізмів протидії тероризму, аналізу і оцінки ефективності спільних глобальних і регіональних зусиль в проведенні антитерористичної політики.

Методологічну основу дослідження складають сучасні принципи і методи пізнання, опису і аналізу правових явищ. Аналіз різних міжнародно-правових документів, а також національного законодавства держав показав, що світова спільнота усвідомлює високу громадську і політичну небезпеку проявів тероризму, глобальні масштаби усе більш наростаючої терористичної загрози і виробляє адекватні правові заходи у боротьбі з ним, зважаючи на його специфіку в конкретній країні. Складність вироблення універсальної міжнародно-правової дефініції тероризму, що приймається світовою спільнотою в якості парадигмальної, визначається багатовимірністю самого феномену «тероризм», що є «постійно еволюціонуючою системою».

Ключові слова: державна політика боротьби з тероризмом, міжнародний тероризм, тероризм, правовий механізм боротьби з тероризмом, взаємодія ЗМІ та органів публічної влади, інформаційне суспільство.

The article analyzes the main approaches to understanding the definition of terrorism, examines the problem of regulating the fight against terrorism in international legal documents and the national legislation of individual states, characterizes the activities of the European Union in creating the political and legal foundations of a unified European security system, which includes the field of anti-terrorist activities, the legal status and main functions of Euro-Atlantic security, the resource potential of the structure in optimizing the fight against terrorism based on international legal norms and principles.

With the involvement of a wide range of sources, the article carries out a scientific analysis of the activities of European international organizations and institutions on the development of the conceptual foundations of the anti-terrorist strategy, the application of various mechanisms for countering terrorism, the analysis and assessment of the effectiveness of joint global and regional efforts in the implementation of anti-terrorist policy.

The methodological basis of the study consists of modern principles and methods of knowledge, description and analysis of legal phenomena. The analysis of various international legal documents, as well as the national legislation of states, showed that the world community is aware of the high public and political danger of manifestations of terrorism, the global scale of the ever-increasing terrorist threat, and takes adequate legal measures to combat it, taking into account its specificities in a specific country. The complexity of developing a universal international legal definition of terrorism, which is accepted by the world community as paradigmatic, is determined by the multi-dimensionality of the phenomenon 'terrorism' itself, which is a 'constantly evolving system.'

Keywords: state counter-terrorism policy, international terrorism, terrorism, legal mechanism of counterterrorism, interaction of mass media and public authorities, information society.

Постановка проблеми. Незважаючи на існуючу у всьому світі заборону звертатися до озброєної сили при регулюванні як внутрішньодержавних, так і міжнародних стосунків, деякі держави ще нерідко прибігають до неї для вирішення суперечок і конфліктних ситуацій.

Будь-які конфлікти в суспільстві, у тому числі і озброєні, є соціально-політичними. Під соціально-політичним конфліктом - ми розумітимемо вищий ступінь розвитку протиріч в державі і суспільстві, яка характеризується посиленням протилежних тенденцій і інтересів у відносинах між соціальними групами і індивідами, які спрямовані передусім на підривання нових громадських стосунків, на послаблення розвитку держави з метою руйнування нормального порядку і легітимної політичної влади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Проблематика державної політики боротьби з тероризмом певною мірою знаходиться в зоні уваги

українських учених. Проблеми боротьби з тероризмом активно аналізують політологи, історики, соціологи, психологи і представники інших наук, виявляючи особливості соціальної, правової, психологічної природи тероризму, визначаючи його суть і причини.

Теоретичну основу статті склали праці учених державного управління, де знайшли відображення проблеми тероризму в цілому [1-6].

Постановка завдання. Метою статті є дослідити державну політику протидії тероризму.

Виклад основного матеріалу. Джерелом та основою соціально-політичного конфлікту є, як правило, соціально-політичні і соціально-економічні протиріччя, об'єктивно властиві будь-якому суспільству, які в кризові і перехідні періоди від однієї історичної форми до іншої набувають конфліктної форми руху і руйнування, детермінованої несумісністю корінних інтересів суб'єктів політики і установкою на витіснення контрагента конфліктної взаємодії з поля зору своїх інтересів.

Проте протиріччя, протилежності і відмінності - це необхідні умови конфлікту. Протилежності і протиріччя перетворюються на конфлікт тоді, коли починають взаємодіяти сили, що є їх носіями. Конфлікт - прояв об'єктивних або суб'єктивних протиріч, що виражається в незаконному використанні фізичного або психічного насильства, мішенню якого обираються цивільні люди невоюючі особи з метою дії на законні органи влади для того, щоб змінити їх політику, методи або структури [3].

Найбільш загальний сценарій розвитку конфлікту складається з трьох стадій: на початковій відбувається конфліктне розділення населення, соціальних груп на «своїх» і «чужих» за якоюсь ознакою або за сукупністю цих ознак : за національною, релігійною приналежністю, політичною орієнтацією тощо. Потім супротивні сторони переходять до активних дій, що виражається в стихійних або організованих мітингах, посиленні протидії правоохоронним органам. І, нарешті, спершу безпосередньо насильницьких дій (напади збудженого натовпу на будівлі органів влади і управління, військові об'єкти, об'єкти внутрішніх справ з метою захоплення зброї і звільнення заарештованих і т. п.; здійснення погромів, вбивств, згвалтувань, підпалів житлових будинків і автомашин) потрібна як мобілізація натовпу, так і наявність провокувальної події, що дає привід для відповідних дій.

Загострення різного роду соціально-політичних конфліктів є істотним чинником детерміації тероризму, який сьогодні, як найбільш гостра форма конфліктних ситуацій сучасності, перетворився на багатоаспектний, у високому ступені небезпечний і довготривалий чинник розвитку сучасного суспільства, що чинить не останню серйозну дестабілізуючу дію, та ставить під загрозу, самі неоохідні умови прогресивного розвитку людства [1].

З урахуванням викладеного проблеми попередження і припинення тероризму (як внутрішнього, так і міжнародного) відносяться не лише до сфе-

ри правозастосовної діяльності. Вони нерозривно пов'язані з визначенням його сутнісних характеристик, закономірностей виникнення і розвитку, розмежування з іншими формами насильства і, кінцево кінцем, з проблемою дефініції тероризму.

Активізація в останнє десятиліття терористів в різних регіонах світу разом з системою подвійних оцінок відповіді держав, що зберігається, на тероризм, як ніколи раніше наочно демонструють, що інтереси внутрішньої, регіональної і міжнародної безпеки диктують необхідність оптимізації форм і методів антитерористичної діяльності як окремих держав, так і їх об'єднань, включаючи, передусім, Організацію Об'єднаних Націй.

Як неодноразово відзначалося дослідниками і практиками, проблеми контролю, і в першу чергу соціально-політичного, над міжнародним тероризмом це не лише проблеми правозастосовної практики. Вони нерозривно пов'язані з визначенням його сутнісних характеристик, закономірностей виникнення і розвитку, розмежуванням з іншими формами насильства і, в першу чергу, з проблемою дефініції тероризму. «Феномен тероризму, має багато аспектів; у зв'язку з тим можливі різні підходи до його дослідження. Це і проблема юридичної кваліфікації, і визначення соціально-деструктивних функцій, і політологічний аналіз, і соціально-психологічна оцінка його причин і наслідків, і виявлення історичних коренів»[6].

Події, які сталися вже в XXI столітті в Україні і за кордоном, примушують усіх прагматичніше, усвідомлювати, що наступною метою терористів може бути будь-яка країна, підійти до оцінки відповідних проблем, щоб остаточно поставити тероризм поза законом. Проте це навряд чи можливо без визначення його положення в системі координат різних форм політичної боротьби і ідеологічно мотивованого насильства. Подібна оцінка і вироблення конкретних рекомендацій неможливі без усебічного і об'єктивного аналізу концептуальних і прикладних питань кваліфікації тероризму як в Україні, так і у всьому світі, а також вивчення досвіду усіх держав в дозволі на своїй території ідеологічно мотивованих насильницьких конфліктів різної інтенсивності [5]. Також нами проаналізована соціально-політична природа тероризму порівняно з такими поняттями, як «насильство», «екстремізм» і «війна»; досліджені загальні підходи до питання причин виникнення тероризму, розглянуті існуючі підходи до відповіді держави на загрозу тероризму і вироблені різні підстави їх класифікації. Одночасно вивчені існуючі міжнародні стандарти в області прав людини і міжнародного гуманітарного права в контексті боротьби з тероризмом і досліджені особливості соціально-політичного регулювання боротьби з тероризмом окремими країнами і міжнародним співтовариством в цілому, а також проблеми і перспективи розвитку в цій області.

Розгляд сутнісних характеристик тероризму і інших форм ідеологічно мотивованого насильства в контексті, передусім, суб'єктно-об'єктної спе-

цифіки тероризму дозволило підходи до вдосконалення методів протидії різним видам терористичної загрози. Проведений аналіз діючих міжнародно-соціальних норм і стандартів стосовно терористичної і антитерористичної діяльності, а також законодавчого і правозастосовного досвіду інших держав в цій сфері підтвердив, що, проводячи антитерористичну діяльність, Україна виконує свої зобов'язання як перед власними громадянами (захист суверенітету, територіальної цілісності, прав і свобод людини і громадянина), так і перед іншими державами (збереження світу і підтримка міжнародної безпеки, охорона довкілля), зміцнює політичну, воєнно-стратегічну стабільність і збалансоване партнерство з ключовими державами і міжнародними організаціями [4].

У дослідженні, з урахуванням існуючих особливостей тероризму як складного явища соціально-політичного життя, обґрунтований системний підхід до протидії тероризму і екстремізму, заснований на загальних принципах багаторівневої (особистість-суспільство-держава-регіон-міжнародне співтовариство) побудови системи безпеки стосовно терористичної загрози, а також інших посягань на конституційний лад. Проаналізовані особливості організації і функціонування системи раннього виявлення і вирішення конфліктів соціального і воєнно-політичного характеру, як частини системи попередження тероризму і екстремізму.

Здійснений в дослідженні комплексний аналіз інституціональної бази з точки зору адекватності системному характеру терористичної діяльності і ефективності протидії тероризму як неконвенційної форми політичної діяльності і екстремізму дозволив визначити ці явища в науці.

Адже, як говорив Пол Унлкінсон, це може бути абсолютно нереалістичним - сподіватися на повне знищення терористичного насильства у вільних суспільствах, тому що навіть якщо небезпечніші політично мотивовані групи можуть бути повержені шляхом жорстких і добре спланованих контрдіянь, залишається вірогідність того, що психопатичні індивідууми і кримінальні групи будуть залучені в одиничні терористичні атаки. Проте ліберальні держави повинні визнати, що, намагаючись перемогти політично мотивований тероризм, вони борються з групами, пов'язаними з особливо небезпечними формами таємниці, неоголошеної і жорстокої нетрадиційної війни. Тому, таким же різноманітним, комплексним має бути підхід до проблем ефективної протидії з боку держави, суспільства, особи і світової спільноти.

На наш погляд, багатоплановість, висока громадська небезпека тероризму як неконвенційної форми політичної діяльності обумовлюють необхідність ведення боротьби з ним на міжнародному і внутрішньодержавному рівнях з використанням системи політпко-організаційних, соціально-економічних, правових, пропагандистських, спеціальних і інших заходів антитерористичної діяльності[3].

Звичайно, рамки статті не дають можливість охопити увесь спектр проблем, пов'язаних з тероризмом, і в даному випадку увага приділялася окремим, найбільш актуальним питанням.

До теми публічно-управлінської оцінки тероризму і адекватності йому з правовою і тактичною точок зору дій держав, як до виключно актуальної для стабільного і прогресивного розвитку усього людства і окремих держав, поза сумнівом, ще не раз звертатимуться дослідники, що можна тільки вітати. Адже чим численніше, фундаментальніше і різноманітніше будуть дослідження з різних аспектів тероризму, тим більше ґрунтовними стануть наші уявлення про це складне явище і тим більше продуманою і чіткою буде наша відповідь тероризму як неконвенціональній формі політичної діяльності. Терористичні акти найчастіше приносять масові людські жертви, тягнуть руйнування матеріальних і духовних цінностей, сіють ворожнечу між державами, провокують війни, недовіру і ненависть між соціальними і національними групами, які іноді неможливо здолати впродовж життя цілого покоління. Заклопотаність світової спільноти поширенням тероризму виражається в прагненні об'єднати зусилля в протидії загальному ворогові, у тому числі, осмислити суть і причини, розробити концептуальні документи у боротьбі з тероризмом, загроза якого набуває риси транснаціональної проблеми [1]. Протидія тероризму вимагає об'єднання зусиль міжнародного співтовариства, що черпає сили в «широкій коаліції у справі захисту прав людини, цінності демократичних інститутів».

Для організації боротьби з тероризмом, що є «постійно еволюціонуючою системою», принципове значення має формування її правових основ. Тероризм у сучасному світі набув образ глобального явища, загрозливого світовій безпеці, а тому потрібні консолідовані зусилля в знаходженні способів боротьби з ним.

У розвитку євроатлантичних стосунків спостерігається розуміння державами-партнерами загальних стратегічних інтересів у боротьбі з тероризмом, проведенні антитерористичної політики і міжнародної співпраці, спираючись на переваги спільних зусиль. Ефективність політики багато в чому залежатиме від продуманої системи міжнародно-правових питань «глобальної війни з тероризмом». Міжнародно-правова основа — це те «проблемне поле» стосунків, де залишається багато спірних питань, але вона єдина основа для знаходження розумних компромісів в здійсненні колективної оборони, вибудовуванні партнерських стосунків у справі боротьби з тероризмом. Без цього не залишиться нічого іншого, як вибудовувати систему загальної безпеки в просторі по обидві сторони Атлантики [2].

Висновки. Виходячи із сказаного, стає ясно, що вивчення міжнародно-правових питань боротьби з тероризмом представляє великий науковий інтерес і є актуальним для науки публічного управління. Ознайомлення зі світовим досвідом міжнародно-правового регулювання сфери боротьби з те-

роризмом, дозволить яскравіше побачити місце і роль України в системі євроатлантичної антитерористичної коаліції, її творчий потенціал в розробці концептуальних основ побудови системи транснаціональної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Запорожець Т. Національні інтереси та безпека України в контексті геополітики . Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Управління : зб. наук. пр. 2011. № 3. С. 343–350.
2. Копанчук О.Є. Державний захист національних інтересів в інформаційній сфері України // Актуальні проблеми державного управління. 2020. № 1. С. 106-112.
3. Копанчук О.Є. Національні інтереси: теоретичний дискурс проблеми // Вісник Національного університету цивільного захисту України. 2020. Вип. 1(10). С. 45-51. (Серія: Державне управління).
4. Семенченко А. Методологія стратегічного планування у сфері державного управління забезпеченням національної безпеки України: монографія. К. : НАДУ, 2008. 428 с.
5. Ситник Г.П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади). Київ : НАДУ, 2011. 730 с.
6. Теоретичні основи національної безпеки України : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / О. Дзьобань, О. Соснін. К. : Освіта України, 2009. 384 с.

References:

1. Zaporozhets T. National interests and security of Ukraine in the context of geopolitics. Scientific Bulletin of the Academy of Municipal Management. Series: Management: coll. of science pr. 2011. No. 3. pp. 343–350.
2. Kopanchuk O.E. State protection of national interests in the information sphere of Ukraine // Actual problems of state administration. 2020. No. 1. P. 106-112.
3. Kopanchuk O.E. National interests: the theoretical discourse of the problem // Bulletin of the National University of Civil Defense of Ukraine. 2020. Issue 1(10). P. 45-51. (Series: Public administration).
4. Semenchenko A. Methodology of strategic planning in the sphere of state management of national security of Ukraine: monograph. K.: NADU, 2008. 428 p.
5. Sytnyk H.P. State management in the field of national security (conceptual and organizational and legal foundations). Kyiv: NADU, 2011. 730 p.
6. Theoretical foundations of national security of Ukraine: training. manual for students higher education institutions / O. Dzoban, O. Sosnin. K.: Education of Ukraine, 2009. 384 p.

DOI 10.52363/2414-5866-2024-2-3

УДК 351.82:338.431

Майстро С.В. д.держ.упр., проф., НУЦЗ України, м. Харків,

ORCID: 0000-0003-3035-4304,

Головко В.В., ад'юнкт НУЦЗ України, м. Харків,

ORCID 0000-0002-5596-3221

Maistro S. is the doctor of sciences of state administration, head of the department of public administration for civil defence of the National University of Civil Defence of Ukraine, Kharkiv,

Golovko V., Adjunct of the National University of Civil Defense of Ukraine, Kharkiv

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASIS OF THE STATE POLICY OF SOCIAL PROTECTION

У статті досліджено питання, що стосуються визначення теоретико-методичних засад державної політики соціального захисту. Розглянуто різні наукові погляди та методичні підходи щодо визначення ролі держави у забезпеченні соціального захисту. Дістало подальший розвиток визначення сутності та змісту державної політики соціального захисту. Визначено цілі, принципи, механізми формування та реалізації державної політики соціального захисту. Розкрито суб'єктно-об'єктні відносини в контексті формування та реалізації державної політики соціального захисту.

Ключові слова: *публічне управління та адміністрування, державна політика, соціальний захист, державна політика соціального захисту, механізми державної політики соціального захисту.*

The article examines issues related to the definition of the theoretical and methodological foundations of the state policy of social protection. Various scientific views and methodical approaches to determining the role of the state in ensuring social protection are considered. The definition of the essence and content of the state policy of social protection was further developed. The goals, principles, mechanisms of formation and implementation of the state policy of social protection are defined. The subject-object relations in the context of the formation and implementation of the state policy of social protection are disclosed.

Keywords: *public management and administration, state policy, social protection, state social protection policy, mechanisms of state social protection policy.*

Постановка проблеми. Конституція України (стаття 3) передбачає виконання державою соціально-захисної функції, яка становить частину загальної спрямованості держави щодо забезпечення прав і свобод громадян та їх гарантій [6].

Згідно статті 46 Конституції України, громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом [6].

В сучасних умовах, коли триває російська військова агресія проти України державна соціальна політика вимагає докорінної зміни, адже необхідно забезпечити ефективний соціальний захист населення в умовах запровадженого в країні воєнного стану. Це суттєво актуалізує необхідність визначення сутності та змісту, а також уточнення відповідних теоретичних підвалин державної політики соціального захисту населення, а саме: цілей, завдань, принципів, механізмів, інструментів її формування та реалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням теоретико-методичних засад формування та реалізації державної політики соціального захисту присвятили свої публікації такі науковці, як Головка Л., Деріга В., Дідківська Л., Іванова О., Котвіцька А., Кубарева І., Лібанова Е., Палій О., Роїна О., Скуратівський В. та інші [1; 2; 4; 5; 7; 8; 10].

Однак чимало питань щодо визначення сутності та змісту державної політики соціального захисту, а також обґрунтування напрямів її трансформації в сучасних умовах залишаються недостатньо дослідженими.

Постановка завдання. Метою статті є визначення сутності та змісту державної політики соціального захисту в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Соціальний захист у всіх його проявах, напрямках забезпечення та складових є важливою науковою категорією сучасної науки і практики. Причому, як необхідна передумова забезпечення сталого суспільного розвитку соціальний захист не може залишатися незмінним в різних умовах його трансформації. Тому сутність і зміст наукової категорії «соціальний захист» потребує постійних наукових розвідок та відповідного уточнення.

Поняття «соціальний захист» порівняно досить нове, яке почало використовуватись у міжнародних політико-правових актах лише з середини ХХ століття.

Так, поняття «соціальний захист» уперше було використано американськими законодавцями в тексті закону «Social Security Act», який було прийнято в 1935 р., в якому наводилося правове обґрунтування нового для США інституту обов'язкового страхування на випадок старості, смерті, інвалідності та безробіття («social» перекладається з англійської мови як «суспільний», «соціальний»; «security» - як захист, безпека, охорона, забез-

печення, гарантування) [7].

Згідно з методологією Європейської системи інтегрованої статистики соціального захисту (ESSPROS), соціальний захист охоплює усі види втручання з боку державних чи приватних організацій, метою яких є полегшення домогосподарствам та фізичним особам тягаря соціальних ризиків або потреб [9].

Інформаційно-довідковий сайт «Україна» дає наступне визначення соціального захисту – це сукупність державних заходів і видатків бюджету, пов'язаних з наданням фінансової допомоги окремим верствам населення, які через незалежні від них причини не мають достатніх для самозабезпечення доходів [3].

На думку Дідківської Л.І. та Головки Л.С., що соціальний захист – це комплекс законодавчо закріплених гарантій, що протидіють дестабілізуючим життєвим факторам [2].

Котвицька А.А. та Кубарева І.В. вважають, що соціальний захист – це комплекс економічних, правових та організаційних заходів, спрямованих на забезпечення основних соціальних прав громадянина в державі, пов'язаних із мінімізацією впливу чинників, що знижують якість життя населення та охоплює весь комплекс відносин, сутнісних зв'язків та інтересів різних соціальних суб'єктів, суспільних організацій і держави, спрямований на підтримання соціального добробуту людини в конкретних економічних умовах [7].

Скुरатівський В.А., Палій О.М. та Лібанова Е.М. стверджують, що соціальний захист – це комплекс організаційно-правових (створення відповідних інституцій в зазначеній сфері) та економічних (створення відповідних механізмів перерозподілу доходів в економіці, формування коштів соціального захисту та їх розподіл) заходів, які спрямовані на захист добробуту кожного члена суспільства в конкретних економічних умовах [10].

Роїна О.М., проаналізувавши законодавство України про соціальний захист населення, вважає, що соціальний захист – це політика держави, яка спрямована на забезпечення прав і гарантій людини у сфері рівня життя [4].

Отже на основі вищенаведених досліджень та узагальнень слід зазначити, що науковці у широкому розумінні соціальний захист розглядають, як діяльність, яка спрямована на забезпечення процесу формування та розвитку повноцінної особистості, створення умов для самовизначення та ствердження в житті; а у вузькому розумінні, соціальний захист розглядається, як сукупність економічних і правових гарантій, що забезпечують додержання найважливіших соціальних прав громадян (право на працю, на освіту, на житло, на відпочинок, на безпечне довкілля, на охорону здоров'я, на достатній життєвий рівень, на безпечні умови праці, на заробітну плату, не нижчу мінімально встановлених стандартів) [1; 5; 7; 8].

На наш погляд, соціальний захист – це сукупність передбачених зако-

ном заходів, які спрямовані на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод людини, задоволення її матеріальних і духовних потреб, підтримання соціальної стабільності в суспільстві у разі потрапляння вразливих груп населення (особи, сім'ї, групи) у складні життєві обставини, що негативно впливають на їх життя, стан здоров'я та розвиток, і які вони не можуть подолати самостійно через негативний вплив несприятливих зовнішніх та внутрішніх чинників.

Тобто, соціальний захист – це наукова дефініція, яку необхідно розглядати комплексно і системно, а саме: в просторі в межах відповідних кордонів (глобальних, національних, регіональних, місцевих); в межах певних інтересів особистості, груп населення, суспільства в цілому, і яка характеризує рівень захищеності життєво важливих інтересів суспільства в цілому та особистості зокрема від відповідних загроз для свого добробуту, як в мирний час так і в умовах війни (що особливо актуально в умовах російської військової агресії проти України).

З'ясуємо сутність та зміст наукової категорії державна політика соціального захисту.

Загалом, існує чимало визначень сутності та змісту поняття державна політика соціального захисту серед науковців, а саме: як законодавче дотримання певних державних гарантій в соціальній сфері; як сукупність тих чи інших заходів органів державного управління, спрямованих на захист добробуту кожного члена суспільства; як вирішення державою соціально-економічних проблем громадян, а також запобігання їх виникненню; як стратегічний соціально-економічний напрямок, обраний урядом країни для всебічного розвитку громадян, що забезпечує їм гідний рівень, умови життя і праці, який включає законодавчо або іншим способом встановлені гарантії соціального захисту, соціальної допомоги і соціальної підтримки, і передбачає реалізацію різних заходів, які диференційовано за адресною спрямованістю [1; 5; 7; 8].

На нашу думку, державна політика соціального захисту – це цілеспрямована, системна, законодавчо визначена діяльність суб'єкта державної політики по відношенню до об'єкта державної політики у зазначеній сфері, яка спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод людини, задоволення її матеріальних і духовних потреб, підтримання соціальної стабільності в суспільстві у разі потрапляння вразливих груп населення (особи, сім'ї, групи) у складні життєві обставини, що негативно впливають на їх життя, стан здоров'я та розвиток, і які вони не можуть подолати самостійно через негативний вплив несприятливих зовнішніх та внутрішніх чинників.

Ефективність та результативність державної політики соціального захисту забезпечується відповідною системою соціального захисту – це суку-

пність органів державної влади, підприємств, установ, організацій, які взаємодіють між собою та іншими системами державного управління з метою формування та реалізації державної політики у сфері соціального захисту всіх категорій населення, які, згідно законодавства, його потребують з метою забезпечення соціального захисту людини в умовах повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від неї обставин, у старості, а також в інших випадках, передбачених законом шляхом надання пенсій, державної допомоги, компенсаційних та інших виплат, пільг, соціальних послуг, здійсненні реабілітаційних заходів, встановленні опіки (піклування) або забезпеченні стороннього догляду тощо у відповідності з чинним законодавством [3; 6].

Для більш глибокого розуміння сутності та змісту державної політики соціального захисту, необхідно розкрити суб'єктно-об'єктні відносини.

До суб'єктів державної політики соціального захисту в Україні належать: Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Міністерство соціальної політики України, інші міністерства та відомства, органи місцевого самоврядування.

Окрім того, до суб'єктів державної політики соціального захисту доцільно необхідно віднести громадські структури та об'єднання різного типу, як формальні (політичні партії, громадські та громадсько-політичні організації та фонди, професійні спілки, асоціації підприємців, засоби масової інформації тощо), які мають офіційний статус і пройшли державну реєстрацію, так і неформальні, що склалися відповідно до певних суспільних традицій та виражають соціальні потреби та інтереси певних громадських та соціальних груп.

До об'єктів державної політики соціального захисту доцільно віднести всі сфери суспільного життя, регіони, території, а також явища, проблемні ситуації, які виникають в зазначеній сфері та потребують невідкладного вирішення.

В умовах існуючих викликів та загроз в соціальній сфері потребує відповідного обґрунтування та визначення принципів формування та реалізації державної політики соціального захисту.

Аналіз діючого законодавства в соціальній сфері дозволяє виокремити такі принципи формування та реалізації державної політики соціального захисту, як: дотримання прав і свобод людини; гуманізм; повага до особистості; забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; повага до честі та гідності; толерантність; законність; соціальна справедливість; доступність та відкритість; неупередженість та безпечність; добровільність; індивідуальний підхід; комплексність; конфіденційність; максимальна ефективність та прозорість використання коштів на соціальний захист; забезпечення високого рівня якості соціальних послуг; прозорість та підзвітність діяльності органів державної влади; демократизм тощо [3; 4].

Надзвичайно важливим етапом дослідження теоретико-методичних засад державної політики соціального захисту є виокремлення механізмів її формування та реалізації, а також визначення їх сутності та змісту.

На нашу думку, механізм формування та реалізації державної політики соціального захисту – це спосіб та особливості застосування суб'єктом державної політики по відношенню до об'єкта державної політики у зазначеній сфері сукупності цілей, принципів, методів, інструментів, засобів, важелів, прийомів, стимулів з метою встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод людини, задоволення її матеріальних і духовних потреб, підтримання соціальної стабільності в суспільстві у разі потрапляння вразливих груп населення (особи, сім'ї, групи) у складні життєві обставини, що негативно впливають на їх життя, стан здоров'я та розвиток, і які вони не можуть подолати самостійно через негативний вплив несприятливих зовнішніх та внутрішніх чинників.

В межах проведеного дослідження нами було виокремлено такі механізми формування та реалізації державної політики соціального захисту: правовий, адміністративний, економічний, інформаційний.

Правовий механізм державної політики соціального захисту базується на системі права держави, зокрема системи нормативно-правових актів, що реалізується у вигляді правозастосування та дією системи нормотворення, державного контролю та нагляду, правоохоронної, правозахисної та судової систем за допомогою яких формується та реалізується державна політика соціального захисту.

Правовий механізм формування та реалізації державної політики соціального захисту – це система законодавчих та нормативно-правових актів держави за допомогою якої забезпечується вирішення соціальних питань на всіх рівнях (національному, регіональному, місцевому), а також забезпечується гармонізація українського законодавства у соціальній сфері із міжнародним законодавством.

На законодавчому рівні система забезпечення соціального захисту представлена сукупністю взаємопов'язаних, внутрішньо узгоджених нормативних правових актів, що містять юридичні принципи та норми, які спрямовані на правове регулювання суспільних відносин у соціальній сфері, що дозволяє надати системі соціального захисту комплексності, узгодженості, чіткості, функціональності.

Тобто сукупність взаємопов'язаних, внутрішньо узгоджених основоположних нормативно-правових актів, що містять юридичні принципи та норми, спрямовані на правове регулювання суспільних відносин у сфері соціального захисту з метою їх відповідного упорядкування та розвитку відповідно до суспільних потреб, становить основу правового механізму державної політики соціального захисту.

Адміністративний механізм державної політики соціального захисту передбачає заходи адміністративного та організаційного характеру, які спрямовані на створення належних умов для функціонування системи соціального захисту шляхом формування системи відповідних соціальних стандартів, державного нагляду, заборон, регламентування надання соціальних послуг тощо. За допомогою адміністративного механізму відбувається взаємодія між елементами системи соціального захисту через сукупність адміністративних та організаційних інструментів, які формуються та реалізуються органами публічної влади.

Тобто адміністративний механізм державної політики соціального захисту функціонує за допомогою інструментів дозвільного, адміністративно-контрольного, інституціонального та нормативно-правового інструментів.

Економічний механізм державної політики соціального захисту – є сукупністю передбачених законодавством фінансово-економічних стимулів, важелів та інструментів за допомогою яких забезпечується (або має забезпечуватися) вирішення будь-яких соціальних питань, фінансування яких здійснюється за рахунок визначених законодавством джерел: коштів державного та місцевих бюджетів, коштів юридичних та фізичних осіб, кредитних ресурсів фінансових установ тощо.

Інформаційний механізм державної політики соціального захисту є важливою передумовою формування та реалізації ефективної та результативної державної політики соціального захисту через інформаційну та моніторингову її складові, а саме: проведення інтерактивного діалогу, роз'яснювальної роботи, презентаційних заходів, створення комунікаційних майданчиків науковців та експертів з соціальних питань, публікації звітів та оприлюднення аналітичних звітів, прогнозів та очікувань щодо особливостей соціальної політики країни та напрямів її подальшого розвитку, тобто сприяє висвітленню особливостей формування та реалізації державної політики соціального захисту через застосування інформаційно-комунікаційних заходів.

Окрім того, сучасні загрози та виклики вимагають від держави застосування нових засобів та інструментів комунікації безпосередньо з широкими верствами населення, реагування на політичні (досить часто популістичні) закиди у бік органів державної влади та місцевого самоврядування щодо особливостей формування соціальної політики та забезпечення соціального захисту. Тому органи публічної влади всіх рівнів повинні активно бути присутніми в засобах масової інформації, пояснюючи особливості державної соціальної політики та публікуючи аналітичну інформацію за напрямками формування та реалізації державної політики соціального захисту. При цьому необхідно забезпечити позитивне сприйняття суспільством започаткованих реформ в соціальній сфері через активний політичний, бізнесовий, громадський, суспільний діалог.

Основою інформаційного механізму державної політики соціального захисту є: система інформаційної підтримки зазначеної сфери; інформаційно-комунікаційні технології; бази статистичних даних соціального спрямування; інформативні Інтернет ресурси відповідного тематичного наповнення (соціальна політика, соціальний захист, соціальні послуги), що дозволяє отримувачам соціальних послуг в режимі on-line отримувати актуальну інформацію щодо особливостей державної політики соціального захисту.

Інформаційний механізм державної політики соціального захисту має сприяти ефективному використанню наявних інформаційних ресурсів та забезпечувати результативні комунікації сторін соціального діалогу, тобто сприяти реалізації інформаційно-комунікаційної функції державної політики соціального захисту.

Важливою складовою державної політики соціального захисту є відповідні інструменти (засоби) її формування та реалізації.

Вважаємо, що ефективність та результативність застосування правового механізму формування та реалізації державної політики соціального захисту визначають такі інструменти, як Конституція України; міждержавні угоди про партнерство, співробітництво та інтеграцію; законодавчі, нормативно-правові акти:

- ВРУ;
- Президента;
- Кабінету Міністрів;
- міністерств і відомств тощо.

Ефективність застосування адміністративного механізму формування та реалізації державної політики соціального захисту визначають такі інструменти, як:

- державний нагляд і аудит;
- соціальні стандарти;
- соціальна допомога;
- пільги;
- санкції;
- експертизи;
- обмеження та заборони тощо.

До основних інструментів економічного механізму формування та реалізації державної політики соціального захисту можна віднести:

- бюджетні субсидії та субвенції;
- ціни;
- податки;
- кредити;
- тарифи;
- страхові платежі;
- фінансування заходів соціального захисту за рахунок коштів держа-

вного та місцевих бюджетів, коштів підприємств (установ, організацій);

– добровільні внески та інші кошти, які не заборонено законодавством.

Результативність застосування інформаційного механізму формування та реалізації державної політики в частині накопичення інформації з метою забезпечення достатньої повноти для прийняття державно управлінських рішень у сфері соціального захисту забезпечується такими інструментами, як:

– електронні бази і банки інформації (збір даних, їх обробка, передача, використання, збереження та захист);

– інформаційні системи в соціальній сфері;

– звітність (статистична, бухгалтерська, податкова тощо);

– наукові та соціологічні дослідження;

– інформаційні кампанії;

– аналітичні дослідження;

– звіти підприємств, установ та організацій тощо.

Отже, в умовах існуючих загроз та викликів сьогодення держава на центральному, регіональному та місцевому рівнях має застосовувати відповідні засоби впливу, використовувати відповідні методи, інструменти й механізми з метою розв'язання існуючих проблем та суперечностей формування та реалізації державної політики соціального захисту, що вимагає подальшої модернізації державної політики соціального захисту з урахування передової практики зарубіжного досвіду, а також використання національних досягнень теорії і практики публічного управління та адміністрування в соціальній сфері.

Висновки. Таким чином, забезпечення необхідного рівня соціального захисту населення можна досягти тільки на основі узгоджених дій органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських організацій, бізнесу, підприємств, організацій та суспільства в цілому. Окрім того, в сучасних умовах удосконалення державної політики соціального захисту (перехід від надання пільг та дотацій до адресної грошової допомоги мало-забезпеченим верствам населення, зниження рівня інфляції, стабілізація курсу національної валюти, проведення виваженої політики у сфері регулювання ринку праці та зайнятості населення) є необхідною передумовою подальшого соціально-економічного розвитку України в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови нашої держави, що й буде предметом подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Дерєга В.В. Соціальна і гуманітарна політика: Навчальний посібник. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. 178 с.

2. Дідківська Л.І., Головка Л.С. Державне регулювання економіки. К.: Знання. Прес, 2002. 214 с.

3. Законодавство у сфері соціального захисту. URL:

<https://ombudsman.gov.ua/uk/zakonodavstvo-u-sferi-socialnogo-zahistu>

4. Законодавство України про соціальний захист населення / [Упоряд. Роїна О.М.; Ред. Кривенко О.А.]. 2-е вид. К.: КНТ, 2003. 245 с.
5. Іванова О.Л. Соціальна політика: теоретичні аспекти. К.: Академія, 2003. 107 с.
6. Конституція України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>
7. Котвіцька А.А., Кубарева І.В. Соціальний захист. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/7583/socialnij-zaxist>.
8. Лібанова Е. М., Палій О. М. Ринок праці та соціальний захист: Навч. посіб. К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. 491 с.
9. Національні рахунки соціального захисту (НРСЗ) в Україні у 2016 році: Статистичний збірник / Державна служба статистики України. К., 2018. 94 с.
10. Скуратівський В.А., Палій О.М., Лібанова Е.М. Соціальна політика: навч. посіб. К.: УАДУ, 1997. 360 с.

References:

1. Derega V.V. Social and humanitarian policy. [Sotsial'na i humanitarna polityka] : Study guide. Mykolaiv: Publishing house of ChSU named after Petra Mohyly, 2012. 178 p.
2. Didkivska L.I., Golovko L.S. State regulation of the economy. [Derzhavne rehulyuvannya ekonomiky]. K.: Knowledge. Press, 2002. 214 p.
3. Legislation in the field of social protection. [Zakonodavstvo u sferi sotsial'noho zakhystu]. URL: <https://ombudsman.gov.ua/uk/zakonodavstvo-u-sferi-socialnogo-zahistu>.
4. Legislation of Ukraine on social protection of the population. [Zakonodavstvo Ukrayiny pro sotsial'nyy zakhyst naseleण्या]. / [Ed. Roina O.M.; Ed. O.A. Kryvenko]. 2nd edition K.: KNT, 2003. 245 с.
5. Ivanova O.L. Social policy: theoretical aspects. [Sotsial'na polityka: teoretychni aspekty]. K.: Academy, 2003. 107 p.
6. Constitution of Ukraine. [Konstytutsiya Ukrayiny]. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>
7. Kotvitska A.A., Kubareva I.V. Social protection. [Sotsial'nyy zakhyst]. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/7583/socialnij-zaxist>.
8. Libanova E. M., Palii O. M. Labor market and social protection. [Rynok pratsi ta sotsial'nyy zakhyst]: Education. manual K.: Solomia Pavlychko Publishing House "Osnovy", 2004. 491 p.
9. National social security accounts (NSSZ) in Ukraine in 2016. [Natsional'ni rakhunky sotsial'noho zakhystu (NRSZ) v Ukrayini u 2016 rotsi]: Statistical collection / State Statistics Service of Ukraine. K., 2018. 94 p.
10. Skurativskiy V.A., Palii O.M., Libanova E.M. Social policy. [Sotsial'na polityka]: education. manual. K.: UADU, 1997. 360 p.

*Нестерук А.А., аспірант ХУУтаП ім. Л. Юзькова, м. Хмельницький,
ORCID: 0009-0006-1915-4618*

*Nesteruk A., PhD student of Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of
Management and Law, Khmelnytskyi*

СУТНІСТНА ХАРАКТЕРИСТИКА СФЕРИ ГОСТИННОСТІ ЯК ОБ'ЄКТУ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

ESSENTIAL CHARACTERISTICS OF THE HOSPITALITY SECTOR AS AN OBJECT OF PUBLIC ADMINISTRATION

Наукова стаття присвячена дослідженню сутнісної характеристики сфери гостинності як об'єкту публічного управління. Під час дослідження проведено науково-теоретичне обґрунтування генезису сфери гостинності, систематизовано зарубіжні та вітчизняні авторські підходи до її тлумачення та опису її структурних складових. Акцентовано увагу на основних чинниках становлення та розвитку сфери гостинності, серед яких виокремлено: політичні, економічні, культурні, соціальні, історичні, природно-ресурсні та науково-технічні. Розглянуто предмет дослідження з точки зору певної управлінської системи, яка має свої ознаки політичного, правового, організаційно-управлінського, соціально-економічного, інформаційного, методологічного характеру та вимагає відповідного реагування на мінливе зовнішнє та внутрішнє середовище, що формує різні умови її функціонування. Обґрунтовано, що проблемні питання розвитку сфери гостинності можуть бути позитивно вирішені за рахунок ефективності публічного управління в контексті державного реформування, розробки програм та стратегій сталого соціально-економічного розвитку, а також визначення основних векторів піднесення сфери гостинності та індустрії туризму України, окреслення першочергових завдань задля зменшення наслідків кризи, спричиненої військовим станом, та розбудови багатостороннього партнерства на міжнародному, національному, регіональному та місцевому рівнях.

Ключові слова: *сфера гостинності, сфера послуг, індустрія туризму, публічне управління, стратегія розвитку, механізми публічного управління, трансформаційні умови функціонування.*

The scientific article is devoted to the study of the essential characteristics of the hospitality sector as an object of public administration. During the study, a scientific and theoretical substantiation of the genesis of the hospitality sector was carried out, foreign and domestic author's approaches to its interpretation and description of its

structural components were systematized. Attention is focused on the main factors of the formation and development of the hospitality sector, among which the following are distinguished: political, economic, cultural, social, historical, natural resource and scientific and technical. The subject of the study is considered from the point of view of a certain management system, which has its own features of a political, legal, organizational and managerial, socio-economic, informational, methodological nature and requires an appropriate response to the changing external and internal environment, which form various conditions of its functioning. It is substantiated that problematic issues of the development of the hospitality sector can be positively resolved through the effectiveness of public administration in the context of state reform, the development of programs and strategies for sustainable socio-economic development, as well as the identification of the main vectors for the rise of the hospitality sector and the tourism industry of Ukraine, the identification of priority tasks to reduce the consequences of the crisis caused by martial law, and the development of multilateral partnerships at the international, national, regional and local levels.

Keywords: *hospitality industry, service industry, tourism industry, public administration, development strategy, public administration mechanisms, transformational operating conditions.*

Постановка проблеми. Диверсифікація послуг сфери гостинності та туристичної галузі, стрімке впровадження її системоутворюючих елементів на нових територіях, посилення конкурентного середовища змушують уряди країн світового співтовариства переглядати своє ставлення до сфери гостинності та ґрунтовніше підходити до стратегічного планування цієї важливої складової соціо-еколого-економічного розвитку.

Стійкість у сфері гостинності стає безумовним чинником зростання та створення ефективних умов функціонування індустрії туризму в світі, що постійно змінюється. Це не просто сучасна тенденція, це нагальна потреба, яка вимагає публічно-управлінських підходів до вирішення існуючих нагальних проблем.

Суттєві зміни, обумовлені всесвітньою коронавірусною пандемією та її об'єктивними наслідками, збройною військовою агресією РФ проти України, соціально-економічною, демографічною, екологічною та політичною кризою, переформатували фундаментальне підґрунтя функціонування сфери гостинності та індустрії туризму в Україні. За таких умов особливого значення набуває ретельне наукове осмислення сутнісної характеристики сфери гостинності як об'єкту публічного управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичну базу для дослідження базису індустрії туризму в цілому та сфери гостинності зокрема, заклали такі вітчизняні й зарубіжні науковці як: Д. Аллен, Р. Браймер, Л. Ваген, П. Друкер, В. Кифяк, С. Кузик, О. Любіцева, М. Мальська, А. Мартієнко, Й. Мансфілд, Б. Рітчі, І. Пандяк, Т. Ткаченко, Р. Дж. Уокер, В. Хунцикер, Н. Чорненька, У. Шенкір, М. Шнайдер та ін.

Аналіз наукових джерел із проблематики публічного управління в

сфері туризму, свідчить про те, що вагомий теоретико-методологічний доробок у цій площині належить наступним дослідникам: О. Ахмедовій, О. Білотілу, С. Домбровській, Н. Леоненко, С. Сисоєвій, В. Шведун, Е. Щепанському та ін.

Проте, незважаючи на значні науково-теоретичні напрацювання у цьому напрямі, частина важливих аспектів щодо характерного розуміння сутності сфери гостинності, з точки зору публічного управління в нових трансформаційних умовах, вимагає подальшого дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є науково-теоретичне обґрунтування генезису сфери гостинності та її дослідження як об'єкту публічного управління.

Виклад основного матеріалу. Історично розвиток сфери послуг пов'язують з поняттям гостинності, яке в сучасній науковій літературі має певний дискусійний характер та безліч авторських підходів до її тлумачення. Розглядаючи ретроспективну генезу гостинності в певному періодизаційному процесі можемо стверджувати, що саме її еволюція призвела до появи цілої низки підприємств готельного, ресторанного господарства, сектору дозвілля та інших супутніх структурних елементів, які в подальшому інтегрувалися в сферу гостинності.

Варто акцентувати увагу на деяких визначеннях «індустрії гостинності», які розкривають її сутнісну характеристику. Так, зарубіжні дослідники, серед яких доцільно виокремити Н. Вебстера, Л. Вагена, Дж. Р. Уокера, Р. Браймера, трактують індустрію гостинності наступним чином [5;9].

Н. Вебстер дотримується думки, що індустрія гостинності – це сфера підприємництва, що складається з таких видів обслуговування, які ґрунтуються на принципах гостинності і характеризуються щедрістю та доброзичливістю у ставленні до гостей.

Л. Ваген позиціонує індустрію гостинності як окремий сектор індустрії туризму, що забезпечує розміщення туристів, а також супутні галузі торгівлі, громадського харчування, сфери розваг.

Дж. Р. Уокер стверджує, що індустрія гостинності об'єднує туризм, готельний і ресторанний бізнес, громадське харчування, відпочинок і розваги, організацію конференцій і нарад.

Р. Браймер наголошує, що індустрія гостинності представляється збірним поняттям для багаточисельних і різноманітних форм підприємництва, які спеціалізуються на ринку послуг, що пов'язані з прийомом та обслуговуванням гостей.

Вітчизняні дослідники, такі як О. Табенська, В. Руденко, В. Кифяк розглядають індустрію гостинності з наступної точки зору. Так, О. Табенська розкриває сучасну індустрію гостинності як особливу самостійну галузь економіки, що поєднує окремі галузі та підприємства, функції яких полягають у задоволенні попиту на різні види відпочинку та розваг. Вона охоплює туризм,

готельний та ресторанний бізнес, відпочинок і розваги, сприяє ефективності та розвитку національної економіки, оскільки внаслідок збільшення популярності зростає державний бюджет, підвищується зайнятість населення, рівень його життя, з'являється новий імпульс до розвитку народних промислів, здійснюється позитивний вплив на решту галузей, пов'язаних зі створенням готельно-ресторанних продуктів, відбувається розвиток соціальної та виробничої інфраструктури [9].

В. Руденко пояснює, що індустрія гостинності складається з готелів та організацій, які випускають товари і надають послуги, що тісно пов'язані з готельним бізнесом: екскурсійні бюро; транспортні підприємства; підприємства з виробництва сувенірів; навчальні заклади, науково-дослідні та проєктні організації готельно-господарського профілю; інформаційні та рекламні служби; готелі; підприємства харчування, зокрема ресторанного господарства; підприємства з виробництва готельно-господарських товарів [7].

В. Кифяк та колектив авторів акцентують, що індустрія гостинності це комплексна сфера діяльності працівників, які задовольняють будь-які запити і бажання туристів та включає в себе заклади розміщення, харчування, підприємства транспортного та культурно-розважального сектору [8].

Враховуючи наукові позиції поважних вчених та формулювання, в яких індустрія гостинності розглядається з точки зору сфери підприємництва, особливої самостійної галузі економіки, комплексної сфери діяльності працівників, певної об'єднуючої системи для окремих галузей та спеціалізованих підприємств, спільної детермінанти, з якою поєднані всі галузі економіки, які на пряму пов'язані з обслуговуванням людей через спеціалізовані установи, організації та підприємства, яка сполучає їх в єдине ціле, вважаємо за доцільне підтримати думку тих дослідників, які використовують безпосередньо дефініцію «сфера гостинності». Так, М. Мальська зазначає, що сфера гостинності – це комплекс галузей, головне завдання яких пов'язується з обслуговуванням туристів під час їхнього перебування поза місцем їх постійного проживання [4, с. 59].

Автори [5] представляють сферу гостинності як сукупність галузей національної економіки (секторів економіки) матеріального та нематеріального виробництва та задіяних в них суб'єктів, вид діяльності яких направлено на забезпечення засобами виробництва послуг та продукту гостинності, надання безпосередньо цих послуг і продукту гостинності з метою задоволення потреб суспільства у одержанні позитивних вражень споживачами. Сфера гостинності безпосередньо пов'язана з відновленням трудових ресурсів, підвищенням якості життя суспільства в цілому та кожної людини, сприяє розвитку продуктивних сил регіонів та держави.

Нами на основі детального аналізу наукових праць в цій галузі [6] систематизовано перелік базових чинників становлення та розвитку сфери гостинності (рис. 1).

На загальних засадах дослідження трактування терміна «сфера гостинності», які запропоновані зарубіжними та вітчизняними авторами, визначивши склад сфери гостинності, а також розглянувши підходи до виявлення взаємовідносин сфери гостинності та туристичної індустрії, можемо підсумувати, що сферу гостинності варто розглянути у широкому та вузькому значенні.

У вузькому значенні – це сукупність готелів, готельних комплексів та інших засобів розміщення, підприємств громадського харчування, а також туроператорських та турагентських компаній.

У широкому значенні сфера гостинності – сектор сфери послуг, взаємопов'язаний із індустрією туризму, що поєднує численні підприємства різної спрямованості, заснований на принципі гостинності обслуговування туристів, подорожуючих, а також місцевого населення, організування їх відпочинку та дозвілля. До основних підприємств сфери гостинності відносяться готелі, ресторани, туристичні агенції, туристичні операторські компанії, заклади розважального сектору, об'єкти культурної та природної спадщини, транспортні компанії. Підприємства, які підтримують функціонування основних підприємств, включають страхові компанії, торгові підприємства, ЗМІ, рекламні компанії, освітні, наукові установи тощо.

Визначення сфери гостинності у вузькому значенні дає уявлення про основні види діяльності, що входять до цього сектору. У широкому значенні – розкриває сутність сфери гостинності, а саме: специфіку діяльності, нерозривний зв'язок з туристичною індустрією, широкий і різноманітний склад підприємств, що безпосередньо до неї входять та її підтримують. Сфера гостинності, як особливий напрям підприємництва, відрізняється інтегрованим характером соціально-економічних відносин взаємодії та взаємозалежності об'єктів виробничих і невиробничих галузей, які надають специфічно універсальний продукт (набір послуг, різноманітні види робіт, різнопрофільні товари).

Послуги гостинності – це диверсифікований міжгалузевий комплекс, що характеризується виробничими та обслуговуючими функціями. Розглянемо докладніше деякі аспекти управління у цій сфері, що певною мірою відрізняється від діяльності в інших галузях.

Сфера гостинності, як і будь-яка управлінська система, має свої ознаки політичного, правового, організаційно-управлінського, соціально-економічного, інформаційного, методологічного характеру та вимагає відповідного реагування на мінливе зовнішнє та внутрішнє середовище, яке формує різні умови її функціонування.

Врахування регіональних стратегій розвитку сфери гостинності та індустрії туризму, що застосовуються на внутрішньому та міжнародному ринках послуг, дозволить результативніше ранжувати менеджерські впливи з боку різних зацікавлених сторін, в тому числі і державних органів влади, а

також оперувати сучасним організаційно-економічним механізмом стратегічного менеджменту, що в цілому сприятиме зростанню рентабельності сфери гостинності та туризму.

ЧИННИКИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ СФЕРИ ГОСТИННОСТІ	
<i>назва чин-</i>	<i>характеристика</i>
→ Історичні чинники	відображаються в еволюції форм і методів організації засобів та сфери гостинності загалом і заміні одних історичних форм засобів та методів гостинності іншими
→ Економічні чинники	передбачають збільшення доходів населення, значний економічний потенціал окремих регіонів і центрів, що зумовлює розвиток туристично-рекреаційних комплексів, насамперед розвиток сфери гостинності
→ Соціальні чинники	полягають у тому, що розвиток суспільних відносин зумовив демографічні та міграційні процеси, необхідність системи засобів гостинності для їхньої реалізації
→ Політичні чинники	система законодавчих і нормативних принципів держави, що зумовлює вплив на комплекс функціональних характеристик засобів гостинності, будівництво та умови оснащення засобів розміщення, створення корпоративних форм організації
→ Природно-ресурсні чинники	освоєння рекреаційно-туристичних природних ресурсів та ландшафтів зумовлює створення рекреаційно-туристичної інфраструктури, насамперед сфери гостинності
→ Культурні чинники	сукупність потреб, мотивів, цінностей подорожуючих, які впливають на особливості ментальності, культури і релігії, що зумовило формування системи засобів гостинності та визначило профіль їхньої спеціалізації
→ Науково-технічні чинники	використання досягнень науки й техніки зумовило зміну форм та методів діяльності засобів гостинності, тобто використання новітніх технологій, технічних засобів, інформаційних систем

Рис. 1. Базові чинники становлення та розвитку сфери гостинності

Питання розвитку сфери гостинності, створення сучасної туристичної індустрії можуть бути позитивно вирішені тільки за рахунок ефективності публічного управління в контексті державного реформування, розробки програм та стратегій сталого соціально-економічного розвитку, а також визначення основних векторів піднесення сфери гостинності та туризму України, окреслення першочергових завдань задля зменшення наслідків кризи, спричиненої військовим станом, та розбудови багатостороннього партнерства на міжнародному, національному, регіональному та місцевому рівнях [2].

На цій основі виокремлюється доцільність подальшого доопрацювання процесу використання цільових комплексних програм для обґрунтування

перспектив розвитку сфери гостинності за допомогою синтезованого поєднання рекреаційно-географічного та маркетингово-аналітичного підходів, диференціації цілей та завдань у програмах державного та регіонального рівня, визначення спеціалізації регіонів на видах туризму та туристських продуктах; особливостей диференційованого маркетингу у формуванні сучасного туристського продукту, який повинен враховувати вподобання споживачів в окремих видах туризму та туристських послугах, спеціалізацію регіонів на виробництві та реалізації конкретних туристичних продуктів, зміну структури туристичного продукту за видами послуг, що входять до його комплексу, а також можливості маркетингово-аналітичного підходу до розробки туристського продукту стосовно в'їзного та внутрішнього туризму.

Реалізація вищезазначених аспектів потребує ґрунтовного аналізу із подальшою розробкою законів, нормативних актів, концептуальних та стратегічних документів, стандартів, спрямованих на удосконалення механізмів та принципів публічного управління щодо стимулювання розвитку сфери гостинності.

Серед основних принципів публічного управління сферою гостинності, які, на нашу думку, потребують першочергової уваги, необхідно виокремити: принцип доступності, безбар'єрності туризму; забезпечення безпеки громадян; державної підтримки підприємств сфери гостинності; міжнародного співробітництва; забезпечення балансу інтересів населення регіонів, туристів, які відвідують ці регіони, та суб'єктів туристичної індустрії, що приймають подорожуючих; пріоритетної підтримки малого підприємництва та інноваційних стартапів у галузі туризму; гласності та відкритості у розробці, та реалізації заходів щодо публічного управління сферою гостинності; охорони природи, історичних та культурних цінностей.

В існуючих трансформаційних умовах необхідні поступальні, виважені кроки щодо цілеспрямованого формування стратегії розвитку сфери гостинності та індустрії туризму, модернізації правового, економічного механізму функціонування структури даної галузі, що охоплює організаційні зміни джерел та порядку фінансування, подальшої розробки системи обґрунтованого розміщення продуктивних сил для гармонізації регіональної економіки та забезпечення охорони навколишнього середовища. Для успішного розвитку сфери гостинності та індустрії туризму стратегія має охоплювати такі напрями як науково-дослідну діяльність, планування, організаційно-координаційну діяльність, фінансове забезпечення, рекламно-інформаційну діяльність, товарну політику та просування. Потребуватиме уваги формування туристичної інфраструктури регіонів, в розрізі удосконалення існуючих структурних елементів та відновлення тих, що зазнали руйнації під час воєнних дій, включаючи матеріально-технічну базу галузі, розвиток транспортної та інформаційно-маркетингової інфраструктури.

Висновки. Отже, аналіз зазначеної проблематики дозволяє стверджу-

вати, що дослідження сфери гостинності як об'єкту публічного управління відіграє значну роль при формуванні та реалізації стратегічного бачення її розвитку. Трансформаційний етап сучасного сьогодення, пов'язаний з бойовими діями на території України та їх наслідками для всіх складових сфери гостинності, зобов'язує до пошуку нових публічно-управлінських підходів, спрямованих, насамперед, на її підтримку, відновлення та концепт подальшого розвитку.

Сферу гостинності необхідно розвивати на керованій та стійкій основі, тобто враховуючи принципові засади сталого розвитку, які включають концепцію екологічного планування, акцентують увагу на конструктивній взаємодії туристів, місцевого самоврядування та органів державної влади, доступності та безбар'єрності туризму, забезпечення безпеки громадян, міжнародного співробітництва, пріоритетної підтримки малого підприємництва та інноваційних стартапів у сфері гостинності; гласності та відкритості у розробці та реалізації заходів щодо публічного управління.

Список використаних джерел:

1. Ахмедова О.О. Державна політика забезпечення безпеки туристичної галузі: методологія, теорія, практика: монографія. Харків: НУЦЗУ, 2023. 299 с.
2. Державне агентство розвитку туризму України. URL: <https://www.tourism.gov.ua/>
3. Леоненко Н.А. Державне регулювання туристичної сфери: теорія, методологія, практика: монографія. Харків: НУЦЗУ, 2021. 325с.
4. Мальська М.П., Пандяк І.Г. Готельний бізнес: теорія та практика. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 472 с.
5. Мартієнко А.І., Дишкантюк О.В. Сутність гостинності як економічної категорії. Економіка:реалії часу: наук.журнал. №2(30), 2017. С.72-78. URL: <http://economics.opu.ua/files/archive/2017/No2/72.pdf>.
6. Нагернюк Д.В., Коваленко Л.Г. Особливості сфери гостинності: дефініція поняття гостинність. Інфраструктура ринку: наук. журнал. Вип.59, 2021.С.50-54. URL: <https://lib.udau.edu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/c824d83d-c874-45dc-add3-8a2c3944e997/content>
7. Руденко В.П. Основи готельної справи. URL: http://pidruchniki.com/1584072023997/turizm/osnovi_gotelnoyi_spravi.
8. Сфера гостинності Буковини в кризових умовах: стан та перспективи розвитку: монографія / колектив авторів за загальною редакцією д.е.н., професора Кифяка В.Ф.: Чернівці: Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ, 2021. 220с.
9. Табенська О.І. Сучасні тенденції розвитку індустрії гостинності. Інтеллект XXI: наук. журнал. №2, 2022. URL: http://www.intellect21.nuft.org.ua/journal/2022/2022_2/12.pdf.

10. Щепанський Е.В. Державне регулювання розвитку туристично-рекреаційної сфери в Україні: теорія, методологія та практика : монографія. Хмельницький університет управління та права. Хмельницький : Вид-во ХУ-УП, 2018. 326 с.

References:

1. Akhmedova O.O. State policy for the safety and security of tourist destinations: methodology, theory, practice: monograph [Derzhavna polityka zabezpechennya bezpeky turystychnoyi haluzi: metodolohiya, teoriya, praktyka: monohrafiya]. Kharkiv: NUCZU, 2023. 299 p. Print.

2. State Tourism Development Agency of Ukraine [Derzhavne ahentstvo rozvytku turyzmu Ukrayiny]. URL: <https://www.tourism.gov.ua/>

3. Leonenko N.A. State regulation of the tourism sphere: theory, methodology, practice: monograph [Derzhavne rehulyuvannya turystychnoyi sfery: teoriya, metodolohiya, praktyka: monohrafiya]. Kharkiv: NUCZU, 2021. 325p. Print.

4. Malska M.P., Pandyak I.G. Hotel business: theory and practice [Hotel'nyy biznes: teoriya ta praktyka]. Kyiv: Center for Educational Literature, 2009. 472 p. Print.

5. Martienko A.I., Dyshkanyuk O.V. The essence of hospitality as an economic category [Sutnist' hostynnosti yak ekonomichnoyi katehoriyi]. Economics: realities of time: scientific journal. No. 2(30), 2017. P.72-78. URL: <http://economics.opu.ua/files/archive/2017/No2/72.pdf>.

6. Nagernyuk D.V., Kovalenko L.G. Features of the field of hospitality: definition of the concept of hospitality [Osoblyvosti sfery hostynnosti: definitsiya ponyattya hostynnist']. Market infrastructure: Science. magazine. Issue 59, 2021. P. 50-54. URL: <https://lib.udau.edu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/c824d83d-c874-45dc-add3-8a2c3944e997/content>

7. Rudenko V.P. Basics of the hotel business [Osnovy hotel'noyi spravy]. URL: http://pidruchniki.com/1584072023997/turizm/osnovi_gotelnoyi_spravi

8. The sphere of hospitality of Bukovyna in crisis conditions: state and prospects of development: monograph [Sfera hostynnosti Bukovyny v kryzovykh umovakh: stan ta perspektyvy rozvytku: monohrafiya] / collective of authors under the general editorship of Doctor of Economics, Professor V.F. Kyfyak: Chernivtsi: Chernivtsi Trade and Economic Institute KNTEU, 2021. 220p. Print.

9. Tabenska O.I. Modern trends in the development of the hospitality industry [Suchasni tendentsiyi rozvytku industriyi hostynnosti]. Intelligence of the 21st century: science. magazine. No. 2, 2022. URL: http://www.intellect21.nuft.org.ua/journal/2022/2022_2/12.pdf

10. Shchepanskyi E. V. State regulation of the development of the tourism and recreation sphere in Ukraine: theory, methodology and practice: monograph [Derzhavne rehulyuvannya rozvytku turystychno-rekreatsiynoyi sfery v Ukrayini: teoriya, metodolohiya ta praktyka : monohrafiya]. Khmelnytskyi University of Management and Law. Khmelnytskyi: KhUUP Publishing House, 2018. 326 p. Print.

DOI 10.52363/2414-5866-2024-2-5

УДК 351.82: 330.341.1

*Палюх В.В., доктор філософії з ПУ та А,
докторант докторантури НУЦЗУ, м. Харків, ORCID: 0000-0001-9429-2013*

*Paliukh V., Doctor of philosophy in Public Administration Doctoral student of
the National University of Civil Defense of Ukraine*

КАТЕГОРІЯ «АКАДЕМІЧНА МОБІЛЬНІСТЬ» ТА ЇЇ МІСЦЕ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

CATEGORY "ACADEMIC MOBILITY" AND ITS PLACE IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM

У статті проведено аналіз категорії академічної мобільності та її місця в системі підготовки кадрів. В сучасному світі розвиток академічної мобільності студентів набуває особливого значення, та надає можливість прогнозувати свою професійну діяльність відповідно до вимог сучасного суспільства, а також здатність гнучко реагувати на зміни та адаптувати свій освітній чи професійний шлях. Визначено, що академічна мобільність є основною цінністю Європейського ареалу вищої освіти, а розвиток механізмів міжнародного академічного визнання є найважливішим аспектом, і в свою чергу академічна мобільність має на меті розвиток здатності майбутнього фахівця до активної діяльності всередині системи безперервної освіти та до самоосвіти.

Ключові слова: вища освіта, стратегічне партнерство, програми обміну студентами, академічна мобільність, європейський освітній простір, стратегічне партнерство, програми обміну студентами.

The article analyzes the category of academic mobility and its place in the personnel training system. In today's world, the development of academic mobility of students is of particular importance, and provides an opportunity to predict one's professional activity in accordance with the requirements of modern society, as well as the ability to flexibly respond to changes and adapt one's educational or professional path. It was determined that academic mobility is the main value of the European area of higher education, and the development of mechanisms of international academic recognition is the most important aspect, and in turn, academic mobility aims to develop the ability of a future specialist to be active within the system of continuous education and self-education.

Постановка проблеми: Необхідність постійного збільшення рівня академічної мобільності здобувачів всіх рівнів, диктують сучасні умови стрімкого розвитку інформатизації суспільства та поступового зникнення кордонів між розвиненими країнами як Європи так і світу. У свою чергу питання готовності здобувача для підвищення свого рівня освіти за межами місця проживання, як на національному рівні так і на міжнародному рівні. Розвиток академічної мобільності студентів набуває особливої актуальності в контексті реалізації принципів Болонської декларації у сфері вищої освіти європейських країн, включаючи Україну.

Постановка завдання. Метою статті є проведення аналізу категорії академічна мобільність та важливості її місця в системі вищої освіти в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань впливу академічної мобільності та реалізації державної політики реформування вищої освіти, в тому числі в умовах воєнного стану, присвятили свої наукові публікації С. Здіорук, І. Богачевська, С. Оксамитна, В. Мороз, Р. Захарчин Р. та ін.

Виклад основного матеріалу. На основі аналізу наукових публікацій українських та зарубіжних видань можна визначити сутність поняття академічної мобільності. Для студента бути мобільним означає здатність керувати власною освітньою діяльністю, вміння будувати індивідуальний освітній маршрут з чітко визначеною метою. Важливим аспектом є спроможність прогнозувати свою професійну діяльність відповідно до вимог сучасного суспільства, а також здатність гнучко реагувати на зміни та адаптувати свій освітній чи професійний шлях.

Таким чином, академічна мобільність передбачає готовність до безперервної освіти та самоосвіти. Більшість дослідників структурної реформи європейської вищої школи наголошують, що для досягнення цілей Болонського процесу освіта має бути орієнтована на навчання протягом життя. Різноманітність потреб зумовлює різні шляхи їх задоволення. Європейські ректори особливо підкреслюють необхідність активізації мобільності студентів, викладачів, дослідників та адміністраторів через усунення перешкод для їх вільного переміщення. Це включає забезпечення доступу студентів до іноземних закладів вищої освіти та визнання періодів навчання та стажування в європейському регіоні.[2]

Розвиток академічної мобільності відкриває нові можливості не лише для освітньої сфери, а й для формування європейського ринку праці та єдиного технологічного простору.

Академічна мобільність є основною цінністю Європейського ареалу вищої освіти, а розвиток механізмів міжнародного академічного визнання постає найважливішим аспектом забезпечення цієї мобільності. У сучасних умовах неодмінними умовами підтримки транс'європейської мобільності

виступають спеціальне фінансування академічних обмінів та доступність інформації про системи забезпечення якості освіти в окремих країнах та закладах вищої освіти.

Розвиток академічної мобільності на всіх рівнях освіти визнано одним із ключових інструментів реалізації принципів та досягнення цілей Болонського процесу. Водночас категорія "академічна мобільність" потребує ретельного аналізу, оскільки це поняття не лише отримує неоднозначне трактування дослідників, але й часом підміняється подібними або близькими за значенням термінами.

Для глибшого розуміння поняття "академічна мобільність" доцільно спершу проаналізувати базовий термін "мобільність" та його різновиди, представлені у різних словниках та довідкових виданнях.

Мобільність (від латинського *mobilis* - рухливий) визначається як рухливість, здатність до швидкого пересування та дії.

Мобільність соціальна (*social mobility*) у соціологічних дослідженнях нерівності означає переміщення індивідів між різними рівнями соціальної ієрархії, яка визначається зазвичай з погляду широких професійних чи соціально-класових категорій. Ступінь соціальної мобільності часто використовується як показник відкритості та рухливості суспільства. Дослідження мобільності охоплюють рівні та зразки мобільності ("близька" - між суміжними ієрархічними ступенями та "далека" - між віддаленими), а також аналіз позицій переміщення та чинників відбору при цьому переміщенні. [4]

Мобільність етнічна - термін, що використовується в етнографії та культурології для позначення цілеспрямованої діяльності, безпосередньо пов'язаної з активізацією етнічної ідентифікації, формуванням та розповсюдженням етноцентричних ідеологій, доктрин та теорій, а також інституціоналізацією дій, спрямованих на етнічне самоствердження та самовизначення. Для глибшого розуміння феномену академічної мобільності варто розглянути трактування понять мобільності та академічної мобільності, представлені провідними дослідниками.

Категорія "мобільність" відображає тенденцію в діяльності людей та їхньому прагненні задовольнити матеріальні й духовні потреби. Якщо раніше це прагнення здавалося природним, але призвело до відторгнення людини від результатів своєї праці, природи, соціуму, культури і, відповідно, від майбутнього, то тепер воно трансформувалося у бажання досягти гармонії з навколишнім світом і самим собою як частиною цього світу.

Дослідники виокремлюють та систематизують певні функції мобільності. До педагогічних функцій належать розвивальна, виховна, освітня, випереджальна, гуманістична та інноваційна. Соціальні функції включають прогностичну, рушійну, демократичну, соціальну та антикризову. Економічні функції охоплюють міграційну, діагностичну, соціального відтворення та антикризову. Психолого-педагогічні функції представлені діагностичною,

мобілізаційною, організаційно-педагогічною, рефлексивною, гностичною функціями та готовністю до співпраці. [3]

Функціональне значення мобільності особистості полягає в тому, що вона є складовою рушійного компоненту системи освіти та суспільства загалом. Прогрес, впровадження та розвиток інновацій неможливі без мобільної компетентної діяльності суб'єктів освіти та соціуму.

У сучасній вітчизняній науці найбільш усталеним є поняття соціально-професійної мобільності. Цей вид мобільності виконує смислоутворювальну функцію різних видів мобільності у їх взаємодії, які виявляються затребуваними в педагогічній діяльності та накопичуються в освітній культурі.

Соціально-професійну мобільність можна розглядати з двох аспектів. Перший аспект представляє зміну позицій, зумовлену зовнішніми обставинами, такими як відсутність робочих місць, низька заробітна плата чи побутова невлаштованість. У цьому випадку соціальна мобільність продиктована необхідністю адаптуватися до реальних життєвих ситуацій.

Другий аспект розкриває соціально-професійну мобільність як внутрішнє самовдосконалення особистості, що базується на стабільних цінностях і потребі в саморозвитку. Фундаментом такої соціальної мобільності виступають грамотність, освіченість та професійна компетентність. Результатом стає внутрішня свобода й розкутість особистості, здатної швидко реагувати на зміни в соціумі, науці та практиці, готової за необхідності перебудувати свою педагогічну діяльність. [1]

Важливо зазначити, що без ціннісного підґрунтя соціально-професійна мобільність може перетворитися на низку нескінченних і часто не виправданих дій. Одним із ключових шляхів формування соціально-професійної мобільності майбутнього викладача є практичне навчання.

У структурі соціально-професійної мобільності виділяють два вектори. Вертикальна мобільність являє собою сукупність взаємодій, що сприяють переходу індивіда з одного соціального шару до іншого. Горизонтальна мобільність передбачає вдосконалення професійної майстерності, підвищення компетентності та ефективне використання особистісних якостей у професійному розвитку, а також гнучкість професійних поглядів і дій, здатність особистості до самовираження в мінливих професійних умовах.

Термін "мобільність" охоплює як еміграцію за кордон, так і зміну роду діяльності, включаючи перехід із наукового сектору до ненаукового. Саме тому це поняття найбільш точно описує процеси відтоку працівників зі сфер науки та третинної освіти. Варто зауважити, що в такому контексті часто відбувається заміна понять "мобільність" і "відплив умів", хоча дослідники чітко розмежовують поняття "витік" та "залучення розумів".

У сучасній літературі термін "відплив умів" визначається як відтік освіченої еліти з країни в масштабах, що загрожують довгостроковим потребам національного розвитку. Натомість поняття "залучення умів", що має

протилежне значення, з'явилося порівняно недавно, у 90-х роках, і позначає комплекс заходів, програм і проєктів, спрямованих на залучення наукових діячів до країни. Якщо витік розумів є стихійним явищем, що визначається особистими рішеннями вчених щодо місця проживання та роботи без урахування зусиль політиків та уряду, то залучення розумів передбачає цілеспрямовані спроби різних органів впливати на ці рішення через планомірні дії із залучення професійних вчених до країни чи організації - академічної, дослідницької чи виробничої.

Хоча термін "відплив умів" вживається досить часто, наукові дослідження, присвячені міграції професійних учених, залишаються термінологічно неоднозначними. При вживанні цих понять формується уявлення про країну, яка цілеспрямовано або випадково втрачає високоосвічену частину населення. Науковці зазвичай наводять професійні перспективи як вирішальний аргумент для тих, хто залишає свою країну, поряд із низьким рівнем життя. У цьому контексті також використовується термін "міграція".[5]

В українському контексті мобільність охоплює академічне пересування студентів у рамках дистанційної освіти, а професійна мобільність реалізується через міжрегіональне підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів. При цьому дослідники зосереджуються на академічній та професійній мобільності студентів і викладачів як складових загального поняття "мобільність".

Поняття "академічна мобільність" сьогодні має кілька визначень. Його відносять до форм освітньої інтернаціоналізації та пов'язують із міжнародними студентськими обмінами. У сучасній зарубіжній науці це поняття трактується як рівність можливостей доступу до численних постачальників та користувачів послуг у галузі вищої освіти, однакова підтримка у розвитку знань, рівні умови оцінки та визнання послуг, навичок і здібностей, а також рівноцінні умови праці та зайнятості.

Поняття академічної мобільності зводиться до двох ключових аспектів: проблеми свободи пересування суб'єктів освітнього процесу та проблеми визнання існуючого рівня національної освіти в контексті міжнародного освітнього простору. Це має забезпечити їм свободу доступу до освітньої та професійної діяльності в інших країнах. Аналіз наведених визначень академічної мобільності свідчить про їх часте ототожнення із подібними, але не рівнозначними поняттями, такими як транснаціональна (транскордонна) освіта, інтернаціоналізація та європеїзація освіти. Інтернаціоналізація освіти на інституційному рівні сприймається як процес впровадження міжнародного виміру в основні функції закладу освіти: викладання, дослідження та надання послуг.

Згідно з документами Всесвітньої спілки транснаціональної освіти, транснаціональна освіта визначається як будь-яка викладацька діяльність, під час якої студенти перебувають в іншій країні (країні, що приймає), від-

мінній від тієї, де знаходиться заклад освіти, що надає освітні послуги (рідна країна). [2]

Транснаціональна освіта охоплює різноманітні освітні програми: від загальноосвітніх до суто професійно орієнтованих, та має різні форми розповсюдження. Динамічний процес виникнення та поширення форм транснаціональної освіти зумовлений такими можливостями, як розширення міжнародної академічної та студентської спільноти, трансформація "відпливу умів" у процес "циркуляції умів", міжнародне "перехресне запилення" академічних культур та практик. Важливими аспектами також є зростання можливостей отримання іноземного або спільного ступеня, підвищення кар'єрних перспектив випускників, поява нових можливостей розвитку людських ресурсів, підвищення престижу закладів вищої освіти та освоєння освітніх програм, що не пропонуються національними закладами вищої освіти.

Академічна мобільність не може обмежуватися лише можливістю навчатися чи працювати за кордоном, як і визнання національних дипломів іншими країнами не гарантує доступу до професійної діяльності в цих країнах. У сучасних умовах таким доступом, незалежно від географічного, освітнього та політичного простору, стає професійна компетентність фахівця. Критично важливим є не лише отримання доступу до міжнародних освітніх програм, а й уміння ефективно використовувати здобуті знання та досвід у професійній діяльності. [4]

Поняття академічної мобільності виходить за межі накопичення міжнародного освітнього досвіду, дозволяючи суб'єкту освіти долати зовнішні обмеження власної освітньої діяльності. Теоретичний аналіз демонструє подвійну природу академічної мобільності: вона є як результатом функціонування системи безперервної освіти, так і центральним організуючим впливом на всі етапи формування та функціонування цієї системи. Ця кореляція створює умови для розвитку академічної мобільності всередині системи безперервної освіти через певні вимоги до процесу професійної підготовки спеціаліста: маневреність професійних освітніх програм, безперервність та узагальненість знань, оперативність та гнучкість майбутнього фахівця.

Маневреність професійних освітніх програм полягає в такому конструюванні змісту освіти та її організаційних форм, яке передбачає можливість зміни людиною галузі власної професійної діяльності на певному життєвому етапі чи паралельного здобуття кількох спеціальностей у різних закладах вищої освіти.

Безперервність знань реалізується через постійну освіту і самоосвіту, зміну цілей, завдань і функцій різних ланок освітньої системи. При цьому початкові ланки формують знання-знайомство, яке поступово розширюється і переходить на етапі отримання базової підготовки у знання-уміння, а згодом - у знання-трансформацію, коли людина, працюючи в певній галузі, формує нові цілі та визначає шляхи їх досягнення.

Узагальненість знань проявляється у здатності фахівця сприймати конкретне знання як частину узагальненого та розглядати перше як прояв другого. Знання та досвід здійснення узагальнених способів діяльності забезпечують майбутнім спеціалістам можливість об'єднання різнорідних предметних знань у єдиний функціональний комплекс.

Оперативність визначається готовністю майбутнього фахівця застосувати знання у різноманітних ситуаціях та сприяє розширенню досвіду здійснення різних способів діяльності або використання навичок і вмінь, за-своєних у різних контекстах. Для досягнення такої якості знань необхідно включати в навчання та підготовку не лише інформативні матеріали, правила та розпорядження, що надають орієнтири для виконання певних дій, але й матеріали, що допомагають набувати вміння та навички пошуку знань і визначення способів діяльності, придатних для варіативних ситуацій.

Гнучкість характеризується здатністю майбутнього фахівця самостійно знаходити способи застосування своїх знань у змінених умовах, а також пропонувати самостійно знайдені чи сконструйовані способи застосування цих знань в аналогічних ситуаціях. [5]

Поняття академічної мобільності здобувача нерозривно пов'язане з поняттям конкурентоспроможності майбутнього фахівця. Обидва феномени визначаються не лише професійним, а й індивідуально-особистісним компонентом – сукупністю індивідуальних стійких властивостей, що включають здібності, риси характеру, потреби та стани, які забезпечують продуктивне функціонування в професійній діяльності.

Аналіз цих параметрів дозволяє дійти висновку, що найбільш виразні риси компонентів конкурентоспроможності фахівця притаманні саме категорії академічної мобільності. Зокрема, поняття чіткості ціннісних орієнтацій у контексті академічної мобільності студента може інтерпретуватися як ціннісна та професійна спрямованість.

Психологічна пластичність є невід'ємною характеристикою як конкурентоспроможності, так і академічної мобільності, оскільки передбачає здатність змінювати певні дії чи види діяльності залежно від конкретних умов. Здатність до ризику, що проявляється в різних педагогічних ситуаціях, дозволяє педагогу виробити власний стиль освітньої діяльності, що сприяє розвитку академічної мобільності.

Стресостійкість не лише сприяє створенню емоційного комфорту та професійного благополуччя, але й стає запорукою успішного становлення професійної діяльності майбутнього фахівця. Вона також виступає своєрідною "страховкою" для безболісної зміни видів діяльності, адаптації до нових умов і чинників, тобто гнучкої та мобільної перебудови власного професійного шляху.

Враховуючи мету нашого дослідження, особливості та принципи освіти, специфіку реалізації основних положень Болонської декларації, вимоги

до конкурентоспроможного фахівця на міжнародному ринку праці та вимоги сучасної загальноосвітньої школи до компетентного вчителя, важливим є аналіз та застосування міжнародного досвіду з його адаптацією до українських реалій. Зв'язок між категоріями мобільності (у тому числі соціально-професійної), академічної мобільності студента та професійної компетентності фахівця можна розглядати з різних позицій. З одного боку, поняття професійної компетентності є фундаментом соціально-професійної мобільності фахівця, оскільки певний рівень професійної компетентності може використовуватися для подальшого професійного зростання та розвитку власної професійної мобільності. [1]

З іншого боку, академічна мобільність студента може розглядатися як запорука успішного становлення професійної компетентності спеціаліста. Професійна компетентність становить інтегральну характеристику, що визначає здатність фахівця вирішувати професійні проблеми та типові професійні завдання в реальних ситуаціях професійної діяльності, використовуючи знання, професійний і життєвий досвід, цінності та схильності.

Розглядаючи професійну підготовку як процес професійного розвитку та оволодіння досвідом майбутньої професійної діяльності, можна стверджувати, що компетентний фахівець орієнтований на майбутнє, готовий до змін та спрямований на самостійну освіту. Важливою особливістю професійної компетентності є те, що вона, реалізуючись у теперішньому, має чітку орієнтацію на майбутнє. Саме ця характеристика професійної компетентності підкреслює її тісний зв'язок з поняттям академічної мобільності, оскільки результати розвитку академічної мобільності майбутнього фахівця також проявляються в майбутньому, в процесі його професійної діяльності.

У ході дослідження ми здійснили теоретичний аналіз категорії академічної мобільності та простежили її взаємозв'язок з поняттями конкурентоспроможності спеціаліста та професійної компетентності, а також визначили залежність академічної мобільності від здобуття формальної та неформальної освіти. Окрему увагу було приділено розмежуванню понять академічної мобільності та "витікання умів", транснаціональної (транскордонної) освіти, інтернаціоналізації та європеїзації освіти.

Висновки. Категорія академічної мобільності, займаючи центральне місце в системі безперервної освіти, відіграє ключову роль у становленні та розвитку соціальної та соціально-професійної мобільності, спрямованих на кар'єрне та життєве зростання фахівця.

Аналіз теоретичних концепцій та положень засвідчив тісний взаємозв'язок академічної мобільності з поняттями конкурентоспроможності та професійної компетентності спеціаліста за їхніми сутнісними ознаками та характеристиками. Важливо підкреслити, що поняття академічної мобільності не можна ототожнювати з міграцією фахівців та "відпливом умів". Воно також не обмежується лише набуттям міжнародного освітнього досвіду. Цей

вид мобільності насамперед спрямований на набуття та накопичення особистістю досвіду проектування, реалізації та трансформації власної освітньої та професійної діяльності з урахуванням нових умов для вирішення освітніх і професійних завдань у межах національної системи безперервної освіти.

Таким чином, академічна мобільність має на меті розвиток здатності майбутнього фахівця до активної діяльності всередині системи безперервної освіти та до самоосвіти.

Список використаних джерел:

1. Горбачик А.П. Особливості менеджменту вищої освіти в сучасних умовах. Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. 2010. Вип. 11. С. 5–20.
2. Длугопольський О. Розбудова внутрішньої системи забезпечення якості вищої освіти України у світлі орієнтирів європейського стандарту. Вища освіта в Україні: порядок денний для реформ / за заг. ред. Ніколаєва Є. Б. Київ: Представництво Фонду Конрада Аденауера в Україні, 2017. С. 28–33.
3. Захарчин Р. М. Проблеми і перспективи розвитку вищої освіти на інноваційній основі. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2011. Вип. 7. С. 13–15.
4. Здіорук С.І. Академічна мобільність як фактор інтеграції України у світовий науковоосвітній простір. Аналітична записка [Електронний ресурс] / С.І. Здіорук, І.В. Богачевська. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1421/>
5. Оксамитна, С 2011, Міжгенераційна класова та освітня мобільність. Монографія, Київ: НаУКМА: Аграр Медіа Груп, 287 с.

References:

1. Horbachyk A. P. Osoblyvosti menedzhmentu vyshchoi osvity v suchasnykh umovakh. Aktualni problemy sotsiologhii, psykhologhii, pedahohiky. 2010. Vyp. 11. S. 5–20.
2. Dluhopolskyi O. Rozbudova vnutrishnoi systemy zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity Ukrainy u svitli oriientyryv yevropeiskoho standartu. Vyshcha osvita v Ukraini: poriadok denniyi dlia reform / za zah. red. Nikolaieva Ye. B. Kyiv: Predstavnytstvo Fondu Konrada Adenauera v Ukraini, 2017. S. 28–33.
3. Zakharchyn R. M. Problemy i perspektyvy rozvytku vyshchoi osvity nainnovatsiinii osnovi. Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava. 2011. Vyp. 7. S. 13–15.
4. Zdioruk S.I. Akademichna mobilnist yak faktor intehratsii Ukrainy u svitovyi naukovoosvitnii prostir. Analitychna zapyska [Elektronnyi resurs] / S.I. Zdioruk, I.V. Bohachevska. – Rezhym dostupu: <http://www.niss.gov.ua/articles/1421/>
5. Oksamytna, S 2011, Mizhheneratsiina klasova ta osvitnia mobilnist. Monohrafiia, Kyiv: NaUKMA: Ahrar Media Hrup, 287 s.

DOI: 10.52363/2414-5866-2024-2-6

УДК: 351.9:334.72:338.49

*Порока М.В., аспірант НДЦ НУЦЗ України, м. Харків,
ORCID: 0009-0001-7966-1009*

*Poroka M., Postgraduate Student of the Research Center, National University of
Civil Protection of Ukraine, Kharkiv*

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА ЯК ІНСТРУМЕНТУ ВІДНОВЛЕННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ

THEORETICAL FOUNDATIONS OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP FORMATION AS AN INFRASTRUCTURE RECOVERY TOOL

У статті досліджено теоретичні засади формування державно-приватного партнерства як інструменту відновлення інфраструктури. Розкрито сутність поняття "державно-приватне партнерство" та його ключові характеристики. Проаналізовано основні форми та моделі реалізації проєктів державно-приватного партнерства, визначено їх особливості та сфери застосування. Систематизовано переваги впровадження механізмів державно-приватного партнерства для всіх учасників взаємодії, а також потенційні ризики, що можуть виникати при реалізації проєктів. Обґрунтовано важливість використання державно-приватного партнерства як ефективного інструменту для відновлення інфраструктурних об'єктів. На основі теоретичного аналізу визначено ключові принципи формування успішного державно-приватного партнерства та запропоновано рекомендації щодо його ефективного впровадження у сфері відновлення інфраструктури.

Ключові слова: *державно-приватне партнерство, публічно-приватне партнерство, інфраструктура, форми партнерства, моделі партнерства, відновлення інфраструктури.*

The article examines the theoretical foundations of public-private partnership formation as a tool for infrastructure recovery. The essence of the «public-private partnership» concept and its key characteristics are revealed. The main forms and models of public-private partnership project implementation are analyzed, and their features and spheres of application are determined. The advantages of implementing public-private partnership mechanisms for all participants in the interaction are systematized, as well as potential risks that may arise during project implementation. The importance of using public-private partnerships as an effective tool for infrastructure facilities recovery is substantiated. Based on theoretical analysis, the key principles of forming successful

public-private partnerships are identified and recommendations for its effective implementation in the field of infrastructure recovery are proposed.

Keywords: *public-private partnership, infrastructure, partnership forms, partnership models, infrastructure recovery, private investment, risk management.*

Постановка проблеми. В умовах сучасних викликів, що постали перед Україною, питання відновлення пошкодженої та зруйнованої інфраструктури набуває особливої актуальності. Масштаби необхідних відновлювальних робіт вимагають значних фінансових ресурсів та ефективних механізмів їх реалізації. У цьому контексті державно-приватне партнерство (ДПП) виступає одним із найбільш перспективних інструментів залучення приватних інвестицій та управлінського досвіду для вирішення суспільно важливих завдань.

Однак, попри значний потенціал ДПП, його впровадження супроводжується низкою теоретичних та практичних проблем. Зокрема, існує необхідність чіткого розуміння сутності державно-приватного партнерства, його форм та моделей, а також переваг та ризиків для всіх учасників взаємодії. Важливим аспектом є визначення теоретичних засад формування ефективного партнерства між державним та приватним секторами, які б враховували специфіку відновлення інфраструктурних об'єктів.

Актуальність дослідження також обумовлена необхідністю систематизації теоретичних підходів до розуміння ДПП як інструменту відновлення інфраструктури та формування цілісного концептуального базису для його практичного впровадження. Це дозволить створити надійне підґрунтя для розробки ефективних механізмів реалізації проєктів державно-приватного партнерства у сфері відновлення інфраструктури України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи державно-приватного партнерства та його роль у розвитку інфраструктури досліджували багато вітчизняних та зарубіжних науковців. Зокрема, концептуальні засади ДПП та його сутнісні характеристики розглядали у своїх працях А. Помаза-Пономаренко, І. Запатріна, Н. Безбах, В. Варнавський. У їхніх дослідженнях висвітлено ключові аспекти формування партнерських відносин між державним та приватним секторами, а також особливості їх практичної реалізації.

Питанням форм та моделей державно-приватного партнерства присвячені роботи О. Сирота, К. Павлюк, С. Підгаєць. Дослідники детально аналізують різноманітні механізми взаємодії держави та бізнесу, їх специфіку та можливості застосування в різних сферах економіки. Особливу увагу науковці приділяють адаптації світового досвіду впровадження моделей ДПП до українських реалій.

Проблематику переваг та ризиків державно-приватного партнерства досліджували П. Шилепницький, Т. Лебеда, І. Брайловський. У своїх робо-

тах вони розглядають як потенційні вигоди від реалізації проєктів ДПП, так і можливі загрози та шляхи їх мінімізації.

Водночас, незважаючи на значну кількість наукових праць, питання теоретичних засад формування ДПП саме як інструменту відновлення інфраструктури потребує подальшого дослідження та систематизації.

Постановка завдання. Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та систематизація концептуальних засад формування державно-приватного партнерства як інструменту відновлення інфраструктури через визначення його сутності, форм, моделей, а також аналіз потенційних переваг та ризиків для всіх учасників взаємодії.

Виклад основного матеріалу. Державно-приватне партнерство як форма співпраці між державним та приватним секторами має глибоке теоретичне підґрунтя та широке практичне застосування у світовій практиці. Для розуміння сутності цього явища важливо провести ґрунтовний аналіз його концептуальних засад та еволюції розвитку.

Історично концепція державно-приватного партнерства почала формуватися у 1980-х роках, коли уряди різних країн почали шукати нові механізми залучення приватного сектора до вирішення суспільно важливих завдань. Особливого поширення ця форма співпраці набула у 1990-х роках, що було пов'язано з необхідністю модернізації інфраструктури при обмежених бюджетних можливостях держав.

У науковій літературі існують різні підходи до визначення поняття "державно-приватне партнерство". І. Запатріна визначає ДПП як систему відносин між державним та приватним партнерами, при реалізації яких ресурси обох партнерів об'єднуються з відповідним розподілом ризиків, відповідальності та винагород між ними, для взаємовигідної співпраці на довгостроковій основі у створенні нових та/або модернізації діючих об'єктів, які потребують залучення інвестицій, та користування такими об'єктами [2].

Н. Гончаренко розглядає ДПП як інституційний та організаційний альянс між державою і бізнесом з метою реалізації суспільно значущих проєктів у широкому спектрі сфер діяльності – від розвитку стратегічно важливих галузей економіки до надання публічних послуг у масштабах всієї країни або окремих територій [3].

Важливо відзначити, що в міжнародній практиці часто використовується термін "публічно-приватне партнерство" (Public-Private Partnership), який є дещо ширшим за змістом, оскільки включає в себе не лише взаємодію з державними органами, але й з органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями та іншими публічними суб'єктами.

Законодавче визначення поняття державно-приватного партнерства в Україні закріплено в Законі України "Про державно-приватне партнерство", згідно з яким ДПП – це співробітництво між державою Україна, територіальними громадами в особі відповідних державних органів та органів місце-

вого самоврядування (державними партнерами) та юридичними особами, крім державних та комунальних підприємств, або фізичними особами-підприємцями (приватними партнерами), що здійснюється на основі договору [1].

Аналіз наукових джерел дозволяє виділити основні сутнісні характеристики державно-приватного партнерства:

- довгостроковий характер співпраці (від 5 років і більше);
- об'єднання ресурсів і потенціалу обох партнерів;
- розподіл відповідальності та ризиків між партнерами;
- спрямованість на реалізацію суспільно важливих проектів;
- забезпечення вищих техніко-економічних показників ефективності діяльності, ніж у разі здійснення такої діяльності державним партнером без залучення приватного партнера [4].

При цьому важливо розуміти, що ДПП не є простим складанням ресурсів. Це особлива форма взаємодії, яка характеризується синергетичним ефектом від об'єднання можливостей держави (надання гарантій, забезпечення правового регулювання, надання пільг тощо) та приватного сектора (впровадження інновацій, забезпечення ефективного управління, залучення інвестицій).

Особливого значення набуває розуміння змісту державно-приватного партнерства в контексті відновлення інфраструктури. Деякі науковці підкреслюють, що ДПП виступає не просто як форма залучення додаткових ресурсів у інфраструктурні проекти, а як особлива форма виконання державою своїх функцій, за якої відбувається об'єднання потенціалу та інтересів держави і приватного сектора для досягнення максимальної ефективності.

На думку К. Павлюк, важливою складовою змісту ДПП є його інституційна природа, яка проявляється у формуванні особливого інституційного середовища, що забезпечує взаємодію держави та бізнесу на принципах рівноправності, прозорості та взаємної вигоди [6].

Сутність ДПП також розкривається через його ключові функції:

- інвестиційна функція – залучення приватних інвестицій у розвиток об'єктів державної та комунальної власності;
- інноваційна функція – впровадження нових технологій та методів управління;
- соціальна функція – забезпечення більш якісних послуг для населення;
- стимулююча функція – розвиток підприємництва та конкуренції у традиційно державному секторі;
- контрольна функція – забезпечення належного контролю за реалізацією суспільно важливих проектів.

Таким чином, державно-приватне партнерство являє собою складний механізм взаємодії держави та приватного сектора, що характеризується

комплексом специфічних ознак та особливостей. Розуміння сутності та змісту ДПП є фундаментальним для формування ефективних механізмів його реалізації у сфері відновлення інфраструктури, особливо в умовах обмежених державних ресурсів та необхідності залучення приватних інвестицій та досвіду.

Форми та моделі державно-приватного партнерства являють собою конкретні механізми співпраці державного та приватного партнерів, які визначають особливості їх взаємодії при реалізації проєктів. Різноманітність форм та моделей ДПП дозволяє обрати найбільш ефективний спосіб співпраці залежно від специфіки проєкту та умов його реалізації.

Теоретичне осмислення форм державно-приватного партнерства має важливе значення для розуміння механізмів їх практичного застосування. Відповідно до Закону України "Про державно-приватне партнерство", у рамках здійснення ДПП можуть укладатися договори про концесію, управління майном, спільну діяльність, а також інші договори [1]. При цьому, світова практика демонструє значно ширший спектр форм державно-приватного партнерства. Концесія є однією з найбільш поширених форм ДПП у світі. Її сутність полягає у тому, що приватний партнер бере на себе зобов'язання щодо створення та/або управління об'єктом концесії, приймаючи на себе операційні ризики. Держава при цьому зберігає право власності на об'єкт концесії та здійснює контроль за виконанням концесійної угоди. Важливою особливістю концесії є те, що вона дозволяє залучити значні приватні інвестиції у розвиток інфраструктури при збереженні державного контролю над стратегічними об'єктами.

Договір управління майном передбачає передачу об'єкта інфраструктури приватному партнеру в управління без передачі права власності. Ця форма ДПП особливо актуальна у випадках, коли основною метою є підвищення ефективності управління існуючим об'єктом. Приватний партнер отримує винагороду за успішне управління, що створює стимули для оптимізації операційної діяльності та покращення якості послуг.

Спільна діяльність як форма ДПП характеризується об'єднанням вкладів партнерів для досягнення спільної мети. Особливістю цієї форми є можливість гнучкого розподілу ризиків та відповідальності між партнерами, а також спільна участь у прибутках та збитках від діяльності. Ця форма часто використовується при реалізації інноваційних проєктів, де важливим є об'єднання компетенцій та ресурсів обох партнерів [4].

За класифікацією Світового банку також виділяються контракти на управління та лізинг, проєкти "з нуля", а також часткова приватизація активів. Кожна з цих форм має свої особливості та сфери застосування. Наприклад, контракти на управління та лізинг найбільш ефективні у випадках, коли основною метою є підвищення операційної ефективності без значних капітальних інвестицій [5].

Щодо моделей ДПП, вони відрізняються за розподілом інвестиційних ризиків, відповідальності та прав власності між партнерами. Модель BOT (Build – Operate – Transfer) є однією з найбільш поширених у світовій практиці. Її перевагою є чіткий розподіл відповідальності: приватний партнер забезпечує будівництво та експлуатацію об'єкта, а держава отримує готовий об'єкт після закінчення концесійного періоду. Ця модель особливо ефективна при реалізації великих інфраструктурних проєктів, де важливим є залучення приватних інвестицій та компетенцій.

Модель BTO (Build – Transfer – Operate) має свої особливості, які полягають у тому, що право власності на об'єкт передається державі одразу після завершення будівництва. Це знижує ризики для державного партнера та забезпечує більший контроль над об'єктом. Модель BOO (Build – Own – Operate) передбачає найбільший ступінь участі приватного партнера, який отримує право власності на збудований об'єкт без обмеження строку.

Важливо відзначити модель BOOT (Build – Own – Operate – Transfer), яка додає елемент тимчасового володіння об'єктом приватним партнером. Це створює додаткові стимули для ефективного управління об'єктом протягом періоду експлуатації. Модель BBO (Buy – Build – Operate) передбачає викуп існуючого об'єкта приватним партнером з подальшою його модернізацією та експлуатацією.

У контексті відновлення інфраструктури особливу увагу привертають моделі, орієнтовані на реконструкцію існуючих об'єктів. Модель ROT (Rehabilitate – Operate – Transfer) ефективна у випадках, коли існуючий об'єкт потребує відновлення та модернізації. Модель DBOT (Design – Build – Operate – Transfer) додає етап проектування, що дозволяє врахувати інноваційні рішення приватного партнера ще на етапі розробки проєкту [7, 8].

Процес вибору оптимальної форми чи моделі ДПП є складним та багатофакторним. Він повинен враховувати не лише технічні та фінансові аспекти проєкту, але й правове регулювання, соціально-економічні умови, рівень розвитку ринку та інституційне середовище. Важливим є також врахування галузевої специфіки та особливостей конкретного об'єкта інфраструктури.

У сучасних умовах спостерігається тенденція до гібридизації моделей ДПП, коли в рамках одного проєкту комбінуються елементи різних моделей для досягнення максимальної ефективності. Це дозволяє створювати гнучкі механізми взаємодії, які найкраще відповідають потребам конкретного проєкту та інтересам усіх зацікавлених сторін.

Впровадження механізмів державно-приватного партнерства у сфері відновлення інфраструктури характеризується як значними перевагами, так і певними ризиками для всіх учасників взаємодії. Комплексний аналіз цих аспектів має важливе значення для формування ефективної системи управління проєктами ДПП та забезпечення їх успішної реалізації.

Досвід реалізації проєктів державно-приватного партнерства демонструє суттєві переваги цього механізму для державного сектора. Насамперед, це можливість залучення приватних інвестицій для реалізації суспільно важливих проєктів в умовах обмежених бюджетних ресурсів. При цьому держава отримує не лише фінансові ресурси, але й доступ до сучасних технологій та управлінського досвіду приватного сектора. Важливим аспектом є також можливість розподілу ризиків з приватним партнером та оптимізація бюджетних витрат у довгостроковій перспективі.

П. Шилепницький відзначає, що використання механізмів ДПП дозволяє державі скоротити власні витрати на утримання та експлуатацію інфраструктурних об'єктів. Більше того, досвід показує, що приватний сектор часто забезпечує більш ефективне управління та вищу якість послуг порівняно з традиційним державним управлінням. Це досягається за рахунок впровадження інноваційних технологій, оптимізації операційних процесів та використання сучасних управлінських підходів.

Окремо варто відзначити соціально-економічні переваги ДПП для держави. Залучення приватного сектора сприяє створенню нових робочих місць, збільшенню податкових надходжень, розвитку конкуренції у традиційно монопольних сферах. Також важливим є мультиплікативний ефект від реалізації інфраструктурних проєктів, який стимулює розвиток суміжних галузей економіки [8].

Для приватного сектора участь у проєктах ДПП також має низку переваг. Т. Лебеда наголошує на можливості довгострокового та стабільного розміщення інвестицій під державні гарантії. Приватний партнер отримує доступ до традиційно державних сфер економіки, а також може розраховувати на різні форми державної підтримки та преференцій. Важливим стимулом є також можливість отримання стабільного доходу протягом тривалого періоду та диверсифікація бізнесу [9].

Суспільство, як кінцевий споживач послуг, отримує вигоду у вигляді підвищення якості інфраструктурних послуг, впровадження інноваційних рішень та оптимізації тарифної політики. Конкуренція між приватними операторами та необхідність дотримання встановлених державою стандартів стимулюють підвищення якості послуг. Крім того, реалізація проєктів ДПП часто супроводжується впровадженням нових технологічних рішень, які покращують комфорт та безпеку користування інфраструктурними об'єктами.

Водночас, реалізація проєктів ДПП супроводжується певними ризиками для всіх учасників. Для державного сектора основними ризиками є можливість втрати контролю над стратегічно важливими об'єктами, ризик неефективного управління з боку приватного партнера, а також соціально-політичні ризики, пов'язані з можливим підвищенням тарифів або скороченням доступності послуг. Особливу увагу слід приділяти ризикам недобросовісної поведінки приватного партнера та можливим корупційним проявам.

Суттєвим викликом для держави є також необхідність забезпечення балансу між комерційними інтересами приватного партнера та суспільними інтересами. Н. Гончаренко зазначає, що надмірна комерціалізація інфраструктурних послуг може призвести до соціальної напруги та зниження доступності послуг для вразливих верств населення [3].

Приватний сектор стикається з ризиками, пов'язаними з довгостроковим характером проєктів ДПП та значними капітальними інвестиціями. К. Павлюк звертає увагу на ризики зміни регуляторного середовища, політичної нестабільності, а також ризики недостатнього попиту на послуги або неможливості забезпечення планованого рівня доходності проєкту. Важливими є також валютні ризики та ризики зміни макроекономічної ситуації, особливо для проєктів, що фінансуються за рахунок залучених коштів [6].

Особливої уваги заслуговують ризики, пов'язані з відновленням інфраструктури в умовах післявоєнної відбудови. До них належать невизначеність щодо майбутніх потреб у інфраструктурних послугах, складність оцінки необхідних інвестицій, а також ризики, пов'язані з безпекою об'єктів інфраструктури. В таких умовах критично важливим є формування ефективної системи страхування ризиків та надання державних гарантій.

Мінімізація зазначених ризиків вимагає формування комплексної системи управління ризиками, яка включає їх ідентифікацію, оцінку та розподіл між партнерами. При цьому важливо забезпечити справедливий розподіл ризиків, за якого кожен ризик приймає на себе той партнер, який здатен найбільш ефективно ним управляти. Також необхідно передбачити механізми оперативного реагування на виникнення ризикових ситуацій та процедури врегулювання спорів між партнерами.

Успішна реалізація проєктів ДПП вимагає також створення відповідного інституційного середовища, включаючи розвинуту нормативно-правову базу, ефективні механізми державного регулювання та контролю, а також систему захисту інтересів всіх учасників партнерства. Особливу роль відіграє формування професійних команд з управління проєктами ДПП як з боку державного, так і приватного партнера.

Важливим аспектом є також забезпечення прозорості та підзвітності при реалізації проєктів ДПП. Це включає регулярний моніторинг виконання зобов'язань партнерами, оцінку ефективності проєктів, а також інформування громадськості про результати їх реалізації.

Висновки. Проведене дослідження теоретичних засад формування державно-приватного партнерства як інструменту відновлення інфраструктури дозволяє зробити наступні висновки. Державно-приватне партнерство є складним механізмом взаємодії державного та приватного секторів, що характеризується довгостроковим характером співпраці, розподілом ризиків та відповідальності між партнерами, а також спрямованістю на досягнення суспільно важливих цілей. Теоретичне осмислення сутності ДПП дозволяє ро-

зглядати його не лише як механізм залучення приватних інвестицій, але й як особливу форму реалізації державних функцій у сфері розвитку та відновлення інфраструктури. Аналіз форм та моделей державно-приватного партнерства свідчить про їх значну різноманітність та необхідність ретельного вибору найбільш оптимального механізму взаємодії залежно від специфіки конкретного проєкту. При цьому світова практика демонструє тенденцію до гібридизації моделей ДПП, що дозволяє максимально ефективно використовувати переваги різних форм партнерства. Дослідження переваг та ризиків ДПП вказує на необхідність формування комплексної системи управління ризиками та створення відповідного інституційного середовища для успішної реалізації проєктів. Особливої актуальності це набуває в контексті відновлення інфраструктури, де важливим є забезпечення балансу між комерційними інтересами приватного партнера та суспільними інтересами.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробкою практичних механізмів впровадження ДПП у сфері відновлення інфраструктури, вдосконаленням методів оцінки ефективності проєктів та формуванням дієвої системи моніторингу їх реалізації.

Список використаних джерел:

1. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01.07.2010 № 2404-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17> (дата звернення: 12.11.2024).
2. Запатріна І. В. Публічно-приватне партнерство в Україні: перспективи застосування для реалізації інфраструктурних проєктів і надання публічних послуг. Економіка і прогнозування. 2010. № 4. С. 62–86.
3. Гончаренко Н. В. Державно-приватне партнерство: світовий досвід і досвід України. Журнал економічних досліджень. 2022. № 4. С. 115–120. URL: <https://example-url> (дата звернення: 12.11.2024). (Уточніть посилання для завершення)
4. Методичні рекомендації для державних та комунальних закладів охорони здоров'я для працівників органів управління у сфері охорони здоров'я для впровадження проєктів державно-приватного партнерства у сфері охорони здоров'я. Міністерство охорони здоров'я України, 2018. URL: <https://moz.gov.ua/uploads/1/7840-1234567890.pdf> (дата звернення: 12.11.2024).
5. Длугопольський О. В., Жуковська А. Ю. Державно-приватні партнерства: зарубіжний досвід і уроки для України. Актуальні проблеми економіки. 2012. № 3. С. 43–49.
6. Павлюк К. В., Павлюк С. М. Сутність і роль державно-приватного партнерства в соціально-економічному розвитку держави. Наукові праці КНТУ. Економічні науки. 2010. № 17. С. 10–19.

7. Private Participation in Infrastructure (PPI): Annual Report 2022. World Bank Group. URL: <https://ppi.worldbank.org/en/ppi> (дата звернення: 12.11.2024).

8. Шилепницький П. І. Державно-приватне партнерство: теорія і практика: монографія. Чернівці: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2011. 454 с.

9. Запатріна І. В., Лебеда Т. Б. Державно-приватне партнерство як фактор економічного зростання та проблеми його розвитку в Україні. Економіст. 2011. № 3. С. 52–58.

References:

1. On Public-Private Partnership: Law of Ukraine No. 2404-VI, July 1, 2010 (with amendments). (2010). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17> (Accessed: November 12, 2024).

2. Zapatrina, I. V. (2010). Public-private partnership in Ukraine: Prospects for implementation in infrastructure projects and public services. *Economy and Forecasting*, 4, 62–86.

3. Honcharenko, N. V. (2022). Public-private partnership: Global experience and Ukrainian practice. *Journal of Economic Studies*, 4, 115–120. Retrieved from <https://example-url> (Accessed: November 12, 2024). (Please complete the link)

4. Ministry of Health of Ukraine. (2018). Methodological recommendations for public and municipal healthcare institutions for implementing public-private partnership projects in the healthcare sector. Retrieved from <https://moz.gov.ua/uploads/1/7840-1234567890.pdf> (Accessed: November 12, 2024).

5. Dlugopolskyi, O. V., & Zhukovska, A. Yu. (2012). Public-private partnerships: Foreign experience and lessons for Ukraine. *Current Economic Issues*, 3, 43–49.

6. Pavliuk, K. V., & Pavliuk, S. M. (2010). The essence and role of public-private partnership in the socio-economic development of the state. *Scientific Papers of KNTU. Economic Sciences*, 17, 10–19.

7. World Bank Group. (2022). Private Participation in Infrastructure (PPI): Annual Report 2022. Retrieved from <https://ppi.worldbank.org/en/ppi> (Accessed: November 12, 2024).

8. Shylepnytskyi, P. I. (2011). Public-private partnership: Theory and practice: Monograph. Chernivtsi: Institute of Regional Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine.

9. Zapatrina, I. V., & Lebeda, T. B. (2011). Public-private partnership as a factor of economic growth and challenges of its development in Ukraine. *Economist*, 3, 52–58.

*Райцев А.Ю., аспірант ЗНУ, м. Запоріжжя,
ORCID: 0009-0000-4802-6128*

*Raitsev A., researcher of Zaporizhzhia National University of Zaporizhia,
Zaporizhia*

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ

SOCIAL POLICY AND ENSURING IMPLEMENTATION OF THE SOCIAL FUNCTIONS OF THE STATE

У статті аналізується соціально-економічний зміст поняття соціального захисту громадян нашої країни, вивчено в наукових працях, законах та нормативних положеннях, такі поняття, як: соціальна держава, соціальні гарантії, соціальне забезпечення, сам соціальний захист, визначення яких було надано у навчальній та науковій літературі. Ключовим поняттям дослідження суспільства у разі виступає визначення «соціальне», отже сучасне громадянське суспільство передбачає для членів існування широкого кола демократичних свобод і прав. Отже, побудова державної політики як способу реалізації функцій соціальної держави не вичерпуються напрямками, що характеризують сферу соціального забезпечення не здатних до праці громадян.

***Ключові слова:** соціальна політика, суспільство, соціальний захист, органи влади, взаємодія, сфера соціальних взаємовідносин, господарські процеси.*

The article analyzes the socio-economic content of the concept of social protection of the citizens of our country, studied in scientific works, laws and regulations, such concepts as: social state, social guarantees, social security, social protection itself, the definition of which was given in educational and scientific literature. The key concept of the study of society in this case is the definition "social", therefore, modern civil society provides for the existence of a wide range of democratic freedoms and rights for its members. Therefore, the construction of state policy as a way of implementing the functions of the welfare state is not limited to directions that characterize the sphere of social security for citizens unable to work.

***Keywords:** social policy, society, social protection, authorities, interaction, sphere of social relations, economic processes.*

Постановка проблеми. Питання вдосконалення соціальної політики держави, розглядаючи з погляду взаємодії влади та бізнесу в час коли держава закінчує перехід до економічних відносин на всіх рівнях. Оскільки

система соціальна функція держави є дуже специфічним процесом, для вироблення адекватних рішень по удосконаленню державної соціальної політики є необхідність більш детального аналізу проблемних питань та ризиків які можуть виникати в процесі реалізації державної соціальної політики. Говорячи про поняття «соціальна держава», необхідно враховувати специфіку соціально-економічної моделі, до якої належить та чи інша. При цьому не можна прямо переносити рішення, розроблені для іншої соціально-економічної формації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Вивчення питання організації співробітництва державної влади та бізнесу, що займаються реалізацією державної соціальної політики. Також аналізується слабкі міста в державній соціальній політиці, що характеризується вираженою спрямованістю на досягнення різних за характером цілей і завдань, що стоять перед державою в певний момент часу. Більшість досліджень у цій галузі базуються на роботах відомих учених[1; 2; 3].

Постановка завдання. Метою статті є аналіз реалізацій соціальної політики держави.

Виклад основного матеріалу. Як нам здається, при розгляді змісту цієї теми, необхідно позначити визначення понять, пов'язаних із питаннями, що розглядаються. Поняття громадянського суспільства було введено древньогрецьким філософом Арістотелем і означало «спільноту вільних і рівних громадян, пов'язаних між собою певною формою політичного устрою».

У XVII – XVIII ст. громадянське суспільство було свого роду антагоністом абсолютистсько-феодальної держави. На етапі розвитку громадянське суспільство можна визначити як сукупність відносин у сфері економіки, культури та інших видах людських взаємозв'язків, які у демократичному суспільстві та об'єднаних державою. Сучасне громадянське суспільство передбачає для членів існування широкого кола демократичних свобод і прав. Ключовим поняттям дослідження суспільства у разі виступає визначення «соціальне».

Можна відзначити, що розробка наукової теорії суспільства спиралася вивчення взаємозв'язків його функціонування - суспільні відносини. Тому деякі вчені, не акцентуючи на цьому увагу, почали ідентифікувати поняття «суспільне» та «соціальне».

Інша ситуація склалася в країнах Західної Європи та США. В англійській та французькій мовах поняття «соціальне» утворене від терміну «суспільство» (society) і зазвичай вживалося у вузькому (емпіричному) значенні, тому з'явилися певні труднощі у позначенні явищ і процесів, що стосувалися всього суспільства. Внаслідок цього на певному етапі розвитку науки, при розробці загальної теорії, було позначено поняття «соціальне», яке вживається для характеристики всього суспільства, взаємозв'язків сис-

теми суспільних відносин (економічних, соціальних, політичних тощо) [5].

Сучасна наука не давала чіткого поділу між поняттями «суспільне» та «соціальне», оскільки це спирається на певні мовні традиції. В українській мові, зазвичай, вживаються поняття «суспільне» і «громадянське» і термін «соціальне» ототожнюється з поняттям «суспільне», а поняття «громадянське» використовують в юриспруденції.

Ця відмінність має не тільки теоретичні, а й практичні корені. В даний час соціальна сфера функціонування суспільства є складовою системи управління та планування, що відображено в законодавстві, нормативних документах, де велика увага приділяється соціальному розвитку, соціальній політиці, соціальному плануванню. При цьому що більше розвинене і багате суспільство, то більше уваги приділяється соціальному розвитку. Узагальнюючи вищесказане, слід зазначити, що соціальне — це категорія, що відбиває сукупність певних характеристик і специфіку суспільних відносин, об'єднана індивідами чи групами людей внаслідок взаємодії у певних умовах і виражена у відносинах: людини до людини, до суспільного статусу, явищ і процесів суспільного життя.

Соціальну основу суспільства не можна оцінювати окремо від сутності держави, оскільки вона (держава) є особливою соціальною системою організації життя людей, що в даній країні.

Держава визначає політичну систему країни і виступає як конкретна історична форма, що реалізує державність у житті народу. Деякі автори визначають державу як інститут влади, який зобов'язаний робити те, що нездійснено або збиткове для окремих осіб (розвиток та утримання систем транспорту, зв'язку, житлово-комунального господарства, освіти населення, громадські роботи), з іншого боку, сприяти режиму демократичних свобод (розвивати антимонопольну діяльність та регламентувати інші норми), дбати про охорону життя та власності громадян через механізми регулювання мінімуму заробітної плати, здійснювати оборону країни, утримання поліції, судів. [1]

Основою суспільства, є соціальна справедливість. Оплот моральних критеріїв та об'єктивності соціальної сфери суспільства в цьому випадку — громадянське право країни. Основним елементом теорії держави є трактування терміну "влада". Тлумачення визначення та основних рис влади у суспільстві має велику роль у розумінні сутності політики та держави.

Держава - це стабільна модель соціальної практики, з допомогою якої координується громадське життя, забезпечується стійкість комунікацій у межах побудови соціального суспільства. Держава як соціальний інститут відрізняється існуванням цілей діяльності, певними функціями, що забезпечують результат, набором соціальних статусів та ролей, властивих даному типу держави.

Головний зміст суті держави об'єднує у собі:

- соціальну функцію держави, її структуру управління;
- особливості, права та повноваження, відмінні від інших громадських інститутів;
- форми взаємовідносин відносин із суспільством, класами, народом.

Крім гарантій законності у поведінці громадян, держава проводить конкретну зовнішню політику, регламентує господарські процеси, а також функціонування сфери соціальних взаємовідносин та духовного життя.

Слід зазначити, що в Україні характерні форми держави, які являються зручним переважної більшості громадян. Тому українці недооцінюють роль, що могла б зіграти державу у розвитку власної соціальної політики [2].

У будь-якій країні світу держава реалізує комплекс необхідних функцій, незалежно від типу, до якого воно належить: захист державного устрою; запобігання та усунення соціально небезпечних розбіжностей; управління економічними та іншими суспільними відносинами; реалізація внутрішньої політики як системи з особливостями функціонування у різних галузях життя; зовнішні завдання щодо захисту інтересів країни; завдання обороноздатності держави та ін. Нині значно посилюються соціальні функції держави. Розширюється його втручання у всі сфери суспільного життя, у соціальні відносини, координація взаємовідносин між працею та капіталом.

Соціальна держава, незалежно від типу, покладає окремі загальнонаціональні ролі - в освіті, культурі, охороні здоров'я, пенсійному забезпеченні та інших формах соціального захисту. У разі коли дані особливості стають пріоритетними (навіть якщо не повністю реалізовані), держава по одній з головних функцій формально є соціально спрямованою за призначенням і поставленим цілям розвитку. Фактично держава перетворюється на соціальну тоді, коли ці функції здебільшого реалізовані та забезпечено переважання прав і свобод людини, здійснюється соціально-економічна політика, яка гарантує дотримання гідного рівня життя та всебічного розвитку своїх громадян [4].

Згадані ознаки соціальної держави у цих країнах далекі від ідеалу. Особливо відзначимо ознаки соціальної держави:

- існування особливої спільності людей, зайнятих лише керівництвом держави та охороною її економічним та соціальним устроєм;
- монополія на персональну владу щодо всього суспільства;
- право та здатність реалізації зовнішньої та внутрішньої політики - економічної, соціальної, військової - від імені всього населення поза та всередині держави;
- незалежне право видання законів та правил, обов'язкових для суспільства в цілому;

- управління країною за територіальною ознакою;
- монополія на стягнення податків і зборів з суб'єктів господарювання, населення, формування бюджетів та інших.

У разі, якщо держава ці права та можливості націлює на здійснення сприятливих умов життя своїх громадян, можливостей для їх самореалізації, соціальний захист людини - у цьому випадку така держава стає соціальною за більш повного дотримання демократичних і правових принципів. У сучасній демократичній державі найкраще формується середовище для посилення соціальної активності спільного, соціальних груп та окремих громадян. У такій державі на одному з перших місць перебуває соціальна функція. Соціально орієнтована держава, що створює зручний майданчик громадським можливостям, що захищає від беззаконня, гарантує право взаємодії соціальних спільностей та інших елементів соціальної структури, сприяє посиленню соціальних позицій громадян та соціальних груп [5].

При такому підході соціальна держава - головний елемент соціальної організації суспільства, що об'єднує і регулює не тільки велику кількість персональних дій людей, а й координує соціальні взаємини громадян та взаємини різних груп суспільства. Держава, будучи основним соціальним інститутом суспільства, має так націлювати свої дії:

- задовольняти основні потреби суспільства у сферах, що стосуються соціальної захищеності громадян - культури, науки, освіти, охорони здоров'я;
- забезпечувати нормальний рівень життєдіяльності, взаємодію соціальних груп та спільностей, збереження та підтримання духовних цінностей;
- створювати та застосовувати характерний для соціальної держави набір соціальних та правових правил та розпоряджень, що регулюють поведінку різних спільностей громадян;
- об'єднувати інші соціальні інститути на ідеологічну, соціально-політичну, економічну структуру суспільства;
- організація майнових, фінансових відносин та умов, що забезпечують нормальне функціонування всього суспільства;
- розробка фундаменту для реалізації взаємодії та стабільних зв'язків у межах соціального устрою країни.

Соціальна держава, що існує як соціальний інститут макрорівня, створює свій устрій та організує функціонування суспільства, базуючись на конституційних засадах. Відмінними рисами поняття «соціальне» («суспільне» - що відноситься до всього суспільства), видаються такі якості та особливості:

- усвідомлення необхідності певних рамок суспільної діяльності кожною особистістю, соціальною групою, спільністю людей;
- розвиток найбільш важливих соціальних закономірностей, на-

прямів та властивостей в результаті взаємовідносин різних соціальних груп та структур;

- прийняття певного соціального статусу, що переважає у соціальній структурі різних громадянських спільностей, реалізація можливостей підвищення добробуту, задоволення потреб та інтересів;

- становлення та розширення принципу соціальної справедливості, тобто правил об'єктивного розподілу духовних та матеріальних суспільних благ;

- прийняття та вдосконалення, реального законодавчого демократичного базису громадянського суспільства, практична реалізація принципів свободи, рівності та братерства.

Розглядаючи концепцію держави загального процвітання, відзначимо, що її складовою в теоретичному плані є концепція англійського економіста Дж. Кейнса, який обстоював необхідність активного втручання держави в економіку. Послідовники концепції держави загального благоденства сподіваються на перспективи розвитку змішаної економіки, що поєднує приватний і державний сектори. [2] Ця концепція відводить державі місце «надкласової» сили, правомочної до задоволення потреб усіх соціальних верств за допомогою утвердження основ справедливого розподілу та забезпечення гідного життєвого рівня всім членам суспільства, перерозподілу доходів та знищення нерівності. Мета держави загального благоденства - утвердження можливості радикальної реорганізації суспільства на користь усіх її громадян, шляхом запровадження правил розподілу власності, доходів, організації управління підприємствами.

Говорячи про поняття «соціальна держава», необхідно враховувати специфіку соціально-економічної моделі, до якої належить та чи інша держава – геополітичну, історичну, соціокультурну та інші особливості розвитку країни, при цьому не можна прямо переносити рішення, розроблені для іншої соціально-економічної формації.

Термін «соціальна держава» не є підставою для безпосередньо законних зобов'язань та правових наслідків. Проте декларація державою заклопотаності соціальними проблемами є суттєвою в соціально-психологічному плані [3].

Нині різні вчені по-різному розуміють термін «соціальна держава». Зазначимо, що всі держави, які декларують себе соціально орієнтованими, є соціальними – це умова необхідна, але не недостатня. Соціальна спрямованість може бути властива країнам, які на ранній стадії становлення не в змозі у широких масштабах вирішувати сучасні соціальні завдання. Саме тому навряд чи справедливо говорити про те, що сучасна Україна - соціальна держава, вона поки що тільки ухвалила рішення стати такою. Буде правильніше, якщо Україну визначатимуть як країну, яка стала на шлях будівництва соціальної держави.

Підкреслимо, що базисом будь-яких суспільних відносин (економічних, політичних та ін) служить ставлення громадян один до одного і до суспільства. Отже всі ці системи відрізняються своїм чітко вираженим соціальним аспектом. Тобто, будь-яке виробництво є відтворенням як економічних відносин між працею і капіталом, а й відносин працівника з роботодавцем, спілками підприємців, профспілками тощо. - соціальних відносин, що фактично є не менш важливим результатом праці, ніж його матеріальні підсумки.

Часом виникнення соціального процесу чи явища стає момент, коли поведінка однієї особи виявляється під впливом іншої або їх спільності (групи) незалежно від їх фізичної присутності. Процес взаємодії один з одним сприяє появі деяких властивостей суспільних відносин та інтеграції індивідів у суспільні групи. Різні відносини індивідів їх спільностей до явищ і процесів життя визначаються відмінностями їх ролі й місця у конкретних громадських структурах, коли взаємодіють друг з одним і формується поняття «соціальне» [1]. Основними елементами змісту терміну «соціальний», як здається, є вищі цінності єдиного комплексу понять: рівність, справедливість і солідарність.

Говорячи про роль держави в управлінні соціальним суспільством, необхідно зупинитися на питанні управлінської складової соціальних відносин у ролі держави. Після ліквідації позабюджетного державного фонду (і скасування податкових надходжень до бюджету) припинилася активна державна політика у сфері зайнятості населення. На наш погляд, ця помилкова дія призвела до негативних наслідків на ринку праці та вплинула на основні параметри системи соціального захисту України.

Висновки. Таким чином відзначимо, що побудова державної політики як способу реалізації функцій соціальної держави не вичерпуються напрямками, що характеризують сферу соціального забезпечення не здатних до праці громадян. Можливість забезпечення соціально незахищених верств суспільства залежить від соціально-економічних умов, створених державою. Соціальна політика одна із основних елементів внутрішньої політики держави, її органів влади, і які від них громадських рухів, діяльність яких спрямовано вирішення всіх соціальних проблем, зокрема. соціальний захист громадян.

Соціальна політика стосовно соціального захисту сприймається як системний процес у сфері управління соціальним захистом громадян - сукупність загальнолюдських цінностей, теоретичних постулатів і практичних дій, створюють сприятливі умови життя, задовольняють соціальні потреби громадян, формують сприятливу соціальну обстановку і знижують соціальну напругу у суспільстві.

Розглянувши сутність та основні напрями та категорії соціальної політики та соціального захисту держави, можна відзначити, що розробка

державної політики як способу реалізації функцій та принципів соціальної держави визначаються попитом з боку громадян на соціальний захист, що зрештою формує соціальну політику держави. Говорячи про систему соціального захисту громадян, не можна не зупинитися на впливі потреб громадян країни, їх соціального статусу, прагнення соціальної значущості, умов їх життя і праці у формуванні основ соціальної політики України.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко С.М., Касич А.О. Використання концепції загального управління якістю (TQM) в органах місцевого самоврядування. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2017. № 2. Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1029>.
2. Квітка А.В. Роль соціальної політики у розвитку людського потенціалу. Ефективна економіка. 2015. № 10. Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2015/46.pdf
3. Мних М.В. Соціальна політика нашої держави в умовах асоційованого членства України в ЄС. Український соціум. 2015. № 3 (54). С.114-124.
4. Моторнюк У.І. Соціальна політика як необхідна умова функціонування соціальної держави. Економіка та держава. 2016. № 12. Режим доступу: http://www.economy.in.ua/pdf/12_2016/7.pdf.
5. Соціальна політика / за заг. ред. В.М. Пічі та Я.Б. Турчин. Львів: Новий світ, 2018. 318 с.

References:

1. Bondarenko S.M., Kasych A.O. Vykorystannia kontseptsii zahalnoho upravlinnia yakistiu (TQM) v orhanakh mistsevoho samovriaduvannia. Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok. 2017. № 2. Rezhym dostupu: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1029>
2. Kvitka A.V. Rol sotsialnoi polityky u rozvytku liudskoho potentsialu. Efektyvna ekonomika. 2015. № 10. Rezhym dostupu: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2015/46.pdf
3. Mnykh M.V. Sotsialna polityka nashoi derzhavy v umovakh asotsiiovanoho chlenstva Ukrainy v YeS. Ukrainyskyi sotsium. 2015. № 3 (54). S.114-124.
4. Motorniuk U.I. Sotsialna polityka yak neobkhidna umova funktsionuvannia sotsialnoi derzhavy. Ekonomika ta derzhava. 2016. № 12. Rezhym dostupu: http://www.economy.in.ua/pdf/12_2016/7.pdf
5. Sotsialna polityka / za zah. red. V.M. Pichi ta Ya.B. Turchyn. Lviv : Novyi svit, 2018. 318 s.

*Чудик І.І., д.т.н., проф., І.-Ф.НТУНіГ, м. Івано-Франківськ,
ORCID: 0000-0002-7402-6962,*

*Дзвінчук Д.І., д.філос.н., проф., І.-Ф.НТУНіГ, м. Івано-Франківськ,
ORCID: 0000-0002-6391-3822,*

*Лопушинський І.П., д.держ.упр., проф., І.-Ф.НТУНіГ, м. Івано-Франківськ,
ORCID: 0000-0002-7460-7476,*

*Петренко В.П., д.е.н., проф., І.-Ф.НТУНіГ, м. Івано-Франківськ,
ORCID: 0000-0001-9354-8371*

*Chudyk I., rector of the Ivano-Frankivsk National Technical University of
the University of Oil and Gas, Doctor of Technical Sciences, professor, Ivano-
Frankivsk,*

*Dzvinchuk D., Director of the Institute of Humanitarian Training
and Public Administration Ivano-Frankivsk National Technical University of
Oil and Gas, doctor of philosophy, professor, Honored Worker of Education of
Ukraine, Ivano-Frankivsk,*

*Lopushynskiy I., Head of the Department of Public Management and Ad-
ministration Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, doc-
tor of science in public administration, professor, Honored Worker of Education
of Ukraine, Ivano-Frankivsk*

*Petrenko V., Professor of the Department of Public Management and Ad-
ministration Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, doc-
tor of economic sciences, professor, Ivano-Frankivsk*

СТРАТЕГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ У ГАЛУЗІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

STRATEGIC MANAGEMENT IN THE FIELD OF PUBLIC ADMIN- ISTRATION

У статті розглядається стратегічний менеджмент як новітній підхід до управління в публічній галузі, який запозичено із практики ефективного менеджменту в приватному секторі; показано, що такий підхід є дієвим, про що свідчить державноуправлінська практика розвинених країн світу останнього десятиліття, і має особливу значущість для України в контексті тривалої російсько-української війни та повоєнної відбудови нашої держави; з'ясовано, що стратегічний менеджмент у сфері публічного управління є ключовим аспектом сучасної державної політики, спрямованим на ефективне досягнення цілей та

завдань державних інституцій; доведено, що стратегічний менеджмент у публічному управлінні є не просто набором знань і навичок із стратегічного мислення, без яких будь-який працівник не може результативно й ефективно виконувати доручені функції, а стає тим обов'язковим елементом, якому працівників варто навчати, постійно розвивати і мотивувати до активного застосування в процесі роботи.

Ключові слова: публічне управління, стратегія, види стратегій, стратегічний менеджмент, еволюція стратегічного менеджменту, стратегічне управління, групи стратегічного планування й управління, стратегічне лідерство, стратегічне мислення, управлінська інновація.

The article considers strategic management as a new approach to management in the public sector, which is borrowed from the practice of effective management in the private sector; it is shown that this approach is effective, as evidenced by the state management practice of the developed countries of the last decade, and is of particular significance for Ukraine in the context of the long Russian-Ukrainian war and the post-war reconstruction of our state; it is proven that strategic management in the field of public administration is a key aspect of modern state policy aimed at effective achievement of the goals and objectives of state institutions; it has been proven that strategic management in public administration is not just a set of knowledge and skills in strategic thinking, without which any employee cannot effectively and efficiently perform assigned functions, but becomes the mandatory element that employees should be trained, constantly developed and motivate to active use in the work process.

Keywords: public management, strategy, types of strategies, strategic management, evolution of strategic management, strategic management, strategic planning and management groups, strategic leadership, strategic thinking, managerial innovation.

Постановка проблеми. Майже 20 років тому в Сполучених Штатах Америки директор Інституту стратегічних досліджень Д. С. Ловлейдж (Douglas C. Lovelage) у вступному слові до монографії «Теорія стратегії для 21 століття: маленька книга для великої стратегії» проф. Г. Р. Джагера (Harry R. Yarger) констатував, що «слово «стратегія» в Америці пронизує всі наші розмови і засоби масової інформації» [10, с. v]. Можна стверджувати, що нині це слово має таке ж поширення і в системі публічного управління держави Україна. Однак, аналіз отриманого в Україні з початку 2000-х років досвіду впровадження технологій стратегічного управління й менеджменту в практику публічного управління та адміністрування господарськими комплексами регіонів та їх децентралізованих складників демонструє, що, за одночасної наявності за цією тематикою значної кількості навчальних підручників і посібників, більшість наукових розвідок знаходяться, головним чином, ще на етапі дослідження «ролі і значення» [11], «основ» [12], «передумов» [13] і «теоретичних аспектів» [14], а також пропозицій щодо потрібних і доцільних змін в їх практичному використанні [15, 16, 17, 18].

Зауважимо, однак, що Г. Р. Джаггер завершує свою вже названу вище працю ствердженням, що стратегічне управління вимагає «... сильного інтелекту, навчання впродовж життя, відданості професії і невразливого емо» [10, с. 75]. Це, своєю чергою, засвідчує потребу першочергового розвитку як у керівного, так і функціонального персоналу вітчизняної системи публічного управління та адміністрування здатності, готовності й уміння мислити і керувати стратегічно, а не працювати в традиційно постійному режимі «гасіння пожеж» [19].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Традиція використання в сучасному соціальному управлінні древнього, як сам світ, досвіду стратегічного управління військами має певну передісторію, що в контексті потрібних Україні трансформацій з удосконалення її системи публічного управління та адміністрування вимагає поглибленого аналізу і рекомендацій.

Якщо у сфері управління бізнес-утвореннями до корисності і доцільності використання засад стратегічного управління їх функціонування дійшли ще в середині ХХ століття А. Чендлер (Chandler, Alfred D., Jr. –1962) [1] і І. Ансоф (Ansoff, Igor – 1965) [2], то запровадженню стратегічного управління і менеджменту у сфері публічного управління та адміністрування ми завдячуємо Дж. Брайсону (Bryson J.), Р. Фріману (Freeman R.) і В. Рерінгу (Roering, W.), які звернулися до стратегічного планування та управління в публічному секторі аж 1986 року [3]. Дальшому розвитку альтернативних і комплементарних теорій стратегічного управління і менеджменту у сфері публічного врядування у західних школах посприяли дослідження П. Нута (Paul C. Nutt) і Р. Бекоффа (Robert W. Baskoff) [4, 5], Д. Тіссі (David J. Teece) [6] та ін. В Україні поширення теорії і практики стратегічного управління і менеджменту в публічній сфері було започатковано також наприкінці 1990-х років. Так, 1998 р. авторами монографії «Лібералізація економіки і проблеми управління регіоном» було рекомендовано органам управління регіоном «... розпочати інтенсивне впровадження в практику власної роботи процеси маркетинг-планування, стратегічного планування < ... > на рівні територіальних органів управління, населених пунктів, галузей господарства і конкретних підприємств» [7, с. 165], що стало добрим підґрунтям для наступного впровадження кращих зразків технології стратегічного управління на регіональному рівні [для прикладу, 8, 9].

Постановка завдання. Зважаючи на викладене вище, завдання статті полягає в обґрунтуванні напрямку і моделі радикального вдосконалення вже набутого керівниками і функціонерами органів публічного управління регіонального рівня практичного досвіду стратегічного управління і менеджменту через оволодіння інноваційними прийомами стратегічного мислення.

Виклад основного матеріалу. Погоджуючись із загальноприйнятою думкою, що основою публічного стратегічного управління і менеджменту, як і в інших сферах людської активності, постає стратегічне мислення, варто звернути увагу на той факт, що більшість вітчизняних дослідників і авторів-популяризаторів його теоретичних основ використовують уже відомі із західних публікацій рекомендації бізнес-орієнтованого стратегічного мислення. При цьому, для прикладу, під ним традиційно розуміють «... застосування навичок критичного мислення для вирішення складних проблем і планування майбутнього» [для прикладу, 19]. Саме тут і виникає питання, а чому саме «критичного», а не «системного» [20] або «критично-системного» [21], «інтегративного» [22] або «наукового» [23], «конвергентного» або «дивергентного» [24], «креативного» [25] чи «проектного» [26] та ін. мислення?

Відповідь на це запитання, на нашу думку, полягає в тому, що проблема аналізу й обґрунтування вибору оптимального виду мислення для використання в процесах стратегування не повинна поставати взагалі, оскільки ухвалення стратегічних рішень у сучасних умовах вимагає використання будь-яких наявних варіантів раціонального людського мислення, результатом якого/яких постають всебічно обґрунтовані й ухвалені стратегічні рішення.

Оскільки ж наведене вище твердження проф. Г. Р. Джагера про те, що стратегічне управління вимагає «сильного інтелекту» і «навчання впродовж життя» не викликає сумніву, то виглядає цілком доцільним, для прикладу, поставити запитання про навчання керівників і функціонерів системи публічного управління таким інноваційним прийомом і навичкам стратегічного мислення, які б сприяли використанню всіх можливостей людського мозку. При цьому, до переліку прийомів стратегічного мислення слід віднести всі без винятку відомі нині приклади видів мислення, що придумала і якими може оволодіти людина.

Як приклад такого підходу до формування мислення персоналу системи, можна навести запропоновану в [27] модель множинного або т. зв. міх-мислення у вигляді комбінації конвергентного, дивергентного і латерального варіантів інтелектуальної активності особи та пропозицій щодо їх формування шляхом навчання. Доповнивши цю модель множиною названих вище видів, прийомів і технологій мислення, отримаємо цілий арсенал інтелектуального інструментарію, що потенційно здатний забезпечити процес справжнього стратегічного мислення.

Однак, навчання персоналу системи публічного управління й менеджменту за моделлю «множинного мислення», до якої буде включено відібрані названі вище види, потрібно будувати не просто на вже добре обґрунтованій ідеології стратегічного мислення, як це традиційно і цілком правильно пропонується сьогодні навчальними програмами багатьох вітчизняних і закордонних суб'єктів навчального і консультативного бізнесу [для прикладу,

28, 29, 30, 31, 32], а на основі доповнення цієї ідеології компетенціями і навичками спеціально відібраних і розвинутих видів мислення. Тут варто звернути увагу на той факт, що навіть у багатьох із цих програм у тому чи іншому вигляді вже наявні спроби комбінування різних видів мислення. Так, у публікації [32] ідеться про «сильні навички аналітичного мислення», про «критичне мислення» і «когнітивну гнучкість» як можливість «змінювати мислення», у програмі [28] одночасно розглядаються «кращі практики з розвитку стратегічного, критичного та креативного мислення», а в публікації [31] в межах стратегічного мислення рекомендують розвивати ще й «аналітичне», «системне» і «нестандартне».

Таким чином, стає очевидним, що можливість радикального вдосконалення стратегічного мислення працівників органів публічного управління може бути створена шляхом включення до процесу стратегічного мислення спеціальних видів мислення як підпроцесів. Тоді інноваційна модель стратегічного або множинного мислення, що концентрує й використовує всі наявні види активного мислення (аналітичне, дивергентне, конвергентне, креативне, критичне, наукове, системне та ін.) і яка зобов'язує працівників до оволодіння відповідними знаннями і вміннями їх використовувати, матиме вигляд, наведений на рис. 1.

Тільки в цьому разі мислення працівника можна вважати насправді стратегічним, оскільки саме поєднання різних видів інтелектуальної активності дозволить усебічно аналізувати, обґрунтовувати, генерувати й ухвалювати правильні рішення.

Рис. 1 Графічна інтерпретація рекомендованої моделі стратегічного (множинного) мислення особи

Оскільки в основі генерування правильних і якісних управлінських рішень лежить мислення, стратегічний менеджмент у публічному управлінні є не просто набором знань і навичок із стратегічного мислення, без яких будь-який працівник не може результативно й ефективно виконувати доручені функції, а стає тим обов'язковим елементом, якому працівників варто навчати, постійно розвивати і мотивувати до активного застосування в процесі роботи.

При цьому, цілком очевидно, що здатність до стратегічного мислення і, особливо, до кожного із його окремих складників у людей є різною. У результаті цього кожній людині є і буде притаманним набір мисленнєвих підпроцесів, частина яких буде домінантними, а інші – субдомінантними. Ось чому сучасні рекомендації щодо організації процесів стратегування суб'єктів публічного управління й менеджменту вимагають обов'язкового створення груп стратегічного планування й управління, учасники яких будуть володіти найрізноманітнішими наборами видів мислення, завдяки чому ухвалені кінцеві рішення ставатимуть результатом збалансованого і продуманого консенсусу.

Недаремно в інтерв'ю авторів книги «Мислення третього тисячоліття: створення сенсу у світі нісенітниць», а також ідеї терміна «наукового мислення» Р. МакКоуна (Rob MacCoun) і С. Перлмуттера (Saul Perlmutter) було озвучено думку Р. МакКоуна, що «... якщо ми хочемо вдосконалити своє мислення та віднайти кращі рішення, нам потрібно створювати групи, у яких є розбіжності», і С. Перлмуттера «... наукові досягнення було зроблено людьми, які, будучи не згодні один з одним, працювали разом з тим, щоб відточити мислення один одного» [33].

Однак, удосконалення моделі стратегічного мислення виключно працівників системи є тільки частковим вирішенням проблеми стратегічного менеджменту в публічному управлінні. Не менш важливим завданням з удосконалення стратегічного управління розвитком держави, її регіональних і територіальних складників слід уважати налагодження інтелектуальної взаємодії представників усіх ключових учасників життєдіяльності країни шляхом їхнього включення до цього процесу на всіх ієрархічних макро-, мезо-, мікро- і нанорівнях, як це було запропоновано в [18].

Оскільки ж пошук і віднаходження «найкращих рішень» вимагає існування або створення «груп, у яких є розбіжності», то зауважимо, що три головні складники національної економіки, розбіжності між якими існують завдяки природі ринкової економіки, подані просторовою моделлю конкурентного економічного середовища, у якій сформовано поверхню можливості корисності для сторін-учасниць [34]. Очевидно, що рішення про цілі й умови функціонування національної економіки (політика, закони, норми, правила і порядки) ухвалюються державною владою (Д), рішення

щодо виробництва продукції, товарів і послуг ухвалюються множиною їх виробників – суб’єктів господарської діяльності (юридичними та фізичними особами всіх форм власності, масштабів і сфер ділової активності) (В), а рішення купувати/не купувати і споживати/не споживати все вироблене державою і бізнесом ухвалюється множиною потенційних споживачів – суспільством (С).

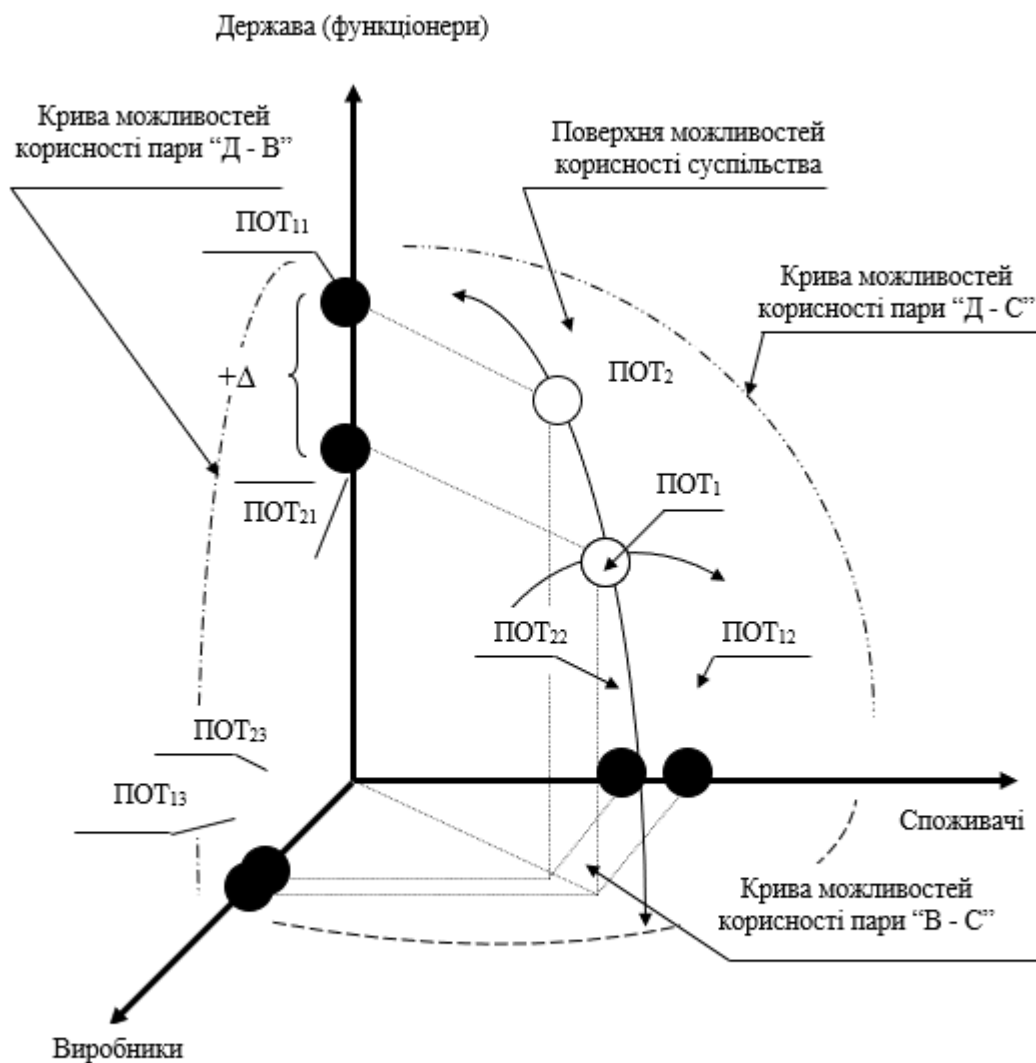

Рис. 2 Поверхня можливостей корисності суспільства і позиціонування парето-оптимальної точки, якій відповідає максимальний рівень добробуту суспільства (Дж. [34])

При цьому, взаємодія трьох сторін (Д, В і С) ринкових відносин відбувається за умов, коли кожна із них не може наростити власну користь (+ Δ) від взаємин з іншими інакше, як за рахунок зменшення корисності ($-\Delta$), коли зростання корисності по координаті будь-якої із сторін зумовлює адекватне зменшення корисності для двох інших тощо. Тобто, будь-які самостійні дії однієї групи із забезпечення власних інтересів без урахування інтересів і

можливої реакції учасників інших груп, неминуче обертаються для суспільства загальними втратами ефективності і корисності.

Саме тому тільки спільне стратегічне мислення всіх учасників процесу є здатним обґрунтовано вибудувати стратегію спільного пошуку, визначення й управління досягненням т. зв. парето-оптимальної точки ПОТ₁, у якій рівень економічних, соціальних та ін. результатів буде влаштовувати і державу, і бізнес, і суспільство загалом, а будь-які відхилення цього оптимуму будуть відразу виявляти джерела спроб порушення і можливі наслідки для суспільства.

Отже, оволодіння індивідуальним і груповим стратегічним мисленням, насамперед кадровим корпусом системи публічного управління, а також іншими названими вище групами учасників життєдіяльності країни, тільки спільне використання інтелекту та стратегічного мислення людських ресурсів системи публічного управління, великого, середнього та малого бізнесу і споживачів вироблених в країні послуг, товарів і будь-якої іншої продукції будуть здатні сформувавши загальнонаціональну і відповідні регіональні й територіальні стратегії досягнення добробуту українського суспільства та через забезпечення потрібного для цього рівня публічного управління й менеджменту.

Для цього потрібно й достатньо поширити запропоновану модель стратегічного мислення і модель управління парето-ефективною взаємодією персоналу системи публічного управління з усіма учасниками національної економіки, що дозволить об'єднати інтелектуально-ресурсний потенціал усіх категорій населення країни «... в єдиний громадський інтерес та волю, вищі від суми інтересів та волі окремих індивідуумів чи навіть їхніх груп, забезпечить єднання держави й суспільства на шляху ефективного економічного розвитку» [34].

Саме таким чином можна уникнути т. зв. «... систематичних моделей відхилення від раціонального мислення» і «пасток стратегування», що в дослідженні [35] проф. Л. С. Шевченко було цілком обґрунтовано названо як головні причини неефективних рішень стратегічного менеджменту в бізнесі, проте є навіть більш властивими його публічному варіанту. Рекомендовані в її праці такі доцільні рекомендації і дії з уникнення помилок і пасток, як «колективне ухвалення рішень», «напрацювання альтернативних рішень», «дотримання методів ухвалення рішень» і «формування культури стратегічного управління з елементами навчання» є цілком прийнятними технологіями та інструментами формування в системі публічного управління держави Україна нової культури «стратегічного мислення», а значить – управління та менеджменту, оскільки запропонована модель стратегічного мислення, диференціюючи структуру стратегічного мислення на окремі підпроцеси з притаманними окремим особистостям, їхнім групам, організаційним утворенням і, зрештою, державі з панівними мисленнєвими

складниками, може і повинна, за умов їхньої спільної участі в пошуках парето-оптимальної взаємодії в досягненні спільного добробуту, стати корисною управлінською інновацією, оскільки є орієнтованою на обов'язкову реалізацію процесу стратегування не окремою особистістю, а групами учасників, на існування в членів різних груп альтернативних мисленнєвих домінант, і, що найголовніше, на їхню спільну роботу над «відточенням мислення один одного».

Висновки. Таким чином, тривалу дискусія про те, що стратегічне мислення є або мистецтвом інтуїтивного, творчого і дивергентного мислення, або процесом виключно раціональним, аналітичним і конвергентним, або їх комбінацією [36], ми можемо завершити висновком про те, що сучасне стратегічне мислення є нічим іншим, як комбінацією притаманного будь-якій особі переліку домінантних і субдомінантних видів мислення, що в процесі публічного стратегічного менеджменту повинні використовуватися залежно від поставлених проблем.

Умовою поширення запропонованої моделі є навчання майбутніх і перенавчання через систему підвищення кваліфікації армії чинних працівників системи публічного управління та адміністрування оновленому стратегічному мисленню з використанням всієї палітри можливих видів мислення як основи публічного стратегічного менеджменту. При цьому, варто зазначити, що на запитання, задане в дослідженні проф. Дж. Ледтка (Jeanne M. Liedtka) «Чи можна навчити стратегічному мисленню?» [37] вичерпною відповіддю потрібно вважати факт того, що в Об'єднаному університеті спеціальних операцій США цей предмет вивчають з метою «...визначення потреб майбутнього розвитку спільноти і кращого прищеплення її членам стратегічного мислення» [38, с. 1]. Саме тому для спільноти майбутніх і чинних працівників органів державної влади та органів місцевого самоврядування України всіх рівнів оволодіння знаннями і навичками стратегічного мислення як основи якісного стратегічного менеджменту є рекомендованим, потрібним і особливо необхідним як у час російсько-українського воєнного протистояння, так і в час повоєнного відновлення національного господарства і постраждалих від агресії територій.

Дальші дослідження запропонованої моделі в межах лабораторії «LIDER» Інституту гуманітарної підготовки та державного управління Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу [39] потрібно сконцентрувати на поглиблених дослідженнях можливостей і потенціалу стратегічного мислення як множини окремих мисленнєвих субпроцесів, пошуку тестових інструментів для їх виявлення й оцінки, виконання їх апробації і експериментальних досліджень, а також розробленні і апробації навчальної програми та її методичного забезпечення для наступного впровадження в навчальний процес.

Список використаних джерел:

1. Chandler, Alfred D., Jr. *Strategy and Structure: Chapters in the History of the American Industrial Enterprise*. The M. I. T. PRESS. Massachusetts Institute of Technology. 1962. 463 pp. URL: https://archive.org/details/strategystructur00chan_0/page/8/mode/2up?view=theater.
2. Ansoff, Igor. *Corporate Strategy. An Analytic Approach to Business Policy for Growth and Expansion*. McGraw Hill, New York, 1965. 241 pp.
3. Bryson J., Freeman R., Roering, W. Strategic planning in the public sector: Approaches and directions. *In B. Checkoway (Ed.), Strategic perspectives on planning practice*. Lexington, MA: Lexington Books. 1986. P. 65–85.
4. Nutt R., Backoff R. A strategic management process for public & third sector organizations. *American Journal of Planning*. 1987. Vol. 53(1). P. 44–57.
5. Paul C. Nutt, Robert W. Backoff. *The strategic management of the public and third sector organizations: A Handbook for Leaders*. San Francisco. CA: : Jossey-Bass Publishers, 1992. 486 pp.
6. David J. Teece. *Strategy, Technology, and Public Policy*. Edward Edgar, 1998. 837 pp.
7. Петренко В. П., Данилюк М. О., Попадюк А. В., Манів З. О. Лібералізація економіки і проблеми управління регіоном. Івано-Франківськ, 1998, 243 с.
8. Прокопенко О. Ю., Петренко В. П. Стратегічний розвиток адміністративних одиниць. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Стратегії розвитку регіонів: методологія розробки, механізми реалізації*. Ін-т регіональних досліджень НАН України. Львів: 2008. Випуск 2 (70). С. 145-159.
9. Дзвінчук Д. І., Петренко В. П., Попович В. В. Аналіз досвіду стратегічного управління соціально-економічним розвитком регіону (на прикладі Івано-Франківської області). *Регіональна економіка*. 2016. №1. С. 22 – 31.
10. Harry R. Yarger, 2006, *Strategic Theory for the 21st Century: The little book on big strategy*. Strategic Studies Institute, U.S. War College, Carlisle, PA, 99 p. URL: <https://www.files.ethz.ch/isn/20753/Strategic%20Theory%20for%20the%2021st%20Century.pdf>.
11. Бережний Я. Роль і значення стратегічного планування в системі децентралізованого державного управління. *Суспільна політика та стратегічний менеджмент*. 2008. №1. С. 59-67.
12. Лецишин Р. Адміністративно-правові основи стратегічного планування у державному секторі. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. №4 (24). С. 49–54.
13. Сельський А. А. Передумови організації стратегічної діяльності у державному управлінні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. №10. 139-142. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/10_2013/33.pdf.
14. Васільєва Л. М. Теоретичні аспекти стратегічного планування в

органах державної влади. *Публічне управління та митне адміністрування*, № 3 (34), 2022. URL: <http://customs-admin.umsf.in.ua/archive/2022/3/4.pdf>.

15. Касич А. О., Харченко Т. О. Стратегічний менеджмент суб'єктів публічної сфери. *Економіка та держава*. 2017. № 2. С. 16–18. <http://www.economy.in.ua/?op=1&z=3693&i=3>.

16. Пастух К. В. Стратегічне управління регіональним економічним розвитком у сфері публічного управління. *Державне управління та місцеве самоврядування*, 2020, вип. 2(45). 127-134.

17. Дзвінчук Д. І., Гладій В. І., Попович В. В., Петренко В. П. Про доцільні зміни в управлінні стратегічним розвитком регіонів України в умовах війни (на прикладі Івано-Франківської області). *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2023, №20. 398-422. DOI: 10.34132/pard2023.20.06; URL: <https://pard.mk.ua/index.php/journal/article/view/362/333>.

18. Чудик І. І., Дзвінчук Д. І., Кісь С. Я., Петренко В. П. Модель співпраці публічної влади і людських ресурсів в процесах стратегування. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2024. № 41. 128-136. DOI <https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2024.41.17>.

19. Drew Finley. (2023). Strategic Thinking in Public Leadership: How to Think Beyond “Putting Out Fires”. *fountainworks*. September 21. URL: <https://www.fountainworks.com/2023/09/strategic-thinking-in-public-leadership-how-to-think-beyond-putting-out-fires/>.

20. Garrity E. J. (2018). Using systems thinking to understand and enlarge mental models: helping the transition to a sustainable world. *Systems*, 6, pp. 15-31.

21. Jackson, M. C. (2003). The Origins and Nature of Critical Systems Thinking, in G. Midgley (ed.), *Systems Thinking V4*, Sage Publications London, pp. 77-92.

22. Martin, R.L. (2007). *The Opposable Mind: How Successful Leaders Win Through Integrative Thinking*. Boston: Harvard Business School Press. p. 6.

23. Saul Perlmutter, John Campbell, Robert MacCoun. *Third Millennium Thinking: Creating Sense in a World of Nonsense*. Little, Brown, 2024. 320 p.

24. Razumnikova, O. M. (2013). Divergent Versus Convergent Thinking. In: Carayannis, E.G. (eds) *Encyclopedia of Creativity, Invention, Innovation and Entrepreneurship*. Springer, New York, NY. https://doi.org/10.1007/978-1-4614-3858-8_362.

25. Barron F. Putting creativity to work In: Sternberg R., Tardif T. (eds.). *The nature of creativity*. Cambridge : Cambridge Press, 1988. Pp. 76-98.

26. Lorenzo Allio. (2014). *Design Thinking for Public Service Excellence*. UNDP Global Centre for Public Service Excellence. 29 p. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/publications/GPCSE_Design%20Thinking.pdf

27. Дзвінчук Д., Баран М., Петренко В., Хамчук Г. Щодо проблеми приваблення і утримання талантів у системі публічного управління та адміністрування. *Публічне управління та регіональний розвиток*, 2022. (16), 383-406. <https://doi.org/10.34132/pard2022.16.05>.

28. Бортник А. Проектний семінар-тренінг «Стратегія та стратегічне мислення керівника: від ідеї до реалізації». *Krok Business School*. URL: <https://bs.krok.edu.ua/treningi-ta-seminari/strategichnii-menedzhment/>.
29. Крючков А. Стратегічне мислення. Прийняття та реалізація стратегічних рішень в умовах невизначеності та складності. *Київська школа державного управління*. URL: <https://kspa.com.ua/strategichne-myslennya-prujnyattyu-ta-realizacziya-strategichnyh-rishen-v-umovah-nevyznachenosti-ta-skladnosti/>
30. Сліпченко С. Коли і як розвивати стратегічне мислення в компанії. *NRG*. URL: <https://newrealgoal.com.ua/strategicheskoe-myshlenie-3-2.html>
31. Немчинський С. Як стратегічне мислення допомагає розв'язувати проблеми та ухвалювати рішення? *Foxminded*. 19.06.2024. URL: <https://foxminded.ua/strategichne-myslennia/#>
32. Astrid Tran. Develop Strategic Thinking Skills. 12 Tips for Successful Leadership in 2024. *AhaSlides*. 22 April, 2024. URL: <https://ahaslides.com/uk/blog/strategic-thinking-skills/>
33. Robert MacCoun, Saul Perlmutter, Stephanie d'Arc Taylor. Author Talks: How scientific thinking can help us tackle our toughest societal problems. McKinsey & Company. May 29, 2024. URL: <https://www.mckinsey.com/featured-insights/mckinsey-on-books/author-talks-how-scientific-thinking-can-help-us-tackle-our-toughest-societal-problems>
34. Петренко В. П. До визначення шляхів оптимізації стосунків держави, виробників і споживачів з використанням закономірностей парето-ефективного ринку / В. П. Петренко // Науковий вісник ІФНТУНГ. – 2002 р. - №4. – С. 71-76.
35. Шевченко Л. С. Стратегічні управлінські рішення: як не припуститися помилок і не потрапити в пастку. *Економічна теорія та право*. 2024. № 1 (56). С. 55–77. DOI: <https://doi.org/10.31359/2411-5584-2024-56-1-55>.
36. O'Shannassy, T. Strategic thinking: a continuum of views and conceptualization. *MIT Business University*. 08 October, 2014. URL: https://www.researchgate.net/publication/239792478_Strategic_Thinking_A_Continuum_of_Views_and_Conceptualisation.
37. Liedtka, J. M. (1998), Strategic thinking: can it be taught?, *Long Range Planning*, Vol. 31, No. 1, pp. 120-129.
38. Harry R. Yarger. (2007). Educating for Strategic Thinking in the SOF Community: Considerations and a Proposal. *Joint Special Operations University*. The JSOU Press Hurlburt Field, Florida. 39 p. URL: <https://apps.dtic.mil/sti/tr/pdf/ADA495549.pdf>
39. Дзвінчук Д. І., Лопушинський І. П., Орлів М. С., Петренко В. П. Лабораторія «LIDER»: синтез науки, дизайнерського мислення та інновацій в публічному управлінні. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2023. Т. 34(73). №6. С. 19-25.

References

1. Chandler, Alfred D., Jr. *Strategy and Structure: Chapters in the History of the American Industrial Enterprise*. The M. I. T. PRESS. Massachusetts Institute of Technology. 1962. 463 pp. URL: https://archive.org/details/strategystruktur00chan_0/page/8/mode/2up?view=theater
2. Ansoff, Igor. *Corporate Strategy. An Analytic Approach to Business Policy for Growth and Expansion*. McGraw Hill, New York, 1965. 241 pp.
3. Bryson J., Freeman R., Roering, W. *Strategic planning in the public sector: Approaches and directions*. In B. Checkoway (Ed.), *Strategic perspectives on planning practice*. Lexington, MA: Lexington Books. 1986. P. 65–85.
4. Nutt R., Backoff R. *A strategic management process for public & third sector organizations*. *American Journal of Planning*. 1987. Vol. 53(1). P. 44–57.
5. Paul C. Nutt, Robert W. Backoff. *The strategic management of the public and third sector organizations: A Handbook for Leaders*. San Francisco. CA: : Jossey-Bass Publishers, 1992. 486 pp.
6. David J. Teece. *Strategy, Technology, and Public Policy*. Edward Edgar, 1998. 837 pp.
7. Petrenko V. P., Danyliuk M. O., Popadiuk A. V., Maniv Z. O. *Liberalizatsiia ekonomiky i problemy upravlinnia rehionom*. Ivano-Frankivsk, 1998, 243 s.
8. Prokopenko O. Yu., Petrenko V. P. *Stratehichni rozvytok administratyvnykh odynts. Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy. Stratehii rozvytku rehioniv: metodolohiia rozrobky, mekhanizmy realizatsii*. In-t rehionalnykh doslidzhen NAN Ukrainy. Lviv: 2008. Vypusk 2 (70). S. 145-159.
9. Dzvinchuk D. I., Petrenko V. P., Popovych V. V. *Analiz dosvidu stratehichnoho upravlinnia sotsialno-ekonomichnym rozvytkom rehionu (na prykladi Ivano-Frankivskoi oblasti)*. *Rehionalna ekonomika*. 2016. №1. S. 22 – 31.
10. Harry R. Yarger, 2006, *Strategic Theory for the 21st Century: The little book on big strategy*. Strategic Studies Institute, U.S. War College, Carlisle, PA, 99 p. URL: <https://www.files.ethz.ch/isn/20753/Strategic%20Theory%20for%20the%2021st%20Century.pdf>
11. Berezhnyi Ya. *Rol i znachennia stratehichnoho planuvannia v systemi detsentralizovanoho derzhavnoho upravlinnia. Suspilna polityka ta stratehichniy menedzhment*. 2008. №1. S. 59–67.
12. Leshchyshyn R. *Administratyvno-pravovi osnovy stratehichnoho planuvannia u derzhavnomu sektori. Aktualni problemy pravoznavstva*. 2020. №4 (24). S. 49–54.
13. Selskyi A. A. *Peredumovy orhanizatsii stratehichnoi diialnosti u derzhavnomu upravlinni. Investytsii: praktyka ta dosvid*. 2013. №10. 139-142. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/10_2013/33.pdf
14. Vasilieva L. M. *Teoretychni aspekty stratehichnoho planuvannia v orhanakh derzhavnoi vlady. Publichne upravlinnia ta mytne administruvannia*, № 3

(34), 2022. URL: <http://customs-admin.umsf.in.ua/archive/2022/3/4.pdf>

15. Kasych A. O., Kharchenko T. O. Stratehichnyi menedzhment subiektiv publichnoi sfery. *Ekonomika ta derzhava*. 2017. № 2. S. 16–18. <http://www.economy.in.ua/?op=1&z=3693&i=3>

16. Pastukh K. V. Stratehichne upravlinnia rehionalnym ekonomichnym rozvytkom u sferi publichnoho upravlinnia. *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia*, 2020, vyp. 2(45). 127-134.

17. Dzvinchuk D. I., Hladii V. I., Popovych V. V., Petrenko V. P. Pro dotsilni zminy v upravlinni stratehichnym rozvytkom rehioniv Ukrainy v umovakh viiny (na prykladi Ivano-Frankivskoi oblasti). *Publichne upravlinnia ta rehionalnyi rozvytok*. 2023, №20. 398-422. DOI: 10.34132/pard2023.20.06; URL: <https://pard.mk.ua/index.php/journal/article/view/362/333>

18. Chudyk I. I., Dzvinchuk D. I., Kis S. Ya., Petrenko V. P. Model spivpratsi publichnoi vlady i liudskykh resursiv v protsesakh stratehuvannia. *Publichne upravlinnia i administruvannia v Ukraini*. 2024. № 41. 128-136. DOI <https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2024.41.17>

19. Drew Finley. (2023). *Strategic Thinking in Public Leadership: How to Think Beyond “Putting Out Fires”*. fountainworks. September 21. URL: <https://www.fountainworks.com/2023/09/strategic-thinking-in-public-leadership-how-to-think-beyond-putting-out-fires/>

20. Garrity E. J. (2018). Using systems thinking to understand and enlarge mental models: helping the transition to a sustainable world. *Systems*, 6, pp. 15-31.

21. Jackson, M. C. (2003). The Origins and Nature of Critical Systems Thinking, in G. Midgley (ed.), *Systems Thinking V4*, Sage Publications London, pp. 77-92.

22. Martin, R.L. (2007). *The Opposable Mind: How Successful Leaders Win Through Integrative Thinking*. Boston: Harvard Business School Press. p. 6.

23. Saul Perlmutter, John Campbell, Robert MacCoun. *Third Millennium Thinking: Creating Sense in a World of Nonsense*. Little, Brown, 2024. 320 p.

24. Razumnikova, O. M. (2013). Divergent Versus Convergent Thinking. In: Carayannis, E.G. (eds) *Encyclopedia of Creativity, Invention, Innovation and Entrepreneurship*. Springer, New York, NY. https://doi.org/10.1007/978-1-4614-3858-8_362.

25. Barron F. Putting creativity to work In: Sternberg R., Tardif T. (eds.). *The nature of creativity*. Cambridge : Cambridge Press, 1988. Pp. 76-98.

26. Lorenzo Allio. (2014). *Design Thinking for Public Service Excellence*. UNDP Global Centre for Public Service Excellence. 29 p. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/publications/GPCSE_Design%20Thinking.pdf

27. Dzvinchuk D., Baran M., Petrenko V., Khamchuk H. Shchodo problemy pryvablennia i utrymannia talantiv u systemi publichnoho upravlinnia ta administruvannia. *Publichne upravlinnia ta rehionalnyi rozvytok*, 2022. (16), 383-406. <https://doi.org/10.34132/pard2022.16.05>

28. Bortnyk A. Proektnyi seminar-treninh «Stratehiia ta stratehichne

myslennia kerivnyka: vid idei do realizatsii». Krok Business School. URL: <https://bs.krok.edu.ua/treningi-ta-seminari/strategichnii-menedzhment/>

29. Kriuchkov A. Stratehichne myslennia. Pryiniattia ta realizatsiia stratehichnykh rishen v umovakh nevyznachenosti ta skladnosti. Kyivska shkola derzhavnogo upravlinnia. URL: <https://kspa.com.ua/strategichne-myslennya-pryjnyattya-ta-realizacziya-strategichnyh-rishen-v-umovah-nevyznachenosti-ta-skladnosti/>

30. Slipchenko S. Koly i yak rozvyvaty stratehichne myslennia v kompanii. NRG. URL: <https://newrealgoal.com.ua/strategicheskoe-myshlenie-3-2.html>

31. Nemchynskyi S. Yak stratehichne myslennia dopomahaie rozviazuvaty problemy ta ukhvaliuvaty rishennia? Foxminded. 19.06.2024. URL: <https://foxminded.ua/stratehichne-myslennia/#>

32. Astrid Tran. Develop Strategic Thinking Skills. 12 Tips for Successful Leadership in 2024. AhaSlides. 22 Aprill, 2024. URL: <https://ahaslides.com/uk/blog/strategic-thinking-skills/>

33. Robert MacCoun, Saul Perlmutter, Stephanie d'Arc Taylor. Author Talks: How scientific thinking can help us tackle our toughest societal problems. McKinsey & Company. May 29, 2024. URL: <https://www.mckinsey.com/featured-insights/mckinsey-on-books/author-talks-how-scientific-thinking-can-help-us-tackle-our-toughest-societal-problems>

34. Petrenko V. P. Do vyznachennia shliakhiv optymizatsii stosunkiv derzhavy, vyrobnykiv i spozhyvachiv z vykorystanniam zakonomirnostei pareto-efektyvnoho rynku / V. P. Petrenko // Naukovyi visnyk IFNTUNH. – 2002 r. - №4. – S. 71-76.

35. Shevchenko L. S. Stratehichni upravlinski rishennia: yak ne prypustytysia pomylok i ne potrapyty v pastku. Ekonomichna teoriia ta pravo. 2024. № 1 (56). S. 55–77. DOI: <https://doi.org/10.31359/2411-5584-2024-56-1-55>.

36. O'Shannassy, T. Strategic thinking: a continuum of views and conceptualization. RMIT Business University. 08 October, 2014. URL: https://www.researchgate.net/publication/239792478_Strategic_Thinking_A_Continuum_of_Views_and_Conceptualisation

37. Liedtka, J. M. (1998), Strategic thinking: can it be taught?, Long Range Planning, Vol. 31, No. 1, pp. 120-129.

38. Harry R. Yarger. (2007). Educating for Strategic Thinking in the SOF Community: Considerations and a Proposal. Joint Special Operations University. The JSOU Press Hurlburt Field, Florida. 39 p. URL: <https://apps.dtic.mil/sti/tr/pdf/ADA495549.pdf>.

39. Dzvinchuk D. I., Lopushynskyi I. P., Orliv M. S., Petrenko V. P. Laboratoriia «LIDER»: syntez nauky, dyzainerskoho myslennia ta innovatsii v publichnomu upravlinni. Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu im. V. I. Vernadskoho. Serii: Publichne upravlinnia ta administruvannia. 2023. T. 34(73). №6. S. 19-25.

DOI 10.52363/2414-5866-2024-2-9

УДК 352 (477): 322

Lunyak V., Postgraduate student of the Dnipro State University of Internal Affairs, Dnipro, ORCID: 0009-0004-1676-0351

Луняк В.Е., аспірант, ДДУВС, м. Дніпро

IMPERATIVES FOR THE DEVELOPMENT OF PUBLIC ADMINISTRATION MECHANISMS IN THE SPHERE OF DIGITALIZATION AND INNOVATION

ІМПЕРАТИВИ РОЗВИТКУ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ Й ІННОВАТИЗАЦІЇ

Prospects for ensuring the development of digitalization and the use of its technologies, which occur as a result of significant quantitative and qualitative changes in the functioning of information and socio-economic systems, are outlined. Argued, annihilation and institutional influence in the field of development of public administration in the field of digitization and innovation.

Keywords: *public administration, mechanisms of public administration, digitalization, digitalization technologies, digital economy, innovative activity, innovation, institutional environment.*

Окреслено перспективи в забезпеченні розвитку цифровізації та використанні її технологій, що відбуваються внаслідок істотних кількісно-якісних змін у функціонування інформаційних і соціально-економічних систем. Аргументовано, анігіляційний та інституційний вплив у сфері розвитку публічного управління у сфері цифровізації й інноватизації.

Ключові слова: *публічне управління, механізми публічного управління, цифровізація, технології цифровізації, цифрова економіка, інноваційна діяльність, інноватизація, інституційне середовище.*

Problem setting. Today, significant changes are taking place in the information and technological development of industries and sectors of the economy, economic entities themselves, and regions in general. In addition to ensuring progressive sustainable development, Ukraine had to face a more significant problem -

the undeclared war of the Russian Federation. Therefore, the task of our state is to change universal informatization, which was replaced by digitalization (digitization). It is considered as a policy vector that should ensure digital transformation in one or another sphere of social life and improve the state of its functioning. In addition, it should contribute to the development of an innovative environment and innovative activities. At the same time, it should be noted that the latest phenomena and processes have a powerful impact on digitalization, and it on them. This is an annihilation effect, which involves the emergence of new sources of innovation that ensure sustainable economic growth, the emergence of national initiatives to transfer the economy and social development to a digital path of development. The Russian Federation seeks to push back our state in sustainable development for years. Therefore, Ukraine needs to become more active in the direction of confrontation, defense of its own sovereignty and provision of innovative development. All this determines the relevance of the selected research issues.

Recent research and publications analysis. Organizational, legal, economic and other aspects of the formation and implementation of state policy in the conditions of digitalization were studied in the scientific works of foreign and domestic scientists L. Analai, L. Antonova, M. Kastels, L. Gren, O. Gromyko, A. Davidson, O. Karpenko, S. Kvitky, T. Mamotova, Yu. Mykytyuk, N. Nasira, V. Onoprienko, A. Pomaza-Ponomarenko, V. Togobytska, Yu. Ulyanchenko, E. Shchepansky, and others. [1; 3; 5; 6; 7; 8; 9; 11; 12–14]. Without belittling the scientific achievements of researchers, we note that the features of the annihilating impact of digitization and the innovative environment, as well as the role of the state in this context, require a comprehensive consideration.

Paper objective. The purpose of the article is to determine the imperative vectors for the development of public management mechanisms in the field of digitization and innovation.

Paper main body. Before the full-scale aggression in Ukraine, a number of important normative legal acts were adopted, designed to ensure its innovative and sustainable development. Before proceeding to their consideration, it is necessary to point out the stages of digitalization and formation of e-governance in Ukraine, namely:

1. Computerization (1991-1998).
2. Informatization (1999-2008).
3. Electronic government (2008-2018).
4. Digitization (2018 - by t/h).

In general, researchers distinguish three stages of digital development of society and economy in the world. This research position does not conflict with the opinions of domestic scientists [1; 3; 13], therefore, taking into account this position, we consider it advisable to conduct further research. In this context, we can note that the development of IT keeps pace with the development of management theory and institutionalism. Evidence of this is the provision at the na-

tional and regional levels of the emergence and development of new institutions, institutes and an innovative environment.

Thus, in 2021, the Law of Ukraine "On stimulating the development of the digital economy in Ukraine" was adopted [2]. In Part 1 of Art. 2 of this law defines the "organizational, legal and financial principles of operation of the legal regime of Diya City, which is introduced in order to stimulate the development of the digital economy in Ukraine by creating favorable conditions for conducting innovative business, building digital infrastructure, attracting investments, as well as talented specialists."

In Art. 1 defines the concept of the legal regime of Diya City, which provides a set of legal norms that determine the rights and obligations of a person that arise, change and terminate in connection with an application for acquisition, acquisition and loss of Diya City resident status (legal entity) , as well as the specifics of regulating relations with the participation of a resident of Diya City and regarding participation in its authorized capital [ibid.]. Strictly speaking, by adopting the Law of Ukraine "On stimulating the development of the digital economy in Ukraine" (2021), the domestic legislator created a basis for the institutional development of an innovative environment. It includes interested subjects, first of all, state institutions, residents of Diya City (legal entities) and their employees (individuals). The law specifies that the central body of executive power (i.e., a state institution) must ensure the formation and implementation of state policy in the field of the digital economy, which simultaneously covers innovation and digitalization. Such a central authority is the Ministry of Digital Transformation.

It should be emphasized that, taking into account the norms of civil and economic legislation, the following general principles of the legal regime of Diya City were outlined within the framework of the Law of Ukraine "On Stimulating the Development of the Digital Economy in Ukraine":

1) freedom of activity (economic activity is carried out at one's own risk and within the limits of directions not prohibited by law. The same should happen to residents of Diya City, who have the right to independently conduct economic activity, choosing independently the forms of organization of such activity and cooperation with third parties. This norm applies as well as specialists who work for a resident of Diya City and can independently carry out any activity not prohibited by law, choosing at their own discretion and risk the forms of its organization and cooperation with other persons);

2) non-interference (the state and its apparatus should not interfere in the activities of residents of Diya City, unless such activities are illegal. In our opinion, this fundamental principle should also provide for the transparency of the activities of residents of Diya City, that is, their publicity. This is necessary in order to prevent committing illegal activities by such residents and their employees);

3) presumption of legality of the activities of Diya City residents (the do-

mestic legislator established that in case of an ambiguous situation, the decision is taken in favor of such residents or applicants. This situation arises if the regulatory legal act allows an ambiguous (multiple) interpretation of the rights and obligations of Diya City residents or applicants, or the state, or state bodies or local self-government bodies, or their officials);

4) stability (residents of Diya City are given a guarantee from the state regarding the preservation of the legal regime of Diya City and the stability of its conditions, in particular, regarding the peculiarities of taxation of such residents, as well as the inadmissibility of increasing the regulatory burden on them. In addition, all Diya City residents and their participants the system of state guarantees of investment protection [2, part 5 of article 3]);

5) the formal nature of the procedure for acquiring the status of a Diya City resident (presupposes the absence of requirements for obtaining special permits, licensing or state supervision measures for submitting and considering an application for acquiring the status of a Diya City resident and entering information about the applicant in the Diya City registry);

6) voluntary residency in Diya City (means that direct or indirect coercion of legal entities to acquire Diya City resident status is inadmissible) [2, Part 4 of Art. 2].

In accordance with Part 1 of Art. 3 of this Law, the term of residence of Diya City is established for an unlimited period, but not less than 25 years from the date of entry into the Diya City register of the first resident of Diya City. This norm indicates the foresight of the domestic legislator in the desire to ensure sustainable innovative development of the state, society and regions.

The progressive Law of Ukraine "On stimulating the development of the digital economy in Ukraine" defined who cannot be a resident of Diya City, in particular, a legal entity:

1) which is registered on the territory and/or in accordance with the legislation of a foreign state;

2) 25 or more percent of the authorized capital of which directly or indirectly belongs to the state of Ukraine or a territorial community;

3) which has the status of a non-profit enterprise, institution, organization;

4) the direct or indirect owner of shares (shares) in the authorized (share) capital of which is the aggressor state;

5) in the authorized capital of which 25 percent or more are directly or indirectly owned by legal entities registered in countries included by the Financial Action Task Force (FATF) on the list of countries that do not cooperate in the field of combating money laundering ;

6) in relation to which special economic or other restrictive measures (sanctions) have been applied in accordance with the legislation of Ukraine, or international sanctions;

7) which is recognized as bankrupt, or which is in the process of termina-

tion, except for conversion;

8) who for more than 30 days has a tax debt, the total amount of which is more than 10 minimum wages;

9) which is a provider of services related to the circulation of virtual assets;

10) which carries out activities related to the organization and/or conduct of gambling [2, part 2 of Art. 5].

As you can see, the domestic legislator has quite loyally approached the definition of requirements for Diya City residents, which indicates a liberal approach to regulating their activities. Actually, we see a vivid example of the application of the principle "everything that is not prohibited by the law is allowed by them."

Among the types of activities, the implementation of which is stimulated by the creation of the legal regime of Diya City, the following are defined:

1) computer programming, informatization consulting, computer equipment management activities;

2) publication of computer games, as well as other software;

3) provision of software products, including computer games, in "online" mode and providing web services for the delivery of software applications;

4) educational activities in the field of information technologies, including provision of higher, professional pre-tertiary and vocational education in such specialties as computer science, information systems and technologies, computer engineering, cyber security, data science, as well as provision of other types of education, namely: teaching computer literacy (digital literacy), which includes services for teaching digital literacy, development, modification, testing and technical support of software, including computer games, business analysis training (for the purposes of development, modification, testing and technical support of software), construction of graphic interfaces, organization of quality control processes, system administration, project management, documentation development;

5) data processing and related activities, except for providing infrastructure for data processing and hosting;

6) research and experimental developments in the field of natural and technical sciences regarding information and information and communication technologies;

7) conducting marketing campaigns and providing advertising services using software developed with the participation of a Diya City resident on the Internet and/or on users' devices;

8) activities of organizers of e-sports competitions, e-sports teams, specialized computer centers and/or clubs designed to hold e-sports competitions;

9) activity of a provider of services related to the circulation of virtual assets;

10) ensuring cyber security of information and communication systems, software products and information;

11) design (design), research, testing (testing) activities of robotics technologies, devices and systems using computerized control systems, etc. [2, Part 4 of Art. 5].

The features of the operation of Diya City residents, which require the creation of appropriate organizational and legal conditions by the state for the development of such residents. In addition, it is important to provide guarantees from the state for the residents of Diya City. There are conditions that go beyond the competence of the state and concern the IT infrastructure of society. It is indisputable that such infrastructure should be at the disposal of the state itself, but the rule of the "invisible hand of the market" is then applied (what the state does not control, it only regulates and coordinates). Important in this context is the simultaneous influence of the institutional and innovative environment necessary for the proper functioning of Diya City residents. We believe that it is in this direction that the annihilating influence of the state, society (with their institutions), digitization and innovation is taking place. This influence is marked primarily by the scale of distribution and the depth of penetration (as a result, significant quantitative and qualitative changes should occur). Taking into account the fact that innovations contribute to the development of digitalization and vice versa, exerting a significant transformational influence, and the state is completely indispensable in this (it creates the necessary legal framework), we consider it appropriate to consider the peculiarities of the functioning of public management mechanisms in this context.

Features of the operation of residents of Diya City provide for the creation of appropriate organizational and legal conditions by the state for the development of such residents. In addition, it is important to provide guarantees from the state for the residents of Diya City. There are conditions that go beyond the competence of the state and concern the IT infrastructure of society. It is indisputable that such infrastructure should be at the disposal of the state itself, but the rule of the "invisible hand of the market" is then applied (what the state does not control, it only regulates and coordinates). Important in this context is the simultaneous influence of the institutional and innovative environment necessary for the proper functioning of Diya City residents. We believe that it is in this direction that the annihilating influence of the state, society (with their institutions), digitization and innovation is taking place. This influence is marked primarily by the scale of distribution and the depth of penetration (as a result, significant quantitative and qualitative changes should occur). Taking into account the fact that innovations contribute to the development of digitalization and vice versa, exerting a significant transformational influence, and the state is completely indispensable in this (it creates the necessary legal framework), we consider it appropriate to consider the peculiarities of the functioning of public management mechanisms in this context.

According to Art. 15 of the Law of Ukraine "On stimulating the develop-

ment of the digital economy in Ukraine" residents of Diya City are self-governing in the implementation of their activities, including in the formation of associations in the form of non-entrepreneurial (non-profit) organizations [2]. At the same time, the association of Diya City residents may be assigned the following tasks:

- 1) popularization of the legal regime of Diya City in Ukraine and abroad;
- 2) improving the quality of education, developing talents and promoting the development of professions in the digital industry of Ukraine;
- 3) assistance in the formation and implementation of state policy;
- 4) participation in conducting, in accordance with the legislation, public consultations and examination of draft laws, other normative legal acts concerning the rights and interests of Diya City residents, representation and protection of the interests of Diya City residents in relations with state bodies and international organizations, etc.

According to the Diya.City Registry data, as of July 26, 2024, 1,331 residents of Diya City were registered in Ukraine [4]. It should be noted that the first residents of Diya City were registered on February 15, 2022. And since that time, the register has been replenished with new residents. This testifies to the relevance and perspective of the direction of activities of Diya City residents, as well as the direct interest of the state in them. It is not possible to unequivocally state that the "chicken or the egg" or "initiative of the state or legal entities in innovative development" came first. However, the result is obvious - in Ukraine, legislation was developed in the field of stimulating the digital economy in 2021, and, despite the efforts of the aggressor state, in 2024, more than 1,300 residents of Diya City were registered on domestic territory.

As mentioned above, residents of Diya City can hire gig specialists who are endowed with appropriate social guarantees (regarding the amount of payment not less than 1200 euros, regarding rest, etc.). At the same time, such specialists must fulfill certain obligations of the gig contract regarding non-disclosure of confidential commercial information, timely and high-quality performance of the tasks assigned to them. This is all defined in Art. 17, 18, 19, 20, 21, etc. of the Law of Ukraine "On stimulating the development of the digital economy in Ukraine" [2]. It is clear that it is gig specialists who have the main responsibility for applying creative approaches that will allow them to get an innovative product at the end. Therefore, we believe that the provision and provision of important guarantees necessary for such specialists should be taken into account in the further improvement of the labor legislation of Ukraine. After all, the current Code of Labor Laws of Ukraine contains outdated provisions that will not allow to regulate relations between employees of new professions.

Consequently, the growth of the volume of information resources has led to the formation of new opportunities for the development of information support for innovative activities of public and private institutions of almost all types of economic and managerial activities. The first feature is the intellectualization of the

automated processing of information resources. The second feature is the creation of residents capable of providing innovative development and the introduction of appropriate legal regimes for the functioning of such residents. In Ukraine, relevant legislation has been adopted in the field of stimulating the digital economy. The adoption of the relevant law took into account the current level of IT development, which allows fully or partially automating the intellectual processing of information resources for specific purposes. At the same time, the declared war of the Russian Federation complicates the process of implementing the Law of Ukraine "On stimulating the development of the digital economy in Ukraine." However, issues of sustainable innovative development must be dealt with in parallel with the preservation of territorial integrity and sovereignty, so this is a combined task for Ukraine today.

Conclusions of the research. The information infrastructure created in the global and Ukrainian society contributes to the development of digitization, digital transformation and innovation. This infrastructure includes IT infrastructure, telecommunications networks, computing power and content volume, creating the basis for the expanded use of IT and the development of innovative activities. It is insisted that digitalization characterizes a new level of use of the entire IT set in the economy and society, which involves not only the devices of the business entity itself, but also consumers of its products and services, as well as the state and its apparatus. Evidence of this is the adopted Law of Ukraine "On stimulating the development of the digital economy in Ukraine" (2021) [2]. We believe that it outlines progressive innovations in the sphere of ensuring innovative development of the state, regions and society. It was found that this law determines the legal regime of operation of Diya City residents (legal entities). Their corresponding status is secured by the central executive body.

Список використаних джерел:

1. Оноприєнко В. Інтернет і наука в глобалізованому світі : Мануель Кастельс. Інтернет-галактика. Міркування щодо Інтернету, бізнесу і суспільства. Пер. з англ. К.: "Видавництво "Ваклер", 2007. 304 с.
2. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://www.rada.gov.ua/>.
3. Помаза-Понмоарено А.Л., Микитюк Ю.М. Цифровізація державної політики vs. державна політика цифровізації у сфері правового регулювання : монографія. Харків: НУЦЗ України, 2021. 200 с. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/14203>.
4. Реєстр Дія City. URL: <https://city.diiia.gov.ua/registry/resident>.
5. Anaya L. An Investigation into the Role of Enterprise Information Systems in Enabling Business Innovation / L. Anaya, M. Dulaimi, S. Abdallah // Business Process Management Journal. 2015. Vol. 21. N 4. P. 771–790.
6. Castells M. The new public sphere: Global civil society, communication

networks, and global governance // The Annals of the American Academy of Political and Social Science. 2008. Vol. 616, no. 1. P. 78–93.

7. Davidson A. Commerce Department Digital Economy Agenda 2016 / Department of Commerce, United States of America. May 2019. URL: https://www.ntia.doc.gov/files/ntia/publications/alan_davidson_digital_economy_agenda_deba_presentation_051616.pdf.

8. Nambisan S. Digital Innovation Management: Reinventing innovation management research in a digital world / S. Nambisan, K. Lyytinen, A. Majchrzak, M. Song // *Mis Quarterly*. – 2017. – Vol. 41. – No. 1. – pp. 223-238.

9. Nasir N. Smart Nation and Digital Government Group Office to Be Formed under PMO. 20.03.2017. URL <https://www.gov.sg/news/content/smart-nation-and-digital-government-group-office-to-be-formed-under-pmo>.

10. Nica E. ICT Innovation, Internet Sustainability, and Economic Development / E. Nica // *Journal of Self-Governance and Management Economics*. 2015. N 3(3). P. 24–29.

11. Pomaza-Ponomarenko A., Hren L., Durman O., Bondarchuk N., Vorobets V. Management mechanisms in the context of digitalization of all spheres of society // *Revista San Gregorio. SPECIAL EDITION-2020. Núm. 42*. URL: <http://revista.sangregorio.edu.ec/index.php/REVISTASANGREGORIO/issue/view/RSAN42/showToc>.

12. Pomaza-Ponomarenko A., Kryvova S., Hordieiev A., Hanzhuk A., Halunko O. Innovative Risk Management: Identification, Assessment and Management of Risks in the Context of Innovative Project Management // *Economic Affairs (New Delhi)*. 2023, 68(4), pp. 2263–2275. DOI: 10.46852/0424-2513.4.2023.34. URL: <https://ndpublisher.in/admin/issues/EAv68n5z8.pdf>.

13. Pomaza-Ponomarenko A., Taraduda D., Leonenko N., Poroka S., Sukhachov M. Ensuring the safety of citizens in times of war: aspects of the organization of civil defense // *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2024. Volume 14. Issue 1. Pp. 216–220. URL: https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/140139/papers/K_10.pdf.

14. Tapscott D., Williams A. *Macrowikinomics: Rebuting Business and the World*. Penguin. 2012. 428 p.

15. The World Bank Digital Adoption Index. URL: <https://www.worldbank.org/en/publication/wdr2019/Digital-Adoption-Index>.

References:

1. Onoprienko, V. Internet and science in a globalized world: Manuel Castells. Internet galaxy. Marketing for the Internet, business and marriage. Per. from English K.: "Vidavnitstvo "Vakler", 2007. 304 p.

2. Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine. URL:

<https://www.rada.gov.ua/>.

3. Pomaza-Ponmoareno, A.L., Mykytyuk, Yu.M. Digitization of state policy vs. state policy of digitization in the field of legal regulation: monograph. Kharkiv: NUTSZ of Ukraine, 2021. – 200 p. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/14203>.

4. Registry Action City. URL: <https://city.diia.gov.ua/registry/resident>.

6. Castells M. The new public sphere: Global civil society, communication networks, and global governance // *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. 2008. Vol. 616, no. 1. P. 78–93.

7. Davidson A. Commerce Department Digital Economy Agenda 2016 / Department of Commerce, United States of America. May 2019. URL: https://www.ntia.doc.gov/files/ntia/publications/alan_davidson_digital_economy_agenda_deba_presentation_051616.pdf.

8. Nambisan S. Digital Innovation Management: Reinventing innovation management research in a digital world / S. Nambisan, K. Lyytinen, A. Majchrzak, M. Song // *Mis Quarterly*. – 2017. – Vol. 41. – No. 1. – pp. 223-238.

9. Nasir N. Smart Nation and Digital Government Group Office to Be Formed under PMO. 20.03.2017. URL <https://www.gov.sg/news/content/smart-nation-and-digital-government-group-office-to-be-formed-under-pmo>.

10. Nica E. ICT Innovation, Internet Sustainability, and Economic Development / E. Nica // *Journal of Self-Governance and Management Economics*. 2015. N 3(3). P. 24–29.

11. Pomaza-Ponomarenko A., Hren L., Durman O., Bondarchuk N., Vorobets V. Management mechanisms in the context of digitalization of all spheres of society // *Revista San Gregorio. SPECIAL EDITION-2020. Núm. 42*. URL: <http://revista.sangregorio.edu.ec/index.php/REVISTASANGREGORIO/issue/view/RSAN42/showToc>.

12. Pomaza-Ponomarenko A., Kryvova S., Hordieiev A., Hanzhyuk A., Halunko O. Innovative Risk Management: Identification, Assessment and Management of Risks in the Context of Innovative Project Management // *Economic Affairs (New Delhi)*. 2023, 68(4), pp. 2263–2275. DOI: 10.46852/0424-2513.4.2023.34. URL: <https://ndpublisher.in/admin/issues/EAv68n5z8.pdf>.

13. Pomaza-Ponomarenko A., Taraduda D., Leonenko N., Poroka S., Sukhachov M. Ensuring the safety of citizens in times of war: aspects of the organization of civil defense // *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2024. Volume 14. Issue 1. Pp. 216–220. URL: https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/140139/papers/K_10.pdf.

14. Tapscott D., Williams A. *Macrowikinomics: Rebuting Business and the World*. Penguin. 2012. 428 p.

15. The World Bank Digital Adoption Index. URL: <https://www.worldbank.org/en/publication/wdr2019/Digital-Adoption-Index>.

Pomaza-Ponomarenko A., Doctor in Public Administration, Senior Researcher, Head of the Scientific Department for State Security Problems of the Training Research and Production Centre of National University of Civil Defence of Ukraine, Kharkiv

*Помаза-Пономаренко А.Л., д.держ.упр., с.д., ННВЦ НУЦЗУ,
м. Харків, ORCID: 0000-0001-5666-9350*

A CONCEPTUAL APPROACH TO ENSURING INTERNATIONAL ENERGY SECURITY IN THE CONTEXT OF SUPPORTING GLOBAL SECURITY

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ЗАБЕЗПЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ В КОНТЕКСТІ ПІДТРИМКИ ГЛОБАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Problems related to the functioning of the energy sector in various countries of the world (Ukraine, Germany, Poland, Bulgaria, Romania, etc.) were analyzed. The energy threats present in the field of international energy security have been identified, including of a corrupt nature. A conceptual model was developed and a conceptual vision of ways to ensure energy security and energy stability in Ukraine and abroad was formulated.

Key words: *public administration, system of public administration, state regulation, global security, military security, international energy policy, energy security, social security, ecological security, national economy, energy warfare, energy stability, critical infrastructure, high-risk facilities, energy threats, cyber attacks, concept, corruption, United Nations, European Union.*

Проаналізовано проблеми, пов'язані з функціонуванням енергетичної сфери в різних країнах світу (України, Німеччини, Польщі, Болгарії, Румунії та ін.). Виявлено енергетичні загрози, наявні у сфері міжнародної енергетичної безпеки, у т.ч. корупційного характеру. Розроблено концептуальну модель і сформульовано концептуальне бачення шляхів забезпечення енергетичної безпеки та енергетичної стабільності в Україні та за кордоном.

Ключові слова: *публічне управління, система публічного управління, державне регулювання, глобальна безпека, воєнна безпека, міжнародна енергетична політика, енергетична безпека, соціальна безпека, екологічна безпека, національна економіка, енергетична війна, енергетична стабільність, критична інфраструктура, об'єкти підвищеної небезпеки, енергетичні загрози, кібератаки, концепція, корупція, ООН, ЄС.*

Problem setting. Today, the realization of Ukraine's national interests is complicated, in particular, in the field of solving energy security problems. It is one of the basic elements of national security. It is clear that by achieving a high level of energy security and energy stability, any state can ensure its national interests and its sustainable development, which covers the economic, social and environmental spheres. Therefore, the tasks of Ukraine in the near future are to support the security system, protect territorial integrity and, most importantly, create the proper conditions for ensuring social security from within the country. This can be achieved, including provided effective implementation of state policy in the energy sector. All this determines the relevance of the selected research issues.

Analysis of recent research and publications. Features of the formation and implementation of public management mechanisms in the field of energy security are the subject of research by foreign and domestic scientists, in particular, L. Antonova, A. Gogoreliani, I. Dragan, V. Yevdokimov, O. Kryukov, S. Lingaas, D. Nussbaum, J. Slowik, O. Stoyan, E. Shulga, A. Higgins and others [7; 8; 9; 12; 15]. At the same time, the impact of various external factors in recent years gives reason to insist on the importance of researching trends in the development of the energy sector both in peacetime and in conditions of uncertainty.

Paper objective. The purpose of the article is to study trends in the development of the energy sector as an imperative for energy security and the national economy.

Paper main body. The development of the world proceeds through the globalization of all spheres of international life, including the energy sphere. At the same time, the contradictions between the states will intensify due to the unevenness of their development as a result of globalization processes in general and the strengthening of the Russian Federation's full-scale aggression against Ukraine. The "butterfly" principle assumes that one phenomenon or process can lead to the appearance of other phenomena and processes, including on the opposite side of the globe. This is what happens with the undeclared war of the Russian Federation, which negatively affects not only the state of functioning of Ukraine, but also affects other countries. In some, the Russian Federation provokes the emergence of socio-political, military and other conflicts, such as Georgia, Armenia, Azerbaijan, Iran, etc., and in others it destabilizes socio-economic development, which affects the level of well-being of citizens, their social perception of external and internal factors [1]. According to the opinion of international experts of the research organization International Crisis Group (hereinafter - ICG), a full-scale war in Ukraine should be put in the first place among armed military conflicts. Actually, this ranking was made by ICG experts in 2023. Experts note that Russia's undeclared war against Ukraine also affected the global situation in the world. To some extent, this strengthened the determination of EU and NATO institutions, shifting the balance of power in favor of Ukraine in Northern and Central-Eastern Europe. According to ICG experts, the number of

dead as a result of hostilities on the territory of Ukraine already exceeds 200,000 people [6].

The war in Ukraine had a particularly acute impact on the crisis in the South Caucasus. Therefore, the ICG put the conflict between Armenians and Azerbaijanis in Nagorno-Karabakh in second place. The conflict has been going on for more than 6 years, and its new phase has been going on for a year. To date, the losses of the parties to the specified conflict exceed 32,000 people [ibid.].

Due to the undeclared war of the Russian Federation against Ukraine, other countries, in particular, Germany, Hungary, etc., feel the impact on their own energy sphere. It is worth emphasizing that these and other European countries have felt the negative influence of the Russian Federation on the system of energy security until now. The energy sector is one of the important goals of the functioning of any state and international associations. They are forced to quickly adapt to the conditions of growing hybrid warfare. Actually, during the last 10 years, hybrid threats have increased dramatically all over the world: from cyber attacks to disinformation campaigns and covert military operations [1; 13]. Threats arise more and more frequently, becoming more complex, destructive and forceful in nature. The implications of hybrid warfare are important for both economics and public policy, especially in relation to the energy sector.

The aggressor state has created a number of hybrid threats against energy facilities, which are components of critical infrastructure in Ukraine, as well as in other countries of the world. In fact, the Russian Federation used political and economic levers in combination with disinformation campaigns against Bulgaria and Romania to undermine efforts to reduce the dependence of these countries on Russian energy sources [9]. Supply disruption has been used before, in particular against the Baltic states and Ukraine in 2009, and more recently against Bulgaria. The aggressor state has also used its economic power combined with political influence to advance its energy agenda in Hungary, where work is currently underway to expand the Paks nuclear power plant using Russian energy technology [11]. Russia is also using its commercial and political connections in Germany to promote the controversial €12 billion Nord Stream 2 oil pipeline, which has almost been completed. In addition, the Russian Berserk Bear APT group is suspected of carrying out cyber attacks in 2020 against German energy companies and was involved in previous cyber attacks against German utilities in 2018 [12].

In a number of other NATO countries, in particular Great Britain, Poland, Turkey and the USA, cyber attacks on energy facilities committed with the support of the Russian Federation were detected. In some cases, these cyber campaigns have been conducted in parallel with other hybrid threats to energy facilities (such as disrupting and curtailing natural gas supplies). If you put all this together, it becomes obvious that in the last ten years the Russian Federation has been conducting a regular hybrid campaign aimed at undermining the energy security of various countries of the world, and with increasing force.

Outside the Euro-Atlantic region, Iran and suspected other states are currently waging a comprehensive hybrid campaign against Saudi Arabia's energy facilities. On the example of this campaign, one can probably form an idea about the future of hybrid struggle, in particular in the field of energy security. With the help of latent and open military operations, and using proxy forces, Iran repeatedly disrupted the functioning of the Saudi energy infrastructure and struck it.

The possible collusion of hostile forces in Iran's ongoing campaign against Saudi Arabia is of particular concern and could have implications for NATO countries. In particular, as a result of a cyber attack on the Petro Rabigh complex in 2017, it was necessary to stop the facility and carry out a thorough cleaning, which was associated with large material costs, moreover, an uncontrolled gas leak and an explosion almost happened. Despite initial speculation that responsibility for the dangerous Triton malware used in the attack lies solely with Iran. The US concluded that this software was developed by the Russian Federation and imposed sanctions on a research institution associated with its development. This malware has also been used in attacks on energy companies in the US [16].

Other measures taken against the Russian Federation, suspected of being part of the Iranian campaign, include two drone strikes by Iran-allied Houthis on Saudi oil refineries, attacks in the Persian Gulf on two oil tankers registered in Saudi Arabia, and carried out recently attacks on two foreign tankers in Saudi ports in the Red Sea. In particular, the late 2019 UAV strike on the Saudi Aramco oil refinery in Abqaiq, which was claimed by the Houthi forces, gave Iran the opportunity to deny involvement, while also exposing the weakness of Saudi Arabia's air defenses.

Leaders of NATO countries emphasize the importance of energy security, in their opinion, stable and reliable energy supply, diversification of import routes, suppliers and energy resources, as well as interconnection of energy networks are of key importance and increase resistance to political and economic pressure. Although the state authorities are primarily responsible for these issues, events in the energy sector can have significant political and security consequences for NATO countries, as well as affect Alliance partners [7].

Thus, we can note that critically important objects of the energy infrastructure are potential targets that can provide the enemy with attractive advantages, namely:

- 1) power supply failure;
- 2) disruption of the civilian infrastructure on which the armed forces depend, which can also undermine social cohesion;
- 3) demonstration of destructive capabilities for the purpose of intimidation, etc.

It is these vectors that the aggressor state is paying attention to, which not only destroys the energy infrastructure of Ukraine, but also seeks to destabilize the socio-economic situation on its territory, intensifying negative attitudes among

the population, its apathy, discontent, chaos, crisis, etc. In view of this, we believe that Ukraine and its state bodies should take a comprehensive approach to the formation and implementation of state policy, taking into account the above-mentioned latent attitudes of the Russian Federation.

Values and models of energy sector development are directly related to security issues, becoming the subject of global competition. The problems of energy supply and the struggle for energy resources are intensifying. For Ukraine, this means a balance between confrontation and provision of proper conditions for socio-economic development, and for other countries, it means that they have to face relapses of containment and adaptation policies more and more often.

In the conditions of strengthening of new centers of economic growth and their political influence in the world, a qualitatively new geopolitical situation is emerging. A tendency is being formed to find solutions to existing problems and to resolve crisis situations both at the global and regional levels. At the same time, the failure of the global and regional architecture, focused, especially in the Euro-Atlantic region, on the North Atlantic Treaty Organization (NATO), as well as the imperfection of legal instruments and mechanisms, can create a threat to ensuring international security, including energy security as its component.

Currently, the world community is entering the "space" of energy conflicts, which is characterized by a lack of energy resources. Note that at the beginning of the 19th century. the English economist Thomas Malthus made a sad prediction that there will not be enough resources for everyone. The division into rich and poor in countries at the beginning of the XXI century. becomes even more striking. The concept of the "golden billion" appeared, according to which the resources on the planet are enough for the comfortable existence of one billion people. The reality is that later the resource "hunger" will become more acute. Therefore, the most economically developed states will seek a way out of the situation by ensuring guaranteed access to resources concentrated on the territory of other countries. As a result, ensuring energy security has firmly entered the priority tasks of national security.

Attention to countries and regions with promising reserves of oil and especially gas is growing sharply. This is primarily Ukraine, as well as the countries of the Persian Gulf, Africa and Central Asia. Based on this, the role of Ukraine in the energy sector, as a country on the territory of which there are significant reserves of hydrocarbons, is growing sharply. In addition, Ukraine has a convenient geographical location (transit), which it actively used before the full-scale aggression of the Russian Federation.

The famous French political scientist J. Thiriard noted that it is possible to unite 800 million people (at least to balance the 1,200 million Chinese) and find in the bowels of the Earth everything necessary to meet needs. Scientist Z. Brzezinski, former assistant to the US president for national security, also expressed an interesting position in his book "Geostrategy for Europe" that the his-

torical task of states should be to modernize, and not to make futile efforts to ensure the status of a world power.

The struggle for energy resources can cause an energy conflict, which increases the risk of armed confrontation between states. Today, the world community is coming to understand the need to ensure energy stability, which is the basis of international security.

The increase in the number of energy-dependent countries, the depletion of existing natural energy resources, the inaccessibility of certain countries to energy resources, their use for political purposes, etc., all this is already causing a number of negative consequences today, which in the current conditions of a rather conflicting international situation can pose a serious danger to sustainable development. The world community faced a difficult task: finding new ways to ensure energy security and energy stability in the conditions of globalization and the conduct of hybrid wars, as well as the rapidly changing geopolitical situation and the formation of a multipolar world. This path should lie primarily in the political plane of solving this task and ensure the consolidation of the efforts of various countries to build a stable energy world. At the beginning of the XXI century, a discrepancy arose between the existing system of energy security of the world community and the realities of the modern situation (characterized by the emergence of a multipolar world and the violation of strategic stability due to the intensification of the struggle for energy resources).

Thus, the relevance of the research topic is determined as follows:

1. The change in the geopolitical and international situation at the beginning of the XXI century, the emergence of threats to energy security and energy stability.

2. The dependence of energy security and energy stability on energy relations between states, the aggravation of the struggle for non-renewable energy resources (oil, gas).

3. High probability of energy conflicts in which armed violence is possible.

4. The need to create a global energy system that ensures fair access of all countries to energy resources.

5. The need to develop new directions for the development of the energy sector, to create effective mechanisms for ensuring international energy security, and to create and develop international energy law.

6. Energy security is the most important factor in ensuring national security, which includes not only guarantees of sovereignty, integrity, protection of the population, but also provision of a favorable natural environment, availability of resources, protection from natural disasters and maintenance of material well-being.

It should be emphasized that the struggle for energy resources leads to the emergence of the concept of "energy war". The consequences of such a "war" can be as large as the consequences of a conventional war. The complexity of the sit-

uation for Ukraine is compounded by the fact that it is also forced to confront the armed aggression of the Russian Federation. It, in turn, seeks both the occupation of the territory of Ukraine and the capture of its markets and assets without armed invasion. As a result of an energy and hybrid war, the economic potential of Ukraine as a victim may be significantly damaged and cause systemic crisis phenomena capable of slowing down or rejecting our country in economic development, as well as sharply reducing the defense capabilities in the face of armed aggression. Therefore, our state faces the task of waging war in several directions at once, namely: control and preventing competitors from accessing hydrocarbon deposits; conducting an informational struggle against the Russian Federation in order to achieve the goals of domestic energy policy; possible use of military force to resolve energy conflicts, etc.

The world community needs to pay attention to the energy terrorism of the Russian Federation, which can lead to an explosion of global energy security, as well as to major environmental disasters. The main features of energy terrorism are the following: use of violence and intimidation against subjects of energy relations; focus on solving energy problems and achieving goals in the struggle for energy resources; public danger associated with the violation of energy stability and the creation of a direct threat to people's lives due to the possibility of environmental disasters; "advertising" in mass media of the destructive consequences of terrorist acts related to energy facilities and energy processes; an indirect way of achieving the planned final political result through influence on energy objects and energy processes.

Modern energy threats cannot be neutralized by the efforts of one state or group of states. There is a need to consolidate the efforts of the countries of the world community to solve the common task of ensuring energy security and energy stability. This task should be solved in three main directions.

The first direction is related to the development of concepts (strategies) for ensuring international energy security.

The second direction involves the search for mechanisms for the implementation of conceptual provisions in international practice.

The third direction includes the development of socio-political initiatives in the energy sector.

Today, the formation of an international energy policy is necessary. The main function of international energy policy is to coordinate the activities of states to ensure energy security and energy stability. We believe that in the future international energy policy may include three main sections: declarative international energy policy; contractual international energy policy; political activity of the world community regarding the implementation of the results of the declarative and contractual energy policy.

In our opinion, a conceptual approach to ensuring international energy security includes the following:

1) the formation of an international conceptual framework in the energy sphere and a general categorical apparatus, which is the first step on the way to ensuring the security of the energy world;

2) creation at the international level of a uniform evaluation methodical apparatus for all countries in the energy sector;

3) the following concepts of ensuring energy stability are possible: the concept of ensuring energy stability based on energy law; the concept of ensuring energy stability on the basis of energy availability and justice, which is a perspective program of Ukraine's foreign policy; the concept of non-provocative actions in the energy sector. The latter concept, together with other concepts, can contribute to a significant reduction in the danger of energy conflicts. Therefore, it is in the national interests of Ukraine to conduct foreign policy activities to implement this concept;

4) the concept of control over energy processes: the concept of periodic, selective inspections and the creation of permanent (if necessary) commissions on the ground is an effective mechanism of control over energy processes in one or another country (in the region), as well as the concept of creating an international system for monitoring energy hazards and threats;

5) the concept of increasing transparency in the energy sector;

6) the concept of states' refusal to use "energy weapons" (energy resources) for socio-political purposes.

Conclusions. Based on the analysis of theoretical and practical aspects regarding the specifics of the development of the energy sector as an imperative of energy and national security, we can draw the following conclusions:

1. National energy security of Ukraine is one of the main components of national security, on which all other elements of the security system depend to one degree or another (for example, political, economic, and military security). In general, the sustainable development of Ukraine in the 21st century requires correspondingly ensuring the national interests of our country in conditions of uncertainty.

2. At the beginning of the XXI century, a new socio-political phenomenon was finally formed - the energy world, which largely began to determine the nature of world processes covering energy security and energy stability. In the modern world, all states are surrounded by energy dependencies (relationships), so the escalation of the energy confrontation usually takes on a multilateral character. An example of this is the situation with energy security in various countries of the world, which is largely affected by the undeclared war of the Russian Federation against Ukraine.

3. Today, ensuring Ukraine's energy security is impossible without ensuring international energy security. Energy relations between states have become the most important part of modern international relations. A new field of international cooperation has appeared - cooperation in the field of ensuring international ener-

gy security, which affects the political, economic, ecological and social interests of each state and the entire international community. Currently, there is a transition from trade and financial energy relations of states to cooperation aimed at ensuring international energy security. Such cooperation requires a new international legal framework, as well as new targeted international institutes that would carry out all coordination of work and control to ensure international security and energy stability.

4. The achievement of energy security is facilitated by an active foreign energy policy, the efforts of which are focused on seeking agreement and energy interests that coincide with other states based on a system of bilateral and multilateral mutually beneficial partnership relations. Ukraine should promote the involvement of other states interested in joint actions to ensure international security in the process of ensuring their own energy stability. All countries in their relations with the international community must take into account the principles of maintaining energy stability and predictability in the field of energy security.

5. Ukraine should act from the position of unchanged course to participate together with other states in the development and strengthening of international mechanisms for ensuring global energy security, preventing the use of unjustified military force in violation of the UN Charter in the event of an energy conflict. Maintaining energy stability and a high level of energy security can be facilitated by compliance with the norms of international law in order to solve the tasks of combating terrorism and preventing the resolution of energy conflicts with the help of military force.

6. In order to preserve energy stability and an equal strategic partnership, it is expedient for Ukraine to implement existing contracts and agreements in the energy sector, to participate in the development and conclusion of new agreements that correspond to its national interests; to ensure the search and development of new oil and gas fields, which allow to ensure energy stability; contribute to the strengthening of regional energy stability by participating in the provision of regional energy processes; participate in measures to eliminate emergency situations, as well as in the provision of humanitarian aid to victims. The energy policy of Ukraine should provide for a special energy diplomacy aimed at increasing the integration of energy and economic relations, primarily with EU and NATO member states, as well as at supporting Ukraine's participation in the world energy market and in the world energy and environmental security system with priority support for domestic business entities.

7. We believe that it is appropriate to use conceptual modeling approaches in the field of energy security as a methodological basis for solving energy problems. The advantage of conceptual models is that they provide a holistic view of the object of research. Based on the developed conceptual model, a conceptual vision of ways to ensure energy security and energy stability in Ukraine was formulated.

References:

1. Dombrovska, S.M., Pomaza-Ponomarenko, A.L., Kryukov, O.I. and Poroka, S.G. (2024), *Informatsiyini zahrozy ta komunikatyvna infrastruktura v derzhavnomu sektori* [Information threats and communication infrastructure in the public sector], NUCZU, Kharkiv, Ukraine.
2. Pomaza-Ponomarenko, A.L. and Novikov, V.O. (2023), “Ways of transformation of institutional mechanisms of public administration in Ukraine: from informational threats to hybrid wars”, *Derzhavne budivnytstvo*, [Online], vol. 1 (33), available at: <https://periodicals.karazin.ua/db/article/view/22921> (Accessed 24 Aug 2024).
3. Pomaza-Ponomarenko, A.L. and Taraduda, D.V. (2024), “Foreign experience of ensuring social security through the sustainable functioning of critical infrastructure objects and increased danger”, *Nauka i tekhnika s'ohodni*, vol. 4, pp. 371–384.
4. Pomaza-Ponomarenko, A.L. and Taraduda, D.V. (2024), “Ensuring the stability of the system of state regulation of increased danger facilities and critical infrastructure facilities”, *Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok*, vol. 4, available at: <https://www.nayka.com.ua/index.php/dy/article/view/3461> (Accessed 24 Aug 2024).
5. Pomaza-Ponomarenko, A.L. and Taraduda, D.V. (2024), “Mechanisms for ensuring civil security of Ukraine: aspects of emergency prevention at the facilities of the military-industrial complex”, *Publichne administruvannya ta natsional'na bezpeka*, vol. 3 (44), available at: <https://www.inter-nauka.com/issues/administration2024/3/9732> (Accessed 24 Aug 2024).
6. Top armed and political conflicts in 2023: what is known about them // Word and deed. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/04/03/infografika/svit/top-zbrojnyx-ta-politychnyx-konfliktiv-2023-roczy-pro-nyx-vidomo>.
7. Dupuy, A.C., Nussbaum, D., Butrimas, V. and Granitsas A. (2021), “Energy Security in the Age of Hybrid Warfare”, available at: <https://www.nato.int/docu/review/ru/articles/2021/01/13/energeticheskaya-bezopasnost-v-epohu-gibridnoj-bor-by/index.html> (Accessed 24 Aug 2024).
8. Gogoreliani, A. (2021), “Energy efficiency and renewable energy solutions in NATO and PfP countries’ military operations”, available at: <https://www.enseccoe.org/publications/energy-efficiency-and-renewable-energy-solutions-in-nato-and-pfp-countries-military-operations/> (Accessed 24 Aug 2024).
9. Higgins, A. (2014), “Russian Money Suspected Behind Fracking Protests”, *The New York Times*, available at: <https://www.nytimes.com/2014/12/01/world/russian-money-suspected-behind-fracking-protests.html> (Accessed 24 Aug 2024).
10. The official site of NATO (2020), “Energy Security n the Era of Hybrid Warfare”, available at: <https://www.sto.nato.int/Lists/STONewsArchive/displaynewsitem.aspx?ID=524> (Accessed 24 Aug 2024).
11. Alliance for Securing Democracy (2019), “Illicit Influence – Part Two – The Energy Weapon”, available at: [99](https://securingdemocracy.gmfus.org/illicit-</div><div data-bbox=)

influence-part-two-energy-weapon/ (Accessed 24 Aug 2024).

12. Lyngaas, S. (2020), “German intelligence agencies warn of Russian hacking threats to critical infrastructure”, available at: <https://cyberscoop.com/german-intelligence-memo-berserk-bear-critical-infrastructure/> (Accessed 24 Aug 2024).

13. The official site of NATO (2020), “NATO 2030: United for a new era. Analysis and Recommendations of the Reflection Group Appointed by the NATO Secretary General”, available at: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/12/pdf/201201-Reflection-Group-Final-Report-Uni.pdf (Accessed 24 Aug 2024).

14. Pomaza-Ponomarenko, A., Taraduda, D., Leonenko, N., Poroka, S. and Sukhachov, M. (2024), “Ensuring the safety of citizens in times of war: aspects of the organization of civil defense”, *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*, vol. 14, issue 1, pp. 216–220.

15. Slowik, J. (2019), “CRASHOVERRIDE: Reassessing the 2016 Ukraine Electric Power Event as a Protection-Focused Attack”, available at: <https://www.dragos.com/wp-content/uploads/CRASHOVERRIDE.pdf> (Accessed 24 Aug 2024).

16. The official site of U.S. Department of the treasury (2020), “Treasury Sanctions Russian Government Research Institution Connected to the Triton Malware”, available at: <https://home.treasury.gov/news/press-releases/sm1162> (Accessed 24 Aug 2024).

Список використаних джерел:

1. Домбровська С.М., Помаза-Пономаренко А.Л., Крюков О.І., Порока С.Г. Інформаційні загрози та комунікативна інфраструктура в державному секторі : монографія. Харків: НУЦЗУ, 2024. 244 с.

2. Помаза-Пономаренко А.Л., Новіков В.О. Шляхи трансформації інституційних механізмів публічного управління в Україні: від інформаційних загроз до гібридних війн // Державне будівництво: електронний журнал. 2023. № 1 (33). URL: <https://periodicals.karazin.ua/db/article/view/22921>. (дата звернення 24.08.2024).

3. Помаза-Пономаренко А.Л., Тарадуда Д.В. Закордонний досвід забезпечення соціальної безпеки шляхом стійкого функціонування об’єктів критичної інфраструктури та підвищеної небезпеки // Наука і техніка сьогодні. 2024. № 4 (32). С. 371-384.

4. Помаза-Пономаренко А.Л., Тарадуда Д.В. Забезпечення стійкості системи державного регулювання об’єктів підвищеної небезпеки // Державне управління: удосконалення та розвиток. 2024. № 4. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/dy/article/view/3461>. (дата звернення 24.08.2024).

5. Помаза-Пономаренко А.Л., Тарадуда Д.В. Механізми забезпечення цивільної безпеки України: аспекти попередження НС на об’єктах військово-промислового комплексу // Публічне адміністрування та національна безпека.

2024. № 3 (44). URL: <https://www.inter-nauka.com/issues/administration2024/3/9732>.

6. Топ збройних та політичних конфліктів у 2023 році: що про них відомо // Слово і діло. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/04/03/infografika/svit/top-zbrojnyx-ta-politychnyx-konfliktiv-2023-roczy-pro-nyx-vidomo>.

7. Dupuy A.C., Nussbaum D., Butrimas V., Granitsas A. Energy Security in the Age of Hybrid Warfare. January 13, 2021. URL: <https://www.nato.int/docu/review/ru/articles/2021/01/13/energeticheskaya-bezopasnost-v-epohu-gibridnoj-bor-by/index.html>.

8. Gogoreliani A. Energy efficiency and renewable energy solutions in NATO and PfP countries' military operations. September 10, 2021. URL: <https://www.enseccoe.org/publications/energy-efficiency-and-renewable-energy-solutions-in-nato-and-pfp-countries-military-operations/>.

9. Higgins A. Russian Money Suspected Behind Fracking Protests // The New York Times. November 30, 2014. URL: <https://www.nytimes.com/2014/12/01/world/russian-money-suspected-behind-fracking-protests.html>.

10. Energy Security in the Era of Hybrid Warfare // Empowering NATO's Technological Edge. 2020. URL: <https://www.sto.nato.int/Lists/STONewsArchive/displaynewsitem.aspx?ID=524>.

11. Illicit Influence – Part Two – The Energy Weapon // Alliance for Securing Democracy. 2019. URL: <https://securingdemocracy.gmfus.org/illicit-influence-part-two-energy-weapon/>.

12. Lyngaas S. German intelligence agencies warn of Russian hacking threats to critical infrastructure. May 26, 2020. URL: <https://cyberscoop.com/german-intelligence-memo-berserk-bear-critical-infrastructure/>. (дата звернення 24.08.2024).

13. NATO 2030: United for a new era. Analysis and Recommendations of the Reflection Group Appointed by the NATO Secretary General. 2020. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/12/pdf/201201-Reflection-Group-Final-Report-Uni.pdf.

14. Pomaza-Ponomarenko A., Taraduda D., Leonenko N., Poroka S., Sukhachov M. Ensuring the safety of citizens in times of war: aspects of the organization of civil defense // AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research. 2024. Vol. 14. Issue 1. Pp. 216–220.

15. Slowik J. CRASHOVERRIDE: Reassessing the 2016 Ukraine Electric Power Event as a Protection-Focused Attack. August 15, 2019. URL: <https://www.dragos.com/wp-content/uploads/CRASHOVERRIDE.pdf>.

16. Treasury Sanctions Russian Government Research Institution Connected to the Triton Malware // U.S. Department of the treasury. October 23, 2020. URL: <https://home.treasury.gov/news/press-releases/sm1162>.

DOI 10.52363/2414-5866-2024-2-11

УДК 355/359.07; 342.08

*Галушко С.П., здобувач вищої освіти НУЦЗУ, м. Харків,
ORCID: 0009-0005-3169-1478*

*Galushko S., Postgraduate student of the Educational, Research and
Production Center, National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv*

МОДЕЛЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТА ВПЛИВУ ЇЇ ТЕХНОЛОГІЙ

THE FUNCTIONAL MODEL OF PUBLIC ADMINISTRATION MECHANISMS IN THE SPHERE OF NATIONAL SECURITY IN THE CONDITIONS OF DIGITALIZATION AND THE INFLUENCE OF ITS TECHNOLOGIES

Досліджено теоретичні засади формування й оцінювання моделі публічного управління у сфері національної безпеки в умовах цифровізації. Обґрунтовано роль технологій штучного інтелекту у сфері забезпечення у сфері національної безпеки.

***Ключові слова:** публічне управління, сфера національної безпеки, цифровізація, технології цифровізації, цифрова трансформація, органи влади.*

The theoretical principles of public administration in the field of national security in the conditions of digitalization have been studied. The role of artificial intelligence in the provision of national security is substantiated.

***Keywords:** public administration, sphere of national security, digitalization, digitalization technologies, digital transformation, authorities.*

Постановка проблеми. Неоголошена війна рф проти України є різновидом гібридної війни, що передбачає використання класичної кінетичної зброї та нетрадиційної зброї. Остання здебільшого є новітньою та оновлюється так само стрімко, як і з'являється. Особливу загрозу становить «комбо» зброя, що охоплює використання цифрових технологій для застосування кінетичної зброї та нетрадиційної. Вітчизняні та закордонні дослідники слушно звертають увагу на ці аспекти, намагаючись спрогнозувати вплив цифрових технологій на національну безпеку. Адже

технології, пов'язані зі штучним інтелектом, змінюють звичний порядок життя, у т.ч. впливають на рівень внутрішньої та міжнародної (глобальної) безпеки. Крім того, ці технології забезпечують трансформацію системи публічного управління у сфері забезпечення національної безпеки. Зважаючи на викладене, можемо визнати важливість науково-теоретичного дослідження особливостей впливу цифрових технологій на сферу національної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні засади формування та реалізації державної політики у сфері забезпечення національної безпеки й оцінювання впливу факторів на цю сферу визначені в публікаціях Базилюк Я., Гриценко А., Денисенко М., Джохансона Ф., Домбровської С., Ємангова В., Карсруда А., Клюта Р., Колісніченко П., Крюкова О., Кумара С., Лекаря С., Наєма Х., Нижник Н., Помази-Пономаренко А., Почепцова Г, Ситника Г., Тайера А., Чуба С., Щепанського Е. та інших [1; 2–4; 5; 8; 10]. У той же час, низка питань щодо оцінювання моделі реалізації державної політики у сфері забезпечення національної безпеки в умовах впливу цифрових технологій залишаються недостатньо дослідженими, і ці аспекти пов'язані з використанням новітніх технологій.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування моделі функціонування механізмів публічного управління у сфері національної безпеки в умовах цифровізації та впливу її технологій.

Виклад основного матеріалу. Група вчених слушно зауважили, що підвищення рівня національної безпеки вимагає прийняття дієвих управлінських рішень, що ґрунтується на певній інформації [1; 2–4; 5; 9; 12]. З огляду на це набуває актуальності питання використання, обміну, аналізу інформації, а також забезпечення оперативності, комплексності та виваженості в застосуванні підходів до оцінювання механізмів державного управління. Даний процес відноситься до реалізації контрольної функції, що охоплює, як відомо, моніторинг, аналіз і коригування.

Збільшення джерел даних, їх варіативність, поширеність й обсяги нарівні з підвищенням обчислювальних потужностей зумовлюють стрімкий розвиток різних технологічних концепцій, де метадані виступають своєрідним базисом. Це призводить до появи нової соціально-політичної моделі «цифровізації», що, з одного боку, забезпечує модернізацію приватного й державного секторів, а з іншого – ці сектори стають мішенню, площадкою для апробації цифрових технологій з метою дестабілізації нормальної роботи цих секторів.

На механізм оцінювання стану реалізації публічного управління у сфері національної безпеки в умовах розвитку технологій цифровізації можуть впливати зовнішні та внутрішні фактори. Вони вимагають створення необхідних умов, за яких відбуватиметься результативне протистояння негативному впливу цих цифрових технологій (рис. 1).

При цьому оцінювання факторів, що впливають на стан національної безпеки, має відбуватись у межах чітко окресленого алгоритму (порядку) (рис. 2).

Рис. 2.3. Умови застосування механізмів протистояння загрозам, пов'язаним із використанням цифрових технологій

Джерело: складено на підставі [1, с. 120, 134–135; 2–4; 5; 9; 12]

Слід зауважити, що розрахунок загроз у сфері підтримання національної безпеки в умовах впливу цифровізації може мати такий вигляд:

$$TE = \frac{(PV \cdot (TP + TT))}{(DA \cdot TF)} \quad (1)$$

Формула розрахунку загроз містить показники значущості (PV), сприйняття загроз (TP), показник характеру/типу загрози (TT), показник кількості об'єктів (DA), що захищаються, і показник факторів загроз (TF).

Іншими словами, логічний зміст формули можна представити таким чином: оцінка загроз (TE) є відношенням суми показника сприйняття загроз (TP – як загрози представлені на рівні нормативно-правових актів) та показника характеру/типу загрози (TT – як загрози представлені у звітах, релевантній літературі) помножена на показник значущості (PV – як особи, яка приймає рішення та політичні актори, які оцінюють важливість/значимість загроз) до показника кількості об'єктів, що захищаються (DA – об'єкти/активи на які спрямовані загрози) на показник факторів загроз (TF – оцінка та ранжування секторів безпеки до яких відносяться загрози).

Відмінна ознака формули (1) – це те, що уряди повинні враховувати та співвідносити загрози з тим, на яку складову нацбезпеки останні спрямовані (на соціальну сферу, освітню, наукову, економічну, екологічну тощо). Детальний опис розрахунку формули представлений нижче.

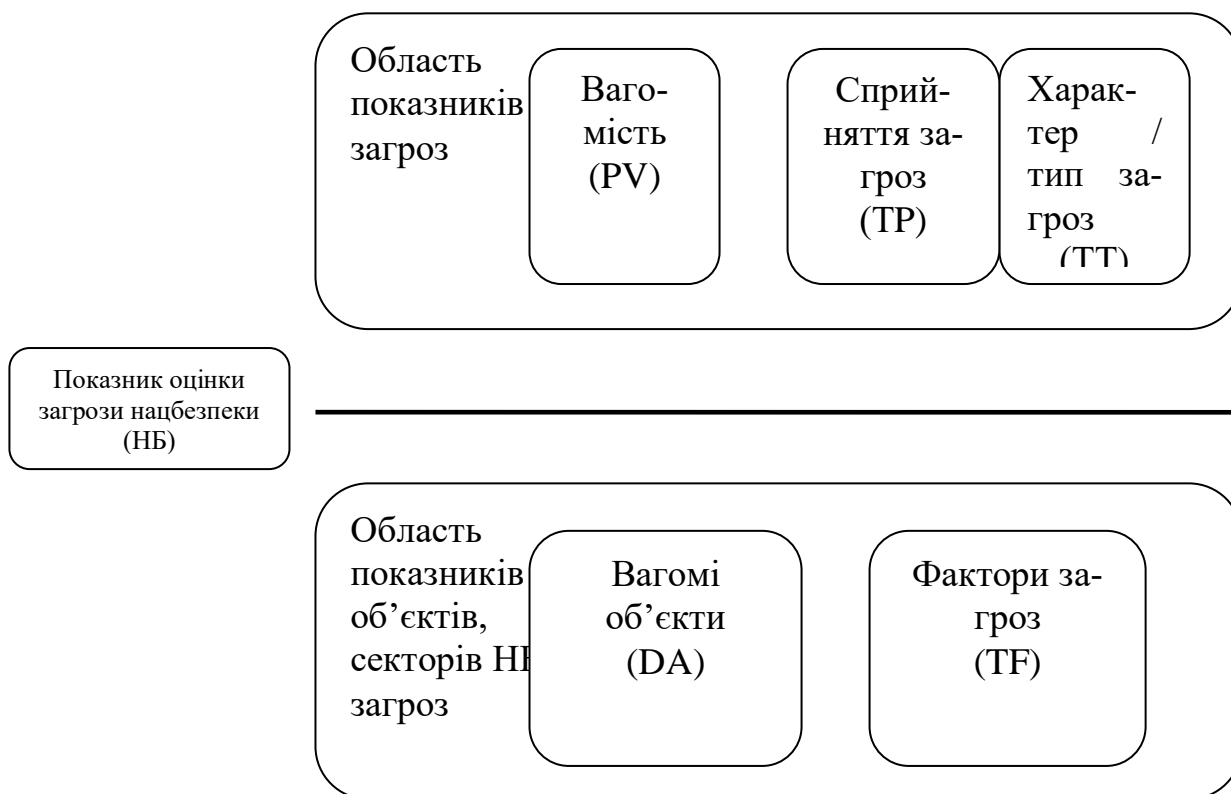

Рис. 2. Блок-схема – показник оцінки загрози національній безпеці в умовах цифровізації

Джерело: авторська розробка

Оцінці загроз у сфері нацбезпеки присвячено чимало наукових розробок, що здебільшого об'єднані єдиним напрямом – оцінка загроз і розподіл зброї (Threat Evaluation and Weapon Assignment – TEWA, наприклад [6; 7; 8; 10; 11]). TEWA вважається найпоширенішою моделлю

оцінювання на основі байєсівських мереж (Bayesian networks) [там само], нечіткої логіки [8; 9; 11] та систем підтримки прийняття рішень [2–4; 7; 12].

TEWA-моделі, засновані на мережах «bayesian networks», дозволяють долати невизначеності (неповнота інформації про об'єкти; відсутність інформації про стан інфраструктури; ймовірність та/або випадковість в управлінні конкретним озброєнням тощо) при моделюванні. У підході «bayesian networks» змінні TEWA-моделі містять межі ймовірностей або розподіл ймовірностей, що дозволяє оцінювати загрози навіть у разі неповноти даних.

У свою чергу, моделі, засновані на правилах концепції нечітких множин будуються за принципом функцій належності. У теорії поля та чітких множин члени x універсальної множини X є або членами, або не членами множини $A \subseteq X$.

Застосування систем прийняття рішень у TEWA-моделях дозволяє враховувати показники геоінформаційних систем (ГІС картування вразливих активів), доповнювати модель методами прогнозування, розподіляти та оцінювати «економічно ефективне призначення зброї» [7]. Відтак, система прийняття рішень дозволяє розширити перелік параметрів моделі, а також оцінювати додаткові фактори (наприклад, економічну доцільність) при оцінці загроз. Самі TEWA-моделі із системою прийняття рішень можуть будуватися на основі машинного навчання (найпопулярніші моделі з деревом рішень (цілей); більш просунуті моделі ґрунтуються на глибокому навчанні, наприклад Tactical Air Combat Decision Support System), теорії ігор, теорії поля та динамічних мереж («bayesian networks»).

Оцінка загроз найчастіше представлена двома [11] або трьома [7] етапами. Двоетапна модель передбачає таке: 1) оцінку та ранжування загроз; 2) призначення зброї. Триетапна модель складається з такого: 1) оцінки сприйняття загрози; 2) розрахунку індексу загроз (-и); 3) оцінка впровадження цифрових технологій у військовій сфері. Кожна модель оцінювання загроз нацбезпеці має право на існування. Кожен етап включає розрахунок конкретних характеристик [там само]. Так, на етапі сприйняття загрози розраховуються критичні параметри конкретного типу озброєння, що передбачає використання цифрових технологій (наприклад, крилатої ракети): швидкість, висота, поперечний перетин радіолокації / ефективна поверхня розсіювання радіолокаційних хвиль, маневреність, кут пікірування, атакуючий підхід та ін. Етап призначення зброї безпосередньо враховуючи характеристики наявного оборонного озброєння і містить параметри: а) загроза призначається зброї на основі індексу загрози; б) загроза з найвищим індексом загрози (ТІ).

Отже, узагальнено модель TEWA у сфері публічного управління рнацбезпекою в умовах впливу цифровізації та її технологій представляє собою оцінку та ранжування загроз у сфері безпеки за перерахованими вище

характеристиками, а також розрахунок відповідності оціненої загрози об'єктам/активам, що захищаються, із подальшим визначенням озброєння для забезпечення безпеки об'єктів та нейтралізації загроз. Безпосередньо оцінку загроз нацбезпеки (без розподілу озброєння) можна представити у вигляді блок-схеми (див. рис. 2), де розраховується загальна кількість загроз (при оцінці та ранжируванні) і виводиться показник відповідності загрози об'єкту/активу у сфері нацбезпеки, що захищається з боку держави.

Висновки. Оцінювання моделі публічного управління у сфері нацбезпеки в умовах впливу цифрових технологій запропоновано зреалізовувати шляхом аналізу стратегій та інших нормативно-правових актів у цій сфері, а також за станом функціонування освітньої та наукової сфер. Вони охоплюють кількість патентів у сфері розвитку цифрових технологій загалом і штучного інтелекту зокрема, стан надання «актуальних» знань у сфері цифровізації тощо. При цьому використано TEWA-модель. Власне, для цілей дослідження оцінено показники сприйняття загроз (ТР) та характеристика/тип загроз (ТТ), що концептуалізовані в такий спосіб сприйняття загрози у сфері нацбезпеки в умовах впливу цифровізації та її технологій:

1. Показник освіти.
2. Показник нормативно-правового регулювання.
3. Показник внутрішніх патентів.

Акцентовано, що практично всі звіти та дослідження мають «доктринальний» характер, а саме: вказують, що є якийсь тип загроз, пов'язаних із розвитком цифрових технологій і штучним інтелектом, що має певну характеристику загроз. Проте жодного їх статистичного чи математичного вираження немає. З огляду на це доцільно приймати рішення про побудову чисельного бінарного показника моделі впровадження публічного управління у сфері нацбезпеки в умовах впливу цифровізації та її технологій: 0 – тип/характер загрози відсутній у країні у звітному році; 1 – тип/характер загроз був присутній (зафіксований/ задокументований) у країні у звітному році згідно з наступним переліком типів/характеру загроз, пов'язаних з розвитком цифрових технологій і штучного інтелекту. Це загрози критичній інфраструктурі, кіберзагрози / кібератаки за допомогою штучного інтелекту, функціонуючі підприємства з дезінформації (зокрема Deepfakes), порушення прав людини (мається на увазі порушення персональних даних, загрози біометричним даним тощо).

Список використаних джерел:

1. Домбровська С.М., Помаза-Пономаренко А.Л., Крюков О.І., Порока С.Г. Інформаційні загрози та комунікативна інфраструктура в державному секторі: монографія. Харків: НУЦЗУ, 2024. 244 с.
2. Помаза-Пономаренко А.Л., Тарадуда Д.В. Кібербезпека об'єктів критичної інфраструктури: генеза координації дій складових сектору безпеки й

оборони // Матеріали Міжвідомчої науково-практичної конференції «Посилення спроможностей СБ України та взаємодія зі складовими сектору безпеки і оборони (27.09.2024, м. Київ).

3. Помаза-Пономаренко А.Л., Тарадуда Д.В. Механізми забезпечення цивільної безпеки України: аспекти попередження НС на об'єктах військово-промислового комплексу // Публічне адміністрування та національна безпека. 2024. № 3 (44). <https://www.inter-nauka.com/issues/administration2024/3/9732>.

4. Помаза-Пономаренко А.Л., Тарадуда Д.В. Роль технологій цифровізації в ідентифікації об'єктів підвищеної небезпеки в контексті забезпечення цивільної безпеки // Матеріали III Всеукраїнської науково-теоретичної конференції «Держава і суспільство: сучасні виклики та пошук рішень» (16.05.2024, м. Київ). С. 337–340.

5. Тайер А.А. Вплив комунікативних технологій на ефективність публічного управління в Україні в умовах воєнного стану. URL: <https://maup.com.ua/assets/files/dis/25-00-05/tajer-disertaciya.pdf/>.

6. Cocelli M., Arkin E. A threat evaluation model for small-scale naval platforms with limited capability // *EEE Symposium Series on Computational Intelligence*. 2017. P. 1–8.

7. Decision support system for optimum decision making process in threat evaluation and weapon assignment: Current status, challenges and future directions / A. Naseem [et al.] // *Annual Reviews in Control*. 2017. Vol. 43. P. 169–187.

8. Johansson F., Falkman G. Comparison between two approaches to threat evaluation in an air defense scenario // *Lecture notes in computer science (including subseries lecture notes in artificial intelligence and lecture notes in bioinformatics)*. 2008. Vol. 5285. P. 110–121.

9. Galindo-Martin M.-A., Castano-Martinez M.-S., Mendez-Picazo M.-T. Digital Transformation, Digital Dividends and Entrepreneurship: A Quantitative Analysis // *Journal of Business Research*. 2019. Vol. 101(C), no. 146. P. 522–527.

10. Kumar S., Tripathi B. Modelling of Threat Evaluation for Dynamic Targets Using Bayesian Network Approach // *Procedia Technology*. 2016. Vol. 24. P. 1268–1275.

11. Naeem H., Masood A. An optimal dynamic threat evaluation and weapon scheduling technique // *Knowledge- Based Systems*. 2010. Vol. 23, Vol. 1. P. 337–342.

12. Pomaza-Ponomarenko A., Taraduda D., Leonenko N., Poroka S., Sukhachov M. Ensuring the safety of citizens in times of war: aspects of the organization of civil defense // *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2024. Volume 14. Issue 1. Pp. 216–220. URL: https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/140139/papers/K_10.pdf.

References:

1. Dombrovska S.M., Pomaza-Ponomarenko A.L., Kryukov O.I., Poroka S.G. Information threats and communication infrastructure in the public sector: a

monograph. Kharkiv: NUZZU, 2024. 244 p.

2. Pomaza-Ponomarenko A.L., Taraduda D.V. Cybersecurity of critical infrastructure objects: the genesis of coordination of actions of the components of the security and defense sector // Proceedings of the Interdepartmental scientific and practical conference "Strengthening the capabilities of the Security Service of Ukraine and interaction with the components of the security and defense sector (September 27, 2024, Kyiv).

3. Pomaza-Ponomarenko A.L., Taraduda D.V. Mechanisms for ensuring civil security of Ukraine: aspects of emergency prevention at the facilities of the military-industrial complex // Public administration and national security. 2024. No. 3 (44). <https://www.inter-nauka.com/issues/administration2024/3/9732>.

4. Pomaza-Ponomarenko A.L., Taraduda D.V. The role of digitization technologies in the identification of high-risk objects in the context of civil security // Proceedings of the 3rd All-Ukrainian scientific and theoretical conference "State and society: modern challenges and the search for solutions" (May 16, 2024, Kyiv). P. 337–340.

5. Thayer A.A. The influence of communication technologies on the effectiveness of public administration in Ukraine under martial law. URL: <https://maup.com.ua/assets/files/dis/25-00-05/tajer-disertaciya.pdf/>.

6. Cocelli M., Arkin E. A threat evaluation model for small-scale naval platforms with limited capability // EEE Symposium Series on Computational Intelligence. 2017. P. 1–8.

7. Decision support system for optimum decision making process in threat evaluation and weapon assignment: Current status, challenges and future directions / A. Naseem [et al.] // Annual Reviews in Control. 2017. Vol. 43. P. 169–187.

8. Johansson F., Falkman G. Comparison between two approaches to threat evaluation in an air defense scenario // Lecture notes in computer science (including subseries lecture notes in artificial intelligence and lecture notes in bioinformatics). 2008. Vol. 5285. P. 110–121.

9. Galindo-Martin M.-A., Castano-Martinez M.-S., Mendez-Picazo M.-T. Digital Transformation, Digital Dividends and Entrepreneurship: A Quantitative Analysis // Journal of Business Research. 2019. Vol. 101(C), no. 146. P. 522–527.

10. Kumar S., Tripathi B. Modelling of Threat Evaluation for Dynamic Targets Using Bayesian Network Approach // Procedia Technology. 2016. Vol. 24. P. 1268–1275.

11. Naeem H., Masood A. An optimal dynamic threat evaluation and weapon scheduling technique // Knowledge- Based Systems. 2010. Vol. 23, Vol. 1. P. 337–342.

12. Pomaza-Ponomarenko A., Taraduda D., Leonenko N., Poroka S., Sukhachov M. Ensuring the safety of citizens in times of war: aspects of the organization of civil defense // AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research. 2024. Volume 14. Issue 1. Pp. 216–220. URL: https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/140139/papers/K_10.pdf.

Жилін С.В., аспірант, НАУ, м. Київ, ORCID: 0009-0004-4717-1736

Zhylin S., Postgraduate student of the Department of Public Management and Administration of the National Aviation University, Kyiv

ОЦІНКА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА ТА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

ASSESSMENT OF THE EFFECTIVENESS OF THE STATE REGULATION OF THE ACTIVITIES OF BANKING INSTITUTIONS IN THE CONTEXT OF THE FORMATION OF THE INFORMATION SOCIETY AND IN THE CONDITIONS OF THE MARITAL STATE IN UKRAINE

У статті визначено сучасний стан банківської системи України. Здійснено оцінку результативності державного регулювання діяльності банківських установ в умовах воєнного стану в Україні. Визначено проблеми та суперечності державного регулювання діяльності банківських установ в сучасних умовах. Розглянуто основні напрямки підвищення результативності державного регулювання діяльності банківських установ в контексті формування інформаційного суспільства та в умовах воєнного стану в Україні.

Ключові слова: *публічне управління та адміністрування, державне регулювання, банківські установи, державне регулювання діяльності банківських установ, інформаційне суспільство, воєнний стан.*

The article defines the current state of the banking system of Ukraine. An assessment of the effectiveness of state regulation of the activities of banking institutions in the conditions of martial law in Ukraine was carried out. The problems and contradictions of the state regulation of the activity of banking institutions in modern conditions are identified. The main directions of increasing the effectiveness of state regulation of banking institutions in the context of the formation of the information society and in the conditions of martial law in Ukraine are considered.

Key words: *public management and administration, state regulation, banking institutions, state regulation of banking institutions, information society, martial law.*

Постановка проблеми. Потреба у забезпеченні соціально-економічної стійкості нашої держави в умовах існуючих викликів та загроз, пов'язаних з російською військовою агресією проти України вимагає формування та реалізації відповідної державної політики протидії фінансовій та макроекономічній дестабілізації. Попри запроваджений в країні воєнний стан державна по-

літика має забезпечити економічне зростання, в тому числі шляхом акумулювання необхідних фінансових ресурсів та їх перерозподілу на пріоритетні потреби країни, підтримки стабільності національної валюти, забезпечення необхідних обсягів кредитування реального сектору економіки.

Саме тому на державному рівні вкрай важливо забезпечити необхідний рівень фінансової та макроекономічної стабільності, а тому питання підвищення результативності державного регулювання діяльності банківських установ в контексті формування інформаційного суспільства та в умовах воєнного стану в Україні набувають особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань визначення сучасного стану фінансової системи України (в тому числі банківського сектору) в умовах воєнного стану та оцінки результативності державного регулювання діяльності банківських установ присвятили свої публікації такі вчені, як Біленчук Д., Біленчук П., Вінокуров Я., Юрчук Н. та інші [3; 4; 11].

Однак чимало питань стосовно оцінки та підвищення результативності державного регулювання діяльності банківських установ в контексті формування інформаційного суспільства та в умовах воєнного стану в Україні залишаються недостатньо дослідженими.

Постановка завдання. Метою статті є оцінка сучасного стану банківської системи та результативності державного регулювання діяльності банківських установ в контексті формування інформаційного суспільства та в умовах воєнного стану в Україні.

Виклад основного матеріалу. Проаналізуємо сучасний стан банківської системи України, як важливий індикатор ефективності та результативності державної політики у зазначеній сфері в умовах запровадженого в країні воєнного стану через російську військову агресію.

Так, платоспроможні банки в 2023 р. отримали 86,5 млрд грн чистого прибутку, що майже в 4 рази вище показника 2022 р. та на 12% вище за результати 2021 р. При цьому, операційні прибутки банків зросли помірно: операційний дохід за 2023 р. збільшився на 15% порівняно з попереднім роком, а чистий операційний прибуток до відрахувань у резерви збільшився на 19%. Рушієм зростання доходів банківського сектору залишається збільшення процентних доходів як від високоліквідних активів, так і від кредитування. При цьому, головним чинником значного збільшення прибутковості у порівнянні з 2022 р. стали значно менші відрахування в резерви під збитки від активних операцій, які за рік скоротилися на 86%. Загалом із початку повномасштабного російського вторгнення в Україну банки сформували резерви в розмірі 133 млрд грн, з яких у 2023 р. – лише 17 млрд грн. Рентабельність капіталу банківського сектору на 1 січня 2024 р. становила 31,6% (для порівняння, на 1 січня 2023 р. цей показник становив 9,7%) [1].

Вищезазначені позитивні показники сучасного стану банківської системи України стали можливими навіть попри суттєве збільшення рівня оподаткування.

Так, 21 листопада 2023 р. Верховна Рада України ухвалила закон, який суттєво збільшує ставку податку на прибуток для банків. Ключові зміни стосуються ставки податку на прибуток для банків – її підвищено з 18% до 25%, і відповідна норма набула чинності з 1 січня 2024 р. Окремо було запроваджено норму, яка встановлює підвищену ставку податку на прибуток у 2023 р. – 50%. Ця норма забороняла банкам зменшувати базу оподаткування за 2023 р. на збитки, отримані в попередніх податкових періодах. І хоча основною причиною запровадження додаткового податку на прибуток для банків за 2023 р., є дефіцит державного бюджету та необхідність додаткового фінансування потреб оборони країни (адже міжнародна фінансова допомога не може витратитися на зазначені потреби), проте норма про зміну ставки оподаткування прибутку за 2023 р. (50%) фактично була застосована ретроспективно, тобто «заднім числом». Оскільки податковим періодом для податку на прибуток є квартал, банки в листопаді вже сплатили податок за ставкою 18% за більшу частину 2023 р. Після набуття чинності закону банки повинні були переглянути сплачені податкові зобов'язання за весь 2023 р., і, зокрема, застосувати до отриманих прибутків ставку 50% замість 18% [4].

Це викликало немало негативних відгуків в банківських установах.

Так, в А-банку вважають, що «...ретроспективне застосування законодавчих змін токсичне, оскільки створює прецедент, на який при ухваленні рішень звернуть увагу інші бізнеси в Україні та зовнішні інвестори». А співзасновник Monobank О. Гороховський заявив, що «...метод, який запропонував Мінфін та підтримав профільний комітет, викликає шок. Цей шок не стільки від суми, яку необхідно доплатити, скільки від інструменту, який не має аналогів у світовій практиці, суперечить Конституції та основам Римського права. Закон не може мати зворотної сили. Це правове свавілля» [4].

Вважаємо, що в майбутньому зазначене підвищення оподаткування банківських прибутків на постійній основі на державному рівні потрібно переглянути, повернувши ставку оподаткування на довоєнний рівень, а також не допускати в подальшому ретроспективного («заднім числом») підвищення податків. Адже, хоча зазначене підвищення податків для банківських установ в короткостроковій перспективі не несе для них значних ризиків, це може призвести до негативних економічних наслідків в довгостроковій перспективі, а саме, до ухиляння від оподаткування шляхом так званої оптимізації прибутків та підвищення рівня тінізації банківського сектору.

Загалом, слід зазначити, що проведена Національним банком за під-

сумками 2023 р. оцінка стійкості банків свідчить, що переважна більшість з них мають достатній капітал, а банківська система України в цілому має достатньо високий запас міцності, навіть в умовах воєнного стану в країні.

Так, станом на 1 січня 2024 р. згідно з річними показниками лише 7 із 63 (11,1%) платоспроможних банків були збитковими із сукупним збитком 245 млн грн [1].

За підсумками першого півріччя 2024 р. рентабельність капіталу банків в Україні становила 48,4%, що дещо нижче аналогічного показника першої половини 2023 р. (56%). В той же час збільшилися обсяги нарахованих банками податків на прибуток – за вказаний період вони становили біля 22 млрд грн. В цілому, за перше півріччя 2024 р. лише 7 малих банків із 62 платоспроможних (11,3%) були збитковими із сукупним збитком 171 млн грн [2].

Загалом, за перше півріччя 2024 р. платоспроможні банки в Україні отримали 79 млрд грн чистого прибутку, а головними чинниками прибутковості стало збереження високої чистої процентної маржі та майже нульові відрахування в резерви під збитки від активних операцій. При цьому, упродовж II кварталу 2024 р. дохідність основних видів активів банків знижувалася. Найбільше знижувалася дохідність депозитних сертифікатів НБУ, тому банки зменшували обсяги цих вкладень. Ринкові ставки за ОВДП та кредитами також дещо знизилися, однак їхні обсяги зростали. Нарощення активів у зазначений період банки зберегли за рахунок достатньо високої чистої процентної маржі та збільшення доходів [2].

До позитивної тенденції на ринку банківських послуг за підсумками 2023 р. слід віднести скорочення частки непрацюючих кредитів (NPL) у банках: на 1 січня 2024 р. вона становила 37,4%, що на 0,8 відсоткових пункти нижче показника на 1 січня 2023 р. В абсолютних показниках обсяг непрацюючих кредитів за рік скоротився на 9,7 млрд грн – до 422,4 млрд грн. Для порівняння, до повномасштабного російського вторгнення в Україну частка непрацюючих кредитів (NPL) в українських банках стабільно скорочувалася з 2018 р. (з 55% до 27% станом на 1.03.2022 р.) [9].

Ключовим фактором скорочення частки NPL стало зростання кредитного портфеля, адже кредитування триває навіть в умовах воєнного стану в країні. Так, у 2023 р. завдяки поліпшенню попиту на гривневі кредити з огляду на відновлення бізнес-активності портфель чистих корпоративних кредитів зростав сім місяців поспіль, у тому числі поза межами державних програм. Зростали роздрібні незабезпечені споживчі кредити та іпотечні позики. До інших причин скорочення частки непрацюючих кредитів – реструктуризація та подальше відновлення обслуговування проблемної заборгованості корпоративними клієнтами, що відбулося переважно в державних банках, а також списання непрацюючих кредитів фізичним особам [9].

На жаль, попри активну роботу банків із врегулювання непрацюючих кредитів, їхня частка все ще залишається досить високою через повномасштабну війну, яка зумовила нову хвилю дефолтів банківських клієнтів. Зокрема згідно із дослідженням Національного банку України, у жовтні 2023 р. через війну непрацюючі кредити бізнесу становили 31% у загальному їх обсязі. У роздрібному портфелі за час війни накопичилася понад половина обсягу непрацюючих кредитів. При цьому, більшість NPL в умовах воєнного стану в країні безпосередньо не пов'язані з тимчасовою окупацією територій чи руйнуваннями бізнесу, тож ці позичальники зможуть поновити обслуговування позик в умовах подальшого відновлення національної економіки. При цьому, банки реструктурували 73 млрд грн, або понад 89% непрацюючих кредитів, а кредити боржників, основні активи яких втрачені чи розташовані на тимчасово окупованих територіях або в зоні бойових дій, зарезервовані більше ніж на 77% [9].

Позитивна тенденція щодо зменшення частки непрацюючих кредитів (NPL) у банках збереглася і у 2024 р. Так, частка непрацюючих кредитів (NPL) у банківському секторі на 1 липня 2024 р. становила 34,6%, що на 2,8 відсоткових пункти нижче показника станом на початок 2024 р. Обсяг NPL скоротився за перше півріччя 2024 р. на 4,2 млрд грн – до 418,2 млрд грн. Частка NPL роздрібних кредитів за цей час знизилася на 3,9 в. п. до 19,6%. Помітно прискорилося і зниження частки NPL у корпоративному кредитному портфелі – на 1,9 в. п. до 42,2% [10].

Ключові чинники скорочення частки NPL за вказаний період – подальше нарощення банками обсягів гривневих кредитів високої якості та списання непрацюючих роздрібних кредитів, передусім банками з українським приватним капіталом. Найпоширенішими інструментами роботи банків із NPL стали позасудові реструктуризації, які покликані пом'якшити боргове навантаження на клієнта та дати йому змогу відновити платоспроможність [10].

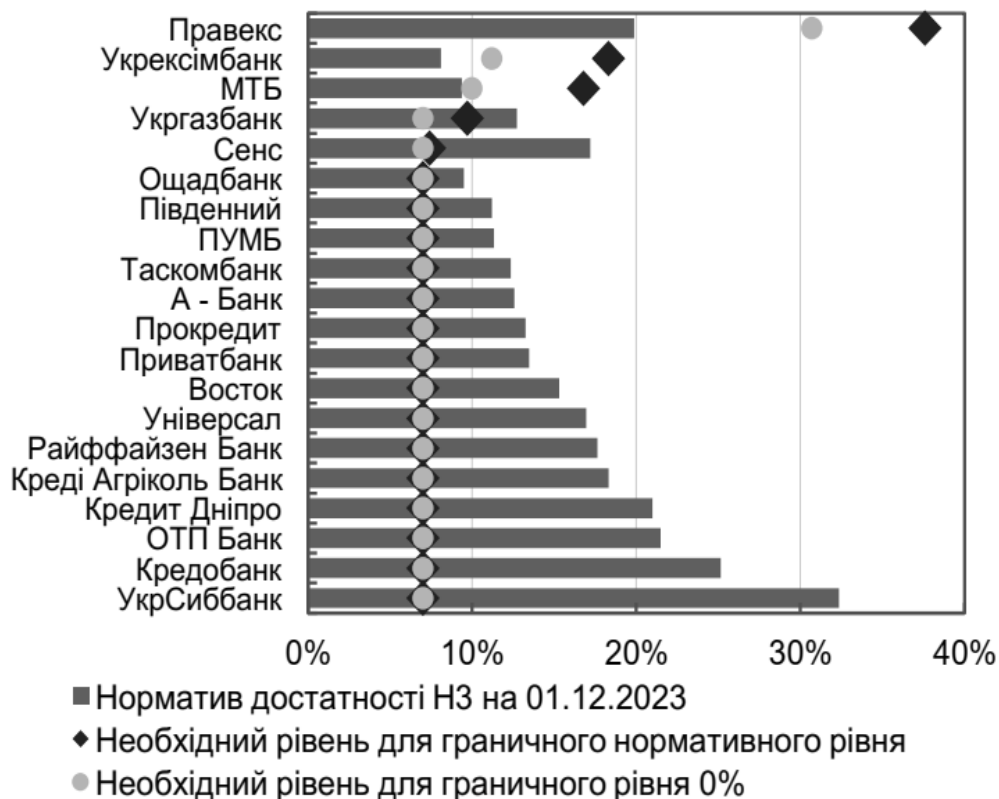
Слід зазначити, що до повномасштабного вторгнення найпоширенішою поступкою клієнтам із NPL була пролонгація боргу, інколи з пільговим періодом сплати процентів за кредитом. Однак, під час повномасштабної війни банки стали гнучкішими: щоб залишити більше ресурсів клієнту для швидшого відновлення його фінансового стану, вони поєднували одночасно декілька інструментів (комбінація інструментів пролонгації кредиту та надання пільгового періоду для сплати процентів). Водночас банки досить рідко знижують ставки кредитування, винятками були реструктуризації, здійснені відповідно до Закону України «Про фінансову реструктуризацію», і які переважно проводилися до 2022 р. [10].

З метою активізації кредитування реального сектору економіки в червні 2024 р. було схвалено Стратегію з розвитку кредитування, у якій визначено першочергові кроки для активізації кредитування в умовах війни та

подальшої розбудови кредитного ринку. Реалізація стратегії завдяки спільним діям Національного банку та Уряду України має посилити роль фінансового (в тому числі банківського) сектору у відновленні національної економіки в умовах воєнного стану [6].

Важливою складовою оцінки сучасного стану банківської системи України є проведення Національним банком оцінки стійкості банків, яка складається з таких складових: оцінка якості активів (AQR), яку НБУ проводить шляхом інспекційних перевірок банків; екстраполяція результатів AQR (за потреби) та верифікації оцінки вартості застави; прогнозування показників діяльності банків на горизонті трьох років; оцінки достатності капіталу та потреби в ньому. Для оцінки обиралися банки, найбільші за середнім зваженим значенням трьох показників: зважені на ризик активи, кредити та депозити фізичних осіб [6].

За підсумками 2023 р. Національний банк України здійснив оцінку стійкості 20 банків, загальні активи яких складають більше 90% банківського сектору України (рис. 1).

Джерело: Національний банк.

Рис. 1. Необхідні рівні нормативів достатності основного капіталу банків в Україні за результатами оцінки стійкості [6].

Аналіз даних рисунку щодо оцінки стійкості свідчить про достатність капіталу переважної більшості банків та високий запас міцності системи. При цьому необхідність підвищення рівня нормативів капіталу встановлено лише для п'яти банків – Сенс, Укргазбанк, МТБ, Укрексімбанк, Правекс.

Причиною підвищених необхідних рівнів нормативів була неспроможність цих банків за рахунок своєї операційної ефективності покривати можливі втрати від кредитного ризику або компенсувати адміністративні витрати. Основним пріоритетом програм капіталізації / реструктуризації, складених банками зі встановленими підвищеними нормативами достатності капіталу, є підвищення ефективності їхньої діяльності. Оцінка стійкості виявила окремі недоліки та слабкості в бізнес-моделях і стратегіях банків, включно з державними. Банки, для яких встановлено підвищені необхідні рівні нормативів достатності капіталу, подали до Національного банку програми реструктуризації або капіталізації та виконують вимоги для досягнення встановленого рівня нормативів. Окрім того, за результатами оцінки стійкості та нагляду банки, згідно рекомендацій Національного банку України з метою мінімізації ризиків мають оновити стратегії своєї діяльності [6].

В сучасних умовах запровадженого в країні воєнного стану на державному рівні надзвичайно важливо не тільки забезпечити належне функціонування банківської системи, але й не залишитися осторонь від глобальних тенденцій цифровізації і формування інформаційного суспільства, в якому діяльність людей здійснюється на основі використання послуг, що надаються за допомогою інформаційних технологій та технологій зв'язку.

Тому одним з головних пріоритетів на державному рівні навіть в умовах повномасштабного російського вторгнення в України має залишатися прагнення побудови банківської системи в контексті необхідності подальшого розвитку інформаційного суспільства, яке максимально орієнтовано на інтереси людей, є відкритим та прозорим, в якому кожен міг би створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися та обмінюватися ними. Тобто кожна людина повинна мати можливість повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному і особистому розвитку та підвищуючи якість свого життя.

Слід зазначити, що протягом останнього часу в світі активно відбувається формування інформаційного суспільства, а тому все більше розвиваються обчислювальні й інформаційні мережі – унікальний симбіоз комп'ютерів і комунікацій, країни активно інтегруються у всесвітні мережеві структури – у «Мережу мережей» – Internet, а цивілізація вступила в еру інформації [3].

В сучасних умовах вже неможливо уявити функціонування банківських установ без використання сучасних інформаційних технологій та, зокрема глобальних комп'ютерних мереж, у тому числі й Інтернет.

Впровадження інтернет-банкінгу дозволило значно збільшити клієнтську базу і знизити витрати на персонал і мережу банківських філій.

Розвиток та впровадження сучасних інформаційних технологій в здійсненні банківських бізнес-процесів, інформаційних банківських систем і відповідної реорганізації функціональної та організаційної структур дозволить підвищити ефективність банківського менеджменту та якість обслуговування клієнтів, зменшити собівартість послуг, централізувати функції підтримки бізнесів, оптимізувати інформаційні потоки, облік і формування звітності, забезпечить прозорість і ефективність банківського управління. В цілому, розвиток Інтернет-банкінгу дозволить підвищити якість обслуговування клієнтів за рахунок зручного сервісу, залучити нових клієнтів, збільшити кількість наданих послуг та знизити їх вартість, а в кінцевому рахунку збільшити обсяг безготівкового грошового обігу [11].

Не оминули процеси формування та розвитку інформаційного суспільства й Україну, в тому числі в контексті всебічної інформатизації та цифровізації її банківської системи.

Так, згідно Закону України «Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» (який є нині діючим), однією з основних стратегічних цілей розвитку інформаційного суспільства в Україні є державна підтримка нових «електронних» секторів економіки, в тому числі надання фінансових і банківських послуг [5].

Тому у травні 2021 р. було розроблено та впроваджено нову інституційну Стратегію Національного банку України до 2025 року, яка була сфокусована на створенні максимальної цінності для клієнтів, що відповідало існуючим вимогам подальшого розвитку інформаційного суспільства в Україні. Планувалося, що реалізація Стратегії здійснюватиметься за трьома стратегічними напрямками розвитку, які деталізуються у 12 стратегічних цілях. При цьому один зі стратегічних напрямків «Цифрові фінанси як драйвер для цифровізації економіки» передбачав такі складові: розвиток безготівкової економіки; підвищення рівня фінансової інклюзії; розвиток інновацій фінансового сектора; кіберзахист фінансового (в тому числі банківського) сектора. Окрім того, ще один напрям Стратегії НБУ «Інституційний розвиток та операційна досконалість Національного банку» передбачав цифрову трансформацію Національного банку та підвищення його операційної ефективності [7].

Однак, після дворічного впровадження у 2023 р. вищезазначену Стратегію Національного банку до 2025 р. було змінено у зв'язку з повномасштабним російським вторгненням. І в травні 2023 р. Національний банк України представив нову інституційну Стратегію, яка враховує фактори впливу російського вторгнення на умови функціонування банківської системи та сфокусований на захисті фінансової стабільності та відновленні країни. Реалізація Стратегії здійснюватиметься за п'ятьма стратегічними

цілями, які деталізуються у 24 стратегічних ініціативах, в тому числі спрямованих на формування та розвиток інформаційного суспільства в Україні.

Так, одна з цілей «Сучасні фінансові послуги» передбачає, що фінансова система країни (в тому числі банківський сектор) має працювати безперебійно навіть під час війни, в умовах бойових дій чи у разі блекаутів. При цьому, одним з ключових завдань НБУ є посилення кібербезпеки та ефективності готівкового обігу, а також подальша цифровізація фінансових послуг, впровадження нових технологій, поширення безготівкових розрахунків. На реалізацію цієї цілі спрямовуватимуться такі ініціативи:

- фінансовий ринок – цифрова фортеця;
- Power banking 2.0 – відновлення інфраструктури на деокупованих територіях;
- технологічний розвиток фінансового ринку;
- стійкість, ефективність та клієнтоорієнтованість готівкового обігу;
- віртуальні активи та цифрові гроші НБУ – чітке регулювання для забезпечення монетарного суверенітету;
- цифрові фінансові послуги – частина цифрової країни [8].

Окрім того, ще однією ціллю зазначеної Стратегії – «Ефективний центральний банк» – передбачається цифрова трансформація Національного банку України та забезпечення стійкості, ефективності та безперебійності його роботи [8].

Отже, в сучасних умовах банківська система країни зберігає стійкість та спроможність протистояти поточним викликам та ризикам, поточний стан діяльності банківських установ є задовільним, а їх прибутковість є стійкою. Однак сучасні виклики та загрози, пов'язані з російською військовою агресією проти України потребують відповідної трансформації державної політики, в тому числі у фінансовій сфері, зокрема у банківському секторі.

Висновки. Таким чином, домінуючим ризиком для банківської системи України в сучасних умовах залишається повномасштабне російське вторгнення в Україну, яке значно погіршило динаміку ключових макроекономічних показників розвитку країни. Однак масштабне надходження міжнародної допомоги, пристосування бізнесу до екстремальних умов російського терору, а також продовження інформаційної та цифрової трансформації банківської системи дали змогу економіці України вистояти та поступово відновлюватися. Подальша модернізація системи державного регулювання діяльності банківських установ дозволить вирішити існуючі проблеми та сприятиме підвищенню рівня фінансової безпеки країни в контексті формування інформаційного суспільства та в умовах європейської інтеграції України, що й буде предметом подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Банківський сектор отримав 86,5 млрд грн прибутку за 2023 рік згідно з оперативними даними. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/bankivskiy-sektor-otrimav-865-mlrd-grn-pributku-za-2023-rik-zgidno-z-operativnimi-danimi>
2. Банки зберігають прибутковість та нарощують капітал для виконання мінімальних вимог та подальшого розвитку кредитування. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/banki-zberigayut-pributkovist-ta-naroshuyut-kapital-dlya-vikonannya-minimalnih-vimog-ta-podalshogo-rozvitku-kredituvannya>
3. Біленчук Д. П., Біленчук П. Д. Сучасні можливості використання інформаційних технологій у банківській та страховій справі. URL: <https://forinsurer.com/public/03/02/06/265>
4. Вінокуров Я. Надподатки на надприбутки: чому держава оподатковує банки «заднім числом» і що це змінить? URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/11/22/706863/>
5. Закон України «Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#Text>
6. Звіт про діяльність Ради з фінансової стабільності (серпень 2023 – липень 2024). URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSB_Report%202023-2024.pdf?v=8
7. Стратегія Національного банку до 2025 року: фокус на активізацію економічного зростання та цифровізацію. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-natsionalniy-bank-do-2025-roku-fokus-na-aktivizatsiyu-ekonomichnogo-zrostannya-ta-tsifrovizatsiyu>
8. Фінансова фортеця України: НБУ презентував нову Стратегію, сфокусовану на спротиві російській агресії та відновленні країни. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/finansova-fortetsya-ukrayini-nbu-prezentuvav-novu-strategiyu-sfokuso-vanu-na-sprotivi-rosiyskiy-agresiyi-ta-vidnovlenni-krayini>
9. Частка непрацюючих кредитів у банках за 2023 рік скоротилася до 37,4%. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/chastka-nepratsyuyuchih-kreditiv-u-bankah-za-2023-rik-skorotilasya-do-374>
10. Частка непрацюючих кредитів у банках скоротилася за перше півріччя 2024 року до 34,6%. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/chastka-nepratsyuyuchih-kreditiv-u-bankah-skorotilasya-za-pershe-pivrichchya-2024-roku-do-346>
11. Юрчук Н.П. Перспективи розвитку інформаційних технологій в банківській системі. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4305>

References:

1. The banking sector received UAH 86.5 billion in profit for 2023, according to operational data. [Bankivs'kyu sektor otrymav 86,5 mlrd hrn prybutku za 2023 rik z hidno z operatyvnymy danymy]. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/bankivskiy-sektor-otrimav-865-mlrd-grn-pributku-za-2023-rik-zgidno-z-operativnimi-danimi>.
2. Banks maintain profitability and increase capital to meet minimum re-

quirements and further develop lending. [Banky zberihayut' prybutkovist' ta naroshchuyut' kapital dlya vykonannya minimal'nykh vymoh ta podal'shoho rozvytku kredytuvannya]. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/banki-zberigayut-pributkovist-ta-naroshchuyut-kapital-dlya-vikonannya-minimalnih-vimog-ta-podalshogo-rozvitku-kredytuvannya>.

3. Bilenchuk D. P., Bilenchuk P. D. Modern possibilities of using information technologies in banking and insurance business. [Suchasni mozhyvosti vykorystannya informatsiynykh tekhnolohiy u bankivs'kiy ta strakhoviy spravi]. URL: <https://forinsurer.com/public/03/02/06/265>.

4. Vinokurov Ya. Surtaxes on surplus profits: why does the state tax banks "retroactively" and what will it change? [Nadpodatky na nadprybutky: chomu derzhava opodatkovuye banky "zadnim chyslom" i shcho tse zminyt'?). URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/11/22/706863/>

5. The Law of Ukraine "Basic Principles of Information Society Development in Ukraine for 2007-2015". [Zakon Ukrayiny «Osnovni zasady rozvytku informatsiynoho suspil'stva v ukrayini na 2007-2015 roky»]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#Text>

6. Financial Stability Board Activity Report (August 2023 – July 2024). [Zvit pro diyal'nist' Rady z finansovoyi stabil'nosti (serpen' 2023 – lypen' 2024)]. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSB_Report%202023-2024.pdf?v=8

7. Strategy of the National Bank until 2025: focus on revitalizing economic growth and digitization. [Stratehiya Natsional'noho banku do 2025 roku: fokus na aktyvizatsiyu ekonomichnoho zrostannya ta tsyfrovizatsiyu]. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-natsionalniy-bank-do-2025-roku-fokus-na-aktivizatsiyu-ekonomichnogo-zrostannya-ta-tsifrovizatsiyu>

8. Financial fortress of Ukraine: NBU presented a new strategy focused on resisting russian aggression and restoring the country. [Finansova fortetsya Ukrayiny: NBU prezentuvav novu Stratehiyu, sfokusovanu na sprotyvi rosiys'kiy ahresiyi ta vidnovlenni krayiny]. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/finansova-fortetsya-ukrayini-nbu-prezentuvav-novu-strategiyu-sfokuso-vanu-na-sprotivi-rosiyskiy-agresiyi-ta-vidnovlenni-krayini>

9. The share of non-performing loans in banks decreased to 37.4% in 2023. [Chastka nepratsyuyuchykh kredytiv u bankakh za 2023 rik skorotylasya do 37,4%]. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/chastka-nepratsyuyuchih-kredytiv-u-bankah-za-2023-rik-skorotylasya-do-374>

10. The share of non-performing loans in banks decreased to 34.6% in the first half of 2024. [Chastka nepratsyuyuchykh kredytiv u bankakh skorotylasya za pershe pivrichchya 2024 roku do 34,6%]. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/chastka-nepratsyuyuchih-kredytiv-u-bankah-skorotylasya-za-pershe-pivrichchya-2024-roku-do-346>

11. Yurchuk N.P. Prospects for the development of information technologies in the banking system. [Perspektyvy rozvytku informatsiynykh tekhnolohiy v bankivs'kiy systemi]. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4305>.

Лопатченко І.М., к.держ.упр., ННВЦ НУЦЗУ, м. Харків,

ORCID: 0000-0002-4838-2154,

Батир Ю.Г., к.е.н., доц., ННВЦ НУЦЗУ, м. Харків,

ORCID: 0000-0001-5282-3680

Lopatchenko I., PhD of Public Administration, Lecturer of the Department of Public Administration in the sphere of Civil Defense of National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv,

Batyr Yu., PhD of Economic Sciences, associate professor, Department of Public Administration in the sphere of Civil Defense, National university of civil defence of Ukraine, Kharkiv

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

PUBLIC ADMINISTRATION REGARDING ENSURING THE RIGHTS OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS UNDER THE CONDITIONS OF THE MARITAL STATE IN UKRAINE

Соціальний захист внутрішньо переміщених осіб є одним з найактуальніших питань сучасної України в умовах сьогодення. У статті проаналізовано існуючу систему такого захисту та виявляє її недоліки. Автор підкреслює, що держава повинна забезпечити комплексну підтримку ВПО, включаючи не лише матеріальну допомогу, а й сприяння у вирішенні питань житла, працевлаштування та соціальної адаптації. Пропонуються конкретні заходи для вдосконалення системи соціального захисту, які дозволять підвищити її ефективність та доступність для ВПО. Автори наголошують на важливості створення сприятливих умов для інтеграції внутрішньо переміщених осіб у суспільство.

***Ключові слова:** права і свободи, внутрішньо переміщені особи, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, гарантії, соціальний захист, соціальне забезпечення, інтеграція, воєнний стан.*

Social protection of internally displaced persons is one of the most urgent issues of modern Ukraine in today's conditions. The article analyzes the existing system of such protection and reveals its shortcomings. The author emphasizes that the state should provide comprehensive support to IDPs, including not only material aid, but also assis-

tance in solving issues of housing, employment, and social adaptation. Specific measures are proposed to improve the social protection system, which will increase its effectiveness and accessibility for IDPs. The authors emphasize the importance of creating favorable conditions for the integration of internally displaced persons into society.

Key words: *rights and freedoms, internally displaced persons, state authorities, local self-government bodies, guarantees, social protection, social security, integration, martial law.*

Постановка проблеми. Проблема вимушеної внутрішньої міграції та забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб (далі - ВПО) залишається актуальною в Україні. За даними Міністерства соціальної політики, станом на травень 2024 року статус ВПО мають 4,6 мільйона людей. Внутрішньо переміщені особи зіткнулися з проблемою здійснення та захисту своїх прав, гарантованих Конституцією України та міжнародними актами, в тому числі сімейних прав, трудових та соціальних прав, захисту права власності тощо. Також, серед основних проблем, перед якими постають ВПО в Україні – складнощі з інтеграцією у нове середовище, потреба у психологічній допомозі, а також пошуки житла і роботи, але найбільш гостро стоїть проблема житла.

Незважаючи на внесення ряду змін протягом останніх двох років до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», наявні механізми захисту прав ВПО залишаються недостатньо ефективними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми захисту прав внутрішньо переміщених осіб привертають увагу багатьох вчених різних галузей. Варто виділити праці таких вчених, як І. Басова, М. Кобець, А. Коршун, О. Кульга, К. Крахмальова, Є. Мінакова, В. Михайловський, Л. Наливайко, О. Передерій, Т. Середняк, О. Фесенко, О. Чепік-Трегубенко та ін.

Постановка завдання. Метою статті є висвітлення актуальних проблем, які пов'язані із захистом внутрішньо переміщених осіб та окреслення шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Люди, які через війну переїхали в інше місто чи регіон України, можуть стати повноцінними учасниками економічного та громадського життя в містах і селах, де тепер мешкають. Для цього діє ефективний механізм – ради внутрішньо переміщених осіб при місцевих органах влади. Рада ВПО – це консультативно-дорадчий орган, який об'єднує між собою внутрішньо переміщених осіб з проактивною громадянською позицією, відповідним досвідом і знаннями, щоб ефективніше захищати права та інтереси ВПО в регіоні. Така рада діє на добровільних, позапартійних і волонтерських засадах.

До початку повномасштабного вторгнення ради ВПО були створені переважно у східних регіонах: Краматорську, Харкові, Запоріжжі, Кривому Розі та інших. Зараз такі ради з'являються в багатьох інших областях, адже географія внутрішнього переселення охопила майже всю Україну. Ради ВПО роблять громаду сильнішою, допомагаючи місцевій владі краще розуміти потреби та потенціал переселенців, а переселенцям – інтегруватися в місцеву спільноту та обстоювати свої права. Переселенці (офіційна назва – внутрішньо переміщені особи, скорочено – ВПО) – це люди, які вимушено переїхали з окупованих територій, зони бойових дій, прифронтової зони або просто з місць, де почувалися в небезпеці під час війни, в інші населені пункти чи регіони України.

До повномасштабного вторгнення в Україні було півтора мільйони зареєстрованих переселенців. Після 24 лютого 2022 року їхня кількість зросла й сягнула семи-восьми мільйонів, але частина згодом повернулася додому. Понад чотири з половиною мільйони українців зареєстровані як ВПО (а реєструються далеко не всі). Ще мільйони людей залишаються на окупованих й охоплених війною територіях, і деякі з них теж можуть стати переселенцями. Українська влада заохочує людей виїжджати з цих небезпечних зон, але це не завжди можливо; до того ж часто люди дезінформовані й не розуміють, куди їм їхати, що їх чекає на новому місці [7].

Ради ВПО – це інструмент для ВПО діалогу та взаємодії з владою. Ради шукають системні розв'язання проблем ВПО, пропонують їх місцевій владі, беруть участь у розробці спільних рішень. Підказують, як влада може допомогти переселенцям інтегруватися у громаду, ефективно забезпечити їх житлом та всім необхідним для життя. Ради консультують міжнародні організації, які допомагають Україні загалом і переселенцям зокрема. ВПО завдяки радам отримують інформацію про можливості поселення і працевлаштування, про доступ до соціальних послуг, способи залучення до життя громади тощо.

З метою ефективного захисту прав ВПО на законодавчому рівні 4 серпня 2023 року Уряд затвердив Типове положення про Раду з питань ВПО [7]. Воно регулює діяльність рад ВПО, визначає їх склад та завдання і – найголовніше – рекомендує державним (військовим) адміністраціям та органам місцевого самоврядування створити такі ради для інтеграції переселенців до приймаючих громад. Положення врегульовує багато важливих питань щодо роботи ради ВПО, порядок створення та припинення, основні завдання та права. Це дуже важливо для сталої та злагодженої роботи ради ВПО. Тепер органам місцевої влади зрозуміло, наскільки важливим є такий дорадчий орган для реалізації прав переселенців, зокрема на участь у місцевому самоврядуванні, якого вони, на

жаль, позбавлені, — зазначає Оксана Савицька, провідна юристка програми “Єднання заради дії” [8].

Постанова рекомендує місцевим органам влади створювати ради ВПО, що, як ми сподіваємось, спростить комунікацію між місцевою владою та ініціативними групами, які не можуть достукатись до влади” [7; 8].

Також Кабмін уточнив повноваження, пов’язані з місцевими програмами і співпрацею, сильно розширивши традиційний перелік її суб’єктів:

- Рада з питань ВПО розробляє та пропонує до розгляду відповідним органам проекти місцевих програм підтримки суб’єктів господарювання, які в установленому законодавством порядку перемістили свої виробничі потужності та активи;

- надає організаційну, методичну та консультативну підтримку у розробленні місцевих та регіональних програм у бюджетній сфері та щодо забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб;

- співпрацює з місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, громадськими об’єднаннями, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності, міжнародними та національними об’єднаннями, представництвами в Україні міжнародних гуманітарних організацій, благодійними організаціями, організаціями та установами, що залучають до своєї діяльності волонтерів, волонтерами, фізичними та юридичними особами тощо [7].

Однією з перших та взірцевих на Заході України серед рад ВПО є Рада з питань ВПО при Закарпатській облдержадміністрації – обласній військовій адміністрації. Слід зазначити, що Закарпатська область із 24 лютого прийняла близько 200 тисяч вимушених переселенців. Рада з питань ВПО при Закарпатській ОВА створена за Розпорядженням Голови обласної державної адміністрації – начальника обласній військовій адміністрації від 01.09.2023 року за № 780, як консультативно-дорадчий орган для участі у реалізації регіональної політики у сфері забезпечення та захисту прав та інтересів ВПО, сприяння діяльності області у розвитку ефективних механізмів їх адаптації та інтеграції.

До складу Ради входить 18 осіб – 6 представників структурних підрозділів обласної військової адміністрації, 9 внутрішньо переміщених осіб і 3 представника організацій громадянського суспільства. Склад Ради з питань ВПО та Положення про Раду відповідають вимогам Типового положення про Раду з питань внутрішньо переміщених осіб, затвердженого Постановою КМУ за № 812 від 04 серпня 2023 року.

Стратегічний та операційний плани Ради з питань ВПО було розроблено в рамках Програми «Єднання заради дії», що впроваджується міжнародною організацією IREX разом із Благодійною організацією "Благодійний фонд «Стабілізуєш суппорт сервісез" та за підтримки Державного департаменту США. Формування стратегічного та операційного

планів відбувалося 14 листопада 2023 року у м. Ужгород за участю членів Ради з питань ВПО при Закарпатській облдержадміністрації – обласній військовій адміністрації. Місія Ради ВПО – провідники змін у сфері підтримки та захисту прав ВПО, що сприяє їх повноцінному включенню в місцеве середовище, як каталізатора ідей та поглядів [8].

Основними проблемними питаннями внутрішньо переміщених осіб у Закарпатській області вважаються наступні:

- невизначеність, відсутність інформації про фактичну кількість ВПО;
- недотримання критеріїв при забезпеченні доступного житла для ВПО;
- низький рівень адаптованості та інтегрованості ВПО у приймаючі громади;
- невідповідність заробітних для задоволення базових потреб/ недостатній рівень компетенцій ВПО для написання проєктів, самозайнятості.

Кожне з визначених питань знаходиться в певній стадії свого вирішення і потребує уваги з боку різних стейкхолдерів.

Залученість ВПО у вирішення питань, що пов'язані з адаптацією, інтеграцією та захистом власних прав через:

- створення та відновлення діяльності організацій громадянського суспільства і благодійних фондів;
- відновлення бізнесу та підприємницької діяльності;
- підтримку у працевлаштуванні в релокованих підприємствах;
- створення спільноти ВПО та взаємодопомогу у інтеграції та адаптації;
- повернення права участі у місцевих виборах;
- інформаційну та консультаційну підтримку;
- особисту відповідальність за інтеграцію в громаду

Наталія Криворучко, голова Ради ВПО при Закарпатській ОВА зазначає, що за опитуванням, яке провела Міжнародна організація міграції (МОМ) у Закарпатській області, 12% ВПО, які проживають у МТП, стикалися з проявами дискримінації (за різними ознаками), а 23% – охарактеризували свої відносини з мешканцями приймаючими громад (місцевими жителями) як «погані».

Місто Ужгород посіло перше місце в Україні за вартістю арендованого житла. На другому місті - Київ, третьому - Львів, четвертому - Чернівці. Все це означає, що ВПО вимушені обирати місцем проживання місця тимчасового проживання (МТП). Дієвим механізмом інформування про потенційні місця тимчасового проживання, відповідальних за МТП осіб, їх контакти та умови проживання є Інформаційний довідник МТП у Закарпатській області, який підготували Закарпатська обласна військова

адміністрація, Центр соціальних служб ЗОВА, Департамент соціального захисту населення ЗОВА.

За умов відсутності соціального житла у громадах, МТП поки що залишаються єдиним можливим безкоштовним прихистком для великих груп ВПО, що переміщуються від зон бойових дій та виїжджають з ТОТ (тимчасово окупованих територій).

Отже, для ефективного захисту прав ВПО необхідно здійснити такі дієві кроки:

1. Пошук системних перепон, які заважають різним сторонам вирішувати зазначені проблеми. Це не означає лише констатацію факту існування проблеми, а є пошуком кореневої причини та її висвітлення.

2. Необхідно формувати запит на державні та місцеві програми, проєкти ОГС, що реально спрямовані на забезпечення інтересів ВПО у різних сферах.

3. Залучати у партнерство органи та організації, які спроможні визначати реальні потреби ВПО і сприяти їх задоволенню, проводити адвокацію.

ВПО у житті громади: залучення до місцевого контексту і створення умов для інтеграції:

- Організація ресурсних зустрічей ВПО з місцевими мешканцями
- Сприяння створенню просторів для ВПО і місцевих жителів
- Зняття бар'єрів у спілкуванні культурі, створення умов для дозвілля
- Організація спільних культурних заходів.

Участь ВПО у розвитку громади:

– Залучення стейкхолдерів для фінансування ідей ВПО з розвитку приймаючих громад

- Програмна підтримка ініціатив малого бізнесу

Сприяння розробці та впровадженню програм щодо забезпечення житлом на рівні громади Закарпатської області:

- Забезпечення житлом;
- Залучення донорів до житлових програм;
- Прийняти програму щодо забезпечення ВПО забезпечення ВПО за рахунок модульних будиночків.

Підвищення спроможності самозабезпечення потреб ВПО:

- Допомога з працевлаштування;
- Ярмарок вакансій для ВПО;
- Провести аналіз якості освітнього рівня ВПО;
- Доступне для молоді навчання;
- Інформування про програми.

Підвищення рівня доступності ВПО до послуг:

- Соціальний супровід для ВПО;
- Доступність до соціальних послуг;

- Забезпечення соціального захисту ВПО;
- Соціальний супровід ВПО-СЖО у громадах;
- Перереєстрація адреси ВПО допомога;
- Доступність медичної допомоги;
- Організація надання психологічної підтримки.

Матеріальна підтримка ВПО:

- Рівномірність у соціальних послугах та гуманітарної допомоги;
- Надання гуманітарної допомоги.

Співпраця з міжнародними інституціями:

- Створити міжнародну спільноту для обміном досвіду;
- Провести міжнародний форум щодо залучення коштів для вирішення проблем ВПО.

Висновки. Держава активно працює над покращенням соціального захисту внутрішньо переміщених осіб. Однак, для досягнення цієї мети необхідно зосередитися на розробці комплексного фінансування, залученні місцевих органів влади до вирішення проблеми та створенні програм забезпечення житлом. Незважаючи на вжиті заходи, соціальний захист внутрішньо переміщених осіб потребує подальшого вдосконалення. Для цього необхідно:

- Створити чіткий і прозорий механізм фінансування соціальних програм для ВПО.
- Залучити місцеві органи влади до розробки та реалізації таких програм.
- Розробити державну програму забезпечення житлом для ВПО.
- Створити фонд соціального житла та визначити правила його розподілу.

Список використаних джерел:

1. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#n171>
2. Про облік внутрішньо переміщених осіб. Постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 № 509 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-%D0%BF#Text>
3. Деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам. Постанова Кабінету Міністрів України від 08.06.2016 року № 365. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/365-2016-%D0%BF#Text>
4. Порядок надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 332. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF#Text>
5. Про затвердження порядку реєстрації, перереєстрації зареєстрованих безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу : Постанова Кабінету

Міністрів України від 30.03.2023 № 446. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/446-2023-%D0%BF#Text>

6. Про затвердження порядку формування фондів житла для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб і порядку надання в тимчасове користування житлових приміщень з фондів житла для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.06.2019 № 582. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/582-2019-%D0%BF#Text>.

7. Про затвердження Типового положення про Раду з питань внутрішньо переміщених осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 04.08.2023 № 812. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-typovoho-polozhennia-pro-radu-z-pytan-vnutrishno-s812-40823>

8. Єднання заради дії. URL : <https://yednanniazaradydii.org.ua/>

References:

1. Pro zabezpechennya prav i svobod vnutrishn'o peremishchenykh osib : Zakon Ukrayiny vid 20.10.2014 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#n171>

2. Pro oblik vnutrishn'o peremishchenykh osib. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 01.10.2024 № 509 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-%D0%BF#Text>

3. Deyaki pytannya zdiysnennya sotsial'nykh vyplat vnutrishn'o peremishchenym osobam. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 08.06.2016 roku № 365. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/365-2016-%D0%BF#Text>

4. Poryadok nadannya dopomohy na prozhyvannya vnutrishn'o peremishchenym osobam : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 20.03.2022 № 332. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF#Text>

5. Pro zatverdzhennya poryadku reyestratsiyi, perereyestratsiyi zareyestrovanykh bezrobitnykh ta vedennya obliku osib, yaki shukayut' robotu : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 30.03.2023 № 446. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/446-2023-%D0%BF#Text>

6. Pro zatverdzhennya poryadku formuvannya fondiv zhytla dlya tymchasovoho prozhyvannya vnutrishn'o peremishchenykh osib i poryadku nadannya v tymchasove korystuvannya zhytlovykh prymishchen' z fondiv zhytla dlya tymchasovoho prozhyvannya vnutrishn'o peremishchenykh osib : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 26.06.2019 № 582. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF#Text>

7. Pro zatverdzhennya Typovoho polozhennya pro Radu z pytan' vnutrishn'o peremishchenykh osib : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 04.08.2023 № 812. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-typovoho-polozhennia-pro-radu-z-pytan-vnutrishno-s812-40823>

8. Yednannya zarady diyi. URL : <https://yednanniazaradydii.org.ua/>.

DOI 10.52363/2414-5866-2024-2-14

УДК 351:355:342.7

Рожко В.М., здобувач НДЦ НУЦЗ України, м. Харків,

ORCID: 0009-0009-8947-7932

*Rozhko V., Ph.D. student at the National University of Civil Defense of Ukraine,
Kharkiv, <https://orcid.org/0009-0009-8947-7932>*

МЕХАНІЗМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСИ ВІЙСЬКОВО-СОЦІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ

MECHANISMS OF IMPLEMENTATION OF INFORMATION TECHNOLOGIES INTO THE PROCESSES OF MILITARY SOCIAL MANAGEMENT

Здійснено обґрунтування шляхів удосконалення механізмів впровадження інформаційних технологій у процеси військово-соціального управління. Зокрема, визначено типові загрози, викликані небезпечним впливом інформаційного чинника на військово-соціальне управління; виявлено умови домінування інформаційного чинника у процесі військово-соціального управління; виокремлено напрями вдосконалення механізмів впровадження інформаційних технологій у процеси військово-соціального управління. Показано, що найбільшу небезпеку щодо негативного впливу інформаційного чинника на процес військово-соціального управління становлять такі загрози: деформація системи масового інформування, зважаючи на неконтрольоване розширення сектора ворожих засобів масової інформації у вітчизняному інформаційному просторі; погіршення стану та постійний занепад об'єктів вітчизняної культурної спадщини, через недостатнє фінансування; поширення ворожими спеціальними службами через засоби масової інформації дезінформації, що завдає шкоди нашому суспільству. Зазначено, що ключовим напрямом удосконалення та розвитку інформаційного чинника у військово-соціальному управлінні є детальна та всебічна розробка як теоретичної, так і практичної його складової. Для цього необхідне використання останніх досягнень різних наук та використання найбільш перспективних та передових методів практики військово-соціального управління. Тому напрями розвитку інформаційного чинника у військово-соціальному управлінні доцільно розглянути як необхідні установки для вдосконалення, модернізації, якісного оновлення всієї армійської системи суспільства.

Ключові слова: механізми, військово-соціальне управління, інформаційний чинник, інформаційні технології.

The article improves the mechanisms of introducing information technologies into the processes of military social management. In particular, typical threats caused by the dangerous influence of the information factor on the military social management are identified; the conditions of dominance of the information factor in the process of mili-

tary social management are revealed; the directions of improvement of mechanisms of introduction of information technologies into processes of military social management are allocated. It is shown that the greatest danger regarding the negative influence of the information factor on the process of military social management is posed by the following threats: deformation of the system of mass information, due to the uncontrolled expansion of the hostile media sector in the domestic information space; deterioration and permanent decline of objects of national cultural heritage, due to insufficient funding; spreading misinformation through the media by hostile special services that harms our society. It is specified that the key direction of improvement and development of the information factor in military social management is a detailed and comprehensive development of both theoretical and practical components. This requires the use of the latest achievements of various sciences and the use of the most promising and advanced methods of practice of military social management. Therefore, the directions of development of the information factor in the military social management should be considered as necessary installations for improvement, modernization and qualitative renewal of the entire army system of society.

Keywords: *mechanisms, military social management, information factor, information technology.*

Постановка проблеми. Ефективне державне управління залежить насамперед від інформаційної складової. Адже від вмілого використання інформаційного чинника, правильно проведених занять та заходів залежить успішна підготовка особового складу до виконання поставлених службово-бойових завдань. У цьому зв'язку необхідним є забезпечення інтересів особистості, які полягають у доступі до необхідної інформації та її використанні для фізичного, інтелектуального та духовного розвитку. До армії нині, понад 50% приходять слабо освічена, низько духовна та фізично слабо підготовлена молодь. Цей факт вимагає змінити методи роботи з навчання та виховання різних категорій особового складу та докладання більш напружених зусиль щодо ефективного управління військовими колективами. Вищезазначене обумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних умовах відбувається інтенсивний процес диференціації та інтеграції наук, але як би корисні та цінні вони не були, вони ще не забезпечують комплексного підходу до державного управління впровадженням інформаційних технологій у сферу військово-соціального управління [1; 5]. Окрім загальних знань – теоретичної складової інформаційного чинника, військовому керівнику, необхідна ще й практична – глибокі та тверді навички управління військами. Соціально-філософське осмислення цієї проблеми може з'явитися тим базисом, на основі якого будуватиметься вся робота з розвитку інформаційного чинника у військово-соціальному управлінні [2; 6]. Проте питання розвитку механізмів впровадження інформаційних технологій у процеси військово-соціального управління все ще залишаються недостатньо розробленими.

Постановка завдання. Враховуючи описану вище актуальність теми дослідження, метою статті є вдосконалення механізмів впровадження інформаційних технологій у процесі військово-соціального управління. Для досягнення поставленої мети в роботі вирішуються наступні завдання: 1) визначити типові загрози, викликані небезпечним впливом інформаційного чинника на військово-соціальне управління; 2) виявити умови домінування інформаційного чинника у процесі військово-соціального управління; 3) виокремити напрями вдосконалення механізмів впровадження інформаційних технологій у процесі військово-соціального управління.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтереси суспільства в інформаційній сфері полягають у забезпеченні Найбільшу небезпеку щодо негативного впливу інформаційного чинника на процес військово-соціального управління становлять такі загрози: 1) деформація системи масового інформування, зважаючи на неконтрольоване розширення сектора ворожих засобів масової інформації у вітчизняному інформаційному просторі; 2) погіршення стану та постійний занепад об'єктів вітчизняної культурної спадщини, через недостатнє фінансування; 3) поширення ворожими спеціальними службами через засоби масової інформації дезінформації, що завдає шкоди нашому суспільству [2; 4].

У зв'язку з цим, одним із напрямів удосконалення та розвитку інформаційного чинника у військово-соціальному управлінні є детальна та всебічна розробка як теоретичної, так і практичної його складової. Для цього необхідно використання останніх досягнень різних наук та використання найбільш перспективних та передових методів практики військово-соціального управління. Тому напрями розвитку інформаційного чинника у військово-соціальному управлінні доцільно розглянути як необхідні установки для вдосконалення, модернізації, якісного оновлення всієї армійської системи суспільства. Інформаційний чинник стає домінуючим у процесі військово-соціального управління військовими підрозділами у повсякденній життєдіяльності. Це підтверджується наступними обставинами [1; 3].

По-перше, новітні інформаційні технології здійснюють різноманітний вплив, як позитивний, так і негативний, на об'єкти і суб'єкти військово-соціального управління. Прогресивний розвиток суспільства відбувається багато в чому завдяки розвитку науки та техніки. Останні досягнення в галузі інформаційних технологій значно впливають на всі сфери суспільства та соціальні інститути. Істотну роль відіграють нові інформаційні технології підвищення ефективності функціонування системи військово-соціального управління загалом.

По-друге, посилюється вплив громадської думки на процес військово-соціального управління. Не можна забезпечити ефективне функціонування системи тільки за рахунок жорсткого контролю та тотальної заборони всього, що не вписується у встановлену систему суспільних відносин і не відпо-

відає тенденції духовних і моральних цінностей, що не склалася, не узгоджується з діючими життєвими стереотипами і установками. Адже існуюче в суспільних відносинах правило, що «все пізнається в порівнянні» дійсне для суспільних систем з різними внутрішніми взаєминами.

По-третє, відсутній достатній теоретичний та практичний досвід діяльності органів військово-соціального управління. Теоретична та практична складова є нерозривними частинами успішної діяльності суб'єктів військово-соціального управління. Відсутність практичного досвіду навіть за наявності глибоких теоретичних знань може призвести до невдач та грубих помилок в управлінських впливах. Також і наявність великого практичного досвіду, але відсутність глибоких теоретичних знань може призвести до того, що суб'єкти системи, що протистоїть, здобудуть успіх за рахунок вмілого використання знань теорії в складних умовах протидії. Коли тільки практичних знань виявиться недостатньо для досягнення успіху. Цей факт дозволяє констатувати значну роль інформаційного чинника в успішному функціонуванні системи військово-соціального управління, тому що теоретична та практична складова є нерозривними частинами інформаційного чинника. Інтелект і практичні знання є необхідною умовою для вмілого керівництва суб'єктами управління всією системою військово-соціальних взаємодій у системі військово-соціального управління навіть за умов виконання службово-бойових завдань.

По-четверте, відбувається подальша глобалізація загальносвітового інформаційного простору. Не можна не визнати колосального відставання нашої країни у розвитку технічної бази інформаційних комунікацій. У наявній ситуації потрібно брати участь у світовому цивілізаційному процесі, отже необхідно вкладення коштів і розробка програм розвитку інформаційної інфраструктури України.

По-п'яте, кадрові проблеми, пов'язані з відсутністю фахівців із високими професійними навичками володіння сучасними інформаційними технологіями, основною базовою інформаційно-факторної складової. Це природним чином не могло позначитися на зниженні обороноздатності нашої держави, гальмуванні її розвитку у всіх головних життєво необхідних сферах суспільства [1; 3; 6].

Інформаційні локальні мережі управління дозволять у найкоротші терміни структурувати та стандартизувати управлінську інформацію, що сприятиме зміцненню прямих та зворотних зв'язків між суб'єктами та об'єктами управління, тим самим сприяючи приведенню системи управління до оптимального стану. А найбільш оптимізована система управління здатна виконати поставлені перед військово-організаційною системою завдання з найвищою ефективністю.

По-шосте, недооцінка інформаційного чинника з боку військового управління держави протягом усього історичного поступу українського су-

спільства. Недооцінка веде, передусім, до того що, що знижується ефективність діяльності всієї військово-соціальної системи та призводить до зниження обороноздатності українського суспільства. Адже ефективний захист інтересів української держави є найголовнішим завданням всієї військово-соціальної системи загалом. Не можна у суспільстві бути відірваним від реалій сучасного світу. Отже, недооцінка ролі інформаційного чинника у військово-соціальному управлінні може призвести до катастрофічних наслідків нашого суспільства.

По-сьоме, колосальний часто незатребуваний творчий потенціал української нації, який може бути використаний для вирішення складних завдань забезпечення інформаційної безпеки. Це також велика проблема українського суспільства на протязі його історичного розвитку. Більшість прогресивних відкриттів, які робилися вітчизняними вченими, виявлялися незатребуваними та проігнорованими [2; 4; 7]. Наступним напрямом розвитку інформаційного чинника у військово-соціальному управлінні є захист об'єктів та суб'єктів військово-соціального управління від негативного впливу маніпулятивної, руйнівної інформації протиборчої сторони.

Висновки. Слід враховувати, що пропагандистські та контрпропагандистські моделі впливу впливають як на масову свідомість об'єктів військово-соціального управління, так і на осіб, які приймають рішення – суб'єктів військово-соціального управління. Від того, наскільки правильним і ефективним буде це рішення, залежить успішне виконання поставлених перед системою військово-соціального управління службово-бойових завдань. Тому інформаційне поле суб'єкта військово-соціального управління стає простором, де присутня ця інформаційно-маніпулятивна дія. Отже, успішність та ефективність прийнятого рішення залежатиме від набору інформаційних управлінських знань, якими володіє суб'єкт управління.

Список використаних джерел:

1. Захарова О.В., Калашник О.В. Особливості підбору ІТ-фахівців: новітні підходи. *Економіка і організація управління*. 2019. Вип. №1 (33). С. 64-73.

2. Кічурчак М. Вплив сектору інформації та комунікації на просторовий розвиток і пост-воєнну відбудову креативних індустрій в економіці України. *Економічний форум*. 2023. № 1(3). С. 12-21.

3. Корольов Д.В. Тенденції та проблеми розвитку сфери інформаційних технологій в Україні: кадрові аспекти. *Економіка і управління*. 2020. № 2. С. 121-126.

4. Скалецька З. Захист прав споживачів: виклики воєнного часу та потенційні зміни в рамках євроінтеграційних процесів. *Академічні візії*. 2022. № 12. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/230>.

5. Разметаєва Ю.С. Приватність в інформаційному суспільстві: про-

блеми правового розуміння та регулювання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія «Право»*. 2016. Випуск 37. Том 1. С.43-46.

6. Урбан О.А., Дзямулич М.І., Матвіюк В.В. Теоретичні засади розвитку ІТ-послуг в умовах глобалізації. *Економічні науки. Серія: Економічна теорія та економічна історія*. 2019. Вип. 16. С. 137-144.

7. Шпарик О. Концептуальні засади цифрової трансформації освіти: європейський та американський дискурс. *Український Педагогічний журнал*. 2021. № (4). С. 65-76.

References:

1. Zakharova O.V., Kalashny, O.V. Osoblyvosti pidboru IT-fakhivciv: novitni pidkhody [Special selection of IT facivities: innovative approaches]. *Ekonomika i orghanizacija upravlinnja*. 2019. Vol. 1 (33), P. 64-73.

2. Kichurchak M. Vplyv sektoru informatsii ta komunikatsii na prostorovyi rozvytok i post-voiennu vidbudovu kreatyvnykh industrii v ekonomitsi Ukrainy [Impact of the information and communication sector on spatial development and post-military reconstruction of creative industries in the Ukrainian economy]. *Ekonomichnyi forum*. 2023.Vol. 1(3), P. 12-21.

3. Koroljov D.V. Tendenciji ta problemy rozvytku sfery informacijnykh tekhnologij v Ukrajinі: kadrovi aspekty [Trends and problems of information technology development in Ukraine: personnel aspects]. *Ekonomika i upravlinnja*. 2020. Vol. 2, P. 121-126.

4. Razmietaieva Yu.S. Pryvatnist v informatsiinomu suspilstvi: problemy pravovoho rozuminnia ta rehuliuвання [Privacy in the information society: problems of legal understanding and regulation]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu: serii «Pravo»*. 2016. Vol. 37, Issue 1, P. 43-46.

5. Shparyk O. Kontseptualni zasady tsyfrovoi transformatsii osvity: yevropeyskyi ta amerykanskyyi dyskurs. [Conceptual roundations of digital transformation of education: European and American discourse]. *Ukrainskyi Pedahohichnyi zhurnal*. 2021. № (4). S. 65-76.

6. Urban O.A., Dzjamulych M.I., Matvijuk V.V. Teoretychni zasady rozvytku ITposlugh v umovakh globalizaciji [Theoretical principles of IT services development in the context of globalization]. *Ekonomichni nauky. Serija: Ekonomichna teorija ta ekonomichna istorija*. 2019. Vol. 16, P. 137-144

7. Skaletska Z. Zakhyst prav spozhyvachiv: vyklyky voiennoho chasu ta potentsiini zminy v ramkakh yevrointehratsiinykh protsesiv [Consumer protection: wartime challenges and potential changes in the framework of European integration processes]. *Akademichni vizii*. 2022. № 12. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/230>.

DOI 10.52363/2414-5866-2024-2-15

УДК 351:862.44

*Татарнікова Т.О., здобувач, НУЦЗУ України, м. Харків,
ORCID: 0000-0002-5470-8288*

*Tatarnikova T., applicant, National University of Civil Defence of Ukraine,
Kharkiv,
ORCID: 0000-0002-5470-8288*

МЕХАНІЗМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВНУТРІШНЬОЇ БЕЗПЕКИ

MECHANISMS OF LEGAL REGULATION IN THE SPHERE OF INTERNAL SECURITY

У статті здійснено вдосконалення механізмів вдосконалення механізмів правового регулювання в сфері забезпечення державної безпеки. Виокремлено ознаки правової держави у контексті захисту особистості та суспільства від небезпек. Обґрунтовано необхідність трансформації системи та структури правового регулювання державної служби. Окреслено принципи вдосконалення механізмів правового регулювання в сфері забезпечення внутрішньої безпеки. Показано, що з погляду законності держава є правовою, якщо її нормативні постанови, виражені в чинному законодавстві, є демократичними та суворо обов'язковими для виконання тими, до кого вони звернені; якщо закони гарантують реалізацію та захищають права людини від свавілля самої влади, її посадових осіб. У сучасній державно-управлінській науці склалася думка на законність як на явище, що виступає як принцип, метод і режим відповідності поведінки (діяльності) учасників суспільних відносин та його результатів нормам права, вираженим у законах, заснованим на них підзаконних нормативних актах та іншим джерелам права. Підкреслено, що в нинішніх політико-правових реаліях система та структура правового регулювання державної служби, а відповідно, і діяльності правоохоронних органів, потребують трансформації, яка здійснюється одночасно у кількох напрямках. Зазначено, що зміст принципу законності у системі органів, які забезпечують громадську безпеку, можна розглядати у трьох площинах. По-перше, принцип законності означає саме її зміст, оскільки визначає правову основу діяльності співробітників органів внутрішніх справ, їх права, обов'язки, відповідальність та правовий захист. По-друге, принцип законності визначає зміст роботи співробітників органів внутрішніх справ з позицій дотримання ними у своїй діяльності духу та букві закону. По-третє, законність виступає результатом діяльності органів внутрішніх справ та їх співробітників, мірою її ефективності. До структури принципу законності входять принцип вірності державних службовців державі під час здійснення службових обов'язків і принцип довіри службовцям із боку, як держави, і громадян.

Ключові слова: *правове регулювання, внутрішня безпека, принцип законності, державна служба.*

The article improves the mechanisms of legal regulation in the sphere of ensuring of internal security. The features of the rule of law in the context of protecting of the individual and society from dangers are allocated. The necessity of transformation of the system and structure of legal regulation of the civil service is substantiated. The principles of improving of the mechanisms of legal regulation in the sphere of internal security are outlined. It is shown that from the point of view of legality the state is legal if its normative provisions expressed in the current legislation are democratic and strictly binding on those to whom they are addressed; if the laws guarantee the implementation and protect human rights from the arbitrariness of the government itself, its officials. In modern state-management science, there is an opinion on legality as a phenomenon that acts as a principle, method and mode of conformity of the behavior (activity) of participants in social relations and its results with the norms of law expressed in laws, by-laws based on them and other sources of law. It is emphasized that in the current political and legal realities, the system and structure of legal regulation of the civil service, and, accordingly, the activities of law enforcement agencies, require transformation, which is carried out simultaneously in several directions. It is specified that the content of the principle of legality in the system of bodies that ensure public security can be considered in three planes. First, the principle of legality means precisely its content, since it determines the legal basis for the activities of employees of internal affairs bodies, their rights, duties, responsibilities and legal protection. Secondly, the principle of legality determines the content of the work of employees of the internal affairs bodies from the standpoint of their compliance with the spirit and letter of the law in their activities. Thirdly, legality is the result of the activities of internal affairs bodies and their employees, a measure of its effectiveness. The structure of the principle of legality includes the principle of loyalty of civil servants to the state in the exercise of official duties and the principle of trust in employees from the outside, as a state, and citizens.

Keywords: *legal regulation, internal security, the principle of legality, public service.*

Постановка проблеми. У правовій державі, орієнтованій на особистість, її права та свободи, на суворе визначення форм і меж втручання у сферу громадянського суспільства, законність стає прерогативою діяльності державних установ та громадських об'єднань. Говорячи про ідею правової держави стосовно сучасної України, слід зазначити, що вона формально закріплена в чинній Конституції, але це початковий етап її реалізації, і до втілення, що гарантує неможливість повернення до будь-якої форми антидемократичного режиму, потрібні час і зусилля.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання забезпечення національна безпеки, частиною якої є внутрішня безпека, досліджували численні вчені та практики, зокрема, О. Вонсович, С. Домбровська, О. Копан,

А. Рубан та ін. Однак механізми правового регулювання в зазначеній сфері в сучасних реаліях все ще залишаються недостатньо розробленими.

Постановка завдання. Враховуючи описану вище актуальність теми дослідження, метою статті є вдосконалення механізмів правового регулювання в сфері забезпечення державної безпеки.

Для досягнення поставленої мети в роботі вирішуються наступні завдання: 1) виокремити ознаки правової держави у контексті захисту особистості та суспільства від небезпек; 2) обґрунтувати необхідність трансформації системи та структури правового регулювання державної служби; 3) окреслити принципи вдосконалення механізмів правового регулювання в сфері забезпечення внутрішньої безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження.

З погляду законності держава є правовою, якщо її нормативні настанови, виражені в чинному законодавстві, є демократичними та суворо обов'язковими для виконання тими, до кого вони звернені; якщо закони гарантують реалізацію та захищають права людини від свавілля самої влади, її посадових осіб. Законність, як принцип діяльності державних установ та їх посадових осіб, покликана забезпечити безпеку особистості та захистити суспільство від небезпечних діянь [1; 4].

Вітчизняна наука в недалекому минулому розглядала законність, перш за все, з позиції вимог загальної поваги до закону та обов'язкового його виконання всіма суб'єктами права. По суті, це правильне тлумачення, але воно однобоко відбивало зміст і сутність цього явища, оскільки вимога законності поширювалося лише на громадян і органи, що безпосередньо реалізують свої права та обов'язки. Діяльність органів, які забезпечують правове регулювання, перебувала поза змістом законності. Не домінували ідеї демократизму, лібералізму, свободи та прав людини. Загальною юридичною та вузькопрофесійною культурою державних службовців формувалася та визначалася переважно через призму інтересів держави, але не особистості [2; 3]. Звідси значні розбіжності викликає визначення законності. У науковій літературі запропоновано багато варіантів. Законність розуміється і як ідея, і як вимога загальнообов'язковості права, і як принцип (це один з основних принципів права), і як властивість юридичної діяльності, що виражається у її відповідності до правових норм, і як метод державного управління суспільством (держава здійснює управління суспільством шляхом видання різноманітних нормативно-правових актів, забезпечує реалізацію норм права, що містяться в них, і як режим суспільного життя (характеристика, що досить часто застосовується).

У сучасній державно-управлінській науці склалася думка на законність як на явище, що виступає як принцип, метод і режим відповідності поведінки (діяльності) учасників суспільних відносин та його результатів нормам права, вираженим у законах, заснованим на них підзаконних норматив-

них актах та іншим джерелам права.

Важливим чинником розуміння сутності законності є її суб'єкти. Більшість учених включає до складу всіх учасників суспільних відносин державу, її органи, громадські організації, підприємства, установи, посадових осіб та громадян. Інші звужують склад суб'єктів через дотримання законності, виключаючи з нього громадян, і саме на систему органів держави та посадових осіб покладається завдання щодо вироблення та приведення в дію способів підтримки законності [3; 5].

В даний час потрібен інший підхід до вирішення проблем законності: змінилися економічні та політичні основи життя суспільства, змінився правовий статус суддів і правоохоронних органів.

У нинішніх політико-правових реаліях система та структура правового регулювання державної служби, а відповідно, і діяльності правоохоронних органів, потребують трансформації, яка здійснюється одночасно у кількох напрямках. Однією з найбільш актуальних проблем є забезпечення пріоритету закону. Закон, а не підзаконний акт, має стати основним джерелом права у сфері діяльності суб'єктів внутрішньої безпеки, і завдання державно-управлінської науки полягає в тому, щоб чітко розмежувати ті зони «правового поля», куди закрито доступ підзаконним актам [1; 4].

Принцип верховенства законів у системі державної служби – це принцип законності організації та діяльності органів державної влади, що впливає із принципу законності у державному управлінні, законності у здійсненні державними службовцями управлінських дій. Принцип законності порушується у разі недотримання органами влади встановленого режиму законності, тобто коли їх управлінські дії суперечать зафіксованим нормативним установам [2; 4].

До структури принципу законності входять принцип вірності державних службовців державі під час здійснення службових обов'язків і принцип довіри службовцям із боку, як держави, і громадян. Громадяни повинні ставитися з розумінням до заходів та рішень, які вживає держава та її службовці.

Зміст принципу законності у системі органів, які забезпечують громадську безпеку, можна розглядати у трьох площинах. По-перше, принцип законності означає саме її зміст, оскільки визначає правову основу діяльності співробітників органів внутрішніх справ, їх права, обов'язки, відповідальність та правовий захист. По-друге, принцип законності визначає зміст роботи співробітників органів внутрішніх справ з позицій дотримання ними у своїй діяльності духу та букві закону. По-третє, законність виступає результатом діяльності органів внутрішніх справ та їх співробітників, мірою її ефективності [3; 5].

Висновки. Таким чином, у механізмі реалізації права державним службовцям приділяється особлива роль, оскільки вони реалізують представлені їм права та обов'язки при охороні правопорядку та забезпечують реаліза-

цію громадянами їх прав та законних інтересів. При цьому багато завдань забезпечення нормальних умов реалізації громадянами своїх прав вирішуються набагато успішніше при знанні тих правових наслідків, які тягнуть за собою дії співробітників, наприклад, правоохоронних органів.

Список використаних джерел:

1. Вонсович О. С. Національна безпека України в умовах сучасних геополітичних змін. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2017. Вип. 24(2). С. 18–24.
2. Домбровська С. М. Механізм забезпечення державної соціальної безпеки в Україні. Наукові праці: *Науково-методичний журнал. Державне управління*. 2015. Вип. 242. Т. 254. С. 28–32.
3. Копан О. В. Безпека як силовий фактор державного управління. *Право України*. 2001. № 7. С. 26–27.
4. Рубан А. В. Формування дієвих механізмів вирішення проблем державного регулювання у сфері національної безпеки. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2019. Вип. 11. С. 141–143.
5. Ситник Г. П. Державне управління національною безпекою України: монографія. Київ : Вид-во НАДУ, 2004. 408 с.

References:

1. Vonsovych O. S. Natsionalna bezpeka Ukrainy v umovakh suchasnykh heopolitychnykh zmin [National security of Ukraine in the conditions of modern geopolitical changes]. *Naukovyi visnyk Dyplomatychnoi akademii Ukrainy*. 2017. Vol. 24(2). P. 18–24.
2. Dombrovska S.M. Mekhanizm zabezpechennya derzhavnoyi sotsialnoyi bezpeky v Ukraini. [The mechanism of state social security in Ukraine]. *Naukovi pratsi: Naukovo-metodychnyy zhurnal. Derzhavne upravlinnya*. Vol. 242. No. 254. P. 28–32.
3. Kopan O. V. Bezpeka yak sylovyi faktor derzhavnoho upravlinnia [Security as a force factor of public administration]. *Pravo Ukrainy*. 2001. Vol. 7. P. 26–27.
4. Ruban A. V. Formuvannia diievykh mekhanizmiv vyrishennia problem derzhavnoho rehuliuvannia u sferi natsionalnoi bezpeky [Formation of effective mechanisms for solving problems of state regulation in the field of national security]. *Publichne upravlinnia i administruvannia v Ukraini*. 2019. Vol. 11. P. 141–143.
5. Sytnyk H. P. Derzhavne upravlinnia natsionalnoiu bezpekoiu Ukrainy: monohrafiia [State administration of national security of Ukraine: monograph.]. Kyiv : Vyd-vo NADU, 2004. 408 p.

DOI 10.52363/2414-5866-2024-2-16

УДК 351.82:620.91

*Тресков А.В., к.держ.упр., докторант НУЦЗ України, м. Харків,
ORCID: 0000-0001-9495-4806*

Treskov A., PhD of Public Administration, doctoral student of National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv

РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ КОМПЛЕКСНОГО МЕХАНІЗМУ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

EFFECTIVENESS OF THE COMPLEX MECHANISM OF FORMATION AND IMPLEMENTATION OF STATE ENERGY POLICY OF UKRAINE

У статті розглянуто особливості формування та реалізації державної енергетичної політики в умовах російської військової агресії в Україні. Охарактеризовано результативність комплексного механізму формування та реалізації державної енергетичної політики України. Окреслено напрями удосконалення державної енергетичної політики в умовах запровадженого в країні воєнного стану.

Ключові слова: *публічне управління та адміністрування, державне управління, механізми державного управління, державна політика, енергетика, державна енергетична політика, воєнний стан.*

The article examines the peculiarities of the formation and implementation of the state energy policy in the conditions of russian military aggression in Ukraine. The effectiveness of the complex mechanism of formation and implementation of the state energy policy of Ukraine is characterized. The directions for improving the state energy policy in the conditions of martial law introduced in the country are outlined.

Key words: *public management and administration, state administration, mechanisms of state administration, state policy, energy, state energy policy, martial law.*

Постановка проблеми. Вже протягом двох з половиною років українська енергетична система зазнає значних ушкоджень та руйнувань внаслідок російської військової агресії, що призвело до значних обмежень обсягів генерації та постачання електроенергії промисловим споживачам та домашнім домогосподарствам. Це вимагає формування відповідної державної енергетичної політики та підвищення результативності та ефективності комплексного механізму її реалізації з метою забезпечення потреб економіки та необхідного рівня енергетичної безпеки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розгляду особливостей формування та реалізації державної енергетичної політики України присвятили свої наукові публікації такі вчені, аналітики та експерти, як Бесараб О., Іванов Г., Кудрицький В., Майстро С., Москалюк С., Симонова К. та інші [1; 4; 5; 6; 8].

Однак чимало питань стосовно визначення результативності державної енергетичної політики України та обґрунтування напрямів її удосконалення в сучасних умовах залишаються недостатньо дослідженими.

Постановка завдання. Метою статті є визначення результативності комплексного механізму та обґрунтування напрямів удосконалення державної енергетичної політики України в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Тактика ворожих ударів по об'єктах енергетики та енергетичній інфраструктурі України в останній час суттєво змінилася. Якщо у 2022 р. ворог більшою мірою руйнував системи передачі електроенергії, які досить швидко вдавалося відновлювати, то в 2023-2024 рр. російські удари руйнують електрогенерувальні тепло-, електро- та гідроелектростанції, які швидко і повністю відновити практично не можливо.

Як наслідок, українській енергетичній інфраструктурі російська військова агресія завдала катастрофічних збитків, обсяг яких постійно збільшується, про що свідчать незалежні оцінки міжнародних організацій.

Так, згідно зі звітом Міжнародного валютного фонду, станом на середину 2024 р. в результаті повномасштабного російського вторгнення енергетичному сектору України було завдано збитків на 56,5 млрд дол. США. Зазначається, що протягом повномасштабного вторгнення було окуповано близько 18 ГВт потужностей, в тому числі найбільша в Східній Європі атомна електростанція – Запорізька АЕС. Окрім того, було зруйновано Каховську та Дніпровську ГЕС, а також Зміївську та Трипільську ТЕС [1].

Це призвело до того, що Уряд України під час засідання 24 травня 2024 р. затвердив постанову, яка зобов'язує обленерго застосувати відключення електроенергії для споживачів [9], що передбачає з одного боку, необхідність свідомого економного споживання електроенергії енергії, як населенням, так і суб'єктами господарювання, а з іншого – забезпечення рівномірної та справедливої черговості відключень електроенергії для споживачів (і тут, на жаль, ще є над чим працювати, як суспільству, так і державі).

Головна причина застосування заходів обмеження постачання електроенергії – наслідки ракетних ударів ворога по українських електростанціях. Так, тільки з 22 березня по 8 травня 2024 р. ворог п'ять разів цілеспрямовано атакував всі великі теплові та гідроелектростанції. Загалом, як зазначив Голова «Укренерго» Кудрицький В., внаслідок російських атак на об'єкти енергетики Україна втратила близько половини необхідної потужності для пікового споживання взимку – 9 з 18 гігават генеруючих потуж-

ностей, що наразі еквівалентно обсягу енергоспоживання такої країни, як Нідерланди упродовж трьох місяців, або сукупному споживанню Словаччини та країн Балтії [9].

Внаслідок постійного руйнування об'єктів енергетики та енергетичної інфраструктури виникає постійний дефіцит електроенергії, що негативно впливає на її ринкову ціну в Україні.

Так, за інформацією АТ «Оператор ринку», у червні 2024 р. в Україні середньозважена вартість купівлі-продажу електроенергії на ринку «на добу наперед» (РДН) підвищилась на 27,9% до 5403,38 грн / МВт-год (у перерахунку за курсом 43,26 грн/євро – 124,9/МВт-год). Тобто, зазначена ціна фактично була на 16% вища у порівнянні з максимальним середнім ціновим показником у країнах ЄС.

Для порівняння, у червні 2024 р. в країнах Європейського Союзу середньомісячні гуртові ціни на електроенергію на добу наперед хоча і підвищились проти показника у травні, однак були нижчі, ніж в Україні. Так, як свідчить інформація Ember, діапазон цін в Європі був такий: в Італії – €103,2/МВт-год; у Франції – €37,8/МВт-год; у Німеччині – €72,9/МВт-год; в Іспанії – €56,2/МВт-год; у Швеції – €28,7/МВт-год [8] (рис. 1).

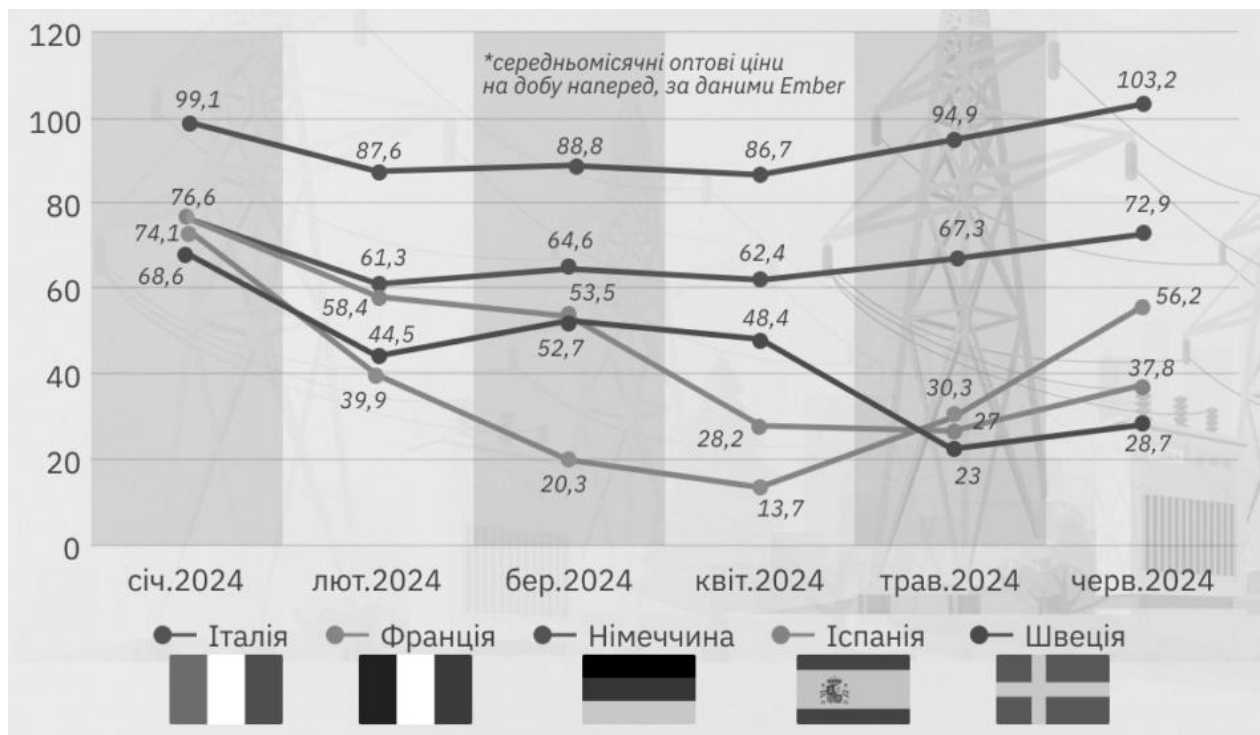

Рис. 1. Ціни на електроенергію в Європі, січень-червень 2024 р., євро за МВт-год [8]

Причинами зростання вартості електроенергії в Україні стали:

- руйнування об'єктів енергогенерації;
- підвищення попиту у другій половині червня через спеку;
- падіння обсягів вітрової генерації;
- нестабільність сонячної генерації;
- коливання цін на природний газ;
- викиди CO₂.

Для стабілізації ринкових цін та з метою забезпечення потреб споживачів Україна вимушена нарощувати імпорт електроенергії.

Так, за відомостями Energy Map, у червні 2024 р. обсяг імпорту електроенергії в Україну становив 858,4 тис. МВт-год, що на 6% більше від всього закупленого її обсягу за 2023 р., коли було придбано 806,4 тис. МВт-год. Більше того, це є найбільшим місячним обсягом імпорту електроенергії за останнє десятиріччя. Зокрема, проти показника травня 2024 р. обсяг імпорту електроенергії підвищився приблизно удвічі, а у порівнянні з червнем 2023 р., більше як у 20 разів [8].

Тобто Україна постала перед проблемою значного дефіциту електроенергії протягом більшої частини доби, що призводить до планування обмежень споживання для промисловості, а також збільшення імпорту електроенергії з країн Європи. Звісно, зниження температури повітря влітку та тепла зима може покращити ситуацію зі споживанням електроенергії в країні, однак, це не відновить пошкоджені потужності українських електростанцій.

Більше того, директор Центру дослідження енергетики О. Харченко попереджає, що українці можуть відчувати дефіцит електроенергії протягом наступних двох років [9].

Це вимагає формування відповідної державної енергетичної політики України та підвищення результативності та ефективності комплексного механізму її реалізації.

Тому досить логічним і доцільним є розгляд Верховною Радою України законопроектів про скасування податку на додану вартість і ввізного мита на енергообладнання (відповідні законопроекти про внесення змін до перехідних положень Податкового та Митного кодексів зареєстровано під №11343 та №11344 відповідно) [2].

Згідно з ними, передбачається звільнити від ПДВ і ввізного мита операції із ввезення, переміщення (пересилання) у міжнародних поштових й експрес-відправленнях на митну територію України в митному режимі імпорту товарів низької обладнання, перелік якого пропонується встановити змінами, відповідно до законопроекту №11344. Це, зокрема, гідравлічні турбіни, турбіни на водяній парі та інші парові турбіни, електрогенераторні установки та обертові електричні перетворювачі (від 7,5 кВ-А до 375 кВ-А, 375-750, понад 750), інвертори потужністю не більш як 7,5 кВ-

А, фотоелектричні елементи, зібрані в модулі або монтовані в панель, комплектуючі для виробництва трансформаторів [2].

Як передбачено законопроектом №11343, звільняються від ПДВ операції із ввезення обладнання, що здійснюються за договорами купівлі-продажу, в яких стороною є Секретаріат Енергетичного Співтовариства, укладеними між постачальниками товарів (надавачами послуг) і ліцензіатами у сфері виробництва, передачі, розподілу електроенергії та транспортування, розподілу і постачання природного газу. Пільгові умови ввезення енергообладнання пропонується закріпити на період дії воєнного стану в країні, але не довше ніж 1 червня 2025 року, тобто зняття мита і ПДВ на ввезення всього енергетичного обладнання, а також зняття всіх митних формальностей, які існують [2].

Вже 16 липня 2024 р. парламент проголосував за законопроекти №11258 та №11259, які передбачають скасування мита та нарахування ПДВ на імпорт енергетичного обладнання в Україну.

Однак, не всі суб'єкти та сегменти енергетичної сфери України були враховані у схвалених законопроектах.

Так, Українська вітроенергетична асоціація заявила, що Верховна Рада України не надала податкові стимули інвесторам для будівництва нових вітроелектростанцій в Україні, через що проблема відключень електроенергії поглибитися. На думку інвесторів, відсутність підтримки проєктів вітроенергетики несе прямі негативні наслідки для зменшення дефіциту потужності в енергосистемі і скорочення часу відключень в перспективі найближчих років. Через свої розміри вітрові турбіни імпортуються в розібраному вигляді, причому кожен компонент підлягає різним нормам. Україна має дуже обмежені внутрішні виробничі потужності для вітрових турбін. Інвестори стурбовані тим, що розвиток вітрових електростанцій може різко сповільнитися та стати дорожчим без необхідних податкових пільг. А за даними Windpower Intelligence, відділу досліджень і даних Windpower Monthly, у розробці в Україні є ще 3 ГВт проєктів, з орієнтовними датами введення в експлуатацію між 2024 і 2031 роками. Асоціація зазначає, що не включення ключових компонентів вітрових турбін до нових податкових пільг може перешкодити розвитку зазначених проєктів [4].

Вважаємо, що збереження податку на додану вартість та імпортного мита на ввезення в Україну обладнання для вітроенергетики суттєво сповільнить розвиток галузі в умовах коли країна критично потребує нових енергетичних потужностей, що може негативно вплинути на забезпечення енергетичної та національної безпеки.

До речі, слід зазначити, що єдиною країною, яка офіційно розглядає розвиток вітроенергетики та відновлюваної енергетики, як загрозу своїй національній безпеці є рф [4].

При цьому, атакуючи енергетичний сектор України ракетами та дронами, РФ сприяє прискоренню переходу нашої країни на більш екологічні джерела енергії (доречі, через російське вторгнення в Україну багато європейських країн прискорили впровадження низьковуглецевої енергетичної системи [7]).

Ще одним напрямком підвищення результативності та ефективності державної енергетичної політики є той факт, що державні банки ПриватБанк та Ощадбанк розширили державну програму «Доступні кредити 5-7-9%» і почали кредитувати генерацію електроенергії. До цього Уряд країни ухвалив рішення про те, що дія програми «Доступні кредити 5-7-9%» розширена на придбання енергетичної інфраструктури, а саме газотурбінних, газопоршневих та біогазових генераційних установок. Максимальна сума пільгового кредиту на відповідні цілі становить до 150 млн грн, а строк кредитування становить до 10 років. Саме після цього рішення влади державний ПриватБанк оголосив, що приймає заявки від корпоративних клієнтів, малого та середнього бізнесу (МСБ) на фінансування будівництва та улаштування газотурбінних, газопоршневих та біогазових генераційних установок [3].

В контексті вищезазначеного, Кабінет міністрів України розробив низку проєктів у кредитній сфері для підтримки бізнесу й населення на тлі дефіциту електроенергії, а саме:

- безвідсоткові кредити для громадян на сонячні панелі та вітрові установки до 10 кВт потужності – кредит до 480 тис. грн на 10 років без застави, під 0% річних;
- компенсація за програмою «ГрінДІМ» співвласникам житла 1 млн грн на сонячні панелі та 2 млн грн на теплові насоси – це покриває до 70% вартості проєкту;
- кредитування ОСББ на суму до 5 млн грн;
- кредити «5-7-9» для малого та середнього бізнесу на встановлення газових електрогенераційних установок: до 150 млн грн на строк до 10 років під 5-9% з кредитними «канікулами» 6-12 місяців; на прифронтових територіях діятимуть ще більш пільгові умови;
- кредитування великого бізнесу на п'ять-сім років з процентною ставкою 14-16% для розбудови альтернативної генерації;
- звільнення енергообладнання від ввізного мита та ПДВ – у парламенті зареєстровані відповідні зміни до законодавства, а відповідні норми діятимуть для громадян і для бізнесу до початку 2026 р.;
- скорочення термінів на отримання технічних умов на приєднання до електромереж з 10 до 2 днів, зменшення кількості документів з семи до двох. До 1 місяця знижено термін приєднання до газорозподільчої системи, не потрібно проходити процедури відведення землі та оцінки впливу на довкілля;

- відкриття «гарячої лінії» та сайту з інформацією про нові можливості [10].

Також підвищення результативності та ефективності комплексного механізму державної енергетичної політики неможливо без забезпечення безпекової її складової. А саме, необхідно посилювати протиповітряну оборону енергетичних об'єктів та енергетичної інфраструктури і не тільки діючих, але й тих, що відновлюються. Окрім того, вже більш ніж два роки ворог контролює найбільшу у Східній Європі атомну електростанцію – Запорізьку АЕС. І незмінно російська присутність означає фундаментальну загрозу радіаційній безпеці нашої країни, всієї Європи і світу. РФ шантує світ загрозою катастрофи на ЗАЕС, використовуючи територію станції, як майданчик для зберігання військової техніки та боєприпасів. Тільки повернення ЗАЕС під український контроль означатиме повне дотримання всіх норм безпеки і загалом повернення ситуації навколо станції до норми. Протягом десятиліть Україна гарантувала найвищий рівень безпеки ядерних об'єктів, і так буде й надалі, але для цього має припинитися злочинна російська присутність на ЗАЕС.

Слід зазначити, що для підвищення результативності та ефективності комплексного механізму формування та реалізації державної енергетичної політики необхідно налагодити постійний діючий оперативний комплексний енергетичний моніторинг, який на даний момент в Україні фактично відсутній. В цьому контексті слід зазначити, що наявний в Україні енергоаудит відрізняється від системи постійно діючого моніторингу. Адже енергоаудит не охоплює всі енергетичні потоки, а застосовується для перевірки й дослідження потоків енергії, для заощадження її у будівлях, процесах або системах з метою зменшення кількості енергії, що надходить до системи, без негативного впливу на її витік. Тобто поки що енергоаудит застосовується переважно об'єктами комерційної та промислової нерухомості і є першим кроком щодо визначення можливостей скорочення витрат на енергію та зменшення викидів вуглецю. Тому є нагальна і невідкладна потреба створити державну систему постійно діючого енергетичного моніторингу та забезпечити належне її функціонування.

Як вже зазначалося, Україна втратила половину своїх генеруючих потужностей внаслідок російських атак на електростанції, що призвело до постійного дефіциту та масових відключень електроенергії в усіх регіонах. А тому необхідно вже зараз планувати, який вигляд матиме українська енергосистема в майбутньому.

На жаль, сучасні реалії полягають у тому, що російські атаки на енергетичну систему, ймовірно, триватимуть й надалі. Тому Україна має намагатися відновлювати якомога більшу частину генерації. Також необхідно розгортати нові генеруючі потужності – малі електростанції, які ворогу буде знищити набагато важче, ніж десяток великих електрос-

танцій, тобто мають відбуватися процеси децентралізації енергогенерації, а саме розгортання розосередженої децентралізованої генерації (сотні менших електростанцій, які були б рівномірно розподілені по території всієї країни), щоб кілька ракет не могли повністю вивести з ладу великі електростанції на 1000 мегават потужності.

І Україна вже веде перемовини із 20 компаніями з України та з-за кордону, які готові розгорнути нові генеруючі потужності (вітрові електростанції, гнучкі газові електростанції, акумуляторні системи зберігання тощо) в Україні [5].

Тобто Україна разом з країнами-партнерами вже активно працює над дорожньою картою післявоєнної енергетичної мережі, яка включатиме безпечні ядерні енергетичні технології, а також відновлювані джерела енергії. Це може бути пов'язане з мікрореакторами, з використанням SMR. Також план включає розподілену генерацію сонячної та вітрової енергії у поєднанні з батареями. Україна мусить невідкладно розпочати будівництво об'єктів розподіленої генерації, позаяк розосередження невеликих електростанцій зробить українську енергосистему стійкішою до російських атак [9].

Зараз Україна має можливість розвинути чистіше, екологічно збалансоване енергетичне виробництво. План полягає в переході від дев'яти великих теплових електростанцій (які забезпечують більшу частину України електроенергією) до використання поновлюваних джерел енергії, таких як вітер, сонце, акумулятори та біопаливні установки. Одночасно необхідно буде створити мережу невеликих газових турбін, розподілених по всій країні, які забезпечать достатньо електроенергії для невеликих міст і районів і зменшить їх вразливість до можливих російських атак [7].

Отже, незважаючи на російську військову агресію проти нашої країни, національна енергетична система залишається стійкою та функціональною, адже в умовах війни та постійних ворожих обстрілів забезпечується оперативне її відновлення та операційне функціонування, хоча державна енергетична політика України і потребує всебічного підвищення результативності та ефективності.

Висновки. Таким чином, державна енергетична політика України в сучасних умовах не повною мірою забезпечує енергетичну безпеку країни і є недостатньо результативною та ефективною. Це актуалізує необхідність врахування існуючих викликів та ризиків сьогодення в енергетиці, які пов'язані з російською військовою агресією проти України з метою формування та реалізації відповідної державної енергетичної політики, яка має бути спрямована на підвищення рівня як енергетичної, так і національної безпеки країни в сучасних умовах, а також на відновлення, відбудову та модернізацію національної енергетики в повоєнний період, що й буде предметом подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Бесараб О. МВФ підрахував збитки української енергетики за час війни. URL: https://ua.news/ua/money/mvf-pidrahuvav-zbytku-ukrayinskoyi-enerhetyky-za-chas-vijny#google_vignette.
2. ВР пропонують зняти ПДВ і ввізне мито на енергообладнання – законопроекти. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/994372.html>.
3. Два держбанки почали кредитувати енергогенерацію за програмою «5-7-9%». URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/dva-derzbanki-pocali-kredituvati-energogeneraciu-za-programou-5-7-9>.
4. Іванов Г. Без податкових стимулів розвиток вітроенергетики в Україні загальмується – інвестори. URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/ekonomika-glavnaya/bez-podatkovih-stimuliv-rozvitok-vitroenergetiki-v-ukraini-zagalmuetsya-investori.htm>.
5. Кудрицький В. Україні не вдасться до зими повністю відновити електромережу. URL: <https://invite.viber.com/?g2=AQAPSUc0cPeOJUs8mkgqYKiJ3B5GnagWd2O6q30RDVlbfEaSQdZ%2FMb43hzugV1D&mi=54617>.
6. Майстро С.В., Москалюк С.В. Механізми реалізації державної енергетичної політики : теоретико-методичні засади // Ефективність державного управління [Текст] : зб. наук. пр. ЛПІДУ НАДУ при Президентові України. Вип. 2(59) / за заг. ред. чл.-кор. НАН України В. С. Загорського, доц. А.В. Ліпенцева. Львів : ЛПІДУ НАДУ, 2019. С. 96 – 107.
7. рф мимоволі прискорила перехід України на екологічніші джерела енергії – WP. URL: <https://bukvy.org/rf-mymovoli-pryskoryla-perehid-ukrayiny-na-ekologichnishi-dzherela-energiyi-wp/>.
8. Симонова К. Ринкова вартість електрики в Україні лідирує в Європі — де платять менше. URL: <https://fin.novyny.live/rinkova-vartist-elektriki-v-ukrayini-lidiruie-v-ievropi-de-platiat-menshe-185587.html>.
9. США спільно з Україною розробляють план післявоєнної енергосистеми. URL: <https://bukvy.org/ssha-spilno-z-ukrayinoyu-rozroblyayut-plan-pislyavoyennoyi-energositymy/>.
10. Шмигаль розповів про кредитні програми для генерації електроенергії. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-shmyhal-kredytни-prohramy-elektroenerhia/33023712.html>.

References:

1. Besarab O. The IMF calculated the losses of the Ukrainian energy industry during the war. [MVF pidrahuvav zbytku ukrayins'koyi enerhetyky za chas viyny]. URL: https://ua.news/ua/money/mvf-pidrahuvav-zbytku-ukrayinskoyi-enerhetyky-za-chas-vijny#google_vignette.

ukrayinskoyi-energetyky-za-chas-vijny#google_vignette.

2. The Verkhovna Rada proposes to remove VAT and import duty on energy equipment – draft laws. [VR proponuyut' znyaty PDV i vvizne myto na enerhoobladnannya – zakonoprojekty]. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/994372.html>.

3. Two state banks began lending power generation under the "5-7-9%" program. [Dva derzhbanky pochaly kredyuvaty enerhoheneratsiyu za prohramoyu «5-7-9%»]. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/dva-derzbanki-pocali-kredituvati-energogeneraciu-za-programou-5-7-9>.

4. Ivanov G. Without tax incentives, the development of wind energy in Ukraine will slow down – investors. [Bez podatkovykh stymuliv rozvytok vitroenerhetyky v Ukrayini zahal'muyet'sya – investory]. URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/ekonomika-glavnaya/bez-podatkovih-stimuliv-rozvitok-vitroenergetiki-v-ukraini-zagalmuetsya-investori.htm>.

5. Kudrytskyi V. Ukraine will not be able to completely restore the power grid before winter. [Ukrayini ne vdash'sya do zymy povnistyu vidnovyty elektromerezh]. URL: <https://invite.viber.com/?g2=AQAPSUC0cPeOJUs8mkgqYKiJ3B5GnagWd2O6q30RDVlbfEaSQdZ%2FMb43hzugV1D&mi=54617>.

6. Maistro S., Moskalyuk S. Mechanisms of implementation of state energy policy: theoretical and methodological foundations. [Mekhanizmy realizatsiyi derzhavnoyi enerhetychnoyi polityky : teoretyko-metodychni zasady]. LRIDU NADU under the President of Ukraine. Issue 2(59) / in general ed. member-cor. National Academy of Sciences of Ukraine V. Zahorskyi, Assoc. A. Lipentseva. Lviv: LRIDU NADU, 2019. P. 96 – 107.

7. The Russian Federation involuntarily accelerated Ukraine's transition to greener energy sources – WP. [rf mymovoli pryskoryla perehid Ukrayiny na ekolohichnishi dzherela enerhiyi – WP]. URL: <https://bukvy.org/rf-mymovoli-pryskoryla-perehid-ukrayiny-na-ekologichnishi-dzherela-energiyi-wp/>.

8. Simonova K. The market value of electricity in Ukraine leads in Europe – where they pay less. [Rynkova vartist' elektryky v Ukrayini lidyruye v Yevropi — de platyat' menshe]. URL: <https://fin.novyny.live/rinkova-vartist-elektriki-v-ukrayini-lidiruie-v-ievropi-de-platiat-menshe-185587.html>.

9. The USA, together with Ukraine, is developing a plan for the post-war energy system. [SSHA spil'no z Ukrayinoyu rozroblyayut' plan pislyavoyennoyi enerhosystemy]. URL: <https://bukvy.org/ssh-spilno-z-ukrayinoyu-rozroblyayut-plan-pislyavoyennoyi-energosityemy/>.

10. Shmyhal talked about credit programs for electricity generation. [Shmyhal' rozpoviv pro kredytni prohramy dlya heneratsiyi elektroenerhiyi]. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-shmyhal-kredytni-prohramy-elektroenerhia/33023712.html>.

*Хмиров І.М., д.держ.упр., НУЦЗ України, м. Харків,
ORCID: 0000-0002-3467-421X*

*Khmyrov I., Doctor in Public Administration, Associate Professor, National
University of Civil Defense of Ukraine, Kharkiv*

**МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ
ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ**

**MECHANISMS OF STATE REGULATION OF INFORMATION POL-
ICY IN CONDITIONS OF HYBRID THREATS AS A KEY ELEMENT OF
STATE SOVEREIGNTY**

Проаналізовано та здійснено доктринальний синтез концептуальних засад механізмів державного регулювання інформаційної політики в умовах гібридних загроз як ключового елементу державного суверенітету.

В результаті проведеного дослідження констатовано, що сучасна держава зацікавлена у розвитку інформаційно-комунікаційної інфраструктури, оскільки з її допомогою вона прагне зміцнити свою присутність у межах національної території, стимулюючи економічний розвиток та посилюючи почуття громадянства, та націлено проектувати свій вплив за межі територіальних кордонів. Водночас через специфіку сучасного технологічного розвитку та зростання ролі ІТ-технологій у житті суспільства актуалізується значення інформаційної безпеки держави. Інтегративний характер гібридної війни, яка використовує у тому числі й комунікаційні системи, зумовлює необхідність реалізації інформаційного суверенітету держави.

Ключові слова: *управління, гібридні загрози, протидія та превенція, інформаційна війна, гібридна війна, протидія загрозам, превенція загрозам, гібридні загрози в управлінні.*

In this article, the analysis and doctrinal synthesis of the conceptual foundations of the mechanisms of state regulation of information policy in the conditions of hybrid threats as a key element of state sovereignty is carried out.

As a result of the research, it was established that the modern state is interested in the development of information and communication infrastructure, because with its help it seeks to strengthen its presence within the national territory, stimulating economic development and strengthening the sense of citizenship, and aims to project its influence beyond territorial borders. At the same time, due to the specifics of modern technological devel-

opment and the growing role of IT technologies in the life of society, the importance of information security of the state is actualized. The integrative nature of the hybrid war, which also uses communication systems, necessitates the realization of the information sovereignty of the state.

Keywords: *management, hybrid threats, countermeasures and prevention, information warfare, hybrid warfare, threat countermeasures, threat prevention, hybrid threats in management.*

Постановка проблеми. У сучасному світі, де інформаційні технології займають все більш вагому роль у різних сферах життя, державне регулювання інформаційної політики стає дедалі більш актуальним завданням для країн. У зв'язку з поширенням гібридних загроз, таких як дезінформація, кібератаки, та інші, виникає потреба в удосконаленні механізмів державного регулювання інформаційної політики. Крім того, удосконалення механізмів державного регулювання інформаційної політики може мати велике значення для забезпечення національної безпеки та боротьби з гібридними загрозами. Дієві механізми регулювання можуть допомогти запобігти кібератакам, ботнетам, дезінформації та іншим загрозам, що можуть вплинути на стабільність та безпеку країни. Таким чином, наукові дослідження у даній сфері вважаються надзвичайно актуальними, оскільки їх результати можуть визначити ефективність та успішність регулювання інформаційної політики в умовах гібридних загроз.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-прикладні аспекти дослідження сутності гібридної війни знайшли своє відображення у наукових працях багатьох вчених: О. Данильян, О. Дзьобань, Є. Мануйлов, О. Панфілов, Т. Андрієвський, А. Близнюк, С. Бондаренко, І. Ветринський, М. Гетьманчук, В. Горбулін, О. Дарморіз, Н. Дев'ятко, А. Ділай, Д. Дубов, М. Єнін, Ю. Канарський, Н. Карпчук, О. Комарчук, Л. Компанцева, О. Курбан, В. Курило, О. Литвиненко, В. Ліпкан, Є. Магда, А. Мельниченко, С. Савченко, Л. Смола, В. Петрик. Проте не дивлячись на сталий науковий інтерес в удосконаленні механізмів державного регулювання інформаційної політики чимало аспектів залишаються невирішеними.

Постановка завдання. Метою даної статті є наукове обґрунтування та доктринальний синтез концептуальних засад механізмів державного регулювання інформаційної політики в умовах гібридних загроз.

Виклад основного матеріалу. Стрімка віртуалізація процесу політичної комунікації, розширення кола її ключових акторів породжують новітні механізми інтеракції суспільства та влади. При цьому традиційні політичні комунікативні практики, набуваючи нових рис, змінюють свій інформаційно-комунікативний характер, чим ініціюють зміну більшості усталених соціально-політичних феноменів. У ранг таких попадає найважливіший соціально-політичний інститут – держава. Сучасна держава, залишаючись ключовим актором політики, зазнає ряду сутнісних змін і стикається з серйозними викликами. Наростання процесів геополітичної турбулентності, посилення конкуре-

нції за глобальне домінування трансформують як сам світопорядок, принципи та форми політичного управління, так і традиційні методи контролю над інформаційним простором, що несе потенційну загрозу територіальній цілісності сучасної держави, здійсненню нею незалежної внутрішньої та зовнішньої політики, реалізації суверенітету [1].

На сьогоднішній момент ця проблема зачіпає більшість держав, у тому числі й Україну, цей тип протиборства, слід кваліфікувати як сукупність дій, сфокусованих на руйнуванні основних геополітичних просторів (географічний, економічний, інформаційно-ідеологічний та інформаційно-кібернетичний) суспільства-суперника. Тому з метою збереження незалежності держави, превенції дезінтеграції політичної системи та можливості примусової зміни політичного режиму, а також трансформації політичної картини світу відповідно до уявлень зацікавлених акторів, принциповим питанням стає можливість здійснення інформаційної функції держави та її інформаційної політики [2]. Звертаючись до історичної ретроспективи, слід зазначити, що ідея суверенітету отримала початок у рамках французької політико-правової думки і пізніше була запозичена як основа для втілення реальних політичних порядків. Появу цієї ідеї можна вважати своєрідною відповіддю з боку держави на гіпертрофовану активність церкви у сфері політики. Згодом інститут суверенітету набув офіційного (міжнародно-правового) статусу, заклавши фундамент Вестфальської системи міжнародних відносин, тобто отримав своє формальне закріплення і перестав бути лише теоретико-філософською ідеєю. Конструювання Вестфальської моделі міжнародних відносин при укладанні договорів в Оснабрюку та Мюнстері в 1648 р. ініціювало «нову» інтерпретацію суверенітету, що включає принципи світського суверенітету та рівновагу сил. Слід зазначити, що компоненти цієї моделі накопичувалися століттями аж до врегулювання цього питання та згодом на тривалий період закріпили відповідний статус-кво. Згідно з цим трактуванням, постулювалися верховенство, незалежність, самостійність держави на всій її території, проголошувався принцип невтручання у внутрішні справи держав [3].

Однак сучасність внесла свої корективи, і з другої половини ХХ ст. перегляду піддається сам зміст поняття «суверенітет», а концепція суверенітету набуває нового розуміння. Формується безліч трактувань у діапазоні від заперечення факту його розмивання до визнання, що настала ера «кінця суверенітету» [4]. Більшість із них, спираючись на класичні теоретичні передумови, апелюють до політичної традиції XVIII–XIX ст., асоціюють себе з парадигмами неореалізму та неолібералізму та відводять інституту держави провідну роль у здійсненні внутрішньої та зовнішньої політики, а також у міжнародних відносинах загалом. Суверенітет у цьому контексті залишається сутнісним атрибутом державного політичного інституту.

Діаметрально протилежного підходу щодо інтерпретації проблеми суверенітету дотримуються представники постпозитивістської парадигми, що вихо-

дить із твердження про втрату національною державою своїх ключових атрибутів в епоху глобалізації, а також посилення ролі у світовій політиці нетрадиційних акторів (неурядових інституцій, мереж). Глобалізація, ініціюючи універсалізацію світу та уніфікацію сучасних спільнот, змінює реальність. Глобальні фінансові, медійні та інші потоки розчиняють національні кордони, трансформуючи саму сутність та функції держави. Так, на думку військового історика і теоретика, професора Єрусалимського університету Мартіна ван Кревельда, у сучасному світі корпорації можуть перевершувати багатством багато держав, а приватні військові компанії (не армії) – надавати вирішальну роль у результаті міжнародних збройних конфліктів, тому сьогодні зовсім незрозуміла роль держави. Тобто десуверенізація та поступове зникнення інституту держави змушує останнє передавати свої функції управління наднаціональним структурам (транснаціональним, міжурядовим та неурядовим), що сприяє зміцненню влади міжнародної спільноти на шкоду державному суверенітету [5].

Слід зазначити, що постпозитивісти не просто звертають увагу на рудиментарність суверенітету, вони наголошують на своєрідній «грі» держави з використанням концепту «суверенітет». Прикриваючись забезпеченням національної безпеки, держава здатна ініціювати створення квазілегітимного підґрунтя для елімінування опозиції. Тому, згідно з пост-позитивістською парадигмою, існування такого традиційного інституту, як держава, відкидає світ назад, занурюючи його в епоху воєн та конфліктів.

Незважаючи на широке поширення цієї парадигми, ми схильні вважати, що такий погляд на державний суверенітет недостатньо аргументований. Він не враховує, що інститут суверенітету, трансформуючись, зберігає своє основне значення. Каталізатором процесу трансформації суверенітету став радикальний стрибок у розвитку технологій. Поява нового медійного середовища та нового засобу розповсюдження та отримання інформації, такого як інтернет, сприявши оформленню глобального інформаційного простору, суттєво посилила значення інформаційного компоненту у понятті суверенітету. Інтернет «не просто взятий на озброєння різними видами соціальних комунікацій, він включає їх у свій простір, своє середовище» і, відтак, інформаційний простір стає все більше пов'язаним зі світовими геополітичними процесами, а сама геополітика перетворюється на «інфополітику».

Широке поширення інформаційно-комунікаційних технологій неоднозначно впливає на політичний процес. З одного боку, спостерігається позитивний ефект: відкривається безмежний доступ до інформації без прив'язки до місця та часу, створюється так звана архітектура участі, з'являється потужний інструмент для зміцнення національного та глобального управління тощо. З іншого боку, проглядаються негативні тенденції: виникли нові погрози інформаційного плану, спрямовані на дестабілізацію суспільства.

Одним із ключових завдань інформаційної політики є підтримка інформаційного суверенітету через розвиток інформаційної інфраструктури, вияв-

лення загроз та створення відповідної законодавчої бази. Захист інформаційного суверенітету має бути комплексним і включати низку аспектів. Одним із базових аспектів інформаційного суверенітету є захист цифрового суверенітету. Слід зазначити, що ключовими характеристиками вітчизняної інформаційно-технічної сфери є нерівномірність і фрагментарність розвитку її компонентів. Найбільшого успіху Україна досягла у сфері розвитку національних пошукових систем, соціальних мереж, навігаційної системи та національного сегменту мережі Інтернет, проте в контексті посилення інтересу до використання національного сегменту інтернету з метою внутрішньополітичного характеру слід зазначити існування такого феномену, як «держава в державі».

Слід зазначити, що хоча дії влади у питаннях регулювання онлайн-простору часто отримують критичну оцінку в питаннях порушення її єдності, проте більшість кроків, які робить наша держава, вже раніше апробовані іншими країнами, відтак, специфіка нашого кейсу у стрімкості та наступальності руху, який охопив усі рівні інтернету. Особливо варто наголосити на популяризації в останні роки концепції суверенітету даних, поширення послуг хмарних технологій та інші інновації в галузі зберігання та обробки даних зумовили тотальне руйнування традиційних геополітичних бар'єрів [6]. Цей факт спричинив посилення кризи довіри в мережі, що сприяло актуалізації питання суверенітету даних, під яким розуміється спроба встановлення розташування даних з достатньою деталізацією для розміщення в межах конкретної національної держави. Це передбачає локалізацію центру обробки даних, національну маршрутизацію, національні поштові служби та національну магістральну інфраструктуру. Проте суверенітет даних не гарантує безпеку даних та приватність, тобто вимоги лише технічного характеру не вирішують проблему суверенітету даних, з метою адекватної відповіді до неї слід включити засоби правового захисту [7]. Так, концепція суверенітету даних означає, що відносини з інформацією у цифровій формі повинні підкорятися юрисдикції тієї країни, де ця інформація.

Елементом комплексного захисту держави та її національних інтересів здатний виступити імідж країни. Його варто розглядати щонайменше у двох проекціях: внутрішньої та зовнішньої (міжнародної), тобто він включає як сприйняття держави власними громадянами, і уявлення про країну, що склалося в зарубіжній громадськості. Дані ресурси здатні приносити державі економічні, політичні вектори (інвестиції, туризм тощо), істотно впливаючи на її внутрішній розвиток і на становище в системі міжнародних координат. Слід, однак, відзначити, що тотальний контроль формування іміджу в принципі скрутний через стихійність і полісуб'єктність даного процесу [8].

Ще однією аспектом інформаційного суверенітету є підтримка «владного суверенітету», тобто безпеки в інформаційно-політичній сфері, що передбачає існування патріотично налаштованої еліти, яка виступає своєрідним гарантом стабільності та наступності системи. Однак частина сучасної

еліти має дисбаланс особистісних і національно-державних цілей, що створює небезпеку корпоративізації еліти і ставить питання про її якість, здатність і бажання діяти насамперед в інтересах Батьківщини та громадян. Ключове значення для забезпечення інформаційного суверенітету держави має стати реалізація грамотно спланованої інформаційної політики, яка передбачає цілеспрямоване управління інформаційними потоками для досягнення суспільно-значимих цілей державного розвитку.

Висновки. Таким чином, в результаті проведеного дослідження стає очевидним, що сучасна держава зацікавлена у розвитку інформаційно-комунікаційної інфраструктури, оскільки з її допомогою вона прагне зміцнити свою присутність у межах національної території, стимулюючи економічний розвиток та посилюючи почуття громадянства, та націлено проектувати свій вплив за межі територіальних кордонів. Водночас через специфіку сучасного технологічного розвитку та зростання ролі ІТ-технологій у житті суспільства актуалізується значення інформаційної безпеки держави. Інтегративний характер гібридної війни, яка використовує у тому числі й комунікаційні системи, зумовлює необхідність реалізації інформаційного суверенітету держави. Існує найпростіший спосіб реалізації інформаційного суверенітету – за допомогою тотального контролю та обмеження частини ЗМІ та інтернету, але з урахуванням відповідного балансу та принципу пропорційності втручання держави, натомість в епоху глобалізації та розвитку комунікацій цей підхід малоефективний, оскільки дуже важко захистити політичний простір від інформаційних потоків різного характеру, приміром, переважно здійснювати політику взаємодії та діалогу, яка має співвідноситися з концепцією національної безпеки, а також ґрунтуватися на розвиненій нормативно-правовій базі.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі можуть зосередитися на питаннях ефективності державного регулювання в умовах глобалізації та міжнародного співробітництва. Розробка міжнародних стандартів та правил для захисту від гібридних загроз може стати важливим кроком в напрямку забезпечення національної безпеки та стабільності.

Список використаних джерел:

1. Ахновська І.О. (2016). Забезпечення інноваційної безпеки національної економіки. *Економіка і організація управління*. Vol. 2(22), 17–27. URL: <https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/47914>.
2. Краснощоква Ю.В. (2011). Інноваційна безпека підприємства як запорука конкурентоспроможності в умовах європейської інтеграції. *Управління розвитком*. Vol. 4 (101), 177–178.
3. Неустроєв Ю.Г. (2021). Роль інновацій у забезпеченні економічної безпеки. *Агросвіт*. 2021. Vol. 7–8, 103–108. DOI: 10.32702/2306-6792.2021.7-8.103

4. Башинська І.О., Шерстньова А. В. (2018). Інноваційна безпека: загрози та шляхи зниження. *Сучасні інформаційні технології та телекомунікаційні мережі: тези доповідей 53-ої наукової конференції молодих дослідників ОНПУ*. (м. Одеса, ОНПУ, 2018р.), Vol. Одеса, 11–13.
5. Еляшевська Н. (2015). Вразливість України до інформаційної війни. *Теле- та радіожурналістика*, Vol. 14, 165–169.
6. Лубкович І.М. (2014). Місце українських медій в інформаційній війні 2013–2014 рр. *Наукові записки інституту журналістики*, Vol. 56, 182–187.
7. Сенченко М. (2014). Запорука національної безпеки в умовах інформаційної війни. *Вісник Книжкової палати*, Vol. 6, 3-9.
8. Lamb Ch.J. (1997). The impact of information age technologies on operations other than war. In *War in the information age: new challenges for U. S. security policy*(ed. by Robert L Pfaltzgraff; Richard H Shultz). Washington: D. C.: Brassey's, 256–268.

References

1. Akhnovska, I.O. (2016), “Ensuring innovative security of the national economy”, *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia*, vol. 2(22), 17–27. > <https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/47914>.
2. Krasnoshchokova, Yu.V. (2011), “Innovative enterprise security as a guarantee of competitiveness in the conditions of European integration”, *Upravlinnia rozvytkom* vol. 4, 177–178.
3. Neustroiev, Y. (2021), “The role of innovation in ensuring economic security”, *Agrosvit*, vol. 7-8, 103–108.
4. Bashynska, I. O. and Sherstnyova, A. V. (2018), “Innovative security: threats and ways of reduction”, *Suchasni informatsiini tekhnolohii ta telekomunikatsiini merezhi. Zbirka dopovidei 53-oi naukovoї konferentsii molodykh doslidnykiv ONPU-ma vyp. 53* [Modern information technologies and telecommunication networks. Collection of reports of the 53rd scientific conference of young researchers of the ONPU-ma issue 53], ONPU, Odessa, Ukraine, pp. 11–13.
5. Eliashevskaya, N. (2015). “Vulnerability of Ukraine to information warfare”. *Tele-ta radizhurnalistyka*, Vol. 14, 165–169.
6. Lubkovitch, I. M. (2014). “The role of Ukrainian media in the information war of 2013–2014”. *Naukovi zapysky instytutu zhurnalistyky*, Vol. 56, 186–187.
7. Senchenko, M. (2014). “A guarantee of national security in the conditions of information warfare”. *Visnyk Knyzhkovoї palaty*, Vol. 6, 3–9.
8. Lamb, Ch. J. (1997). The impact of information age technologies on operations other than war. In *War in the information age: new challenges for U. S. security policy*(ed. by RobertL Pfaltzgraff; Richard H Shultz). Washington: D. C.: Brassey's, 256–268.

DOI 10.52363/2414-5866-2024-2-18

УДК: 351.9:32-027.542:305

*Тюріна Д.М., к.пед.н., доц., НУЦЗУ, м. Харків,
ORCID: 0000-0002-1506-5849*

*Tiurina D., PhD in Pedagogy, Associate Professor, Department of Management,
National University of Civil Defense of Ukraine, Kharkiv*

НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ КОМПЛЕКСНОГО МЕХАНІЗМУ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

DIRECTIONS FOR THE FORMATION OF A COMPREHENSIVE MECHANISM OF STATE GENDER POLICY

На основі проведеного дослідження запропонована інтерпретація комплексного механізму гендерної рівності з виділенням його чотирьох компонентів: правового, організаційного, ресурсного, освітнього.

Розроблено модель комплексного механізму реалізації державної гендерної політики, що враховує сучасні соціальні, економічні, політичні та культурні умови. Модель включає чотири основні компоненти: правовий, організаційний, ресурсний та освітньо-просвітницький. Правовий компонент охоплює конституційні та законодавчі норми, а також міжнародно-правові акти, що забезпечують гендерну рівність. Організаційний компонент охоплює структури державної влади та інститути громадянського суспільства, які сприяють реалізації державних планів і програм у цій сфері. Ресурсний компонент забезпечує фінансові та матеріальні умови для ефективного впровадження політики, а освітньо-просвітницький компонент зосереджується на подоланні стереотипів через формування культури гендерної рівності.

Проаналізовано міжнародний досвід реалізації гендерної політики, який демонструє важливість інтеграції гендерного підходу у всі аспекти державного управління. Визначено, що впровадження запропонованої моделі дозволить підвищити ефективність політики гендерної рівності в Україні, сприятиме гармонізації суспільних відносин і забезпеченню сталого розвитку.

У результаті дослідження запропоновано шляхи вдосконалення кожного компонента механізму, а також обґрунтовано необхідність застосування міждисциплінарного підходу до управління гендерною політикою. Отримані результати можуть бути використані для розробки стратегічних програм, що спрямовані на досягнення гендерної рівності та розвитку суспільства на засадах справедливості та рівноправності.

Ключові слова: держава, державна політика, гендер, гендерна рівність, державне управління, механізм, євроінтеграція.

Based on the conducted research, an interpretation of the comprehensive mecha-

nism of gender equality has been proposed, highlighting its four components: legal, organizational, resource-based, and educational.

A model of a comprehensive mechanism for implementing state gender policy has been developed, taking into account contemporary social, economic, political, and cultural conditions. The model includes four main components: legal, organizational, resource-based, and educational-enlightenment.

The legal component encompasses constitutional and legislative norms as well as international legal acts that ensure gender equality. The organizational component covers governmental structures and civil society institutions that facilitate the implementation of state plans and programs in this area. The resource-based component provides financial and material conditions for the effective implementation of the policy, while the educational-enlightenment component focuses on overcoming stereotypes through the formation of a culture of gender equality. An analysis of international experiences in gender policy implementation demonstrates the importance of integrating a gender approach into all aspects of public administration. It has been determined that the implementation of the proposed model will enhance the effectiveness of gender equality policy in Ukraine, contribute to the harmonization of social relations, and ensure sustainable development.

As a result of the study, recommendations for improving each component of the mechanism have been proposed, as well as the necessity of applying an interdisciplinary approach to managing gender policy. The findings can be utilized to develop strategic programs aimed at achieving gender equality and fostering societal development based on justice and equality.

***Key words:** gender equality, international experience, gender policy, gender, effective approaches, European integration.*

Постановка проблеми. В Україні сформовано нормативно-правову базу, спрямовану на забезпечення рівності прав і можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах суспільного життя. Законодавство регламентує ключові функції державних інституцій у сфері підтримки гендерної рівності, закріплюючи принципи недискримінації. Поряд із цим поступово посилюється роль громадянського суспільства у реалізації гендерної політики. Зростає кількість громадських організацій, які на добровільних засадах активно долучаються до виконання завдань у цій сфері, сприяючи гармонізації гендерних відносин.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Дослідження окремих аспектів гендерної рівності активно проводяться у різних галузях суспільних наук. Економісти (Г. Герасименко, І. Суліма) акцентували увагу на економічних факторах впливу, тоді як фахівці з державного управління (В. Грицяк, Г. Даудова, Н. Ковалішина) досліджували адміністративні механізми забезпечення рівності. Питання оптимізації інституційного механізму реалізації гендерної політики вивчали такі українські вчені, як І. Грицай, В. Перевізнюк, Л. Наливайко, К. Несторова та інші. Проте попри значний науковий дозвібок, ефективний комплексний механізм, здатний інтегрувати всі аспекти

гендерної політики, в Україні досі не сформовано.

Постановка завдання. Мета статті полягає в обґрунтуванні основних напрямів створення цілісного, комплексного механізму реалізації державної гендерної політики, який враховує сучасні соціальні, економічні, політичні та культурні умови.

Виклад основного матеріалу. Для вивчення гендерних відносин у суспільстві доцільно застосовувати міждисциплінарний підхід, який охоплює чотири ключові сфери: політику, економіку, сім'ю та культуру. Такий підхід дозволяє забезпечити системне бачення взаємодії різних суспільних інститутів і механізмів, що формують основи гендерної політики [2, 4]. Українська державна політика спрямована на досягнення рівності між чоловіками та жінками шляхом ліквідації всіх форм дискримінації. Основними завданнями є створення соціальних передумов для реалізації гендерної рівності, подолання стереотипів і розширення доступу жінок і чоловіків до всіх сфер суспільного життя [1, 3].

Міжнародний досвід демонструє, що комплексний підхід є ключовим у досягненні гендерної рівності. У багатьох країнах функціонують спеціалізовані урядові та парламентські структури, що займаються моніторингом виконання законів і сприяють дотриманню принципів недискримінації. Такі органи здійснюють контроль за реалізацією гендерної політики, забезпечуючи інтеграцію гендерного підходу в усі аспекти державного управління.

Для створення комплексного механізму гендерної політики держави необхідно врахувати чотири ключові компоненти: правовий компонент, організаційний компонент, ресурсний компонент, освітньо-просвітницький компонент: 1. Правова складова охоплює Конституцію, чинне національне законодавство, а також сукупність правових норм, закріплених у міжнародно-правових актах, які визначають принцип рівності жінок і чоловіків. Ця складова забезпечує збалансоване гендерне представництво в органах влади та управління, а також регулює практику впровадження відповідних нормативних положень. 2. Організаційна складова передбачає функціонування системи органів державної влади, відповідальних за розробку та реалізацію державних планів і законодавчих актів у різних сферах суспільного життя, які безпосередньо впливають на забезпечення гендерної рівності та поліпшення становища жінок. 3. Ресурсна складова включає забезпечення необхідних фінансових та матеріальних ресурсів для ефективного реалізації політики гендерної рівності, що є важливою умовою для досягнення поставлених цілей. 4. Освітньо-просвітницький компонент є невід'ємним елементом загального механізму, спрямованого на подолання історично усталених гендерних стереотипів. Цей компонент вимагає впровадження обов'язкових стандартів гендерного виховання, які забезпечують формування культури рівності та сприяють трансформації суспільних уявлень.

У сукупності зазначені компоненти утворюють інституційний меха-

нізм побудови гендерної рівності та забезпечення гендерної рівності в країні та суспільстві. Узгоджена взаємодія цих компонентів формує інституційний механізм забезпечення гендерної рівності, який сприяє її впровадженню на рівні держави та суспільства. Запропонована авторська модель структури комплексного механізму гендерної рівності надає можливість системного аналізу взаємозв'язків та взаємозалежностей між його складовими, що дозволяє розробляти прогностичні моделі гендерного розвитку суспільства.

Окрім цього, кожен з компонентів механізму виступає об'єктивним критерієм для оцінювання ефективності реалізації державної політики у сфері гендерної рівності, забезпечуючи комплексний підхід до її моніторингу та вдосконалення.

Однією з ключових складових механізму реалізації гендерної політики є правовий компонент, який охоплює комплекс правових норм, закріплених у конституціях, поточному національному законодавстві та міжнародно-правових актах. Ці норми встановлюють принцип рівноправності жінок і чоловіків, забезпечують гендерно збалансоване представництво в органах державної влади та управління, а також регламентують практичні аспекти їх реалізації.

Сутність основних елементів правового компонента можна розкрити через характеристику його основних складових:

1. Формування і розвиток правової бази гендерної рівності. Забезпечення рівноправності потребує систематичного вдосконалення чинного законодавства та розробки нових нормативно-правових актів, що відповідають сучасним викликам і міжнародним стандартам.

2. Дотримання принципів міжнародного права. Послідовна імплементація загальновідомих норм і зобов'язань, передбачених міжнародними документами, сприяє інтеграції найкращих практик у національну правову систему.

3. Розробка законодавчих ініціатив. Створення нових законів, спрямованих на усунення гендерної диспропорції, зокрема в політичній, соціальній та економічній сферах, є важливим кроком до забезпечення справедливості та недискримінації.

1. Гендерна експертиза нормативних актів. Застосування механізму оцінювання законодавчих ініціатив з точки зору їх впливу на дотримання гендерного балансу дозволяє мінімізувати ризики дискримінаційних практик.

4. Створення умов для просування жінок. Впровадження спеціальних заходів, що сприяють розширенню участі жінок у процесах прийняття рішень, включаючи представництво на всіх рівнях державної влади.

5. Забезпечення гендерної рівності у виборчій системі. Політичні партії та виборчі інститути повинні сприяти висуненню жінок як кандидатів на виборах, забезпечуючи їхню рівну участь у політичному житті.

6. Інтеграція гендерного підходу в державні програми. Включення заходів із забезпечення рівності прав і можливостей жінок і чоловіків у державні програми розвитку соціальної сфери сприяє сталому гендерному розвитку.

У зв'язку з цим, правовий компонент забезпечує нормативну основу для побудови ефективної гендерної політики, яка інтегрує міжнародні стандарти з національними потребами та враховує специфіку соціально-економічного розвитку країни.

Організаційна складова є однією з ключових частин комплексного механізму реалізації гендерної політики, оскільки вона забезпечує інституційну основу для розробки та впровадження державних заходів у цій сфері. Її основними елементами є:

2. Система спеціалізованих органів державної влади. До цієї категорії належать міністерства, відомства, агентства та інші органи, які безпосередньо займаються розробкою і реалізацією гендерної політики. Вони забезпечують інтеграцію гендерного підходу у всі сфери державного управління, контролюють виконання національних і міжнародних зобов'язань та розробляють рекомендації щодо усунення гендерної нерівності.

3. Координаційні органи. Спеціалізовані координаційні структури, такі як ради чи комітети при уряді, спрямовані на узгодження дій між різними відомствами та рівнями влади. Їхнє завдання полягає у створенні єдиного підходу до впровадження гендерної політики та моніторингу її ефективності.

4. Регіональні та місцеві органи влади. Впровадження гендерної політики на регіональному та місцевому рівнях є невід'ємною частиною організаційної складової. Ці органи адаптують національну політику до місцевих умов, сприяють активному залученню громадськості до процесів ухвалення рішень та реалізують конкретні заходи на місцевому рівні.

5. Співпраця з громадянським суспільством. Залучення неурядових організацій, громадських об'єднань та активістських груп сприяє ширшому охопленню суспільних потреб і підвищує ефективність реалізації гендерної політики. Вони виступають посередниками між владою і суспільством, забезпечуючи зворотний зв'язок і моніторинг стану гендерної рівності.

6. Розробка і впровадження державних програм та стратегій. Організаційна складова передбачає створення довгострокових стратегій та програм, які визначають пріоритети та заходи для досягнення гендерної рівності. Такі документи мають враховувати актуальні виклики та потреби, а також передбачати чіткі механізми фінансування та моніторингу.

7. Забезпечення підзвітності та прозорості. Інститути, відповідальні за реалізацію гендерної політики, мають діяти на засадах прозорості, звітувати перед громадськістю та забезпечувати доступ до інформації про реалізацію гендерних ініціатив.

8. Впровадження гендерного підходу в усі сфери державного управ-

ління. Забезпечення гендерної чутливості у процесі прийняття рішень, розробки політик та розподілу ресурсів сприяє системному вирішенню питань нерівності.

Зважаючи на це, організаційна складова виконує функцію об'єднання зусиль державних та недержавних структур у напрямі створення дієвої системи забезпечення гендерної рівності. Її елементи формують основу для інтеграції гендерної політики на всіх рівнях управління та забезпечують сталий розвиток суспільства з урахуванням гендерних потреб і пріоритетів.

Ресурсний компонент є критично важливим елементом механізму реалізації політики гендерної рівності, оскільки без належного фінансового та матеріального забезпечення досягнення стратегічних цілей у цій сфері стає неможливим. Ефективність реалізації політики гендерної рівності значною мірою залежить від наявності та раціонального використання ресурсів. Основними елементами ресурсного компонента є:

1. Фінансове забезпечення. Виділення достатнього обсягу бюджетних коштів на реалізацію програм і заходів, спрямованих на забезпечення гендерної рівності, є основою цього компонента. Це включає: державне фінансування гендерних програм на національному та регіональному рівнях; цільові субвенції для місцевих органів влади на реалізацію проектів із гендерної рівності; грантові програми для підтримки діяльності громадських організацій у сфері гендерної політики; мобілізацію міжнародної фінансової підтримки від донорських організацій та фондів.

2. Матеріально-технічна база. Забезпечення установ, відповідальних за впровадження гендерної політики, необхідними матеріальними ресурсами, включаючи: сучасні офісні приміщення та технічне обладнання; доступ до інформаційних технологій, які дозволяють проводити моніторинг і оцінку ефективності реалізації політики; створення інформаційних платформ і баз даних для забезпечення прозорості і підвищення ефективності діяльності.

3. Ресурси для освітньо-просвітницької діяльності. Розвиток знань і компетенцій населення у сфері гендерної рівності є важливою складовою. Це включає: фінансування тренінгів, семінарів і конференцій для посадових осіб, громадських активістів і працівників ключових секторів; підтримку програм гендерної освіти у навчальних закладах; створення просвітницьких матеріалів, соціальної реклами та інших комунікаційних продуктів.

4. Механізми залучення приватного сектору. Інтеграція зусиль приватного бізнесу у фінансування гендерно спрямованих ініціатив, наприклад: створення партнерств між державними установами та приватними компаніями для реалізації соціальних проектів; мотивація бізнесу через податкові стимули для фінансування заходів із підтримки гендерної рівності.

5. Моніторинг і звітність у сфері використання ресурсів. Забезпечення прозорості використання фінансових і матеріальних ресурсів є важливим для підвищення довіри громадськості та міжнародних партнерів. Еле-

менти моніторингу включають: впровадження механізмів аудиту ресурсів, виділених на гендерні програми; регулярне оприлюднення звітів про використання бюджетних коштів; оцінку впливу виділених ресурсів на досягнення цілей гендерної рівності.

6. Інвестиції у довгострокові проекти. Підтримка сталого розвитку політики гендерної рівності потребує фінансування інноваційних і довгострокових ініціатив, таких як: створення дослідницьких центрів і лабораторій, що займаються гендерною проблематикою; розвиток інформаційних технологій для покращення доступу до послуг і ресурсів, спрямованих на досягнення гендерної рівності.

Отже, ресурсний компонент механізму реалізації гендерної політики забезпечує необхідну матеріальну і фінансову базу для досягнення рівності прав і можливостей між чоловіками та жінками. Його ефективність залежить від належного планування, управління ресурсами, їх цільового використання, а також прозорості і підзвітності у процесі реалізації державної гендерної політики.

Освітньо-просвітницький компонент механізму реалізації гендерної політики відіграє важливу роль у формуванні суспільної свідомості, спрямованої на подолання гендерних стереотипів та забезпечення рівності прав і можливостей жінок і чоловіків. Цей компонент включає низку ключових елементів, які спрямовані на підвищення рівня обізнаності населення та професійної підготовки спеціалістів у сфері гендерної політики:

1. Впровадження гендерної освіти. Формування системи навчальних програм, спрямованих на підвищення рівня знань про гендерну рівність серед різних категорій населення. Це включає: розробку та інтеграцію гендерно орієнтованих навчальних курсів у шкільну, середню спеціальну та вищу освіту; створення програм підвищення кваліфікації для працівників державного управління, правоохоронних органів, освітян, медиків та інших фахівців, які безпосередньо впливають на реалізацію гендерної політики.

2. Організація інформаційно-просвітницьких кампаній. Проведення національних та регіональних кампаній, спрямованих на підвищення обізнаності суспільства щодо важливості гендерної рівності. Основні заходи включають: поширення соціальної реклами, присвяченої питанням рівності та недискримінації; проведення конференцій, семінарів і круглих столів за участю представників громадянського суспільства, державних органів і міжнародних організацій; використання сучасних медіа та цифрових платформ для популяризації гендерної рівності серед молоді.

3. Проведення наукових досліджень і гендерних аудитів. Оцінка існуючого стану гендерної рівності через наукові дослідження, що включають: соціологічні опитування та моніторинг суспільних уявлень щодо гендерної рівності; аналіз ефективності впроваджених політик та вивчення їхнього впли-

ву на різні соціальні групи; впровадження гендерних аудитів у державних і приватних організаціях для виявлення дискримінаційних практик.

4. Підготовка гендерних експертів. Створення системи підготовки та сертифікації спеціалістів із питань гендерної рівності, які здатні впроваджувати гендерно орієнтований підхід у своїй професійній діяльності. Основними напрямками є: навчання методології проведення гендерного аналізу і розробки політик; формування компетенцій для здійснення моніторингу та оцінки впровадження гендерної політики.

5. Створення освітніх матеріалів. Розробка та поширення спеціалізованих навчальних і методичних матеріалів, що сприяють формуванню гендерної чутливості у навчальних закладах та інших установах. Це включає: посібники та підручники з гендерної тематики; цифрові ресурси, такі як вебіари, онлайн-курси та інтерактивні платформи; видання аналітичних і наукових праць, присвячених гендерним питанням.

6. Залучення громадянського суспільства. Важливу роль у реалізації освітньо-просвітницького компонента відіграють неурядові організації, які здійснюють: адвокацію гендерної рівності серед широких верств населення; організацію тренінгів і семінарів для цільових аудиторій, включаючи молодь, представників бізнесу та політичних партій; моніторинг ефективності освітньо-просвітницьких заходів і адаптацію їх до потреб суспільства.

7. Інтеграція гендерної проблематики в медіапростір. Залучення медіа до висвітлення питань гендерної рівності та подолання стереотипів. Це передбачає: створення тематичних телепрограм, подкастів та інших медіапроектів; підготовку журналістів з урахуванням гендерної чутливості; боротьбу з дискримінаційним контентом у ЗМІ та соціальних мережах.

Таким чином, освітньо-просвітницький компонент є не лише засобом подолання гендерних стереотипів, але й інструментом формування нової суспільної культури, що ґрунтується на принципах рівності, взаємоповаги та недискримінації. Його системна реалізація забезпечує стійку основу для довготривалого позитивного впливу на суспільні відносини та державну політику.

Зважаючи на все вищезазначене, інтеграція всіх компонентів дозволяє сформувати ефективну систему реалізації гендерної політики, яка сприятиме усуненню дискримінації, збалансованому представленню чоловіків і жінок у владних структурах та соціальному розвитку країни.

Висновки. Підсумовуючи відзначимо, що запропонована модель комплексного механізму реалізації гендерної політики держави складається з правового, організаційного, ресурсного та освітньо-просвітницького компонентів. Інтеграція цих компонентів забезпечить сталий розвиток суспільства та підвищення ефективності державної політики у сфері гендерної рівності. Така модель може стати основою для формування прогнозних сценаріїв розвитку гендерної політики в Україні та оцінки її ефективності. Удосконален-

ня кожного з компонентів сприятиме гармонізації суспільних відносин, забезпечуючи рівні права та можливості для всіх громадян. Застосування міждисциплінарного підходу дозволить сформувати системний механізм управління гендерною політикою та забезпечити сталий розвиток суспільства.

Список використаних джерел:

1. Гендерна рівність. IFES Ukraine. URL: <https://ifesukraine.org/what-we-do/genderna-rivnist/>
2. Грицай І. О. Механізм забезпечення принципу гендерної рівності: теорія та практика: монографія. Київ: «Хай-Тек Прес», 2018. 560 с.
3. Наливайко Л.Р., Несторова К.Ю. Проблеми правового статусу жінок, що несуть військову службу в Україні, в аспекті гендеризації. *Право і суспільство*. 2018. № 1. С. 123–127.
4. Перевізник В.М. Роль і місце гендерного ресурсу в системі державної політики. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. Випуск 21/2021 м. Одеса. С.19-22.
5. Пищуліна О. Гендерна рівність і розвиток: погляд у контексті Європейської стратегії України. Центр Разумкова. К.: «Заповіт», 2016. 244 с.
6. Пірлік А. Поліпшення становища жінок в системі Організації Об'єднаних Націй. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2011. № 98. С. 115–118.

References:

1. Henderna rivnist [Gender equality]. IFES Ukraine. URL: <https://ifesukraine.org/what-we-do/genderna-rivnist/>
2. Hrytsaj, I. O. Mekhanizm zabezpechennia pryntsypu hendernoї rivnosti: teoriia ta praktyka: monohrafiia. [The mechanism of ensuring the principle of gender equality: theory and practice: monograph]. Kyiv: «Khaj-Tek Pres».2018. 560 p.
3. Nalyvaiko, L.R., Nestorova K.Iu. Problemy pravovoho statusu zhinok, shcho nesut viiskovu sluzhbu v Ukraini, v aspekti henderyzatsii [Problems of the legal status of women serving in military service in Ukraine in the aspect of generalization]. *Pravo i suspilstvo*. 2018. No 1. pp. 123–127.
4. Pereviznyk, V. M. Rol' i mistse gendernoho resursu v systemi derzhavnoi polityky [The role and place of the gender resource in the state policy system]. *Publichne upravlinnia i administruvannia v Ukraini*. Vypusk 21/2021 m. Odesa. pp.19-22.
5. Pirlik, A. Polipshennia stanovyscha zhinok v systemi Orhanizatsii Obiednanykh Natsii [Improving the status of women in the United Nations system]. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn*. 2011. No 98. pp. 115–118.
6. Pyschulina, O. Henderna rivnist i rozvytok: pohliad u konteksti Yevropeiskoi stratehii Ukrainy [Gender equality and development: a view in the context of the European Strategy for Ukraine]. Tsentr Razumkova. K.: «Zapovit», 2016. 244 p.

DOI 10.52363/2414-5866-2024-2-19

УДК 351.82: 325.456

*Шведун В.О., д.держ.упр., проф., НУЦЗУ, м. Харків,
ORCID: 0000-0002-5170-4222,*

*Ахмедова О. О., д.держ.упр., доц., КНУТмаД, м. Київ,
ORCID: 0000-0003-1573-7710*

Shvedun V., Doctor of Science in Public Administration), Full Professor, Head of the Scientific Department on the Study of Management Problems in the Field of Civil Protection of the Scientific and Research Center, National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv,

*Akhmedova O., Doctor of Science in Public Administration, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Tourism and Hotel and Restaurant Business of Kyiv National University of Technologies and Design, Kyiv
ORCID: 0000-0003-1573-7710*

МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ КЛАС- ТЕРІВ СОЦІАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

MECHANISMS OF PUBLIC ADMINISTRATION OF SOCIAL ECONOMY CLUSTERS DEVELOPMENT: EUROPEAN EXPERIENCE

У статті здійснено дослідження європейського досвіду щодо формування та впровадження механізмів публічного управління розвитком кластерів соціальної економіки. Зокрема, проведено огляд загальної концепції «кластер соціальної економіки»; визначено групи та характерні риси кластерів, що мають відношення до соціальної економіки; виокремлено перспективи розвитку механізмів публічного управління кластерами соціальної економіки. Показано, що кластери складають значну частину європейського промислового ландшафту. Вони є динамічними географічними концентраціями взаємопов'язаних фірм і пов'язаних економічних суб'єктів, які досягли достатнього масштабу для розвитку спеціалізованих знань, послуг, ресурсів, постачальників і навичок. Зазначено, що кластерні організації – це юридичні особи, які підтримують зміцнення співпраці, мереж і навчання в інноваційних кластерах. Вони діють як постачальники інновацій, надаючи або направляючи спеціалізовані та індивідуальні послуги підтримки малого і середнього бізнесу для стимулювання інноваційної діяльності. Підкреслено, що кластери соціальної економіки можна розглядати як відкриті, гнучкі об'єднання, що складаються з неурядових організацій, традиційних та соціально орієнтованих підприємств й інших установ. Вони мають ключове значення для просування нової культури співпраці та конкуренції, де різноманітні зацікавлені сторони мають однакові права та обов'язки. Підкреслено, що кластери соціальної економіки розглядаються як суттєвий базис для підтримки зеленого та цифрового переходу

європейських компаній. Показано, що кластер соціальної економіки може бути засобом для фінансових можливостей (наприклад, фінансування проєктів, крауд-фандингу, державно-приватних інвестицій) і використовується для об'єднання фінансових ресурсів для соціальної економіки або конкретних проєктів із рушійною роллю учасників соціальної економіки.

Ключові слова: публічне управління, кластер соціальної економіки, механізми, малий і середній бізнес, інноваційна діяльність.

The article studies the European experience concerning formation and implementation of mechanisms of public administration of the development of the social economy clusters. In particular, a review of the general concept of "the social economy cluster" is carried out; the groups and characteristics of clusters related to the social economy are defined; the prospects of development of mechanisms of public administration of the social economy clusters are allocated. It is shown that clusters make up a significant part of the European industrial landscape. They are dynamic geographical concentrations of interconnected firms and related economic actors that have achieved sufficient scale to develop specialized knowledge, services, resources, suppliers and skills. It is noted that cluster organizations are legal entities that support the strengthening of cooperation, networks and training in innovative clusters. They act as innovation providers, directing specialized and tailored support services to small and medium-sized businesses to drive innovation. It is emphasized that the social economy clusters can be considered as open, flexible associations consisting of non-governmental organizations, traditional and socially oriented enterprises and other institutions. They are key to promoting a new culture of cooperation and competition where diverse stakeholders have the same rights and responsibilities. It is emphasized that the social economy clusters are considered as an essential basis for supporting the green and digital transition of European companies. It is shown that the social economy cluster can be a mean for financial opportunities (for example, financing of projects, crowdfunding, public-private investments) and is used to combine financial resources for the social economy or specific projects with the driving role of participants in the social economy.

Keywords: public administration, social economy cluster, mechanisms, small and medium-sized business, innovation activity.

Постановка проблеми. Сьогодні Європейська комісія розробила політику на користь кластерів, визначених як групи, що об'єднують достатню кількість компаній, особливо малих і середніх підприємств, тісно пов'язаних суб'єктів господарювання та пов'язаних установ, таких як технологічні центри або агентства розвитку. Спільна робота в кластері дозволяє підприємствам розвивати спеціалізований і спільний досвід, послуги, навички, нові ресурси, зв'язки з постачальниками та виходити на нові ринки. Кластери заохочують і поживляють співпрацю та створення мереж між усіма згаданими учасниками.

Європейська комісія також підкреслює роль кластерної організації як рушійної сили кластера. Кластерні організації – це юридичні особи, які підтримують зміцнення співпраці, мереж і навчання в інноваційних кластерах.

Вони діють як постачальники інновацій, надаючи або направляючи спеціалізовані та індивідуальні послуги підтримки малого і середнього бізнесу для стимулювання інноваційної діяльності. Зазвичай вони є акторами, які сприяють стратегічному партнерству між кластерами. Вищезазначене обумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання публічного управління розвитком соціальних й економічних кластерів досліджували численні вчені та практики, зокрема, О. Варяниченко, С. Назаренко, А. Прощаликіна та ін. Однак питання дослідження досвіду закордонних держав щодо формування та реалізації механізмів публічного управління розвитком кластерів соціальної економіки все ще залишаються недостатньо розробленими.

Постановка завдання. Виходячи із описаної вище актуальності теми дослідження, метою статті є дослідження європейського досвіду щодо формування та впровадження механізмів публічного управління розвитком кластерів соціальної економіки. Для досягнення поставленої мети в роботі вирішуються такі завдання: 1) огляд загальної концепції «кластер соціальної економіки»; 2) визначення груп та характерних рис кластерів, що мають відношення до соціальної економіки; 3) виокремлення перспектив розвитку механізмів публічного управління кластерами соціальної економіки.

Виклад основного матеріалу. Кластери складають значну частину європейського промислового ландшафту. Вони є динамічними географічними концентраціями взаємопов'язаних фірм і пов'язаних економічних суб'єктів, які досягли достатнього масштабу для розвитку спеціалізованих знань, послуг, ресурсів, постачальників і навичок. До них належить головним чином малий і середній бізнес, а також інші істотні суб'єкти індустріальної екосистеми, такі як дослідницькі установи, зокрема, наукові та технологічні парки, а також постачальники фінансових послуг, некомерційні організації, відповідні державні органи. В ЄС існує понад 3000 кластерів. В межах цих кластерів працюють понад 50 мільйонів осіб. На них припадає майже кожне четверте робоче місце в Європі (61,8 мільйона робочих місць або 23,4% від загальної зайнятості) і близько половини робочих місць в експортних галузях (50,3%) [2; 5].

Кластери в Європі відрізняються за розміром і форматом. Вони перебувають на різних стадіях зрілості, і національні, регіональні та місцеві органи влади реалізують різноманітні програми чи політику розвитку кластерів. Той факт, що існує 30 національних кластерних програм у 20 країнах, свідчить про важливість кластерів. Європейська Комісія також реалізує низку програм підтримки, які допомагають європейським кластерам розвиватися та співпрацювати через кордони. Кластери соціальної економіки розглядаються як суттєвий базис для підтримки зеленого та цифрового переходу європейських компаній. У 2020 році в Європейській платформі кластерної

співпраці було зареєстровано близько 250 так званих кластерів «зелених технологій». Вони успішно розробляють інноваційні екологічні рішення. Вони допомагають своїм членам створювати технології, продукти, послуги та бізнес-моделі, які є безпечними для навколишнього середовища та клімату. У Європейській платформі співпраці кластерів зареєстровано близько 400 ІКТ-кластерів, які зосереджують акторів, які займаються малим і середнім бізнесом, та мають компетенцію переважно в цифровому секторі [1; 3].

Концепція «кластеру соціальної економіки», що відображає промислові кластери, не має давньої дослідницької традиції порівняно з промисловими кластерами. Перші спостереження подібних концепцій з'явилися зовсім нещодавно. Кластери соціальної економіки охоплюють кілька секторів. Вони часто формуються в певній географічній зоні, але вони також є відкритими просторами, до яких люди можуть отримати доступ ззовні, що дозволяє розвивати різні ідеї та цінності в кластері поза його географічними обмеженнями. Тим не менш, взаємодія між кластером соціальної економіки кластером і його громадою є важливою, оскільки їхня вроджена мета – задовольняти потреби громади. кластери соціальної економіки можна розглядати як відкриті, гнучкі об'єднання, що складаються з неурядових організацій, традиційних та соціально орієнтованих підприємств й інших установ. Вони мають ключове значення для просування нової культури співпраці та конкуренції, де різноманітні зацікавлені сторони мають однакові права та обов'язки [3; 4].

Вони мають ключове значення для просування нової культури співпраці та конкуренції, де різноманітні зацікавлені сторони мають однакові права та обов'язки. Нещодавній шотландський дослідницький проєкт «Моделі кластерів і можливості для соціального підприємництва» (2019) наголошує радше на аспекті «економіки близькості», визначаючи кластер як «групу місцевих підприємств-однорумців, які створюють критичну масу підприємств, які тісно працюють разом. Ці географічно зосереджені групи є взаємопов'язаними підприємствами (або певним чином пов'язані), які співпрацюють для торгівлі та, як наслідок, мають потенціал стати більш продуктивними, інноваційними та конкурентоспроможними. Це об'єднання ресурсів і знань (наприклад, спільна інноваційна стратегія), розширена присутність на ринку та продажі (наприклад, з точки зору доступу до державних закупівель), а також охоплення більш практичних аспектів, таких, як транспортне сполучення, місцеві знання, цифровий зв'язок тощо [1; 5].

У той же час можна припустити, що багато кластерів соціальної економіки можуть існувати, не називаючи себе «кластерами» (як це стосується багатьох традиційних конкурентних кластерів). Отже, слід враховувати, що не існує єдиного підходу чи загально визнаної концепції щодо кластерів соціальної економіки «Територіальним полюсом економічного співробітництва» є група акторів (місцеві органи влади, компанії, дослідницькі/навчальні

суб'єкти), закріплені на території з метою спільного розвитку інноваційних економічних проєктів і стратегічної співпраці. Подібні кластери спрямовані на розвиток територій шляхом сприяння активізації проєктів соціальної та солідарної економіки, які мають сильний місцевий вплив і створюють переважно робочі місця, які не підлягають переміщенню, водночас поважаючи людей та навколишнє середовище [1-3].

У цьому зв'язку доцільно запропонувати наступні групи кластерів.

1. Інституціоналізовані кластери. Їх головна мета полягає у створенні суспільного багатства та робочих місць через зміцнення мережі організацій соціальної економіки, які вже присутні в межах розглянутої території.

2. Підприємницькі кластери. Вони найближчі до традиційних «техніко-економічних» або промислових кластерів. У підприємницьких кластерах питання, пов'язані з соціальною економікою, об'єднуються через діяльність, яка, зокрема, спрямована на підвищення працездатності окремих груп населення (наприклад, осіб з обмеженими можливостями) на відповідній території.

3. Соціальні кластери. В межах таких кластерів громадяни прагнуть забезпечити відповідь на соціальні потреби території. Партнерство з місцевою владою має вирішальне значення як для виникнення, так і для розвитку соціального кластера.

4. Альтернативні кластери. Це нетипова та рідкісна форма кластерів соціальної економіки, що пов'язує прибуткову діяльність традиційних компаній із демократичним управлінням [2; 5].

Таким чином, кластеризація соціальної економіки – це новий і зростаючий соціальний рух у Європейському Союзі.

Майже всі кластери відповідають підходу множинного партнерства; вони об'єднують у своєму складі не менше 2-3 типів акторів. Майже половина з них відноситься до ширших та складніших форм співпраці між суб'єктами соціальної економіки, традиційними комерційними підприємствами та іншими допоміжними суб'єктами, такими як органи державної влади, освітні та дослідницькі центри. Багато кластерів соціальної економіки мають особливість включати організації громадянського суспільства, хоча переважно в неформальній формі. Кластери соціальної економіки, як правило, є міжгалузевими за галузями діяльності. Це означає, що вони зазвичай мають інші рушійні сили, ніж підвищення (місцевої) галузевої конкурентоспроможності. Більшість кластерів соціальної економіки мають малі та середні розміри. Більшість кластерів соціальної економіки залучені до міжрегіональних та міжнародних мереж або проєктів [1; 4].

Створення робочих місць і місцевий економічний розвиток є найбільш переслідуваними пріоритетами. Іншим пріоритетом, визнаним у деяких випадках, є суто розвиток місцевої чи регіональної «екосистеми соціальної економіки» як такої шляхом створення сприятливих умов і підтримки. Тим не менш, у більшості випадків це пов'язано з суспільними або політичними

амбіціями, такими як соціальна інтеграція, залучення до роботи, освіта, сприяння екологічній та циклічній економіці тощо. У кількох випадках ініціативи є суто приватними.

Більшість кластерів соціальної економіки представляють фінансову модель, що характеризується кількома джерелами доходу. Підтримка державних ресурсів присутня в більшості випадків, для деяких структурно, а для більшості – через проєктне фінансування. Іншими ресурсами є внески членів, позики та приватні пожертви. Деякі кластери розвиваються навколо певного фізичного простору або хочуть перерозподілити їх у такий спільний простір. Вони часто організовуються як «треті» «загальні» або «відкриті простори», хаби та мають різноманітні заходи та послуги, які виходять за межі суто бізнес-діяльності (творчість і культура, дозвілля, освіта, житло тощо). Цей тип кластерів часто є частиною ширшого бачення промислового відновлення або міського розвитку [1; 2].

Щодо членства, то існує три основних типи: закрите та формалізоване членство, неформальне членство та відкрите членство. Кластер соціальної економіки може бути засобом для фінансових можливостей (наприклад, фінансування проєктів, краудфандингу, державно-приватних інвестицій) і використовується для об'єднання фінансових ресурсів для соціальної економіки або конкретних проєктів із рушійною роллю учасників соціальної економіки. Діяльність переважної більшості кластерів обмежується політико-адміністративною юрисдикцією чи кордоном, що робить елемент «близькості» важливим. У територіальному аспекті сприяння «економіці близькості» є важливим виміром. Деякі кластери сожуть функціонувати як «кластер кластерів», «метакластери» «кластерні асоціації національного або європейського рівня» [2; 3].

Більшість кластерів соціальної економіки мають юридичну особу, керівника кластеру та співробітників. Інші мають скоріше неформального керівника кластеру (на безоплатній основі) і працюють, наприклад, на основі Меморандуму про взаєморозуміння; інші кластери навіть ініціюються місцевими чи регіональними органами влади. Останні, як правило, розвиваються або мають амбіції розвиватися в більш структуровані та незалежні кластерні організації з часом. Процес прийняття рішень у кластері соціальної економіки, якщо він формалізований, завжди є демократичним [3-5].

Висновки. Таким чином, заглиблюючись у кластери соціальної економіки, а точніше розглядаючи один із їх основних елементів (тобто суб'єкти соціальної економіки), цікаво відзначити, що суб'єкти соціальної економіки самі по собі є організаціями з багатьма зацікавленими сторонами. Емпіричні дані показують, що залучення різних категорій зацікавлених сторін до соціальних підприємств є каналом для розвитку відносин і довіри між цими групами. Слід також вказати на той факт, що їхній «внутрішній спосіб функціонування» є глибоко неоднорідним (наприклад, поєднання доходів від прода-

жу послуг, державних субсидій, пожертвувань і волонтерства). Відповідно, розумно припустити, що кластери соціальної економіки відтворюють таку поведінку та стимули у більш високому масштабі, ніж те, що відбувається в суб'єктах соціальної економіки. Іншими словами, є підстави для припущення, що сама природа соціальних підприємств (тобто багатосторонніх організацій) сприяє створенню кластерів соціальної економіки більше, ніж у випадку традиційних підприємств у зв'язку зі створенням кластерів, пов'язаних з технологіями. Однак це не враховує певні критичні бар'єри та перешкоди для виникнення та розвитку кластерів соціальної економіки.

Список використаних джерел:

1. Варяниченко О.В. Формування інноваційних кластерів в Україні як інструмент розвитку та конкурентоздатності. Науковий вісник НГУ. 2011. № 3. С. 118–121.
2. Назаренко С.А. Кластерний механізм підвищення конкурентоспроможності регіону. Сталый розвиток економіки. 2011. №1. С. 26–29.
3. Процаликіна А.М. Проблеми і перспективи формування інноваційних кластерів в Україні. Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. 2010. Вип. 2 (8). С. 55–63.
4. Шестаковська Т.Л., Савченко В.Ф. Особливості формування соціально орієнтованих кластерів в Україні. Науковий вісник Полісся. 2016. № 1(5). С. 46–55.
5. Шипоша В., Трушкіна Н., Уткін В. Сутнісна характеристика кластерних структур промислових регіонів у національному господарстві України. *Věda a perspektivy*. 2022. № 9(16). С. 79-99.

References:

1. Varianychenko O.V. Formuvannya innovaciinih klasteriv v Ukraïni yak instrument rozvitku ta konkurentozdatnosti [Formation of innovation clusters in Ukraine as the tools of development and competitiveness]. *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu*. 2011. Vol. 3, P. 118–121.
2. Nazarenko S.A. Klasternii mehanizm pidvischennya konkurentospromojnosti regionu [Cluster mechanism of increasing regional competitiveness]. *Stalyj rozvytok ekonomiky*. 2011. Vol. 1, P. 26–29.
3. Proshalykina A.M. Problemi i perspektivi formuvannya innovaciinih klasteriv v Ukraïni [Problems and perspectives formation of innovation clusters in Ukraine]. *Visnyk Shkhidnoievropejs'koho universytetu ekonomiky i menedzhmentu*. 2010. Vol. 2 (8), P. 55–63.
4. Shestakovska T., Savchenko V. Osoblyvosti formuvannja socialno orijentovanyh klasteriv v Ukraini [Features of formation of socially oriented clusters in Ukraine]. *Naukovyj visnyk Polissja*. 2016. Vol. 1, P. 46–55.
5. Shyposha V., Trushkina N., Utkin V. Sutnisna kharakterystyka klasternykh struktur promyslovykh rehioniv u natsionalnomu hospodarstvi Ukrainy [Essential characteristics of cluster structures of industrial regions in the national economy of Ukraine]. *Věda a perspektivy*. 2022. Vol. 9(16), P. 79–99.

DOI 10.52363/2414-5866-2024-2-20

УДК 351.82:339.137(477)»364»

*Щепанський Е.В., д.держ.упр., проф., ХУУтаП ім. Л. Юзькова,
м. Хмельницький, ORCID: 0000-0001-7404-3722*

*Shchepanskyi E., Doctor of Public Administration, Prof., Head of the
Department of Public Management and Administration, Leonid Yuzkov
Khmelnytskyi University of Management and Law, Khmelnytskyi*

МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ ТА ЗАХИСТУ ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ В УКРАЇНІ ЗА УМОВ ВОЄННОГО СТАНУ

MECHANISMS OF STATE POLICY FOR THE DEVELOPMENT AND PROTECTION OF ECONOMIC COMPETITION IN UKRAINE UNDER THE CONDITIONS OF MARITAL STATE

Наукова стаття присвячена дослідженню сутнісної характеристики економічної конкуренції як об'єкту державного управління. Під час дослідження проведено науково-теоретичне обґрунтування генезису конкурентної політики, систематизовано зарубіжні та вітчизняні авторські підходи до її тлумачення та опису її структурних складових. Акцентовано увагу на основних чинниках зближення сфери дії, охоплення та забезпечення виконання законів і політики щодо економічної конкуренції та переліку важливих відмінностей між законами та політикою щодо економічної конкуренції. Розглянуто концептуальну модель державної політики розвитку та захисту економічної конкуренції в Україні з точки зору основних її методологічних складових: стратегічної мети, завдань державної політики розвитку та захисту економічної конкуренції, принципів положень формування та реалізації та механізмів формування державної політики у сфері розвитку та захисту економічної конкуренції. Обґрунтовано, що адміністративно-управлінський, нормативно-правовий та організаційно-економічний механізми формування державної політики у сфері розвитку та захисту економічної конкуренції є фундаментальною складовою концептуальної моделі та наведено характеристику їх складових. Окреслено перелік першочергових завдань післявоєнного відновлення України, які передбачають практичну реалізацію заходів щодо розвитку та захисту економічної конкуренції.

***Ключові слова:** державне управління, конкуренція, економічна конкуренція, державна політика, стратегія розвитку, механізми формування державної політики, трансформаційні умови функціонування.*

The scientific article is devoted to the study of the essential characteristics of economic competition as an object of state administration. During the research, scientific and theoretical substantiation of the genesis of competition policy was carried

out, foreign and domestic author's approaches to its interpretation and description of its structural components were systematized. Attention is focused on the main factors of convergence of scope, coverage and enforcement of laws and policies on economic competition and a list of important differences between laws and policies on economic competition. The conceptual model of the state policy for the development and protection of economic competition in Ukraine is considered from the point of view of its main methodological components: the strategic goal, the tasks of the state policy for the development and protection of economic competition, the principles of formation and implementation, and the mechanisms for the formation of state policy in the field of development and protection of economic competition. It is substantiated that the administrative-management, normative-legal and organizational-economic mechanisms of state policy formation in the field of development and protection of economic competition are a fundamental component of the conceptual model, and the characteristics of their components are given. The list of priority tasks of the post-war reconstruction of Ukraine, which involve the practical implementation of measures for the development and protection of economic competition, is outlined.

Keywords: *state administration, competition, economic competition, state policy, development strategy, mechanisms of state policy formation, transformative conditions of functioning.*

Постановка проблеми. Основоположним елементом політичного суверенітету та національної безпеки будь-якої країни є забезпечення її економічної незалежності. В умовах сучасних глобальних викликів питання збереження економічного суверенітету та забезпечення захисту економічної конкуренції як складових економічної безпеки держави набули нового змісту та значення. Адже стабільний соціо-еколого-економічний розвиток країни може бути досягнутий лише за умови забезпечення належного рівня економічної безпеки, що є важливою передумовою сталого розвитку країни.

Існуючі загрози, що постають перед Українською державою, ставлять принципово інші вимоги до процесу формування державної політики розвитку та захисту економічної конкуренції, яка має не лише оперативно реагувати на існуючі виклики та загрози, а й запобігати їх виникненню. У сучасних умовах Україна стикається з новими надзвичайно серйозними викликами, пов'язаними з російською військовою агресією та введенням у країні воєнного стану, які потребують формування відповідної державної політики, у тому числі у сфері захисту економічної конкуренції як складової забезпечення національної економічної безпеки.

Відповідно до Конституції України однією з найважливіших функцій держави є забезпечення економічної безпеки в комплексі, що обов'язково має включати й захист економічної конкуренції. Крім того, Указом Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030» [7] зазначено про необхідність забезпечення національних інтересів України у сталому економічному розвитку з метою підвищення рівня життя та якості населення, а також забезпечення балансу між економічним, соціальним та

екологічним вимірами сталого розвитку країни.

На жаль, сучасна державна політика розвитку та захисту економічної конкуренції України не повною мірою відповідає існуючим викликам і загрозам, перешкоджаючи вирішенню існуючих проблем і протиріч у цій сфері. Це потребує першочергового вдосконалення механізмів формування державної політики розвитку та захисту економічної конкуренції в Україні за умов воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичну базу для дослідження механізмів формування державної політики розвитку та захисту економічної конкуренції заклали такі вітчизняні й зарубіжні науковці як: М. Мотта, Б. Роджер, М. Портер, О. Амосов, Л. Антонова, З. Борисенко, В. Геєць, О. Дацій, С. Майстро, І. Михасюк, С. Москалюк та ін. Проте недостатньо досліджень щодо теоретико-практичних питань, таких як визначення напрямів удосконалення механізмів формування державної політики розвитку та захисту економічної конкуренції в Україні за умов воєнного стану. Отже, необхідність вирішення даної наукової проблеми підтверджує доцільність продовження цього дослідження.

Постановка цілей статті. Метою статті є науково-теоретичне обґрунтування вплив конкурентної політик та законодавства на економічний розвиток та розробка концептуальної моделі механізмів формування державної політики розвитку та захисту економічної конкуренції в Україні за умов воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загроза неефективності реалізації державної політики розвитку та захисту економічної конкуренції в країні системно проявилися фактично відразу після ухвалення базового Закону України «Про захист економічної конкуренції» [6]. Загальновизнаними є не тільки сам факт перманентної кризи внутрішніх товарних ринків в умовах неефективного механізму конкурентної політики держави, а й наявність серйозної інституційної бази для такої ситуації. Нинішні умови соціально-економічної кризи в Україні, пов'язані насамперед повномасштабним вторгненням РФ на території нашої держави та оголошенням воєнного стану, загострили проблему конкуренції й конкурентного середовища внутрішнього ринку.

Конкуренція означає суперництво між фірмами на ринку. Це також поширюється на передбачуване або потенційне суперництво. Разом з тим, політика конкуренції стосується державної політики, спрямованої на збереження або створення сприятливих умов для конкуренції між учасниками ринку та сприяння іншій державній політиці та процесам, які забезпечують розвиток конкурентного середовища.

На сьогодні немає єдиної думки серед науковців щодо розуміння поняття «конкурентна політика». На думку В. Лагутіна конкурентна політика за своїм змістом означає «сукупність дій держави як інституту, що здійснює

вплив на діяльність ринкових суб'єктів господарювання, для підтримки, захисту і розвитку конкуренції, а юридичним її змістом є безпосереднє застосування конкурентного законодавства» [4].

Дане визначення об'єднує у собі два основних інструменти конкурентної політики. Перший – законодавство про конкуренцію, яке містить сукупність норм щодо обмеження антиконкурентної поведінки на ринку, а також механізми примусового виконання, наприклад через контролюючі органи державної влади. Другим інструментом, особливо важливим у взаємозв'язку з іншими економічними політиками, є пропаганда конкуренції.

Виходячи з мети нашого дослідження, підтримуємо думку З. Борисенко, яка зазначає, що конкурентна політика держави визначається як «комплекс цілеспрямованих державних заходів, направлених на створення і захист конкурентного середовища, здійснення профілактики і безпосереднє припинення порушень конкурентного законодавства, сприяння розвитку добросовісної конкуренції на товарних ринках» [2]. Власне дане визначення у повній мірі відповідає тим концептуальним засадам, які є актуальними для сьогодення, а саме розгляд державної політики в контексті розвитку з одного боку, та захисту економічної конкуренції з іншого.

Міжнародні відносини в сучасних умовах опинилися у стані крайньої суперечливості і навіть кризи, що проявляється у загостренні економічної конкуренції та новому етапі глобальної ресурсної конкуренції. Все це вимагає розробки ефективних заходів для протидії загрозам і викликам, з якими стикаються країни в усьому світі в соціально-економічній сфері. Це вимагає встановлення стратегічних напрямків, спрямованих на підвищення стійкості економіки, соціальної сфери, галузі науки і технологій, забезпечення конкурентоспроможності світової економіки. Водночас формування державної політики розвитку та захисту економічної конкуренції на основі реалізації стратегічних соціально-економічних пріоритетів України має одночасно підвищувати ефективність системи державного управління на всіх рівнях.

Останніми роками в усьому світі спостерігається тенденція до зближення сфери дії, охоплення та забезпечення виконання законів і політики щодо економічної конкуренції. Це пов'язано з такими аспектами:

- широко поширеною тенденцією до лібералізації ринків і впровадження політики конкуренції;
- більший акцент на цілях добробуту споживачів, ефективності та конкурентоспроможності в застосуванні законодавства про конкуренцію;
- більша схожість в економічному аналізі та методах забезпечення;
- загальне засудження змови;
- посилення правозастосування;
- більш помітна роль органів з питань регулювання конкуренції у відстоюванні принципів конкуренції під час застосування іншої державної політики;
- зміцнення міжнародних консультацій та співпраці [8].

Разом з тим існує перелік важливих відмінностей між законами та політикою щодо економічної конкуренції:

- пріоритет, який надається політиці економічної конкуренції порівняно з іншими політиками;
- важливість, яка надається іншим цілям, ніж добробут споживачів або ефективність, відповідно до багатьох законів про конкуренцію;
- правові підходи до контролю за антиконкурентною практикою;
- використані аналітичні методи;
- матеріально-правові норми, застосовні, зокрема, до вертикальних обмежень, зловживання домінуючим становищем, злиття, спільних підприємств і блоків;
- структура або сфера застосування «de minimis», інтелектуальної власності чи інших видів винятків;
- можливості правозастосування та фактична сила правозастосування;
- правові доктрини, відповідно до яких закони про конкуренцію застосовуються за межами національної території;
- фактична здатність їх застосовувати або частота застосування;
- ступінь участі різних країн у міжнародній співпраці в цій сфері;
- нормативні обмеження щодо виходу на ринок [8].

Країни, що розвиваються, стикаються з низкою перешкод для конкуренції. У цих країнах існує нагальна потреба в ефективному законодавстві та державній політиці щодо конкуренції. Через різноманітні характеристики ринку та правові труднощі впроваджувати законодавство та формувати державну політику щодо конкуренції в країнах, що розвиваються, набагато важче, ніж у розвинутих країнах. До таких факторів відносять: великі неформальні «тіньові» сектори економіки; проблеми, пов'язані з великими бар'єрами для входу на світові ринки; труднощі з впровадженням культури конкуренції, а також обмеження потенціалу та політичної економії.

Отже, ці особливості свідчать про те, що неконкурентоспроможні ринки є ще більшою проблемою в країнах, що розвиваються, а потреба в ефективному застосуванні конкурентного законодавства є великою. Разом з тим існують серйозні обмеження для ефективної реалізації конкурентної політики. Розгляд вищезазначених критеріїв може бути важливим фактором у досягненні цілей країни, що розвивається. Пріоритети країн, що розвиваються, можуть значно відрізнятись від пріоритетів розвинених країн. Однак існує ризик вимагати занадто багато, коли інші політичні інструменти можуть бути найбільш відповідними інструментами для досягнення певних цілей. Це посилює аргументи для оцінки. Щоб визначити потенціал і обмеження державної політики конкуренції, необхідно розуміти наслідки Концепції країни із застосування конкурентного законодавства.

Існує аргумент, що «конкурентна політика є як прямим внеском сама

по собі, так і непрямим внеском через посилення інших політик». На рис. 1 показано, що конкурентна політика та законодавство можуть мати прямий вплив на економічний розвиток.

Законодавство щодо захисту від недобросовісної конкуренції визначає основні методи захисту, які може використовувати в господарській діяльності суб'єкт господарювання, включає як нормативно-законодавчі акти щодо визначення сутності недобросовісної конкуренції, так і акти про охорону прав на інтелектуальну власність. Аналізуючи імплементацію законодавства про конкуренцію ЄС у вітчизняне законодавство, слід зазначити, що задовго до того, як Україна підписала Угоду про асоціацію з ЄС, було ясно, що регулятивні положення потрібно вдосконалити у відповідності з європейськими стандартами, щоб поглибити відносини з ЄС.

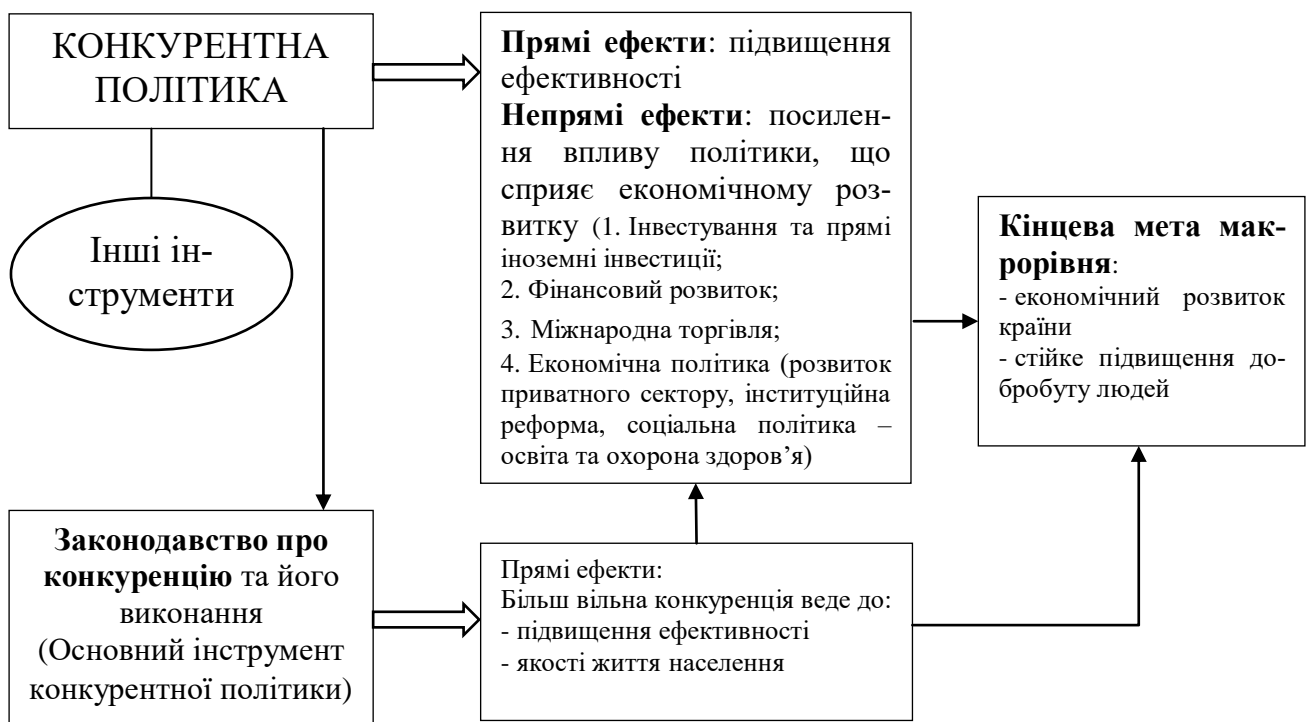

Рис. 1. Прямий вплив конкурентної політик та законодавства на економічний розвиток

Основними рисами концептуальної моделі державної політики розвитку та захисту економічної конкуренції в Україні мають бути:

- збереження та розширення сфери дії економічної конкуренції на товарному ринку;
- забезпечення якісного економічного конкурентного середовища, яке сприятиме стимулюванню інноваційної діяльності в економічній діяльності, підвищенню рівня продуктивності, заохочуванню підприємницької ініціативи та стимулюванню розподілу ресурсів на користь суб'єктів господарювання, які найбільш ефективно використовують ресурси;

- зменшення можливих негативних впливів на ринок у вигляді спотворень і «провалів ринку» при досягненні цілей, встановлених нормативно-правовими актами та концепціями державної політики;

- професійна, відповідальна, оперативна, контрольована та результативна взаємодія державних органів з питань розвитку та захисту конкуренції в Україні;

- баланс інтересів споживачів, виробників і суспільства в цілому в умовах державного регулювання ринку, де в силу технічних особливостей економічна конкуренція не призводить до найбільш ефективного задоволення потреб;

- сприяння економічній конкуренції з метою розробки та впровадження проконкурентних принципів для ведення будь-якої економічної діяльності в рамках економічної та промислової політики, а також для виявлення та усунення антиконкурентних практик і норм;

- комплаєнс з метою забезпечення та просування інтересів споживачів шляхом розширення вибору товарів, проєктів та послуг за найкращими ціновими рівнями.

Концептуальна модель державної політики розвитку та захисту економічної конкуренції наведено на рис. 2.

Фундаментальним аспектом моделі є розробка механізмів формування державної політики розвитку та захисту економічної конкуренції. Нами запропоновано наступні механізми:

1. Адміністративно-управлінський, який полягає у:

- мінімізації необхідного державного втручання в ринкові операції; прозорому та недискримінаційному регулюванні ринку;

- забезпеченні недискримінаційного доступу до інфраструктури (доступ до залізниць, портів тощо);

- діяльності органів державної влади, які враховують принципи підтримки конкуренції при формуванні та реалізації державної політики, а також при здійсненні своїх функцій і повноважень.

2. Нормативно-правовий механізм покликаний забезпечити запобігання та боротьбу з порушеннями законодавства про захист економічної конкуренції.

3. Організаційно-економічний механізм спрямований на справедливе регулювання та ціноутворення природних монополій; усунення бар'єрів для входу на потенційно конкурентні ринки, включаючи ринки, суміжні з природними ексклюзивними ринками; усі державні органи та суб'єкти господарювання сприяють розвитку конкуренції для створення ефективного конкурентного середовища.

Рис. 2. Концептуальна модель державної політики розвитку та захисту економічної конкуренції в Україні

Таким чином, розробка концептуальної моделі державної політики розвитку та захисту економічної конкуренції в Україні показує те, що держава

робить ставку на: стратегічне управління, формування інституційного середовища, можливість коригування процесу соціально-економічного розвитку. Раціональність стратегічного вибору залежить від вибору пріоритетів соціально-економічного розвитку та економічної стабільності.

Висновки. Отже, аналіз зазначеної проблематики – розробка механізмів формування державної політики розвитку та захисту економічної конкуренції дозволяє стверджувати, що дослідження сфери економічної конкуренції як об'єкту державного управління відіграє значну роль при формуванні та реалізації стратегічного бачення розвитку України. Трансформаційний етап сучасного сьогодення, пов'язаний з бойовими діями на території України та їх наслідками для всіх складових публічного управління зобов'язує до пошуку нових публічно-управлінських підходів, спрямованих, насамперед, на підтримку, відновлення та концепт подальшого розвитку національної економіки на шляху до європейської та євроатлантичної інтеграції.

Ця концептуальна модель передбачає коригувальні та запобіжні заходи та інструменти, структуровані відповідно до характеру існуючих проблем і факторів, що їх викликають, і реалізує принципи конкурентної політики та принципи, які сприяють розвитку та вдосконаленню конкурентного середовища. Післявоєнне відновлення України передбачає практичну реалізацію заходів щодо розвитку та захисту економічної конкуренції, а саме: збір, обробку, аналіз та використання даних про ринки та суб'єктів господарювання; моніторинг ринків; детальний аналіз конкурентного середовища та політики; усунення бар'єрів виходу на ринок, запобігання створенню нових бар'єрів, стимулювання входу нових гравців на існуючі ринки, в тому числі іноземних компаній, які реалізовуватимуть інвестиційні та інноваційні проекти; зміна ролі держави в регулюванні ринкових операцій; конкуренції та її ролі в державній політиці; покращенні якості регуляторного середовища та забезпеченні рівних умов конкуренції та доступу до ресурсів між суб'єктами підприємництва різних форм власності; ефективному запобіганні, виявленні та припиненні найпоширеніших видів антиконкурентної поведінки тощо.

Список використаних джерел:

1. Амосов О. Ю., Латинін М.А. Конкурентна політика: Підручник. Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2008. 236 с.
2. Борисенко З. М. Основи конкурентної політики. Підручник. К.: Таксон, 2004. 704 с.
3. Державне регулювання економіки : підручник / І. Михасюк, А. Мельник, М. Крупка, З. Залога ; за ред. д-ра екон. наук, проф., акад. АН вищої школи України І. Михасюка ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. 2-ге вид. К. : Атіка ; Ельга-Н, 2000. 592 с.
4. Лагутін В.Д. Конкурентна політика держави: механізм реалізації. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2016. № 4. С. 22-37.
5. Майстро С.В., Москалюк С.В. Механізми реалізації державної енергетич-

ної політики : теоретико-методичні засади. *Ефективність державного управління: зб. наук. пр. ЛРІДУ НАДУ при Президентові України*. Вип. 2(59) / за заг. ред. чл.-кор. НАН України В.С. Загорського, доц. А.В. Ліпенцева. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2019. С. 96-107.

6. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 р. № 2210-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>.

7. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019>.

8. UNCTAD secretariat. The role of competition policy in promoting economic development: The appropriate design and effectiveness of competition law and policy. VI United Nations Conference to Review All Aspects of the Set of Multilaterally Agreed Equitable Principles and Rules for the Control of Restrictive Business Practices. Geneva, 8–12 Nov. 2010. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/tdrbpconf7d3_en.pdf.

References:

1. Amosov O.Yu., Latynin M.A. Competitive policy. [Konkurentna polityka]. Textbook. Edition of HarRI NADU "Master", 2008. 236 p.

2. Borysenko Z. M. Fundamentals of competitive policy. [Osnovy konkurentnoyi polityky]. Textbook. K.: Takson, 2004. 704 p.

3. State regulation of the economy. [Derzhavne rehulyuvannya ekonomiky]. Textbook / I. Mykhasyuk, A. Melnyk, M. Krupka, Z. Zaloga; under the editorship Dr. Econ. of Science, Prof., Acad. Academy of Sciences of the Higher School of Ukraine I. Mykhasyuk; Lviv. national University named after I. Franko. 2nd ed. K.: Attica; Elgan, 2000. 592 p.

4. Lagutin V.D. State competitive policy: implementation mechanism [Konkurentna polityka derzhavy: mekhanizm realizatsii]. Bulletin of the Kyiv National University of Trade and Economics [Text]. 2016. № 4. P. 22-37.

5. Maistro S., Moskalyuk S. Mechanisms of implementation of state energy policy: theoretical and methodological foundations. [Mekhanizmy realizatsiyi derzhavnoyi enerhetychnoyi polityky : teoretyko-metodychni zasady]. Effectiveness of state management [Text]: coll. of science Ave. of the LRIPA NAPA under the President of Ukraine. Issue 2(59) / in general ed. member-cor. National Academy of Sciences of Ukraine V. Zahorskyi, Assoc. A. Lipentseva. Lviv: LRIDU NADU, 2019. P. 96 – 107.

6. Pro zakhyst ekonomichnoi konkurentsii: Zakon Ukrainy vid 11.01.2001 p. № 2210-III. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>>.

7. Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 30.09.2019 p. № 722/2019. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019>>.

8. UNCTAD secretariat. The role of competition policy in promoting economic development: The appropriate design and effectiveness of competition law and policy. VI United Nations Conference to Review All Aspects of the Set of Multilaterally Agreed Equitable Principles and Rules for the Control of Restrictive Business Practices. Geneva, 8–12 Nov. 2010. <https://unctad.org/system/files/official-document/tdrbpconf7d3_en.pdf>.

DOI 10.52363/2414-5866-2024-2-21

УДК 351.88:342.95

Pomaza-Ponomarenko A., Doctor in Public Administration, Senior Researcher, Head of the Scientific Department for State Security Problems of the Training Research and Production Centre of National University of Civil Defence of Ukraine, Kharkiv, ORCID: 0000-0001-5666-9350,

Taraduda D., PhD in Technical Science, Associate professor, Deputy Head of Department of Organization and Technical Support of Emergency Rescue Works, National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv, ORCID: 0000-0001-9167-0058,

Dement M., Ph.D in Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Organization and Technical Support of Emergency Rescue Operations, National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv, ORCID: 0000-0003-4975-384X

Помаза-Пономаренко А.Л., д.держ.упр., с.д., НДЦ НУЦЗУ, м. Харків, ORCID: 0000-0001-5666-9350,

Тарадуда Д.В., к.техн.н., доц., НУЦЗУ, ORCID: 0000-0001-9167-0058,

Демент М.О., к.пед.н., НУЦЗУ, м. Харків, ORCID: 0000-0003-4975-384X

FEATURES OF THE INSTITUTIONAL DEVELOPMENT OF THE PUBLIC ADMINISTRATION SYSTEM AND THE INFLUENCE OF LOBBYING AND CORRUPTION ON IT

ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ВПЛИВУ НА НЕЇ ЛОБІЗМУ Й КОРУПЦІЇ

The article analyzes the scientific developments of domestic scientists and the provisions of the current legal framework of Ukraine regarding the definition of legal and political limits of guaranteeing the institutional security of the state. The absence of a single universally recognized concept of "institutional capacity of the state" and "institutional security of the state" on the national territory was revealed. In view of this, the institutional capacity of Ukraine is recommended to be understood as the ability of its state apparatus to resist external and internal risks and threats, which is possible under the condition of the development of political subsystems, controlled lobbying and legal institutions, the fight against corruption, which should prevent the emergence of public

and socio-political conflicts in the state. In addition, it insists on the allocation of legal and organizational subsystems of state administration, which are designed to guarantee and support the state's security system. Taking into account the legal differentiation in the definition of the security system of Ukraine, it is proposed to legislate the concept of "institutional security of the state" by amending the Law of Ukraine "On National Security of Ukraine". We believe that this type of security involves the effective activity of state institutions in the direction of ensuring the state of security of Ukraine's national interests, while the interests of the state and society, rather than private interests, are lobbied.

Key words: *public administration, public administration system, institutionalization, institutional environment, institutional capacity of the state, public authorities, political system, legal system, national security, national interests, private interests, lobbying, corruption, anti-corruption policy, conflict.*

У статті аналізуються наукові розробки вітчизняних вчених та положення чинної нормативно-правової бази України щодо визначення правових і політичних меж гарантування інституційної безпеки держави. Виявлено відсутність єдиного загальновизнаного поняття «інституційна спроможність держави» та «інституційна безпека держави» на національній території. З огляду на це, під інституційною спроможністю України рекомендується розуміти здатність її державного апарату протистояти зовнішнім і внутрішнім ризикам і загрозам, що можливо за умови розвитку політичних підсистем, контрольованого лобізму і правових інститутів, боротьби із корупцією, що має унеможливити появу суспільних і суспільно-політичних конфліктів у державі. Крім того, наполягається на виділенні правової та організаційної підсистем державного управління, які покликані гарантувати та підтримувати систему безпеки держави. Враховуючи правову диференціацію у визначенні системи безпеки України, пропонується законодавчо закріпити поняття «інституційна безпека держави» шляхом внесення змін до Закону України «Про національну безпеку України». Уважаємо, що такий вид безпеки передбачає ефективну діяльність державних інституцій у напрямку забезпечення стану безпеки національних інтересів України, при цьому лобіюються інтереси саме держави та суспільства, а не приватні інтереси.

Ключові слова: *публічне управління, система публічного управління, інституціоналізація, інституційне середовище, інституційна спроможність держави, органи публічної влади, політична система, правова система, національна безпека, національні інтереси, приватні інтереси, лобізм, корупція, антикорупційна політика, конфлікт.*

Problem setting. The formation of a democratic, legal state in Ukraine, the rapprochement of domestic ones state-building processes to the best European models, all this requires not only political the will of the leadership and the formation of certain state institutions, as well as rethinking citizens of their views on the state, and it is also necessary to improve domestic legislation. These processes are

characteristic of a democratic society in the conditions of the development of a market economy. One of the signs of a democratic society is the balancing of state and public interests with private interests, which implies the legitimization of lobbying and the prevention of corruption. All this determines the relevance of the research topic.

Analysis of recent research and publications. In general, during the last decades, a number of domestic scientists - political scientists, philosophers, specialists in the field of public administration, including O. Bondarenko, O. Diaghilev, M. Nedyukha, V. Nesterovych, O. Odintsova, V. Sumska, P. Shlyakhtun, T. Yarovoy, have devoted research to the problem of lobbying. However, the question of perception of this phenomenon by citizens, its awareness, remains open.

Paper objective. The purpose of the article is to determine the features of the institutional development of the public administration system and the impact of lobbying and corruption on it.

Paper main body. One of the effective tools of public influence on state authorities in democratic countries have lobbying. The word "lobby" came into common use in 1553 at first, to designate corridors in monasteries where lay people and clergy met for the discussion of political affairs, and from 1640 - the premises around the meeting halls in the building Houses of Commons of the Parliament of Great Britain, where legislators met with citizens [2, c. 376]. Thus, lobbying has existed in Western societies for several centuries a well-known and widespread tool of political influence.

In domestic science, the issue of lobbying began to be investigated not so long ago. As noted by V. Sumy, the very concept of "lobbying" (or "lobbyism") was rare in the Soviet Union a negative color was also associated with bribery of those in power. At the same time, it was considered that the phenomenon of lobbying is peculiar only to the American bourgeois society, and within the limits scientific communism was actively criticized [3, pp. 15-16]. For comparison, in the 1950s century American political scientist D. Truman characterized lobbying as a natural right citizens to represent their own interests with the help of leaders of influence groups [4]. Attitude to lobbying as a social phenomenon that does not have an exclusively negative color, unfolded discussion of domestic scientists only after Ukraine gained independence. At the same time, as noted M. Nedyukha and M. Fedorin "Lobbying in its positive sense is vital an institution of the democratic process, because it is a system of organizational design representation of various group interests, a form of legitimate influence of pressure groups on making management decisions of state bodies in order to satisfy the interests of certain people social structures (organizations, territorial associations, social strata, etc.)" [5].

Thus, the cessation of the one-sided perception of lobbying led to a rethinking of its role, led Ukrainian scientists to study this phenomenon, instead of tracing propaganda stamps.

Currently, there are many domestic definitions of lobbying. Ukrainian political scientist P. Shlyakhtun defines lobbying as "the organized influence of various social groups on representatives of bodies of state power in order to make decisions beneficial to themselves" [6, p. 71]. There are several such options simplified, but in general conveys the essence of this phenomenon in the context of understanding it as social phenomenon.

The Ukrainian people, in the process of building their own statehood, slowly but surely rethinks the system of values that was left to us as a legacy from Soviet times. One of a phenomenon that requires further rethinking, awareness of importance, research and active use by citizens is lobbying as an effective anti-corruption tool. We can only hope that the desire scientists, the joint efforts of representatives of various fields of knowledge will bear fruit and lobbying in It will become a social phenomenon in Ukraine that will establish democratic values and lead our people by realizing their role as bearers of real power in the state, and our country to prosperity.

Controllability in Ukraine is not like this phenomenon, how lobbying leads to existence this phenomenon is outside the legal framework fields and poses a real threat to state and national security. Lobbying and lobbying activities in Ukraine today are equated with corruption. Lobbying is real a tool for real realization of interests pressure groups and has long been in the view of scientists from various fields. Therefore, some scholars use the definition "lobbying", some - "lobbying", and some - "lobbying activity".

Lobbying is one example of interest representation. However, it can be characterized by a negative character, when only private interests are aggregated, and public and state interests are left out of consideration. This can lead to the emergence of social and socio-political conflicts in the state. This can lead to the emergence of social and socio-political conflicts in the state. Therefore, there is a need to legitimize lobbying, so to speak, to put it on "legal rails".

Researchers do not have a single vision regarding the scope of lobbying. Some the authors describe lobbying as a mechanism of exclusive (or predominant) influence on law-making parliamentary activity [5; 6].

At the same time, where some of the researchers speak for a wider range of lobbying activities [6]. You can agree with this position because even without proper legislative regulation, the activity of lobbyists manifests itself in influence certain decisions on state authorities of Ukraine and local self-government bodies of Ukraine, other authorities and their officials and officials of all levels that they represent [3]. In addition, depending on the scale (localization), you can distinguish the internal lobbying (on a national scale) and external lobbying (lobbying that is carried out in the international arena). All this requires from us to outline a

fairly wide range of activities, its structure and standardization, before how to formulate the corresponding copyright definition of the terms "lobbyism", "lobbying" and "lobbying activities". Extreme manifestation the negative influence of lobbying is applied to representatives of the authorities of illegal pressure, bribery, corruption, use of methods lobbying for making management decisions on the benefit of a narrow circle of people [5]. Scientist V. Golovko believes that since in our country the issue lobbying is not legislated and not regulated, it remains an obstacle for fight against corruption [9].

The peculiarity of lobbying in Ukraine compared to the developed countries of the world is that representatives of large domestic companies lobby their own issues in the Verkhovna Rada of Ukraine independently, therefore in some cases Ukrainian lobbyists act in one person as client and customer. It is in democratic countries that lobbying creates prerequisites for a broad spectrum of interests and political pluralism [4; 9]. At the same time, legislative regulation of the lobbying system will help change the public's perception of the phenomenon of lobbying and define the limits and possibilities of lobbying activity. Since, from the settlement of this issue depends on the quality and effectiveness of lobbying activity [9; 10]. Institute of lobbying, in many countries of the world, established by law levels, its purpose is to ensure acceptance important state management decisions taking into account the needs of the public. Except moreover, lobbyists are paid to register and conduct public activities as representatives of the private sector, and lobbyists are paid to file and operate openly. Experience developed countries such as Great Britain, Germany, France, USA, Australia, proved, that lobbying has become an effective tool of public influence on state institutions. First, lobbying provides representation of the interests of most interest groups and provides even small community groups, who do not have large resources and other opportunities to influence the authorities, the opportunity to take participation in the process of decision-making and policy-making through public administration to shape national policy. Secondly, lobbying provides state bodies with state power government information on various social issues, provides expert evaluations of national projects under development.

Therefore, the governments of developed countries are interested in cooperation with representatives of the groups impact First, civil servants, on the one hand, they save resources for collection information for the purpose of conducting examinations, and secondly, they have the opportunity to enlist the support of the public in the implementation process the main principles of national policy. Lobbying without legal consolidation is a threat to national security [9; 10].

Conclusions. Lobbying subjects and their interests, constitute the goal of this phenomenon and are inseparable related to its function. Most targets modern Ukrainian lobbying focuses on the sphere of economic redistribution resources. Today, politicians are at the top levels, leaders of financial and industrial groups, transnational and cross-border corporations must act by adjusting their goals

(even those that were announced) in view of the public reaction In summary, we can say that lobbying is an objective social phenomenon which exists whether or not statutory regulation or not. The absence of such regulation will not destroy lobbying activities, but will only take it into the shade and promote prosperity its negative manifestations, especially corrupt elements. Developed countries of the world have not only the regulated system of lobbying, but also actively use this activity in geopolitical confrontation on the world stage, due to which lobbying plays a role the role of tools of modern hybrid warfare. Thus, lobbying should be regulated at the legislative level taking into account interests of state and national security.

References:

1. Constitution of Ukraine: Law of Ukraine of June 28, 1996 No. 254k/96-BP. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-bp>.
2. The Oxford English dictionary. Being a corrected reissue with an introduction, supplement and bibliography of a new English dictionary on historical principles / Edited by James A.H. Murray, Henry Bradley, W.A. Craigie, C.T. Onions. Vol. VI., Oxford: Clarendon Press, 1970. 820 pp.
3. Sumska V.V. Institutionalization of lobbying in the state administration of Ukraine. Candidate's thesis. sciences from state upr.: 25.00.01, Nat. Acad. state example under the President of Ukraine, Kharkiv. region state university example Kharkiv, 2014, 200 p.
4. Truman David B. The Governmental Process: Political Interests and Public Opinion / David B. Truman. Westport, Conn.: Greenwood Press, 1981 (originally published in 1951). 544 p.
5. Nedyukha M., Fedorin M. Lobbyism as a socio-political phenomenon: essence and means of influence // Viche. 2010 No. 3. URL: <http://veche.kiev.ua/journal/1857/>.
6. Shlyakhtun P.P. Parliamentarism: a reference dictionary. K.: Parliamentary Publishing House, 2003. 151 p.
7. Akimova L., Litvinova I., Ilchenko H., Pomaza-Ponomarenko A., Yemets O. The negative impact of corruption on the economic security of states // Scientific journal «International Journal of Management». 2020. № 11 (5). P. 1058-1071. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3632656. DOI: 10.34218/IJM.11.5.2020.097.
8. Pomaza-Ponomarenko A.L. Anti-corruption state management measures in the field of land and other natural resources use in Ukraine // Public management and administration in Ukraine. 2023. No. 37. P. 144–150. URL: <http://www.pag-journal.iei.od.ua/archives/2023/37-2023/27.pdf>.
9. Golovko V. The formation of lobbyism in Ukraine: problems of legislative regulation. Humanitarian journal. 2012. No. 4. URL:

<http://journals.uran.ua/index.php/wissn003/article/view/4939>.

10. Yarovoy T. S., Bondarenko O. G. Implementation of civilized lobbying in the field of public administration: issues of theory and practice. Law and public administration. 2023. No. 3. P. 116-120.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

2. The Oxford English dictionary. Being a corrected reissue with an introduction, supplement and bibliography of a new English dictionary on historical principles / Edited by James A.H. Murray, Henry Bradley, W.A. Craigie, C.T. Onions. Vol. VI., Oxford : Clarendon Press, 1970p. 820 p.

3. Сумська В.В. Інституціоналізація лобіювання в державному управлінні України. Дисертація канд. наук з держ. упр.: 25.00.01, Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харків. регіон. ін-т держ. упр. Харків, 2014 р. 200 с.

4. Truman David B. The Governmental Process: Political Interests and Public Opinion / David B. Truman. Westport, Conn.: Greenwood Press, 1981 (originally published in 1951). 544 p.

5. Недюха М., Федорін М. Лобізм як соціально-політичний феномен: сутність і засоби впливу // Віче. 2010 р. № 3. URL: <http://veche.kiev.ua/journal/1857/>.

6. Шляхтун П. П. Парламентаризм: словник-довідник. К.: Парламентське вид-во, 2003 р. 151 с.

7. Akimova L., Litvinova I., Pichenko H., Pomaza-Ponomarenko A., Yemets O. The negative impact of corruption on the economic security of states // Scientific journal «International Journal of Management». 2020. № 11 (5). P. 1058-1071. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3632656. DOI: 10.34218/IJM.11.5.2020.097.

8. Помаза-Пономаренко А.Л. Антикорупційні державноуправлінські заходи у сфері використання земельних та інших природних ресурсів в Україні // Публічне управління і адміністрування в Україні. 2023. № 37. С. 144–150. URL: <http://www.pag-journal.iei.od.ua/archives/2023/37-2023/27.pdf>.

9. Головка В. Становлення лобізму в Україні: проблеми законодавчого регулювання. Гуманітарний журнал. 2012. № 4. URL: <http://journals.uran.ua/index.php/wissn003/article/view/4939>.

10. Яровой Т. С., Бондаренко О. Г. Реалізація цивілізованого лобізму у сфері публічного управління: питання теорії і практики. Право та державне управління. 2023. № 3. С. 116-120.

Березинський Л.В., КЗВО «ДАНО», м. Дніпро, ORCID: 0009-0003-3387-4601

Berezynskyi L., Associate Professor of the Department of Educational Management, State Policy and Economics, Communal Institution of Higher Education "Dnipro Academy of Continuing Education" of Dnipropetrovsk Regional Council

ВПЛИВ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ НА СОЦІАЛЬНІ ЗМІНИ

POLITICAL CULTURE AND SOCIAL CHANGE

Досліджено взаємозв'язок соціальних змін, політичної культури та публічного управління, акцентуючи увагу на ролі політичних традицій і цінностей у розвитку суспільства. Політична культура, як інтегративний феномен, об'єднує мікро- та макрорівні соціуму, виступаючи фактором еволюційного розвитку та захисту від руйнівних інновацій. Вона є основою для ефективного публічного управління, оскільки забезпечує стійкість політичних інститутів і підвищує довіру громадян до органів влади. Єдність традицій і цінностей забезпечує легітимацію інституційного порядку, політичну інтеграцію та є ключовим інструментом у процесах модернізації. Вона дозволяє гармонізувати протиріччя між традиціями та інноваціями, створюючи умови для розробки стійких соціально-політичних проєктів, заснованих на суспільній згоді. Публічне управління, у свою чергу, має бути чутливим до цих традицій та цінностей, адже саме через них відбувається належна взаємодія між органами влади та громадянами.

Ключові слова: *політична культура, соціальна система, глобалізація, соціальні зміни, цінності.*

The article explores the relationship between social changes, political culture and public administration, focusing on the role of political traditions and values in the development of society. Political culture, as an integrative phenomenon, unites the micro- and macro-levels of society, acting as a factor of evolutionary development and protection against destructive innovations. It is the basis for effective public administration, as it ensures the stability of political institutions and increases citizens' trust in government. The unity of traditions and values ensures the legitimization of the institutional order, political integration and is a key tool in the processes of modernization. It allows harmonizing the contradictions between traditions and innovations, creating conditions for the development of sustainable socio-political projects based on public consent. Public administration, in turn, must be sensitive to these traditions and values, because it is through them that proper interaction between government bodies and citizens occurs.

Keywords: *political culture, social system, globalization, social changes, values.*

Постановка проблеми. Актуальність дослідження полягає у з'ясуванні складного взаємозв'язку між політичною культурою, соціальними змінами, процесами модернізації суспільства та роллю публічного управління у цих процесах. Зокрема, це стосується того, як політичні традиції та цінності, будучи фундаментальними елементами політичної культури, сприяють стабільності інституційного порядку, забезпечують ефективність публічного управління і виступають механізмом протидії деструктивному впливу інновацій. Досліджується, яким чином інтегративна природа політичної культури дозволяє легітимізувати суспільно-політичний порядок, посилюючи роль публічного управління у створенні передумов для реалізації модернізаційних проектів. Це забезпечує стійкість і результативність соціальних трансформацій, базуючись на широкій суспільній згоді та ефективному впровадженні інновацій у практику управління, що, в свою чергу, сприяє розвитку стабільного і ефективного публічного управління на всіх рівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про значний інтерес до проблеми взаємозв'язку політичної культури та соціальних змін. Це питання стало об'єктом наукових праць та статей таких вітчизняних та зарубіжних науковців, як С. І. Бандур, Д. П. Богиня, І. К. Бондар, А. С. Гальчинський, В. Гриненко, А. М. Колот, Ю. М. Краснов, В. Луговий, Г. Опанасюк, Е. Г. Панченка.

Постановка завдання. Визначення ролі політичної культури як чинника соціальних змін, вивченні взаємовпливу традицій та інновацій у політичній сфері, а також обґрунтуванні інтегративної природи політичної культури, яка сприяє легітимації інституційного порядку, політичній інтеграції та забезпеченню стійкості процесів модернізації в умовах суспільних трансформацій.

Виклад основного матеріалу. Політична культура включає як стійкі, так і динамічні елементи. Динамічні елементи активно реагують на зміни в соціальному середовищі, оскільки політична свідомість, яка формується у політичній поведінці, розвивається та набуває певної визначеності. Під терміном «соціальні зміни» слід розуміти як вузьке, так і широке тлумачення. У вузькому сенсі це зміни на мезорівні, що стосуються власне соціальної сфери, а не економічної чи політичної. У широкому сенсі соціальні зміни охоплюють макрозміни на рівні всього суспільства. Ми використовуємо цей термін у широкому контексті, маючи на увазі зміни, що торкаються всіх сфер суспільства. Таке розуміння підкреслює взаємозв'язок економіки, політики, культури та публічного управління як різних аспектів розвитку та відтворення суспільства. Публічне управління, в свою чергу, є важливим елементом, що впливає на ефективність реалізації політичних рішень і на впровадження змін у соціальному, економічному та культурному контексті. Це дає змогу аналізувати модель політичної культури в контексті процесів соціальних змін і розглядати взаємодію публічного управління з

іншими складовими суспільства.

Соціальна система не відрізняється статичністю, як і її підсистеми та елементи, що становлять підсистеми. Динамічність властива і інтерпретації поняття «соціальні зміни», тобто змінюється форма дискурсу як об'єктивації свідомістю того самого змісту залежно від домінуючого у суспільстві типу раціональності.

Соціальні зміни з позиції раціоналізму передбачають удосконалення суспільного ладу з метою забезпечення благополуччя народу. Громадські перетворення повинні відповідати викликам часу та здійснюватися засобами і методами, що є в розпорядженні суспільства. Водночас ці зміни не можуть відбуватися без урахування політичних традицій, які є важливим чинником у процесі адаптації суспільства до нових умов. Політична традиція охоплює інститути, форми свідомості та поведінкові норми, які втілюють ціннісні орієнтири та забезпечують стабільність і спадковість у розвитку суспільства. Вона слугує фундаментом для впровадження змін, гарантуючи, що ці трансформації не зруйнують ключові соціальні зв'язки та цінності, а сприятимуть їхньому розвитку та адаптації до нових умов.

Руйнування традицій неминуче призводить до розпаду основ громадського життя значної частини населення, виникнення кризи ідентичності та посилення соціальної напруженості, що може спричинити бунти, повстання або революційні рухи.

Політична культура, будучи елементом політичної підсистеми соціуму, зазнає впливу соціальних змін [1]. Вона виникає та розвивається одночасно з політичною структурою суспільства, і на кожному етапі суспільного розвитку вона стабілізується у вигляді частоти когнітивних, емоційних та оціночних орієнтацій, а також поведінкових актів стосовно політичного та адміністративного процесів на «вході» та «виході», до політичної системі загалом і до індивіда як політичного учасника. Політична культура в процесі політичної модернізації повинна змінити співвідношення часток як більш простих, так і складніших моделей орієнтацій та поведінкових актів, що неминуче взаємопов'язане з переглядом цінностей та традицій суспільства. Таким чином, збільшення обсягу знань та можливостей людини змінювати суспільні умови ініціюють процес зміни типу політичної культури, яка перетворюється на один із аспектів системної зміни суспільства.

У науковій дискусії щодо перегляду змістовних аспектів теорії модернізації особливу увагу було приділено не лише традиціям, а й цінностям з позиції негативного та позитивного впливу на демократичні процеси. Цінності створюють мотивації, що глибоко вкоренилися в індивідуальній та суспільній свідомості та визначають переконання, встановлення норми та думки, які регулюють соціальну поведінку. Р. Вільямс вважав, що цінності є консервативним елементом, тому процес укорінення цінностей західного суспільства на традиційному суспільстві має бути розрахований на тривалий

період за умови ціннісної переорієнтації політичної еліти та створення в країнах сукупності умов та інститутів, що забезпечують передачу та зміцнення цінностей сучасного суспільства. Політична еліта, прихильна до нових цінностей, має заохочувати їх поширення серед населення та застосовувати покарання до тих осіб, які їх дискредитують.

Важливо розуміти, наскільки масовими є демократичні цінності, що пов'язано з культурними засадами суспільства та політичною культурою народу. Цінності залежать не лише від рівня соціально-економічного розвитку суспільства, а й від культурної спадщини. Соціокультурні зміни мають нелінійний характер. Якщо індустріалізація супроводжується раціоналізацією, секуляризацією та бюрократизацією, то виникнення інформаційного суспільства обертається змінами іншого порядку, що йдуть в іншому напрямку: пріоритетом знання та інформації, можливістю формувати громадську думку і, використовуючи зворотний зв'язок, керувати ним, підвищуючи роль особистої незалежності, свободи вибору, що веде до наростання в суспільстві вимог політичних та громадянських свобод, а значить політичних орієнтацій на демократичні структури.

Політична культура має три виміри: по-перше, задоволеність життям (і окремими складовими життя індивіда: житловими умовами, роботою, заробленою платою, дозвіллям), по-друге, довіра (політична та міжособистісна), по-третє, ставлення мас до ідей революційного зміни громадського порядку. Соціальні зміни та модернізація, характерні для будь-якої групи країн, не можуть призвести до формування якоїсь універсальної політичної культури: неможливо претендувати на універсальність у світі, де існує безліч держав, несумісних за рівнем суспільного розвитку. Ці держави поділяються на західні, євразійські, східні, латиноамериканські та африканські. Але й усередині кожної групи держави може бути додатково диференційовані. Усередині західних країн виділяються Великобританія та США, з одного боку, та континентально-європейські держави, з іншого боку. Рівень розвитку останніх також неоднаковий. Серед континентально-європейських держав лідирують Німеччина, Франція, Іспанія, Португалія, Італія та Греція.

Західна модернізація докорінно трансформує основні соціальні, економічні та політичні характеристики суспільства, переходить від домінування традицій до панування інновацій (як основи існування капіталізму), від природної еволюції до прискорено-мобілізаційного розвитку, від релігійного світогляду до науки, від етнічності до національних держав, від ціннісної раціональності до цілераціональності, від речового багатства до капіталу, від ручної праці до машинного, від простого до розширеного відтворення, від непродуктивної праці до продуктивного, від релігійного, міфологічного та авторитарного підтвердження законності дій до раціонального пояснення поведінки та діяльності, від авторитаризму до демократії, від аморфних соціальних утворень до чітко виражених інститутів окремих областей суспіль-

ного життя, від сільського життя до урбанізації, індустріалізації та світової торгівлі, що пов'язала всі континенти.

Здійснюючи соціальні зміни, важливо враховувати особливості політичної культури, яка відображає основні риси політики, політичних процесів і культурних традицій. Це дозволяє передбачити реакцію громадян на реформи та мінімізувати ризик виникнення конфліктів у суспільстві. Ключовим елементом політичної культури є глибоко вкорінені в колективній свідомості соціальні цінності, що формуються через історичний досвід і проявляються у психологічному сприйнятті та емоційному переживанні політичних явищ. Ці цінності закріплюються у політичних традиціях, що визначають певні соціальні норми і поведінкові орієнтири. Тому неможливо нав'язувати іноземні моделі мислення і поведінки, чужі національній культурі, оскільки вони можуть спотворювати сприйняття та оцінку політичної реальності, адже така оцінка відбувається через призму власних соціальних норм і традицій.

У сучасному світі соціальна динаміка демонструє тісний зв'язок між культурою та процесами соціальних змін. Культура слугує не лише середовищем, що сприяє трансформаціям, але й чинником, який може стримувати або ускладнювати їх. Вона впливає на сприйняття змін і визначає їхній напрямок, зберігаючи водночас елементи спадщини, що формують унікальність цивілізаційного розвитку кожного суспільства. Соціальні зміни не відбуваються прямолінійно, їхній характер визначається низкою специфічних факторів, включаючи історичний контекст, соціальні особливості та здатність суспільств адаптуватися до нових умов. Таким чином, культура стає важливим чинником, який забезпечує різноманітність і багатовекторність світового розвитку, зберігаючи баланс між традиціями та інноваціями.

Взаємозв'язок культури та соціальних змін відіграє ключову роль у формуванні та розвитку політичної культури як важливого чинника суспільної трансформації. Політичні традиції та цінності, що є основними складовими політичної культури, водночас створюють базу для поступового розвитку суспільства та слугують захисним механізмом від деструктивних наслідків надмірних новацій [4]. Ці елементи інтегрують різні аспекти політичного та соціального життя, проявляючись як на індивідуальному, так і на суспільному рівні. Вони забезпечують взаємозв'язок мікро- та макропроцесів у контексті соціальних змін, сприяючи формуванню соціально-політичних проєктів, що ґрунтуються на суспільному консенсусі та спрямовані на досягнення реалістичних і стійких цілей модернізації. У цьому контексті публічне управління відіграє вирішальну роль, оскільки саме через його ефективність забезпечується реалізація політичних і соціальних реформ. Воно виступає ключовим механізмом, який поєднує традиційні підходи з інноваційними рішеннями в державній політиці та суспільних практиках, забезпечуючи сталий розвиток. Успішне публічне управління визначає не лише ефек-

тивність впровадження реформ, але й збереження соціальної гармонії, оскільки державні інститути можуть збалансовувати традиції та новації, створюючи сприятливі умови для суспільного прогресу.

Висновки. Соціальні зміни не можуть бути здійснені без урахування політичних традицій та культурних цінностей, оскільки саме вони визначають шляхи і методи адаптації суспільства до нових умов. Взаємозв'язок соціальних змін і культури демонструє, що успішна модернізація можлива лише через поєднання традиційних і інноваційних елементів. Публічне управління в цьому контексті є важливим механізмом, що дозволяє здійснювати трансформації, забезпечуючи соціально-політичний проект, здатний гарантувати стабільність, стійкість та реалістичність цілей модернізації.

Список використаних джерел:

1. Дембіцький С. Політична культура українського суспільства: тенденції розвитку в умовах новітніх викликів. К., 2019. С. 196
2. Зеленько Г. Довіра до суспільно-політичних інститутів в Україні і наслідки її дефіциту для країни. *Studia Politologica Ucraino-Polona*. 2018. Вип. 8. С. 109.
3. Лісеєнко О.В. Політична культура. Енциклопедія Сучасної України 2023;
4. Пержун В. Соціологія політики П. Бурдье: категоріальний апарат, неординарні ідеї, нове осмислення / В. Пержун // Релігія та Соціум. – 2013. – № 2 (10). – С. 69–74.
5. Політична культура та парламентаризм в Україні: сучасний стан та основні проблеми. Інформаційно-аналітичні матеріали до Фахової дискусії. – 14 грудня 2017р. – URL : <http://razumkov.org.ua/novyny/vidbulas-fakhova-dyskusiia-politychna-kultura-ukrainskohosuspilstva-i-stan-parlamentaryzmu-na-suchasnomu-etapi>.
6. Denk T., Christensen H. How to classify political cultures? A comparison of three methods of classification. – *Quality & Quantity*, 2016, January, Vol. 50, Issue 1, p.177–191

References:

1. Dembitskyi S. Politychna kultura ukrainskoho suspilstva: tendentsii rozvytku v umovakh novitnikh vyklykiv. K., 2019. S. 196
2. Zelenko H. Dovira do suspilno-politychnykh instytutiv v Ukraini i naslidky yii defitsytu dlia krainy. *Studia Politologica Ucraino-Polona*. 2018. Vyp. 8. S. 109.
3. Liseienko O.V. Politychna kultura. Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy 2023;
4. Perzhun V. Sotsiolohiia polityky P. Burdie: katehorialnyi aparat, neordynarni idey, nove osmyslennia / V. Perzhun // *Relihiia ta Sotsium*. – 2013. – № 2 (10). – S. 69–74.
5. Politychna kultura ta parlamentaryzm v Ukraini: suchasnyi stan ta osnovni problemy. Informatsiino-analitychni materialy do Fakhovoi dyskusii. – 14 hrudnia 2017r. – URL : <http://razumkov.org.ua/novyny/vidbulas-fakhova-dyskusiia-politychna-kultura-ukrainskohosuspilstva-i-stan-parlamentaryzmu-na-suchasnomu-etapi>.
6. Denk T., Christensen H. How to classify political cultures? A comparison of three methods of classification. – *Quality & Quantity*, 2016, January, Vol. 50, Issue 1, p.177–191.

Васюк А.Г., аспірант ЗНУ, м. Запоріжжя,

ORCID: 0000-0002-0398-5226

Vasyuk A., PhD student of Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia

РОЗВИТОК ГУМАНІТАРНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

HUMANITARIAN DEVELOPMENT IN UKRAINE: PROBLEMS AND TRENDS

У статті проаналізовано питання розвитку гуманітарної сфери держави і елементів, що становлять її ядро (наука, освіта, культура та ін.) в умовах громадянського суспільства, яке формується. Визначені підходи до формування стратегічної мети і завдань цієї сфери, напрями впливу соціально-економічної ситуації, що міняється, на розвиток уявлень про неї і її практики. Розглянута взаємозалежність гуманітарної сфери і соціально-культурних процесів, в якій вона виступає сферою громадського відтворення, перетворюючою силою, сферою формування «людського капіталу». Вказані тенденції, якими визначаються перспективи розвитку цієї сфери в нових умовах, в яких вона визначається як гарант соціальної згуртованості, дієвий чинник національного єднання і соціального партнерства, чинник відродження духовності і етнічної самосвідомості з одночасним усвідомленням світової ідентичності і високих цивільних якостей підростаючого покоління, що є найважливішою умовою позитивного руху вперед громадського процесу, нескороминущою цінністю будь-якого суспільства і цивілізації.

Ключові слова: *публічне управління, механізми публічного управління, гуманітарна сфера держави, цілі, завдання і перспективи розвитку гуманітарної сфери, гуманітарна освіта.*

The article analyzes the issue of the development of the humanities of the state and the elements that make up its core (science, education, culture, etc.) in the conditions of the emerging civil society. The approaches to the formation of the strategic goal and tasks in this sector, the directions of influence of the changing socio-economic situation on the development of ideas about it and its practice are defined. The interdependence of the humanitarian sphere and socio-cultural processes, in which it acts as a sphere of public reproduction, a transforming force, a sphere of formation of 'human capital', is considered. The trends that determine the prospects for the development of this sphere in new conditions, in which it is defined as a guarantor of social cohesion, an effective factor of national unity and social partnership, a factor of revival of spirituality and ethnic self-awareness with

simultaneous awareness of world identity and high civil qualities of the younger generation, are indicated – is the most important condition for the positive movement forward of the social process, a permanent value of any society and civilization.

Keywords: *public administration, mechanisms of public administration, humanities of the state, goals, tasks and perspectives of humanities development, humanitarian education.*

Постановка проблеми. Гуманітарна сфера держави, будучи стратегічним ресурсом забезпечення національних інтересів країни, створює і нарощує її духовний, інтелектуальний і економічний потенціал, в цілому виступає як культурний фундамент суспільства, як своєрідний генетичний механізм трансляції накопиченого соціального досвіду, завдяки якому стає можливою повномасштабна реалізація сутнісних сил людини, спочатку закладених в ній самою природою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний стан розвитку гуманітарної сфери країн досліджували: Л. Абрамов, В. Бульба, гуманітарний розвиток України в контексті кризових явищ культури – Р. Ткачук, О. Гриценко – гуманітарну політику як фундамент реформ та мультиплікатор соціального капіталу української держави.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз розвитку гуманітарної сфери держави і елементів, що становлять її ядро.

Виклад основного матеріалу. Зміна цільової компоненти гуманітарної сфери суспільства веде до утворення цілісності нового типу, орієнтованої на засвоєння сучасних досягнень науки і техніки. Стратегічна мета такої цілісності - підготовка і забезпечення функціонування освіченої і усебічно розвиненої інтелігентної людини, що уміє удосконалювати себе, «будувати» гармонійні стосунки з іншими людьми, природою, світом.

Актуалізація ролі гуманітарних наук на кожному етапі розвитку Української держави обумовлена соціально-економічними змінами, що відбуваються, та пов'язані з переходом до громадянського суспільства з ефективною економікою в епоху постіндустріальної інформаційно-технологічної революції. В той же час просування суспільства вперед пов'язане з корінними, перманентно присутніми змінами усіх підструктур цього суспільства. Як показує історичний досвід, ці зміни торкаються передусім самої людини, і у зв'язку з входженням суспільства в новий виток свого розвитку з'являється небезпека аномії [5].

В умовах, коли з'являються елементи нестійкості, в окремих напрямках ведучі навіть до ризику виникнення хаосу, значно зростає роль і значущість тих, що становлять ядро гуманітарної сфери елементів (науки, освіти, культури та ін.) як комплексного і своєрідного стримуючого

чинника, що визначає дуже нестійкий баланс громадської рівноваги і націленого на майбутнє, в якому сьгоднішнє молоде покоління повинне зайняти гідне місце.

Дослідники відмічають, що сьгодні з урахуванням входження України у світову економічну і загальноєвропейську спільноту в розвитку гуманітарної сфери спостерігається боротьба протиріч. З одного боку, незважаючи на широкий спектр соціальних парадоксів, характеристики громадянського суспільства, що розвивається, не можуть бути обмежені тільки ними, оскільки їм протистоять фундаментальні пріоритети, що виступають як нескороминущі загальнолюдські цінності, як цінності самої гуманітарної сфери, які незалежно від політичних і кон'юнктурних міркувань будуть завжди реалізуватися в цій системі. Є і інша сторона: забезпечення єдиної, зважаючої на специфіку ситуації державної політики в цій сфері, наповненість усього гуманітарного простору строгими, відпрацьованими законами і нормативно-правовими актами, які часом протистоять активніше кризам і парадоксам, чим руйнівні тенденції.

Новий час ставить нові проблеми, відходять в минуле старі пріоритети і з'являються нові. У гуманітарній сфері міститься той кістяк пріоритетів, які не міняються залежно від політичних рішень і економічних негараздів. Саме вони визначають її стратегічну спрямованість, змістовну наповненість, форми організації і домінуючі методи. Досвід розвитку держави показує, що найлегше реалізуються ті з них, які зачіпають сферу організаційно-управлінської політики, що, проте, не говорить про їх безпроблемність. Часто великою мірою від їх реалізації залежить успішність функціонування модернізованих складових усієї системи. Назвемо деякі з них, використовуючи приклади з області розвитку освіти.

На порядку денному розвитку освітніх систем стояла і продовжує бути актуальною необхідність оптимальної організації мережі установ відповідно до потреб розвитку держави в цілому і регіонів, впровадження усіх форм Державного освітнього стандарту, що дозволяє з'єднати соціалізацію і професіоналізацію особи із специфікою розвитку України. Це приводило і приведе до зміцнення взаємодії наукових і освітніх установ країни, підвищення науково-теоретичного рівня розробки проблем освіти; розвитку дистанційних форм навчання; вдосконаленню підготовки і підвищення кваліфікації кадрів; поліпшенню матеріально-технічної бази в країні; забезпеченню необхідного рівня фінансування системи освіти, дослідженню додаткових, в т.ч. недержавних, його джерел; вдосконаленню системи соціального захисту працівників освіти і вчаться.

У сучасних умовах політика держави в гуманітарній сфері повинна ґрунтуватися як на загальних тенденціях світового розвитку і аналізі усього пройденого шляху, так і на стані українського досвіду в нових і дуже непередбачуваних умовах соціально-економічного розвитку країни.

Очевидно одне: світ переходить до постіндустріального, інформаційного суспільства, коли лавиноподібно розширюються масштаби міжкультурної взаємодії на міжнародному рівні, в якому Україна виступає як активний учасник цього процесу. Саме система гуманітарних цінностей і елементи гуманітарної сфери надають їй стратегічний шанс зайняти гідне місце в нових реаліях сучасного світу. В результаті цього усеосяжного процесу стає реальним те, що в економіці нового століття сама людина з високим інтелектуальним рівнем і вольовими якостями, відповідальністю в ухваленні рішень, мобільністю і професіоналізмом вже сьогодні складає основну частину капіталу у будь-якій сфері діяльності [1].

Українська гуманітарна сфера має бути готова до такого виклику часу. Головними інститутами індустріального суспільства упродовж віків виступали сільське господарство, церква і армія, доіндустріального - промисловість з корпорацією і фірмою на чолі. Третій тип, що з'являється або вже з'явився, - це постіндустріальне суспільство, головним показником якого виступає наука, що виробляє інформацію.

Новий підхід до глобальних проблем світу визначає нові реалії:

- класова структура суспільства змінюється професійною, що стало причиною багатьох конфліктів;

- власність як критерій стратифікації вимушено втрачає своє вагоме значення;

- основний конфлікт індустріального суспільства між працею і капіталом змінюється конфліктом між знанням і некомпетентністю;

- виникнення і негайне впровадження нових інтелектуальних технологій;

- посилення тенденцій до інтеграції і глобальній планируемості в економіці;

- зміна погляду на промисловість як не на єдину основу матеріального виробництва;

- витіснення робочого класу з сфери основних, провідних позицій ученими, науково-технічними працівниками і менеджерами консультантами.

Становлення таких громадських стосунків проходить неоднозначно важко і супроводжується новими реаліями: в суспільстві виразно проявляється неоднорідність, посилюються тенденції до загрозливого стартового розшарування і потрібно бути готовим до пошуку методів безконфліктного їх подолання. Історичний досвід показує, що гуманітарна сфера (на відміну від інших інститутів, що мають потенціал консолідації) повинна реалізувати свій потенціал для зміцнення єдиного соціокультурного простору країни, формування української нації і збереження її генофонду. На які виклики часу і першочергові потреби людини має бути готовою відповісти гуманітарна сфера?

По-перше, це готовність до революційної зміни технологічного способу виробництва, що включає розвиток і повсюдне поширення систем гнучких автоматизованих виробництв, тенденцію на мініатюризацію техніки і повну комп'ютеризацію усіх видів трудової діяльності і виробництв, звільнення людини від монотонної фізичної праці і жорсткого підпорядкування не менш монотонному машинному ритму, вивільнення його для творчого процесу, розумової, інтелектуальної праці, що відбуваються при збереженні технологічної багатокладності.

Дослідниками встановлено, що перспективи на найближчі декілька десятиліть визначатимуться двома взаємозв'язаними і впливаючими один на одного процесами. Якщо перший процес пов'язаний з глобальними демографічними, технологічними і ресурсними переходами, які в сукупності приведуть до зміни алгоритмів розвитку людства, то другий процес - з переходом провідних країн до шостого технологічного устрою.

Таким чином, перед гуманітарною сферою, особливо перед наукою і освітою, що забезпечує її потреби, з'являються абсолютно нові завдання, рішення яких під силу тільки злагодженим, таким, що має багаті академічні традиції науковим і освітнім структурам. І історія науки і виробництва і історія освіти неодноразово показували, що наявність яких-небудь проблем у будь-якій області людської діяльності стимулювала створення нового знання, нового погляду на проблему, також нових технологій. Реальні структури суспільства, що об'єднують наукову еліту і велику кількість творчо працюючих дослідників і мають багату академічну культуру і традиції, в умовах наявності проблемності переходять на новий рівень свого розвитку, і в портфелі їх завдань з'являються нові поняття: аддитивні технології і повномасштабні технології віртуальної реальності; нанотехнології, біотехнологія і нова медицина; робототехніка; нові спеціальності, що забезпечують повноцінність і тривалість людського життя (оператори автоматизованих хірургічних систем, ДНК-хірурги, онлайн-терапевти, генетичні консультанти, клінічні геронтологи, фахівці в області біодруку, біоетики, в області організації здорового способу життя і її продовження та ін.); нове природокористування і затребувані технології рециклінга (це передусім пов'язано з виснаженням природних ресурсів і необхідністю зменшення безповоротних негативних впливів на планету); високі гуманітарні і когнітивні технології і багато що ін.

По-друге, відродження і широке поширення малих форм виробництва; поступова втрата своїх позицій гігантами індустрії при зміцненні різноманіття форм власності; знаходження і заповнення різними формами власності своєї ніші при якнайповнішому обліку потреб і можливостей людей; поява інтернаціональної форми власності на базі глобальних систем телекомунікацій, транспорту, моніторингу довкілля, розвиток яких

неможливий в узконаціональних масштабах, приведуть до корінних змін в економічній структурі суспільства. Сьогодні спостерігається цікава тенденція, коли багато великих центрів, зберігаючись як ціле, дроблять свої внутрішні структури на відносно самостійні дрібні фірми.

Саме розвитку малих форм ділової активності як джерелу росту ефективності виробництва, насичення ринку необхідними товарами, послугами і підвищення рівня життя населення приділяється сьогодні особлива увага. Це обумовлено тим, що мале підприємництво забезпечує необхідну мобільність виробничих одиниць в умовах ринку, створює передумови для спеціалізації і кооперації подібних об'єктів виробництва. Сьогоднішній ефективний підприємець, що вчиться, завтрашній, повинен знати і бути переконаним, що тільки об'єкти малого підприємництва здатні швидко заповнювати ніші, що утворюються в споживчій сфері, порівняно швидко окупаються, створюють атмосферу справжньої конкуренції. Таким чином, підприємства малого бізнесу виступають гнучкою і динамічною формою реалізації творчої діяльності людини. На жаль, накопичений в цій сфері досвід був майже загублений. Але сьогодні він повертається і наповнюється новим змістом, тому завданням гуманітарної сфери є аналіз загубленого, утворення нових, таких, що мають громадське звучання способів формування нового покоління людей, готових до такого роду діяльності [3, с.119].

По-третє, поглиблення соціальної стратифікації, поява крайніх форм протиборства різних соціальних груп, інтереси яких за різними об'єктивними обставинами можуть не співпадати. Робота по їх нейтралізації, розвиток ідеї соціального партнерства, подальше посилення тенденцій по розвитку національних і етнічних відмінностей при пріоритеті етнічної толерантності визначають зміст нового в соціальних і національних стосунках. В той же час нові умови вимагають розумного поєднання етнічної ідентичності і міжетнічної толерантності.

Зростання пріоритетної ролі в духовній культурі, формування елементів нової етики в міжнаціональних і міжособових стосунках на основі прагнення до незалежності, самобутності і визнання унікальності особи, її права на самостійну побудову своєї лінії поведінки і долі при шанобливому ставленні до інших стає основою наповнення гуманітарної сфери новими цінностями. В той же час ці процеси проходять в непростих умовах (посилення злочинності, наркоманії, тіньової економіки, корупції), які диктують необхідність адаптації держави до нових умов, що вимагають вжиття конкретних заходів для підвищення пріоритету особи і реального захисту її життя, майна, прав і інтересів.

По-четверте, очікується процес деєтатизації (роздержавлення), на тлі якого спостерігатимуться процеси розділення сфер впливи і управління, посилені заходами суспільно-державного управління великими

процесами. Для усієї гуманітарної сфери, яка завжди є свого роду предметом «загального ведення» з боку суспільства і держави, це не нове, тому поява громадських організацій, що регулюють як організацію, так і контроль результативності сфери, можна тільки вітати.

Паралельні процеси функціонування демократії при посиленні регіональних органів влади на основі знання і обліку місцевих особливостей, традицій і потреб народу стають рядовою подією, до яких, у свою чергу, повинні адаптуватися не лише особа, що формується, але і старші покоління.

По-п'яте, у світі на основі загальної глобалізації йдуть процеси інтеграційного напрямку, які викликані поступовим усуненням міждержавних обмежень при збереженні протиріч між країнами і їх групами. Приклади останніх років (Євросоюз, Європарламент, євро як єдина валюта, різні угоди політичного і економічного характеру типу Шенгенських, Маастрихтських, Болонські угоди по розвитку єдиного простору освіти), незважаючи на певні труднощі (розбіжності між державами Європейського союзу і несподіваний для багатьох Brexit; потоки мігрантів, що хлинули в Європу, із-за нестабільності на Близькому Сході), говорять лише про деяку, уявній стійкості цієї тенденції. Вживання нами поняття «Деяка стійкість» пов'язано з тим, що, разом з тенденціями інтеграції економіки і політики, об'єднання країн і народів, усе більш проявляють себе: національний і державний сепаратизм, прагнення до гегемонії і побудови однополярного світу, дезінтеграційні процеси (аж до створення окремих держав за рахунок дроблення колишніх федеральних держав - приклад Іспанії, Шотландії), міжетнічна, расова і релігійна нетерпимість і багато що ін.

По-шосте - докорінно міняється уявлення про методи наук в гуманітарній сфері як про способи, спрямовані на усереднювання особи, внаслідок чого ставляться під сумнів віками виношувані, але такі, що набули конкретні контури лише в останні роки уявлення про гуманітарний процес взагалі, спрямованому на усебічний розвиток самотутніх індивідуальностей, здатних до творчості.

Таким чином, нові реалії сучасності пред'являють нові вимоги до гуманітарної сфери, і ці вимоги передусім кореспондуються із станом і перспективами розвитку сучасної економіки. Стрімкий ріст конкуренції, революційний розвиток нових технологій, скорочення сфери некваліфікованої праці, корінні зміни в структурі зайнятості зробили реальною ситуацію, коли людині, передусім, молодій, потрібно бути готовим до зміни своєї професії і, мабуть, не раз впродовж свого трудового життя.

Перехід на продиктовані змінами громадського життя нові конструкції означає якісний виток розвитку гуманітарної сфери. Що йде в минуле індустріальне суспільство сформувало традиційний погляд на

життя людини : вважалося, що індивід в молодості повинен отримати раз і назавжди одну професію, з якою потім буде пов'язано усе його життя. При цьому набір професій фіксувався в офіційних класифікаторах, а зміст навчання цієї професії - в офіційних учбових планах і програмах. Це було викликано тим, що професія зазвичай зв'язується зі знанням певного предмета або циклу предметів, створенням деякої бази знань. Сучасний стан науки, утворення і виробництва показує, що такий підхід не відповідає швидкоплинним змінам, коли підготовка до рішення постійно виникаючих нових і несподіваних завдань вимагає не стільки знання певного предмета, скільки знань міждисциплінарного характеру. Усе це актуалізує проблему і практику визначення кожним індивідом власної освітньої траєкторії відповідно до життєвої і професійної ситуації, що міняється [4, с.33].

Реалізація великомасштабної програми модернізації гуманітарної сфери останніми роками привела до значних результатів. В той же час темпи і глибина перетворень в цій сфері ще не повною мірою задовольняють потреби суспільства, держави і осіб.

Вважаємо, що ці проблеми необхідно розділити принаймні на два великі блоки:

I. Законодавче забезпечення перетворень, що відбуваються в гуманітарній сфері, визначення взаємної відповідальності і стосунків в тріаді «суспільство - держава - гуманітарна сфера», доповнивши її ще однією ланкою, яку можна умовно назвати «споживачем послуг, що надаються гуманітарною сферою» в найширшому сенсі цього поняття. Паралельно ця конструкція має бути доповнена ще і іншими системотворними (організація життєдіяльності особи відповідно до демократичних цінностей, особливостей нової економіки, сучасних науково-технічних досягнень; забезпечення доступності якісної сучасної освіти впродовж життя для усіх громадян та ін.), такими, що підтримують (фінансування), супутніми і іншими елементами, роль і значення, функціональне призначення яких має бути рівномірно забезпечене в масштабах держави.

II. Власне гуманітарні складові процеси (оновлення змісту науки, утворення і бази елементів гуманітарної сфери, впровадження інформаційних технологій, введення нових економічних і управлінських механізмів розвитку і підготовка кадрів) сьогодні повинні йти відповідно до чинних в країні законів, що забезпечують єдине правове поле для діяльності. А ухвалення цих законів - завдання загальнополітичного і загальнонаціонального рівня, в рішенні якої повинні взяти участь усі громадяни України, батьки, сім'ї, громадські організації, педагоги, політичні лідери і економісти, наукова і культурна громадськість, органи місцевого самоврядування [2, с. 129].

Провідну роль в цьому процесі повинно зайняти громадянське суспільство, а держава повинна стати реальним гарантом доступності гуманітарних послуг для усіх громадян країни при збереженні і поліпшенні їх якостей. Становлення громадянського суспільства в країні, демократичної і соціальної держави буде послідовно продовжено, значить, можна з упевненістю говорити про сприятливі перспективи рішення цієї задачі в просторі гуманітарної сфери. У таких умовах вона вже сама стає гарантом соціальної згуртованості, дієвим чинником національного єднання і соціального партнерства, чинником відродження духовності і етнічної самосвідомості з одночасним усвідомленням світової ідентичності і високих цивільних якостей підростаючих поколінь, що є важливим чинником позитивного руху вперед громадського процесу, нескороминущою цінністю будь-якого суспільства і цивілізації. Реалізація названих пріоритетів може бути ефективною тільки при опорі на забезпечення еволюційності розвитку гуманітарної сфери зі збереженням усього позитивного, досягнутого на попередніх етапах.

Висновки. Гуманітарна сфера, будучи свого роду «дзеркалом» соціально-культурних процесів і найважливішою сферою громадського відтворення, виступає перетворюючою силою, сферою формування «людського капіталу». Вона не лише фіксує характер змін, що відбуваються в суспільстві, але і визначає його майбутній вигляд, детермінує його, в той же час залишаючись у безпосередньому зв'язку з громадськими процесами. Тому характер соціально-економічного розвитку суспільства закономірно накладає відбиток на систему гуманітарних цінностей в цілому і на діяльність її інститутів. Що вдалося дізнатися і усвідомити в гуманітарній сфері за ці непрості роки?

По-перше, стало ясно, що втратити наявні досягнення було б в історичному масштабі невибачною помилкою, оскільки потенціал нації спочатку закладається в цій сфері на усіх її етапах і рівнях.

По-друге, спроба відмовитися або консервувати навіть те, що було кращим у світі, - означає прирікати систему на відставання, стагнацію. Грунтуючись на аналізі досвіду розвитку вітчизняної і зарубіжної сфери гуманітарних стосунків, можна майже безапеляційно констатувати, що такий шлях вже показав свою безперспективність.

По-третє, важливо в той же час не відкидати (це вже інша крайність), а уміло використати наявний потенціал і накопичений досвід, добитися громадської згоди в здійсненні державної політики, що проводиться, відновити консолідовану відповідальність сторін, організуючих процес функціонування гуманітарної сфери, і активну роль держави.

По-четверте, необхідно чітко визначити орієнтири розвитку і услід за цим послідовно здійснювати прогресивний рух усієї системи гуманітарних цінностей, добитися постійного розширення її ресурсної бази,

створити і запустити механізми ефективного використання фінансових, кадрових, інформаційних і матеріально-технічних ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Бех В. Гуманітарна політика держави – засіб злагоди в громадянському суспільстві політика. Український центр політичного менеджменту. URL : <http://www.politik.org.ua>.

2. Карпеко Н.М. Вплив соціальної політики держави на економічну безпеку. / Н.М. Карпеко /Збірник наукових праць «Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління». – Харків: НУЦЗ України, 2024. № 1 (20).- С. 126-132.

3. Карпеко Н.М., Кравченко А.О. Проблеми оптимізації механізмів державної політики в соціальній сфері сучасної. Вісник НУЦЗ України. Серія: Державне управління Випуск 1(18). 2023. С. 118-125.

4. Меляков А. Гуманітарна сфера як предмет до# сліджень в науці державного управління / А. Меляков // Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр. Х.: Вид#во ХарРІ НАДУ "Магістр". 2012. № 1. С. 32—37.

5. Охрімчук О. Державна гуманітарна політика і принципи забезпечення цілісності культурного простору українського суспільства. URL : <http://www.ualogos.kiev.ua/fulltext.html?id=1721>.

References:

1. Bekh V. Humanitarna polityka derzhavy – zasib zlahody v hromadianskomu suspilstvi polityka. Ukrainyskyi tsentr politychnoho menedzhmentu. URL : <http://www.politik.org.ua>

2. Karpeko N.M. Vplyv sotsialnoi polityky derzhavy na ekonomichnu bezpeku. / N.M. Karpeko /Zbirnyk naukovykh prats «Visnyk Natsionalnoho univertsytetu tsyvilnoho zakhystu Ukrainy. Seriiia: Derzhavne upravlinnia». Kharkiv: NUTsZ Ukrainy, 2024. № 1 (20).- S. 126-132.

3. Karpeko N.M., Kravchenko A.O. Problemy optymizatsii mekhanizmiv derzhavnoi polityky v sotsialnii sferi suchasnoi. Visnyk NUTsZ Ukrainy. Seriiia: Derzhavne upravlinnia Vypusk 1(18). 2023. S. 118-125.

4. Meliakov A. Humanitarna sfera yak predmet do# slidzhen v nautsi derzhavnoho upravlinnia / A. Meliakov // Teoriiia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia: zb. nauk. pr. Kh.: Vyd-vo KharRI NADU "Mahistr". 2012. № 1. S. 32—37.

5. Okhrimchuk O. Derzhavna humanitarna polityka i pryntsypy zabezpechennia tsilisnosti kulturnoho prostoru ukrainskoho suspilstva. URL: <http://www.ualogos.kiev.ua/fulltext.html?id=1721>.

*Кононович В.Г., к.держ.упр., НУЦЗУ, м. Харків,
ORCID: 0009-0001-8036-2399*

Kononovych V., PhD in Public Administration, Head of the Department of Physical Training, Faculty of Fire Safety, National University of Civil Defence of Ukraine, Kharkiv

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В ІГРОВИХ ВИДАХ СПОРТУ НА ОСНОВІ ЕКОНОМІЧНОЇ МОДЕЛІ РИНКОВОГО ТИПУ

ANALYSIS OF THE EFFICIENCY OF PUBLIC ADMINISTRATION IN SPORTS GAMES ON THE BASE OF A MARKET-TYPE ECONOMIC MODEL

У статті висвітлено актуальні питання розвитку спортивного менеджменту, маркетингу та економіки спорту, особливо в контексті ігрових видів спорту. Обґрунтована необхідність розробити ефективну організаційно-економічну модель управління для досягнення сталого розвитку спортивної галузі, орієнтованої на принципи ринкової економіки. У статті проведено глибокий аналіз теоретичних засад, існуючих методик і практичних аспектів організації спортивного менеджменту та маркетингу, а також особливостей функціонування економіки спорту в сучасних умовах.

Запропонована модель спрямована на інституціоналізацію ринкових принципів у сфері спорту, підвищення ефективності та прозорості використання державних ресурсів, що виділяються на розвиток спорту, а також стимулювання залучення приватних інвестицій для фінансування спортивних проєктів. Основна увага приділена формуванню механізмів державно-приватного партнерства, які можуть забезпечити сталість та економічну самодостатність спортивної галузі.

Дана модель дозволяє не лише оптимізувати управлінські та фінансові процеси в спортивній сфері, але й стимулювати підвищення рівня зацікавленості приватного сектору, покращення інфраструктури, розвиток кадрового потенціалу та створення нових можливостей для інтеграції спорту в економічний розвиток регіонів.

Ключові слова: *публічне управління, економіка, спорт.*

The article highlights the current issues of the development of sports management, marketing and economics of sports, especially in the context of game sports. The justified need to develop an effective organizational and economic model of manage-

ment to achieve sustainable development of the sports industry, oriented on the principles of a market economy. The article provides an in-depth analysis of the theoretical foundations, existing methods and practical aspects of the organization of sports management and marketing, as well as the peculiarities of the functioning of the sports economy in modern conditions .

The proposed model is aimed at institutionalizing market principles in the field of sports, increasing the efficiency and transparency of the use of public resources allocated for the development of sports, as well as stimulating the attraction of private investments to finance sports projects. The main attention is paid to the formation of public-private partnership mechanisms that can ensure sustainability and economic self-sufficiency of the sports industry.

This model allows not only to optimize management and financial processes in the sports field, but also to stimulate an increase in the level of interest of the private sector, improve infrastructure, develop personnel potential, and create new opportunities for the integration of sports into the economic development of regions.

Keywords: *public administration, economy, sport.*

Постановка проблеми. Провести аналіз теорії, методики та організації спортивного менеджменту, маркетингу та економіки спорту. Запропонувати організаційно-економічну модель системи публічного управління ігровими видами спорту, спрямовану на інституціоналізацію ринкових принципів, концентрацію та посилення цільового використання державних ресурсів, що виділяються на спорт, стимулювання залучення коштів приватних інвесторів. Вона орієнтована на створення сталого ринкового розвитку спортивної галузі з урахуванням державно-приватного партнерства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Управління фізичною культурою і спортом – це «цілеспрямована, планомірно здійснювана з урахуванням об'єктивних закономірностей її соціально-економічного розвитку діяльність, спрямовану на забезпечення ефективного функціонування цього напрямку у сфері вдосконалення людей». Проведений аналіз показав, що оцінка якості публічного управління галуззю фізичної культури та спорту залежить від наявності концепції та державних програм та від розвитку фізичної культури та спорту на різних рівнях управління. Критерієм оцінки ефективності публічного управління галуззю має бути результатом впливу фізичної культури та спорту на соціально-економічні та демографічні процеси в суспільстві.

Вчені виділяють кілька моделей державної участі в управлінні спортом: повний контроль та фінансування розвитку спорту державою; держава не надає прямої підтримки з бюджету, але звільняє від сплати податків національні спортивні комітети, на яких і покладено відповідальність за розвиток фізкультури та спорту; держава займається об'єктами інфраструктури та покладає фінансування спортивних заходів та організацій на спонсорство в рахунок сплати частини податків.

Постановка завдання. Визначення критеріїв ефективності публічного управління в ігрових видах спорту на основі економічної моделі ринкового типу. Оцінювання ступеню ефективності публічного управління галуззі фізичної культури та спорту на загальноукраїнському та регіональному рівні на основі існуючих критеріїв. Визначення критеріїв оцінки з урахуванням результативності використання потенціалу фізичної культури та спорту на користь суспільства. Виявлення можливості підвищення ефективності публічного управління галуззі за рахунок економічної моделі ринкового типу.

Виклад основного матеріалу. Існують два основні підходи розвитку ігрових видів спорту: комерційно-спортивний та спортивно-комерційний.

Основою першого підходу є орієнтація на максимізацію доходів і прибутковості, тоді як спортивна діяльність та результати розглядаються лише як засоби досягнення фінансових цілей. Такий підхід здебільшого характерний для американського професійного спорту. Другий підхід, який більш притаманний країнам Європи та Україні, акцентує увагу на досягненні спортивних результатів. Основою спортивного бізнесу тут є дух змагання, який вважається пріоритетом і невід'ємною умовою. Розвиток ігрових видів спорту в межах цього підходу обов'язково передбачає фінансову підтримку з боку держави [4].

Економічну основу системи складають кошти державного та місцевого бюджетів, фонду соціального захисту населення, що спрямовуються на утримання спеціалізованих навчально-спортивних установ, відділень училищ олімпійського резерву, центрів олімпійської підготовки; кошти організацій, які надають систематичну підтримку футбольним та хокейним клубам на виконання відповідних указів президента; кошти місцевих бюджетів на часткове фінансування видатків клубів з ігрових видів спорту на виконання відповідної постанови уряду; інші джерела, передбачені законодавством [7].

Чинна економічна модель управління ігровими видами спорту характеризується значною «дифузністю», що проявляється в розпорошеності як прямого, так і опосередкованого бюджетного фінансування по різних рівнях — від державного до місцевих бюджетів, а також між різними видами спорту, федераціями та спортивними клубами. З огляду на цілісність, спортивну галузь доцільно розглядати як єдину систему, де дитячо-юнацький спорт, який фінансується переважно з державного бюджету, тісно взаємопов'язаний з дорослим спортом, що має також елементи комерційної діяльності й значною мірою фінансується приватним сектором. Відтак у спорті особливо важливою є ефективність економічної взаємодії держави та бізнесу в межах державно-приватного партнерства. Аналіз інвестицій держави в дорослий і дитячо-юнацький спорт показує, що одним із ключових недоліків існуючої економічної моделі є відсутність

«замкненого» циклу бюджетних ресурсів, що надходять у спортивну галузь.

Бюджетні ресурси паралельно надходять у дитячо-юнацький та дорослий спорт [5]. В обох цих напрямках фінансування спрямоване переважно на поточне утримання клубів, федерацій, спортивних відділів органів влади. Засоби, що виділяються, слабо взаємодіють між собою, і в недостатній мірі залежать від кінцевих результатів галузі у вигляді титулів на престижних міжнародних форумах. Це негативно впливає на збалансованість стимулювання на різних етапах підготовки спортсменів. Має місце явне «недофінансування» у сфері дитячо-юнацького спорту та надмірне стимулювання у сфері дорослого спорту. Це порушує органічну будову єдиної системи підготовки спортсменів, звужує природний потенціал, що є у дитячо-юнацькому спорті, позбавляє, таким чином, дорослий спорт повноцінного конкурентного підживлення від імені молодих спортсменів. Все це призводить до втрати висококваліфікованих тренерських кадрів, скорочення набору талановитої молоді до дитячо-юнацьких шкіл та фахових коледжів спорту, провокує інвестиції не в українських спортсменів, а в пошук їх за кордоном. Така економічна модель є високовитратною. Вона орієнтована не так на «накопичення» і «капіталізацію», як на «проїдання» і «втрату вартості» [1].

На нашу думку, необхідно замінити чинну модель екстенсивного розвитку на сучасну інтенсивну модель, яка базуватиметься на класичних ринкових принципах взаємодії учасників спортивного ринку. Для досягнення цього пропонується наступне:

1. Чітко розподілити учасників ринку спорту на дві групи: групу, що формує попит (замовник, клієнт, фінансуюча сторона), та групу, що формує пропозицію (підрядник, виконавець, організатор спортивних заходів).

2. Зосередити державне фінансування, передусім, на дитячо-юнацькому спорті, відмовившись від постійного бюджетного утримання дорослих команд. Замість цього кошти спрямовувати у вигляді призових виплат за досягнуті результати в змаганнях.

3. Максимально комерціалізувати дорослий спорт, створюючи сприятливі умови для приватних інвестицій, зокрема шляхом організації змагань за прикладом Ліги чемпіонів.

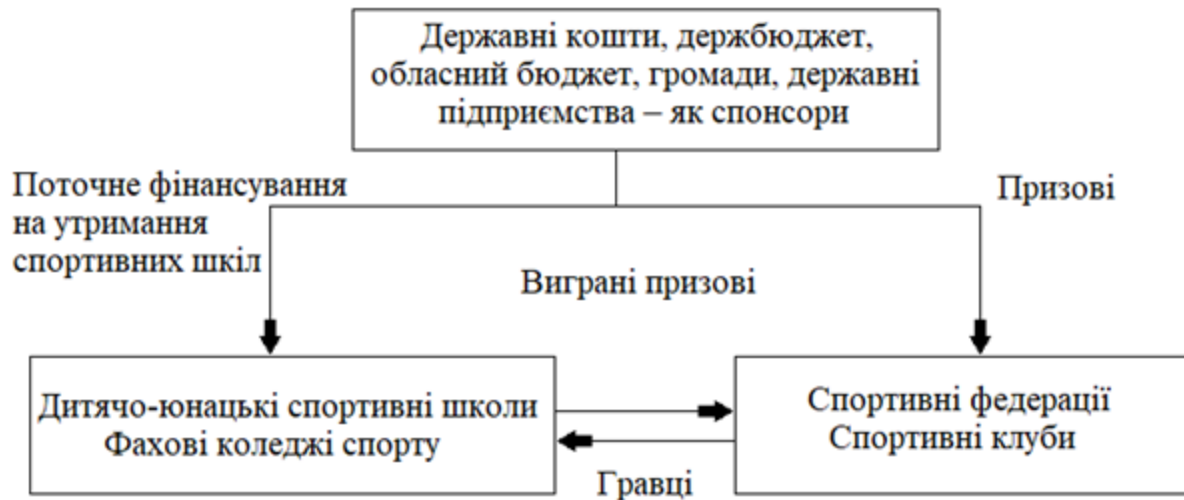
4. Закріпити прозорі права за дитячо-юнацькими спортивними школами та тренерами на спортсменів, яких вони підготували.

5. Передавати випускників ДЮСШ та спортивних коледжів до дорослих комерційних клубів і ліг на умовах, контрольованих суспільством.

6. Надати приватним інвесторам, які фінансують спортивні клуби, можливість використовувати призові виплати від держави для придбання

спортсменів, підготовлених у державних дитячо-юнацьких школах та спеціалізованих спортивних коледжах [3].

У найбільш загальному вигляді принципова структура такої економічної моделі системи керування спортом представлена на наступній схемі (див. рис. 1).

Збереження певного рівня прав (наприклад, 10%) за ДЮСШ, фаховими коледжами спорту та тренерами за проданого гравця школи

Рис. 1. Запропонована схема економічної взаємодії у спорті

Перевага запропонованої моделі полягає у фокусуванні державного фінансування на дитячо-юнацькому спорті, що повністю відповідає завданням держави як владної інституції. Модель сприяє створенню стійкого ринку у спортивній сфері як особливому секторі бізнесу, забезпечує замкнутий цикл використання державних коштів із можливістю їх повернення через продаж прав на спортсменів приватним інвесторам. Вона також об'єднує територіальне та відомче використання бюджетних коштів, виділених на спорт, і передбачає просту й ефективну систему мотивації тренерів за підготовку спортсменів високого рівня [4].

Важливим елементом побудови ефективної моделі управління спортом є оптимізація організаційної структури проведення спортивних змагань як по вертикалі — від дитячо-юнацьких до дорослих комерційних турнірів, так і по горизонталі — за видами спорту та територіями. Різноманіття спортивних дисциплін робить спорт багатогалузевою сферою з комплексом правових, організаційно-технічних і фінансово-економічних питань. У цих умовах необхідно створити структури, здатні об'єднати всіх зацікавлених у розвитку конкретного виду спорту, наділені широкими повноваженнями та персоніфікованою відповідальністю за досягнення результатів на міжнародних змаганнях. Очевидно, такими структурами мають

стати спортивні федерації з окремих видів спорту.

Не менш важливим є забезпечення координації дій федерацій у правових, технологічних, економічних та інших аспектах з органами державного управління (міністерствами, відомствами), місцевою владою, приватними інвесторами, спортивними клубами, організаторами змагань (Лігами), спортивними та громадськими організаціями. Розподіл бюджетних коштів має здійснюватися в рамках єдиної, чіткої ієрархії управління кожним видом спорту. Основною формою реалізації цієї моделі пропонується використовувати державно-приватне партнерство [2].

Запропонована модель образно інтегрує у собі такі характерні елементи та механізми їхньої взаємодії в рамках єдиної системи управління ігровими видами спорту.

1. Вид спорту як цілісний об'єкт управління структурується за трьома основними рівнями: дитячо-юнацький, молодіжний та студентський спорт та дорослий професійний спорт;

2. Спортивна федерація виступає як загальна системо-утворююча структура, що повністю відповідає, за розвиток даного виду спорту на території України і забезпечує організацію наскрізної системи змагань по всій вертикалі - від дитячих змагань до комерційних змагань професіоналів (дорослі ліги, чемпіонати, кубки тощо);

3. Пріоритетними напрямками державного фінансування є ДЮСШ та фахові коледжі спорту. На рівні дитячо-юнацького спорту держава фінансує поточне утримання спортивних шкіл та коледжів;

4. Дорослий професійний спорт організовується на комерційній основі, розглядається як особливий вид ринку та специфічної сфери інвестицій з домінуючим фінансуванням поточного змісту (оплата праці гравців, тренерів, транспортні і т. п. витрати) професійних спортивних клубів за рахунок коштів приватних інвесторів та спонсорів;

5. На рівні організації дорослих комерційних спортивних змагань професіоналів державна фінансова підтримка має виключно цільовий характер та спрямовується на такі потреби: - виплата призових спортивним клубам за підсумками участі у змаганнях; - виплати за результати роботи з уболівальниками, за внесок у популяризацію виду спорту, за підвищення його суспільного іміджу та престижу; - використання зароблених призових на оплату покупки молодих спортсменів, підготовлених у державних дитячо-юнацьких спортивних школах та фахових коледжах спорту.

6. Підготовлені в державних ДЮСШ та фахових коледжах спорту молоді спортсмени передаються у дорослий комерційний спорт на оплатній основі та оплачуються професійними клубами за рахунок зароблених державних призових коштів, тим самим «заціклюються» в єдиний кругообіг державні кошти та створюються умови для їхньої часткової або повної окупності.

7. Призові державні фонди розглядаються як фінансові ресурси, за які проводиться боротьба приватними спортивними клубами під час змагань.

8. Розміри призових державних фондів повинні бути такими, щоб вони покривали значну частину поточних витрат приватних інвесторів, які вклали свої кошти навіть у спортивні клуби, які не зайняли високих місць. Це буде певною гарантією для інвесторів щодо відшкодування коштів, вкладених у утримання спортивного клубу.

9. Основним джерелом доходів приватних спортивних інвесторів має бути продаж прав на гравців. Клуби повинні бути зацікавлені в такій організації тренувального та змагального процесу, який буде здатний забезпечувати зростання майстерності гравців і, як наслідок, зростання їх вартості, а згодом продаж яких і складатиме той чистий економічний підприємницький інтерес, заради якого інвестори будуть готові вкладати свої капітали у цей вид спорту.

10. Принциповим моментом фінансування дорослих професійних клубів є зразкова рівність їх поточних бюджетів. Це необхідно для створення схожих умов з оплати праці гравців, що сприятиме вирівнюванню класу команд, а значить підвищить непередбачуваність результатів ігор, зростання інтересу вболівальників.

11. Така ланка системи управління та організації змагань як молодіжний та студентський спорт життєво необхідна для створення умов (майданчика), яка буде своєрідним трампліном для передачі гравців у дорослий спорт і яка важлива для збільшення вартості молодих гравців та для більш точних та об'єктивних оцінок їх реальної ринкової вартості. Ця ланка системи управління спортом може фінансуватися державою у мінімальних обсягах для постачання гравців спортивною формою, для щоденного харчування тощо.

12. Слід передбачити юридичну можливість закріплення певної «вічної» частки прав на гравців (хоча б 2-5%) за державними ДЮСШ та фаховими коледжами спорту та тренерами, які їх особисто підготували, для забезпечення стимулювання якісної роботи на ранніх стадіях, коли і закладаються основи майстерності, без яких неможливий розвиток гравців у наступні дорослі періоди їхньої кар'єри.

Висновки. Запропонована організаційно-економічна модель системи управління ігровими видами спорту спрямована, по-перше, на об'єднання ринкових принципів, по-друге, на концентрацію та посилення цільового використання державних ресурсів, що виділяються на спорт, по-третє, на стимулювання залучення коштів приватних інвесторів. Вона спрямована на створення сталого ринкового розвитку спортивної галузі на основі державно-приватного партнерства та взаємодії, а також на ефективне функціонування ігрових видів спорту на довгостроковій основі.

Список використаних джерел:

1. Волік С.В. Фінансові складові функціонування професійних футбольних клубів України. Слобожанський науково-спортивний вісник. Харків, 2013. № 5 (38). С. 54-58.
2. Гасюк І.Л. Пріоритетні напрями удосконалення системи державного управління фізичною культурою і спортом. Економіка та держава. 2013. № 11. С. 129–132.
3. Гейтенко В.В., Пристинський В.М. , Зайцев В.О. Теорія і методика дитячого та юнацького спорту навч. посіб. Слов'янськ, 2021. С. 171.
4. Костюкевич В. М. Теорія і методика спортивної підготовки (на прикладі командних ігрових видів спорту) : навч. посіб. Вінниця, 2014. С. 616.
5. Лукашук В.І. Особливості підприємницької діяльності у сфері спорту. Український соціум. Київ, 2012. № 3. С. 43-52.
6. Приходько В.В. Концепція управління сучасною системою підготовки спортсменів: монографія. Дніпро, 2018. С. 332.
7. Полковниченко С.О., Гурський В.А., Хоменок М.В. Особливості реалізації комплексу маркетингу в сфері спорту. Інфраструктура ринку. 2020. № 39. С. 213-218.

References:

1. Volik S.V. Financial components of the functioning of professional football clubs of Ukraine. Slobozhan scientific and sports bulletin. Kharkiv, 2013. No. 5 (38). P. 54-58.
2. Hasiuk I.L. Priority directions for improving the system of state management of physical culture and sports. Economy and the state. 2013. No. 11. P. 129–132.
3. Heytenko V.V., Prystynskyi V.M. , Zaitsev V.O. Theory and methodology of children's and youth sports. manual Sloviansk, 2021. P. 171.
4. Kostyukevich V. M. Theory and methods of sports training (on the example of team game sports): teaching. manual Vinnytsia, 2014. P. 616.
5. Lukashchuk V.I. Peculiarities of entrepreneurial activity in the field of sports. Ukrainian society. Kyiv, 2012. No. 3. P. 43-52.
6. Prikhodko V.V. The concept of management of the modern system of training athletes: monograph. Dnipro, 2018. P. 332.
7. Polkovnychenko S.O., Gurskyi V.A., Khomenok M.V. Peculiarities of the implementation of the marketing complex in the field of sports. Market infrastructure. 2020. No. 39. P. 213-218.

*Кухар І.В., аспірант, НУЦЗ України, м. Харків,
ORCID:0009-0008-2525-3684*

Kukhar I., PhD student of Training, Research and Production Center of the National University of Civil Defence of Ukraine, Kharkiv

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ГРОМАДЯН В УКРАЇНІ

MAIN FEATURES OF STATE ACTIVITIES IN THE FIELD OF HEALTH CARE OF CITIZENS IN UKRAINE

У статті визначено та охарактеризовано основні аспекти державної діяльності у сфері охорони здоров'я громадян в Україні, такі як: соціально-політичні, термінологічні, історичні, теоретико-правові та медичні. Дослідження теми дозволило автору статті зробити висновок про те, що саме ці аспекти державної діяльності у сфері охорони здоров'я визначають, по-перше, її основний зміст, по-друге, специфіку державного управління у сфері охорони здоров'я, по-третє, особливості адміністративно-правового управління, здійснюваного у рамках соціальної політики як сукупності соціально значимих оздоровчих практик, що виступають системою соціальних гарантій, передбачених в області вітчизняної охорони здоров'я.

Ключові слова: *здоров'я, охорона здоров'я, державне управління, охорона здоров'я, соціальна політика, спеціальні медичні заходи.*

The article defines and characterizes the main features of state activity in the field of health care of citizens in Ukraine, such as: social and political, terminological, historical, theoretical and legal, and medical. The research of the topic allowed the author of the article to conclude that precisely these aspects of state activity in the field of health care determine, firstly, its main content, secondly, the specifics of state administration in the field of health care, thirdly, peculiarities of administrative and legal management carried out within the framework of social policy as a set of socially significant health practices that act as a system of social guarantees provided for in the field of domestic health care.

Key words: *health, health care, public administration, health care, social policy, special medical measures.*

Постановка проблеми. Теоретичні аспекти державної діяльності по охороні здоров'я громадян в Україні обумовлені специфікою наукового дискурсу з цього питання. На відміну від міжнародних стандартів у вітчизняній науці «здоров'я» є номінацією індивідуального нематеріального блага, що проголошено соціальною цінністю і охороняється у рамках діяльності спеціальних установ публічної влади. Ця діяльність втілена в правову форму і передбачена державним законом, відповідно до якого здоров'я розглядається як особливий стан фізіологічного і соціально-психічного комфорту, що характеризується відсутністю розладу функціонування органів і систем життєзабезпечення організму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед учених, які вивчали державну систему охорони здоров'я, можна виділити таких, як З.С. Гладун, М.П. Дейкун, С.Г. Меленко, Я.Ф. Радиш, І.Я. Сенюта, С.Г. Стеценко та інші. Окремі аспекти реформування системи охорони здоров'я в Україні, її недоліки, ризики та нормативно-правове забезпечення досліджували А.Д. Барзилович, К.С. Вишньовська, Л.Р. Криничко, Ю.М. Малігон.

Постановка завдання. Метою статті є визначення та дослідження основних аспектів державної діяльності у сфері охорони здоров'я громадян в Україні.

Виклад основного матеріалу. Державна діяльність у сфері охорони здоров'я громадян в Україні є багатоаспектною за своїм змістом і поліфункціональною за формою здійснення.

У Конституції України соціальна політика розглядається в якості такого різновиду державної політики, яка спрямована на створення соціальних умов, що забезпечують гідний рівень життя людини. Якщо забезпечення гідного рівня життя - це предметна область фінансово-економічних заходів, що проводяться з метою задоволення першочергових потреб людини у сфері продовольчого, комунального забезпечення, культури і освіти, то питання охорони здоров'я, на думку авторів статті, набувають особливу актуальність саме в тих випадках, коли йдеться про якість життя [3, с.182].

Практична реалізація цих умов націлена, з одного боку, на забезпечення фінансування державних програм, що реалізуються у сфері охорони здоров'я, з іншої - на матеріальне забезпечення профільних медичних установ і організацій. Реалізація державних програм здійснюється у рамках основних напрямів соціальної політики, що передбачає організацію системи оздоровчих заходів, що проводяться у рамках державного управління охороною здоров'я. Ці заходи необхідно розглядати, з одного боку, як систему соціальних гарантій, що надаються державою громадянам для забезпечення їх соціальної захищеності, з іншої - як сукупність державних ініціатив і офіційних акцій, що реалізуються у сфері публічного управління охороною здоров'я і є своєрідним індикатором його ефективності. До числа таких заходів необхідно віднести усі державні акції, виражені в правовій формі і

спрямовані, по-перше, на забезпечення безперебійного функціонування установ системи державної охорони здоров'я, по-друге, організацію соціального патронажу за інвалідами, по-третє, забезпечення матеріальної компенсації тим громадянам, здоров'ю яких причинний збиток.

Термінологічні аспекти державної діяльності по охороні здоров'я громадян в Україні обумовлені наявністю різноманітних визначень відповідного виду державної діяльності і тим, що ці визначення формулюються на довільній основі в контексті різних методологічних орієнтирів, яких дотримуються дослідники державної діяльності у сфері охорони здоров'я. Необхідно відмітити, що в структурах сучасного вітчизняного законодавства відсутні офіційні форми визначення поняття «охорона» здоров'я, тому питання про зміст цього терміну досі виступає предметом інтенсивних дискусійних практик.

У рамках державного закону, що встановлює основні правила і принципи охорони здоров'я українських громадян, предметом адміністративно-правового управління виступають стосунки саме в області охорони здоров'я. У свою чергу, правові норми, закріплюючи ці стосунки, у своїй сукупності утворюють «законодавство у сфері охорони здоров'я». Словосполучення «сфера охорони здоров'я» фіксує особливу предметну область цих стосунків, яка має цілісний і багатоаспектний характер цих стосунків, тому з позиції законодавця, вираженої у рамках державного закону.

Термінологічні аспекти вживання в українській мові словосполучення «охорона здоров'я» полягають також і в тому, що цим словосполученням позначається вид діяльності, який, з одного боку, спрямований на охорону людського здоров'я, з іншого - на підтримку громадської гігієни і санітарії.

Відповідно до базових принципів діяльності Всесвітньої організації охорони здоров'я «здоров'я» - це вербальний індикатор стану людини, який характеризується не стільки відсутністю соматичних захворювань, скільки наявністю емоційної і тілесної задоволеності, що забезпечує індивідуальне і соціальне благополуччя. Всесвітній організації охорони здоров'я на рівні нормативно-правового регулювання встановлений якісний критерій людського здоров'я, що передбачає найвищий рівень його розвитку, і здоров'я людської популяції в цілому розглядається в якості умови забезпечення світу і безпеки усього людства.

Таким чином, «охорона здоров'я» - це словосполучення, що означає особливий вид діяльності публічних органів влади, що є єдністю економічних, соціальних, політичних, медичних, організаційно-правових заходів, що орієнтованих на зміцнення здоров'я, забезпечують довголіття і гарантують медичну допомогу при виникненні проблем із здоров'ям [2, с.185].

Дослідження історичних аспектів теми дозволило зробити висновок про наявність відмітних характеристик національного законодавства про охорону здоров'я в радянську епоху. Перша його особливість полягає в то-

му, що адміністративно-правове управління питань і проблем, що виникають у сфері охорони здоров'я громадян, в основному здійснювалося на основі норм адміністративного права. Друга - в тому, що надання медичної допомоги відбувалося виключно на безвідплатній основі. Уся ця специфіка обумовлена тим, що охорона здоров'я радянських громадян у рамках нормативно-правового регулювання розглядалася, з одного боку, як офіційний обов'язок публічних органів влади, з іншої - як один з векторів реалізації державно-владних повноважень інститутами державної влади.

Вивчення особливостей історичних етапів реконструкції і модернізації системи охорони здоров'я в умовах радянської і пострадянської соціальності дозволило деяким фахівцям зробити висновок про те, що якісне надання медичних послуг в сучасному українському суспільстві набуло статусу гострої соціальної проблеми, рішення якої можливе лише на основі визначення умовної соціальної пропорції, що встановлює взаємну залежність між потребами громадян в доступній і кваліфікованій допомозі, а також кадровими і матеріально-технічними можливостями її надання з боку держави. Це припущення підтверджується позицією деяких дослідників, що відмічають почуття незадоволення українських громадян, виражене в значному рості скарг, пов'язаних з реалізацією їх прав у сфері охорони здоров'я і особливо якості медичної допомоги. При цьому особливе місце серед цих скарг займають ті, які мають адміністративно-правову природу.

Офіційні заходи, що проводяться з метою нормативного забезпечення охорони і зміцнення здоров'я українських громадян, є діяльністю державно-владних інститутів, спрямовану на розробку і прийняття (видання) нормативних актів, присвячених правовому врегулюванню проблем, що періодично виникають у сфері охорони здоров'я. При цьому важливо підкреслити, що охорона, захист, збереження і зміцнення здоров'я українців - це апріорно проблемна сфера соціальної політики, що проводиться державою в сучасному українському суспільстві. Проблемний характер цієї політики обумовлений, з одного боку, необхідністю обліку при її проведенні особливої ролі моральних, етичних і корпоративних норм, що реалізуються в професійній діяльності медичного працівника, з іншої - високою значущістю проблеми збереження людських ресурсів.

У науці публічного управління основна увага фахівців приділяється питанням, що виникають в ході державної діяльності, здійснюваної з метою створення сприятливих правових умов, що забезпечують конституційне право громадянина на охорону здоров'я і медичну допомогу. Частково це можна пояснити тим, що відповідно до загальних принципів конституційно-правового регулювання проблем, що виникають у сфері охорони здоров'я українських громадян, їх рішення з нормативної точки зору обумовлене Конституцією України, що стверджує, з одного боку, право на охорону здоров'я, з іншої - право на медичну допомогу [1].

Практична реалізація цих конституційних прав і рішення відповідних завдань повинно бути реалізовано у рамках державної системи охорони здоров'я, що є сукупністю структурно-організаційних і функціональних зв'язків між різними суб'єктами державного управління, що здійснюють діяльність, що санкціонується державою, по охороні здоров'я. При цьому якщо у рамках конституційного права основна увага фахівців приділяється вивченню особливостей права на охорону здоров'я і медичну допомогу, то у рамках науки публічного управління дослідницький інтерес сконцентрований на вивченні специфіки управління охорони здоров'я.

Медичні аспекти адміністративно-правового управління державної діяльності у сфері охорони здоров'я полягають в здійсненні спеціальних медичних заходів, що передбачають надання різних видів медичній допомозі, що робиться в контексті реалізації сукупності санітарно-епідеміологічних і протиепідеміологічних правил, розрахованих на неодноразове застосування. Спеціальні медичні заходи, що проводяться державою у сфері охорони здоров'я, реалізуються, по-перше, в умовах перманентного технологічного прогресу, що створює сприятливі соціальні передумови для розробки, впровадження у виробництво і практичне застосування медичного устаткування, а також інноваційних способів профілактики, діагностики і лікування захворювань різної етіології, по-друге, для створення нових вакцин, лікарських препаратів і засобів.

В силу функціональних особливостей цих професійних практик, а також у зв'язку з тим, що в нашій країні медичний працівник здійснює свою діяльність на основі професійної клятви, державне законодавство, фіксуючи основні професійні (посадові) обов'язки, закріплює дві базові вимоги, що пред'являються до професійної діяльності і характеризують дві її відмітні особливості, відповідно до яких ця діяльність повинна здійснюватися, по-перше, в строгій відповідності з українським законодавством. По-друге, на основі деонтологічних критеріїв і принципів медичної етики, що визначають етичне відношення медичного працівника до своїх професійних обов'язків на основі принципів гуманізму, що реалізуються у сфері інтимних взаємовідносин лікаря і пацієнта. Етична і корпоративна складова професійних стосунків у сфері медичного обслуговування є пріоритетним видом нормативного регулювання професійної діяльності лікаря в сучасному українському суспільстві. Як відмічають деякі фахівці, багато в чому це пов'язано з тим, що в професійній діяльності лікаря норми і цінності корпоративної етики частенько мають пріоритет і виступають домінуючим неререфлексивним мотивом, що характеризує його професійну поведінку [5].

Таким чином, незважаючи на наявність базового «спеціального» закону соціальні комунікації, що формуються у сфері охорони здоров'я, в силу свого багатоаспектного характеру регламентуються на основі нормативного регулювання, здійснюваного за допомогою норм різних галузей українсько-

го законодавства, що дозволяє зробити висновок про пріоритет міжгалузевого нормативно-правового регулювання проблем, що виникають у сфері охорони здоров'я громадян.

Публічне управління державної діяльності у сфері охорони здоров'я має ціле рядом особливостей, обумовлених, з одного боку, тим, що ця сфера управління нерозривно пов'язана з правом кожного на життя, якість якого має бути забезпечена, в першу чергу, за рахунок ефективності державної діяльності у сфері охорони здоров'я, професіоналізму, компетентності медичних працівників і доступності медичної допомоги, з іншої - тим, що цей вид правового регулювання є концентрованим вираженням державної соціальної політики у сфері охорони здоров'я.

Адміністративно-правові механізми державної діяльності в області охорони здоров'я установи влади громадянам у рамках різних заходів, спрямованих на оздоровленні нації в контексті забезпечення необхідних умов, що підвищують рівень, якість і тривалість життя громадян. Усі ці обставини дозволяють розглядати здоров'я як стратегічну вимогу і пріоритетну соціальну умову людського благополуччя, національного процвітання і державної безпеки.

У свою чергу, практичні аспекти носять комплексний характер. Соціальні аспекти актуальності теми обумовлені, передусім, необхідністю утямити специфіку адміністративних проблем, що виникають в умовах збереження людського здоров'я, яке на найвищому рівні державно-владного управління розглядається, з одного боку, як національне надбання, з іншої - як пріоритетний вектор соціально-економічного і демографічного благополуччя.

Необхідно розуміти, що у рамках повсякденності ефективність функціонування адміністративно-правових інститутів, що здійснюють функцію державного управління охороною здоров'я, знаходиться в прямопропорційній залежності від якості патерналістської опіки, яку роблять державні актуальності вивчення особливостей публічного управління охорони здоров'я в Україні обумовлені, з одного боку, проблемами, що виникають в умовах захисту і збереження людського здоров'я, з іншої - змістом і необхідністю здійснення практичних заходів, націлених на забезпечення доступності і підвищення якості медичної і фармацевтичної допомоги, конкурентоспроможності медичної науки, а також проведення різного роду лікувальних, оздоровчих, санітарних і пандеміологічних заходів, що передбачають високоефективну реалізацію державних програм і просунутих технологічних концепцій в соціальну повсякденність [4].

У рамках цих заходів істотно розширюється і модернізується матеріально-технічна і нормативно-правова база функціонування медичних установ і організацій, що сприяє збереженню людського життя, збільшенню її тривалості і підвищенню якості медичної допомоги, а також формулюються пі-

двищені вимоги, що пред'являються до професіоналізму і кваліфікації медичних працівників, відповідальних за їх практичну реалізацію.

Практичні аспекти актуальності дослідження специфіки публічного управління охорони здоров'я в Україні обумовлені також цілим рядом інших проблем, пов'язаних з недостатньою якістю і невчасністю медичної допомоги, складнощами її надання у важкодоступних місцевостях, низькою кваліфікацією медичного персоналу, а також нерозвиненістю медичної інфраструктури, «відповідальної» за профілактику і попередження захворювань різної етіології.

В зв'язку з цим певний науковий інтерес можуть представляти питання, що виникають у рамках дослідження специфіки публічної діяльності, пов'язаної з охороною здоров'я українських громадян. Формулювання цих проблемних питань і пошук на них наукових відповідей, як представляється, повинні супроводжуватися пошуком нових методологічних підходів до визначення базових понять теми, що дозволяють, з одного боку, утямити термінологічні особливості цих понять, використовуваних для розкриття теми дослідження, з іншої - надати їм інструментальний характер.

Дослідження специфіки адміністративно-правового управління діяльності, здійснюваній державними установами влади у сфері охорони здоров'я, дозволило зробити висновок про гносеологічну, епістемологічну і методологічну ефективність використання системного, інституціонального, історичного, діяльностного і нормативного підходів наукового дослідження при вивченні теми.

Так, в епістемологічних рамках системного підходу наукового дослідження проблеми, що виникають в області державної охорони здоров'я українських громадян, досліджуються в контексті поліфункціональних співвідношень, що мають цілісність і знаходяться в єдності. Цілісний характер і єдність цих співвідношень дозволяють розглядати цей вид правової охорони здоров'я громадян в Україні як особливу систему, що має складну структуру. З позиції інституціонального підходу проблеми, що виникають в області державної охорони здоров'я в Україні, обумовлені змістом двох базових представлень. Гносеологічні особливості інституціонального підходу засновані на уявленнях про те, що сучасні політико-правові інститути - це органи державної влади, які, з одного боку, здійснюють державну діяльність по охороні здоров'я українських громадян (політичні інститути), з іншої - здійснюють цю діяльність відповідно до нормативних приписів (правовими інститутами). Саме ці два напрями діяльності державних інститутів дозволяють розглядати їх в першому випадку як політичні, а в другому - як правові.

Висновки. Історичні аспекти державної діяльності в області охорони здоров'я громадян в Україні полягають у своєрідності адміністративно-правового управління, здійснюваного упродовж історичної еволюції інститутів української державності. Історичний аналіз базових напрямів державної

діяльності в області охорони здоров'я дозволив визначити два основні вектори державної політики і діяльності, здійснюваної у сфері охорони здоров'я, які відтворюються з певною періодичністю у рамках історичної ретроспективи: по-перше, модернізація національних систем охорони здоров'я; по-друге, технологічне удосконалення діяльності професійних медичних організацій і якості медичної допомоги, що робиться ними.

Список використаних джерел:

1. Бутник О. О. Аналіз моделей соціальної політики в країнах з розвинутими ринковими відносинами: досвід для України. Державне управління: удосконалення та розвиток. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/5_2018/33.pdf.

2. Державна політика у сфері охорони здоров'я: кол. моногр.: у 2 ч. / [кол. авт.; упоряд. проф. Я.Ф. Радиш; передм. та заг. ред. проф. М.М. Білинської, проф. Я.Ф. Радиша]. К.: НАДУ, 2013. Ч. 1. 396 с.

3. Карпеко Н.М. Удосконалення механізмів реалізації соціальної політики держави. Публічне управління: освіта, наука, практика: матеріали міжнар. Наук.-прак. інтернет-конф. 16 березня 2023 р. Харків: НУЦЗУ, 2023. С. 182-184

4. Класифікація основних моделей медичних систем у світі та шлях України. URL: <https://ingeniusua.org/articles/klasyfikatsiya-osnovnykh-modeley-medychnykh-system-u-sviti-ta-shlyakh-ukrayiny>(дата звернення: 25.09.2022)

5. Проект рекомендацій парламентських слухань на тему: «Сучасний стан, шляхи і перспективи реформи у сфері охорони здоров'я України». URL: <http://www.apteka.ua/article/235648>.

References:

1. Butnyk O. O. Analiz modelei sotsialnoi polityky v krainakh z rozvynutymy rynkovymy vidnosynamy: dosvid dlia Ukrainy. Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/5_2018/33.pdf (data zvernennia 15.10.2024).

2. Derzhavna polityka u sferi okhorony zdorovia: kol. monohr.: u 2 ch. / [kol. avt.; uporiad. prof. Ya.F. Radysh; peredm. ta zah. red. prof. M.M. Bilynskoi, prof. Ya.F. Radysha]. K.: NADU, 2013. Ch. 1. 396 s.

3. Karpeko N.M. Udoskonalennia mekhanizmiv realizatsii sotsialnoi polityky derzhavy. Publichne upravlinnia: osvita, nauka, praktyka: materialy mizhnar. Nauk.-prak. internet-konf. 16 bereznia 2023 r. Kharkiv: NUTsZU, 2023. S. 182-184

4. Klasyfikatsiia osnovnykh modelei medychnykh system u sviti ta shliakh Ukrainy [Classification of the main models of medical systems in the world and the path of Ukraine]. ingeniusua.org. Retrieved from <https://ingeniusua.org/articles/klasyfikatsiya-osnovnykh-modeley-medychnykh-system-u-sviti-ta-shlyakh-ukrayiny>[in Ukrainian].

5. Proekt rekomendatsii parlamentskykh slukhan na temu: "Suchasnyi stan, shliakhy i perspektyvy reformy u sferi okhorony zdorovia Ukrainy" [The draft recommendations of the parliamentary hearings "Current state and prospects for reform paths in healthcare Ukraine"], available at: <http://www.apteka.ua/article/235648> (access date January 30, 2016).

*Ляшевська О.І., к.н. держ.упр., доц., НУЦЗУ, м. Харків,
ORCID: 0000-0002-1469-4141*

Liashevskia O., PhD in Public Administration, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management and organization in the field of civil protection, National University of Civil Defence of Ukraine, Kharkiv

АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЩОДО НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

ANALYSIS OF STATE REGULATION ON THE PROVISION OF SOCIAL SERVICES UNDER MARTIAL LAW

У статті проаналізовано особливості надання соціальних послуг в умовах воєнного стану. Доведено, що військові дії впливають на соціальну роботу в Україні, зокрема її актуалізацію у зв'язку з потребою більшої кількості людей у соціальних послугах, особливо внутрішньо переміщених осіб. Ефективним вирішенням складних завдань, що постають у зв'язку з викликами воєнного стану, є співпраця органів державної влади, громад, представників громадянського суспільства та волонтерських організацій. Загалом, під час воєнного стану державне управління переорієнтовується на такі функції, як прогнозування, планування, бюджетування та забезпечення реалізації національних стратегій і планів. Це сприяє ефективному управлінню сектором безпеки і оборони, захисту держави та розвитку держави в умовах постійних загроз.

Ключові слова: державне регулювання, соціальні послуги, надання соціальних послуг, війна, воєнний стан.

The article analyzes the peculiarities of providing social services under martial law. It is proved that military actions affect social work in Ukraine, in particular its actualization due to the need of more people for social services, especially internally displaced persons. Cooperation between public authorities, communities, representatives of civil society and volunteer organizations is an effective solution to the complex tasks posed by the challenges of martial law. In general, during martial law, public administration is reoriented to such functions as forecasting, planning, budgeting and ensuring the implementation of national strategies and plans. This contributes to the effective management of the security and defense sector, protection of the State and development of the State in the face of constant threats.

Keywords: public administration, social services, provision of social services, war, martial law.

Постановка проблеми. Воєнний стан – це надзвичайно складний період для всіх суспільств, державних інституцій та всіх сфер суспільного життя. Його основними особливостями стали накопичення ресурсів для відбиття воєнної загрози та трансформація адміністративної системи. Організація роботи державних службовців, захист їхніх прав і законних інтересів та створення безпечних умов для виконання ними професійних обов'язків у воєнний час виявилися досить складним завданням. У цьому контексті підвищення ефективності державного управління та реалізація антикризових заходів стали новими і важливими завданнями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості державного управління в Україні досліджувалися у низці праць науковців. А. Бабич, Т. Безверхнюк, З. Бурик, В. Дзюндзюк, М.Іжа, Л.Курносенко, Н. Сапа, І. Сенча, Т. Сивак, В. Шпачук.

Учені М. Іжа та Л. Курносенко у своїх роботах, навіть у кризові часи адміністративна система продовжує виконувати свої функції, а стійкість державних інституцій державні інститути, демонструючи свою міцність. Автори вважають, що подальшому підвищенню ефективності державного управління сприятиме дотримання принципу послідовності розпочатих реформ. Для цього необхідна децентралізація влади, залучення громадянського суспільства до процесу формування та реалізації державної політики, розвиток людського капіталу у сфері державних послуг.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз впливу воєнних дій на ефективність державного управління в Україні.

Ефективність державного управління оцінюється як загальна характеристика потенційних і фактичних результатів виконання його функцій. Основою державного управління є впорядкування та вдосконалення форм і методів управлінської діяльності.

Заходи які здійснені в Україні для підвищення ефективності адміністративних структур це зміцнення обороноздатності України шляхом збільшення чисельності персоналу у військовому та оборонному секторах, посилення міжнародного співробітництва з метою забезпечення національної безпеки та переорієнтація адміністративної системи на пріоритетність військових потреб в оборонній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Організація роботи державних службовців, захист їхніх прав і законних інтересів та створення безпечних умов для виконання ними своїх професійних обов'язків є надзвичайно складним завданням в умовах воєнного стану. Однак, якщо є можливість забезпечити функціонування установ та створити безпечні умови праці, державні службовці повинні продовжувати свою діяльність та реалізовувати державну політику в рамках норм, встановлених законодавством [4].

Ефективність адміністративної системи слід розглядати як ком-

плексну характеристику потенційних і фактичних результатів її функціонування та ступеня відповідності отриманих результатів цілям і завданням розвитку [5]. В Україні процес державного управління постійно трансформується, адаптується до тенденцій воєнного стану та євроінтеграції.

Однією з основних функцій державного управління є регулювання та вдосконалення форм і методів управління. У демократичній державі це означає реалізацію Стратегії сталого розвитку та захист прав і свобод людини. Державне управління в Україні характеризується низкою недоліків, серед яких такі:

- проблеми з людськими ресурсами;
- недостатній кадровий потенціал;
- низький рівень прозорості та відкритості;
- нечіткі межі між політичною та адміністративною сферами;
- недосконалість механізмів політичного та адміністративного контролю [3, с. 139].

Усі ці фактори є деструктивними для створення ефективної адміністративної системи, і їх усунення залишається актуальним навіть в умовах воєнного стану в Україні. Воєнний стан вніс багато недоліків і застарілих підходів у системі національної безпеки України, яка була організована за часі в незалежності. Одним з головних недоліків цієї системи є неготовність української влади до такого розвитку подій, а також її неефективна діяльність щодо запобігання поширенню агресії на територію України та її оборони і воєнного стримування. Одним із нових підходів до підвищення ефективності та ролі органів державної влади у забезпеченні національної безпеки є мілітаризація, яка має позитивний вплив на всю систему національної безпеки України: з 2014 року розпочато процедуру мілітаризації органів державної влади, а повномасштабна агресія Російської Федерації у 2022 році надала нові можливості для запобігання [1, с. 65]. Особливе значення інформаційна політика має для Збройних Сил України, оскільки вона безпосередньо впливає на спроможність та ефективність військових операцій.

Для посилення інституційної стійкості органів державної влади в контексті забезпечення національної безпеки України важливими є такі кроки:

- завершення підготовки та впровадження стратегічного оборонного бюлетеня;
- впровадження концепції інституційної стійкості;
- розробка оптимальної моделі територіальної оборони у відповідь на сучасні виклики та загрози;
- проведення організованих міжвідомчих навчань і тренувань із залученням сил територіальної оборони, резервістів, цивільного населення

та діючих військовослужбовців;

- створення механізмів участі громадянського суспільства у забезпеченні національної безпеки та зміцненні інституційної стійкості, у тому числі шляхом широкої співпраці з органами державної влади;

- створення регіональних центрів безпеки, до складу яких увійдуть представники громадянського суспільства, органів державної та місцевої влади, бізнесу та академічних інституцій;

- удосконалення національної системи оцінки загроз.

З початком повномасштабного вторгнення зовнішньополітичний дискурс в Україні набув особливого значення. Діяльність на міжнародному рівні не менш важлива, ніж безпосередні військові операції. Дипломатичний успіх демонструють постійні візити глав іноземних держав в Україну, відвідування місць воєнних злочинів, таких як Буча і Бородянка, Ірпінь і Гостомель, повернення посольств до Києва і пряма співпраця з главами держав і національними лідерами. Дипломатична ініціатива активно сприяє реальному забезпеченню Збройних сил України необхідним озброєнням з боку країн-партнерів, працює над послабленням агресора через запровадження санкцій, допомагає отримати фінансову допомогу для підтримки нормального життя в країні та допомагає Україні досягти статусу України - кандидата на членство в Європейському Союзі. Вона прагне до цього. У зв'язку з цим слід підкреслити, що Адміністрація Президента та Міністерство закордонних справ України спільно співпрацюють у дипломатичній діяльності, особливо у підготовці меседжів для зовнішньо інформування. З огляду на практичні результати, такий підхід заслуговує на підтримку як з боку вітчизняної спільноти, так і з боку міжнародних партнерів.

Окремо слід виділити питання адміністрування на тимчасово окупованих територіях та в районах активних бойових дій. В наслідок військових дій Україна не може ефективно захищати основоположні права своїх громадян на тимчасово окупованих територіях. Це підкреслює труднощі, з якими стикається адміністрація у воєнний час, особливо в питаннях юрисдикції та правосуддя. У населених пунктах, де інфраструктура та логістика зруйновані або порушені, існують проблеми не лише із забезпеченням потреб населення та створенням максимально безпечних умов життя, але й з управлінням, документацією, організацією евакуації, побудовою гуманітарних коридорів та розподілом продовольства. У багатьох з цих населених пунктів адміністративна система частково адаптувалася до кризової ситуації і захищає національні інтереси, представляючи державу в тилу ворога. У районах, де ведуться активні бойові дії, створені військово-цивільні адміністрації відповідно до статті 3 Закону України «Про військово-цивільні адміністрації». Окрім державних службовців, ці органи управління укомплектовані військовослужбовцями, які мають

спеціальні навички та досвід, працівниками правоохоронних органів та іншим персоналом з військовою кваліфікацією. Цей елемент сприяє підвищенню ефективності управління в умовах воєнного стану.

Військові дії вплинули на соціальну роботу в Україні та її реалізацію, особливо для внутрішньо переміщених осіб (ВПО), оскільки все більше людей потребують соціальних послуг. Соціальна робота в умовах воєнного стану та військових вторгнень є одним із найважливіших напрямів діяльності держави. Її визначення потребує врахування як пріоритетів сталого розвитку, так і принципів дій в умовах криз та надзвичайних ситуацій.

На початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України система надання соціальних послуг немала єдиного підходу на місцевому рівні, оскільки відбувалася реформа місцевого самоврядування. В результаті цієї реформи широке коло повноважень у соціальній сфері було передано місцевим громадам і майже всі обов'язки та відповідальність за організацію надання соціальних послуг були передані місцевим органам влади.

У період воєнного стану основними особливостями надання соціальних послуг були дозвіл державним та районним державним адміністраціям, виконавчим органам міських рад міст обласного значення та радам об'єднаних територіальних громад визначати особливості організації надання соціальних послуг на території кожної адміністративно-територіальної одиниці.

Соціальною роботою у воєнний час керують кваліфіковані фахівці, які володіють спеціальними знаннями та компетенціями у сфері соціально-психологічних надзвичайних ситуацій, соціальні працівники державних установ, а саме:

- психологи, які працюють у державному та приватному секторах; соціальні педагоги з досвідом роботи з дітьми;
- працівники державних установ та не прибуткових організацій, які працюють у сфері соціальних послуг і мають достатній рівень кваліфікації.

Ці фахівці відіграють ключову роль у наданні соціальної підтримки та допомоги населенню під час воєнних дій, забезпеченні ефективного функціонування соціальних служб та їх адаптації до нової ситуації. Соціальні працівники можуть реалізовувати різні програми та проекти, спрямовані на вирішення життєвих проблем та покращення добробуту людей. У соціальній сфері надзвичайної допомоги використовуються два комплексні підходи: гуманітарний та підхід розвитку.

Гуманітарні підходи передбачають негайне реагування на надзвичайні ситуації, такі як задоволення основних потреб, захист постраждалого населення, організація та надання гуманітарної допомоги.

Підхід до розвитку в надзвичайних ситуаціях передбачає кілька етапів, а саме:

- розбудову індивідуального потенціалу;
- підтримку сімей;
- активізацію місцевих ресурсів;
- розбудову життєстійкості.

У зв'язку з великою кількістю біженців і внутрішньо переміщених осіб, держава повинна надавати додаткові ресурси для задоволення їхніх потреб (в основному це медична допомога, правова допомога та інші соціальні послуги). Крім того, високий рівень міграції може впливати на ринок праці та економіку країни, що вимагає ефективного управління та регулювання з боку держави. Система надання публічних послуг, яка базувалася на принципах і стандартах сервісної держави, сформованих у довоєнний період, зазнала значної трансформації через виклики, пов'язані зі змінами у законодавстві щодо адміністративних послуг та інших публічних послуг. Однак система надання адміністративних послуг адаптувалася до ситуації в умовах воєнного стану завдяки урядовим рішенням про терміновість та екстериторіальність окремих послуг та запровадженню цифрових електронних сервісів (зокрема, ДІА). Швидке реагування Уряду забезпечило стабільність системи надання адміністративних послуг з точки зору безпеки, доступності та реагування на нові потреби громадян.

Процес децентралізації відіграє активну роль у поточному адміністративному функціонуванні України. Він розширив повноваження та відповідальність органів місцевого самоврядування, дозволивши громадам вирішувати власні проблеми та контролювати якість державних послуг. Реформа децентралізації полегшила доступ громадян України до соціальних послуг. Воєнний стан підтвердив здатність громад об'єднуватися та ефективно розподіляти матеріальні та людські ресурси, враховуючи найнагальніші потреби та виклики. Важливим елементом реформи децентралізації в Україні стало створення Центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП). В умовах війни та децентралізації особливого значення набуває питання передачі повноважень на рівень місцевого самоврядування з метою підвищення якості та швидкості надання таких послуг. Це означає передачу повноважень та фінансових ресурсів від державних до місцевих інституцій.

Окремим питанням є ефективність кризового менеджменту та заходів безпеки. В умовах війни успішне кризове управління вимагає детального аналізу дій органів державної влади та реакції на загрози безпеці. Наявність якісного стратегічного плану, взаємодія заходів та швидке реагування на зміни на лінії фронту є ключовими факторами. Ключовим для ефективного кризового управління є система комунікації. У воєнний час часто необхідна тісна співпраця між цивільним і військовим керівництвом.

Розуміння ролей і обов'язків кожної гілки влади має важливе значення для проведення ефективних операцій і забезпечення безпеки цивільного населення.

У воєнний час в Україні у 2022 році продовжилася реформа державної служби, зокрема, з метою підвищення якості людських ресурсів та оптимізації процесу відбору і розвитку державних службовців. Зокрема, було запроваджено програми стажування в інституціях ЄС, створено механізм заохочення повернення професіоналів для післявоєнної відбудови, сформовано модель державної служби, що базується на впровадженні дистанційних технологій надання адміністративних послуг.

Співпраця між органами державної влади, лідерами громад та представниками громадянського суспільства і волонтерських організацій є ефективним способом вирішення різних типів складних проблем, спричинених воєнним станом. Серед таких проблем - інституційні недоліки нормативно-правового забезпечення адміністративної та регіональної реформ, а також опортуністична поведінка частини населення. Сьогодні важливо побудувати нову систему стратегічного управління державним, регіональним та комунальним. Основні механізми адміністративного розвитку, спрямовані на підвищення ефективності управління, включають фінансові, соціальні та ринкові аспекти [2]. Конкретні заходи включають таке:

- створення механізмів фінансової підтримки Збройних Сил України;
- успішне переміщення підприємств, установ та організацій із зони бойових дій та прилеглих до неї районів в інші регіони України;
- успішне переміщення підприємств, установ та організацій з окупованих територій в інші регіони України;
- евакуація та компактне розселення цивільного населення з окупованих територій.

Важливо також налагодити комунікацію між населенням та переміщеними структурами.

Ще одним важливим елементом є організація професійного навчання державних службовців через системи підвищення кваліфікації. Оскільки війна часто ставить завдання, з якими раніше не доводилося стикатися, організація навчання, обмін досвідом, поширення позитивних практик та надання конкретних алгоритмів вирішення проблем, пов'язаних з війною, набувають особливого значення в сучасній українській адміністративній діяльності. Оновлення змісту та формату навчання, а також надання можливості персоналу брати участь у відповідних навчальних програмах на разі є критично важливими. Наприклад, на місцевому рівні на разі необхідна підготовка за такими напрямками підготовка населення до цивільної оборони:

- вжиття заходів з оборони громади;
- робота з внутрішньо переміщеними особами, організація отримання та розподілу гуманітарної допомоги;
- боротьба з фальшиво монетництвом та інформаційна безпека.

Комунікаційні технології відіграють важливу роль у підвищенні ефективності роботи органів влади в умовах воєнного стану в Україні. Комунікаційні технології дозволяють державним органам швидко та ефективно взаємодіяти з громадськістю, надавати доступ до інформації та допомагати в управлінні кризовими ситуаціями. Одним із важливих інструментів комунікації є соціальні мережі, які дозволяють державним установам і громадськості взаємодіяти та обмінюватися інформацією в режимі реального часу. Месенджери, електронна пошта, веб-сайти та мобільні додатки також є корисними інструментами для урядових установ для швидкої та ефективної комунікації з громадськістю та іншими зацікавленими сторонами, особливо під час кризи. Урядові телеграм-канали швидко інформують громадськість у разі кризи, але проблема відсутності доступу до інтернету робить ці канали неефективними. У таких випадках єдиним варіантом є попередження за допомогою сирен.

Головним завданням українського народу та уряду є забезпечення виходу національної економіки з післявоєнної кризи та розгляд подальшого розвитку країни. Країна зазнала значних втрат інфраструктури, населення та економіки в наслідок поширення військових дій та вимушеної міграції, тому необхідно знайти адекватні та своєчасні відповіді на виклики, що постали перед країною. Рекомендується впроваджувати заходи з антикризового управління для пом'якшення негативного впливу на діяльність усіх інституцій в Україні. Успіх цих заходів базується на виконанні основних функцій антикризового управління та дотриманні його принципів.

Управління в умовах воєнного стану трансформується у сферу, що включає прогнозування, планування, бюджетування та забезпечення фактичної реалізації державних планів і затверджених програм. Це дозволяє сектору безпеки і оборони України ефективно функціонувати, захищати державу та сприяти її розвитку в умовах постійних загроз для Української держави. Для забезпечення стабільності та відновлення структур державного управління необхідно вдосконалити механізми взаємодії між різними установами та організаціями, а також залучити міжнародну підтримку. Лише спільними зусиллями та стратегічним плануванням можна забезпечити ефективне функціонування адміністративної системи в умовах воєнного стану.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, сьогодні система організації надання соціальних послуг в Україні зазнає значних змін, зокрема через війну. Сучасна система надання соціальних

послуг – це нормативно – правова база, принципи, методи та форми надання соціальних послуг, сукупність суб'єктів, що взаємодіють на всіх етапах організації надання соціальних послуг особам, які перебувають у складних життєвих обставинах. У подальшому потрібно вивчати вплив інноваційних управлінських практик таких, як цифрові рішення, дистанційні технології та автоматизовані системи, на адміністративну систему України в умовах воєнного часу.

Список використаних джерел:

1. Акімов А. В. Мілітаризація органів державної влади України в системі забезпечення національної безпеки. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. 2023. № 6. С. 63–68.
2. Борщевський В., Василиця О., Матвеев Є. Публічне управління в умовах воєнного стану: інституційні трансформації, стратегічне планування та механізми розвитку. Держава та регіони. 2022. № 2(76).
3. Качан Я. В. Адаптивне управління в Україні в умовах війни: проблеми публічної служби. Наукові інновації та передові технології. 2024. № 2(30). С. 136–144. .
4. Корнута Л. М. Окремі питання провадження державної служби в умовах воєнного стану. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. 2022. № 2. С. 64–69.
5. Сиченко В. В., Лукашук М. В. Трансформація державного управління в умовах глобальних та євроінтеграційних вимірах. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. 2022. № 5. С. 89–94.

References:

1. Akimov A. V. Militaryzacija organiv derzhavnoi' vlady Ukrainy v systemi zabezpechennja nacional'noi' bezpeky. Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernads'kogo. 2023. № 6. S. 63–68.
2. Borshhevs'kyj V., Vasylycja O., Matvjejev Je. Publichne upravlinnja v umovah vojennogo stanu: instytuticijni transformacii', strategichne planuvannja ta mehanizmy rozvytku. Derzhava ta regiony. 2022. № 2(76).
3. Kachan Ja. V. Adaptivne upravlinnja v Ukraini v umovah vijny: problemy publichnoi' sluzhby. Naukovi innovacii' ta peredovi tehnologii'. 2024. № 2(30). S. 136–144. .
4. Kornuta L. M. Okremi pytannja provadzhennja derzhavnoi' sluzhby v umovah vojennogo stanu. Dniprovs'kyj naukovyj chasopys publichnogo upravlinnja, psihologii', prava. 2022. № 2. S. 64–69.
5. Sychenko V. V., Lukashuk M. V. Transformacija derzhavnogo upravlinnja v umovah global'nyh ta jevrointegracijnyh vymirah. Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernads'kogo. 2022. № 5. S. 89–94.

*Манелюк О.І., аспірант НУЦЗУ, м. Харків,
ORCID: 0009-0004-2653-7444*

Maneliuk O., graduate student of theum Training, Research and Production Center of the National University of Civil Defense of Ukraine, Kharkiv

ОРГАНІЗАЦІЯ СПІВРОБІТНИЦТВА ЗАЦІКАВЛЕНИХ СТОРІН У УПРАВЛІННІ РИЗИКАМИ РОЗВИТКУ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ

ORGANIZATION OF COOPERATION OF INTERESTED PARTIES IN RISKS MANAGEMENT OF SHADOW ECONOMY DEVELOPMENT

У статті визначено порядок організації співробітництва органів влади з іншими структурами, що здійснюється з метою зменшення ризиків появи та розвитку тіньової економіки держави. З'ясовано, що вироблення принципів несуперечливої співпраці усіх учасників співпраці та дотримання єдиної концепції є кінцевим завданням забезпечення національної економічної безпеки. Оскільки національна економіка є складною системою, найефективнішим підходом досягнення цілей її розвитку є синергетичний підхід. В результаті аналізу виявлено, що сенс цього підходу у тому, що ефективність досягнення цілей розвитку системи загалом зумовлена тим, наскільки узгоджуються цілі розвитку її окремих елементів.

Ключові слова: *тіньова економіка, економічна безпека, національна безпека, ризики, співробітництво, суб'єкти економіки.*

The article defines the procedure for organizing the cooperation of authorities with other structures, which is carried out in order to reduce the risks of the appearance and development of the shadow economy of the state. It was found that the development of principles of non-controversial cooperation of all cooperation participants and adherence to a single concept is the ultimate task of ensuring national economic security. Since the national economy is a complex system, the most effective approach to achieving its development goals is a synergistic approach. As a result of the analysis, it was found that the meaning of this approach is that the effectiveness of achieving the goals of the development of the system in general depends on the extent to which the development goals of its individual elements are coordinated.

Keywords: *shadow economy, economic security, national security, risks, cooperation, economic subjects.*

Постановка проблеми. *Вироблення принципів несуперечливої співпраці усіх сторін, що стримують ті мінімізують прояви тіньової економіки в державі, їх дотримання єдиної концепції є кінцевим завданням забезпечення національної економічної безпеки. Оскільки національна економіка є склад-*

ною системою, виникає необхідність зменшення ризиків появи негативного фактора як тіньова економіка. З метою зменшення ризиків появи тіньової економіки з'являється необхідність створення організаційних зв'язків взаємодії держави та інших утворень які здатні своїми силами зменшити ризики у цій сфері, та ефективно протистояти появі тіньової економіки в державі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Вивчення питання організації співробітництва державної влади та інших формувань, що займаються сриманням та мінімізацією негативних проявів тіньової економіки безпосередньо розглядаються із проблемою внесення змін в законодавчі акти та ступеню впливу держави з метою недопущення розвитку тіньової економіки. Також аналізується слабкі міста в економіці де можливе утворення тіньової економіки що характеризується вираженою спрямованістю на досягнення різних за характером цілей і завдань, що стоять перед державою в певний момент часу. Більшість досліджень у цій галузі базуються на роботах відомих учених[1; 2; 3].

Постановка завдання. Метою статті є аналіз організації співробітництва зацікавлених сторін метою якої є управління ризиками розвитку тіньової економіки.

Виклад основного матеріалу. Поява тіньового сектора означає, що деякі суб'єкти, що беруть участь у дотриманні суспільних норм у частині економіки, мають можливість не дотримуватися цих умов, що в свою чергу означає, що інші суб'єкти економіки дозволяють їм це робити - або через слабкість, або через незацікавленість у таке дотримання. [1]

Звідси логічною є постановка проблеми про методи забезпечення такої зацікавленості. Створення зацікавленості всіх суб'єктів національної економічної системи у ліквідації тіньового сектора – головна умова боротьби з його зростанням. Основними суб'єктами економіки, від волі та дій яких залежить оптимальне дотримання всіма сторонами взаємних інтересів з метою забезпечення власних, є:

- підприємці, які організували економічну діяльність із виробництва товарів та послуг;
- громадяни - як наймані працівники, що у цій діяльності, спільними зусиллями забезпечують назване виробництво;
- держава, яка регулює діяльність підприємницьких структур та найманих працівників з метою найефективнішого виконання своїх громадських інституційних обов'язків, які перебувають у підвищенні національного благоденства.

Вироблення принципів несуперечливої співпраці цих сторін та їх дотримання є кінцевим завданням забезпечення національної економічної безпеки. Оскільки національна економіка є складною системою, найефективнішим підходом досягнення цілей її розвитку є синергетичний підхід. Сенс цього підходу у тому, що ефективність досягнення цілей розвитку системи загалом зумовлена тим, наскільки узгоджуються цілі розвитку її окремих елементів. Стабільність та ефективність національної економіки, тобто наці-

ональна економічна безпека, залежить від злагодженості та несуперечності взаємодії як суб'єктів підприємництва, їх найманих працівників, так і держави. Отже, для збереження національної економічної безпеки необхідно створити умови, що забезпечують їх взаємну зацікавленість у дотриманні легальності діяльності та володінні легальними доходами. Відповідно постає питання, а чи існують такі обставини в принципі, і чи має місце така мета, яка визначається в термінах економічних показників, яка об'єднала б у собі цілі всіх учасників економічної системи.

При проведенні аналізу наявності такої єдиної мети пропонується використати графічний метод побудови вектора, що відображає спільні інтереси всіх зацікавлених у результатах економічної діяльності сторін: підприємців, громадян та держави. [5]

Координати побудови цих векторів визначаються показниками результатів економічної діяльності:

1. Якість життя населення, що оцінюється через обсяг доступних соціально значущих послуг та заходів (послуг освіти, медичних послуг, послуг з екологічного очищення чи чистоти природного середовища).

2. Витрати на соціально значущі проекти та заходи.

3. Рівень ВВП.

4. Дохід на душу населення.

Як стає очевидним, що стійкість розвитку національної економіки (а отже, і економічна безпека) визначається мінімізацією впливу тих факторів, які є індикаторами масштабної присутності тіньового сектора:

- безконтрольне використання надр та інших природних ресурсів;
- втрата трудових ресурсів у зв'язку з низьким рівнем медичного забезпечення як для майбутніх (дітей), так і для справжніх (дорослих) трудових кадрів у зв'язку з недостатністю коштів бюджету на реалізацію державних медичних програм;
- зниження рівня людського капіталу суспільства через відсутність потреби у високоосвічених кадрах у підприємств тіньового сектора, а також недостатністю коштів бюджету на реалізацію державних освітніх програм;
- зниження рівня життя населення у зв'язку з неможливістю контролю умов охорони та оплати праці;
- зниження авторитету державної влади, не здатної забезпечити законність підприємницької діяльності та соціальний захист населення, наслідком чого є правовий нігілізм суспільства, зростання кількості злочинних угруповань, руйнування найважливіших інститутів, що забезпечують стабільність суспільства.

Особливе місце серед негативних наслідків зростання тіньового сектора займає корупція, яка є як інструментом розширення тіньового сектора, так і результатом діяльності цього сектора. Іншими словами: корупція є ін-

струментом отримання безконтрольних преференцій для тіньової діяльності, а також інструментом отримання безконтрольних доходів представниками державних структур, що знижує авторитет та дієвість державної влади [2].

Вже було доведено, що у разі низької якості життя населення пошук коштів для задоволення потреб може здійснюватися за рахунок будь-яких навіть злочинних доходів. Потреба як життя - це потреба у розвитку особистості, у забезпеченні фізичного здоров'я (зокрема шляхом дотримання екологічно безпечних умов життя), у необхідному медичному забезпеченні. При цьому відсутність доступу до здобуття освіти, нереалізованість просвітницьких програм не дозволяє особистості об'єктивно оцінити наслідки використання таких джерел доходу та набутти впевненості в об'єктивній необхідності виконання обов'язків перед державою на користь власного блага. Таке становище означає, зокрема, відсутність у суспільстві об'єктивних передумов виникнення податкової моралі. Зрозуміло, що проведення освітніх, просвітницьких, екологічних програм, розвиток доступної системи охорони здоров'я - тобто реалізація стратегії, спрямованої гармонізацію потреб всіх суб'єктів економічної діяльності, виходить в зростанні ВВП. [3]

Основним учасником створення ВВП є підприємницькі структури, діяльність яких регламентується державою на користь усіх членів суспільства, а зацікавленість бізнесу у легалізації діяльності обумовлено створенням сприятливого економічного та інвестиційного клімату. Щодо особистої зацікавленості громадян у забезпеченні найбільшого ефекту від підприємницької діяльності, то вона базується на так званій економічній свободі. Саме в економічно вільному суспільстві люди можуть вільно працювати, виробляти, споживати та інвестувати так, як їм цього захочеться, бо їх свобода гарантується, але не обмежується державою. В економічно вільних суспільствах уряди дозволяють робочій силі, капіталу та товарам вільно переміщатися, і водночас держава утримується від примусу чи обмеження волі, за винятком випадків, коли необхідно її захистити та підтримати.

Для аналізу зв'язку між зручністю ведення бізнесу та темпами зростання тіньової економіки використовуємо дані рейтингу індексів зручності ведення бізнесу «Doing Business», що складається щорічно Світовим банком.

1. Реєстрація підприємств.
2. Отримання дозволів на будівництво.
3. Підключення до системи електропостачання.
4. Реєстрація власності.
5. Одержання кредитів.
6. Захист міноритарних інвесторів
7. Оподаткування.
8. Міжнародна торгівля
9. Забезпечення виконання контрактів.

10. Дозвіл неплатоспроможності.

Для аналізу рівня тіньового сектора та зручності ведення бізнесу в країні проведено ретельне вивчення змін позиції країни у рейтингу «Doing Business» та зміни частки обсягу тіньового продукту, віднесеного до ВВП. Аналіз проводився на підставі даних зміни зручності ведення бізнесу у Туреччині. Розрахунок обсягу тіньового продукту, віднесеного до ВВП, зроблено з використанням Національних рахунків Туреччини на основі оцінки різниці між сумою врахованого національного доходу за всіма статтями рахунків та сумою витрат за всіма статтями рахунків. [5]

Проводячи цілеспрямовану діяльність боротьби з тіньовим сектором, уряд Туреччини основні зусилля концентрував на трьох основних напрямках:

- на формуванні сприятливих умов функціонування легального підприємництва;
- на заходах щодо скорочення чисельності незаконних підприємців, які створюють недобросовісну конкуренцію легальному підприємству;
- на запобіганні втягуванню у тіньовий бізнес легальних підприємців та найманих працівників.

Оскільки фінансування всіх державних заходів забезпечується з доходів легальних структур як сумлінних платників податків, саме зручність ведення легального бізнесу забезпечує реалізацію сталої національної економічної стратегії розвитку та є найважливішим чинником боротьби з її тіньовим сектором.

У зв'язку з цим перший напрямок боротьби з тіньовою економікою включає створення сприятливих умов для розвитку легального підприємства. Державні органи спільно з представниками громадських організацій і легального бізнесу виробляють систему організаційних, правових, фінансових та інших заходів, пов'язаних з полегшенням функціонування офіційно зареєстрованих комерційних структур.

Другий напрямок роботи, спрямований на скорочення чисельності незаконних підприємств та здійснюється не лише за рахунок оперативно-розшукових та репресивних заходів правоохоронних органів, пов'язаних із затриманням та покаранням організаторів тіньового бізнесу. Профілактика можливих тіньових операцій за рахунок впровадження систем забезпечення їх прозорості є важливішим методом зниження «тінізації» національної економіки.

Третій напрямок боротьби з нелегальним бізнесом пов'язаний з широким інформуванням усіх зацікавлених сторін, у тому числі через ЗМІ, про шкідливий вплив тіньового бізнесу на економіку та суспільство, про збитки, які завдають незаконне підприємництво населенню і легальному бізнесу.

Всі три зазначені напрямки представлені в оперативних планах турецького уряду щодо боротьби з тіньовою економікою на майбутнє. При цьому

від однієї програми до іншої дедалі більше уваги виявляється не репресивним, а профілактичним заходам боротьби з тіньовою економікою. [2]

Проте істотним недоліком реалізації всіх трьох оперативних планів є недостатня увага, яку приділяють співпраці турецького уряду з іншими суб'єктами економіки, зацікавленими у зниженні частки тіньового сектора - об'єднаннями підприємців, громадськими та науковими організаціями.

Як було показано, така триєдина співпраця є необхідною основою досягнення основної мети – сталого та безпечного розвитку національної економіки та має об'єктивне коріння для ефективної взаємодії.

Легальне підприємництво зацікавлене у зниженні частки тіньового сектора, що веде недобросовісну конкурентну боротьбу за ринок і підриває довіру споживачів до продукції, що легально випускається. Маючи значні фінансові ресурси, кадровий потенціал, вплив на громадську думку, підприємницькі об'єднання та спілки роблять свій внесок у боротьбу з тіньовим бізнесом. Саме це проявляється в тому, що:

- легальний бізнес включає у внутрішні кодекси корпоративної етики відповідні положення щодо неприпустимості таких дій, як ухилення від сплати податків, підкуп посадових осіб, ЗМІ, судових органів;

- підприємницькі об'єднання, асоціації та спілки, які діють на легальній основі, самостійно регулюють поведінку своїх членів, за необхідності застосовуючи до порушників штрафні санкції та заходи дисциплінарного характеру;

- легальний бізнес відмовляється від співпраці з підприємцями-тіньовиками», тим самим ускладнюючи їх діяльність, а також роботу тіньового бізнесу в цілому;

- під патронажем легального бізнесу здійснюються наукові дослідження з тематики, пов'язаної з тіньовим бізнесом, надаються консультації юридичним та фізичним особам з питань протидії незаконному підприємництву, захисту прав споживачів та інтелектуальної власності;

- легальний бізнес здійснює велику профілактичну та роз'яснювальну роботу з широкого спектру питань, пов'язаних із незаконним підприємництвом. На веб-сайтах підприємницьких організацій та об'єднань, а також у ЗМІ публікуються відповідні статистичні дані, аналітичні статті та інші матеріали. [1]

Дуже важлива у боротьбі з тіньовою економікою підтримка широкого загалу населення, яка здійснюється як в індивідуальному порядку окремими активістами, так і за допомогою включення в протистояння тіньовому бізнесу громадських організацій. В даний час існує велика кількість міжнародних та національних громадських організацій, які прямо чи опосередковано протидіють тіньовому бізнесу.

До таких організацій належать:

- Всесвітня організація праці та відповідні національні організації, що обстоюють інтереси найманих працівників. Оскільки в осіб, зайнятих у тіншовому секторі, багато прав порушуються (право на медичне та пенсійне страхування, на відпустку у зв'язку з вагітністю, на безпечні умови праці та ін.), зазначені організації всіляко протидіють незаконному підприємництву, домагаючись переведення трудових відносин у законне русло;

- Всесвітня організація інтелектуальної власності та споріднені з нею асоціації та спілки також виступають єдиним фронтом проти тіншового бізнесу, оскільки багато сфер незаконного підприємництва засновані на копіюванні літературних та музичних творів, програмних продуктів, відеофільмів та інших матеріалів. Відстоюючи законні інтереси авторів цих творів, відповідні організації вживають необхідних заходів проти тіншового бізнесу;

- захищаючи економічну свободу, Міжнародне товариство захисту прав споживачів, а також національні організації аналогічного призначення ведуть інтенсивну боротьбу з тіншовим бізнесом, представники якого щоденно порушують права покупців та споживачів їх продукції. Здійснюючи практичну допомогу населенню, товариства захисту прав споживачів виконують величезний обсяг роботи із судового переслідування виробників неякісної продукції, виробленої з порушенням встановлених законом норм і правил;

- наукові організації та фонди. У напрямку протидії тіншовому бізнесу важлива роль міжнародних наукових організацій, які сприяють обміну думками та досвідом з метою вироблення найефективніших форм протидії тіншовій економіці. Такі організації можуть проводити науково-практичні конференції, симпозіуми, семінари та круглі столи, випускати наукову та науково-популярну літературу з проблем функціонування тіншового бізнесу.[3]

Здійснюючи діяльність з усіх зазначених напрямів, громадські організації роблять істотний внесок у роботу з протидії тіншовому бізнесу.

Висновки. Створення зацікавленості всіх суб'єктів національної економічної системи у ліквідації тіншового сектора – головна умова боротьби з його зростанням. Вироблення принципів несуперечливої співпраці всіх елементів національної економічної системи (бізнесу, держави та населення) та їх дотримання є кінцевим завданням управління ризиками національної економічної безпеки.

З'ясовано, що несуперечлива та злагоджена співпраця всіх учасників економічної системи в досягненні єдиної мети можлива у разі, якщо такою метою є підвищення якості життя нинішнього та забезпечення якості життя майбутнього покоління, що є основою концепції сталого розвитку. Цілі концепції сталого розвитку, поділені всіма учасниками економічної системи, перебувають у прямому протидії чинникам, створюваними у цій системі тіншовим сектором. Оскільки ці цілі сталого розвитку об'єднують усіх основних учасників економічної діяльності, існує об'єктивна основа боротьби з тіншовою економікою об'єднаними зусиллями.

Основою здійснення такої економічної політики може стати бізнес, який створює національний дохід та забезпечує засоби для проведення політики зростання якості життя населення. Послідовно реалізовані програми уряду, орієнтовуючись на можливість співпраці всіх учасників економічної діяльності, все більшу увагу приділяють зручності бізнесу, на противагу караючим та загороджувальним інструментам.

Істотним недоліком реалізації оперативних планів уряду щодо боротьби з тіньовою економікою є недостатня увага, що приділяється співробітництву держави з іншими суб'єктами економіки та суспільного життя, зацікавленими у зниженні частки тіньового сектора. Це організації підприємців, громадські та наукові організації.

Список використаних джерел:

1. Юрик Я. Неформальна зайнятість в Україні та формування інституційних умов її мінімізації // Економіка і прогнозування. 2020. № 4. С. 36–59.
2. Пірникоза П. В. Причини значних обсягів тіньової економіки в Україні та шляхи їх усунення: фінансові аспекти // Ефективна економіка. 2016. № 4. Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4918>
3. Флейчук М. І. Легалізація економіки та протидія корупції у системі економічної безпеки: теоретичні основи та стратегічні пріоритети в умовах глобалізації. Львів : Ахілл, 2008. 660 с.
4. The Global Competitiveness Report 2021–2022 / World Economic Forum. 2022. Режим доступу : <http://www.weforum.org/issues/global-competitiveness>
5. Куссулакос Я. Неофіційна економіка в Україні: вимірювання та оцінка впливу на доходи населення / Я. Куссулакос, В. Саріогло, Г. Терещенко. К., 2016. 136 с.

References:

1. Yuryk Ya. Neformalna zainiatist v Ukraini ta formuvannia instytutsiinykh umov yii minimizatsii // Ekonomika i prohnozuvannia. 2020. № 4. S. 36–59.
2. Pirnykoza P.V. Prychyny znachnykh obsiahiv tinovoi ekonomiky v Ukraini ta shliakhy yikh usunennia: fiskalni aspekty [Elektronnyi resurs // Efektyvna ekonomika. 2016. № 4. Rezhym dostupu : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4918>.
3. Fleichuk M.I. Lehalizatsiia ekonomiky ta protydiia koruptsii u systemi ekonomichnoi bezpeky: teoretichni osnovy ta stratehichni priorytety v umovakh hlobalizatsii. Lviv : Akhill, 2008. 660 s.
4. The Global Competitiveness Report 2021–2022 / World Economic Forum. 2022. Rezhym dostupu: <http://www.weforum.org/issues/global-competitiveness>.
5. Kussulakos Ya. Neofitsiina ekonomika v Ukraini: vymiriuvannia ta otsinka vplyvu na dokhody naseleennia / Ya. Kussulakos, V. Sarioghlo, H. Tereshchenko. K., 2016. 136 s.

DOI 10.52363/2414-5866-2024-2-28

УДК: 351:327.56(4-672ЄС:477)

Порока С.Г., доктор філософії у галузі Публічне управління та адміністрування НДЦ НУЦЗ України, м. Харків, ORCID: 0000-0001-9418-3597

Poroka S., PhD in Public Management and Administration, Research and Development Center, National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv

ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРИНЦИПИ УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ: МОЖЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ В УКРАЇНІ

EUROPEAN PRINCIPLES OF NATIONAL SECURITY MANAGEMENT: POSSIBILITIES FOR ADAPTATION IN UKRAINE

У контексті сучасних геополітичних викликів та європейської інтеграції України особливої актуальності набуває питання адаптації європейських принципів управління національною безпекою до українських реалій. У статті досліджуються теоретико-методологічні засади та практичні аспекти імплементації європейського досвіду управління системою національної безпеки в українському контексті. На основі комплексного аналізу європейських практик та особливостей безпекового середовища України визначено ключові принципи та механізми, що можуть бути ефективно адаптовані до національних умов. Дослідження виявляє, що успішна адаптація європейської моделі управління національною безпекою вимагає системного підходу, який враховує як інституційні, так і функціональні аспекти трансформації безпекового сектору. Результати дослідження демонструють необхідність збалансованого поєднання європейських стандартів із специфічними українськими потребами та можливостями, що дозволить створити ефективну та стійку систему управління національною безпекою.

Ключові слова: публічне управління, адміністрування, національна безпека, європейська інтеграція, принципи управління, адаптація в Україні.

In the context of current geopolitical challenges and Ukraine's European integration, the issue of adapting European principles of national security management to Ukrainian realities is particularly relevant. The article examines the theoretical and methodological foundations and practical aspects of implementing the European experience of national security management in the Ukrainian context. The author identifies key principles and mechanisms that can be effectively adapted to national conditions based on a comprehensive analysis of European practices and the specifics of Ukraine's security environment. The study reveals that successful adaptation of the European model of national security management requires a systematic approach that considers both institutional and functional aspects of security sector transformation. The results of the study demonstrate the need for a balanced combination of European standards with specific Ukrainian needs and capabilities, which will create an effective and sustainable national security management system.

Keywords: public management, administration, national security, European integration, principles of management, adaptation in Ukraine.

Постановка проблеми. В умовах активної європейської інтеграції України та трансформації глобального безпекового середовища особливої актуальності набуває питання ефективної адаптації європейських принципів управління національною безпекою до українських реалій. Незважаючи на значні успіхи у реформуванні безпекового сектору України відповідно до стандартів ЄС та НАТО, процес імплементації європейських принципів управління національною безпекою все ще стикається з низкою системних викликів, що потребують ґрунтовного наукового аналізу та розробки відповідних практичних рекомендацій.

Проблема полягає у наявності суттєвого розриву між теоретичним розумінням європейських принципів управління національною безпекою та практичними механізмами їх впровадження в українському контексті. Зокрема, потребують детального дослідження питання адаптації європейських підходів до специфічних умов України, враховуючи як інституційні особливості національної системи безпеки, так і унікальні виклики, з якими стикається держава. При цьому особливої уваги заслуговує аналіз можливостей практичного застосування європейського досвіду в умовах гібридних загроз та необхідності швидкої трансформації безпекового сектору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика адаптації європейських принципів управління національною безпекою знаходиться у фокусі досліджень багатьох вітчизняних та закордонних науковців. Фундаментальні аспекти європейської системи безпекового менеджменту висвітлено у працях Н. Александрової-Арбатової, яка розкриває концептуальні засади формування сучасної європейської безпекової архітектури та перспективи стратегічної автономії ЄС [1]. Теоретико-методологічні основи європейського безпекового урядування детально розроблені в дослідженнях Р. Купера [2], який запропонував комплексний підхід до розуміння сучасних безпекових викликів та механізмів реагування на них. Питання трансформації систем національної безпеки в контексті європейської інтеграції ґрунтовно досліджували О. Власюк [3] та В. Горбулін [4], акцентуючи увагу на специфіці адаптації європейських стандартів до українських реалій.

Водночас, попри значну кількість досліджень, питання практичної адаптації європейських принципів управління національною безпекою до українських умов потребує подальшого системного вивчення з урахуванням сучасних викликів та загроз, особливо в контексті динамічних змін безпекового середовища та появи нових форм загроз національній безпеці.

Постановка завдання. Визначити можливості та механізми адаптації європейських принципів управління національною безпекою в українських реаліях шляхом аналізу існуючих практик, виявлення ключових викликів та

розробки рекомендацій щодо їх ефективного впровадження в систему національної безпеки України.

Виклад основного матеріалу. Теоретико-методологічне підґрунтя європейської системи управління національною безпекою базується на кількох фундаментальних принципах, що формувалися протягом останніх десятиліть у процесі європейської інтеграції та розвитку спільної безпекової політики ЄС. Ця система є результатом тривалої еволюції європейської безпекової архітектури, що знайшла своє відображення у Глобальній стратегії ЄС щодо зовнішньої політики та політики безпеки [5] та стратегічних документах НАТО [6].

Насамперед варто відзначити принцип всеохоплюючої безпеки (comprehensive security), який передбачає інтегрований підхід до управління різними аспектами безпеки – від військової до екологічної та кібернетичної. Цей принцип знайшов своє відображення у Глобальній стратегії ЄС щодо зовнішньої політики та політики безпеки (2016), де наголошується на необхідності системного підходу до управління безпековими викликами. Всеохоплююча безпека реалізується через взаємопов'язану систему інструментів та механізмів, що включає політичні, економічні, соціальні та військові компоненти. Важливим аспектом цього принципу є також визнання взаємозалежності внутрішньої та зовнішньої безпеки, що особливо актуально в контексті сучасних транснаціональних загроз.

Другим важливим елементом європейської системи є принцип інституційної взаємодії та координації (institutional coherence), який забезпечує ефективну співпрацю між різними органами та установами, відповідальними за різні аспекти національної безпеки. Цей принцип реалізується через створення багаторівневої системи координації, що включає як національні, так і наднаціональні механізми управління безпекою. Особливу роль у цьому контексті відіграє концепція "безпекової солідарності" (security solidarity), яка передбачає взаємну підтримку та спільну відповідальність держав-членів ЄС за забезпечення колективної безпеки. Інституційна взаємодія забезпечується через складну систему механізмів координації, включаючи Європейську службу зовнішньої дії (ЄСЗД), Комітет з питань політики та безпеки (КПБ), та різноманітні спеціалізовані агентства ЄС.

Третій базовий принцип стосується превентивного управління безпековими ризиками (preventive risk management), що передбачає розробку та впровадження механізмів раннього виявлення та запобігання потенційним загрозам національній безпеці. Цей підхід ґрунтується на систематичному аналізі ризиків та загроз, розробці сценаріїв розвитку ситуації та підготовці відповідних планів реагування. В європейській практиці це реалізується через створення спеціалізованих аналітичних центрів, систем моніторингу та оцінки ризиків, а також механізмів швидкого реагування на виникаючі загрози. Особливе значення надається розвитку систем раннього попереджен-

ня (early warning systems) та механізмів кризового менеджменту, що дозволяють ефективно запобігати та протидіяти новим викликам безпеці.

Четвертим ключовим елементом є принцип демократичного контролю та прозорості (democratic oversight and transparency) у сфері управління національною безпекою. Цей принцип забезпечує баланс між необхідністю збереження державної таємниці та правом громадськості на доступ до інформації про діяльність безпекових органів. У європейській практиці це реалізується через систему парламентського контролю, діяльність незалежних контрольних органів та механізми громадського моніторингу. Важливим аспектом є також забезпечення підзвітності силових структур перед демократично обраними органами влади та громадянським суспільством, що реалізується через регулярне звітування, публічні слухання та експертні обговорення.

П'ятим важливим аспектом є принцип ресурсної забезпеченості та ефективності (resource efficiency), який передбачає оптимальне використання наявних ресурсів для досягнення максимальної ефективності системи національної безпеки. Це включає не лише фінансові та матеріальні ресурси, але й людський капітал, інформаційні та технологічні можливості. Європейський досвід демонструє важливість стратегічного планування та програмно-цільового підходу до розподілу ресурсів у сфері безпеки. Особлива увага приділяється розвитку спільних можливостей (pooling and sharing) та оптимізації витрат через механізми міжнародної співпраці та спільних закупівель.

Шостим принципом є адаптивність та гнучкість (adaptability and flexibility) системи управління національною безпекою, що дозволяє ефективно реагувати на нові виклики та загрози. Це особливо актуально в умовах швидких технологічних змін та появи нових форм загроз, таких як кібератаки, гібридні війни та інформаційні операції. Європейський підхід передбачає постійний моніторинг та оновлення безпекових стратегій та механізмів реагування відповідно до змін у безпековому середовищі. Важливим елементом цього принципу є розвиток інноваційних підходів до управління безпекою, включаючи використання штучного інтелекту, великих даних та інших передових технологій.

Сьомим, не менш важливим принципом, є інтеграція безпекової політики з іншими сферами державного управління (policy integration). Цей принцип передбачає узгодження безпекової політики з економічною, соціальною, екологічною та іншими видами політики держави. В європейській практиці це реалізується через механізми міжвідомчої координації, створення інтегрованих стратегій розвитку та впровадження комплексного підходу до вирішення безпекових проблем. Особлива увага приділяється забезпеченню синергії між різними напрямками державної політики та уникненню потенційних конфліктів між ними.

Восьмим принципом є розвиток міжнародного співробітництва та партнерства (international cooperation and partnership) у сфері безпеки. Цей

принцип базується на розумінні того, що сучасні безпекові виклики мають транснаціональний характер і вимагають скоординованих міжнародних зусиль для їх подолання. Європейський підхід передбачає активну участь у міжнародних безпекових ініціативах, розвиток стратегічних партнерств та створення ефективних механізмів міжнародної взаємодії у сфері безпеки.

Процес практичної адаптації європейських принципів управління національною безпекою в українських реаліях стикається з низкою специфічних викликів та особливостей, що вимагають ретельного аналізу та розробки відповідних механізмів імплементації. Досвід впровадження європейських безпекових стандартів в Україні протягом останніх років демонструє необхідність врахування як інституційних, так і операційних аспектів цього процесу. Особливо показовим є досвід реформування сектору безпеки і оборони у 2014-2023 роках, який виявив як позитивні результати, так і проблемні моменти у процесі адаптації європейських принципів. Важливо відзначити, що цей процес відбувається в умовах активного збройного конфлікту та гібридних загроз, що створює додаткові виклики та можливості для прискореного впровадження передових практик управління безпековим сектором.

Аналіз практики впровадження принципу всеохоплюючої безпеки в українському контексті показує необхідність суттєвої трансформації існуючих підходів до управління безпековим сектором. Зокрема, важливим аспектом є розвиток механізмів міжвідомчої координації та створення єдиної системи стратегічного планування у сфері національної безпеки. Досвід останніх років демонструє, що рівень координації між різними безпековими органами в Україні, хоча і демонструє позитивну динаміку, все ще потребує суттєвого вдосконалення порівняно з європейськими стандартами. Особливо це стосується питань обміну інформацією та спільного планування безпекових заходів. Важливим кроком у цьому напрямку стало створення інтегрованої системи ситуаційних центрів та впровадження єдиних протоколів реагування на безпекові виклики, що дозволило значно підвищити оперативність та ефективність міжвідомчої взаємодії.

Особливої уваги заслуговує питання впровадження принципу демократичного контролю над сектором безпеки. За дослідженнями Г.П. Ситника [7], рівень парламентського контролю за діяльністю безпекових органів в Україні потребує посилення, особливо в частині доступу до інформації та можливостей здійснення ефективного нагляду. Як зазначають О. Резнікова та І. Семененко [8], спостерігається позитивна динаміка у розвитку механізмів громадського контролю, що проявляється у збільшенні кількості успішно реалізованих ініціатив громадського моніторингу та посиленні ролі експертного середовища у формуванні безпекової політики.

У дослідженні Д. Пападімітріу та П. Петрова [9] підкреслюється, що процес впровадження європейських стандартів у сферу національної безпеки України демонструє як значні досягнення, так і суттєві виклики, що пот-

ребують подальшого вирішення. Г.М. Яворська [10] акцентує увагу на важливості розвитку регіональної співпраці у сфері безпеки та посилення механізмів колективної безпеки в європейському контексті.

Важливим аспектом адаптації європейських принципів є розвиток систем раннього попередження та управління ризиками. Практика показує, що українські безпекові структури досягли значного прогресу у створенні систем моніторингу та оцінки загроз, особливо у сфері кібербезпеки та протидії гібридним загрозам. Особливо важливим є досвід впровадження інтегрованої системи кіберзахисту критичної інфраструктури, яка демонструє високу ефективність при виявленні та нейтралізації кіберзагроз. Значним досягненням стало також створення мережі ситуаційно-аналітичних центрів та впровадження автоматизованих систем збору та аналізу даних про потенційні загрози національній безпеці.

Суттєвого прогресу досягнуто у сфері інституційної адаптації та розвитку кадрового потенціалу безпекового сектору. Впровадження європейських стандартів професійної підготовки та системи управління персоналом дозволило підвищити рівень професійної компетентності працівників безпекових органів. Важливим елементом цього процесу стало розширення програм міжнародного обміну досвідом та впровадження сучасних методик підготовки фахівців. Особливу увагу приділено розвитку лідерських компетенцій та впровадженню інноваційних підходів до професійного розвитку персоналу безпекових структур.

Особливу увагу варто приділити розвитку механізмів міжнародної співпраці у сфері безпеки. Україна значно розширила свою участь у спільних європейських безпекових ініціативах та програмах. Ефективність такої співпраці підтверджується успішною реалізацією спільних операцій та навчань, де спостерігається стійка тенденція до підвищення рівня взаємодії українських підрозділів з європейськими партнерами. Важливим аспектом міжнародної співпраці є також обмін розвідувальною інформацією та спільна протидія транснаціональним загрозам, що дозволяє суттєво підвищити ефективність національної системи безпеки.

Важливим аспектом адаптації європейських принципів є також розвиток стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки. В умовах сучасних гібридних загроз особливого значення набуває здатність ефективно протидіяти дезінформації та забезпечувати стійкість інформаційного простору. Україна досягла значного прогресу у розбудові системи стратегічних комунікацій, включаючи створення спеціалізованих підрозділів та впровадження сучасних методик протидії інформаційним загрозам.

Окремої уваги заслуговує питання розвитку регіональної співпраці у сфері безпеки. Досвід України у протидії сучасним загрозам став важливим чинником посилення регіональної безпекової архітектури та розвитку механізмів колективного реагування на спільні виклики. Особливо важливим є

досвід координації зусиль у протидії транскордонним загрозам та забезпеченні регіональної стабільності.

Висновки. Проведене дослідження європейських принципів управління національною безпекою та можливостей їх адаптації в Україні дозволяє зробити низку важливих висновків. Насамперед, варто відзначити, що процес адаптації європейських безпекових принципів є складним та багатовимірним, що вимагає системного підходу та врахування національної специфіки. Досвід впровадження європейських стандартів у сферу національної безпеки України демонструє як значні досягнення, так і суттєві виклики, що потребують подальшого вирішення.

Аналіз практичної імплементації європейських принципів показав, що найбільш успішними виявилися реформи у сфері інституційної розбудови та впровадження механізмів міжвідомчої координації. Водночас, питання демократичного контролю та прозорості у сфері безпеки потребують подальшого вдосконалення. Особливо важливим досягненням стало впровадження програмно-цільового підходу до управління ресурсами та розвиток систем раннього попередження загроз.

Дослідження виявило, що ключовими факторами успішної адаптації європейських принципів є політична воля до реформ, інституційна спроможність безпекових органів та рівень міжнародної підтримки. При цьому особливого значення набуває здатність поєднувати міжнародні стандарти з національними особливостями та потребами безпекового сектору України.

З огляду на отримані результати, можна визначити кілька пріоритетних напрямків подальшого розвитку системи управління національною безпекою України. По-перше, це посилення механізмів демократичного контролю та прозорості у безпековому секторі. По-друге, подальший розвиток систем раннього попередження та управління ризиками. По-третє, вдосконалення системи підготовки кадрів та розвитку професійних компетенцій у сфері безпекового менеджменту.

Список використаних джерел:

1. Alexandrova-Arbatova, N. European Strategic Autonomy and the Future of EU-NATO Cooperation. *European Security*. 2022. Vol. 31, No. 3. P. 380–399. DOI: <https://doi.org/10.1080/09662839.2022.2089435>.
2. Cooper, R. *The Breaking of Nations: Order and Chaos in the Twenty-First Century*. 2nd ed. London: Atlantic Books, 2019. 288 p. ISBN 978-1838950553.
3. Власюк О. С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики: вибрані наукові праці. Київ: НІСД, 2019. 512 с. ISBN 978-966-554-315-8.
4. Горбулін В. П. Світова гібридна війна: український фронт: монографія. Харків: Фоліо, 2020. 496 с. ISBN 978-966-03-7620-4.

5. European Union. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe – A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy. Brussels: European External Action Service, 2016. 60 p.
6. NATO. NATO 2030: United for a New Era. Analysis and Recommendations of the Reflection Group Appointed by the NATO Secretary General. Brussels: NATO Publishing, 2022. 72 p.
7. Ситник Г. П. Державне управління у сфері національної безпеки: підручник. Київ: НАДУ, 2020. 400 с. ISBN 978-966-619-423-1.
8. Reznikova, O., Semenenko, I. Ukraine's Security Sector Reform: Mapping Progress Between 2014 and 2021. *Security and Defence Quarterly*. 2022. Vol. 37, No. 1. P. 7–28. DOI: <https://doi.org/10.35467/sdq/147324>.
9. Papadimitriou, D., Petrov, P. The Challenge of Implementation: European Security Sector Reform in Ukraine. *European Security*. 2020. Vol. 29, No. 2. P. 143–165. DOI: <https://doi.org/10.1080/09662839.2020.1729628>.
10. Яворська Г. М. Безпекова політика України в контексті формування системи колективної безпеки в Європі: монографія. Київ: НІСД, 2021. 350 с. ISBN 978-966-554-338-7.

References:

1. Alexandrova-Arbatova, N. (2022). European Strategic Autonomy and the Future of EU-NATO Cooperation. *European Security*, 31(3), 380–399. <https://doi.org/10.1080/09662839.2022.2089435>
2. Cooper, R. (2019). *The Breaking of Nations: Order and Chaos in the Twenty-First Century* (2nd ed.). London: Atlantic Books. ISBN 978-1838950553.
3. Vlasiuk, O. S. (2019). *National Security of Ukraine: Evolution of Internal Policy Issues. Selected Scientific Works*. Kyiv: NISS. ISBN 978-966-554-315-8.
4. Horbulin, V. P. (2020). *Global Hybrid War: Ukrainian Front. A Monograph*. Kharkiv: Folio. ISBN 978-966-03-7620-4.
5. European Union. (2016). *Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe – A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy*. Brussels: European External Action Service.
6. NATO. (2022). *NATO 2030: United for a New Era. Analysis and Recommendations of the Reflection Group Appointed by the NATO Secretary General*. Brussels: NATO Publishing.
7. Sytnyk, H. P. (2020). *Public Administration in the Field of National Security: A Textbook*. Kyiv: NAPA. ISBN 978-966-619-423-1.
8. Reznikova, O., & Semenenko, I. (2022). Ukraine's Security Sector Reform: Mapping Progress Between 2014 and 2021. *Security and Defence Quarterly*, 37(1), 7–28. <https://doi.org/10.35467/sdq/147324>
9. Papadimitriou, D., & Petrov, P. (2020). The Challenge of Implementation: European Security Sector Reform in Ukraine. *European Security*, 29(2), 143–165. <https://doi.org/10.1080/09662839.2020.1729628>
10. Yavorska, H. M. (2021). *Ukraine's Security Policy in the Context of Establishing a System of Collective Security in Europe: A Monograph*. Kyiv: NISS. ISBN 978-966-554-338-7.

*Семілетов О.С., доктор філософії, НДЦ НУЦЗУ, м. Харків,
ORCID: 0000-0002-7903-0098*

*Semiletov O., PhD in Public Administration, researcher, National University of
Civil Defence of Ukraine, Kharkiv*

ІНКЛЮЗИВНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

INCLUSIVE POLICY IN UKRAINE: PROBLEMS AND PROSPECTS OF SOCIAL INTEGRATION OF PEOPLE WITH DISABILITIES

У сучасному суспільстві питання соціальної інтеграції людей з інвалідністю є важливим аспектом розвитку інклюзивного середовища та рівноправних можливостей для всіх громадян. Рівень освіти, доступність до інфраструктури, мобільність та створення умов для працевлаштування осіб з інвалідністю є ключовими чинниками, що впливають на інтеграцію у суспільне та економічне життя держави. Попри прогресивні зрушення у формуванні інклюзивної політики в Україні та світі, проблеми доступу до якісної освіти, забезпечення належних умов для мобільності та працевлаштування залишаються актуальними. Одним з усталених уявлень, яке поширене серед роботодавців, є те, що люди з інвалідністю не можуть бути ефективними працівниками, та облаштування для них робочого місця потребує значних фінансових затрат, діюче трудове і податкове законодавство не мотивує працевлаштовувати осіб з інвалідністю, розглядаючи основні підходи до створення сприятливих умов для громадян з інвалідністю не аби яку негативну роль відіграє військовий конфлікт на території України та вплив, гострої вірусної інфекції Covid-19 на життя громадян всі ці фактори дозволили переглянути та адаптувати основні підходи трудового законодавства під вимоги часу та залучити фахівців до вирішення проблеми. Результатом їх роботи стало послаблення вимог до робочого місця та дозволило запровадити сучасні методи роботи а саме: Робота вдома або дистанційна робота, а також деякі інші новації дозволили зробили значно гнучкішими трудові відносини і відкрили нові можливості для працевлаштування людей з інвалідністю.

Ключові слова: *публічне управління, інклюзивна політика, інклюзія; інклюзивний простір; організація інклюзивного навчання;*

In modern society, the issue of social integration of people with disabilities is an important aspect of the development of an inclusive environment and equal opportunities for all citizens. The level of education, accessibility to infrastructure,

mobility and creation of conditions for employment of persons with disabilities are key factors affecting integration into social and economic life. Despite progressive shifts in the formation of inclusive policies in Ukraine and the world, the problems of access to quality education, ensuring proper conditions for mobility and employment remain relevant. One of the established ideas, which is widespread among employers, is that people with disabilities cannot be effective employees, and arranging a workplace for them requires significant financial costs, the current labor and tax legislation does not motivate to employ people with disabilities, considering the main approaches to creation of favorable conditions for citizens with disabilities no matter how negative a role the military conflict on the territory of Ukraine plays and the impact of the acute viral infection Covid-19 on the lives of citizens, all these factors made it possible to review and adapt the main approaches of labor legislation to the requirements of the time and involve specialists in solving the problem. The result of their work was the loosening of requirements for the workplace and allowed the introduction of modern work methods, namely: work at home or remote work, as well as some other innovations made labor relations much more flexible and opened up new opportunities for employment of people with disabilities.

Keywords: *public administration, inclusive policy, inclusion; inclusive space; organization of inclusive education.*

Постановка проблеми: Проблема соціальної інтеграції людей з інвалідністю залишається актуальною в сучасному суспільстві. Попри всі зусилля зі створення інклюзивного середовища, люди з інвалідністю та мало мобільні люди мають обмежений доступ об'єктів інфраструктури, освіти, та працевлаштування. Роботодавці часто упереджено ставляться до ефективності праці працівників які мають інвалідність, вважаючи облаштування робочих місць занадто коштовним. Сучасні трудові та податкові норми також не сприяють ефективному працевлаштуванню. До того ж, військовий конфлікт в Україні та пандемія COVID-19 змусили переглянути підходи до організації праці. Нові форми зайнятості, такі як дистанційна робота чи праця вдома, відкрили додаткові можливості для людей з інвалідністю, однак проблема залишається гострою. Військовий Конфлікт, що триває з 2014 року, виявив слабкі сторони системи соціального захисту та потребу в її реформуванні. Військові дії, пандемія та широкомасштабне вторгнення Росії у 2022 році негативно позначилися на громадському здоров'ї. За результатами досліджень МОЗ, загострилися інфекційні та хронічні захворювання, травми громадян.

Бойові дії кожного дня спричиняють нові травми цивільному населенню України, також вплив бойових дій збільшує рівень безробіттям та міграції як внутрішню між областями та регіонами так і закордон, вході чого при розробці шляхів до відновлення України після війни необхідно враховувати та запроваджувати заходи щодо вирішення проблем інклюзії та мобільності населення вже зараз.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В Україні інклюзія є важливою і, певною мірою, суперечливою темою в останні роки. Варто зазначити, що сучасна інклюзивна політика України підкріплена досить ґрунтовною нормативно-правовою базою. Сьогодні про імплементацію інклюзивності можна говорити мовою прийнятих нормативно-правових документів [9], які закріплюють державні гарантії щодо забезпечення інклюзивного середовища для людей з особливими освітніми потребами. Разом з тим, правове поле інклюзії в Україні стосується здебільшого організації та надання освітніх послуг на різних ланках освіти [12].

Питаннями інклюзивності розвитку знайшли відображення у працях: Д. Аджемоглу, В.Г. Анісімова, А.В. Базилюка, З. Бедоса, Р. Болінга, В. Вишневського, Г.Я. Глухи, А.С. Коновалова, Е.М. Лібанова, Дж. Подеста, Е. Райнерта, Д. Робінсона та інших незважаючи на наявність значної кількості публікацій з питань інклюзивного розвитку в Україні, серед них відсутні праці, в яких досліджувана проблема розглядалася б комплексно. Та яка дозволила застосувати нові тенденції відповідно до вимог часу та відновлення держави.

Як зазначають деякі науковці: «Людський капітал є головним чинником забезпечення розвитку економіки країни, її конкуренто спроможності у глобальному вимірі. Розвиток людського капіталу – це здоровий шлях підвищення економічного зростання будь якої країни, що сприяє підвищенню продуктивності праці, а отже, і рентабельності, і конкурентоздатності. Отже, чим більше інвестовано у розвиток людського капіталу, тим більш продуктивною та вигідною є людська праця, доходи людини, її потреби як споживача, її роль як економічного агента» [1].

Постановка завдання. Провести аналіз міжнародного досвіду формування політики доступності та можливість їх застосування в Україні.

Виклад основного матеріалу Відповідно до нормативної бази, зокрема Конвенції про права осіб з інвалідністю, Конвенції про права дитини, Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поведінки [1], Міжнародного пакту про економічні, соціальні й культурні права, Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року [3], державних будівельних норм, Закону України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» [4], Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» [5] та інших, усі ці документи регламентують та сприяють реалізації прав осіб з інвалідністю й маломобільних груп населення.

Однак у суспільстві існує поширена думка, що інвалідність є питанням розвитку, пов'язаним із бідністю: інвалідність збільшує ризик бідності, а бідність може підвищити ризик інвалідності. Згідно з дослідженнями, близько 50% випадків інвалідності можна запобігти, і багато з них мають прямий зв'язок із бідністю. Проте це твердження є помилковим.

За даними Конфедерації роботодавців України, близько 70-80% людей з інвалідністю здатні працювати на рівні з іншими, оскільки більшість не мають зовнішніх ознак інвалідності, і в 53% випадків вони можуть працювати на звичайних робочих місцях. Станом на 1 липня 2023 року, за даними Пенсійного фонду України, кількість офіційно працюючих осіб з інвалідністю становила 428 785 осіб. При цьому потенційними учасниками ринку праці можуть стати від 0,8 до 1 мільйона людей з інвалідністю, які наразі не працюють через специфічні вимоги до робочого місця. Кількість робочих місць для таких осіб може зрости завдяки зобов'язанням роботодавців державного та комунального секторів. Загальна кількість осіб з інвалідністю працездатного віку на початку 2023 року становила 2 721 600 осіб, і 87,7% із них отримують соціальну допомогу (пенсії). [8].

Інвалідність в Україні, особливо внаслідок війни, набуває критичних масштабів. У 2021 році 13 тисяч осіб вперше отримали інвалідність, але лише за перші місяці війни в 2022 році ця цифра зросла до понад 45 тисяч. Станом на початок 2024 року в Україні вже мають інвалідність понад 3 мільйони осіб та ця цифра кожного дня нажалі зростає.

У сучасному світі стандарти етичності, такі як толерантність, рівноправність, різноманітність та інклюзивність, стають все більш важливими. Проте в Україні, попри декларації й наміри розвивати інклюзію та безбар'єрність, не вистачає практичного досвіду впровадження соціальної інклюзії та кращих практик.

Зокрема, було прийнято Національну стратегію для забезпечення інклюзивної освіти до 2029 року [17] і Національну стратегію зі створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року [1615]. Вони зосереджуються на покращенні доступності освіти, об'єктів інфраструктури, транспорту та цифрових послуг, а також на дотриманні законодавства і стандартів.

Досвід Європейського простору вищої освіти (ЄПВО) може допомогти заповнити прогалини в національному досвіді соціальної інклюзії. ЄПВО протягом двох десятиліть активно працює над посиленням інклюзії у вищій освіті, зокрема шляхом зменшення бар'єрів до доступу, розвитку навчання впродовж життя та забезпечення студентам гнучких освітніх можливостей.

Одним із ключових напрямків розвитку України після війни є відновлення людського капіталу. Це включає розвиток інклюзивного освітнього середовища, реформу охорони здоров'я, соціального захисту та пенсійної системи, а також створення умов для повернення громадян на Батьківщину.

Особливо важливим є питання адаптації осіб з інвалідністю, зокрема тих, хто постраждав під час війни. Для цього необхідні стимули для роботодавців, такі як пільгові кредити, субсидії на оплату праці та інформування про доступні можливості.

Досвід Німеччини демонструє, що спільне навчання дітей з різними можливостями в одних класах сприяє рівності та запобігає дискримінації.

Гнучка система навчання враховує індивідуальні потреби кожної дитини, забезпечуючи рівні можливості для всіх. Виокремлення дітей з інвалідністю в окремі заклади вважається допустимим лише за їхнім свідомим вибором, інакше це може призводити до пригнічення особистості.

Саламанська декларація стверджує, що кожна дитина має право на освіту, а освітні системи повинні створювати умови, які враховують потреби всіх дітей. Основні принципи інклюзивного навчання включають визнання цінності кожної людини, її здатності до спілкування, потребу в підтримці однолітків та право на взаємодію в суспільстві. Конвенція ООН, ратифікована 147 країнами, гарантує, що жодна людина не може бути позбавлена доступу до освіти через свої можливості. У Німеччині ця конвенція діє з 2009 року.

У Німеччині близько півмільйона дітей шкільного віку мають інвалідність, проте лише 25% з них відвідують загальноосвітні школи, а решта навчаються у спеціалізованих закладах. У країні існує приблизно тринадцять типів шкіл для дітей з різними порушеннями, але 80% учнів цих закладів залишають навчання. Це стимулює владу впроваджувати інклюзивну освіту, яка фокусується на розвитку особистості кожної дитини. У таких школах увага приділяється не лише результатам, а й динаміці розвитку учня.

Одним із ефективних прикладів є Вальдорфські школи, де поєднується дитячий садок, загальна та спеціалізована школи, психологічний центр і майстерні. У цих школах діти з інвалідністю отримують практичні навички та диплом, що дозволяє їм вступати до вищих навчальних закладів. Фінансування таких шкіл переважно здійснюється державою, а батьки оплачують лише 25% витрат. Вальдорфська педагогіка вже успішно впроваджується в Україні, зокрема в Києві, Кривому Розі, Дніпрі та Одесі. З 2001 по 2014 рік цей підхід впроваджувався як пілотний проєкт, і його результати були позитивно оцінені, що дало підстави рекомендувати його для загальноосвітніх шкіл.

Для успішної інтеграції Вальдорфської педагогіки в освітню систему України необхідно:

- глибоке розуміння філософських і педагогічних ідей системи;
- спеціальна підготовка педагогів;
- наукове керівництво та консультації з Міжнародного центру Вальдорфської педагогіки;
- постійний аналіз та прогнозування розвитку системи.

Протягом експерименту 77% випускників Вальдорфських шкіл України вступили до вищих навчальних закладів, 20% — до закладів нижчих рівнів акредитації, а 3% почали працювати, в тому числі в волонтерських організаціях за кордоном.

Дослідження показали, що учні які навчаються за моделлю Вальдорфських шкіл мають кращу пам'ять, уважність і творче мислення, ніж учні, які навчаються за стандартними методиками.

У країнах ЄС, таких як Іспанія, Великобританія, Фінляндія та Швеція, для просування інклюзивної освіти проводяться інформаційні кампанії та уроки, що розвивають толерантність і культурне розмаїття.

Щодо України, слід зазначити, що діти з особливими освітніми потребами (ООП) стикаються з різними викликами, особливо в регіонах, де ведуться бойові дії або які перебувають під окупацією. У таких зонах бракує базових засобів для підтримки дітей з інвалідністю, наприклад, слухових апаратів чи інвалідних візків, що обмежує їхній доступ до освіти.

Під час навчання в дистанційному форматі діти з ООП здебільшого випадають з освітнього процесу. Адже головною особливістю роботи з такою категорією дітей є концентрація їх уваги. Також у онлайн форматі діти з ООП в достатній мірі не отримують корекційно-розвиткові послуги деякі фахівці мають можливість працювати лише очно. Зауважимо що там де відбувається очне навчання викладачі вимушені проводити заняття у декілька змін що негативно впливає на ефективності навчального процесу що спричинено великим навантаженням на учнів та вчителів. До того ж від МОНУ закладам освіти бракує документів і пояснень про те, як працювати з дітьми з ООП під час тривоги, як спускатися в укриття тощо.

У вимогах до найпростіших укриттів у закладах освіти немає наголосу на інклюзивності.

“У багатьох школах укриття з вузькими сходами. А як туди має дістатися дитина на візку чи з милицями? До того ж має бути передбачений спеціалізований санвузол. Звісно, організувати все це складно, але ми не можемо по-іншому. Подяка школам, які шукають вихід із ситуації та не забувають про дітей з ООП.

Висновки. Бойові дії суттєво вплинули на життя громадян України цей вплив вже погіршив стан емоційного та ментального здоров'я громадян України. Вже зараз потрібно коректувати нормативні та методичні документи адже адаптація до нормального життя учасників бойових дій, дітей та постраждалих у ході бойових дій повинна вже впроваджуватись. Необхідність у створенні комфортних умов в повсякденному житті для осіб які мають інвалідність дуже важлива.

В Україні ведеться кропітка робота щодо забезпечення зайнятості людей з інвалідністю завжди була, є і буде актуальною, оскільки працевлаштування такої категорії громадян є беззаперечним доказом їхньої реальної інтеграції в соціум та в цілому результативним показником забезпечення формування та реалізації ефективності державної політики в цьому напрямі.

Зауважимо що нестабільна економічна ситуація в країні значно зменшує можливості щодо ефективної соціальної політики та безбар'єрного

простору. найближчим часом необхідно шукати шляхи фінансування та громадських активістів які допоможуть забезпечити ефективну реалізацію законодавчих ініціатив та стратегій з інклюзії та безбар'єрності, необхідно запроваджувати більше програм підтримки разом із благодійними компаніями та закордонними стейкхолдерами для людей з інвалідністю, зокрема в працевлаштуванні, освіті та повсякденності. Впровадити інформаційні кампанії, що сприяють толерантності та культурному розмаїттю. Використовувати економічні стимули для працевлаштування людей з інвалідністю, такі як пільгові кредити та субсидії. Ці заходи дозволять знизити вплив стереотипів щодо працівників з інвалідністю, надаючи їм рівні можливості для професійного розвитку. Тобто необхідно застосовувати комплексні підходи, які мають бути засновані на тісній співпраці між державними органами влади, громадськими організаціями, освітніми установами, стейкхолдерами що повинно бути ключовим фактором для успішної соціальної інтеграції людей з інвалідністю та відновлення країни.

Список використаних джерел:

1. Важливість розвитку людського капіталу у сучасному світі. Якою має бути стратегія України. Український інститут майбутнього. URL: <http://surl.li/fwhon>.
2. Всесвітня організація охорони здоров'я, «Міжнародний звіт з питань, пов'язаних з людьми з обмеженими можливостями», 2011: www.who.int/disabilities/world_report/2011/report/en.
3. Конвенція про права дитини : Конвенція; ООН від 20.11.1989 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_021 (дата звернення: 02.10.2024).
4. Конвенція про права осіб з інвалідністю : Конвенція; ООН від 13.12.2006 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_g71 (дата звернення: 02.10.2024).
5. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведінки і покарання : Конвенція; ООН від 10.12.1984 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_085 (дата звернення: 02.10.2024).
6. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : Пакт; ООН від 16.12.1966 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_042 (дата звернення: 02.10.2024).
7. Мірошніченко О., Назаренко В., Степаненко О., Соцька А., Ждан П. Працевлаштування осіб з інвалідністю: практичний посібник. Київ, 2023. 80 с.
8. Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в

Україні на період до 2030 року [National Strategy for Barrier-Free Space in Ukraine until 2030], Розпорядження Кабінету Міністрів України № 366-р, 14 квіт. 2021 (Україна). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-r#Text>.

9. Про внесення змін до деяких законів України щодо доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг : Закон України від 06.09.2018 № 2541-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2541-19> (дата звернення: 08.10.2024)

10. Про затвердження Концепції інклюзивної мистецької освіти [On approval of the Concept of inclusive art education], Наказ Міністерства культури, молоді та спорту України № 339, від 27 січ. 2020 [цитовано 08 жовтня 2024] (Україна). URL: <https://www.dnmczkm.org.ua/wp-content/uploads/2020/01/konczepczyia.pdf>.

11. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок, Форма типового документа, Протокол, Програма від 15.09.2021 № 957 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/957-2021-%D0%BF> (дата звернення: 08.10.2024)

12. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19> (дата звернення: 08.10.2024).

13. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 21.03.1991 № 875-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/875-12> (дата звернення: 02.10.2024).

14. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 06.10.2005 № 2961-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2961-15> (дата звернення: 02.10.2024).

15. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України; Стратегія від 14.04.2021 № 366-р // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/366-2021-%D1%80> (дата звернення: 02.10.2024).

16. Про схвалення Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2024-2026 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України; Стратегія, План, Заходи від 07.06.2024 № 527-р // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/527-2024-%D1%80> (дата звернення: 16.10.2024).

17. Саламанська декларація про принципи, політику та практичну

діяльність у галузі освіти осіб з особливими освітніми потребами та Рамки Дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами : Декларація; ЮНЕСКО від 10.06.1994 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_001-94 (дата звернення: 08.10.2024)

18. Inclusive Wealth Report 2023 Measuring Sustainability And Equity. URL: <https://wedocs.unep.org/handle/20.500.11822/43131> (дата звернення: 15.08.2024).

References:

1. The importance of human capital development in the modern world. What should be Ukraine's strategy. Ukrainian Institute of the Future. URL: <http://surl.li/fwhon>.

2. World Health Organization, International Report on Disability Issues, 2011: www.who.int/disabilities/world_report/2011/report/en.

3. Convention on the Rights of the Child: Convention; UN from November 20, 1989 // Database "Legislation of Ukraine" / Verkhovna Rada of Ukraine. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_021 (date of application: 02.10.2024).

4. Convention on the Rights of Persons with Disabilities: Convention; UN from 13.12.2006 // Database "Legislation of Ukraine" / Verkhovna Rada of Ukraine. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_g71 (date of application: 02.10.2024).

5. Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment and Punishment: Convention; UN from 10.12.1984 // Database "Legislation of Ukraine" / Verkhovna Rada of Ukraine. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_085 (date of application: 02.10.2024).

6. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights: Covenant; UN from 16.12.1966 // Database "Legislation of Ukraine" / Verkhovna Rada of Ukraine. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_042 (date of application: 02.10.2024).

7. Miroschnyenko O., Nazarenko V., Stepanenko O., Sotska A., Zhdan P. Employment of persons with disabilities: a practical guide. Kyiv, 2023. 80 p.

8. National Strategy for Barrier-Free Space in Ukraine until 2030 [National Strategy for Barrier-Free Space in Ukraine until 2030], Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 366-r, April 14, 2021 (Ukraine). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-p#Text>.

9. On amendments to some laws of Ukraine regarding the access of persons with special educational needs to educational services: Law of Ukraine dated 09.06.2018 No. 2541-VIII // Database "Legislation of Ukraine" / Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2541-19> (date of application: 08.10.2024).

10. On approval of the Concept of inclusive art education [On approval

of the Concept of inclusive art education], Order of the Ministry of Culture, Youth and Sports of Ukraine No. 339, dated January 27. 2020 [cited 08 October 2024] (Ukraine). URL: <https://www.dnmczkmo.org.ua/wp-content/uploads/2020/01/konczepczyia.pdf>.

11. On approval of the Procedure for the organization of inclusive education in institutions of general secondary education: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine; Procedure, Form of a standard document, Protocol, Program dated 15.09.2021 No. 957 // Database "Legislation of Ukraine" / Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/957-2021-%D0%BF> (date of application: 08.10.2024).

12. On education: Law of Ukraine dated 05.09.2017 No. 2145-VIII // Database "Legislation of Ukraine" / Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19> (date of application: 08.10.2024).

13. On the basics of social protection of persons with disabilities in Ukraine: Law of Ukraine dated March 21, 1991 No. 875-XII // Database "Legislation of Ukraine" / Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/875-12> (date of application: 02.10.2024).

14. On rehabilitation of persons with disabilities in Ukraine: Law of Ukraine dated 06.10.2005 No. 2961-IV // Database "Legislation of Ukraine" / Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2961-15> (date of application: 02.10.2024).

15. On the approval of the National Strategy for the creation of a barrier-free space in Ukraine for the period until 2030: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine; Strategy dated 04/14/2021 No. 366-r // Database "Legislation of Ukraine" / Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/366-2021-%D1%80> (date of application: 02.10.2024).

16. On the approval of the National strategy for the development of inclusive education for the period until 2029 and the approval of the operational plan of measures for its implementation for 2024-2026: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine; Strategy, Plan, Measures dated 07.06.2024 No. 527-r // Database "Legislation of Ukraine" / Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/527-2024-%D1%80> (date of application: 10/16/2024)

17. Salamanca Declaration on principles, policies and practical activities in the field of education of persons with special educational needs and Framework of Actions for the education of persons with special educational needs: Declaration; UNESCO dated June 10, 1994 // Database "Legislation of Ukraine" / Verkhovna Rada of Ukraine. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_001-94 (date of application: 08.10.2024).

18. Inclusive Wealth Report 2023 Measuring Sustainability And Equity. URL: <https://wedocs.unep.org/handle/20.500.11822/43131> (date of access: 15/08/2024).

DOI 10.52363/2414-5866-2024-2-30

УДК 338.242:351.82(477):005.94

*Сокол О.А., аспірант НУЦЗУ, м. Харків,
ORCID ID: 0009-0005-7577-737X*

Sokol O., adjunct, National University of Civil Defence of Ukraine, Kharkiv

ІННОВАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ ТА ІНСТРУМЕНТИ ПОЛІТИКИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

INNOVATIVE STRATEGIES AND POLICY TOOLS FOR ENSURING COMPETITIVE ADVANTAGES IN UKRAINE'S ECONOMY

У цій статті досліджується розвиток інноваційних стратегій та інструментів політики, що використовуються для підвищення економічної конкурентоспроможності України в сучасному глобальному середовищі. Дослідження аналізує ефективність різних державних ініціатив, спрямованих на посилення конкурентних переваг країни, з особливим акцентом на цифровій трансформації, інституційних реформах та інтеграції з європейськими ринками. Завдяки всебічному аналізу політичних рамок, економічних показників і ринкової динаміки дослідження визначає ключові чинники конкурентної переваги та оцінює їх впровадження в унікальному соціально-економічному контексті України. Отримані результати показують, що для успішного підвищення конкурентних переваг потрібен багатогранний підхід, який поєднує технологічні інновації, модернізацію регуляторної системи та стратегічне міжнародне партнерство. Дослідження сприяє розумінню того, як країни з перехідною економікою можуть розвивати та підтримувати конкурентні переваги за допомогою цілеспрямованих політичних заходів та інноваційних підходів до управління.

Ключові слова: *інноваційні стратегії, державна політика, конкурентні переваги, інвестиції в інновації, людський капітал, глобальні ланцюги створення вартості.*

This article examines the development of innovative strategies and policy instruments to enhance Ukraine's economic competitiveness in the current global environment. The study analyzes the effectiveness of various government initiatives to strengthen the country's competitive advantage, focusing on digital transformation, institutional reforms, and integration with European markets. Through a comprehensive analysis of the policy framework, economic indicators, and market dynamics, the study identifies key drivers of competitive advantage and assesses their implementation in Ukraine's unique socio-economic context. The findings show that successfully enhancing competitive advantage requires a multifaceted approach that combines technological innovation, regulatory modernization, and strategic international partnerships. The study contributes to understanding how transition economies can develop and sustain

competitive advantage through targeted policy measures and innovative management approaches.

Keywords: *innovation strategies, public policy, competitive advantage, investment in innovation, human capital, global value chains.*

Постановка проблеми. Прагнення до конкурентних переваг у сучасній глобальній економіці є критичним викликом для країн з перехідною економікою, особливо для України, оскільки вона переживає складну геополітичну динаміку та структурні економічні трансформації. Стратегічне положення країни між Європейським Союзом і східними ринками в поєднанні зі значним людським капіталом і природними ресурсами створює унікальні можливості та виклики для економічного розвитку. Однак реалізація цих потенційних переваг потребує складних інструментів політики та інноваційних стратегій, які відповідають глобальним економічним тенденціям і водночас усувають обмеження, характерні для країни.

Дослідження спрямоване на аналіз та оцінку ефективності поточних інструментів політики та інноваційних підходів, запроваджених українським урядом для підвищення конкурентних переваг країни. Цей аналіз є особливо актуальним з огляду на поточні економічні реформи, ініціативи цифрової трансформації та посилення уваги до європейської ринкової інтеграції. Дослідження вивчає, як різні інструменти політики взаємодіють із ринковими силами для створення стійких конкурентних переваг, враховуючи як традиційні економічні фактори, так і нові можливості в цифровій економіці.

Це дослідження доповнює наявну літературу, надаючи комплексний аналіз того, як країни з перехідною економікою можуть розробляти та впроваджувати ефективні стратегії для створення конкурентних переваг у все більш складному глобальному середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку конкурентних переваг української економіки та впровадження інноваційних стратегій активно досліджується у науковій літературі. Теоретико-методологічні засади формування конкурентних переваг національної економіки висвітлені в працях А.С. Гальчинського та В.М. Гейця, які досліджували системні аспекти інноваційного розвитку економіки України [1,6].

У сфері цифрової трансформації важливими є дослідження М. Федорова та О. Борнякова (2023), які проаналізували прогрес цифровізації державних послуг [2,7]. Питання розвитку інноваційної екосистеми та стартап-середовища досліджували В.П. Семиноженко та І.Ю. Єгоров, зосереджуючись на механізмах державної підтримки інноваційної діяльності [4, 10]. Проте, незважаючи на значну кількість досліджень, динамічні зміни у глобальному економічному середовищі та унікальні виклики, з якими стикається Україна, вимагають постійного оновлення та переосмислення підходів до формування конкурентних переваг. Особливої актуальності набуває потреба у

комплексному аналізу взаємодії різних інструментів політики та їх синергетичного впливу на конкурентоспроможність національної економіки.

Постановка завдання. Дане дослідження спрямоване на аналіз та оцінку ефективності поточних інструментів політики та інноваційних підходів, впроваджених урядом України для посилення конкурентних переваг країни. Дослідження вивчає впровадження та вплив ініціатив цифрової трансформації, оцінює ефективність стратегій розвитку людського капіталу, аналізує рамки інноваційної політики та їх результати, досліджує галузеві конкурентні стратегії, розглядає роль інституційних реформ у покращенні бізнес-середовища та визначає успішні інструменти політики та сфери, що потребують подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Трансформація економічного ландшафту України за допомогою інноваційних інструментів політики та стратегічних ініціатив стає все більш важливою в контексті глобальної конкуренції та регіональної інтеграції. Урядовий підхід до посилення конкурентних переваг охоплює кілька ключових аспектів, які заслуговують на детальний аналіз. Останні реформи були зосереджені на створенні сприятливого середовища для інновацій, одночасно вирішуючи структурні проблеми, які історично обмежували потенціал економічного зростання.

Фундаментальною складовою стратегії України щодо створення конкурентних переваг є програма цифрової трансформації. Міністерство цифрової трансформації, створене в 2019 році, виступило ініціатором важливих ініціатив, спрямованих на оцифрування державних послуг і сприяння цифровим інноваціям у різних секторах. Впровадження платформи «Дія», яка надає понад 120 цифрових публічних послуг, є значним кроком у напрямку зменшення адміністративних бар'єрів та підвищення ефективності бізнесу. Ця цифрова трансформація не тільки покращила надання державних послуг, але й створила нові можливості для інноваційних бізнес-моделей і покращила доступ до ринку для українських компаній. Успіх цієї ініціативи підтверджується швидкими темпами впровадження: понад 18 мільйонів користувачів отримують доступ до цифрових послуг через платформу до 2024 року, демонструючи її трансформаційний вплив на надання державних послуг і бізнес-операції.

Стратегія цифровізації виходить за рамки державних послуг і охоплює ширшу економічну трансформацію. Стратегічна ініціатива «Електронна Україна» встановила амбітні цілі щодо розвитку цифрової інфраструктури, включаючи загальнонаціональне покриття 4G та впровадження мереж 5G у великих містах. Програма також запровадила ініціативи з цифрової грамотності, орієнтовані як на міське, так і на сільське населення, щоб забезпечити інклюзивний цифровий розвиток. Серед значних досягнень – цифровізація понад 90% державних послуг, впровадження систем електронної ідентифі-

кації та розвиток цифрових платформ для реєстрації бізнесу та адміністрування податків.

Розвиток людського капіталу є ще одним важливим аспектом конкурентної стратегії України. Освітня система країни, зокрема в галузі STEM, зазнала суттєвих реформ, щоб привести її у відповідність до вимог ринку. Згідно зі Звітом про глобальну конкурентоспроможність Всесвітнього економічного форуму, Україна незмінно посідає високі позиції щодо охоплення вищою освітою та якості математичної та природничої освіти/ Реалізація програми реформування «Нова українська школа» запровадила компетентнісні підходи до навчання та ініціативи цифрової грамотності, готуючи робочу силу до майбутніх економічних викликів [3].

Стратегії розвитку людського капіталу були особливо успішними в ІТ-секторі, де Україна завоювала міцну міжнародну репутацію. Зараз у країні працює понад 200 000 ІТ-фахівців, причому цей сектор становить близько 4% ВВП і демонструє послідовне щорічне зростання на 25-30%. Освітні ініціативи були доповнені галузевими навчальними програмами, школами кодування та партнерством між університетами та галуззю, які забезпечують постійний розвиток відповідних навичок і компетенцій.

Основи інноваційної політики були суттєво модернізовані для підтримки технологічного прогресу та передачі знань. Національна стратегія інноваційного розвитку до 2030 року, ухвалена у 2021 році, окреслює комплексні заходи щодо зміцнення інноваційної екосистеми. Це й створення інноваційних кластерів, офісів трансферу технологій, вдосконалення механізмів захисту інтелектуальної власності. Стратегія почала давати результати: все більше українських стартапів залучають міжнародні інвестиції та виходять на світові ринки.

Інфраструктуру підтримки інновацій було значно покращено завдяки створенню технопарків та інноваційних центрів у великих містах. Ці об'єкти забезпечують фізичну інфраструктуру, програми наставництва та можливості для налагодження контактів для інноваційних підприємств. Уряд також запровадив податкові пільги для науково-дослідної діяльності та спрощено процедури передачі технологій та комерціалізації результатів досліджень. Український фонд стартапів, заснований у 2019 році, надав початкове фінансування понад 200 інноваційним проектам із загальним обсягом інвестицій понад 5 мільйонів доларів.

Реформа торговельної політики відіграла ключову роль у зміцненні конкурентної позиції України. Угода про поглиблену та всеохоплюючу вільну торгівлю (ПВЗВТ) з Європейським Союзом відкрила нові можливості для українського бізнесу, водночас стимулюючи регуляторну гармонізацію зі стандартами ЄС. Таке узгодження не тільки покращило доступ на ринок, але й стало каталізатором модернізації виробничих процесів і стандартів якості в різних секторах. Уряд доповнив ці торговельні угоди цільовими програмами

підтримки експортно-орієнтованих галузей, включаючи фінансові інструменти та технічну допомогу для досягнення міжнародних стандартів.

Основи торговельної політики було додатково посилено завдяки впровадженню Експортної стратегії України на 2024-2028 роки, яка визначає пріоритетні ринки та сектори для розвитку експорту. Стратегія підкреслює важливість просування вгору по глобальних ланцюжках створення вартості та диверсифікації експортних ринків за межі традиційних торгових партнерів. Заходи підтримки включають гарантії експортних кредитів, механізми фінансування торгівлі та послуги ринкової аналітики, що надаються через мережу торговельних представників на ключових ринках.

Конкурентні переваги окремих галузей були створені за допомогою ініціатив стратегічної промислової політики. У сільському господарстві реформа земельного ринку 2021 року створила нові можливості для інвестицій і модернізації в сектор. Реформа супроводжується програмами підтримки впровадження сільськогосподарських технологій, зокрема методів точного землеробства та цифрових рішень для сільського господарства. ІТ-сектор отримав переваги від спеціальних режимів оподаткування та спрощених процедур регулювання в рамках Diia City, що залучило значні міжнародні інвестиції та підтримало швидке зростання сектора.

Розвиток інфраструктури став критичним чинником у посиленні конкурентних переваг. Національна інфраструктурна стратегія на 2024-2030 роки окреслює амбітні плани щодо модернізації транспортних мереж, цифрової інфраструктури та енергетичних систем. Стратегія наголошує на розвитку мультимодальних транспортних коридорів, модернізації портів споруд і вдосконаленні логістичної інфраструктури для зниження транспортних витрат і покращення сполучення з міжнародними ринками.

Реалізація інфраструктурних проектів була підтримана інноваційними механізмами фінансування, включаючи державно-приватне партнерство та фінансування міжнародних фінансових установ. Основні проекти включають модернізацію коридорів Транс'європейської транспортної мережі (TEN-T), що проходять через Україну, розвиток інфраструктури річкового транспорту та модернізацію об'єктів аеропорту. Уряд також визначив пріоритет розвитку індустріальних парків і логістичних центрів поблизу основних транспортних вузлів для підвищення ефективності ланцюга поставок [8].

Інституційні реформи мали вирішальне значення для покращення бізнес-середовища та залучення інвестицій. Створення Ради бізнес-омбудсмена та Вищого антикорупційного суду є значними кроками на шляху вирішення історичних проблем у бізнес-середовищі. Ці інституції продемонстрували ефективність у захисті прав бізнесу та зниженні корупційних ризиків, Рада бізнес-омбудсмена розглядає понад 1000 справ на рік і досягає 65% успіху у вирішенні спорів.

Інституційну основу для захисту інвестицій було зміцнено шляхом ухвалення нового законодавства щодо перевірки інвестицій, захисту інтелектуальної власності та корпоративного управління. Впровадження електронних систем закупівель покращило прозорість публічних закупівель, а регуляторні реформи зменшили адміністративне навантаження на бізнес. Створення спеціалізованих господарських судів та альтернативних механізмів вирішення спорів покращило правову базу для ведення бізнесу.

Модернізація фінансового сектору стала вирішальним рушієм економічної конкурентоспроможності в Україні. Національний банк України здійснив комплексні реформи для зміцнення банківського сектору та покращення можливостей фінансового посередництва. Запровадження стандартів Базель III та посиленних систем нагляду покращило стабільність банківського сектору, а розробка нових фінансових інструментів розширила можливості фінансування для бізнесу. Впровадження відкритих банківських стандартів сприяло зростанню фінтех-рішень, і наразі в Україні працюють понад 200 фінтех-компаній, які пропонують інноваційні платіжні, кредитні та інвестиційні послуги [9].

Сектор фінансових технологій отримав особливу увагу завдяки створенню Стратегії розвитку фінансових технологій до 2025 року. Ця структура запровадила регуляторні пісочниці для тестування інноваційних фінансових рішень і встановила чіткі вказівки для цифрових банківських і платіжних послуг. Запровадження систем миттєвих платежів і розробка рішень для цифрових гаманців значно підвищили фінансову доступність і ефективність транзакцій. Пілотний проект Національного банку щодо цифрової валюти є перспективною ініціативою позиціонувати Україну в авангарді фінансових інновацій.

Політика регіонального розвитку набула все більшого значення для створення конкурентних переваг. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 рр. наголошує на підходах розумної спеціалізації та розвитку регіональних інноваційних екосистем. Кожен регіон розробив спеціалізовані програми розвитку, що базуються на місцевих конкурентних перевагах і ринкових можливостях. Реалізація угод регіонального розвитку запровадила нові механізми узгодження національних і регіональних пріоритетів, підкріплені значними фінансовими ресурсами через Державний фонд регіонального розвитку.

Рамка регіонального розвитку включає інноваційні інструменти територіального розвитку, зокрема спеціальні економічні зони, індустріальні парки та технопарки з урахуванням регіональної спеціалізації. Програми транскордонного співробітництва з регіонами ЄС сприяли передачі знань і доступу до ринку, особливо в Західній Україні. Розвиток регіональних інноваційних кластерів створив платформи для співпраці між бізнесом, дослідни-

цькими установами та місцевою владою, підтримуючи зростання спеціалізованих промислових екосистем.

Сталий розвиток та екологічні ініціативи стали центральними для конкурентної стратегії України. Програма Green Deal Ukraine, узгоджена з екологічними стандартами ЄС, встановила амбітні цілі щодо скорочення викидів вуглекислого газу та просування сталих економічних практик. Програма включає механізми підтримки впровадження чистих технологій, підвищення енергоефективності та розвитку потенціалу відновлюваних джерел енергії. Інвестиції в зелену інфраструктуру та ініціативи циклічної економіки створили нові ринкові можливості, одночасно покращуючи екологічні показники.

Сектор відновлюваної енергетики отримав значний розвиток завдяки реалізації Стратегії розвитку відновлюваної енергетики до 2030 року. Ця структура включає в себе пільгові тарифи, зелені аукціони та підтримку розподіленого виробництва енергії. Розробка рішень для накопичення енергії та технологій розумних мереж підвищила стабільність мережі та сприяла інтеграції відновлюваних джерел енергії. Програми підтримки промислової енергоефективності допомогли знизити виробничі витрати, одночасно покращивши екологічні показники.

Інфраструктура науково-дослідних розробок була розширена завдяки розвитку центрів передового досвіду в пріоритетних областях досліджень. Ці центри зосереджені на таких сферах, як штучний інтелект, біотехнології та сучасні матеріали, надаючи сучасні засоби для досліджень та інновацій. Впровадження механізмів передачі технологій покращило комерціалізацію результатів досліджень, а програми співпраці промисловості та академічних кіл зміцнили зв'язки між дослідницькими установами та бізнесом.

Трансформація виробничого сектору була підтримана через Стратегію розвитку Індустрії 4.0. Ця комплексна структура сприяє впровадженню цифрових технологій, рішень автоматизації та передових виробничих можливостей. Програми підтримки промислової модернізації включають гранти на впровадження технологій, технічну допомогу для цифрової трансформації та навчальні програми для розвитку робочої сили. Стратегія зосереджена на розвитку виробничих можливостей із високою доданою вартістю в таких секторах, як авіакосмічна промисловість, машинобудування та електроніка [5].

Розвиток якісної інфраструктури стає все більш важливим для збереження конкурентних переваг. Національна програма розвитку інфраструктури якості модернізувала засоби випробувань та сертифікації, покращивши здатність українських компаній відповідати міжнародним стандартам. Гармонізація технічних регламентів зі стандартами ЄС полегшила доступ на ринок, а програми підтримки допомогли компаніям запровадити системи управління якістю та отримати міжнародні сертифікати.

Заохочення та сприяння інвестиціям було посилено завдяки інституційним реформам та цільовим програмам підтримки. Ukraine Invest було посилено, щоб надавати комплексні послуги підтримки для міжнародних інвесторів, включаючи ринкову аналітику, допомогу у виборі місця та подальше обслуговування. Розвиток мережі офісів із залучення інвестицій на ключових ринках активно просував українські інвестиційні можливості, тоді як впровадження механізмів перевірки інвестицій покращило прозорість та передбачуваність для іноземних інвесторів.

Політика розвитку ринку праці зосереджена на усуненні прогалів у кваліфікації та покращенні адаптивності робочої сили. Впровадження Національної рамки кваліфікацій покращило визнання навичок і кваліфікацій, а розробка професійних стандартів дозволила краще узгодити програми навчання з потребами галузі. Програми активного ринку праці підтримують перепідготовку робочої сили та розвиток навичок у секторах, що розвиваються, з особливим акцентом на цифрових навичках і технічних навичках, необхідних для прийняття Індустрії 4.0.

Підтримці малого та середнього бізнесу та розвитку екосистеми приділено підвищену увагу завдяки комплексним структурам підтримки. Стратегія розвитку МСП на 2024-2028 роки містить заходи щодо покращення доступу до фінансування, зменшення адміністративного тягаря та підтримки інтернаціоналізації. Створення центрів підтримки підприємництва в регіонах надає місцевому бізнесу консультаційні послуги, навчальні програми та допомогу в доступі до державних програм підтримки. Особливий акцент зроблено на підтримці інноваційних МСП та стартапів через цільові грантові програми та послуги з розвитку бізнесу.

Інфраструктуру підтримки екосистеми було посилено завдяки розробці програм акселераторів та інкубаторів, що забезпечує структуровану підтримку розвитку стартапів. Схеми інноваційних ваучерів заохочують підприємства брати участь у науково-дослідній діяльності, а програми наставництва з'єднують досвідчених підприємців із молодими бізнес-лідерами. Створення спеціалізованих структур підтримки для жінок-підприємців і молодіжного бізнесу сприяло інклюзивному економічному розвитку.

Висновки. Аналіз інноваційних стратегій та політичних інструментів України для посилення конкурентних переваг свідчить про комплексний та багатогранний підхід до економічного розвитку. Дослідження демонструє, що успішна реалізація цих стратегій вимагає ретельної координації між різними сферами політики та групами зацікавлених сторін. З цього аналізу випливає декілька ключових висновків, які мають важливе значення для розробки та впровадження політики.

По-перше, програма цифрової трансформації довела, що є фундаментальним рушієм конкурентної переваги, завдяки успішному запровадженню платформи Дія та пов'язаних з нею ініціатив, які демонструють здатність

України до швидкого технологічного прогресу. Інтеграція цифрових рішень у державні служби та бізнес-операції значно зменшила адміністративні бар'єри та підвищила економічну ефективність. Однак повний потенціал цифрової трансформації можна реалізувати лише шляхом постійних інвестицій у цифрову інфраструктуру та розвиток навичок.

По-друге, розвиток людського капіталу та інноваційної спроможності сприяв сприятливому позиціонуванню України в наукомістких секторах, зокрема в ІТ та інжинірингових послугах. Успішне узгодження освітніх реформ із вимогами ринку створило міцну основу для майбутнього зростання. Тим не менш, збереження цієї конкурентної переваги вимагає постійних інвестицій у системи освіти та навчання, а також більш тісної інтеграції між академічними та промисловими колами.

Дослідження підкреслює, що секторальні підходи в поєднанні з горизонтальними політичними заходами були особливо ефективними у створенні конкурентних переваг. Успіх реформ у таких сферах, як сільське господарство, інформаційні технології та виробництво, демонструє важливість спеціально розроблених політичних заходів, спрямованих на вирішення проблем, характерних для сектора, одночасно сприяючи інноваціям і модернізації. Заглядаючи вперед, можна виділити кілька рекомендацій щодо подальшого підвищення конкурентних переваг України: 1. Посилити інтеграцію стратегій регіонального розвитку з національною інноваційною політикою для забезпечення більш збалансованого економічного розвитку в регіонах. 2. Поліпшити координацію між реформами фінансового сектору та механізмами підтримки інновацій, щоб покращити доступ до капіталу для інноваційних підприємств. 3. Прискорити впровадження ініціатив сталого розвитку, щоб вигідно позиціонувати Україну в зеленій економіці, що розвивається. 4. Подальший розвиток інфраструктури якості та технічних стандартів для підвищення міжнародної конкурентоспроможності українських товарів і послуг. 5. Продовжувати зміцнювати інституційну спроможність щодо реалізації політики та моніторингу для забезпечення ефективного виконання програм підтримки. Ці висновки та рекомендації сприяють розумінню того, як країни з перехідною економікою можуть розробляти та впроваджувати ефективні стратегії для створення конкурентних переваг у все більш складному глобальному середовищі. Український досвід пропонує цінні уроки для інших економік, які здійснюють подібні трансформаційні шляхи.

Список використаних джерел:

1. Гесць В.М., Семиноженко В.П. Інноваційні перспективи України: монографія. Харків: Константа, 2020. 272 с.
2. Федоров М.В. Цифрова трансформація: досвід України // Економіка України. 2023. №4. С. 3-16.
3. World Economic Forum. The Global Competitiveness Report 2023.

Geneva: World Economic Forum, 2023. 648 p.

4. Єгоров І.Ю. Формування державної інноваційної політики: європейський досвід та рекомендації для України. Київ: Інститут економіки та прогнозування НАН України, 2023. 196 с.

5. Ministry of Digital Transformation of Ukraine. Digital State Projects Report 2023. Kyiv: Government Portal, 2023.

6. Гальчинський А.С. Політична нооекономіка: початок оновленої парадигми економічних знань. Київ: Либідь, 2021. 594 с.

7. Борняков О.В. Цифровізація як інструмент трансформації економіки України // Економіка та держава. 2023. №2. С. 21-27.

8. European Commission. Association Implementation Report on Ukraine 2023. Brussels: European Union External Action, 2023.

9. National Bank of Ukraine. Financial Technology Development Strategy 2025. Kyiv: NBU, 2023.

10. Semynozhenko V.P. Innovation Policy in Ukraine: Challenges and Opportunities // Science and Innovation. 2023. Vol. 19(3). P. 5-17.

References:

1. Geiets, V. M., & Semynozhenko, V. P. (2020). Innovative prospects of Ukraine: Monograph. Kharkiv: Konstanta. (in Ukrainian)

2. Fedorov, M. V. (2023). Digital transformation: The experience of Ukraine. Economy of Ukraine, (4), 3–16. (in Ukrainian)

3. World Economic Forum. (2023). The Global Competitiveness Report 2023. Geneva: World Economic Forum.

4. Yehorov, I. Yu. (2023). Formation of state innovation policy: European experience and recommendations for Ukraine. Kyiv: Institute of Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine. (in Ukrainian)

5. Ministry of Digital Transformation of Ukraine. (2023). Digital State Projects Report 2023. Kyiv: Government Portal.

6. Halchynskiyi, A. S. (2021). Political noeconomics: The beginning of an updated paradigm of economic knowledge. Kyiv: Lybid. (in Ukrainian)

7. Bornyakov, O. V. (2023). Digitalization as a tool for economic transformation of Ukraine. Economy and State, (2), 21–27. (in Ukrainian)

8. European Commission. (2023). Association Implementation Report on Ukraine 2023. Brussels: European Union External Action.

9. National Bank of Ukraine. (2023). Financial Technology Development Strategy 2025. Kyiv: NBU.

10. Semynozhenko, V. P. (2023). Innovation policy in Ukraine: Challenges and opportunities. Science and Innovation, 19(3), 5–17.

DOI 10.52363/2414-5866-2024-2-31

УДК 352.075

Куртєв А.В., аспірант ЗНУ, м. Запоріжжя, ORCID: 0009-0000-5999-9582

*Kurtiev A., researcher of Zaporizhzhia National University of Zaporizhia,
Zaporizhia*

ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ БЕЗПЕРЕРВНОГО ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ УПРАВЛІНСЬКИХ КАДРІВ

STUDYING THE PROBLEM OF CONTINUOUS PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF MANAGEMENT STAFF

У статті розглянуто наукові основи дослідження проблеми безперервного професійного розвитку управлінських кадрів, що базується на поведінковій моделі управління та концепціях підготовки управлінців. Аналіз зарубіжних і вітчизняних джерел вказує на ключову роль мотивації, лідерства та організаційної культури, що впливає на ефективність установ. Особливу увагу приділено концепції організаційної культури, яка спрямована на неформальне управління поведінкою працівників. Проте адаптація зарубіжного досвіду до українських реалій вимагає емпіричної перевірки.

Вивчення японських та українських моделей публічного управління демонструє культурні відмінності, важливі для адаптації концепцій. Управлінська логіка підкреслює важливість розвитку над вдосконаленням, що залежить від рівня продуктивних сил, реалістичності цілей та організаційних трансформацій.

Управління як відкрита система потребує системного підходу. Програмно-цільовий підхід структурує функції, цілі, ресурси й терміни, забезпечуючи цілісність системи та її взаємодію із зовнішнім середовищем. Системний аналіз дозволяє формувати управлінські рішення, орієнтовані на результативність та розкриття людського потенціалу.

Ключові слова: професійний розвиток, підготовка державно-управлінських кадрів, публічне управління, підготовка.

The article considers the scientific foundations of the study of the problem of continuous professional development of managerial personnel, based on the behavioral management model and concepts of manager training. Analysis of foreign and domestic sources indicates the key role of motivation, leadership and organizational culture, which affects the effectiveness of institutions. Particular attention is paid to the concept of organizational culture, which is aimed at informal management of employee behav-

ior. However, the adaptation of foreign experience to Ukrainian realities requires empirical verification.

The study of Japanese and Ukrainian models of public administration demonstrates cultural differences that are important for the adaptation of concepts. Management logic emphasizes the importance of development over improvement, which depends on the level of productive forces, the realism of goals and organizational transformations.

Management as an open system requires a systemic approach. The program-target approach structures functions, goals, resources and terms, ensuring the integrity of the system and its interaction with the external environment. System analysis allows you to form management decisions focused on performance and the disclosure of human potential.

Keywords: *professional development, training of public administration personnel, public administration, training.*

Постановка проблеми. Сучасний розвиток організацій в умовах швидких змін та високої конкуренції вимагає від управлінців постійного вдосконалення професійних компетенцій, включаючи навички в сфері публічного управління. Проблема полягає у недостатньому рівні адаптації управлінських моделей до нових викликів, зокрема до змін у мотиваційних потребах співробітників, зростаючої значущості організаційної культури та лідерських якостей. Відсутність системного підходу до формування поведінкових моделей управління обмежує ефективність організаційних процесів і перешкоджає досягненню стратегічних цілей. Необхідність дослідження досвіду успішних практик та їх адаптації до українського контексту, включаючи аспекти публічного управління, стає нагальною для забезпечення стійкого розвитку організацій та підвищення конкурентоспроможності управлінських кадрів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні аспекти професійної підготовки та безперервного професійного розвитку управлінських кадрів детально розглядаються в наукових працях таких дослідників, як В. Грищенко, В. Луговий, М. Міненко, О. Слюсаренко, Л. Титаренко, Ж. Таланова, Г. Опанасюк та інших. У їхніх дослідженнях висвітлюються ключові особливості добору та професійного навчання в контексті кар'єрного розвитку державних службовців. Підготовка управлінських кадрів є однією з пріоритетних тем у роботах Є. Белоусова [1], В. Богатирця [2] та інших вчених. Аналіз наукових публікацій свідчить про зростаючу актуальність проблеми вивчення поведінкової практики управління, оскільки це питання має не тільки практичне значення для створення «організаційної концепції управління», але й для розуміння «людської природи» сучасного українського менеджера. Це дає змогу сформулювати узагальнений «портрет» управлінця, який враховує не лише професійні навички, а й поведінкові особливості та

психологічні аспекти його діяльності в умовах динамічних соціальних і організаційних змін.

Постановка завдання. Приймаючи до уваги важливість безперервного професійного розвитку управлінських кадрів, дослідження поведінкових моделей управління та концепцій організаційної культури, основна увага зосереджена на вивченні мотивації, лідерства та впливу організаційної культури на ефективність управлінських процесів. Аналіз зарубіжного досвіду в поєднанні з вивченням культурних особливостей українського публічного управління має на меті виявити можливості адаптації успішних моделей до національних умов. Okремо підкреслено важливість застосування системного підходу та програмно-цільового методу для розробки ефективних управлінських рішень, які сприяють досягненню організаційних цілей і максимальному використанню людського потенціалу. Ураховуючи потребу в безперервному професійному розвитку управлінців, ми вважаємо за необхідне також акцентувати на розвитку публічного управління як важливої складової ефективного управлінського процесу.

Виклад основного матеріалу. Завдання виділення наукових підстав вивчення проблеми безперервного професійного розвитку управлінських кадрів має вирішуватися з прийнятої поведінкової моделі організації управління та пов'язаних з нею концепцій підготовки управлінських кадрів.

Для вивчення поведінкової моделі управління нами були залучені різноманітні зарубіжні джерела. У роботах показується, що концепція поведінки працівників у організації, зародившись у 30-х роках, у відомих експериментах Е. Мейо, набирала чинності у розробці промислової соціальної психології, у вивченні мотивації працівників, у дослідженні лідерства, в аналізі міжгрупової поведінки. Особливо важливими розуміння поведінки працівників стали системні теорії організаційного управління, які заклали основу нового вльоту управлінської думки у поведінковій концепції «організаційної культури» (80-90-ті рр.).

Суть концепції «організаційної культури» полягає в тому, що ефекти успішних установ виникають передусім як мистецтво неформальної організації поведінки працівників і той чи інший тип організаційної культури управління так чи інакше визначає ефективність діяльності установи. Емпіричний базис, проаналізований дослідниками, дозволив створити теорію неформального управління організацією, зрушивши цим формалізовану, раціоналістичну модель організації на периферію управлінських уявлень. У результаті, можна сказати, що в даний час поведінковий підхід у зарубіжній управлінській думці вирвався вперед як великий потенціал: величезні ресурси управління ховаються в невикористаних людських можливостях.

Традиційний метод звернення до емпіричного бази дослідження проблеми – до зарубіжного досвіду соціального управління та управління організацією, до практико-орієнтованих розробок міждисциплінарної науки

управління – менеджменту, соціології та психології управління, до технологій професійного навчання та перепідготовки управлінських кадрів – сьогодні, вже не є надійною підмогою. Як нам видається, він не може бути реалізований повною мірою, головним чином, внаслідок порушення критерію верифікованості.

Концепції, що містяться в цьому базисі, пропозиції та гіпотези визначені досить ясно і недвозначно а його емпіричні висновки легко обґрунтовуються логічно і перевіряються у формальному дослідженні. Але вони пристосовані до тих умов, у яких були розроблені – дані концепції продукують вироблення таких гіпотез, які важко перевіряються в умовах сучасної, ринкової української дійсності, в управлінській діяльності. Тут важко забезпечити необхідну й адекватну емпіричну підтримку «класичних» теоретичних позицій, що висувуються.

Відомо, що теорія, яку з тих чи інших причин неможливо перевірити чи спростувати, виявляється марною для будь-якої практичної мети. Тим не менш, розуміння (концептуалізація) є необхідним атрибутом, хоча, парадокси вітчизняної теорії та практики управління в нашій історії зрозуміти важко. Для того, щоб зрозуміти ці парадокси в перехідний та післяперехідний період, важливо звернутися до вивчення поведінкової практики управління. Саме в поведінці працівників приховуються численні ресурси управління організацією - це вже доведено закордонними фахівцями, а тепер є необхідність довести і в нашій країні. Інакше не можна буде створити організаційну концепцію управління українськими установами.

З метою ідентифікації та порівняння базових координат організаційних культур у свідомості українських та японських менеджерів було розроблено емпіричний підхід, заснований на теорії особистісних конструктів. В якості шкал-конструктів були використані домінуючі в організації цінності.

Результати дозволили визначити соціокогнітивну «пов'язаність» членів організації та показали відмінність у аналізованих культурах двох країн з погляду змісту, структури та кількісних характеристик когнітивних детермінант організаційної поведінки. При цьому були виявлені деякі «глибинні» аспекти ефективності японського менеджменту, а також спроба пояснити проблеми організаційно-управлінських перетворень.

Таким чином, обмежений розгляд проблеми професійного розвитку управлінських кадрів парадигмою поведінкової організації управління, за допомогою аналізу джерел, що висвітлюють зарубіжний та вітчизняний досвід розвитку управлінської ситуації, ми виділили емпіричні підстави вивчення проблеми. Тепер є можливість хоча б коротко зупинитися на аспекті логіки розвитку управління.

У науковому аналізі логіки розвитку управління звернемо увагу на низку важливих особливостей цього процесу. А саме: на співвідношення самих понять «розвиток» та «вдосконалення». На нашу думку, «розвиток управ-

ління - це процес, що розгортається в часі, в результаті якого управління переходить з одного стану в інший. Цей процес характеризується як фундаментальними якісними перетвореннями загалом, так і появою принципово нових властивостей і показників управління. Удосконалення управління - це поліпшення його характеристик відповідно до певного критерію. Розвиток управління та її удосконалення - це взаємопов'язані, але різнопланові процеси, перший у тому числі є визначальним.

Природно, що багато змін в управлінні відбуваються внаслідок вдосконалення чи раціоналізації його. Однак, не всяке вдосконалення управління і тим більше не будь-яка його раціоналізація можуть розглядатися як заходи, що ведуть безпосередньо до розвитку. Дане зауваження, методологічно важливе, оскільки досить поширена помилкова думка, що управління є процес постійного його вдосконалення.

Говорячи про логіку розвитку управління, звернемо нашу увагу на історизм процесу розвитку управління та поділимо на чотири особливості цього процесу.

По-перше, рівень розвитку управління суспільним виробництвом залежить від рівня розвитку не тільки виробничих відносин, а й від продуктивних сил. Більше того, на основі аналізу історичного досвіду управління можна стверджувати, що саме стан продуктивних сил визначає форму організації та методи управління.

По-друге, перед управлінням можна вважати лише ті завдання, на вирішення яких цьому етапі є об'єктивні умови. На перший погляд, ця вимога може здатися очевидною. Але в реальній практиці перетворень управління воно далеко не завжди виконується. Як приклади можна ставити завдання, які часом ставилися перед плануванням і були нереальними за рівня розвитку цієї функції управління; на марні спроби з допомогою посилення лише функції контролю вирішувати складні проблеми.

По-третє, всі підходи до вирішення проблем розвитку управління спиралися на позитивний досвід вирішення аналогічних завдань, трансформуючись у стереотипні оцінки ситуацій, проблем та шляхів їх вирішення, він ніби тримає в полоні, не заявляючи при цьому явно про себе.

По-четверте, найбільш поширеним підходом до вирішення проблем, що постають перед управлінням, є спроба їх вирішення за допомогою створення спеціалізованих органів управління. На певному етапі розвитку управління нашій країні з специфічних умов такий підхід як виправдав себе, а й дав помітні позитивні результати. А це, у свою чергу, призвело до сліпої віри в те, що для вирішення будь-якої проблеми потрібно створювати нові органи, або ж перетворювати старі.

Що ж до аналізу понятійного апарату розвитку управління та професійного розвитку його ключової підсистеми - кадрів, то цей аналіз необхідно починати, на нашу думку, про визначення поняття організація.

Класичне визначення «організації» ми бачимо в бестселері з менеджменту М. Мескона, М. Альберта, Ф. Хедоури «Основи менеджменту»: «Організація - це група людей, діяльність яких свідомо координується задля досягнення спільної мети або цілей (формальна організація - система свідомо координованих дій двох або більше осіб) [3].

Інакше кажучи, певна група має відповідати кільком обов'язковим вимогам, щоб вважатися організацією. До них відносяться: 1) наявність принаймні двох людей, які вважають себе частиною цієї групи; 2) наявність принаймні однієї мети, тобто бажаного кінцевого стану або результату, яку приймають як загальну усі члени групи; 3) наявність членів групи, які навмисно працюють разом, щоб досягти значущої для всіх цілей.

Отже, маємо ядро організації, зміст якого становлять цілі, люди, наміри досягнення цілей. Така організація в сукупності своїх ознак (вимог або принципів) трактування відомих теоретиків американського менеджменту. Разом з тим, можливе й інше прочитання змістового наведеного визначення, його базових координат. А саме – до вимог організації належать (ядро організації складають): 1) діяльність (цілеспрямована, «навмисна» робота; праця); 2) суб'єкти діяльності (група людей); 3) свідомо координатія (управління, висвітлене свідомістю); 4) цілі діяльності (бажані результати). Ці пізнавальні відносини дозволяють зрозуміти, чому основою теорії менеджменту продовжує залишатися вимога про виділення, визначення та застосування на практиці загальних принципів управління, придатних для будь-яких людських організацій і чому воно, звернене до сутності людини, спочатку має філософський відтінок. Це, своєю чергою, дозволяє висунути припущення у тому, що може бути визначено й не так виходячи з потреби у отриманні «продукту» (досягненні цільового стану), скільки з сутності людини, відчуває потреба у організації.

Поняття сутності людини і природи людини - наукові абстракції, кожна з яких характеризує людину як специфічну силу природи, спадкоємця її цілісності, здатного до необмеженого творчого перетворення як зовнішньої, так і власної соціальної природи. Але якщо їх порівнювати один з одним, то поняття сутності людини постає як конкретніше, ніж поняття природи людини. У останньому зроблено акцент на визначенні власної природи людини як природної сили, що саморозвивається, а в понятті «сутність людини» - на дослідженні законів цього саморозвитку, на його логіці, що виявляють себе в русі системи суспільних відносин.

Таким чином, визначення «організації» через діяльність виявляється ближчим до сутності людини, ніж розсуд в організації, головним чином, «групи людей». У визначенні організації через діяльність і працю (досягнення спільної мети, отримання продукту діяльності), і громадський спосіб здійснення життєдіяльності (робота разом двох чи більше осіб), і свідомість (свідомо контрольовані дії).

Однак, існує і третій підхід до визначення поняття «організація» - визначення організації як «відкритої системи», де сама «система», відповідно, розглядається як «деяка цілісність, що складається з взаємозалежних частин, кожна з яких робить свій внесок у характеристики цілого» [3].

Тут ми змушені були звернутися вже до понятійного апарату системного аналізу, для того щоб прояснити, що мається на увазі під вимогою «цілісності» і чому побудова аналізу лише на основі розгляду переліку «функцій управління» (планування, організація, мотивування, контроль), фактично, сприяє порушенню вимоги цілісності.

Справа в тому, що виконання вимоги цілісності пов'язане з дотриманням наступних загальних принципів системності: 1) зовнішньої цілісності; 2) внутрішньої цілісності; 3) ієрархічності.

Зовнішня цілісність розуміється як «відмежованість» системи від довкілля. Це означає, що система (управлінська діяльність, організація), будучи сукупністю взаємозалежних об'єктів, взаємодіє з середовищем як єдине ціле. Активним компонентом взаємодії та в процесі взаємодії з середовищем формує та виявляє свої властивості, самостійний системний принцип зовнішнього доповнення.

Внутрішня цілісність системи сприймається як стійкість зв'язків між її частинами. При цьому завжди наголошується на принциповій несумісності властивостей системи до суми властивостей складових її частин (елементів і не виведення з останніх властивостей цілого. Тому набір властивостей системи не зводиться лише до набору її властивостей частин, а істотно залежить від структури зв'язків системи.

Ієрархічність означає, що кожна частина системи також може розглядатися як система, а сама вихідна система може бути частиною загальної системи. Загальнонауковим методом дослідження будь-якого об'єкта як системи визнано системний підхід.

Що стосується системних концепцій організації, системний підхід - це «не є набір якихось посібників чи принципів для управлінців, це спосіб мислення по відношенню до організації та управління [7]. Процес управління може бути конкретизований у керуючій програмі (програмі перетворень інформації, капіталу, людських ресурсів та матеріалів), що розробляється на основі уявлень про програмно-цільовий підхід до управлінської діяльності. Розглянемо це на прикладі керуючої програми.

У структурі програми виділено шість взаємопов'язаних частин (розділів), які відповідають тим складовим системи, між якими встановлюються взаємозв'язки за допомогою програмно-цільового підходу. Ці розділи охоплюють основні правила, якими здійснюється управління процесами досягнення бажаного майбутнього, тобто цільового стану:

1. Опис функцій посібника. Воно містить правила визначення цілей, їх початкової постановки та коригування, визначення термінів досяг-

нення цілей та забезпечення ресурсами. До нього входять також правила розподілу функцій управління та виконання, необхідні досягнення цільового стану.

2. Опис системи цілей. У ньому виділяються основна мета, що відповідає бажаному майбутньому, і безліч цілей, що виступають як опосередковані (або допоміжні) по відношенню до першої. У цій системі відображаються всі взаємини названих цілей, чим визначається порядок їх здійснення.

3. Опис різноманітних ресурсів. Це необхідні відомості про всі ресурси (включаючи кадрові ресурси), необхідні для досягнення кожної з цілей, та допустимі правила їх використання. Оскільки йдеться про допустиме використання, остільки явно чи неявно задаються відповідні обмеження.

4. Опис термінів. Він містить нормативний час, необхідне виконання всього процесу, нормативні періоди, необхідні досягнення кожної з цілей. У зв'язку з можливістю варіювання умов, у яких виконується програма, до нього входять описи можливих варіантів і структури витрат часу, що їм відповідають.

5. Опис функцій управління. Тут розташовуються правила розподілу функцій з управління процесом переходу з початкового стану в цільовий. Такі функції можуть по-різному розподілятися і перерозподілятися між організаціями (системами), що беруть участь у виконанні відповідного процесу, але сам розподіл чи перерозподіл функцій може реально здійснюватися підсистемою керівництва. Тут визначається лише сукупність всіх можливостей.

6. Опис функцій виконання. Мається на увазі перелік опису всіх таких функцій та їх зв'язків із цілями. До нього включаються також правила щодо розподілу та перерозподілу подібних функцій, пов'язані з можливістю участі при їх виконанні різних організацій (систем) протягом одного або різних періодів часу. Розподіл чи перерозподіл таких функцій здійснюється реально завдяки діяльності керівництва та управління.

У цьому прикладі розглянуто у вигляді структура програми і відбито всі явища управління, між якими встановлюються взаємозв'язок у вигляді програмно-цільового підходу [2].

Що ж до методологічного аспекту цих взаємозв'язків, то, як про це вже згадувалося вище, у методології науки встановлено, що структура методів виявляється на основі описів структури одержуваних за їх допомогою результатів[2]. Опис структури програмно-цільового підходу можливий з урахуванням наведеного вище описи структури керуючої програми. Але в нього слід включати і деякі операції, виконання яких є необхідною умовою для формування керуючої програми.

Аналогічну картину ми спостерігаємо і по відношенню до категорії «управлінська діяльність», тому в даному моменті ми вбачаємо спеціальну проблему, яка, відповідно, вимагає спеціальної розробки. Разом з тим, нас

найбільшою мірою мають цікавити не стільки історико-гносеологічні передумови питання, скільки структура та функції самої системи діяльності або її структурно-функціональний інваріант, який можна було б прийняти за одиницю аналізу будь-якого виду діяльності, розглянутої під кутом її різноманітних поглядів концепцій (філософської, соціологічної, психологічної, соціально-педагогічної, управлінської та ін.).

Складність розв'язання цього завдання над пошуком відповідного способу логічних зв'язок компонентів визначення діяльності коїться з іншими компонентами, а попередньому виявленні структури самої діяльності та відповідних контурів регуляції, здійснюваних у межах цієї структури. Що ж до процедур дефініції, саме визначення структурно-функціонального інваріанту з урахуванням поняття діяльності є заключним етапом цієї роботи, а чи не її вихідною дією. У зв'язку з цим, сучасний дослідник проблем діяльності, розробляючи категоріальний апарат, знову змушений звертатися до першоджерел для того, щоб спробувати уникнути редуції базового поняття про діяльність до одного з її атрибутів – процесу.

Висновки: Отже визначили, що основними ідеями професійного розвитку управлінських кадрів як педагогічного процесу, що реалізується в системі додаткової професійної освіти (підвищення кваліфікації), є ідеї про необхідність зміни професійно-ціннісних орієнтацій управлінських кадрів від моделі професійного функціонування спеціаліста до моделі професійного розвитку як самопроектування та самоздійснення особистості у професійному середовищі, також ідея про нормативне оволодіння професійним базисом соціального проектування та підпорядкування процесу власного безперервного професійного розвитку психолого-педагогічним закономірностям становлення керівника як суб'єкта управлінської діяльності, що діє в умовах соціального та економічного реформування суспільства. При вивченні з'ясували необхідність ідеї про технологічність безперервного професійного розвитку як проектування способів подолання керівником (суб'єктом управлінської діяльності) індивідуальних проблем трансформації адаптивної професійної поведінки у процес розвитку, що розуміється як безперервний процес самопроектування професіонала та ідея щодо можливості побудови системи критеріїв мотивації професійного розвитку, що змінюються відповідно до динаміки зміни ціннісних орієнтацій та професійної рефлексії на різних етапах професійного розвитку управлінських кадрів.

Список використаних джерел:

1. Белоусова Є. В. Механізми формування та реалізації кадрового потенціалу державної служби: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук держ. упр: спец: 25.00.02 «Механізми державного управління». Харків, 2021. 21 с.
2. Богатирець В. Парадигми підготовки державно-управлінських

кадрів у зарубіжних країнах як приклад для запозичення для України // Український науковий журнал «Освіта регіону». №4. 2016. URL: <https://social-science.uu.edu.ua/contents>.

3. Голобор Н. Державна політика у сфері формування та розвитку освітньофахового потенціалу державно-управлінських кадрів в Україні // Вісник Національної академії державного управління. 2013. № 1. С. 225-231.

4. Корнута Л. Європейський досвід підготовки державних службовців для України: концепції та форми // Visegrad Journal on Human Rights. 2016. № 6 (2). С. 81- 86.

5. Серьогін С., Бородін Є., Липовська Н. Реформування професійного навчання державних службовців в Україні: проблеми та перспективи: монографія. Київ, 2013. 112 с.

6. Ничкало Н. Г. Теорія людського капіталу як методологічна основа безперервної професійної освіти // Освіта: сучасні дискурси. № 1. 2018. С. 107-117.

7. Романенко Є. О. Принципи і функції державного // Науковий вісник Державне управління. № 1. 2018. С. 91-99.

References:

1. Belousova Ye. V. Mekhanizmy formuvannia ta realizatsii kadrovoho potentsialu derzhavnoi sluzhby: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. nauk derzh. upr: spets: 25.00.02 «Mekhanizmy derzhavnoho upravlinnia» / Ye. V.M. Belousova. Kharkiv, 2021. 21 s.

2. Bohatyrets V. Paradyhmy pidhotovky derzhavno-upravlinskykh kadriv u zarubizhnykh krainakh yak pryklad dlia zapozychennia dlia Ukrainy / V. Bohatyrets // Ukrainskyi naukovyi zhurnal «Osvita rehionu». №4. 2016 [Elektronnyi resurs]. URL: <https://social-science.uu.edu.ua/contents>.

3. Holobor N. Derzhavna polityka u sferi formuvannia ta rozvytku osvithnofakhovoho potentsialu derzhavno-upravlinskykh kadriv v Ukraini // Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia. 2013. № 1. S. 225-231.

4. Kornuta L. Yevropeyskyi dosvid pidhotovky derzhavnykh sluzhbovtziv dlia Ukrainy: kontseptsii ta formy // Visegrad Journal on Human Rights. - 2016. - № 6 (2). – S. 81- 86.

5. Serohin S. Reformuvannia profesiinoho navchannia derzhavnykh sluzhbovtziv v Ukraini: problemy ta perspektyvy: monohrafiia / Serohin, Ye. Borodin, N. Lypovska ta in. Kyiv, 2013. 112 s.

6. Nychkalo N. H. Teoriia liudskoho kapitalu yak metodolohichna osnova bezperervnoi profesiinnoi osvity / N.H. Nychkalo // Osvita: suchasni diskursy. № 1. 2018. S. 107-117.

7. Romanenko Ye. O. Pryntsypy i funktsii derzhavnoho upravlinnia / Ye. O. Romanenko // Naukovyi visnyk Derzhavne upravlinnia. № 1. 2018. S. 91-99.

Мороз С.А., д.держ.упр., с.д., Харків, ORCID ID 0000-0002-2696-1278,

Мороз В.М., д.держ.упр., проф., НТУ «ХПІ», м. Харків,

ORCID:0000-0003-0796-5035,

Мороз О.В., студент Медичного коледжу Тунцзі, Хуачжонський

університет науки і технології, м. Вухань, Китай,

ORCID: 0000-0003-4314-4939

Moroz S., D.Sc. in Public Administration, Senior Research Officer, National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv,

Moroz V., D.Sc. in Public Administration, Professor, National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute», Kharkiv,

Moroz O., Graduate student, Tongji Medical College of Huazhong University of Science and Technology Wuhan, China

МІСЦЕ ТА РОЛЬ СТЕЙКХОЛДЕРІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

THE PLACE AND ROLE OF STAKEHOLDERS IN ENSURING THE QUALITY OF HIGHER EDUCATION

В статті розглянуто особливості розвитку системи вищої освіти України відповідно до вимог Європейської асоціації із забезпечення якості вищої освіти, викладених в Стандартах і рекомендаціях щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти та питання залучення зовнішніх та внутрішніх стейкхолдерів до забезпечення якості вищої освіти. Визначено місце та роль стейкхолдерів для ефективного виконання рекомендацій Європейської асоціації із забезпечення якості вищої освіти щодо забезпечення якості освіти та освітньої діяльності. Доведено необхідність розробки механізму залучення зовнішніх стейкхолдерів та необхідність визначення чітких критеріїв до професійного рівня зовнішніх стейкхолдерів.

***Ключові слова:** стейкхолдери; освіта; якість вищої освіти; заклади вищої освіти; заклади освіти; держава; забезпечення якості вищої освіти; міжнародні стандарти якості; публічне управління; механізми державного управління; публічна політика, підготовка кадрів, кадровий потенціал, сталий розвиток, стандарти, людській капітал.*

The article examines the peculiarities of the development of the higher education system of Ukraine in accordance with the requirements of the European Association for Quality Assurance of Higher Education, set out in the Standards and Recommendations

on Quality Assurance in the European Area of Higher Education and the issue of involving external and internal stakeholders in ensuring the quality of higher education. The place and role of stakeholders for the effective implementation of the recommendations of the European Association for Quality Assurance of Higher Education regarding quality assurance of education and educational activities have been determined. The need to develop a mechanism for involving external stakeholders and the need to define clear criteria for the professional level of external stakeholders has been proven.

Key words: *stakeholders; education; quality of higher education; institutions of higher education; educational institutions; state; ensuring the quality of higher education; international quality standards; public administration; state management mechanisms; public policy, personnel training, personnel potential, sustainable development, standards, human capital.*

Постановка проблеми. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки визначає напрями розвитку системи вищої освіти на сучасному етапі сталого розвитку країни та актуалізує питання забезпечення якості вищої освіти на рівні однієї з стратегічних цілей розвитку вищої освіти України до 2032 року [12]. В основу цієї Стратегії покладені прагнення України стати рівноправним членом європейської спільноти та закріплено курс на активізацію співпраці України та Європейського Союзу у сфері вищої освіти, зокрема щодо: реформування та модернізації системи вищої освіти; сприяння зближенню у сфері вищої освіти в рамках Болонського процесу; покращення якості та підвищення важливості вищої освіти; поглиблення співробітництва між закладами вищої освіти; розширення можливостей закладів вищої освіти; активізації мобільності студентів, наукових, науково-педагогічних та педагогічних працівників.

Ця Стратегія також спрямована на досягнення Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722, зокрема Цілі сталого розвитку 4 щодо забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх [11].

Серед операційних цілей та завдань цієї стратегії є розбудова дієвої системи внутрішнього та зовнішнього забезпечення і моніторингу якості вищої освіти, розвиток внутрішньої системи забезпечення якості вищої освіти із залученням зацікавлених сторін з урахуванням потреб ринку праці в підготовці кадрів та галузевого контексту, популяризація у суспільстві культури академічної доброчесності і забезпечення якості вищої освіти, розвитку людського капіталу у сучасному світі тощо.

З огляду на вище наведене можемо стверджувати про те, що проблематика забезпечення якості вищої освіти є не лише актуальним напрямом в організації наукових пошуків, а й практично значущим. Отже, збільшення кількості висококваліфікованих фахівців в державі, у поєднанні з достатнім

рівнем використання новітніх технологій для виробництва товарів та послуг у межах національної економіки є необхідною умовою повоєнного відновлення економіки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика забезпечення якості вищої освіти, у тому чи іншому контексті прояву свого складного та багатогранного змісту постійно перебуває у межах фокусу наукової уваги вчених. У межах галузі знань «Публічне управління та адміністрування» відповідні питання набули свого розвитку у роботах: Л.О. Белової та В.Г. Бульби, Л.М. Грень, С.М. Домбровської, Д.В. Карамішева, А.Л. Помази-Пономаренко, О.Г. Романовського, О.В. Попової [2, 4, 5], а також інших вчених.

Окремі з аспектів проблематики забезпечення якості вищої освіти були досліджені у роботах С.К. Андрейчука, В.П. Андрущенко, В.Д. Бакуменка, В.М. Бесчастного, М.М. Білинської, Л.А. Гаєвської, І.О. Дегтярьової, Д.І. Дзвінчука, Г.П. Клімової, В.Г. Кременя, О.Я. Лазора, В.І. Лугового, С.М. Ніколаєнка, А.В. Озаровської, І.А. Семенець-Орлової, Н.А. Серкової, В.В. Сиченка, І.М. Хмирова, І.А. Чикаренко, С.О. Шевченка та інших дослідників. Окремі питання проблематики забезпечення закладами вищої освіти якості освітньої діяльності та якості вищої освіти були розглянуті нами у межах попередніх напрямів наукових пошуків [6, 7, 8]. Не дивлячись на достатній рівень наукової уваги до проблематики забезпечення якості вищої освіти, окремі її питання все ще залишаються відкритими для подальших наукових пошуків.

Постановка завдання. Актуалізувати проблематику місця та ролі стейкхолдерів в забезпеченні якості вищої освіти, а також запропонувати підхід до їх залучення до освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на той факт, що проблематика якості освіти, у тому числі й вищої, постійно перебуває в межах кола наукової уваги протягом декількох останніх десятиріч, її категоріальний апарат все ще знаходиться на стадії формування та уточнення. Серед найбільш вживаних категорій відповідного напрямку наукового знання, безперечно, є дефініція якості освіти. Зміст цієї дефініції, незважаючи на високий рівень її використання в науковому обігу, не набув свого остаточного тлумачення. За дослідженнями вчених проблематика якості вищої освіти почала перебувати у фокусі наукової уваги науковців, починаючи з середини 80-х років ХХ століття [13]. Хоча Г. Пападопулос, досліджуючи розвиток освіти в другій половині ХХ століття, переконує, що проблематика якості вищої освіти вперше набула своєї актуалізації ще на початку 80-х у межах досліджень фахівців Організації економічного співробітництва та розвитку (Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD) (ОЕСР) [15].

На початку ХХІ століття питання забезпечення якості надання освітніх послуг у сфері вищої освіти набули в науковому середовищі неабиякої

популярності. Саме в цей період розвитку суспільно-економічних відносин відбувається актуалізація питання пошуку нових моделей підвищення конкурентоспроможності країни та ефективності функціонування її основних підсистем. Наприклад, Едвард ван Кеменад, досліджуючи якість вищої освіти, звернув увагу на домінуванні рівня учасників навчального процесу, хоча при цьому наголосив на важливості системи управління [14]. Зміст цієї тези дає нам можливість виокремити:

- індивідуальний рівень (рівень здобувача вищої освіти або рівень об'єкту навчальної діяльності);
- організаційний рівень (рівень ЗВО або рівень суб'єкту навчальної діяльності);
- національний рівень (рівень держави);
- глобальний рівень (рівень міжнародних організацій).

Відповідно до норм пункту 1 статті 16 Закону України «Про вищу освіту» система забезпечення якості вищої освіти в Україні складається із «системи забезпечення закладами вищої освіти якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система внутрішнього забезпечення якості)» [9]. Відповідно до вимог Європейської асоціації із забезпечення якості вищої освіти, викладених в Стандартах і рекомендаціях щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG) [11], саме ЗВО:

– визначає внутрішні норми та правила щодо забезпечення якості вищої освіти на університетському рівні, а також розробляє процедури її забезпечення у тому числі й із залученням на рівні експертів зовнішніх по відношенню до організаційної структури університету суб'єктів, а саме роботодавців, представників професійних асоціацій, незалежних оцінювачів тощо;

– забезпечують формування та використання прозорого механізму моніторингу реалізації освітніх та освітньо-наукових програм, а також відповідності знань та досвіду залучених до викладання науково-педагогічних працівників змісту тих навчальних дисциплін, які вони викладають;

– формують кадровий потенціал та забезпечують його розвиток, як на рівні створення сприятливих умов для професійного розвитку наукових та науково-педагогічних працівників, так і через кадрові процедури (оголошення та проведення конкурсу на заміщення вакантних посад; атестація; підвищення кваліфікації тощо);

– збирає первинну інформацію щодо якості процесу навчання та його результатів, а також використовує її для своєчасного корегування змісту та практики використання навчальних програм тощо.

Разом з тим, з огляду на особливості розвитку системи вищої освіти України, окремі рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти на внутрішньому (організаційному або університетському) рівні не є ефективними. Наприклад, питання «залучення зовнішніх

стейкхолдерів до забезпечення якості» у межах стандарту. «Заклади повинні виробити політику щодо забезпечення якості, яка є публічною і складає частину їх стратегічного менеджменту. Внутрішні стейкхолдери повинні розробляти і втілювати цю політику через відповідні структури і процеси, залучаючи до цього зовнішніх стейкхолдерів» [11] має певні суперечності, а саме: невизначеність критеріїв щодо оцінювання професійного рівня залучених до експертизи зовнішніх стейкхолдерів; невизначеність механізмів узгодження протиріч між зовнішніми та внутрішніми стейкхолдерів; публічність політики ЗВО щодо оцінювання якості. Ураховуючи зміст наведених суперечностей, можемо припустити, що на рівні ЗВО відповідні завдання не можуть бути вирішені, адже адміністрація ЗВО ні за яких умов не піде на оприлюднення тієї інформації, яка свідчить про зниження якості освітньої послуги, адже такий крок може відчутно вплинути на популярність університету серед абітурієнтів.

Крім того, залучення адміністрацією ЗВО до процесу експертизи якості освітньої послуги так званих зовнішніх стейкхолдерів, не завжди є можливим, а інколи і доречним. По-перше, зовнішній експерт, наприклад з числа роботодавців, не завжди є обізнаним щодо вимог ліцензійних умов та акредитації навчальної програми, а по-друге, його професійний рівень може бути недостатнім для всебічного оцінювання предмету безпосередньої уваги.

Отже, відсутність чітких критеріїв щодо професійного рівня зовнішніх стейкхолдерів, а також відсутність гарантії в їх незалежності від адміністрації ЗВО не дозволить ефективно виконати вище наведену рекомендацію Європейської асоціації із забезпечення якості вищої освіти. Схожа ситуація щодо неспроможності адміністрації ЗВО забезпечити якість вищої освіти на університетському рівні складається навколо стандартів розроблення й затвердження програм та науково-педагогічного персоналу. На наше переконання, зміст навчальних програм так само, як і рекомендації щодо їх практичної реалізації повинні розроблятися не кожним окремим ЗВО (точніше науково-педагогічними працівниками, залученими до їх викладання), а інституцією (агентом), яка має центральний статус. За такої умови навчальні програми за конкретною дисципліною не будуть відрізнятися за своїм змістом в залежності від ЗВО, в яких вони викладаються. Цілком очевидно, що опрацювання змісту навчальної програми на рівні центральної інституції буде значно вищим ніж на рівні окремого ЗВО. Крім того, на центральному рівні значно легше забезпечити залучення до процесу може забезпечити залучення в опрацювання змісту навчальної програми зовнішніх стейкхолдерів, що в результаті, безумовно, вплине як на якість навчального процесу, так і на його результати. Отже, держава з огляду на відсутність у вітчизняних ЗВО традицій та досвіду використання принципу автономії, повинна забезпечити реалізацію відповідної норми не на університетському, а на дер-

жавному рівні.

По відношенню до ЗВО національний (державний) рівень позиціонує на рівні зовнішнього, а отже, може забезпечити відносну об'єктивність контролю якості вищої освіти. Відповідно до норм згаданих нами вище Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG) [10] національний (державний) рівень забезпечення якості вищої освіти може бути ідентифікований по відношенню до ЗВО як зовнішній, хоча, безумовно, це твердження за умови зворотного використання його змісту не завжди є правильним. Це пов'язано з тим, що не кожен зовнішній по відношенню до ЗВО рівень забезпечення якості вищої освіти може бути розглянутий через призму національного (державного) рівня.

Стандарти та рекомендації щодо зовнішнього забезпечення якості вищої освіти, а також опрацьовані Європейською асоціацією із забезпечення якості вищої освіти рекомендації визначають:

- забезпечення якості у вищій освіті ґрунтується на відповідальності ЗВО за якість своїх програм та іншої діяльності, а отже, важливо, щоб зовнішнє забезпечення якості визнавало і підтримувало відповідальність закладу за забезпечення якості

- щоб забезпечити ефективність і об'єктивність, для зовнішнього забезпечення якості важливо мати чіткі цілі, погоджені зі стейкхолдерами. Цілі і завдання щодо реалізації процесів будуть: враховувати обсяг навантаження та витрати, що їх вимагатиме від закладів запровадження цих процесів; враховувати необхідність допомагати ЗВО підвищувати якість; дозволяти ЗВО демонструвати це підвищення; забезпечувати надання чіткої інформації щодо результатів і подальших дій

- зовнішнє забезпечення якості, що виконується професійно, послідовно і прозоро, гарантує його визнання і вплив. Залежно від моделі системи зовнішнього забезпечення якості, ЗВО створює основу для зовнішнього забезпечення якості шляхом самооцінки або збираючи інші матеріали, у тому числі підтверджувальні дані. Письмову документацію зазвичай доповнюють інтерв'ю із стейкхолдерами, які проводяться під час відвідування закладу. Зовнішнє забезпечення якості не завершується звітом експертів. У звіті надаються рекомендації для подальших дій закладу

- в основі зовнішнього забезпечення якості лежить широкий діапазон експертизи, що здійснюють незалежні (зовнішні) експерти, які сприяють роботі агентства через висвітлення різних точок зору стейкхолдерів, включаючи науково-педагогічних працівників, студентів і роботодавців / професіоналів-практиків. Щоб гарантувати цінність і послідовність роботи експертів їх ретельно відбирають; вони мають відповідні навички та є компетентними виконувати це завдання; вони проходять відповідний тренінг. Агентство забезпечує незалежність експертів, запроваджуючи механізм запобігання виникненню конфлікту інтересів.

Висновки. Приймаючи до уваги вище наведене можемо сформулювати такі основні узагальнення та висновки.

По-перше, для ефективного виконання рекомендацій Європейської асоціації із забезпечення якості вищої освіти щодо залучення зовнішніх стейкхолдерів до забезпечення якості освіти та освітньої діяльності повинні бути сформульовані чіткі критерії до професійного рівня зовнішніх стейкхолдерів та гарантії в їх незалежності від адміністрації ЗВО.

По-друге, залучені адміністрацією ЗВО до процесу експертизи якості освітнянської послуги зовнішні стейкхолдери повинні бути обізнаними щодо вимог ліцензійних умов та акредитації навчальної програми, та мати достатній професійний рівень для всебічного оцінювання предмету безпосередньої уваги.

По-третє, співпраця з стейкхолдерами щодо розвитку, реалізації та вдосконалення освітньої програми підвищить ефективність реалізації державної політики щодо забезпечення якості вищої освіти, а сформовані за результатами здобуття вищої освіти загальні та професійні компетентності відповідатимуть очікуванням стейкхолдерів та запитам ринку праці.

Список використаних джерел:

1. Белова Л.О., Бульба В.Г., Поступна О.В. Стан і проблеми здійснення управління якістю освіти та освітньої діяльності в Україні: експертне оцінювання. *Теорія та практика державного управління*. 2018 №2(61). URL: http://kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2018-2/doc/1/1_1.pdf

2. Бука І.С., Мороз С.А., Мороз В.М., Манчак І.Т. Стейкхолдери забезпечення якості вищої освіти: тлумачення змісту категорії та персоналізація суб'єктів. *Актуальні проблеми розвитку українського суспільства*. 2021. №2. С. 39-48. URL: http://library.kpi.kharkov.ua/files/Vestniki/actual_development_problems_ukrainian_society.pdf

3. Вимоги до державних стандартів вищої освіти. Додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 07.08.1998 р., № 1247. *Офіційний вісник України*. 1998. № 32. С. 30–32

4. Грень Л.Н., Мороз С.А., Бука І.С., Мороз В.М. Детермінанти качества высшего образования: значимость и сила влияния (по результатам экспертного оценивания студентов Балтийской Международной Академии, Латвия). *Научно-методический журнал КазНПУ «Педагогика и психология»*. 2019. №1. С. 74–80. http://kaznpu.kz/docs/vestnik/seriya_ped_nauki/Trebovanye_vestnik_2018.pdf

5. Домбровська С.М., Мороз С.А., Романовський О.Г., Мороз В.М., Грень Л.М., Помаза-Пономаренко А.Л. *Дистанційна форма здобуття вищої освіти: аналіз думки студентів щодо якості, переваг і недоліків. Інформаційні технології та засоби навчання*. 2020. Том 79, № 5. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/3340>

6. Мороз С. А. Державне управління розвитком трудового потенціалу ВНЗ: компетенція людини, університету та держави. *Державне управління: удоскона-*

лення та розвиток: електронне наукове фахове видання Академії муніципального управління. 2016. №4. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=967>

7. Мороз С.А., Мороз В. М., Мороз О.В. Бенефіціари та стейкхолдери вищої освіти: діалектика взаємозв'язку та особливості персоналізації. *Вісник НУЦЗУ (Серія «Державне управління»)*. 2023. Вип. 1 (18). С. 281-297 URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/17813/1/Moroz.pdf>, DOI: 10.52363/2414-5866-2023-1-30

8. Мороз С.А., Мороз В.М. Структура вищого учебного заведения как объект государственного управления. *Повышение квалификации и профессиональное совершенствование педагогов: междунар. науч.-практ. конф., 26–27 ноября 2015 г. Алматы, 2015. С. 156–161.*

9. Про вищу освіту. Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. *Офіційний вісник України*. 2014. №63.

10. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року. Указ Президента України. від 30.09.2019. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>

11. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG). К.: ТОВ «ЦС», 2015. 32 с

12. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки. Кабінет Міністрів України. Розпорядження від 23 лютого 2022 р. № 286-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80/conv#n12>

13. Brockerhoff L., Husiman J., Laufer M. Quality in Higher Education: A literature review. *Belgium: CHEGG*, 2015. 50 p.

14. Kemenade E.Van, Hardjono T.W., Pupius M. More Value to Defining Quality. *Quality in Higher Education*. 2008. Vol. 14 (Iss. 2). P. 175–185.

15. Papadopoulos G. Education 1960–1990: The Oecd Perspective (Oecd Historical Series). *Paris: OECD*, 1994. 203 p.

References:

1. Bielova L.O., Bulba V.H., Postupna O.V. (2018) Стан і проблеми здійснення управління якістю освіти та освітньої діяльності в Україні: експертне оцінювання [State and problems of quality management of education and educational activities in Ukraine: expert evaluation]. *Теорія та практика державного управління – Theory and practice of public administration*, 2(61). URL: http://kbuapa.kharkov.ua/ebook/tpdu/2018-2/doc/1/1_1.pdf

2. Buka I.S., Moroz S.A., Moroz V.M., Manchak I.T. (2021). Steikholdersy zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity: tlumachennia zmistu katehorii ta personalizatsiia subiektiv [Stakeholders of quality assurance of higher education: interpretation of the content of the category and personalization of subjects]. *Actual problems of the development of Ukrainian society*. 2. 39-48. URL: http://library.kpi.kharkov.ua/files/Vestniki/actual_development_problems_ukrainian_society.pdf

3. Vymohy do derzhavnykh standartiv vyshchoi osvity (1998). Appendix to the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated August 7, No. 1247. *Official Gazette of Ukraine*. No. 32. P. 30–32

4. Hren, L.N., Moroz, S.A., Buka, Y.S., Moroz, V.M. (2019). Determinanty kachestva vysshego obrazovanija: znachimost' i sila vlijanija (po rezul'tatam 284

jekspertnogo ocenivaniya studentov Baltijskoj Mezhdunarodnoj Akademii, Latvija) [Determinants of Higher Education Quality: Significance and Power of Influence (According to the Expert Evaluation of Students of the Baltic International Academy, Latvia)]. Nauchno-metodycheskyi zhurnal KazNPU «Pedahohyka y psykholohyia», 1, 74–80 http://kaznpu.kz/docs/vestnik/seriya_ped_nauki/Trebovanye_vestnik_2018.pdf

5. Dombrovska, S.M., Moroz, S.A., Romanovskyi, O.H., Moroz, V.M., Hren, L.M., Pomaza-Ponomarenko, A.L. (2020) Dystantsiina forma zdobuttia vyshchoi osvity: analiz dumky studentiv shchodo yakosti, perevah i nedolikiv [Distance form of higher education: analysis of students' opinions on quality, advantages and disadvantages]. Information technologies and teaching aids. - Informatsiini tekhnolohii ta zasoby navchannia. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/3340>

6. Moroz S. A. (2016). Derzhavne upravlinnia rozvytkom trudovoho potentsialu VNZ: kompetentsiia liudyny, universytetu ta derzhavy [State management of development of labor potential of high school: competence of the person, university and the state] Public administration: improvement and development: electronic scientific professional publication of the Academy of Municipal Administration. 4. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=967>

7. Moroz S.A., Moroz V. M., Moroz O.V. (2023). Benefitsiary ta steikkholdery vyshchoi osvity: dialektyka vzaiemozviazku ta osoblyvosti personalizatsii [Beneficiaries and stakeholders are of great importance: dialectics of interconnection and features of personalization]. Newsletter of NUTSZU (Series “Sovereign Administration”). 2023. VIP. 1 (18). pp. 281-297 URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/17813/1/Moroz.pdf>, DOI: 10.52363/2414-5866-2023-1-30

8. Moroz S.A., Moroz V.M. (2015). Struktura vysshego uchebnogo zavedeniya kak ob"yekt gosudarstvennogo upravleniya. [The structure of a higher educational institution as an object of public administration]. Advanced training and professional development of teachers: international. scientific-practical Conf., November 26–27, 2015. Almaty, pp. 156–161.

9. About higher education. Law of Ukraine dated 01.07.2014 No. 1 556-VII. Official Bulletin of Ukraine. 2014, No. 63, pp. 7–14.

10. About the Sustainable Development Goals of Ukraine for the period up to 2030. Decree of the President of Ukraine. from 30.09.2019.

11. Standards and Recommendations for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). The European Association for Quality Assurance in Higher Education. K.: TOV «TsS», 2015.

12. Strategy for the development of higher education in Ukraine for 2022-2032. Cabinet of Ministers of Ukraine. Order No. 286 of February 23, 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80/conv#n12>

13. Brockerhoff L., Husiman J., Laufer M. (2015). Quality in Higher Education: A literature review. Belgium: CHEGG.

14. Kemenade E. Van, Hardjono T.W., Pupius M. (2008). More Value to Defining Quality. Quality in Higher Education. Vol. 14 (Iss. 2). P. 175–185.

15. Papadopoulos G. (203). Education 1960–1990: The Oecd Perspective (Oecd Historical Series). Paris: OECD, 1994. 203 p.

*Поступна О.В., д.держ.упр., проф., НУЦЗ України, м. Харків,
ORCID: 0000-0002-0622-0966*

*Postupna O., Doctor of Science in Public Administration, Professor, Associate
Professor of the Department of Management, National university of civil defence
of Ukraine, Kharkiv*

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ

REGULATORY AND LEGAL FRAMEWORK OF INCLUSIVE EDUCATION IN UKRAINE: A RETROSPECTIVE ANALYSIS

Негативною тенденцією сьогодення є зростання кількості осіб з особливими потребами. Станом на 2021 р. у світі налічується майже 240 млн дітей з інвалідністю. В Україні, на жаль, також відбувається щорічне зростання кількості осіб з інвалідністю. Особливо відчутним це стало на початку 2014 р. у зв'язку з початком російсько-української війни. У статті здійснено ретроспективний огляд розвитку та аналіз сучасного стану правового регулювання інклюзивної освіти в Україні та світі, що дозволило запропонувати своє бачення визначення історичних періодів та особливостей нормативно-правового забезпечення становлення та розвитку інклюзивної моделі освіти в Українській державі.

Ключові слова: *публічне управління, державна політика, кадрова політика, інклюзивна освіта, особа з особливими освітніми потребами, інтегральна взаємодія, інклюзивний освітній простір, соціальна інклюзія.*

A negative trend today is the increasing number of individuals with special needs. As of 2021, there are nearly 240 million children with disabilities worldwide. Unfortunately, Ukraine is also experiencing an annual increase in the number of people with disabilities. This trend became especially pronounced at the beginning of 2014 with the onset of the Russian-Ukrainian war. The article provides a retrospective review of the development and an analysis of the current state of the legal regulation of inclusive education in Ukraine and globally. This has enabled a proposed perspective on defining historical periods and identifying specific characteristics of the regulatory framework in establishing and advancing the inclusive education model within the Ukrainian state.

Keywords: *public administration, state policy, personnel policy, inclusive education, a person with special educational needs, integral interaction, inclusive educational space, social inclusion.*

Постановка проблеми. У сучасному світі освіта стає вирішальним чинником суспільного прогресу, запорукою особистісного становлення й

розвитку людини та підвищення її інтелектуального потенціалу. Без отримання необхідних загальних й спеціальних знань людина не може забезпечити собі належних умов життя, не може реалізуватись як особистість та не здатна захистити свої права у разі їх порушення.

Негативною тенденцією сьогодення є зростання кількості осіб з особливими потребами. Станом на 2021 р. у світі налічується майже 240 млн дітей з інвалідністю [18]. В Україні, на жаль, також відбувається щорічне зростання кількості осіб з інвалідністю. Особливо відчутним це стало на початку 2014 р. у зв'язку з початком російсько-української війни. Станом на 1 січня 2022 р. дітей з інвалідністю у віці до 18 років в Україні налічувалось 162 214, що склало 6,6 % від загальної чисельності населення [2]. Число людей з інвалідністю стрімко зросло в результаті повномасштабної російсько-української війни. Лише за 2022-2023 рр. загальна кількість інвалідів в Україні зросла на 300 тис. осіб і сьогодні їх налічується понад 3 млн. осіб [16]. Більшість з них, як і люди з інвалідністю в інших країнах, кожного дня стикаються з численними перепонами у реалізації своїх прав, зокрема щодо отримання доступних та якісних освітніх послуг. Тож, з метою усунення дискримінації по відношенню до дітей з інвалідністю в світі впроваджується інклюзивна модель освіти, що ґрунтується на принципах рівності та забезпеченні основного права дітей на освіту за місцем її проживання. Інвалідність сьогодні вже не розглядається лише як медична проблема, її сприймають як проблему соціальну, тому на міжнародному й національному рівнях виробляються шляхи включення людини з інвалідністю в активне життя суспільства.

Україна, приєднавшись до основних міжнародних договорів у сфері прав людини, взяла на себе зобов'язання щодо отримання загальнолюдських прав, зокрема прав дітей з особливими освітніми потребами на освіту. Для цього на державному рівні шляхом формування системи законодавчих та інших нормативно-правових документів встановлюються загальні засади й розробляються основні засоби правового регулювання інклюзивної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти розвитку освіти в цілому та інклюзивної освіти зокрема достатньою мірою висвітлено в публікаціях українських учених (М. Ажажа [1], В. Бульба [3], Л. Грень [4; 5], О. Іванова [6], О. Поступна [3; 14; 15], М. Чеботарьов [5], А. Черкашин [5] та ін. Передумови формування правової основи розвитку інклюзивної освіти, аналіз основних положень нормативно-правових документів є предметом дослідження таких авторів, як Г. Грищенко [12], М. Довга [17], Н. Колісніченко [21], А. Колупаєва [7; 8], Є. Линдіна [10], О. Лис [11], Т. Лукіна [12], І. Луценко [7], Н. Поліщук [13], О. Таранченко [8], О. Тильчик і В. Тильчик [17], Я. Федан [19], М. Холод [21], І. Хомишин [20] та ін. Загалом, проблема інклюзивної освіти є доволі новою для наукової спільноти та водночас дуже актуальною, оскільки порушуються питання забезпечення рівних прав і можливостей для всіх людей,

незважаючи на їх особливості та здібності. Основу для розвитку інклюзивного вектору розвитку освіти складають міжнародні правові документи, які визначають основні принципи, правила та дії для запровадження інклюзивної моделі освіти у національних державах. На жаль, і досі у науковій літературі не повною мірою висвітлено хронологію створення правового забезпечення розвитку інклюзивної освіти.

Постановка завдання. Мета статті – здійснити ретроспективний огляд розвитку та аналіз сучасного стану правового регулювання інклюзивної освіти в Україні, визначити історичні періоди та особливості нормативно-правового забезпечення її розвитку.

Виклад основного матеріалу. В основу національного законодавства в сфері інклюзивної освіти України покладено міжнародні документи і стандарти, що визначені у галузі прав людини в цілому та право на освіту зокрема. Проведений аналіз міжнародних і національних документів, дає підстави для встановлення хронологічної послідовності створення правової бази розвитку інклюзивної освіти в світі та визначення особливостей правового регулювання інклюзивною освітою в Україні.

Перший етап – 1940-50-ті рр. – визнання права людини на освіту головною людською потребою. Після Другої світової війни вперше на міжнародному рівні порушили питання прав людини. Першим міжнародним документом, у якому проголошувалось право кожної людини на освіту, стала Загальна декларація прав людини, що прийнята 10.12.1948 р. Зокрема, у ст. 26 зазначається, що освіта має бути безоплатною, хоча б початкова (має бути обов'язковою) й загальна; загальнодоступною – технічна й професійна освіта; однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного – вища освіта [25]. Пізніше, у 1959 р. Декларацією прав дитини було проголошено 10 принципів, яких має дотримуватись спільнота з метою забезпечення дітям щасливого дитинства. У п'ятому принципі проголошувалось рівноправність усіх дітей – «дитині, яка є неповносправною фізично, психічно або соціально, мають бути забезпечені спеціальні режим, освіта і піклування, необхідні з огляду на її особливий стан» [23]. Сьомий принцип проголошує право дитини на здобуття безоплатної та обов'язкової освіти щонайменше на початкових рівнях. Ці міжнародні документи заклали основні соціальні й правові принципи людини.

Другий етап – 1960-70-ті рр. – подолання дискримінації людини, зокрема особи з інвалідністю. Починаючи з другої половини ХХ ст. дослідженню проблеми соціалізації людей з особливими потребами приділяється значна увага з боку світового співтовариства, а захист прав людей з інвалідністю є предметом пильної уваги ООН. У 1960-70-х рр. було прийнято низку документів у галузі прав людини, які визначали: права людини на загальну доступність та на рівні умови по відношенню до якості освіти (Конвенція з подолання дискримінації в освіті, 1960 р.); право кожної людини на доступ-

ну освіту на всіх її рівнях (Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, 1966 р.); ліквідацію дискримінації людини за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, майнового стану, народження чи інших обставин (Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, 1966 р.); необхідність проведення заходів в області викладання, виховання, культури та інформації з метою боротьби з упередженнями, які ведуть до расової дискримінації (Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, 1965 р.).

Третій етап – 1980-ті рр. – поява концепції інтеграції в освіті, формування інклюзивної моделі освіти. Саме в цей період у світі виникла концепція інтеграції в освіті, що дала поштовх до впровадження інклюзивної моделі освіти як альтернативної шкільним моделям навчання у спеціальних закладах (переважно закладах інтернатного типу, що робило особу з інвалідністю відірваною від суспільства та ускладнювала процес її соціалізації). Вважається, що інклюзія здатна задовольнити потреби всіх дітей, незалежно від рівня їх психічного чи фізичного розвитку; значно розширює можливості дитини. Протягом 1980-х – початку 1990-х рр. на міжнародному рівні були прийняті основні документи в галузі прав людини щодо захисту їх прав на освіту: визнання прав усіх дітей щодо гармонійного розвитку особистості (доступність і обов'язковість освіти, право на якісну освіту), недискримінації за будь-якими ознаками дитини з інвалідністю (Конвенція про права дитини, 1989 р.); право на освіту, яка відповідає культурі і потребам корінних народів (Конвенція про корінні народи, які ведуть племінний спосіб життя у незалежних країнах, 1989 р.); сприяння навчанню дітей працюючих мігрантів їх рідній мові, ознайомлення з їх рідною культурою (Міжнародна конвенція про захист прав усіх працюючих мігрантів і членів їх сімей, 1990 р.); необхідність забезпечення загального доступу до освіти для всіх осіб, сприяння укріпленню принципів справедливості (Всесвітня декларація про освіту для всіх, 1990 р.) та ін.

Четвертий етап – 1990-ті рр. – звернення уваги суспільства до людей з інвалідністю, поява терміну «інклюзивна освіта». Так, у Всесвітній Декларації про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей, прийнятій у 1990 р., наголошується на здійсненні програм, які мають знизити рівень неграмотності та надати усім дітям можливість здобути освіту незалежно від їхнього походження і статі. Одним із завдань ставилось піклування та надання підтримки дітям-інвалідам. ООН з метою сприяння кращому розумінню проблем інвалідності та підвищення обізнаності про переваги інтеграції інвалідів у всі аспекти суспільного життя вперше в 1992 р. 3 грудня проголосила Міжнародним днем інвалідів. З того часу цей день відзначається у світі щорічно. Закріплення прав і стандартів у галузі прав людей з інвалідністю відбулось у 1993 р. у «Стандартних правилах забезпечення рівних можливо-

стей для інвалідів». Правила містять заклик до держав зробити освіту осіб з фізичними та розумовими вадами невід'ємною частиною системи освіти. Документ закріплює принцип рівного доступу людей з інвалідністю до отримання освіти та визначає чіткий алгоритм здійснення освітнього процесу для дітей з інвалідністю.

Сам термін «інклюзивна освіта» вперше з'явився у Саламанкській декларації, прийнятої в 1994 р. на Всесвітній конференції з питань освіти осіб з особливими потребами. Інклюзивна освіта визначається, як найбільш ефективний засіб боротьби з дискримінаційним ставленням, створення привітної атмосфери в громадах, побудови інклюзивного суспільства та забезпечення освіти для всіх. Також у рамковому документі цієї конференції («Рамки дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами») визначені новий підхід до освіти осіб з особливими освітніми потребами та керівні принципи діяльності на національному, регіональному й міжнародному рівнях. На конференції пролунав заклик до урядів всіх держав затвердити на законодавчому рівні принципи інклюзивної освіти та приймати усіх дітей до загальноосвітніх шкіл. Винятком можуть бути лише ті випадки, які унеможливають навчання дитини інваліда у закладі освіти. У такому випадку створюються спецшколи чи спецкласи. В 1995 р. учасники Всесвітньої зустрічі в інтересах соціального розвитку прийняли Копенгагенську декларацію про соціальний розвиток, у якій проголошувалось сприяння доступу дітей до закладів освіти, забезпечення якості освіти з метою усунення нерівності. Таким чином, інклюзія проголошувалась загальною формою освіти, а уряди держав зобов'язуються створити належні умови для розвитку інклюзивної освіти.

Саме на цьому етапі в Україні розпочався перший етап інтеграції дітей з особливими потребами до масової загальноосвітньої системи; закладаються правові основи становлення інклюзивної освіти – закріплення права кожної людини на освіту на різних її рівнях: закони України «Про освіту» (1991, 1996 рр.), Конституція України (1996 р.), «Про професійно-технічну освіту» (1998 р.), «Про загальну середню освіту» (1999 р.), «Про позашкільну освіту» (2000 р.) та Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), 1993 р.). Також були ратифіковані основні міжнародні документи у сфері прав людини та взято курс на забезпечення реалізації прав осіб з інвалідністю. У цей період запроваджувалась медична модель освіти для дітей з порушенням опорно-рухового апарату, а для дітей з психічним розладом впроваджувалось здебільшого індивідуальне навчання. Крім того, у кадровий склад закладів загальної середньої освіти вводилась штатна одиниця – вчитель-дефектолог або відкривались логопедичні пункти, а також для дітей із затримкою психічного розвитку відкривались класи інтенсивної корекції / вирівнювання. Крім того, у цей період Україна взяла курс на євроінтеграцію, тим самим взяла на себе низку зобов'язань, зокрема щодо проведення реформування деяких сфер життя суспільства та приведення національної право-

вої бази до європейських норм і стандартів, у тому числі в частині забезпечення прав дітей з інвалідністю. У 1999 р. ухвалено Концепцію державного стандарту спеціальної освіти дітей з особливими потребами. Таким чином, на цьому етапі в Україні закладались передумови для запровадження інклюзивної моделі освіти.

П'ятий етап – перше десятиліття XXI ст. – закладання основ для розвитку інклюзивної освіти. У 2000 р. з метою розробки підходів щодо забезпечення розвитку освіти для всіх осіб на Всесвітньому форумі з питань освіти було ухвалено документ – Дакарські рамки дій. У документі наголошується на необхідності створення інклюзивних умов у сфері освіти та визначаються 6 цілей програми «Освіта для всіх»: розширення і вдосконалення комплексних заходів з догляду за дітьми молодшого віку та їх виховання; забезпечення безоплатної й обов'язкової початкової освіти; задоволення освітніх потреб молоді й дорослих; підвищення на 50 % рівня грамотності дорослих; ліквідація розриву між хлопчиками й дівчатками у початковій і середній освіті; підвищення якості освіти [24]. Згідно з основними положеннями рамкового документу, всі заклади загальної освіти мають перейти на інклюзивний вектор та проводити навчання усіх дітей, незважаючи на їх особливості. Пізніше, у 2006 р. на міжнародному рівні було прийнято два документи – Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю та Факультативний протокол до неї. Конвенція стала відправним документом для правового закріплення інклюзивного вектору розвитку освіти в країнах світу. Держави-учасниці визнали право інвалідів на освіту та зобов'язувались забезпечити інклюзивну освіту на всіх рівнях протягом усього життя.

В Україні продовжився етап закладання правових основ для розвитку національної системи освіти в цілому – прийняті закони України у сфері освіти «Про дошкільну освіту» (2001 р.) і «Про вищу освіту» (2002 р.); у 2002 р. затверджено Національну доктрину розвитку освіти; в 2001 р. прийняті закони у сфері охорони дитинства й роботи з молоддю – «Про охорону дитинства» та «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю»; у 2006 р. ухвалено Концепцію Державної програми розвитку освіти на 2006-2010 роки та Державну типову програму реабілітації інвалідів. Нормативно-правові акти проголошували принципи рівного доступу всіх громадян до якісної освіти, посилення особистісного виміру, демократизацію та гуманізацію освіти, її переорієнтацію на проблемно-діяльнісний та інноваційний тип освіти. У загальній середній освіті внаслідок її реформування запроваджувалась модель 12-річного навчання. В рамках виконання заходів, прийнятої у 2004 р. Концепції соціальної адаптації осіб з розумовою відсталістю, діти з такими вадами залучались до освітнього процесу – було проведено соціально-освітній експеримент, який складався з двох етапів: 1) 2001-2007 рр. – «Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей з психофізичними порушеннями в загальноосвітні заклади»; 2) 2008-2013 рр. – «Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей,

які потребують корекції фізичного (або розумового) розвитку, шляхом запровадження їх інклюзивного навчання». У 2009 р. було розроблено й затверджено «Положення про організацію інклюзивного навчання в школах». Таким чином, в Україні впроваджувалась інтеграційна модель для дітей з особливими потребами, що супроводжувалась створенням спеціальних класів.

Шостий етап – 2010 р. – по теперішній час – становлення та розвиток інклюзивної моделі освіти. У 2015 р. була прийнята Інчхонська декларація «Освіта-2030», у якій закладаються підстави для забезпечення якісної й справедливої освіти упродовж усього життя, що слугують основою для розробки планів щодо галузі освіти у рамках документу «Цілі сталого розвитку», затвердженого ООН у 2015 р. Тож, розробка плану дій визначається ефективним механізмом забезпечення функціонування інклюзивної освіти, а запровадження принципу «зміна умов життя через освіту» визнає провідну роль освіти як рушійну силу особистісного зростання та можливості забезпечити собі гідне життя.

Цей етап в Україні був найбільш насиченим у плані розробки юридичних норм для розвитку інклюзивної освіти, тож доцільним вважаємо виокремити певні періоди:

1) запровадження інклюзії в системі освіти (2010-2013 рр.) – ухвалення державної програми «Безбар'єрна Україна 2009-2015 рр.» (2009 р.), у результаті організовано інклюзивне навчання; затвердження Концепції інклюзивного навчання (2010 р.), що закріплювала впровадження інклюзії та психолого-педагогічного супроводу; внесення змін щодо інклюзії в базові освітні закони; розробка інструкцій щодо організації інклюзивного навчання у закладах освіти, зокрема щодо введення посади вихователя / асистента вчителя у закладах загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням (2012 р.); розробка Національної стандартної класифікації освіти (2013 р.), поява нової альтернативної моделі психолого-педагогічної підтримки та навчання дітей з особливими освітніми потребами;

2) становлення інклюзивної освіти (2014-2019 рр.) – підписання Угоди про асоціацію між Україною і ЄС (2014 р.), конституційне закріплення курсу на європейську і євроатлантичну інтеграцію, що передбачає модернізацію національного освітнього законодавства; комплексна модернізація правової бази в освітньо-науковій сфері, зокрема прийняття законів України «Про вищу освіту» (2014 р.), «Про наукову і науково-технічну діяльність» (2015 р.), «Про освіту» (2017 р.), ухвалення Концепції розвитку освіти України на 2015 – 2025 роки, проведення реформи в загальноосвітній сфері «Нова українська школа» (у 2017 р. протестовано 100 закладів освіти, а з 2018 р. усі заклади загальної середньої освіти перейшли на нову форму навчання). Крім того, впродовж 2016-2019 рр. проходив третій експеримент «Розвиток інклюзивного освітнього середовища в Запорізькій області, у результаті якого було розроблено нові механізми забезпечення, фінансування, субвенцій

для інклюзивного навчання шляхом залучення представників влади, установ та закладів освіти;

3) вдосконалення правового регулювання інклюзивною освітою (2020 р. – по теперішній час) – у 2020 р. прийнято Закон України «Про повну загальну середню освіту», у якому визначається механізм формування інклюзивних класів / груп у закладах освіти; у 2021 р. затверджено Постанову Кабінету Міністрів України «Про порядок організації інклюзивного навчання в закладах фахової передвищої освіти».

В цілому в Україні модель інклюзивної освіти пройшла від експериментального її запровадження в окремих закладах освіти, регіонах та на окремих рівнях освіти до створення умов для її суцільної організації на всіх рівнях освіти і не тільки для дітей, а й для дорослого населення. Це особливо актуально для України, яка знаходиться у стані війни та у якій щодня, на превеликий жаль, унаслідок постійних ворожих обстрілів зростає кількість осіб з інвалідністю як серед цивільних, так і серед військових.

Висновки. Отже, у роботі здійснено ретроспективний огляд розвитку та аналіз сучасного стану правового регулювання інклюзивної освіти в Україні та світі, що дозволило запропонувати своє бачення визначення історичних періодів та особливостей нормативно-правового забезпечення становлення та розвитку інклюзивної моделі освіти в Українській державі.

Список використаних джерел:

1. Ажажа М. А. (2019). Державна політика України щодо інклюзивної освіти в умовах професійної підготовки молоді. *Державне управління: удосконалення та розвиток.* № 2. URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/2_2019/28.pdf.

2. Базова інформація про інвалідність. *Конфедерація роботодавців України.* URL: https://pwd.employers.org.ua/ua/book/2_25.

3. Бульба В. Г., Поступна О. В. (2016). Підготовка магістрів публічного управління та адміністрування: питання підвищення ефективності. *Актуальні проблеми державного управління* : зб. наук. пр. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр». Вип. 1 (49). С. 143-148.

4. Грень Л. М. (2021). Забезпечення інклюзивної освіти у міжнародних документах і законодавстві. *Публічне управління та адміністративний менеджмент: сучасні тренди та перспективи* : матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Харків : Видавничий центр «Global Scientific Trends», 2021. С. 104-105.

5. Грень Л. М., Черкашин А. І., Чеботарьов М. К. (2021). Інклюзивне освітнє середовище в закладах вищої освіти: шляхи створення. *Теорія і практика управління соціальними системами.* Харків : НТУ «ХПІ», 2021. № 2. С. 70-80.

6. Іванова О. В. (2019). Організація інклюзивного навчання в країнах Західної Європи (кінець ХХ – початок ХХІ століття) : дис... канд. пед. наук.

Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди. 285 с.

7. Колупасва А. А., Луценко І. В. (2016). Нормативний бюлетень. Аналіз міжнародного законодавства з питань інклюзивної освіти. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. Вип. 11. С. 242-260. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint.pdf>.

8. Колупасва А. А., Таранченко О. М. (2016). Інклюзивна освіта: від основ до практики : монографія. Київ : ТОВ «АТОПОЛ». 152 с. (Серія «Інклюзивна освіта»).

9. Кузьменко О. В., Чорна В. Г. (2021). Особливості правового регулювання надання інклюзивної освіти. *Наукові записки. Серія: Право*. Вип. 10. Спецвип. С. 137-141.

10. Линдіна Є. (2023). Нормативно-правове регулювання інклюзивної освіти в Україні: періодизація та особливості. *Соціально-освітні домінанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти : матеріали V Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф.: зб. наук. пр.; укладач Петровська К. В.* С. 100-108.

11. Лис О. Г. (2021). Адміністративно-правове регулювання інклюзивної освіти у закладах дошкільної освіти в Україні : дис... канд. пед. наук. Запоріжжя : Запорізький нац. ун-т. 210 с.

12. Лукіна Т. О., Грищенко Г. А. (2018). Вплив сучасних змін правових норм на розвиток інклюзивної освіти в галузі дошкільної та загальної середньої освіти в Україні. *Вісник НАДУ. Серія «Державне управління»*. Вип. 4. С. 106-115.

13. Поліщук Н. Р. (2020). Право на освіту осіб з особливими освітніми потребами. *Права людини в Україні та у зарубіжних країнах: проблеми теорії та нормативно-правової регламентації* : колективна монографія / за заг. ред. Н. В. Машиної. Львів – Торунь : Ліга-Прес. С. 328-348. URL: <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/view/116/1352/3008-1>.

14. Поступна О. В. (2021). Механізми правового регулювання процесу публічного управління освітою. *Наукові перспективи: журнал*. (Серія «Державне управління», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Медицина»). Київ. № 1 (7). С. 239–250.

15. Поступна О. В. (2011). Теоретичні основи державного управління системою дошкільної освіти в Україні. *Теорія та практика державного управління* : зб. наук. пр. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр». Вип. 4 (35). С. 86-92.

16. Танасишин у штаб-квартирі ООН: в Україні понад 3 млн людей з інвалідністю – це люди з величезним потенціалом, навичками, ідеями, силою. *Головні новини* : офіційний веб-ресурс Міністерства соціальної політики України. 13 червня 2024 р. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/23795.html>.

17. Тильчик О. В., Тильчик В. В., Довга М. О. (2020). Правові засади розвитку інклюзивної освіти в Україні в умовах євроінтеграції. *Juris Europensis Scientia*. Вип. 3. С. 125-130.

18. У світі живе близько 240 мільйонів дітей із інвалідністю – свідчать дані найповнішого статистичного аналізу ЮНІСЕФ. *UNICEF. Для кожної*

дитини. 10 листопада 2021 р. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/copy-nearly-240-million-children-disabilities-around-world-unicefs-most>.

19. Федан Я. І. (2017). Удосконалення організаційно-правового механізму державного управління освітою. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. Вип. 2. С. 36-40.

20. Хомишин І. Ю. (2017). Адміністративно-правове регулювання інклюзивної освіти в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. № 28. С. 53-55.

21. Холод М., Колісниченко Н. (2024). Публічна політика з питань інклюзивних систем освіти: нормативно-правовий контекст міжнародної практики. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*. Одеса. Вип. 31. С. 171-179.

22. Convention on the Rights of Persons with Disabilities. *United Nations*. 2007. URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Ch_IV_15.pdf.

23. Declaration of the Rights of the Child. *Resolutions Adopted on the Reports of the Third Committee*. General Assembly – Fourteenth Session. P. 19-20.

24. The Dakar Framework for Action. World Education Forum Dakar, 2000/ Dakar: UNESCO, 2000. 77 p.

25. Universal Declaration of Human Rights. *United Nations. Peace, dignity and equality on a healthy planet*. URL: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>.

References:

1. Azhazha M. A. (2019). Derzhavna polityka Ukrainy shchodo inkluzyvnoi osvity v umovakh profesiinoi pidhotovky molodi [State policy of Ukraine regarding inclusive education in terms of professional training of youth]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*. № 2. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/2_2019/28.pdf.

2. Bazova informatsiia pro invalidnist [Basic information about disability]. *Konfederatsiia robotodavtsiv Ukrainy*. URL: https://pwd.employers.org.ua/ua/book/2_25.

3. Bulba V. H., Postupna O. V. (2016). Pidhotovka mahistriv publicnogo upravlinnia ta administruvannia: pytannia pidvyshchennia efektyvnosti [Master's training in public management and administration: issues of efficiency improvement]. *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia : zb. nauk. pr.* Kharkiv : Vyd-vo KharRI NADU «Mahistr». Vyp. 1 (49). S. 143-148.

4. Hren L. M. (2021). Zabezpechennia inkluzyvnoi osvity u mizhnarodnykh dokumentakh i zakonodavstvi [Provision of inclusive education in international documents and legislation]. *Publichne upravlinnia ta administratyvnyi menedzhment: suchasni trendy ta perspektyvy : materialy mizhnar. nauk.-prakt. internet-konf.* Kharkiv : Vydavnychiy tsentr «Global Scientific Trends», 2021. S. 104-105.

5. Hren L. M., Cherkashyn A. I., Chebotarov M. K. (2021). Inkluzyvne osvitnie seredovyshche v zakladakh vyshchoi osvity: shliakhy stvorennia [Inclusive

educational environment in institutions of higher education: ways of creation]. *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnymi systemamy*. Kharkiv : NTU «KhPI», 2021. № 2. S. 70-80.

6. Ivanova O. V. (2019). Orhanizatsiia inkliuzyvnoho navchannia v krainakh Zakhidnoi Yevropy (kinets KhKh – pochatok KhKhI stolittia) [Organization of inclusive education in the countries of Western Europe (end of the 20th - beginning of the 21st century)]: dys... kand. ped. nauk. Kharkiv : KhNPU imeni H. S. Skovorody.

7. Kolupaieva A. A., Lutsenko I. V. (2016). Normatyvnyi biuletен. Analiz mizhnarodnoho zakonodavstva z pytan inkliuzyvnoi osvity [Normative bulletin. Analysis of international legislation on inclusive education]. *Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: shliakhy rozbudovy*. Vyp. 11. S. 242-260. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint.pdf>.

8. Kolupaieva A. A., Taranchenko O. M. (2016). Inkliuzyvna osvita: vid osnov do praktyky [Inclusive education: from basics to practice]: monohrafiia. Kyiv : TOV «ATOPOL». 152 s. (Seriia «Inkliuzyvna osvita»).

9. Kuzmenko O. V., Chorna V. H. (2021). Osoblyvosti pravovoho rehuliuвання nadання inkliuzyvnoi osvity [Peculiarities of legal regulation of provision of inclusive education]. *Naukovi zapysky. Serii: Pravo*. Vyp. 10. Spetsvyp. S. 137-141.

10. Lyndina Ye. (2023). Normatyvno-pravove rehuliuвання inkliuzyvnoi osvity v Ukraini: periodyzatsiia ta osoblyvosti [Normative and legal regulation of inclusive education in Ukraine: periodization and features]. *Sotsialno-osvitni dominanty profesiinoi pidhotovky fakhivtsiv sotsialnoi sfery ta inkliuzyvnoi osvity : materialy V Vseukr. nauk.-prakt. Internet-konf.: zb. nauk. pr.; ukladach Petrovska K. V.* S. 100-108.

11. Lys O. H. (2021). Administratyvno-pravove rehuliuвання inkliuzyvnoi osvity u zakladakh doshkilnoi osvity v Ukraini [Administrative and legal regulation of inclusive education in preschool education institutions in Ukraine]: dys... kand. ped. nauk. Zaporizhzhia : Zaporizkyi nats. un-t. 210 s.

12. Lukina T. O., Hryshchenko H. A. (2018). Vplyv suchasnykh zmin pravovykh norm na rozvytok inkliuzyvnykh osvity v haluzi doshkilnoi ta zahalnoi serednoi osvity v Ukraini [The influence of modern changes in legal norms on the development of inclusive education in the field of preschool and general secondary education in Ukraine]. *Visnyk NADU. Serii «Derzhavne upravlinnia»*. Vyp. 4.

13. Polishchuk N. R. (2020). Pravo na osvitu osib z osoblyvymy osvitnimi potrebamy [The right to education of persons with special educational needs]. *Prava liudyny v Ukraini ta u zarubizhnykh krainakh: problemy teorii ta normatyvno-pravovoi rehlamentatsii : kolektyvna monohrafiia / za zah. red. N. V. Mashynoi*. Lviv – Torun : Liha-Pres. S. 328-348. URL: <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/view/116/1352/3008-1>.

14. Postupna O. V. (2021). Mekhanizmy pravovoho rehuliuвання protsesu publicnoho upravlinnia osvitoiu [Mechanisms of legal regulation of the process of public management of education]. *Naukovi perspektyvy: zhurnal. (Seriia «Derzhavne upravlinnia», Serii «Pravo», Serii «Ekonomika», Serii «Medytsyna»)*. Kyiv. № 1

(7). S. 239–250.

15. Postupna O. V. (2011). Teoretychni osnovy derzhavnoho upravlinnia systemoiu doshkilnoi osvity v Ukraini [Theoretical foundations of state management of the preschool education system in Ukraine]. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia* : zb. nauk. pr. Kharkiv : Vyd-vo KharRI NADU «Mahistr». Vyp. 4 (35). S. 86-92.

16. Tanasyshyn u shtab-kvartyri OON: v Ukraini ponad 3 mln liudei z invalidnistiu – tse liudy z velycheznyim potentsialom, navychkamy, ideiamy, syloiu [Tanasyshyn at the UN headquarters: in Ukraine, more than 3 million people with disabilities are people with enormous potential, skills, ideas, and strength]. *Holovni novyny* : ofitsiinyi veb-resurs Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy. 13 chervnia 2024 r. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/23795.html>.

17. Tylchuk O. V., Tylchuk V. V., Dovha M. O. (2020). Pravovi zasady rozvytku inkluzyvnoi osvity v Ukraini v umovakh yevrointehratsii [Legal foundations of the development of inclusive education in Ukraine in the conditions of European integration]. *Juris Europensis Scientia*. Vyp. 3. S. 125-130.

18. U sviti zhyve blyzko 240 milioniv ditei iz invalidnistiu – svidchat dani naipovnishoho statystychnoho analizu YuNISEF [There are about 240 million children with disabilities in the world – according to the data of the most complete statistical analysis by UNICEF]. *UNICEF. Dlia kozhnoi dytyny*. 10 lystopada 2021 r. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/copy-nearly-240-million-children-disabilities-around-world-unicefs-most>.

19. Fedan Ya. I. (2017). Udoskonalennia orhanizatsiino-pravovoho mekhanizmu derzhavnoho upravlinnia osvitoiu [Improvement of the organizational and legal mechanism of state management of education]. *Publichne upravlinnia i administruvannia v Ukraini*. Vyp. 2. S. 36-40.

20. Khomyshyn I. Yu. (2017). Administratyvno-pravove rehuliuвання inkluzyvnoi osvity v Ukraini [Administrative and legal regulation of inclusive education in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Yurysprudentsiia*. № 28. S. 53-55.

21. Kholod M., Kolisnichenko N. (2024). Publichna polityka z pytan inkluzyvnykh system osvity: normatyvno-pravovi kontekst mizhnarodnoi praktyky [Public policy on inclusive education systems: normative and legal context of international practice]. *Teoretychni ta prykladni pytannia derzhavotvorennia*. Odesa. Vyp. 31. S. 171-179.

22. Convention on the Rights of Persons with Disabilities. *United Nations*. 2007. URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Ch_IV_15.pdf.

23. Declaration of the Rights of the Child. *Resolutions Adopted on the Reports of the Third Committee*. General Assembly – Fourteenth Session. P. 19-20.

24. The Dakar Framework for Action. World Education Forum Dakar, 2000/ Dakar: UNESCO, 2000. 77 p.

25. Universal Declaration of Human Rights. *United Nations. Peace, dignity and equality on a healthy planet*. URL: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>.

DOI 10.52363/2414-5866-2024-2-34

УДК 351: 342.25

Жаров Д.О., аспірант, НАУ, м. Київ, ORCID: 0000-0003-0742-9259

Zharov D., graduate student, National Aviation University, Kyiv

**ПЕРСПЕКТИВИ МОДЕЛЮВАННЯ ТА СТРАТЕГУВАННЯ
ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ
МІСЬКИХ АГЛОМЕРАЦІЙ**

**PROSPECTS OF MODELING AND STRATEGY OF PUBLIC
ADMINISTRATION IN THE SPHERE OF SUSTAINABLE
DEVELOPMENT OF URBAN AGGREGATIONS**

У статті охарактеризовано методичні підходи до стратегічного планування та проектування у сфері забезпечення сталого розвитку міських агломерацій. Ці підходи дозволяють окреслити комплекс заходів публічного управління в зазначеній сфері, а також його модель. Обґрунтовано, що її реалізація вимагає розробки та впровадження стратегії сталого розвитку міських агломерацій. На цій підставі акцентовано на важливості вдосконалення правового, організаційного та ресурсного механізмів публічного управління у сфері забезпечення сталого розвитку міських агломерацій в Україні.

Ключові слова: *публічне управління, правовий, організаційний і ресурсний механізми публічного управління, сталий розвиток, міські агломерації, регіональний і територіальний розвиток, модель, прогнозування, стратегування.*

Methodical approaches to strategic planning and design in the field of ensuring sustainable development of urban agglomerations are described in the article. These approaches make it possible to outline a set of public management measures in the specified area, as well as its model. It is substantiated that its implementation requires the development and implementation of a strategy for the sustainable development of urban agglomerations. On this basis, the emphasis is placed on the importance of improving the legal, organizational and resource mechanisms of public administration in the sphere of ensuring the sustainable development of urban agglomerations in Ukraine.

Keywords: *public administration, legal, organizational and resource mechanisms of public administration, sustainable development, urban agglomerations, regional and territorial development, model, forecasting, strategizing.*

Постановка проблеми. Територіальна організація влади та розселення населення – це взаємопов’язані процеси, які є надзвичайно актуальними для нашої держави останні 10 років. Причинами для цього є повномасштабна агресія РФ, яка впливає на соціально-економічні явища по всьому світу. На погляд експертів [10], із яким варто погодитись, знизити градус негативного впливу зовнішньої агресії РФ проти України може актуалізація на її території управлінських практик, які дозволять нашій державі забезпечити соціально-економічний розвиток на стійкій основі. Серед цих практик перспективною є розвиток міських агломерацій. Ця форма співробітництва територіальних громад та інших територіальних утворень прямо чи побічно зумовлює актуалізацію процесів інвестиційного, інноваційного, еколого орієнтованого та іншого характеру, що важливо для України. Ці форми характеризуються високою концентрацією територіальних, виробничих, трудових та інших зв’язків, які інтегруються в агломераційні за умови розвитку міських агломерацій. Разом із тим потребує дослідження теоретико-методична база формування та реалізації публічного управління у сфері сталого розвитку міських агломерацій. Усе це зумовлює вибір проблематики дослідження, що є беззаперечно актуальною для України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості формування механізмів управління у сфері регіонального та територіального розвитку а також сталого розвитку агломерацій досліджували вітчизняні та закордонні вчені І. Бодрова, С. Газарян, О. Дронова, О. Їжак, О. Ізаров, І. Ізарова, Ю. Куц, А. Лелеченко, Я. Лис, В. Мамонова, А. Назарко, Х. Патицька, А. Плехатий, А. Помаза-Пономаренко, Л. Сергієнко, Н. Чувікіна та ін. [1; 2; 3; 6; 12]. Однак вітчизняні механізми публічного управління в зазначеній сфері (зокрема, правовий, організаційний і ресурсний) у сучасних реаліях функціонування нашої держави все ще залишаються недостатньо розробленими.

Постановка завдання. Зважаючи на вищевказану актуальність теми дослідження, метою статті є обґрунтування перспектив здійснення моделювання та стратегування публічного управління у сфері сталого розвитку міських агломерацій в Україні.

Виклад основного матеріалу. Аналіз проекту закону «Про міські агломерації» (2017 р.) і наявних наукових напрацювань у цій сфері [1; 3; 9] дозволили стверджувати, що існує необхідність у його доопрацюванні з урахуванням вимог часу та суспільства. Власне кажучи, потребує уточнення саме поняття «міська агломерація», механізм її створення та функціонування. У цьому контексті відзначимо, що міська агломерація має інтеграційне призначення, адже вона покликана об’єднати сили та ресурси декількох територіальних утворень з метою вирішення спільних складних проблем, що кристалізуються під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів. Очевидно, що по-

требують конкретизації також організаційна структури та функцій координаційної ради міської агломерації, а також агломераційні зв'язки між її складниками. Серед цих складників можемо виокремити «місто» як ядро міської агломерації та прилеглі до нього території, які входять до складу певної територіальної громади, а та, у свою чергу, входить до регіону.

У продовження відзначимо, що перспективною формою розвитку міських агломерацій може бути конурбація (рис. 1), що передбачає наявність декількох потужних і конкурентоспроможних міст, які можуть відігравати роль центрміст. Розгляд стану функціонування міст Київ, Бориспіль, Ірпінь, Переяслав та ін. дає підстави стверджувати про перспективність одночасного сталого розвитку всіх цих міст разом. Відтак, можна говорити про потенційність створення Київської конурбації з огляду на її визначальне геопросторове розташування та значення. Очевидно, що конурбації можуть створюватись і в прикордонних регіонах України таких, як Харківський, Львівський та інші. При цьому розвиток Харківської конурбації може забезпечити підвищення рівня соціально-економічного розвитку прилеглих до регіону територій, які були де окуповані та не можуть похвалитись конкурентоспроможним центрмістом.

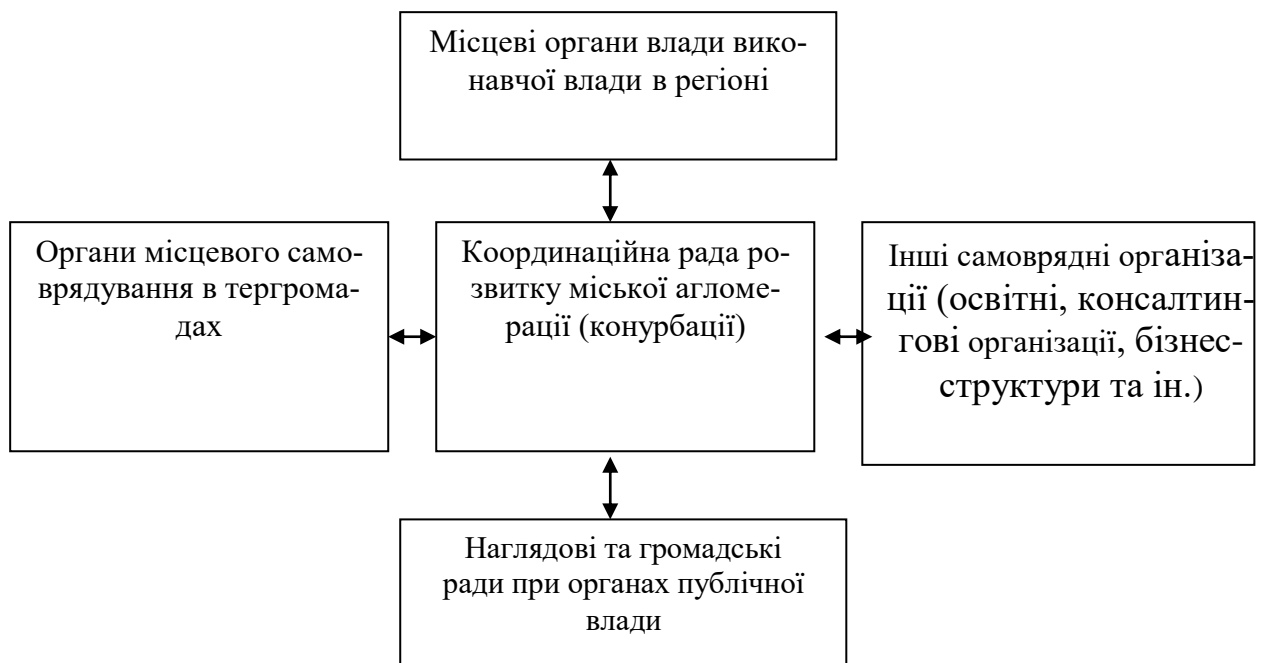

Рис. 1. Блок-схема формування та функціонування міських агломерацій (конурбації)

Джерело: складено на підставі [9]

Дана авторська гіпотеза висловлена з урахуванням проаналізованих закордонних моделей публічного управління у сфері сталого розвитку міських агломерацій. У цьому контексті відзначимо, що за кордоном відсутня єдина уніфікована модель публічного управління міськими агломераціями [2]. У той же час, можна визначити спільні ознаки у їх створенні та функціонуванні, а саме:

1) у переважній більшості міські агломерації включають різні територіальні утворення (великі міста та прилеглі до них території, зокрема, територіальні громади, муніципальні утворення, гміни, комуни тощо). Ці територіальні утворення відрізняються за розміром і ступенем самостійності, чисельністю населення. Крім того, адміністративно-територіальні кордони цих територіальних утворень можуть не збігатися з межами міської агломерації, тобто входити частково;

2) у великих міських агломераціях можуть створюватися нові надмуніципальні органи управління (асоціації / агентства / ради), підприємства тощо.

Функціонування міської агломерації передбачає досягнення спільної мети. Для її досягнення необхідною є розробка багаторівневої програми сталого (соціально-економічного й екологічного) розвитку міської агломерації. Ця програма повинна бути узгоджена між регіональними, місцевими органами влади, а також населенням, бізнесом та іншими зацікавленими особами (рис. 2).

На рис. 2 схематично представлено особливості впровадження принципів стратегування, планування, програмування та проектування. При цьому стратегічне планування відзначається багаторівневим характером планування і на даний момент включає планування на центральному рівні, регіональному та місцевому рівнях. На нашу думку, необхідно визначити ще один рівень планування – рівень міських агломерацій (конурбації), оскільки дана форма розвитку та співробітництва територіальних утворень фактично утворює сучасний каркас територіального розселення населення й територіальної організації влади. Погоджуємось із розробниками Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки [5], що міська агломерація є вихідним пунктом (полюсом) регіонального й територіального зростання як об'єкта публічного управління.

Слід відзначити, що зазначена стратегія є першим правовим документом, у якому акцентовано на важливості розвитку міської агломерації. У той же час, дана стратегія містить певні протиріччя. Так, у Загальній частині Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки [5] визнано важливість розвитку «міських агломерацій і міст». Власне, міські агломерації розглядаються на рівні з містами, що зайвий раз підкреслює саме їх ви-

ключну роль. Хоча на практиці може бути все навпаки: потужні об'єднані громади стають ще більш конкурентними акторами, а великі міста – не зацікавленими в агломераційних процесах. Дана проблема є актуальною для України, свідченням чого є диспропорції у розвитку її громад і територій. Крім того, складності додає правова норма аналізованої стратегії щодо «територій сталого розвитку», зокрема, не зрозуміло, чому ці території не розглядаються нормо творами в межах міських агломерацій, а якось відірвано від загального контексту.

Рис. 2. Система стратегічного та оперативного планування міських агломерацій зокрема та в Україні загалом
Джерело: складено на підставі [8; 10]

На підставі викладеного вважаємо, що потребує уточнення, що це за «території сталого розвитку», і як їх співвіднести з міськими агломераціями. На наш погляд, міські агломерації включають низку територій, їх певну частину, а саме: «центр» (у вигляді великого міста) і прилеглі території (що розташовані близько до цього «центру»), які об'єдналися із метою досягнення спільної мети шляхом територіального розселення населення.

Розділ «Тенденції та основні проблеми соціально-економічного розвитку регіонів» Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки [5] містить констатацію щодо функціонуючої міської агломерації у м. Києві. У той же час, вважаємо, що даний факт є мінливим (можуть з'являтися нові й нові агломерації). Тому не коректно було вказувати лише на цю міську агломерацію в аналізованому підзаконному акті. Правові норми мають бути розраховані на не персоніфіковану кількість суспільних відносин, окреслюючи загальні межі для їхнього виникнення, розвитку та припинення. Слід відзначити й позитивний момент аналізованого положення Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки [5]: дана правова норма містить вказівку на те, що міська агломерація – це про територіальне розселення населення та зміни в його чисельності в бік зменшення або збільшення. На користь цього висновку свідчить також і те, що розробники стратегії відзначили загальну чисельність населення АРК, яка зменшується через зовнішню агресію РФ, що зумовило розселення населення з Кримського півострова. Рекомендуємо закріпити правове визначення поняття «конурбація», зокрема по відношенню до Київської області, яка включає міську агломерацію м. Київ, а також інших важливих міст Київської області (Бориспіль, Вишгород, Ірпінь, Переяслав та ін.).

В Оперативній цілі 1 «Забезпечення інтегрованого розвитку територій з урахуванням інтересів майбутніх поколінь» визначено завдання за напрямом «Стимулювання розвитку територій». З одного боку, це слушне зауваження щодо визначення правового режиму «агломерацій». З другого боку, у цьому завданні термінологічно відмежовуються поняття «агломерації» від поняття «міських агломерацій». Не зрозуміло, чи є це технічною помилкою, чи навмисною, що в правовому документі загубився термін «міська агломерація». Зрозуміло, що це різні за змістом терміни, причому агломерація є більш ширшим за значенням. На цій підставі рекомендуємо усунути наявне протиріччя між правовими нормами у визначенні актуальності забезпечення саме «міських агломерацій». Крім того, відзначимо, що нормотворцями визначено необхідність забезпечення просторового розвитку територій, які входять до складу агломерацій. Уважаємо, що дане правове визначення має місце на існування, але потребує конкретизації, що означає поняття «території». Пункт 13 частини 1 ст. 1 Закону України «Про засади державної регіональної політики» містить визначення «*функціональний тип території*», до якого входять

макрорегіон, мікрорегіон чи територіальна громада, які характеризуються сукупністю спільних соціальних, просторових, екологічних, економічних, безпекових та інших особливостей. Ураховуючи це законодавче визначення, можемо наполягати на усуненні правових колізій і прогалін у межах Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки, шляхом закріплення такого визначення поняття «міські агломерації» – це форма співробітництва та розвитку територіальних утворень (декількох регіонів чи їх частин, територіальних громад), об'єднаних єдиними координаційними інституціями, соціальними, просторовими, екологічними, економічними, безпековими та іншими особливостями, а також проблемами розвитку, із метою вирішення яких реалізуються спеціальні заходи, програми тощо.

Висновки. Проведене дослідження дозволило зробити такі висновки:

1. Уточнити визначення міської агломерації – це форма співробітництва та розвитку територіальних утворень (декількох регіонів чи їх частин, територіальних громад), об'єднаних єдиними координаційними інституціями, соціальними, просторовими, екологічними, економічними, безпековими та іншими особливостями, а також проблемами розвитку, із метою вирішення яких реалізуються спеціальні заходи, програми тощо.

2. Рекомендовано розробити та прийняти спеціальний закон України «Про міські агломерації», що, на відміну від його проєкту 2017 року, має визначати нові форми розвитку міських агломерацій (зокрема, конурбацію), механізм їх створення, фінансування, координації тощо. При цьому наполягається на врахуванні закордонного досвіду щодо функціонування міських агломерацій, у яких адміністративно-територіальні кордони територіальних утворень як елементів міської агломерації можуть не збігатися з межами самої агломерації, тобто входити до неї частково. Це особливо актуально для забезпечення розвитку деокупованих територій та/або прикордонних територій України тощо. Власне, аргументовано створення та розвиток конурбації у таких геостратегічних регіонах, як Київський і Харківський.

3. Визначено, що першим правовим документом, який зацентрував увагу на важливості розвитку міських агломерацій є Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки. У той же час, встановлено, що ця стратегія не позбавлена недоліків, зокрема, виявлено правові протиріччя щодо визначення складників міської агломерації, а також векторів і меж її функціонування.

4. Обґрунтовано методичні підходи до стратегічного розвитку міських агломерацій в Україні, що передбачають реалізацію комплексу заходів публічного управління в зазначеній сфері. У цьому контексті схематично представлено систему стратегічного й оперативного планування міських агломерацій зокрема та в Україні загалом.

Список використаних джерел:

1. Бодрова І. Проблеми законодавчого визначення статусу міських агломерацій в Україні // Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2017. № 34. С. 12–25.
2. Дронова О., Лис Я. Управління міськими агломераціями: європейський досвід для реформ в Україні // Український географічний журнал. 2016. № 1. С. 47–52.
3. Ізаров О., Ізарова І. Міські агломерації: пропозиції законодавчої ініціативи // Вісник Одеської державної академії будівництва та архітектури. 2017. № 66. С. 8–14.
4. Конурбація. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%83%D1%80%D0%B1%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>.
5. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/regionalna-politika/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/derzhavna-strategiya-regionalnogo-rozvitku-na-2021-2027-roki-ta-plan-zahodiv-z-yiyi-realizaciyi>.
6. Помаза-Пономаренко А.Л., Батир Ю.Г., Лопатченко І.М. План відновлення сталого розвитку та системи безпеки України: монографія. Харків: НУЦЗУ, 2023. 240 с.
7. Помаза-Пономаренко А.Л., Тарадуда Д.В. Драйвери сталого розвитку та системи громадської безпеки України в контексті реалізації її євроінтеграційних прагнень // Державне управління: удосконалення та розвиток. 2024. № 2. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/dy/article/view/2989>.
8. Про засади державної регіональної політики : Закон України від 05.02.2015 р. № 156-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>.
9. Проект закону України «Про міські агломерації». URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62318.
10. Проект закону України «Про державне стратегічне планування». URL: <https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/pt/reports.leftcol?ptid=9313>.
11. Сучасні тенденції у врядуванні європейськими агломераціями/метрополіями: приклад для України // Офіс Ради Європи в Україні. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/european-metropolitan-areas-an-overview-for-ukraine>.
12. Pomaza-Ponomarenko A., Nazarov O., Udyanskyi M., Moroz S., Khmyrov I., Akhmedova O. Methodical approaches to state policy forecasting of sustainable development of Ukraine's regions // Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice. 2021. Vol. 1. № 36. С. 171-178. URL: <http://fkd.org.ua/article/view/227738>.

References:

1. Bodrova I. Problems of legislative determination of the status of urban agglomerations in Ukraine. State construction and local self-government. 2017. No. 34. P. 12–25.
2. Dronova O., Lys Ya. Management of urban agglomerations: European experience for reforms in Ukraine. Ukrainian Geographical Journal. 2016. No. 1. P. 47–52.
3. Izarov O., Izarova I. Urban agglomerations: legislative initiative proposals. Bulletin of the Odessa State Academy of Construction and Architecture. 2017. No. 66. P. 8–14.
4. Conurbation. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%83%D1%80%D0%B1%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>.
5. State strategy of regional development for 2021-2027. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/regionalna-politika/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/derzhavna-strategiya-regionalnogo-rozvitku-na-2021-2027-roki-ta-plan-zahodiv-z-yiyi-realizaciyi>.
6. Pomaza-Ponomarenko A.L., Batyr Y.G., Lopatchenko I.M. Plan for restoration of sustainable development and security system of Ukraine: monograph. Kharkiv: NUZZU, 2023. 240 p.
7. Pomaza-Ponomarenko A.L., Taraduda D.V. Drivers of sustainable development and the public security system of Ukraine in the context of the implementation of its European integration aspirations // State administration: improvement and development. 2024. No. 2. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/dy/article/view/2989>.
8. On the principles of state regional policy: Law of Ukraine dated February 5, 2015 No. 156-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>.
9. Draft Law of Ukraine "On Urban Agglomerations". URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62318.
10. Draft Law of Ukraine "On State Strategic Planning". URL: <https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/pt/reports.leftcol?ptid=9313>.
11. Modern trends in governance of European agglomerations/metropolises: an example for Ukraine // Office of the Council of Europe in Ukraine. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/european-metropolitan-areas-an-overview-for-ukraine>.
12. Pomaza-Ponomarenko A., Nazarov O., Udyanskyi M., Moroz S., Khmyrov I., Akhmedova O. Methodical approaches to state policy forecasting of sustainable development of Ukraine's regions // Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice. 2021. Vol. 1. № 36. C. 171-178. URL: <http://fkd.org.ua/article/view/227738>.

DOI 10.52363/2414-5866-2024-2-35

УДК 008:[316.7:7.021]

*Лозова О.Ю., аспірантка ННВЦ НУЦЗУ, м. Харків,
ORCID: 0000-0002-0661-202X*

*Lozova O., PhD student of Training, Research and Production Center of the
National University of Civil Defence of Ukraine, Kharkiv*

НОВІ РЕСУРСИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАДАННЯ ДЕРЖАВНИХ ТА МУНІЦИПАЛЬНИХ ПОСЛУГ УСТАНОВАМИ КУ- ЛЬТУРИ

NEW RESOURCES OF FINANCIAL SECURITY FOR THE PROVISION OF STATE AND MUNICIPAL SERVICES BY CULTURAL INSTITUTIONS

У статті досліджені питання формування нових підходів до фінансування установ культури на основі зміни механізму фінансового забезпечення надання державних, муніципальних послуг. Обґрунтовується теза про те, що перехід на принципово нову ідеологію фінансового забезпечення державних, муніципальних послуг, що робляться, на основі надання субсидій на виконання державних завдань, впровадження нормативних принципів фінансування витрат сприяє створенню дієвих правових основ підвищення якості і доступності державних та муніципальних послуг, а також підвищенню зацікавленості і відповідальності установ за результати їх діяльності. Проаналізована організація фінансування установ культури, взаємодія усіх органів влади, бізнесу, наукових і громадських організацій в реалізації масштабних культурних проєктів і програм, спрямованих на розвиток окремих галузей культури, збереження і використання культурної спадщини, збільшення культурної привабливості регіонів і підвищення якості послуг, що надаються, у сфері культури.

Ключові слова: *публічне управління, сфера культури, державна культурна політика, фінансування сфери культури, заклади культури, державні послуги, організація діяльності установ культури.*

The article examines the issues of forming new approaches to the financing of cultural institutions based on the change in the mechanism of financial support for the provision of state and municipal services. The thesis is substantiated that the transition to a fundamentally new ideology of financial provision of state and municipal services, which is made on the basis of providing subsidies for the performance of state tasks, the introduction of normative principles of financing costs, contributes to the creation of effective legal bases for improving the quality and availability of state and municipal services, and as well as increasing the interest and responsibility of institutions for the results of their activities. The organization of financing of cultural institutions, the

interaction of all authorities, business, scientific and public organizations in the implementation of large-scale cultural projects and programs aimed at the development of certain branches of culture, the preservation and use of cultural heritage, the increase in the cultural attractiveness of regions and the improvement of the quality of services provided in the cultural sector, were analyzed.

Keywords: *public administration, cultural sector, state cultural policy, financing of the cultural sector, cultural institutions, state services, organization of activities of cultural institutions.*

Постановка проблеми. Одним з найважливіших завдань державної фінансової політики у сфері культури є динамічний розвиток культурного потенціалу регіонів, що забезпечує підвищення конкурентоспроможності, розвиток творчості, інновацій і соціального благополуччя в суспільстві, формування орієнтації особи і соціальних груп на цінності, сприяючі успішній модернізації українського суспільства.

Галузь культури традиційно розглядається в якості ефективного інструменту по розширеному відтворенню людського потенціалу, що відповідає вимогам інноваційної економіки і громадянського суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи державної культурної політики висвітлені у працях зарубіжних вітчизняних вчених. Вагомий внесок у дослідження особливостей впливу держави на сферу культури зробили такі вчені: О. Бутник, Л. Востряков, Ю. Вдовенко, О. Гриценко, І. Ігнатченко, А. Дегтяр, О. Дегтяр, А. Зайцева, О. Кравченко, О. Копієвська, В. Малімон, С. Овчаренко, А. Помаза-Пономаренко [4; 6] та ін. Однак, незважаючи на численні дослідження, недостатньо висвітленими залишаються специфіка управлінських відносин у сфері культури та шляхи удосконалення державної культурної політики.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження фінансового забезпечення надання державних та муніципальних послуг установами культури.

Виклад основного матеріалу. Для досягнення якісних результатів в культурній політиці України Урядом визначені наступні пріоритетні напрями:

- розробка стандартів якості послуг у сфері культури і масових комунікацій, що забезпечують конституційні гарантії громадян України;
- створення умов для поліпшення доступу громадян України до культурних благ і послуг, освіти у сфері культури і мистецтва (художній освіті), у тому числі малозабезпечених груп населення держави і інших категорій громадян, що потребують соціальної підтримки;
- модернізація і забезпечення інноваційного розвитку мережі музеїв і бібліотек за рахунок масштабного інвестування в технологічне оновлення і повсюдного впровадження і поширення нових інформаційних продуктів і технологій, реалізації механізмів підтримки;

- забезпечення умов для функціонування і розвитку бібліотечно-го, музейного, архівного, кино-, фото- і інших аналогічних фондів;
- розвиток механізмів підтримки стимулювання творчості музичних, театральних і інших творчих колективів, у тому числі традиційної народної культури;
- розробка заходів по залученню талановитої і професійно підготовленої молоді для роботи в галузі, що дозволить розширити спектр і поліпшити якість надання послуг в області культури, прискорити впровадження інноваційних методів роботи;
- модернізація системи професійної підготовки і перепідготовки творчих кадрів, фахівців в області управління і організації сфери культури, мистецтва і масових комунікацій, зміцнення кадрового потенціалу галузі, розвиток безперервної освіти у сфері культури;
- формування системи громадського теле-, радіомовлення і цифрового телебачення на державному рівні і в регіонах країни [5].

Діяльність установ і організацій культури останнього десятиліття відмічена імперативом оптимізацій, реорганізацій, перетворень, які набули досить гострого характеру. Пов'язано це з тим, що система бюджетних установ була сформована в інших соціально-економічних умовах, працювала у відриві від сучасних підходів до розвитку державного і місцевого управління і фінансувалася незалежно від об'єму і якості послуг, що робилися установами.

Схема розмежування повноважень між територіальними громадами і населеними пунктами, що входять до їх складу, могла нанести (і у ряді випадків нанесла) непоправний ущерб мережі установ в сільських поселеннях і поставити під питання сам факт їх існування. Зменшення об'єму повноважень у районних органах управління культури спричинило послаблення їх координуючої ролі, скоротило можливості здійснення культурних проектів і програм районного значення.

Висновок з підпорядкування районних відділів культури, раніше підвідомчих їм установ культури і нерозуміння ролі управління ними з боку районних адміністрацій привели до масової ліквідації відділів культури, що, як наслідок, привело до дезорганізації соціально-культурних процесів. Через прагнення оптимізувати (укрупнити і скоротити) сферу культури у багатьох районах регіонів проведені структурні перетворення, в результаті яких питання культурного розвитку втратили свій статус.

У районах (кожен на свій лад) почали створюватися різні моделі: «управління охорони здоров'я, молодіжної політики, спорту туризму і культури», «комплексний центр у справах культури, туризму, молоді і ветеранів», «комітет з культури і зв'язків з громадськістю», «управління по соціальній політиці і розвитку туризму» (мається на увазі і культура). І ще витон-

ченіше культура виявилася поєднаною з суспільно-політичною сферою: наприклад громадські, політично і культурно-просвітницькі центри».

В Законі України від 8 червня 2000 року під № 1805-III, «Про охорону культурної спадщини» державне управління у сфері охорони культурної спадщини (пам'ятників історії і культури) та повноваження по збереженню, використанню і популяризації об'єктів культурної спадщини покладається на Кабінет Міністрів України, спеціально уповноважені органи охорони культурної спадщини - виконавчий орган сільської, селищної, міської ради. Вони мають право на створення муніципальних музеїв, а також повноваження по створенню умов для розвитку місцевої традиційної художньої народної творчості, участі у збереженні, відродженні і розвитку художніх народних промыслів [3].

В той же час, збереження пам'ятників історії і культури силами поселень дуже проблематично через відсутність фахівців такого профілю і необхідної кваліфікації, необхідних фінансових ресурсів (досить містких). Проте, рішення про взаємодію між органами місцевого самоврядування різних рівнів знайдене через делегування повноважень, звичайно, за взаємного бажання адміністрацій територіальних громад і населених пунктів.

Взаємодія між органами місцевого самоврядування різних рівнів забезпечується шляхом делегування повноважень, за наявності обопільного бажання адміністрацій територіальних громад і населених пунктів.

Надання населенню послуг в області культури одночасно відноситься і до компетенції регіонів держави, територіальних громад і населених пунктів, які входять до їх складу. Як показує досвід багатьох регіонів і територіальних громад, саме фінансові ресурси бюджету територій найбільшою мірою впливають на об'єми послуг, що надаються. У зв'язку з цим виникає питання: чи повинен чинник стану бюджету територій бути вирішальним при плануванні державних послуг і чи не приведе скорочення їх об'єму до погіршення якості життя громадян? З іншого боку, очевидно, що бюджетне планування повинне спиратися на кількісні об'єми послуг, витікаючі з об'єктивних потреб населення і інших суб'єктів, для яких ці послуги призначені.

Відповідь на ці питання, найімовірніше, лежить в площині оптимального поєднання можливостей бюджету території при плануванні державних послуг і необхідності підвищення ефективності надання державних і муніципальних послуг за допомогою створення умов і стимулів для скорочення внутрішніх витрат бюджетних установ і залучення ними позабюджетних джерел фінансування, а також зміцнення системи середньострокового і довгострокового прогнозування потреб в тих або інших послугах з урахуванням усього спектру зовнішніх і внутрішніх чинників.

Ключовим мотивуючим чинником, що забезпечує якість і доступність послуг, повинне стати формування для кожної установи державного, регіонального та місцевого завдання на надання державних та муніципальних

послуг (виконання робіт) з вказівкою показників об'єму і якості його виконання, а також встановлення прямої залежності об'єму фінансового забезпечення виконання завдання (розміру субсидії) від результатів діяльності установи. Перехід від кошторисного фінансування до надання субсидій включає надання обов'язкової субсидії на надання послуг (виконання робіт) відповідно до державного (регіонального або місцевого) завдання. Передбачається, що така субсидія розраховуватиметься виходячи з витрат, що фактично склалися, а потім станеться їх уніфікація по групах однопрофільних установ з урахуванням різних чинників. Разом з обов'язковими субсидіями можуть надаватися і субсидії на інші цілі і бюджетні інвестиції [1, с. 92].

Аналіз практики формування державних та муніципальних завдань, що склалася, в регіонах (територіальних громадах) свідчить про те, що об'єми їх фінансового забезпечення можуть піддаватися коригуванню внаслідок того, що заплановані значення показників, надання державних послуг, що характеризують якість, не завжди співпадають з фактичними значеннями. У окремих галузях соціальної сфери об'єми надання послуг (виконання робіт) схильні до істотних і погано прогнозованих коливань. Зокрема, це характерно для галузі культури.

Фахівці вважають, що ефективність ухвалення рішень про коригування державного завдання і зміну розміру субсидії може бути оцінена з урахуванням таких чинників, як:

- 1) можливість установи впливати на фактичні об'єми надання послуг;
- 2) міра гнучкості зміни потреби в ресурсах у зв'язку з відхиленнями відносно запланованих об'ємів надання послуг.

В той же час коригування державного завдання і перерахунок субсидій на його виконання слід розглядати як крайній захід, що використовується як жорстка санкція відносно установи або у разі виникнення непрогнозованих коливань попиту на послугу.

У діяльності організацій культури є істотні особливості, що виражаються в поєднанні виконання функціонально різних компонентів : створення культурних благ, їх зберігання, поширення і організація освоєння споживачем. Іншими словами, установи культури не лише проводять заходи по показу, але і виконують державну функцію по створенню, збереженню, збиранню і вивченню культурної спадщини, фондів, художніх творів, а ця функція безпосередньо не пов'язана з конкретним споживачем. В той же час без її реалізації неможливо забезпечити доступ громадян і юридичних осіб до культурних цінностей, культурної спадщини.

Таким чином, розробка переліку державних послуг (робіт) у сфері культури вимагає урахування специфіки цієї галузі і виділення окремо «послуг» і «робіт». В якості основного критерію при розмежуванні робіт і послуг слід брати до уваги показник наявності конкретного споживача (фізичної або юридичної особи) державної послуги або роботи. Інакше, послуга нада-

ється безпосередньому конкретному споживачеві, а робота - це захід, що забезпечує послугу, не має конкретного споживача, але що здійснюється в цілях забезпечення надання послуги споживачеві. Під роботою також може матися на увазі діяльність, спрямована на рішення певних стратегічних завдань у сфері культури. Розділення послуг і робіт має важливе практичне значення, оскільки на послугу в обов'язковому порядку встановлюється подушевої норматив і простежується закономірність: чим більше послуг робить установу, тим більше грошей воно отримає. Для робіт встановлення такого нормативу необов'язкове. До того ж є такі роботи, які нормувати технічно неможливо. Відповідно до цього на державному рівні були сформовані базові переліки послуг і робіт. При цьому для кожної державної та муніципальної послуги (роботи) повинні встановлюватися показники об'єму і якості надання послуг (робіт), застосовні для розрахунку нормативних витрат [4, с.137].

Перелік державних послуг і робіт розробляється в різних організаціях культури : організаціях у сфері народної творчості, театральних-концертних організаціях, бібліотеках, музеях, музеях-заповідниках, установах, що мають предмети Музейного фонду України та ін.

Новації механізму фінансового забезпечення бюджетних установ, що вводиться, у тому числі і у сфері культури, означають кардинальну зміну ідеології бюджетного фінансування державних та муніципальних установ, трансформацію принципів організації їх діяльності основними з них є :

– введення нового угруповання витрат в залежності від міри їх участі в наданні послуг: група витрат пов'язаних з наданням послуг та груп витрат на утримання майна.

– впровадження нормативного принципу фінансування витрат, перехід від кошторису до укрупнених груп витрат.

У витратах на надання послуг виділяються дві групи: витрати, безпосередньо пов'язані з наданням послуги, і витрати на громадські витрати. Витрати, безпосередньо пов'язані з наданням послуги, включають фонд оплати праці основного персоналу, матеріальні витрати і інші витрати. До витрат на загальногосподарські потреби відносяться ті, які неможливо віднести безпосередньо ні до витрат, безпосередньо пов'язаних з наданням послуги, ні до витрат на зміст майна. Так, в установах культури державного значення до таких витрат відносяться: витрати на здійснення творчих проєктів за рахунок грантів; витрати на оплату праці і нарахування на виплат по оплаті праці іншого персоналу; витрати на зміст об'єктів нерухомого майна держави, закріпленого за державною установою на праві оперативного управління або придбаного цією установою за рахунок засобів, виділених йому засновником на придбання такого майна; частина комунальних платежів, зв'язок, транспорт і інші витрати.

Таке відособлення витрат, пов'язаних з наданням послуг, дозволяє відокремити витрати, спрямовані безпосередньо на отримання результату, тобто надання послуги, від інших видів витрат і розрахувати фактичну вартість послуги.

Логіка реалізації заходів по вдосконаленню механізму фінансового забезпечення надання державних послуг в окремих галузях, у тому числі у сфері культури, припускає відповідний алгоритм дій на регіональному і місцевому рівнях. У даному контексті до таких кроків слід віднести :

1. Формування на регіональному рівні галузевого переліку послуг, що робляться установами регіональних і територіальних громад відповідно до встановленого об'єму повноважень і по аналогії з державними галузевими переліками. На основі галузевих переліків засновник повинен сформувавши відомчі переліки послуг для своїх підвідомчих установ. Без переліку, в якому були б закріплені види діяльності, що виконуються установами для населення за рахунок засобів бюджету, неможливо збудувати повноцінну систему надання послуг (виконання робіт), тим самим забезпечивши порівнянність видів діяльності, що робляться різними установами в різних сферах.

2. Одночасно з формуванням переліку послуг потрібне проведення аналізу мережі підвідомчих установ з метою визначення типу установи з позиції виявлення можливостей існуючої мережі ефективно робити послуги, передбачені галузевими і відомчими переліками послуг. Ухвалення зваженого рішення про зміну або збереження типу установи вимагає від засновника досконального знання нормативно-правової бази, особливостей функціонування підвідомчої мережі, ринкової кон'юнктури і так далі

3. Формування переліку нерухомого, особливо цінного рухомого майна державних (регіональних і місцевих) установ, необхідного, по-перше, для розрахунку субсидій на фінансове забезпечення виконання державного завдання підвідомчими бюджетними установами і, по-друге, для визначення майна, яким установа не має права розпоряджатися без згоди засновника і на яке не може поширюватися відповідальність по зобов'язаннях бюджетних установ.

4. Визначення розміру нормативних витрат на надання державних та муніципальних послуг і нормативних витрат на зміст майна з використанням варіативної підходів і в цілях розрахунку субсидій на фінансове забезпечення виконання державного завдання. Спочатку така субсидія може розраховуватися виходячи з витрат, що фактично склалися, а потім відбуватиметься поступова уніфікація по групах установ з урахуванням різних чинників. Нормативні витрати можуть розраховуватися нормативним, структурним, експертним методами. У випадку якщо засновник прийняв рішення про єдиний показник нормативних витрат на надання кожної послуги, можливе застосування поправочних (регіональних) коефіцієнтів відносно

окремих установ Формування і фінансове забезпечення державних завдань і затвердження плану фінансово-господарської діяльності установ (строком до одного або до трьох років відповідно до того терміну, на який затверджений бюджет держави (територіальної громади)). Показники завдання повинні використовуватися у бюджетному плануванні при визначенні бюджетних асигнувань. При цьому має бути зазначений взаємозв'язок державного та муніципального завдання з інструментами бюджетування, орієнтованого на результат, який може бути представлений як сукупність взаємозалежних процесів : формування державного та муніципального завдання → перелік державних (муніципальних) послуг → стандарт якості → адміністративний регламент (порядок надання послуги) [2, с.153].

Виходячи з вищевикладеного, слід констатувати, що в перспективі на регіональному і місцевому рівнях належить вирішити цілу низку запитань і, зокрема, розробити і затвердити адміністративні регламенти (стандарти) надання державних і муніципальних послуг з усіх їх видів; удосконалити систему моніторингу результатів діяльності підвідомчих державних (регіональних та місцевих) установ, якості надання державних та муніципальних послуг і виконання державного завдання; здійснити деталізацію переліку послуг в галузевому розрізі; виробити чіткі вимоги до порядку надання платних послуг і визначення їх вартості для споживача. Реалізація цих заходів буде спрямована на підвищення якості і доступності державних і муніципальних послуг за допомогою створення умов і стимулу для підвищення відповідальності бюджетних установ за результати своєї діяльності.

5. Формування і фінансове забезпечення державних та муніципальних завдань і затвердження плану фінансово-господарської діяльності установ (строком до одного або до трьох років відповідно до того терміну, на який затверджений бюджет регіона (територіальної громади)). Показники завдання повинні використовуватися у бюджетному плануванні при визначенні бюджетних асигнувань.

Висновки. Виходячи з вищевикладеного, слід констатувати, що в перспективі на регіональному і місцевому рівнях належить вирішити цілу низку запитань і, зокрема, розробити і затвердити адміністративні регламенти (стандарти) надання державних і муніципальних послуг з усіх їх видів; удосконалити систему моніторингу результатів діяльності підвідомчих державних (регіональних та місцевих) установ, якості надання державних та муніципальних послуг і виконання державного та муніципального завдання; здійснити деталізацію переліку послуг в галузевому розрізі; виробити чіткі вимоги до порядку надання платних послуг і визначення їх вартості для споживача. Реалізація цих заходів буде спрямована на підвищення якості і доступності державних і регіональних, місцевих послуг за допомогою створення умов і стимулу для підвищення відповідальності бюджетних установ за результати своєї діяльності.

Список використаних джерел:

1. Бутник О. О. Державне управління становленням та розвитком культури в Україні // Наук. розвідки з держ. та муніципального управління. 2015. Вип. 1. С. 90–95.
2. Копієвська О. Р. . Моделі соціокультурних трансформацій // Культура народів Причорномор'я. 2013. № 2 (65). С. 151–155.
3. Культурна інфраструктура в умовах децентралізації. Український кризовий медіа-центр: сайт. 2019. URL: <https://uacrisis.org/wp-content/uploads/2019/06/Analitichnij-zvit-KIVUD.pdf>.
4. Меляков А. Гуманітарна сфера як предмет досліджень в науці державного управління. Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. Х.: в-во «Магістр», 2012. № 1. 205 с.
5. Мерзляк А. В., Огнар'юв Є. С. Державне управління сферою культури: вітчизняний та зарубіжний досвід. Публічне адміністрування: теорія та практика. 2017. Вип. 1 (17). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2017_1_4.
6. Помаза-Понмоаренко А.Л., Тарадуда Д.В. Державне управління як критична інфраструктура // Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. 2024. № 4. URL: <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/issue/archive>.

References:

1. Butnyk O. O. Derzhavne upravlinnia stanovlenniam ta rozvytkom kultury v Ukraini / O. O. Butnyk // Nauk. rozvidky z derzh. ta munitsypalnoho upravlinnia. 2015. Vyp. 1. S. 90–95.
2. Kopiiivska O. R. . Modeli sotsiokulturnykh transformatsii / O. R. Kopiiivska // Kultura narodov Prychernomoria. 2013. No 2 (65). S. 151–155.
3. Kulturna infrastruktura v umovakh detsentralizatsii. Ukrainyskyi kryzovyi media-tsentr: sait. 2019. URL: <https://uacrisis.org/wp-content/uploads/2019/06/Analitichnij-zvit-KIVUD.pdf>
4. Meliakov A. Humanitarna sfera yak predmet doslidzhen v nautsi derzhavnoho upravlinnia. Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia : zb. nauk. pr. Kh.: v-vo «Mahistr», 2012. No.1. 205 s
5. Merzliak A. V., Ohnarov Ye. S. Derzhavne upravlinnia sferoiu kultury: vitchyzniani ta zarubizhnyi dosvid. Publichne administruvannia: teoriia ta praktyka. 2017. Vyp. 1 (17). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2017_1_4.
6. Pomaza-Ponomarenko A.L., Taraduda D.V. Public administration as a critical infrastructure // Dnipro scientific journal of public administration, psychology, law. 2024. No. 4. URL: <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/issue/archive>.

DOI 10.52363/2414-5866-2024-2-36

УДК 330:351.778.2

*Ортіна Г.В., д.держ.упр., проф., ТДАУ ім. Дмитра Моторного,
м. Запоріжжя, ORCID: 0000-0003-0266-740X*

*Ortina G., Doctor in Public Administration, Professor, Professor of the
Department of Management and Public Administration, Dmytro Motorny
Tavria State Agrotechnological University, Zaporizhzhia*

ДЕРЖАВНІ МЕХАНІЗМИ ТА ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ ГРОМАД У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

GOVERNMENT MECHANISMS AND INNOVATIVE APPROACHES TO SUSTAINABLE COMMUNITY DEVELOPMENT IN THE POST-WAR PERIOD IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

В статті проведено комплексне дослідження державного управління інноваційного підходу до сталого розвитку громад в умовах поствоєнного періоду, зокрема в контексті євроінтеграції України. Проаналізовано ключові виклики, що постають перед громадами, та запропоновано стратегії відновлення на основі європейських практик сталого розвитку. Наукова новизна полягає у виявленні можливостей застосування інноваційних рішень для зміцнення економічного, соціального та екологічного потенціалу громад. Практична цінність дослідження полягає в рекомендаціях щодо ефективного впровадження інноваційних підходів для відновлення післявоєнних громад у рамках євроінтеграційних процесів.

Ключові слова: державне управління, сталий розвиток, поствоєнний період, громади, інновації, стратегія розвитку, євроінтеграція, відновлення.

The article presents a comprehensive study of public administration and innovative approaches to sustainable community development in the post-war period, particularly in the context of Ukraine's European integration. The key challenges faced by communities are analyzed, and recovery strategies based on European sustainable development practices are proposed. The scientific novelty lies in identifying opportunities for the application of innovative solutions to strengthen the economic, social, and environmental potential of communities. The practical value of the research is reflected in the recommendations for effectively implementing innovative approaches to post-war community recovery within the framework of European integration processes.

Key words: public administration, sustainable development, post-war period, communities, innovation, development strategy, European integration, recovery.

Постановка проблеми. Проблема відновлення громад у поствоєнний період є однією з найбільш актуальних тем для України, яка стикається з величезними викликами, пов'язаними зі зруйнованою інфраструктурою, соціальною дезінтеграцією, економічною нестабільністю та екологічними проблемами. Завершення військових дій на будь-якій території супроводжується необхідністю якнайшвидшого відновлення життєздатності громад, що охоплює всі ключові аспекти їх функціонування — від забезпечення базовими потребами населення до стратегічного планування сталого розвитку. Однак, в умовах євроінтеграційних процесів України ці виклики набувають ще більшого значення, оскільки необхідно впроваджувати інноваційні рішення, орієнтовані на європейські стандарти.

Однією з основних проблем для українських громад є відновлення інфраструктури, яка значною мірою була зруйнована через бойові дії. Відсутність належної інфраструктури суттєво ускладнює надання базових послуг населенню та створює перешкоди для соціальної та економічної стабільності. Багато регіонів стикаються з дефіцитом ресурсів для відновлення ключових об'єктів, таких як школи, лікарні та дороги. Окрім цього, громади зіштовхуються з проблемою соціальної дезінтеграції через масові переміщення населення, що призвело до втрати соціальних зв'язків та зростання рівня безробіття.

Додатковим викликом є необхідність адаптації до сучасних європейських підходів сталого розвитку, які передбачають не лише економічну та соціальну стабільність, але й екологічну відповідальність. Бойові дії спричинили серйозні екологічні збитки, такі як забруднення ґрунту та води, що потребують негайних заходів для їх усунення. Окрім того, Україна повинна вирішувати ці питання в контексті глобальної тенденції переходу до зеленої економіки, яка включає впровадження відновлюваних джерел енергії та розвиток екологічно чистого транспорту.

Таким чином, основна проблема полягає в необхідності розробки комплексної стратегії відновлення громад, що інтегрує інноваційні підходи на основі європейського досвіду. Інновації у сфері сталого розвитку, такі як економіка замкненого циклу, цифровізація державних послуг, зелена енергетика та соціальна інклюзія, мають стати ключовими елементами цих стратегій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти сталого розвитку громад у поствоєнний період досліджувалися такими науковцями, як О. Жолнович [1], яка акцентує на децентралізації, та К. Левченко [2], що досліджує роль інновацій. Європейський досвід відновлення громад, зокрема економіка замкненого циклу, аналізував Wagner [3]. Програми соціальної інтеграції ВПО висвітлює UNICEF [4].

Виділення невирішених проблем. Незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених сталому розвитку громад у поствоєнний період,

існують важливі невирішені проблеми, що потребують подальшого дослідження та вирішення. Однією з ключових проблем є адаптація європейських інноваційних підходів до реалій українських громад. Як зазначає Жолнович [1], хоча децентралізація сприяє розвитку громад, бракує ефективних механізмів впровадження інновацій на місцевому рівні. Левченко [2] підкреслює, що недостатня державна підтримка та обмежені фінансові ресурси ускладнюють процес впровадження інноваційних технологій, таких як переробка будівельних відходів або використання відновлюваних джерел енергії.

Ще однією невирішеною проблемою є недостатня соціальна інтеграція внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та інших вразливих груп. UNICEF [3] зазначає, що програми соціальної інклюзії часто не враховують специфічні потреби цих груп у процесі реабілітації громад після війни. Окрім того, Wagner [4] вказує на екологічні виклики, пов'язані з відновленням зруйнованої інфраструктури, та необхідність інтеграції екологічно чистих технологій у процес відбудови.

Таким чином, існує потреба у вдосконаленні механізмів державної підтримки, залученні інноваційних технологій та забезпеченні ефективної соціальної інтеграції вразливих груп населення.

Постановка завдання. Постановка завдання статті полягає у дослідженні інноваційних підходів до сталого розвитку громад України у поствоєнний період. Завданням є аналіз ключових викликів, з якими стикаються громади, визначення можливостей впровадження європейських інноваційних рішень та розробка рекомендацій для інтеграції сталого розвитку в стратегії відбудови громад.

Виклад основного матеріалу. Поствоєнний період для українських громад супроводжується численними викликами, серед яких особливо гостро стоять питання відновлення інфраструктури, соціальної дезінтеграції, економічного колапсу та екологічних проблем. Війна залишила серйозний відбиток на економічному та соціальному житті громад, зруйнувала критичну інфраструктуру, призвела до масових переміщень населення та значно погіршила екологічну ситуацію в багатьох регіонах. Усі ці виклики потребують негайного вирішення, зокрема в контексті європейської інтеграції України, де сталий розвиток і впровадження інноваційних рішень відіграють ключову роль у процесі відбудови [1].

Однією з головних проблем, з якою стикаються українські громади після завершення бойових дій, є відновлення інфраструктури. Внаслідок війни зруйновані дороги, мости, школи, лікарні, житлові будинки та інші об'єкти критичної інфраструктури. Відбудова цих об'єктів потребує величезних фінансових і матеріальних ресурсів, а також тривалого часу для повного відновлення. Як зазначає Жолнович [2], післявоєнна ситуація ускладнюється тим, що місцеві органи влади стикаються з проблемами координації з центральною владою, що суттєво уповільнює процес відновлення.

Крім того, багато громад потребують термінової реконструкції критичної інфраструктури, яка забезпечує доступ до базових послуг, таких як водопостачання, електроенергія та медичні послуги. Як свідчить досвід інших країн, що пройшли через воєнні конфлікти, відновлення інфраструктури є не лише економічною, але й соціальною проблемою, оскільки без доступу до основних послуг неможливо забезпечити базові потреби населення [3].

Впровадження європейських практик у процес відновлення інфраструктури може суттєво прискорити цей процес. Наприклад, у Нідерландах успішно впроваджуються програми переробки будівельних відходів після руйнування об'єктів, що дозволяє знизити витрати на будівельні матеріали та забезпечити повторне використання ресурсів. Такий підхід до відновлення може бути адаптований для України, що сприятиме економії ресурсів та пришвидшить процес реконструкції [4].

Для забезпечення ефективного відновлення інфраструктури, державна стратегія повинна включати централізацію фінансових ресурсів для відновлення, створення національного фонду відновлення інфраструктури з залученням міжнародних донорів та приватних інвесторів для цільового фінансування відбудови. Особлива увага має бути приділена пріоритетності відновлення об'єктів, що забезпечують доступ до базових послуг – водопостачання, енергопостачання, охорони здоров'я. Також важливим є активне залучення приватних компаній до проєктів відновлення через інвестиційні стимули, спрощення процедур та пільгові кредити [5].

У цьому контексті держава може впровадити багатоступеневу стратегію підтримки відновлення інфраструктури. По-перше, держава повинна розробити спеціальні програми відновлення, де особлива увага приділятиметься реабілітації критичних інфраструктурних об'єктів – енергетичних, водопостачальних та транспортних мереж. Це допоможе забезпечити доступ до життєво важливих ресурсів для постраждалого населення, а також стимулюватиме економічне відновлення [6]. Додатково, варто створити спеціальні економічні зони для інвестицій в інфраструктурні проєкти з пільговим оподаткуванням для іноземних інвесторів та українського бізнесу. Це допоможе залучити фінансові ресурси та пришвидшити реконструкцію важливих об'єктів.

Ще одним викликом для українських громад є соціальна дезінтеграція, спричинена війною. Масові переміщення населення, які відбулися внаслідок військових дій, призвели до втрати соціальних зв'язків у багатьох громадах. Внутрішньо переміщені особи (ВПО), яких в Україні мільйони, стикаються з труднощами інтеграції у нові громади, що створює додаткові соціальні напруження. Водночас, рівень безробіття та бідності у громадах зростає через економічні проблеми, що ще більше погіршує ситуацію [7].

Інтеграція ВПО у нові соціальні та економічні структури ускладнюється через брак ресурсів на місцевому рівні та відсутність ефективних про-

грам підтримки. Як зазначає Левченко [8], для вирішення цієї проблеми необхідно впроваджувати навчальні та професійні програми, спрямовані на адаптацію ВПО та їхню інтеграцію в економічне життя нових громад.

Досвід європейських країн, таких як Франція та Швеція, може бути корисним для України в цьому контексті. Наприклад, у цих країнах успішно реалізуються програми соціальної інтеграції мігрантів через освітні та професійні програми, що дозволяє новим мешканцям краще адаптуватися до нових умов [9]. Для України це питання особливо актуальне, оскільки багато ВПО потребують професійної перепідготовки та інтеграції в нові громади.

Для ефективної соціальної інтеграції в Україні держава може реалізувати стратегії підтримки ВПО через професійну перепідготовку, фінансуючи програми навчання, які дозволять ВПО отримати нові професійні навички для інтеграції у нові громади. Крім того, доцільним є створення соціальних центрів адаптації, які надаватимуть юридичну, психологічну та соціальну допомогу ВПО та сприятимуть їхній адаптації у новому середовищі [10].

Війна також призвела до серйозних економічних проблем у постраждалих регіонах. Значне скорочення виробничих потужностей, руйнування підприємств і втрати робочої сили призвели до глибокої економічної кризи. Місцеві бюджети відчувають гострий дефіцит коштів, що ускладнює не лише відновлення інфраструктури, але й загальну економічну активність у громадах. Крім того, багато кваліфікованих кадрів були змушені емігрувати або мобілізовані, що суттєво ускладнює відновлення економіки [11].

Як свідчить Левченко [12], для подолання економічного колапсу необхідно інтегрувати інноваційні економічні моделі, зокрема ті, що базуються на принципах сталого розвитку. Одним із таких підходів є економіка замкненого циклу, яку активно впроваджує Європейський Союз. Цей підхід передбачає мінімізацію відходів і максимальне використання ресурсів через переробку та повторне використання матеріалів [13].

Державні стратегії щодо відновлення економіки повинні зосередитися на стимулюванні розвитку малого та середнього бізнесу, забезпечуючи доступ до фінансування через державні субсидії та пільгові кредити. Крім того, важливо сприяти розвитку інноваційних галузей економіки, таких як зелена енергетика та технології переробки, на базі досвіду Європейського Союзу [14].

Ще одним важливим аспектом, з яким стикаються українські громади, є екологічні проблеми, спричинені війною. Бойові дії призвели до значних екологічних збитків, таких як забруднення води, ґрунту та повітря, а також знищення природних екосистем. Відновлення цих екологічних ресурсів є важливою умовою для сталого розвитку громад, оскільки без вирішення

екологічних проблем неможливо забезпечити тривале економічне та соціальне зростання [15].

Значний екологічний досвід європейських країн може стати у пригоді для відновлення українських громад. Як зазначає Європейська комісія (2019), впровадження інноваційних екологічних технологій, таких як відновлювані джерела енергії та екологічно чисті технології, є необхідним для забезпечення сталого розвитку громад.

Розвиток зеленої енергетики може відіграти ключову роль у відновленні українських громад. У Німеччині та Данії успішно реалізуються проекти із впровадження громадського транспорту на відновлюваних джерелах енергії, таких як електроенергія або водневі паливні елементи. Для українських громад, які відбудовують транспортну інфраструктуру, це може бути ефективним рішенням для зменшення залежності від викопних джерел енергії та зниження рівня забруднення повітря [16].

Європейський досвід також підкреслює важливість впровадження інноваційних рішень у процесі відновлення громад. Одним із ключових інструментів для цього є цифровізація державних послуг і управління громадами. Естонія, наприклад, є прикладом країни, яка успішно впровадила цифрові технології в управління громадами, що дозволило значно підвищити ефективність державного управління.

В Україні цифровізація може сприяти автоматизації процесів надання соціальних послуг, управління громадськими фінансами та прозорості ухвалення рішень на місцевому рівні. Це дозволить громадам більш ефективно управляти своїми ресурсами та забезпечить більшу прозорість у прийнятті рішень [17].

Також важливим напрямком є створення державних і місцевих програм підтримки інновацій. Українські громади потребують фінансової підтримки для впровадження інноваційних технологій у процесі відновлення. Це можуть бути грантові програми для розвитку зелених технологій, стимулювання малого та середнього бізнесу, зокрема у сферах переробки та відновлюваної енергетики.

У поствоєнний період українські громади стикаються з комплексними викликами, які вимагають невідкладного вирішення. Відновлення інфраструктури, вирішення проблем соціальної дезінтеграції, подолання економічного колапсу та екологічних проблем є ключовими завданнями для місцевої влади та держави в цілому. Європейський досвід, зокрема у впровадженні інноваційних рішень, може суттєво допомогти у вирішенні цих проблем.

Важливими елементами у цьому процесі є розвиток економіки замкненого циклу, впровадження зеленої енергетики та інновацій у будівництві, цифровізація державних послуг та створення програм соціальної інтеграції. Україна має великі можливості для використання європейських прак-

тик відновлення, що дозволить не лише подолати наслідки війни, але й забезпечити довгострокову стабільність та сталий розвиток громад.

Співпраця між державними, місцевими органами та міжнародними організаціями для залучення фінансових та технологічних ресурсів, необхідних для відбудови, має бути посиленою. Інтеграція в європейські програми відновлення, такі як Horizon Europe або Green Deal, може суттєво прискорити цей процес, забезпечуючи громадам не лише необхідні ресурси, але й доступ до найкращих європейських практик сталого розвитку.

Висновки. Таким чином, для ефективного відновлення українських громад у поствоєнний період необхідні узгоджені дії органів державної влади, місцевого самоврядування та міжнародних партнерів. Зусилля мають бути спрямовані на впровадження інноваційних підходів, які забезпечать сталий розвиток і довгострокову стабільність громад. Зокрема, необхідно забезпечити економічне відновлення через інтеграцію принципів економіки замкненого циклу, що сприятиме раціональному використанню ресурсів та мінімізації відходів. У соціальній площині, важливо впроваджувати програми підтримки та інтеграції внутрішньо переміщених осіб, спрямовані на їх професійну адаптацію і залучення до економічної діяльності.

В екологічній сфері пріоритетом має стати відновлення природних екосистем і впровадження зеленої енергетики, що забезпечить збереження навколишнього середовища та екологічну безпеку. Важливо також запровадити цифровізацію управлінських процесів на місцевому рівні, що сприятиме прозорості та підвищенню ефективності державного управління.

У контексті міжнародного співробітництва, необхідно активізувати участь у європейських програмах, таких як Horizon Europe та Green Deal, що дозволить залучити додаткові фінансові та технологічні ресурси для відновлення інфраструктури. Інтеграція цих підходів стане основою для побудови сучасного європейського суспільства, яке забезпечить економічну, соціальну та екологічну стійкість українських громад.

Список використаних джерел:

1. Жолнович О. Децентралізація та місцеве самоврядування у відновленні громад після конфлікту. Український журнал державного управління. 2021. Вип. 8(2). С. 35–49.
2. Вагнер Й. Сталий розвиток інфраструктури та управління відходами: Європейські уроки для постконфліктного відновлення. Журнал європейських досліджень. 2019. Вип. 7(3). С. 102–117.
3. Левченко К. Роль державної підтримки у стимулюванні інновацій в місцевих громадах. Економічні реформи в постконфліктних регіонах. 2020. Вип. 5(4). С. 89–103.
4. Мартін Р. Переробка та економічна стабільність у посткатастрофічній реконструкції. Нідерландський журнал екологічної економіки. 2018.

Вип. 4(2). С. 65–80.

5. Європейська комісія. Європейський зелений курс. Брюссель: Європейська комісія, 2019. 48 с.

6. Подольська Є.А. Нові сенси та інноваційні підходи до забезпечення соціальної безпеки. Вісник Одеського національного університету. Серія: Соціологія і політичні науки. 2015. Т. 20. Вип. 2. С. 19–25.

7. ЮНІСЕФ. Соціальна інтеграція внутрішньо переміщених осіб у післявоєнний період. Гуманітарний вісник ЮНІСЕФ. 2020. Вип. 10(1). С. 45–60.

8. Жолнович О. Координація центральної та місцевої влади у відновленні постконфліктних регіонів. Український журнал державного управління. 2021. Вип. 8(3). С. 50–68.

9. Вагнер Й. Переробка будівельних відходів як елемент економіки замкнутого циклу: уроки для України. Журнал європейських досліджень. 2019. Вип. 7(4). С. 90–105.

10. Левченко К. Державні механізми стимулювання економічної активності у постконфліктних регіонах. Економічні реформи в постконфліктних регіонах. 2020. Вип. 5(5). С. 70–85.

11. Мартін Р. Моделі державної підтримки малого та середнього бізнесу у посткатастрофічних регіонах. Нідерландський журнал екологічної економіки. 2018. Вип. 4(3). С. 120–135.

12. Європейська комісія. Впровадження відновлюваних джерел енергії у відбудову громад. Брюссель: Європейська комісія, 2019. 62 с.

13. Левченко К. Перспективи розвитку економіки замкнутого циклу в Україні. Економічні реформи в постконфліктних регіонах. 2020. Вип. 5(6). С. 110–125.

14. Європейська комісія. Horizon Europe: фінансування відновлення громад. Брюссель: Європейська комісія, 2019. 78 с.

15. Вагнер Й. Зелена енергетика у відновленні громад: досвід Німеччини. Журнал європейських досліджень. 2019. Вип. 7(5). С. 130–145.

16. Жолнович О. Цифровізація місцевого самоврядування: естонський досвід для України. Український журнал державного управління. 2021. Вип. 8(4). С. 120–135.

17. Європейська комісія. Horizon Europe та Green Deal: можливості для України. Брюссель: Європейська комісія, 2020. 90 с.

18. Ортіна Г. В. Трусова Н.В. Державне управління безпекою особистості в контексті сталого розвитку та національної безпеки Вісник НУЦЗ України. Серія: Державне управління Випуск 2(19)2023

References:

1. Zholnovych, O. Decentralization and local governance in post-conflict recovery. *Ukrainian Journal of Public Administration*, (8, 2) 2021: 35–49.

2. Wagner, J. Sustainable Infrastructure and Waste Management: European Lessons for Post-Conflict Recovery. *Journal of European Studies*, (7, 3) 2019: 102–117.
3. Levchenko, K. The Role of State Support in Stimulating Innovation in Local Communities. *Economic Reforms in Post-Conflict Regions*, (5, 4) 2020: 89–103.
4. Martin, R. Recycling and Economic Stability in Post-Disaster Reconstruction. *Netherlands Journal of Environmental Economics*, (4, 2) 2018: 65–80.
5. European Commission. *The European Green Deal*. Brussels: European Commission, 2019. 48 pages. Print.
6. Podolska, E.A. A New Meaning and Innovative Ways of Ensuring Social Security. *Visnyk Odeskoho Natsionalnoho Universytetu. Seriya: Sotsiologiya i Politychni Nauky*, (20, 2) 2015: 19–25.
7. UNICEF. Social Integration of Internally Displaced Persons in the Post-War Period. *Humanitarian Bulletin UNICEF*, (10, 1) 2020: 45–60.
8. Zholnovych, O. Coordination between Central and Local Authorities in Post-Conflict Recovery. *Ukrainian Journal of Public Administration*, (8, 3) 2021: 50–68.
9. Wagner, J. Recycling Construction Waste as Part of a Circular Economy: Lessons for Ukraine. *Journal of European Studies*, (7, 4) 2019: 90–105.
10. Levchenko, K. State Mechanisms for Stimulating Economic Activity in Post-Conflict Regions. *Economic Reforms in Post-Conflict Regions*, (5, 5) 2020: 70–85.
11. Martin, R. Models of State Support for Small and Medium Enterprises in Post-Catastrophe Regions. *Netherlands Journal of Environmental Economics*, (4, 3) 2018: 120–135.
12. European Commission. *Implementation of Renewable Energy in Community Recovery*. Brussels: European Commission, 2019. 62 pages. Print.
13. Levchenko, K. Prospects for the Development of a Circular Economy in Ukraine. *Economic Reforms in Post-Conflict Regions*, (5, 6) 2020: 110–125.
14. European Commission. *Horizon Europe: Funding for Community Recovery*. Brussels: European Commission, 2019. 78 pages. Print.
15. Wagner, J. Green Energy in Community Recovery: The Experience of Germany. *Journal of European Studies*, (7, 5) 2019: 130–145.
16. Zholnovych, O. Digitalization of Local Governance: Estonian Experience for Ukraine. *Ukrainian Journal of Public Administration*, (8, 4) 2021: 120–135.
17. European Commission. *Horizon Europe and the Green Deal: Opportunities for Ukraine*. Brussels: European Commission, 2020. 90 pages. Print.
18. Ortina, H.V., Trusova, N.V. (2023). Public Administration of Personal Security in the Context of Sustainable Development and National Security. *Visnyk NUCD of Ukraine. Series: Public Administration*, (2, 19): 2023.

*Сеїдова-Богословська Е.Г., аспірант, НАУ ім. М.С. Жуковського,
«ХАІ», м. Харків, ORCID: 0000-0002-3334-5959*

*Seidova-Bohoslovska E., graduate student, National Aerospace University
H.E. Zhukovsky «Kharkiv Aviation Institute», Kharkiv*

МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЗАХИСТОМ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

MECHANISMS OF PUBLIC ADMINISTRATION OF PROTECTION OF DIGITAL TECHNOLOGIES OF STATE AUTHORITIES AND LOCAL GOVERNMENTS

У статті здійснено вдосконалення механізмів публічного управління захистом цифрових технологій органів державної влади та місцевого самоврядування. Зокрема, виявлено загрози цифровим технологіям органів державної влади та місцевого самоврядування; окреслено напрями закордонної допомоги щодо захисту цифрових технологій органів державної влади та місцевого самоврядування; виокремлено напрями вдосконалення механізмів захистом цифрових технологій органів державної влади та місцевого самоврядування. Зазначено, що кібератаки були характерною рисою зусиль росії щодо спричинення складнощів у функціонуванні Уряду України як до, так і протягом повномасштабного вторгнення. За кілька тижнів до та після вторгнення російські урядові хакери та приватні особи здійснили кілька кібератак на український Уряд та приватний сектор. Підкреслено, що Україна відповіла на ці загрози, запровадивши найсучасніші засоби захисту кібербезпеки, які досі підтримували державні послуги онлайн і захищали персональні дані. «Дія», наприклад, не зберігає інформацію, що мінімізує можливості витоку даних, а найсучасніша криптографія Трємбіти забезпечує безпечну передачу інформації. Акцентовано увагу на тому, що інвестиції урядів союзників також зіграли ключову роль у зміцненні захисту кібербезпеки. Незабаром після початку конфлікту американські приватні компанії співпрацювали з українськими урядовими міністерствами та неурядовими організаціями, щоб забезпечити критично важливі державні та приватні системи. Підкреслено, що разом із відновленням та покращенням доступу до Інтернету Україна має інвестувати в партнерства, які розширюють доступ українців до цифрових пристроїв. Відносно високе використання мобільних пристроїв серед населення України сприяє використанню таких програм для смартфонів, як «Дія».

***Ключові слова:** публічне управління, механізми, кіберзагрози, цифрові технології, органи державної влади та місцевого самоврядування.*

The article improves the mechanisms of public administration of protection of digital technologies of state authorities and local governments. In particular, the threats to digital technologies of state authorities and local governments are identified; the directions of foreign assistance for the protection of digital technologies of state authorities and local governments are outlined; the directions of improvement of mechanisms of protection of digital technologies of state authorities and local governments are allocated. It is noted that cyberattacks were a characteristic feature of Russia's efforts to cause difficulties in the functioning of the Government of Ukraine both before and during a full-scale invasion. In the weeks before and after the invasion, Russian government hackers and individuals carried out several cyber-attacks on the Ukrainian Government and private sector. It is emphasized that Ukraine has responded to these threats by introducing the most modern cybersecurity protection tools, which until now have supported public services online and protected personal data. "Diya," for example, does not store information that minimizes the possibility of data leakage, and the most modern Trembita cryptography ensures the safe transmission of information. It is emphasized that the investments of the allied governments also played a key role in strengthening the protection of cybersecurity. Shortly after the conflict began, American private companies collaborated with Ukrainian government ministries and non-governmental organizations to provide critical public and private systems. It is emphasized that, together with the restoration and improvement of access to the Internet, Ukraine should invest in partnerships that expand the access of Ukrainians to digital devices.

Keywords: *public administration, mechanisms, cyber threats, digital technologies, public authorities and local governments.*

Постановка проблеми. Оскільки уряд України та її міжнародні партнери дивляться у післявоєнне майбутнє та починають планувати реконструкцію, швидка та широкомасштабна цифровізація створює як безпрецедентні можливості, так і ризики. Однак сьогодні всі державні бази даних України працюють онлайн. Це розширює доступність послуг і створює більш ефективний і підзвітний уряд, але також створює ризики кібератак. Порушення можуть скомпрометувати особисті дані або позбавити громадян доступу до державних веб-сайтів і програм. Оскільки українці не можуть відмовитися від онлайн-зберігання своєї особистої інформації, здатність уряду постійно захищати ці системи від атак є життєво важливою для побудови інституційної довіри.

Кібератаки можуть порушити діяльність уряду та поставити під загрозу критичну інфраструктуру майже в будь-якій країні. Однак існує небагато країн, де державні служби настільки залежні від цифрової інфраструктури, як Україна. Таким чином, система електронного врядування та її величезний вплив на суспільну довіру до уряду, як описано вище, є основною мішенню державних і недержавних суб'єктів, які прагнуть завдати Україні військової поразки чи іншим чином підірвати її суверенітет і стабільність. Все це обумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання цифровізації діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування досліджували численні вчені та практики, зокрема, Н. Бондарчук, Н. Петренко, Г. Разумей та ін. Однак механізми публічного управління в зазначеній сфері в сучасних реаліях все ще залишаються недостатньо розробленими.

Постановка завдання. Враховуючи описану вище актуальність теми дослідження, метою статті є вдосконалення механізмів публічного управління захистом цифрових технологій органів державної влади та місцевого самоврядування.

Для досягнення поставленої мети в роботі вирішуються наступні завдання:

- виявити загрози цифровим технологіям органів державної влади та місцевого самоврядування;
- окреслити напрями закордонної допомоги щодо захисту цифрових технологій органів державної влади та місцевого самоврядування;
- виокремити напрями вдосконалення механізмів захистом цифрових технологій органів державної влади та місцевого самоврядування.

Виклад основного матеріалу. Кібератаки були характерною рисою зусиль росії щодо спричинення складнощів у функціонуванні Уряду України як до, так і протягом повномасштабного вторгнення. За кілька тижнів до та після вторгнення російські урядові хакери та приватні особи здійснили кілька кібератак на український Уряд та приватний сектор. Серед них – розподілені атаки типу «відмова в обслуговуванні» (DDoS), які вивели з ладу Міністерство закордонних справ України та посольство України в США. Крім того, російські кіберзлочинці також поширювали дезінформацію про те, що українські банкомати не працюють, ймовірно, намагаючись підірвати довіру суспільства до банківської системи. Ці атаки тривають протягом усього періоду повномасштабного вторгнення. Так, тільки в період з лютого по грудень 2022 року було здійснено 1655 російських кібератак проти України. З цих атак понад 300 були спрямовані на сектор безпеки та оборони, 500 були спрямовані на інші державні установи, а 400 були спрямовані на приватні організації з прямим впливом на цивільних осіб (включаючи енергетичні, телекомунікаційні, фінансові та програмні компанії). Одна з кібератак порушила доступ до найбільшої в Україні стільникової мережі «Київстар» та пошкодила систему оповіщення про повітряну тривогу [2; 5].

Україна відповіла на ці загрози, запровадивши найсучасніші засоби захисту кібербезпеки, які досі підтримували державні послуги онлайн і захищали персональні дані. «Дія», наприклад, не зберігає інформацію, що мінімізує можливості витоку даних, а найсучасніша криптографія Трембіти забезпечує безпечну передачу інформації. Інвестиції урядів союзників також зіграли ключову роль у зміцненні захисту кібербезпеки. Сполучені Штати Америки, Сполучене Королівство Великої Британії і Північної Ірландії та

Європейський Союз співпрацюють з Україною над її зусиллями з цифровізації з 2016 року через проєкт «Прозорість і підзвітність у державному управлінні та послугах» (TAPAS) та проєкт EGOV4UKRAINE, який реалізується через Естонську академію електронного урядування. У червні 2023 року Сполучені Штати Америки пообіцяли надати Україні щонайменше 37 мільйонів доларів на підтримку кібербезпеки [1; 3].

Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) також пообіцяло виділити додаткові 200 мільйонів доларів США на фінансування роботи з демократії, державного управління та прав людини в Україні, що включає фінансування проєкту «Цифрова екосистема для підзвітного управління відновленням» (DREAM) та інші зусилля з цифровізації для підтримки постконфліктного відновлення України. Проєкт EU4DigitalUA також надав значну підтримку для додаткових функцій «Дії» у відповідь на нові потреби, а Сполучене Королівство також надало підтримку для реагування на кіберінциденти, обміну інформацією, програмного та апаратного забезпечення. У грудні 2023 року Сполучені Штати Америки та дев'ять інших країн офіційно оформили Талліннський механізм – ініціативу, яка має допомогти Україні покращити її довгострокову кіберстійкість та захистити себе в кіберпросторі.

Незабаром після початку конфлікту американські приватні компанії співпрацювали з українськими урядовими міністерствами та неурядовими організаціями, щоб забезпечити критично важливі державні та приватні системи. Google, наприклад, розширив безкоштовне розповсюдження Project Shield, рішення для захисту від DDoS, до додаткових організацій, які знаходяться в безпосередній близькості до війни, серед яких станом на листопад 2023 року знаходилося понад 150 українських установ. Додатково на рівні Cloudflare Project Galileo, який пропонує безкоштовний захист від DDoS для неурядових організацій, у березні 2022 року кількість заявок на отримання послуг від українських організацій зросла на 177 відсотків. Amazon Web Services і Microsoft допомогли приватним і державним організаціям безпечно перенести свої дані на віддалені хмарні сервери, розташовані за межами України, що запобігло знищенню збережених даних на фізичному обладнанні. Станом на червень 2022 року Amazon Web Services повідомила про переміщення 10 петабайт (10 мільйонів гігабайт) даних з державних міністерств, шкіл і промисловості в хмару, і щодня переміщення інформації продовжується [2; 4].

У майбутньому перед Україною постає подвійний виклик: реконструкція інфраструктури, яка була зруйнована під час війни, а також будівництво нових мереж 5G. У 2022 році такі великі інтернет-провайдери, як «Київстар», «Vodafone» і «Lifecell», запропонували покриття 4G для приблизно 90% території України. Хоча ще в 2019 році Уряд України оголосив про план розгортання мереж 5G, його було відкладено в 2020 році, а потім призупинено через російське повномасштабне впровадження у 2022 році. Однак

Україна оголосила про нещодавні плани запровадити пілотне випробування 5G у 2024 році, щоб продовжити розробку найсучаснішої інфраструктури для потреб країни, що зростає в цифровому світі. Договір між Україною та Латвією в жовтні 2023 року також зобов'язався сприяти розгортанню 5G в Україні, спираючись на постійне прагнення України до ширшої реконструкції ширококутового зв'язку в сільських і міських районах для забезпечення більш рівномірного підключення в міру розширення онлайн-сервісів [3; 5].

Високошвидкісний ширококутовий доступ має вирішальне значення для того, щоб українці могли скористатися цифровими можливостями, включаючи віддалену роботу, онлайн-освіту та онлайн-ресурси уряду. Швидкокутовий зв'язок в Україні повільніший, ніж у більшості країн Європейського Союзу та Сполучених Штатах Америки, а це означає, що користувачам може бути важко працювати з кількома пристроями одночасно, транслювати вміст у прямому ефірі чи виконувати інші дії з високою пропускну здатністю. Швидкість фіксованого інтернету в Україні зросла з 2022 по 2023 рік, але швидкість мобільного інтернету за цей же період знизилася [1; 4].

Міжнародні державні установи та технологічні компанії вже підтримали доступність як ноутбуків, так і смартфонів в Україні. Ці ініціативи включають програму Європейського Союзу «Ноутбуки для України», яка передала понад 25 000 ноутбуків, телефонів та інших цифрових пристроїв українським школам, лікарням і муніципалітетам. Також UNICEF передав 5 тис. ноутбуків і планшетів українським вчителям та 10 тис. – учням. Крім того, HP і Microsoft у партнерстві з місцевими некомерційними організаціями, USAID і посольством України в Сполучених Штатах Америки здійснили постачання десятків тисяч ноутбуків, планшетів і програмного забезпечення для класів у 12 регіонах України. Європейські оператори також створили точки доступу Wi-Fi поблизу таборів для біженців і громадського транспорту, куди прибувають біженці, і роздали понад 2,5 мільйона безкоштовних SIM-карт. USAID виділив майже 1,2 мільйона доларів США для підтримки технологічного сектора України після російського вторгнення, що підвищило стійкість сектора та допомогло країні продовжити цифрову трансформацію [2; 4].

Разом із відновленням та покращенням доступу до Інтернету Україна має інвестувати в партнерства, які розширюють доступ українців до цифрових пристроїв. Відносно високе використання мобільних пристроїв (орієнтовно 91%) серед населення України сприяє використанню таких програм для смартфонів, як «Дія», але нижчий рівень володіння комп'ютером (приблизно 66% населення) може зменшити здатність українців брати участь у дистанційній роботі чи навчанні [1-3].

Висновки. У цілому, зберігання та захист цифрових даних в органах державної влади та місцевого самоврядування є коштовним, і уряд України зрештою повинен буде розробити довгостроковий план фінансування цих заходів. Коли Україна перейде до процесу реконструкції, вона може розгля-

нути способи найкращого використання партнерства з приватними технологічними компаніями для моніторингу та реагування на тенденції, що розвиваються в ландшафті кіберзагроз.

Список використаних джерел:

1. Бондарчук Н. В. Взаємодія органів публічної влади та громадянського суспільства в умовах цифровізації. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2022. Вип. 28. С.36-39.
2. Ключевський В. Використання сучасних цифрових технологій при наданні адміністративних послуг на регіональному рівні. *Механізми державного управління*. 2018. № 4 (76). С. 47-51.
3. Петренко Н. О., Машковська Л. В. Цифровізація державних адміністративних послуг в Україні: нормативно-правові аспекти. *Право і суспільство*. 2020. № 2. С. 112-119.
4. Разумей Г. Ю., Разумей М. М. Діджиталізація публічного управління як складник цифрової трансформації України. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2020. № 2(25). С.139-145.
5. Тищенко І. О. Адміністративні процедури надання електронних послуг публічною адміністрацією в Україні. *Форум права*. 2017. № 2. С. 124-129.

References:

1. Bondarchuk N.V. Vzaiemodiia orhaniv publichnoi vlady ta hromadianskoho suspilstva v umovakh tsyfrovizatsii [Interaction of public authorities and civil society in the conditions of digitalization]. *Publichne upravlinnia i administruvannia v Ukraini*. 2022. Vol. 28. P.36-39.
2. Kliuchevskiy V. Vykorystannia suchasnykh tsyfrovyykh tekhnolohii pry nadanni administratyvnykh posluh na rehionalnomu rivni [The use of modern digital technologies in the provision of administrative services at the regional level]. *Mekhanizmy derzhavnoho upravlinnia*. 2018. Vol. 4 (76). P. 47-51.
3. Petrenko N. O., Mashkovska L. V. Tsyfrovizatsiia derzhavnykh administratyvnykh posluh v Ukraini: normatyvno-pravovi aspekty [Digitization of public administrative services in Ukraine: regulatory and legal aspects]. *Pravo i suspilstvo*. 2020. Vol. 2. S. 112-119.
4. Razumei H. Yu., Razumei M. M. Didzhytalizatsiia publichnoho upravlinnia yak skladnyk tsyfrovoi transformatsii Ukrainy [Digitization of public administration as a component of digital transformation of Ukraine]. *Publichne upravlinnia ta mytne administruvannia*. 2020. № 2(25). S.139-145.
5. Tyshchenkova I. O. Administratyvni protsedury nadannia elektronnykh posluh publichnoiu administratsiieiu v Ukraini [Administrative procedures for the provision of electronic services by the public administration in Ukraine]. *Forum prava*. 2017. Vol. 2. S. 124–129.

DOI 10.52363/2414-5866-2024-2-38

УДК 351.82:332.1

*Терещенко Т.В., к.е.н., доц., ХУУтаП ім. Л. Юзькова, м. Хмельницький,
ORCID: 0000-0001-5748-2854*

Tereshchenko T., Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Dean of the Faculty of Management and Economics, Associate Professor of the Department of Public Management and Administration, Leonid Yuzkov University of Management and Law, Khmelnytskyi

СУЧАСНИЙ РІВЕНЬ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ЯК ОБ'ЄКТА ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

CURRENT LEVEL OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF TERRITORIAL COMMUNITIES AS AN OBJECT STATE POLICY IN UKRAINE

У статті визначено сучасний рівень економічного розвитку територіальних громад в Україні в умовах російської військової агресії. Здійснено оцінку результативності державної політики забезпечення економічного розвитку територіальних громад. Визначено проблеми та суперечності забезпечення економічного розвитку територіальних громад в Україні в сучасних умовах. Розглянуто шляхи підвищення результативності державної політики забезпечення економічного розвитку територіальних громад в умовах воєнного стану в Україні.

Ключові слова: *державне управління, механізми державного управління, державна політика, територіальні громади, економічний розвиток територіальних громад, розвиток регіонів, воєнний стан.*

The article defines the current level of economic development of territorial communities in Ukraine in the conditions of russian military aggression. An assessment of the effectiveness of the state policy of ensuring the economic development of territorial communities was carried out. The problems and contradictions of ensuring the economic development of territorial communities in Ukraine in modern conditions are identified. The ways of increasing the effectiveness of the state policy of ensuring the economic development of territorial communities in the conditions of martial law in Ukraine are considered.

Key words: *state administration, mechanisms of state administration, state policy, territorial communities, economic development of territorial communities, development of regions, martial law.*

Постановка проблеми. *Нагальна потреба у забезпеченні економічної безпеки нашої держави в умовах існуючих викликів та загроз, пов'язаних з*

повномасштабним російським вторгненням в Україну вимагає формування та реалізації відповідної державної політики протидії макроекономічній дестабілізації. Попри запроваджений в країні воєнний стан існуючі механізми формування та реалізації державної політики мають забезпечити економічний розвиток, в тому числі на рівні регіонів та територіальних громад.

Саме тому на державному рівні надзвичайно важливо забезпечити необхідний рівень економічного розвитку та соціальної стабільності, а тому питання підвищення результативності державної політики забезпечення економічного розвитку регіонів та територіальних громад в умовах воєнного стану в Україні набувають особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань визначення сучасного рівня економічного розвитку територіальних громад і особливостей формування та реалізації державної політики регіонального розвитку присвятили свої публікації такі вчені, як Ключник А., Коритько Т., Кузьмин В., Новіков О., Потравка Л., Сусяк Х., Фісун К. та інші [3; 4; 6; 8; 9]. Однак чимало питань стосовно оцінки сучасного рівня розвитку територіальних громад в умовах воєнного стану в Україні залишаються недостатньо дослідженими.

Постановка завдання. Метою статті є оцінка сучасного рівня розвитку територіальних громад, як об'єкта державної політики в умовах воєнного стану в Україні.

Виклад основного матеріалу. Проаналізуємо сучасний рівень розвитку територіальних громад, як важливий показник ефективності та результативності державної політики регіонального розвитку в умовах запровадженого в країні воєнного стану через російську військову агресію.

Системні реформи державного управління, які розпочалися в Україні ще у 2014 р., надали значний імпульс розвитку держави та її регіонів (територіальних громад): було розроблено необхідну законодавчу базу, підвищено спроможність місцевого самоврядування, збільшено фінансування регіонального та місцевого розвитку [3; 4; 6; 7; 8; 9].

Починаючи з 2022 р. відбулася низка подій, які мали суттєвий вплив на соціально-економічний розвиток регіонів України. Серед ключових з них слід виділити наступні: повномасштабне російське вторгнення в Україну, яке спричинило серйозні виклики та поглибило існуючі проблеми соціально-економічного розвитку регіонів; надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС, що ставить перед системою державного управління та місцевого самоврядування складні завдання щодо регіонального розвитку, як необхідної передумови повноцінної євроінтеграції нашої країни.

Наслідком збройної російської агресії стала тимчасова окупація частини території України та втрата інституційної спроможності влади на місцевому рівні (майже 3800 населених пунктів у 231 територіальній громаді 11 областей України зазнали тимчасової окупації). В окупованих

територіальних громадах було зруйновано інженерні мережі, соціальна інфраструктура, житловий фонд, заміновано значні території, знищено дорожню інфраструктуру, зруйновано систему управління, що призвело або до припинення надання адміністративних та публічних послуг, або до погіршення якості та доступності адміністративних та інших публічних послуг. На окупованих територіях мали місце факти колабораціонізму, зокрема серед управлінців місцевого рівня, а одним із інструментів дестабілізації ситуації на окремих територіях стало проведення псевдореферендумів.

В умовах війни територіальні громади зіштовхнулись із втратою майна, руйнацією інфраструктури, втратою економічного та експортного потенціалу, що зумовило значне збільшення кількості територій, які потребують державної підтримки. Тільки у перший рік війни (2022 р.) територіальні громади втратили 17% власних доходів порівняно з 2021 р. [7]. Однак, щодо питомої ваги у ВВП України, частка власних доходів та видатків місцевих бюджетів у ВВП України за останні 8 років підвищилася з 5,1% у 2015 р., до 6,8 – у 2023 р.

При цьому, частка видатків місцевих бюджетів у ВВП України за вказаний період зменшилася з 14,1% у 2015 р. до 9,9% – у 2023 р.

Основними факторами, які призвели до зниження фінансової спроможності громад стали: скорочення державної підтримки; втрата логістичного потенціалу; вилучення земель з господарського обігу; релокація підприємств та міграція населення. Окрім того, слід зазначити, що за той же період частка трансфертів з державного бюджету у доходах місцевих бюджетів України значно зменшилася – з 59,1% у 2015 р. до 27,2% – у 2023 р., тобто більше, ніж удвічі. Однак це стало наслідком не скорочення обсягів трансфертів з державного бюджету (2015 р. – 174 млрд. грн, 2023 р. – 177,4 млрд. грн.), а значним зростанням (у 2,2 рази) доходів місцевих бюджетів (2015 р. – 294,5 млрд. грн., 2023 р. – 652,4 млрд. грн.).

Одними із наслідків війни стали інфраструктурні проблеми, пов'язані зі значними масштабами руйнувань, пошкодженнями значної кількості інфраструктурних об'єктів (рис. 1). При цьому, повоєнне відновлення інфраструктури не може означати лише відбудову знищених та пошкоджених об'єктів, а повинно відбуватися за принципом «BUILD BACK BETTER» (відбудувати краще, ніж було) з використанням найкращих доступних технологій та практик.

Внаслідок повномасштабної збройної російської агресії відбулося значне скорочення ВВП України за підсумками 2022 р. – на 28,8% у порівнянні з 2021 р. При цьому, падіння є регіонально диференційованим і визначається, в основному, безпековим чинником. Війна зумовила деіндустріалізацію східних регіонів та структурні зміни економіки західних регіонів, ключовим фактором чого стала релокація понад 800 підприємств у більш безпечні регіони країни.

ПОШКОДЖЕНО:

*Станом на 1 грудня 2023 року

**Станом на 25 березня 2024 року

Рис. 1. Інфраструктурні втрати України через російську військову агресію [7].

Найбільшого зниження виробництва валової доданої вартості з початку війни зафіксовано в таких сферах економіки України, як будівництво, транспорт, торгівля, переробна галузь (рис. 2).

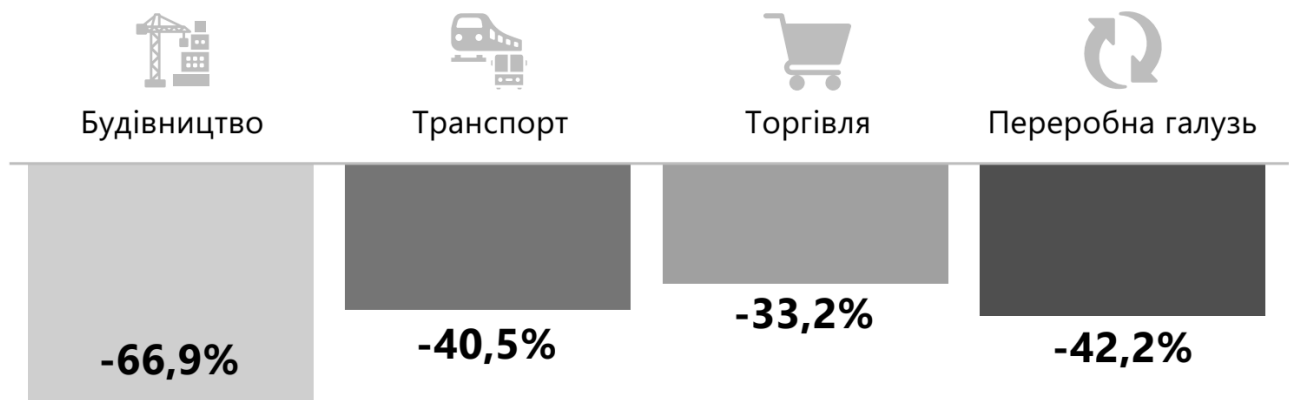

Рис. 2. Рівень найбільшого зниження виробництва валової доданої вартості в окремих сферах економіки України [7].

Істотних втрат також зазнав також аграрний сектор, загальна сума збитків, завданих аграрному сектору держави, становила 8,7 млрд дол. США станом на 1 квітня 2023 р., а його відновлення ускладнюється необхідністю розмінування. Внаслідок війни експортний потенціал прифронтових регіонів знизився, а частка експорту товарів і послуг у ВВП України (у фактичних цінах) у 2022 р. скоротилась до 35,5% (проти 40,7% у 2021 р.). Найбільшого скорочення зазнав експорт продукції металургійної промисловості (-62,5%), хімічної промисловості (-54,3%) і мінеральних продуктів (-48,6%) [7].

В Україні посилилася негативна динаміка щодо народжуваності, втрачається людський капітал, прискорюється депопуляція, а війна, що триває неминуче спричинить зростання рівня смертності та скорочення тривалості життя населення. За прогнозними розрахунками, вже у найближчі роки кількість ветеранів війни та сімей загиблих може досягти близько 10% населення держави. Станом на початок червня 2023 р. 5,1 млн. українців отримали статус тимчасового захисту в країнах ЄС; 1,5 млн. чол. перебували у рф та рб; 4,9 млн. чол. отримали офіційний статус внутрішньо переміщеної особи [7].

Бойові дії призвели до значного негативного впливу на довкілля, найбільш масштабними із яких є: поширення ландшафтних та лісових пожеж (183,2 тис. га лісів); забруднення вибухонебезпечними предметами (обстеження потребує площа понад 174 тис км²); забруднення та руйнування ґрунтів, поверхневих водойм та водоносних горизонтів; техногенні забруднення, руйнування мостів, дамб та берегової лінії. Однією із найбільших катастроф став підрив дамби Каховської ГЕС, в результаті чого до річки Дніпро потрапило 150 т мастила, а в зоні затоплення опинилися понад 80 населених пунктів [7].

Також спостерігається негативна динаміка стану реалізації у 2021-2023 рр. Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 рр. за такими природно-екологічними та соціальними індикаторами: частка площі сільськогосподарських угідь екстенсивного використання зменшилась на 8,38 в.п. та склала 4,62 %; площа відновлених земель та екосистем, площа рекультивованих земель та земель, на яких здійснюються заходи з консервації зменшилась на 1996,84, та склала 12962,68 га; зменшилась частка населення, що відвідує бібліотеки на 3,4 в.п. та склала 37,6 %; кількість унікальних об'єктів культурної спадщини України, включених до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО склала 7 одиниць, що на 6 одиниць менше ніж було; частка соціальних закладів, що використовують фіксований широкосмуговий доступ до Інтернету склала 86,93 %, що на 13,07 в.п. менше ніж було заплановано; обсяг коштів державного фонду регіонального розвитку зменшився на 100 % [2].

Водночас, за підсумками 2021-2023 рр. позитивні тенденції спостерігались лише за 8 індикаторами реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 рр.: зросла частка територій та об'єктів природно-заповідного фонду як в цілому по Україні на 0,13 в.п. та склала 6,93 %, так і по регіонам, найвищим цей показник є у м. Києві 26,7 % (+5,5 в.п.); зросла частка площі територій національної екологічної мережі в цілому по Україні на 0,01 в.п. та склала 38,17 %; зменшилась частка площі орних земель (ріллі) в цілому по Україні на 26,54 в.п. та склала 27,36 %; зросла кількість пам'яток, на яких проведені ремонтно-реставраційні роботи на 22 та склала 29 одиниць, водночас це на одну одиницю менше ніж було

заплановано; щільність автомобільних доріг загального користування державного значення з твердим покриттям зросла на 4,39 в.п. та склала 82,79 %; зросла частка населення, що має доступ до мобільних мереж 4G на 11,02 в.п. та склала 91,02 %, що на 1,02 в.п. перевищує запланований показник; рівень цифрової грамотності населення зріс на 13 відсоткових пунктів та склав 60 %, що на 5 в.п. перевищує запланований показник; зросла кількість агенцій регіонального розвитку (АРР), утворених відповідно до вимог Закону України «Про засади державної регіональної політики» на 2 одиниці та склала 22 АРР. Незмінним залишився індикатор рівень лісистості території України, який складає 15,9 %. Зазначене обумовлене тим, що останній державний облік лісів проводився у 2011 р. [2].

Проведена оцінка сучасного рівня розвитку територіальних громад в Україні свідчить, що існують певні проблеми та суперечності, які не дозволять максимально точно цей стан визначити та охарактеризувати.

Так, як вже зазначалося, Указом Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженого Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-ІХ (зі змінами) в Україні було введено воєнний стан, спричинений військовою агресією РФ проти України. В умовах воєнного стану, а також відповідно до Закону України «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни», фізичні особи, фізичні особи-підприємці, юридичні особи під час воєнного стану або стану війни мають право не подавати статистичну та фінансову звітність [1].

Значна частина суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни скористалася цим правом і не подає статистичну звітність, що унеможлиблює отримання та формування органами державної влади в повному обсязі інформації необхідної для проведення оцінювання, в тому числі щодо економічного розвитку територіальних громад. Окрім того, система державного управління регіональним розвитком виявилася не повною мірою готова до процедур та кращих практик ЄС, а саме: неналежна публічно адміністративна спроможність на національному, регіональному та місцевому рівнях не дозволяють ефективно використовувати надані ЄС кошти.

Ключовими завдання та викликами для України в частині адаптації до процедур та кращих практик ЄС є: створення нормативно-правової бази для управління структурними фондами; посилення ролі центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної регіональної політики; створення інструментів підготовки, управління, моніторингу та контролю програм та проєктів ЄС; запровадження багаторівневого управління та координації між суб'єктами, що беруть участь в управлінні коштами ЄС; формування спроможних структур та механізмів управління коштами ЄС на регіональному та місцевому рівні, що включає розбудову

спроможності до програмування, розвиток навичок у сфері організації конкурсних відборів, системи оцінки проєктів та їх моніторингу тощо [7].

Отже, негативні тенденції за індикаторами оцінювання досягнення цілей Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки обумовлені насамперед російською збройною агресією проти України, запровадженням на території України воєнного стану та, як наслідок відсутністю актуальних даних, через неможливість здійснення об'єктивної оцінки стану розвитку регіонів та країни в цілому. Не зважаючи на це, в сучасних умовах Україна зберігає стійкість та спроможність протистояти поточним викликам та ризикам, а поточний стан соціально-економічного розвитку регіонів (територіальних громад) є задовільним. Однак сучасні виклики та загрози, пов'язані з російською військовою агресією проти України потребують відповідної трансформації державної політики забезпечення стійкого економічного розвитку територіальних громад.

Висновки. Таким чином, домінуючим ризиком для економічного розвитку територіальних громад в Україні в сучасних умовах залишається повномасштабне російське вторгнення в Україну, яке значно погіршило динаміку ключових макроекономічних показників регіонального розвитку. Однак потужна міжнародна допомога, пристосування бізнесу до екстремальних умов російської військової агресії дозволили Україні вистояти та поступово відновлюватися. Подальша трансформація державної політики забезпечення економічного розвитку територіальних громад дозволить вирішити існуючі проблеми та сприятиме підвищенню рівня національної безпеки, в тому числі в умовах європейської інтеграції України, що й буде предметом подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Закону України «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2115-20#Text>
2. Звіт за підсумками внутрішнього оцінювання першого етапу реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки та виконання плану заходів з її реалізації за 2021-2023 роки. URL: https://mtu.gov.ua/files/GetFileAttachment_0306_1.pdf
3. Коритько Т. Структура соціально-економічного потенціалу стійкого регіонального розвитку // Галицький економічний вісник. 2012. № 5(38). С. 95-102.
4. Кузьмин В.М., Сусяк Х.В. Структурування потенціалу територіальної громади // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. С. 177–180. URL: <http://www.vestnikesonom.mgu.od.ua/journal/2015/11-2015/41.pdf>.
5. Моніторинг реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади станом на 01.10.2024 р. Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України. К. 2024. 15 с.
6. Новіков О. Є., Ключник А. В. Економічний потенціал сільських територій: теоретичний аспект // Вісник аграрної науки Причорномор'я. 2015.

Вип. 2. Т. 1. С. 12-19.

7. Оновлена державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки: ключові аспекти. URL: https://mtu.gov.ua/files/Avto/Довідка_Миу_Інформаційна_брошура_A4_ukr.pdf

8. Потравка Л. О. Застосування синергетичних принципів до публічного управління // Таврійський науковий вісник. 2020. Вип. 1. С. 177-184.

9. Фісун К.А. Методологія програмування розвитку регіонів України. Харків, 2007. 401 с.

References:

1. The Law of Ukraine "On Protection of the Interests of Subjects of Submission of Reports and Other Documents During the Period of Martial Law or State of War". [Zakonu Ukrayiny «Pro zakhyst interesiv sub"yektiv podannya zvitnosti ta inshykh dokumentiv u period diyi voyennoho stanu abo stanu viyny»]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2115-20#Text>

2. Report on the results of the internal evaluation of the first stage of the implementation of the State Regional Development Strategy for 2021-2027 and the implementation of the plan of measures for its implementation for 2021-2023. [Zvit za pidsumkamy vnutrishn'oho otsynuvannya pershoho etapu realizatsiyi Derzhavnoyi stratehiyi rehional'noho rozvytku na 2021-2027 roky ta vykonannya planu zakhodiv z yiyi realizatsiyi za 2021-2023 roky]. URL: https://mtu.gov.ua/files/GetFileAttachment_0306_1.pdf

3. Korytko T. The structure of the socio-economic potential of sustainable regional development. [Struktura sotsial'no-ekonomichnoho potentsialu stiykoho rehional'noho rozvytku] // Galician Economic Herald. 2012. No. 5 (38). P. 95-102.

4. Kuzmin V.M., Susiak H.V. Structuring the potential of the territorial community. [Strukturuvannya potentsialu terytorial'noyi hromady] // Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. P. 177-180. URL: <https://www.vestnikeconom.mgu.od.ua/journal/2015/11-2015/41.pdf>.

5. Monitoring of the reform of local self-government and territorial organization of power as of October 1, 2024. [Monitorynh reformy mistsevoho samovryaduvannya ta terytorial'noyi orhanizatsiyi vlady stanom na 01.10.2024 r.]. Ministry of Development of Communities, Territories and Infrastructure of Ukraine. K. 2024. 15 p. https://mtu.gov.ua/files/Monitoring_III_kvartal_2024.pdf

6. Novikov O. E., Klyuchnyk A. V. Economic potential of rural areas: theoretical aspect. [Ekonomichnyy potentsial sil's'kykh terytoriy: teoretychnyy aspekt] // Herald of Agrarian Science of the Black Sea Region. 2015. Issue 2. Vol. 1. P. 12-19.

7. Updated state regional development strategy for 2021-2027: key aspects. [Onovlena derzhavna stratehiya rehional'noho rozvytku na 2021-2027 roky: klyuchovi aspekty]. URL: https://mtu.gov.ua/files/Avto/Довідка_Миу_Інформаційна_брошура_A4_ukr.pdf

8. Potravka L. O. Application of synergistic principles to public administration. [Zastosuvannya synerhetychnykh pryntsypiv do publichnoho upravlinnya] // Tavriyskyi scientific bulletin. 2020. Issue 1. P. 177-184.

9. Fisun K.A. Methodology of programming development of regions of Ukraine. [Metodolohiya prohramuvannya rozvytku rehioniv Ukrayiny]. Kharkiv, 2007. 401 p.

DOI 10.52363/2414-5866-2024-2-39

УДК 351.865:351.746.1

*Liashenko A., Student, National university of civil defence of Ukraine,
Kharkiv, ORCID: 0009-0009-7566-1536*

*Zavada Y., Student, National university of civil defence of Ukraine,
Kharkiv, ORCID: 0009-0008-1379-9751*

Ляшенко А.Р., здобувачка вищої освіти, НУЦЗУ, м. Харків

Завада Є.Є., здобувачка вищої освіти, НУЦЗУ, м. Харків

PROSPECTS FOR ENSURING THE RESILIENCE OF CRITICAL INFRASTRUCTURE AND CIVIL SECURITY AT THE LOCAL LEVEL

**ПЕРСПЕКТИВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОСТІ КРИТИЧНОЇ
ІНФРАСТРУКТУРИ ТА ЦИВІЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ
НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ**

The article explores the prospects for ensuring the stability of critical infrastructure at the local level in Ukraine in the context of guaranteeing its national security. It is revealed that the strategic level for ensuring the stability of critical infrastructure at the local level in Ukraine is the local one, as it is closest to the needs of the population and the performance of vital functions. The features of ensuring the stability of critical infrastructure abroad are analyzed.

Keywords: *ensuring the stability of critical infrastructure, critical infrastructure facilities, public administration, national security, civil security, human resources, local programs, local level.*

У статті досліджено перспективи забезпечення стійкості критичної інфраструктури на місцевому рівні в Україні в контексті гарантування її національної безпеки. Виявлено, що стратегічним рівнем забезпечення стійкості критичної інфраструктури на місцевому рівні в Україні є місцевий, адже він найбільш наближений до потреб населення та виконання життєво важливих функцій. Проаналізовано особливості забезпечення стійкості критичної інфраструктури за кордоном.

Ключові слова: *забезпечення стійкості критичної інфраструктури, об'єкти критичної інфраструктури, публічне управління, національна безпека, цивільна безпека, кадровий потенціал, місцеві програми, місцевий рівень.*

Problem setting. One of the key factors of social development, ensuring the defense capability and economic security of states is infrastructure. This category was defined as "a complex of interconnected service structures or objects that constitute and provide the basis for the functioning of the system that ensures the operation of the armed forces" [6; 8]. Today, the concept of infrastructure has changed somewhat, but the most important essential feature has remained the same - infrastructure must ensure the satisfaction of the most important interests of the population, which can occur in various sub-areas. The provision of this infrastructure occurs at the central, regional and local levels. The latter is closest to the needs of the population, therefore it can be defined as strategic.

Recent research and publications analysis. The issues of public administration regarding the formation of public (public, civil) security and protection of critical infrastructure are the subject of both domestic and foreign scientists V. Andronov, K. Belikov, L. Berg, O. Boyko, A. Vodenicharov, S. Kaloyannidis, E.J. Kirshner, N. Klymenko, Y. Klyuchka, O. Kryukov, O. Leshchenko, P. Makhortov, O. Podskalna, S. Poteriyka, V. Terentyeva, O. Tverdokhlib, V. Zhu, M. Khoytink, etc. [1; 2; 8; 9].

Paper objective. The purpose of the article is to determine the prospects for ensuring the resilience of critical infrastructure and civil security at the local level.

Paper main body. The concept of "infrastructure" is one of the key ones in the development of various spheres of life. At the same time, "critical infrastructure" is the category around which the issues of the viability of all countries are built. The issues of conducting information confrontation are relevant today at the international level, within which many industries that are elements of critical infrastructure are involved [ibid.]. The definition of "critical infrastructure" is based on the concept of "criticality". In a number of definitions, this concept is applicable to that component of the category "infrastructure" that correlates with issues of security and the implementation of key functions. In engineering, criticality can be considered as a vector property of systems of various functional purposes in accordance with [9] "critical - the most important, decisive, determining". Criticality is determined taking into account the properties and functions of the object under study. The following components of criticality are distinguished: safety (reliability), effectiveness of consequences, the possibility of minimizing the probability of consequences [ibid.]. One of the indicators of criticality is structural criticality (importance, reliability).

In all term constructions, CI is recognized as a vital function of the services provided by an asset to society. Most countries define infrastructure as critical if its destruction would have nationwide consequences. However, the subject of impact varies slightly from country to country. For example, in the USA, the consequences of the destruction of critical infrastructure are directly related to national security and the safety of citizens and the economy. In the EU, the regional defini-

tion includes economic and social well-being. The NATO definition also includes any impact on the environment. Therefore, there are different approaches to defining the concept of CI. The results of the analysis of these definitions allowed us to characterize CI as the basic European definition at the international level, which is adhered to by the largest number of countries. In addition, the category of “critical information system” is currently actively developing [9].

It is worth noting that, despite the variety of approaches in defining CI, it was found that CI is significant at all levels of the state, which weakens the socio-economic effect of the development of society in the event of a CI disruption. This primarily makes the problem of ensuring the security of CI relevant, including, taking into account infrastructure dependencies and connections, at the level of the world community. The idea of conceptualizing issues of ensuring the security of critical infrastructure (hereinafter referred to as CI) is not new. The protection of strategic national resources and assets has been part of national defense planning since the Second World War. However, today, a significant influence on the perception of CI by Governments and ways to solve it is determined by security priorities, long-term development goals and financial considerations. Based on this, countries are trying to identify and protect their critically important assets from various threats. The starting point here is a coordinated state policy and legal environment.

In the EU, CI has been defined as an asset or system that is necessary to support vital societal functions (EU, 2008). As a result, a common approach to CI has been developed by EU member states (Table 1). Since 2013, the EU has been implementing a new approach to the European Critical Infrastructure Security Programme. The pilot project aims to optimise the protection and resilience of four selected European critical infrastructures: the European Organisation for the Safety of Air Navigation (Eurocontrol), Galileo – a global navigation infrastructure under civil control. The Directorate-General for Migration and Home Affairs is a structural unit of the European Commission and the lead organisation for the development of a critical infrastructure security plan within the European Commission [8].

The Joint Research Centre (JRC), the European Commission’s own research centre, supports assessment and analysis activities. The EU uses sectoral criteria for defining CIs. The criteria are set out in the European Certification of IT Professionals document, based on the severity of the consequences of a breach or disruption, which is assessed on the basis of societal impact, economic impact, environmental impact, and political impact. Once a CI is identified, its owners/operators take a specific set of actions to develop an Operator Security Plan. The CI Directive empowers the authorities in the Member States to be responsible for ensuring that CIs comply with its requirements. Each country's government chooses which specific body or bodies are responsible for implementing the CI system, for the proper incorporation of EU-level provisions into its national legislation [5].

Table 1

Key policy and legal documents in the field of critical infrastructure protection in the EU [8]

Year	Document name	Brief description of the document
2003	European Security Strategy, 12 December 2003 (EU, 2003)	Defines the EU security environment, key security challenges and subsequent policy implications for the EU. Provides a conceptual framework for the common security and defence policy
2004	European Programme for Critical Infrastructure Protection (EPCIP) (EU, 2004)	A high-level document that sets out the basic principles of the BCI for the EU. It recognises and describes the threats that could lead to the loss of vital services
2006	Commission Communication on EPCIP of 12.12.2006 COM (2006) 786 final (EU, 2006)	Explanatory document on facilitating the implementation of EPCIP at the national level
2008	Directive 2008/114 on the identification of European critical infrastructures and the assessment of the need for their protection (EU, 2006)	Sets out the principles and procedures for the designation of a CI at EU level or a national CI that is recognised as a CI at EU level
2010	Stockholm Programme – An open and secure Europe serving and protecting citizens, 2010/C 115/01 (EU, 2010)	Formulates a roadmap for the EU's work for justice, freedom and security
2010	Communication from the Commission to the European Parliament and the Council on the EU Internal Security Strategy in Action: Five steps towards a more secure Europe, 22.11.2010 COM(2010) 673 final (EU, 2010a)	Identifies and addresses common threats to EU security, such as national disasters, criminal networks and radicalization
Supporting documents		
2012	EPCIP Review Commission Staff Working Document SWD(2012) 190 (EU, 2012a)	Summarizes the results of the review of the EPCIP and CIP Directives
2013	Commission Staff Working Document on a new approach to EPCIP, 28.8.2013 SWD (2013) 318 final (EU, 2013)	Establishes a new approach to EPCIP based on three core principles: prevention, preparedness and response

As for Ukraine, its legal framework is formed by special legislation - the Law of Ukraine "On Critical Infrastructure" (2021). Based on this law, the National Plan for the Protection and Ensuring the Security and Resilience of Critical

Infrastructure was approved. In addition, the State Service for Special Communications and Information Protection of Ukraine has developed methodological recommendations for the development of project threats to critical infrastructure at sectoral / object levels and the assessment of threats to critical infrastructure. Specialists of the Department of Critical Infrastructure Protection of the State Special Communications Administration, together with the Ministry of Development of Communities, Territories and Infrastructure of Ukraine, have prepared Methodological Recommendations for the development and approval of local programs to ensure the security and resilience of critical infrastructure and programs to increase the resilience of territorial communities to crisis situations. The development of these programs was approved by order of the Administration of the State Service for Special Communications dated November 30, 2023 No. 997 and is implemented within the framework of the National Plan for the Protection and Ensuring the Security and Resilience of Critical Infrastructure, approved by order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated September 19, 2023 No. 825-p.

Analysis of the provisions of these methodological recommendations allowed us to substantiate the directions for ensuring the sustainability of critical infrastructure at the local level. Local programs define goals and priorities aimed at protecting territorial communities and facilities that provide life for the population from threats. Among them are measures to ensure resilience to crisis situations, which include high-quality preparation, clear response and rapid recovery if necessary. The National Plan approved by the Cabinet of Ministers is a roadmap for planning in the field of critical infrastructure protection. It is very important that local authorities promptly get involved and develop their resilience programs in case of a crisis situation. According to the National Plan, local executive authorities (military-civilian administrations - if established) must develop and approve local programs to ensure the security and resilience of critical infrastructure, programs to increase the resilience of territorial communities to crisis situations caused by the termination or deterioration of the provision of services important for their vital activities or for the implementation of vital functions.

An analysis of the websites of local executive authorities (military-civilian administrations) revealed that not all of these bodies have developed and approved local programs to ensure the security and resilience of critical infrastructure, as well as programs to increase the resilience of territorial communities to crisis situations (Table 2). As can be seen from Table 2, as of today, local programs to ensure the resilience of critical infrastructure have been adopted in several regions of Ukraine. It was found that the programs are designed for a short-term period. It should be noted that there are regions where there is no local program at the regional level, but there is one in some of its territorial communities. It should also be noted that specific proposals for the protection of critical infrastructure are given in the programs of 3 regions (Chernivtsi, Chernihiv, and Zhytomyr Region).

Table 2

Functional map of critical infrastructure resilience software in the regions of Ukraine within the framework of relevant regional strategies, programs, plans

№ 3/п	Region name	Title of regional strategy, program, plan, etc. (with web link)	Means of ensuring the sustainability of the CI have been identified	No means of ensuring the sustainability of the CI have been identified
1.	Autonomous Republic of Crimea*	–	–	–
2.	Vinnitsia region	Program for Ensuring the Security and Resilience of Critical Infrastructure, Increasing Resilience to Crisis Situations for 2024-2026. URL: https://studenyanska-gromada.gov.ua/docs/1605177/ .		V (there is information about local programs in individual communities of the region)
3.	Volyn Region	Program for Ensuring the Security and Resilience of Critical Infrastructure, Increasing Resilience to Crisis Situations for 2024-2026. https://portal.nvrada.gov.ua/pro-zatverdzhennya-programy-zabezpechennya-bezpeky-ta-stijkosti-krytychnoyi-infrastruktury-pidvyshhennya-stijkosti-do-kryzovyh-sytuaczij-na-2024-2026-roky/ .		V (there is information about local programs in individual communities of the region)
4.	Dnipropetrovsk Region	Program for Increasing the Resilience of the Pokrovska Urban Territorial Community to Crisis Situations. URL: https://pkrv.dp.gov.ua/documents/download/dodatok_do_programi_pidvischennya_stijkosti_do_krizovih_situacij_ed6fedb29f2a368a7a326af1f2751407.docx .		V (there is information about local programs in individual communities of the region)
5.	Donetsk Region *	–	–	–
6.	Zhytomyr Region	Program for Increasing the Resilience of the Zhytomyr Urban Territorial Community to Crisis Situations for 2024-2026. URL: https://ztrada.gov.ua/?pages=18406	V	
7.	Zakarpattia Region	Integrated Program for Civil Defense of Zakarpattia Region for 2020-2024. URL: https://oda.carpathia.gov.ua/dokument/pro-kompleksnu-programu-rozvytku-cyvilnogo-zahystu-zakarpatskoyi-oblasti-na-2020-2024-0 .		V (there is information about local programs in individual communities of the region)
8.	Zaporizhia Region	Regional Civil Defense Program Zaporizhia Region for 2021-2025. URL: http://depczn.zoda.gov.ua/?page_id=282		V

		.		
9.	Ivano-Frankivsk Region	Regional Civil Protection Program Ivano-Frankivsk Region for 2022-2025. URL: https://www.if.gov.ua/regionalnicilovi-programi/programi-upravlinnyaz-pitan-civilnogo-zahistu		V (there is information about local programs in individual communities of the region)
10.	Kyiv Region	Regional Program for Civil Defense of Kyiv Region for 2024-2027. URL: https://kor.gov.ua/wp-content/uploads/2023/12/Dodatok-35.pdf		V
11.	Kirovograd region	Regional Program for Civil Defense of Kirovohrad Region for 2022-2027. URL: https://www.oblrada.kr.ua/decission/2897/-pro-zatverdzhennya-oblasnoiprogrami-tsivilnogo-zahistukirovogradskoi-oblasti-na-2022-2027-roki--07-12-2021 .		V
12.	Luhansk region *	–	–	–
13.	Lviv Region	Comprehensive Program for Civil Protection of Lviv Region. URL: https://old.loda.gov.ua/upload/users_files/25/upload/Zvit%20pro%20vYkonannya%20Kompleksna%20programa%20cYvil_nogo%20zahYstu%20naseleennya%20i%20terYtoriy%20L_vivs_koi%20oblasti%20vid%20nadvYchaynYh%20sYtuaciy%20tehnogenного%20ta%20prYrodnogo%20harakteru.pdf		V
14.	Mykolaiv Region	Program for Increasing the Resilience of the Bilopol Urban Territorial Community to Crisis Situations. URL: https://bilopillya-meria.gov.ua/docs/1494780/		V (there is information about local programs in individual communities of the region)
15.	Odesa Region	Civil Protection Program of the Odessa Region for the Period 2022-2025. URL: https://oblrada.od.gov.ua/wp-content/uploads/416-VIII.pdf		V
16.	Poltava Region	Civil Protection Program of Poltava Region for the Period 2021-2027. URL: https://oblrada-pl.gov.ua/sites/default/files/field/docs/16_9.pdf .		V
17.	Rivne Region	Program for Increasing the Resilience of the Bereznivka Territorial Community to Crisis Situations. URL: https://berezne-miskrada.gov.ua/cilovi-programi-08-42-51-16-05-2024/ .		V (there is information about local programs in individual communities of the region)
18.	Sumy Region	Target Program for the Protection of the		V

		Population and Territory of the Sumy Urban Territorial Community from Emergencies of a Technogenic, Natural and Military Nature for 2022-2024. URL: https://smr.gov.ua/images/documents/Nakaz_SMVA/2024/04_Kviten/191_SMR_24.04.2024/191_SMR_dod.docx		
19.	Ternopil Region	Civil Protection Program of the Ternopil Region for the Period 2023-2027. URL: https://oda.te.gov.ua/diyalnist/regionalnicilovi-programi		V
20.	Kharkiv Region	Regional Targeted Program for the Development of Civil Protection of the Kharkiv Region for 2021-2023. URL: https://kharkivoda.gov.ua/oblasnaderzhavna-administratsiya/struktura-administratsiyi/strukturnipidrozdi/717/102538 .		V
21.	Kherson Region	Program for the Prevention and Elimination of Emergencies (Accidents) and Rapid Response to Them in the Kherson Region. URL: https://khoda.gov.ua/perel%D1%96k-regionalnyh-tsilyovyh-program .		V
22.	Khmelnyskyi Region	Program for the Prevention and Elimination of Emergencies (Accidents) and Rapid Response to Them in the Khmelnytskyi Region. URL: https://kmo-blrada.gov.ua/wp-content/uploads/2019/02/dodatok-do-rish-programa.doc .		V
23.	Cherkasy Region	Target Program for Ensuring the Resilience of the Kaniv Urban Territorial Community to Crisis Situations for 2024-2027. URL: https://kaniv-rada.gov.ua/docs/1623323/		V (there is information about local programs in individual communities of the region)
24.	Chernivtsi Region	A Comprehensive Program for Ensuring the Security and Resilience of Critical Infrastructure of the Chernivtsi Region for 2023-2025. URL: https://bukoda.gov.ua/storage/app/uploads/public/651/6bd/7b6/6516bd7b6db18677208332.pdf	V	
25.	Chernihiv Region	Program for Ensuring the Security and Resilience of Critical Infrastructure of the Chernihiv Region for 2023-2024. URL: https://dcz.cg.gov.ua/index.php?id=39354&tp=1	V	

* excluding the Autonomous Republic of Crimea, Donetsk and Luhansk regions

In addition, it was found that the existing local programs in the field of ensuring the resilience of critical infrastructure are of the same type. Although this should not be the case, since each community is unique in size, population, infrastructure, etc., which is influenced to varying degrees by external and internal factors. The state of functioning of frontline territorial communities, deoccupied communities and those located in the central and western parts of Ukraine is different. At the same time, the functioning of territorial communities should be aimed at providing services important to society under any conditions (both in peacetime and under martial law) [7].

Conclusions of the research. Thus, we can conclude that Ukraine has not yet formed the necessary legal framework in the field of ensuring the resilience of critical infrastructure, in particular at the local level. It has been established that not all local government bodies have developed and approved programs to ensure the resilience of critical infrastructure within their individual communities. In this context, it is insisted that the task of the relevant bodies is to resolve this issue, since the level of security of critical infrastructure partly depends on it.

Ensuring the security and stability of critical infrastructure has become one of the most pressing issues for our state today. This is due not only to the resolution of the war against Ukraine, but also to the dynamics of social, economic, political and even technological processes taking place in the world. Trends in the intensification of threats of a natural and man-made nature, the increase in the level of terrorist threats, the increase in the number and complexity of cyberattacks, as well as damage to infrastructure facilities as a result of the armed aggression of the Russian Federation, make the issue of protecting systems, facilities and resources that are critically important for the functioning of society, the socio-economic development of the state and ensuring national security more urgent.

References:

1. Andreytsev, V.V. (2019), "Subject composition of activities related to objects of increased danger: economic and legal aspects", *Ekonomika ta pravo*, vol. 3, pp. 39–48.
2. Boyko, O.A. (2023), "Objects of increased danger: introduction of improved approaches to their identification", *Tsyvil'nyy zakhyst ta pozhezhna bezpeka*, vol. 1 (15), pp. 83–91.
3. Zdolbunivska City Council. Program for ensuring the security and resilience of critical infrastructure. URL: <https://zdgromada.gov.ua/wp-content/uploads/2023/10/1.-pro-shvalennya-proyektu-programy-zabezpechennya-bezpeky-ta-stijkosti-krytychnoyi-infrastruktury.docx>. (Accessed 26 Oct 2024).
4. Pomaza-Ponomarenko, A.L. and Moroz, S.A. (2023), "Civil defense as a sphere of ensuring the national security of Ukraine", *Zbirka dopovidej na Vseukayins'koyi naukovo-praktychnij konferentsii* [Conference Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference], National University, Zhytomyr, Ukraine, pp. 305–308.

5. Pomaza-Ponomarenko, A.L. and Taraduda, D.V. (2024), “Ensuring the stability of the system of state regulation of increased danger facilities and critical infrastructure facilities”, *Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok*, vol. 4. available at: <https://www.nayka.com.ua/index.php/dy/article/view/3461> (Accessed 26 Oct 2024).
6. Pomaza-Ponomarenko, A.L. and Taraduda, D.V. (2024), “Mechanisms for ensuring civil security of Ukraine: aspects of emergency prevention at the facilities of the military-industrial complex”, *Publichne administruvannya ta natsional'na bezpeka*, vol. 3 (44). available at: <https://www.inter-nauka.com/issues/administration2024/3/9732> (Accessed 26 Oct 2024).
7. Methodological recommendations for the development of project threats to critical infrastructure at sectoral/object levels and the assessment of threats to critical infrastructure. URL: https://moz.gov.ua/uploads/ckeditor/%D0%9A%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0%20%D1%96%D0%BD%D1%84%D1%80%D0%B0/19-12-2023/1/%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%20%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%2056781.pdf?__cf_chl_tk=ZIOST.BiTEDLEjbSMe7TqTgepIobemCvoRUpkI7CK2Y-1726124035-0.0.1.1-8937.
8. Klaver, M.H.A., Luijff, H.A.M., Nieuwenhuijs, A.H., Cavenne, F., Ulisse, A. and Bridgeman, G. (2008), “European risk assessment methodology for critical infrastructures”, *2008 First International Conference on Infrastructure Systems and Services: Building Networks for a Brighter Future*, IEEE, Piscataway, New Jersey, USA, 10-12 November 2008, pp. 1–5.
9. Nakamura, E.T., Silva, J.A. and Rios, J.M.M. “Mobile Telecommunications Networks for the 2014 World Cup”, available at: <https://www.gsma.com/latinamerica/wp-content/uploads/2012/06/WorldCup2014-CPqD.pdf> (Accessed 26 Oct 2024).
10. Pomaza-Ponomarenko, A., Taraduda, D., Leonenko, N., Poroka, S. and Sukhachov, M. (2024), “Ensuring the safety of citizens in times of war: aspects of the organization of civil defense”, *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*, vol. 14, issue 1, pp. 216–220.
11. Popov, O., Taraduda, D., Sobyna, V., Dement, M. and Pomaza-Ponomarenko, A. (2020), “Emergencies at Potentially Dangerous Objects Causing Atmosphere Pollution: Peculiarities of Chemically Hazardous Substances Migration”, *Systems, Decisions and Control in Energy I. Studies in Systems, Decision and Control*, Switzerland: Springer International Publishing AG, vol. 298, pp. 151–163.
12. The Spanish Security Strategy (2011), “Everyone’s Responsibility. Gobierno de Espana”, available at: <https://publications.hse.ru/en/chapters/78410684> (Accessed 26 Oct 2024).

Список використаних джерел:

1. Андрейцев В.В. Суб’єктний склад діяльності, пов’язаної з об’єктами підвищеної небезпеки: господарсько-правові аспекти // *Економіка та право*. 2019. № 3. С. 39–48.
2. Бойко О.А. Об’єкти підвищеної небезпеки: упровадження вдосконалених підходів до їх ідентифікації // *Цивільний захист та пожежна безпека*. 2023. 348

№ 1 (15). С. 83–91.

3. Здолбунівська міська рада. Програма забезпечення безпеки та стійкості критичної інфраструктури. URL: <https://zdgromada.gov.ua/wp-content/uploads/2023/10/1.-pro-shvalennya-proyektu-programy-zabezpechennya-bezpeky-ta-stijkosti-krytychnoyi-infrastruktury.docx>.

4. Помаза-Пономаренко А.Л., Мороз С.А. Цивільний захист як сфера забезпечення національної безпеки України // Національна безпека в умовах війни, післявоєнної відбудови та глобальних викликів XXI століття : Матеріали Всеукр. науково-прак. конф. (07-08.12.2023 р., м. Житомир). С. 305–308.

5. Помаза-Пономаренко А.Л., Тарадуда Д.В. Забезпечення стійкості системи державного регулювання об'єктів підвищеної небезпеки // Державне управління: удосконалення та розвиток. 2024. № 4. URL: <https://www.nauka.com.ua/index.php/dy/article/view/3461>.

6. Помаза-Пономаренко А.Л., Тарадуда Д.В. Механізми забезпечення цивільної безпеки України: аспекти попередження НС на об'єктах військово-промислового комплексу // Публічне адміністрування та національна безпека. 2024. № 3 (44). URL: <https://www.inter-nauka.com/issues/administration2024/3/9732> (дата звернення 26.10.2024).

7. Методичні рекомендації щодо розробки проектних загроз критичній інфраструктурі секторального\об'єктового рівнів та оцінки загроз критичній інфраструктурі. URL: https://moz.gov.ua/uploads/ckeditor/%D0%9A%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0%20%D1%96%D0%BD%D1%84%D1%80%D0%B0/19-12-2023/1/%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%20%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%2056781.pdf?__cf_chl_tk=ZI0ST.BiTEDLEjbsMe7TqTgepIobemCvoRUpkI7CK2Y-1726124035-0.0.1.1-8937.

8. Klaver M.H.A., Luijff H.A.M., Nieuwenhuijs A.H., Cavenne F., Ulisse A., Bridgeman G. European risk assessment methodology for critical infrastructures // 2008 First International Conference on Infrastructure Systems and Services: Building Networks for a Brighter Future, IEEE, Piscataway, New Jersey, USA, 10-12 Nov. 2008, pp. 1–5.

9. Nakamura E.T., Silva J.A., Rios J.M.M. Mobile Telecommunications Networks for the 2014 World Cup. URL: <https://www.gsma.com/latinamerica/wp-content/uploads/2012/06/WorldCup2014-CPqD.pdf>.

10. Pomaza-Ponomarenko A., Taraduda D., Leonenko N., Poroka S., Sukhachov M. Ensuring the safety of citizens in times of war: aspects of the organization of civil defense // AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research. 2024. Vol. 14. Issue 1. Pp. 216–220.

11. Popov O., Taraduda D., Sobyna V., Dement M., Pomaza-Ponomarenko A. (2020). Emergencies at Potentially Dangerous Objects Causing Atmosphere Pollution: Peculiarities of Chemically Hazardous Substances Migration. Systems, Decisions and Control in Energy I. Studies in Systems, Decision and Control. Switzerland: Springer International Publishing AG. Vol. 298. P. 151–163.

12. The Spanish Security Strategy 2011. Everyone's Responsibility. Gobierno de Espana. URL: <https://publications.hse.ru/en/chapters/78410684>.

*Касьян О.О., аспірант НДЦ НУЦЗУ, м. Харків,
ORCID: 0000-0003-2582-3794*

Kasian O., researcher of Research Center of the National University of Civil Protection of Ukraine Kharkiv, Kharkiv

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ СТИХІЙНИХ ЛИХ

ORGANIZATIONAL FEATURES OF NATURAL DISASTER RISK MANAGEMENT SYSTEMS

Стаття присвячена огляду літератури щодо систем реагування на стихійні лиха та надзвичайні ситуації, їх структурі та основним характеристикам. У дослідженні аналізуються ключові аспекти таких систем, зокрема механізми розподілу інформації та моделі взаємодії між учасниками. Особлива увага приділяється процесам прийняття рішень та їхньому впливу на ефективність реагування. Окремо визначені основні етапи реагування на надзвичайні ситуації, від оголошення кризи до досягнутих результатів. На кожному з цих етапів виокремлюються чотири основні структурні елементи: механізми координації, інформаційні потоки, структурна гнучкість, а також ролі та повноваження організацій, що беруть участь у реагуванні.

З огляду на зростання частоти та масштаби стихійних лих, спричинених змінами клімату, глобалізацією та екологічними кризами, зростає необхідність оптимізації процесів запобігання та реагування на надзвичайні ситуації.

Ключові слова: *системи управління ризиками катастроф, надзвичайна ситуація, структурні особливості, процес прийняття рішень, координація, стихійні лиха.*

The article is devoted to a review of the literature on disaster and emergency response systems, their structure and main characteristics. The study analyzes key aspects of such systems, in particular, information distribution mechanisms and interaction models between participants. Particular attention is paid to decision-making processes and their impact on the effectiveness of the response. The main stages of emergency response are separately identified, from the declaration of a crisis to the achieved results. At each of these stages, four main structural elements are distinguished: coordination mechanisms, information flows, structural flexibility, as well as the roles and powers of organizations participating in the response. Given the increasing frequency and scale of natural disasters caused by climate change, globalization and environmental crises, the need to optimize the processes of prevention and response to emergencies is growing.

Keywords: *disaster risk management system, emergency, structural features, decision-making process, coordination, natural disasters.*

Постановка проблеми. Незважаючи на значну кількість досліджень у галузі гуманітарної логістики та управління кризами, бракує роботи, які комплексно висвітлюють структурні особливості організацій, що займаються ліквідацією наслідків надзвичайних ситуацій, і розкривають важливість інтеграції публічного управління в ці процеси. Проблематика дослідження полягає у недостатньому рівні координації між різними організаціями, залученими до реагування на надзвичайні події. Це ускладнює ефективну взаємодію, обмін ресурсами та інформацією, а також швидку адаптацію до змінних обставин. Як результат, ці фактори можуть призводити до зниження ефективності та оперативності заходів з ліквідації наслідків криз, що підкреслює потребу в більш динамічному та інтегрованому управлінні кризовими ситуаціями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про значний інтерес до проблем організаційних особливостей управління ризиками стихійних лих. Питання організації управління в надзвичайних ситуаціях досліджувались у наукових працях та статтях А.П. Бойка, П.Б. Волянського, Л.А. Жукової, М.М. Козяра, А.В. Терент'євої, О.О. Труша та ін. На підставі аналізу наукових праць вітчизняних та іноземних авторів можна зробити висновок, що вітчизняна наукова література недостатньо розкриває питання організаційних особливостей управління ризиками стихійних лих, особливо в контексті досвіду розвинених країн.

Постановка завдання. Приймаючи до уваги необхідність у систематичному аналізі організаційних структур, які використовуються для реагування на надзвичайні ситуації вважаємо за необхідне зосередитись на взаємозв'язку між організаційною структурою, процесами прийняття рішень і результатами реагування, щоб розробити рекомендації для підвищення ефективності управління кризовими ситуаціями.

Виклад основного матеріалу. Вважається, що надзвичайні ситуації виникають через дві основні причини: природні небезпеки або діяльність людини. Їхній початок може бути як раптовим, так і повільним, і це має значний вплив на рівень реагування та ресурси, необхідні для подолання наслідків.

Тип надзвичайної ситуації визначає вимоги до ресурсів і стратегії реагування. Для ситуацій, що починаються раптово, зусилля мобілізації та реагування повинні бути швидшими і масштабнішими, ніж для ситуацій із поступовим початком, де можна застосувати більш планомірний підхід. Наприклад, природні катастрофи, такі як землетруси або повені, часто мають раптовий початок і потребують негайної мобілізації значних ресурсів і координації між численними організаціями.

У разі надзвичайних ситуацій природного характеру важливу роль відіграє взаємодія між різними установами, що змушує їх ефективно коорди-

нувати свої зусилля та використовувати ресурси для зменшення масштабу наслідків події. Сфера гуманітарної логістики протягом багатьох років вивчає оптимальні методи планування, контролю та мобілізації ресурсів для надання допомоги постраждалим громадам. Одним з ключових аспектів є оптимізація процесів через ефективну координацію та інтеграцію міжорганізаційних учасників що дозволяє усунути дублювання завдань та мінімізувати непотрібні дії.

Метою такого підходу є максимізація ефективності на кожному етапі ланцюга поставок — від отримання гуманітарної допомоги до її доставки постраждалим. Успішна реалізація цих процесів не лише сприяє швидкому та ефективному реагуванню на надзвичайні ситуації, а й допомагає зменшити шкоду для постраждалих спільнот.

Взаємодія, що виникає під час надзвичайної ситуації, а також різні конфігурації, що формуються в системах реагування, призводять до змін у структурі організаційних груп. Структура команди визначає, як люди в організаціях організовуються для полегшення координації та розподілу роботи. Це включає такі аспекти, як розподіл інформації, моделі взаємодії між учасниками, розподіл повноважень у процесі прийняття рішень, ролі членів команди та інші фактори. Однак це лише один з аспектів проблеми. Зараз є численні дослідження, які підтверджують важливість структури в процесах прийняття рішень, особливо в умовах криз, що виникають через взаємозалежність різних систем. Глобалізація та технологічні прориви, зокрема, сприяють розвитку ситуацій, що потребують від організацій ефективного використання складності навколишнього середовища для підвищення їх ефективності.

У контексті публічного управління важливим елементом проектування організаційних структур є ієрархія контролю, особливо в системах, що включають міжінституційні відносини. Ієрархія контролю є механізмом, що дозволяє знизити ризики та витрати, які виникають через обмежену раціональність в умовах динамічних змін. Проте, незважаючи на ці переваги, численні дослідження вказують на нестачу ресурсів, які необхідні для ефективного реагування в умовах криз, зокрема в умовах складних надзвичайних ситуацій. Обмеження традиційної ієрархії контролю та необхідність адаптації структури команд до нових викликів надзвичайних ситуацій сприяли активному розвитку досліджень у цій галузі.

Особливо важливим є ефективне публічне управління, яке забезпечує координацію дій між різними інституціями, оперативне прийняття рішень та мобілізацію ресурсів для мінімізації наслідків надзвичайних ситуацій. Основна увага приділяється дослідженню ключових факторів, які визначають швидкість, точність, результативність та ефективність кризового реагування.

Деякі катастрофи, такі як землетрус на Гаїті і цунамі в Японії (2011), посилили занепокоєність урядів і громад щодо запобігання та пом'якшення наслідків. Проте дослідницьких робіт, які б зосередили увагу на організаційній структурі груп реагування на надзвичайні ситуації, недостатньо. Поведінка кожної частини залежить від неї самої та впливу інших елементів. І загальна продуктивність системи отримує результат можливої взаємодії між усіма ними. Таким чином, ефективне управління системою передбачає адекватне управління взаємодією її частин відповідно до попереднього пояснення. Крім того, враховуючи, що соціальна система взаємодіє з навколишнім середовищем, вона також вимагає належного ефективного управління. Системи зазвичай занурюються в динамічне середовище, в якому їх складові елементи взаємодіють з часом і обмінюються внутрішньою та зовнішньою інформацією. Раптові зміни всередині підрозділів та навколишнього середовища вимагають від підрозділів адаптації до нових сценаріїв. Ось чому системи повинні переналаштовувати функції індивідів, їх положення в структурі та найефективніші механізми боротьби з виникаючими ситуаціями.

Структура системи визначає організацію її компонентів і розподіл завдань для ефективного виконання функцій у конкретному середовищі. У контексті надзвичайної ситуації вибір певної структури може безпосередньо впливати на результати діяльності, визначаючи, як будуть вирішуватися аналогічні виклики в майбутньому.

У багатьох випадках система повинна адаптувати свої механізми на основі індивідуальних і колективних можливостей її компонентів, ступеня їхньої автономії в прийнятті рішень, а також потреби в інформації та координації у часовому й просторовому аспектах. Здатність системи до перебудови компонентів стає ключовим фактором для адаптації до змін у середовищі.

Таким чином, трансформація структури виступає основним інструментом системи для ефективною адаптації до нових умов і вирішення викликів, які супроводжуються швидкими змінами в часі.

Системи часто створюють нові структури, які представляють нові взаємодії, які можуть здійснюватися його компонентами для встановлення організацій вищого рівня, розвитку моделей поведінки та спілкування між сторонами. Ці фактори вказують на те, що ці організації мають три основні характеристики: створення просторово-часових структур, можливість встановлення множинних взаємодій і доступу до інших паралельних систем обробки, де їх компоненти здійснюють одночасну діяльність; і здатність пристосовуватися до середовища походження. Критерії, за якими організації змінюють свої структури відповідно до змін, підтверджують попередні класифікації. Вони були зроблені для визначення типу, прийнятого системами залежно від їх цілей та елементів, які їх складають.

Механізми координації Єдиної державної системи цивільного захисту, які втручаються в екстрену допомогу, належать до міждисциплінарних установ з різними інтересами, однак вони працюють за нормативними документами моделлю співпраці [7]. Ця система передбачає процеси, спрямовані на обмін знаннями на місцевому та державному рівнях. Крім того, це включає повноваження, для розподілу фінансових ресурсів і кошторисами для кожного з його підрозділів. Інформаційні потоки мають необхідність обміну інформацією між залученими підрозділами та організаціями. Незважаючи на це, він не встановлює механізми, які використовуються для передачі інформації. Структура цієї системи поділена на рівні, що представляють інституції, відповідальні за функціонування Єдиної державної системи цивільного захисту. Таким чином визначаються процедури, за якими відбувається ліквідація надзвичайних ситуацій, основні принципи, які керують її структурою, та її переваги. Успіх роботи системи внутрішньо залежить від різних аспектів.

Механізми координації ДСНС, сформовані підрозділами рятувальної служби та підрозділів швидкого реагування, працюють разом за нормативними документами, в яких розділено обов'язки між підрозділами. Крім того, відносини встановлюються з певними цілями, або лише для обміну інформації, прийняття рішень або виконання дії [3]. У структурі, визначеній на практиці, встановлюються правила обміном інформацією, які не мають визначеного напрямку між рівнями або типами організації. Це передається двонаправленим шляхом між організаціями відповідно до доречності, яка представляє для різних учасників, сприяючи та покращуючи прийняття рішень. Розрізняють дві структури: перша, заснована як формальна структура, в якій існує ієрархічний розподіл відповідно до рівнів управління. Вони надходять від уряду як суб'єкта, відповідального за безпеку людей, до підрозділів, відповідальних за увагу до кризи (пожежно-рятувальні підрозділи, поліції чи органу безпеки). Згадані установи контролюються відомчим оперативним центром, який відповідає за координацію рятувальних операцій. За цими параметрами передбачається прийняття рішень на найвищих рівнях структури.

Друга структура базується на негайних рішеннях згаданих груп. Вони першими інформуються про ситуацію та відповідають за присутність і прийняття відповідних рішень на місці події. У цій структурі схема ліквідації НС, учасники, відповідальні за прийняття рішень, визначені, а завдання, які необхідно виконати, встановлені на тимчасових етапах. Існують також інформаційні потоки та процедури, які залучають не лише двох суб'єктів, але й усіх тих, хто вважається відповідним для вирішення кризи. Включення відбувається на першому етапі, початкове повідомлення про надзвичайну ситуацію та початкове прийняття рішення відповідно. Що робить цю поведінку очевидною, так це те, що «формальна» або визнана структура змінюється

відповідно до потреб надзвичайної ситуації, зосереджуючись на прийнятті впевнених рішень.

Кожна залучена організація знає, на якому етапі ситуації має втрутитися. Тому процеси прийняття рішень залежать від кожного з них, для цього необхідна постійна комунікація дій, які необхідно виконати.

Порядок реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру - скоординовані дії підрозділів єдиної державної системи щодо реалізації планів локалізації та ліквідації аварії (катастрофи), уточнених в умовах конкретного виду та рівня надзвичайної ситуації техногенного та природного характеру, з метою надання невідкладної допомоги потерпілим, усунення загрози життю та здоров'ю людей, а також рятувальникам у разі необхідності. Органи місцевого самоврядування на різних рівнях також створили відповідні механізми реагування на надзвичайні ситуації місцевого рівня. Таким чином, значно підвищилася ефективність порятунку та прискорився перехід від уваги до відновлення та реконструкції. Використовуючи так звану ефективну модель партнерської допомоги, пожежно-рятувальні підрозділи ефективно працювали з іншими приватними організаціями разом із цивільними особами.

Хочеться відзначити швидкість передачі інформації кожною залученою організацією. Крім того, малі медіа визначені як найважливіше джерело інформації завдяки своїй прозорості та зрозумілості розповсюдження. У кожному з них структура, створена як організація, підтримується і втручається відповідно до актуальності діяльності або визначених потреб. Визнається багатоінституційне функціонування, коли кожна організація має критерії для визначення відповідних осіб для ліквідації надзвичайної ситуації. Усі залучені сторони дотримувалися підходу, орієнтованого на людину. На основі оперативної попередньої оцінки ситуації зі стихійним лихом уряд швидко переключив увагу з роботи на відновлення та реконструкцію.

Залучені організації беруть на себе визначену відповідальність у рамках механізму реагування, залежно від навичок, якими вони володіють як установи, та відповідно до потреби події. Важливе питання розподілення завдань, щоб сконцентрувати зусилля та швидко пом'якшити наслідки надзвичайної ситуації. Повноваження залежать від структурної моделі, якою володіє кожна організація в системі, і механізму реагування, якому вона призначена. Це дослідження визначає, що робота є спеціалізованою, базується на стандартизованих процедурах і вимагає спеціальної підготовки. Існує ієрархічна організація, в якій кожна посада пов'язана одна з одною на основі формальних повноважень.

Підрозділи що ліквідують надзвичайні ситуації, в основному поділяється на чотири секції: операційну, планову, матеріально-технічну та фінансово-адміністративну. У кожному з них є начальник. Цей тип організації прагне постійно реагувати на різноманіття, яке вимагає ситуація. Таким чи-

ном, це робить вигляд розширення або звуження відповідно до ситуації; зміна стратегічної орієнтації; або модифікація та зміна тактики протягом розвитку надзвичайної ситуації.

Ефективність координації між окремими учасниками значною мірою залежить від їхньої здатності формувати та підтримувати чітке розуміння функціонування організації. Це розуміння виступає базовою когнітивною інфраструктурою, яка дозволяє людям і групам інтегрувати свою діяльність з діями інших у ході розвитку надзвичайної ситуації. Такі знання формуються під час виконання завдань у конкретному контексті, через комунікацію між членами організації або шляхом перерозподілу ролей. Наприклад, якщо певне завдання не може бути виконане ефективно однією особою, воно може бути передане іншому учаснику, який займає більш вигідну організаційну позицію та має необхідні когнітивні ресурси для розв'язання проблеми.

Інформаційні потоки в організації відіграють ключову роль. З моменту, коли підрозділ, відповідальний за реагування на надзвичайну ситуацію, повідомляє про інцидент, інформація передається через усю структуру. Крім того, організація створює спеціалізовані комунікаційні групи та впроваджує ефективні системи обміну інформацією з громадськістю, яка залучена до ліквідації наслідків надзвичайної ситуації.

У разі, якщо початково визначена структура виявляється неефективною або надзвичайна ситуація виявляється складнішою, ніж передбачалося, керівник ліквідаційних заходів може повністю реорганізувати структуру. Це може включати демонтаж поточної конфігурації, перенаправлення ресурсів і завдань або створення нових організаційних механізмів для забезпечення адекватного реагування.

Початковий розподіл обов'язків серед учасників реагування на надзвичайну ситуацію здійснюється керівником ліквідації наслідків. У міру стабілізації обстановки деякі ролі можуть бути скасовані, а персонал – перепризначений у межах підрозділу, залученого до ліквідаційних заходів. Хоча учасники реагування можуть проявляти ініціативу та імпровізувати на місці події, їхні дії регламентуються наданими ресурсами, правилами, визначеними керівництвом, а також стандартними процедурами, затвердженими ДСНС.

Ступінь автономії ухвалення рішень залежить від рівня досвіду, підготовки та компетенцій фахівця. У ситуаціях, які вимагають спеціальних знань, делегування повноважень тим, хто володіє необхідними навичками, може значно підвищити ефективність реагування. Такий підхід особливо важливий у випадках, коли обставини вимагають відхилення від звичайних процедур.

На цьому етапі також можуть змінюватися механізми прийняття рішень, включаючи баланс формальної і неформальної влади. Наприклад, у

структурах екстрених служб, таких як лікарні, які працюють цілодобово, взаємодія будується на основі ротації персоналу та координації між тимчасовими командами. Для забезпечення ефективності роботи таких груп необхідно чітко визначити їхній склад, обов'язки та кількість необхідних фахівців.

Організація діяльності базується на розподілі ролей, які можуть виконувати особи з відповідними навичками та здібностями. Такий підхід дозволяє забезпечити гнучкість і оперативність у виконанні завдань, спрямованих на ліквідацію наслідків надзвичайної ситуації.

Висновки. Аналіз структур, що характеризують Єдину державну систему цивільного захисту та публічне управління в контексті управління кризами, свідчить про переважання формальних ієрархій. Ці структури забезпечують чіткий розподіл функцій, але часто не враховують динамічну координацію, необхідну для ефективного прийняття рішень у кризових ситуаціях.

Співіснування ієрархічних структур із потоками інформації та знань створює умови для підвищення гнучкості та адаптації. Гнучкість Єдиної державної системи цивільного захисту проявляється у здатності створювати тимчасові групи для оперативного реагування на кризові обставини. Динаміка обов'язків і повноважень дозволяє змінювати функції залежно від розвитку ситуації, що вимагає вільного обміну інформацією та спільного розуміння серед учасників системи.

Такі адаптивні структури краще реагують на невизначеність і складність. Проте їх ефективність обмежується недостатніми дослідженнями зв'язку між ієрархією, потоками інформації та управлінням кризами. Зокрема, висока ієрархічна невизначеність може провокувати конфлікти, що знижують ефективність реагування на надзвичайні ситуації.

На сьогодні особливу роль відіграє структура в межах Єдиної державної системи цивільного захисту, яка забезпечує гнучкість та адаптацію до змінних умов. Для підвищення ефективності публічного управління необхідні подальші дослідження, спрямовані на проектування адаптивних структур, які інтегрують паралельні компоненти системи та сприяють оптимальному реагуванню на надзвичайні ситуації.

Список використаних джерел:

1. Аварія на АЕС Фукусіма, цунамі та найсильніший землетрус в історії Японії URL: <https://nv.ua/ukr/world/countries/yaponiya-yak-zemletrus-i-potuzhne-cunami-zruynovali-tisyachi-zhittiv-10-rokiv-tomu-foto-video-50146588.html>.

2. Белоусов А.В. Сутність, складові та зміст комплексного механізму державного управління ризиками надзвичайних ситуацій. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2014-2/doc/2/10.pdf>.

2. Войтович Р.В. Механізми подолання глобалізаційних викликів сус-

пільного розвитку України. Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України. 2011. № 2. С. 90–98.

3. Любінський А. Сучасний стан та перспективи модернізації системи цивільного захисту України URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/edu_43/fail/15.pdf.

4. Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту : затверджено постановою Кабінету Міністрів України від від 09.01.2014 № 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/11-2014-%D0%BF>.

5. Сендайська рамкова програма зменшення лих як інструмент сталого розвитку. URL: <https://r2p.org.ua/storage/page/6098/0161e0223e38552105ccc0425deeeb657aca1edd.pdf>.

6. Труш О. Механізми реалізації державної політики в сфері цивільного захисту. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2010-4/doc/5/01.pdf>

7. Федорчак В.В. Державне управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій : монографія. Харків : НУЦЗУ, 2018. 305 с.

References:

1. Avariiia na AES Fukusima, tsunami ta naisylnishyi zemletrus v istorii Yaponii URL: <https://nv.ua/ukr/world/countries/yaponiya-yak-zemletrus-i-potuzhne-cunami-zruynuvani-tisyachi-zhittiv-10-rokiv-tomu-foto-video-50146588.html>

2. Bielousov A.V. Sutnist, skladovi ta zmist kompleksnoho mekhanizmu derzhavnoho upravlinnia ryzykamy nadzvychainykh sytuatsii. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2014-2/doc/2/10.pdf>

2. Voitovych R.V. Mekhanizmy podolannia hlobalizatsiinykh vyklykiv suspilnoho rozvytku Ukrainy. Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy. 2011. № 2. S. 90–98.

3. Liubinskyi A. Suchasnyi stan ta perspektyvy modernizatsii systemy tsyvilnoho zakhystu Ukrainy URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/edu_43/fail/15.pdf

4. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro yedynu derzhavnu systemu tsyvilnoho zakhystu : zatverdzheno postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid vid 09.01.2014 № 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/11-2014-%D0%BF> (data zvernennia: 04.11.2024)

5. Sendaiska ramkova prohrama zmeshennia lykh yak instrument staloho rozvytku. URL: <https://r2p.org.ua/storage/page/6098/0161e0223e38552105ccc0425deeeb657aca1edd.pdf>

6. Trush O. Mekhanizmy realizatsii derzhavnoi polityky v sferi tsyvilnoho zakhystu. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2010-4/doc/5/01.pdf>

7. Fedorchak V.V. Derzhavne upravlinnia ryzykamy vynykennia nadzvychainykh sytuatsii : monohrafiia. Kharkiv : NUTsZU, 2018. 305 s.

*Майстро С.В., д.держ.упр., проф., НУЦЗУ, м. Харків,
ORCID: 0000-0003-3035-4304*

Maistro S. is the doctor of sciences of state administration, head of the department of public administration for civil defence of the National university of civil defence of Ukraine, Kharkiv

ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ ЯК НЕОБХІДНА ПЕРЕДУМОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ СТРАТЕГІЇ АГРАРНОГО РОЗВИТКУ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

CIVIL DEFENSE AS A NECESSARY PREREQUISITE FOR THE IM- PLEMENTATION OF THE STATE STRATEGY FOR AGRICULTURAL DEVELOPMENT AND ENSURING FOOD SECURITY OF UKRAINE

У статті визначено роль та особливості цивільного захисту, як необхідної передумови реалізації державної стратегії аграрного розвитку та забезпечення продовольчої безпеки України. Виокремлено проблемні аспекти та протиріччя реалізації державної стратегії аграрного розвитку та забезпечення продовольчої безпеки України в сучасних умовах. Визначено напрями та форми взаємодії таких стратегічних векторів державного політики, як агропродовольчий розвиток і цивільний захист в умовах російської військової агресії в Україні.

Ключові слова: *публічне управління та адміністрування; державна політика; цивільний захист; надзвичайні ситуації; державна стратегія аграрного розвитку; продовольча безпека.*

The article defines the role and features of civil defense as a necessary prerequisite for the implementation of the state strategy of agrarian development and ensuring food security of Ukraine. Problematic aspects and contradictions of the implementation of the state agrarian development strategy and ensuring food security of Ukraine in modern conditions are singled out. The directions and forms of interaction of strategic vectors of state policy, such as agro-food development and civil defense in the conditions of russian military aggression in Ukraine, are determined.

Keywords: *public management and administration; state policy; civil protection; emergency situations; state strategy of agrarian development; food safety.*

Постановка проблеми. Збройна російська агресія проти України спричинила загострення продовольчих проблем не тільки в нашій країні, а й у багатьох регіонах світу і може приректи значну частину людства на голод і

бідність. Як наслідок, у тих країнах світу, продовольче благополуччя яких забезпечується переважно або повністю за рахунок імпорту аграрної продукції, загострення продовольчої проблеми є значним, а в деяких державах досягло критичного рівня. Адже через російську військову агресію відбулося значне зниження обсягів експорту української аграрної продукції до країн Азії, Африки та на Близький Схід [7].

Очевидно, що вкрай важко забезпечити сталий розвиток аграрної галузі та забезпечити продовольчу безпеку України та світу в умовах російської військової агресії, яка супроводжується окупацією територій, знищенням та руйнуванням аграрних підприємств, сільськогосподарської техніки та інфраструктури, мінуванням сільськогосподарських земель. В зазначених умовах надзвичайно важливою складовою подальшого розвитку аграрного сектора та забезпечення продовольчої безпеки країни є визначення напрямів та форм взаємодії таких стратегічних векторів державного політики в умовах запровадженого в країні воєнного стану, як агропродовольчий розвиток і цивільний захист.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значна кількість науковців та фахівців досліджували питання щодо особливостей формування та реалізації державної політики аграрного розвитку та забезпечення продовольчої безпеки країни. Серед наукових розробок зазначеного напрямку можна виокремити праці таких науковців та практиків, як Абдельмаджет Н., Брайант Е., Валлас А., Михайлов Д., Потаєва О., Свириденко Ю. та інші [1; 4; 5; 6].

Однак залишаються недостатньо дослідженими і потребують поглибленого вивчення питання визначення напрямків формування державної аграрної політики в умовах російської військової агресії в Україні.

Постановка завдання. Метою статті є визначення напрямів та форм взаємодії таких стратегічних векторів державного політики, як агропродовольчий розвиток і цивільний захист в умовах російської військової агресії в Україні.

Виклад основного матеріалу. Слід зазначити, що за підсумками 2022 р. Україна зайняла останнє місце серед країн Європи у Глобальному індексі продовольчої безпеки та 71-е місце у світі, що є наслідком війни в країні.

Так, за показником «Доступність продуктів харчування» Україна отримала 48,1 балів зі 100 і посідає 93 місце у світі та 26 місце з 26 країн Європи. Найслабкішими чинниками за цією методикою в Україні є політичні та соціальні бар'єри, інфраструктура, ланцюги постачань, розвиток сільськогосподарських досліджень та стратегія доступу до продуктів харчування. Найгірший показник української продовольчої безпеки – «Сталість та адаптивність» (43,5 балів зі 100 та 94 місце у глобальному рейтингу) – відображає 2 суттєві проблеми стосовно доступу та управління водними ресурсами, а також недоліки в системі управління ризиками, в тому числі виник-

нення надзвичайних ситуацій [7].

Для побудови стійкої до загроз і викликів системи продовольчої безпеки України необхідно здійснити першочергові завдання, спрямовані на вирішення проблемних питань функціонування агропромислового комплексу, які виникли через війну, зокрема:

1) часткове або повне руйнування підприємств критичної інфраструктури, сільськогосподарських господарств та виробництв продуктів харчування;

2) зменшення кількості виробленого продовольства на працюючих підприємствах;

3) руйнування логістичних ланцюгів;

4) відсутність програм державної підтримки, спрямованих на відновлення зруйнованих виробництв продовольчих товарів, трансформації продовольчих систем відповідно до вимог ЄС, податкового та митного стимулювання;

5) наявність критично великої кількості потенційно небезпечних через замінування або хімічно забруднених важкими металами земель сільськогосподарського призначення, яка за оцінкою експертів становить 30 %;

б) руйнування системи зрошення південних регіонів, яка охоплювала близько 500 тис., а також руйнування інфраструктури (підтоплення елеваторів і портових терміналів), втрата біоресурсів через підлив Каховської ГЕС [7].

Внаслідок цього, за даними дослідження, яке проведено Центром досліджень продовольства та землекористування Київської школи економіки (KSE Агроцентр) спільно зі Світовим банком, український агросектор зіткнувся з величезними збитками через російське військове вторгнення – понад \$80 млрд. Зазначені втрати включають знищену агротехніку на суму \$5,8 млрд, шкоду від втрати готової продукції на \$1,97 млрд, пошкодження зерносховищ на \$1,8 млрд тощо [8].

З метою вирішення вищезазначених проблем, Кабінет Міністрів України в липні 2024 р. прийняв розпорядження «Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації» [7].

Стратегія продовольчої безпеки України до 2027 р. розроблена Міністерством аграрної політики та продовольства України з метою реалізації Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392, та на виконання Указу Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» і містить три ключові цілі, які, в тому числі, тісно пов'язані з необхідністю реалізації певних заходів цивільного захисту:

1. Наповнення ринку агропродукції через підтримку виробників, пос-

тупове заміщення імпорту і відновлення підприємств харчової промисловості, в т.ч. шляхом розвитку науки через розроблення цифрових технологій і технологій з використанням точних дистанційних даних – знімків супутника чи дронів та технологій для обробки цих даних;

2. Забезпечення доступності продовольства для всіх груп населення України, зменшення частки продовольства в структурі витрат українців, в т.ч. шляхом забезпечення зміцнення стійкості продовольчих систем, відновлення товарних ланцюгів, гарантування доступу до продуктів харчування в умовах надзвичайних ситуацій;

3. Посилення продовольчої безпеки, наповнення державних резервів продуктами, створення системи моніторингу продовольчої безпеки, адаптації до змін клімату, в т.ч. шляхом пріоритетного розмінування земель сільськогосподарського призначення, у тому числі через інтенсифікацію залучення новітніх технологій, зокрема, використання дронів, які здатні виявляти вибухонебезпечні предмети [7].

Досягнення визначених Стратегією цілей передбачається двома етапами:

Перший етап (2024 – 2026 рр.) – формування та здійснення заходів підтримки виробників, спрямованих на розвиток галузей агропромислового комплексу, зокрема, виробників органічної продукції.

Другий етап (протягом 2027 року) – відновлення підприємств харчової промисловості на рівні об'єднаних територіальних громад, адміністративно-територіальних одиниць та держави в цілому.

Реалізація Стратегії дасть можливість сформувати стійку до загроз систему продовольчої безпеки держави, створити умови для продовольчої незалежності країни і сталого розвитку аграрного сектору економіки, забезпечити повноцінний доступ населення до безпечних харчових продуктів у достатній кількості [3].

Окрім того, Міністерство аграрної політики та продовольства України спільно з проектом ЄС «Інституційна та політична реформа дрібномасштабного сільського господарства в Україні» (IPRSA) в липні 2024 р. презентували Стратегію розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року [2].

Стратегія передбачає чітке визначення пріоритетів та створення сприятливих умов для розвитку сільського господарства та сільських територій України і розроблена з урахуванням потреби змін в агросекторі, зокрема пов'язаних з наданням Україні статусу кандидата на вступ до ЄС та інших міжнародних зобов'язань.

Документ містить 7 стратегічних цілей, у кожену з яких включено візію та підцілі. Їх реалізація передбачається до 2030 року.

Ціль 1. Розбудова інклюзивної політики розвитку сільського господарства та сільських територій: інституційна спроможність.

Передбачається реформування державних установ у секторі сільського господарства згідно зі спільною сільськогосподарською політикою ЄС. В рамках цієї цілі також буде прийнятий Закон про Державний аграрний реєстр. Планується, що понад 80% державної підтримки сільського господарства буде надходити через ДАР. Внесення змін до законодавства та створення виплатної агенції, що забезпечуватиме своєчасну та точну виплату підтримки сільськогосподарським виробникам.

Ціль 2. Гарантування суспільних потреб у високоякісних, поживних та безпечних харчових продуктах: досягнення продовольчої безпеки.

Передбачається прийняття комплексної політики безпечності харчових продуктів ЄС та стандартів контролю у сфері санітарних та фітосанітарних заходів (СФЗ), які повністю гармонізовані з вимогами ЄС.

Ціль 3. Забезпечення стійкості сільськогосподарського сектору: підтримка стабільного та справедливого доходу виробників, підвищення їх конкурентоспроможності.

Впроваджуватимуться програми підтримки ліквідності, державних гарантій, а також грантового фінансування, пом'якшення або часткового відшкодування витрат для подолання наслідків війни. Підтримка стабільного доходу фермерських господарств. Посилення орієнтації на ринок і підвищення конкурентоспроможності.

Ціль 4. Ефективне використання земель: розмінування, земельна реформа.

Передбачається зокрема, подальше функціонування ринку землі, розвиток моніторингу ринку земель і створення автоматизованої системи публічного моніторингу земельних відносин. Планується створити та забезпечити функціонування національного геопорталу, який стане джерелом точних, достовірних, актуальних і головне офіційних даних про геопросторові об'єкти. Ціль також передбачає сталий розвиток та ефективне використання ґрунту, повітря та води, у тому числі, шляхом зниження залежності від хімікатів.

Ціль 5. Кліматично орієнтоване сільське господарство, пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптація до них.

Завдання цілі передбачають розвиток водопостачання для зрошення земель, кліматично орієнтованого сільського господарства, органічного виробництва, циркулярної біоекономіки, біоенергетики. Також заходи будуть спрямовані на запобігання втраті біорізноманіття, покращення екосистемних послуг і збереження середовищ існування та ландшафтів. Впровадження спрощеної реєстрації насіння, боротьби з розповсюдженням насіння з ГМО за межами каталогів насіння ЄС.

Ціль 6. Модернізація аграрного сектору: розвиток переробки, інновації, цифровізація та обмін знаннями.

Передбачається сприяння розвитку переробних підприємств,

покращення доступу до досліджень, інновацій. Підтримка послуг з розвитку сільського бізнесу та сільськогосподарських дорадчих послуг, цифровізація галузі.

Ціль 7. Створення умов для розвитку сільських територій.

Передбачається підтримка молодих фермерів, розвиток підприємництва, в тому числі жіночого [2].

Як вже зазначалося, внаслідок повномасштабної війни було знищено близько 30% усього потенціалу агросектору України, майже 20% сільськогосподарських земель окуповано, а значні площі сільськогосподарських земель заміновані або забруднені вибухонебезпечними предметами [8]. Більше того, продовжуються бойові дії на території України та приблизно 175 тис. км² або близько 2 млн. га замінованих полів ускладнюють або й взагалі – унеможливають сільськогосподарські роботи, що потребує активізації роботи з очищення ґрунтів від мін та снарядів, що не розірвались [9].

Як наслідок, війна в Україні вкрай негативно вплинула на функціонування агропродовольчої системи, в результаті чого, наприклад, ускладнилося проведення посівних кампаній, особливо в деокупованих регіонах та на яких велися бойові дії, через значні площі забруднених земель (за розрахунками Світового банку, пріоритетне розмінування території України вартуватиме близько 1,5 млрд дол., а пріоритетним планом визначено 470 тис. га потенційно забруднених земель сільськогосподарського призначення) [7].

Тобто передбачається першочергове обстеження та розмінування 470 тис. 854 га земель сільськогосподарського призначення на території Дніпропетровської, Київської, Миколаївської, Сумської, Харківської, Запорізької, Херсонської, Чернігівської, Черкаської областей [5]. Тобто гуманітарне розмінування є першим етапом відновлення деокупованих територій, який дає можливість почати відновлення аграрного виробництва.

Для цього Україна активно співпрацює з країнами-партнерами, проводить регулярні зустрічі урядовців Міністерства аграрної політики та продовольства з послами країн G7 щодо гуманітарного розмінування України, на яких українська сторона інформує партнерів про ситуацію з очищенням земель від снарядів та мін, про необхідні фінансові, технічні та людські ресурси. Першочергово заходи з обстеження та розмінування першочергово планується здійснювати на сільськогосподарських землях, де планується посів овочевих та баштанних культур – це рішення сприятиме забезпеченню національної та глобальної продовольчої безпеки.

Для цього Україні потрібна фінансова підтримка, залучення спецтехніки для механізованого розмінування та допомога з навчанням людей, розробка інноваційних методів обстеження, нарощування спроможності гуманітарного розмінування в пріоритетних регіонах, збір на розмінування на платформі United24 [5].

Всесвітня продовольча програма (ВПП) та Продовольча та сільськогосподарська організація Об'єднаних Націй (ФАО) за підтримки неурядової організації Швейцарський фонд з протимінної діяльності зі штаб-квартирою у м. Женеві також активно співпрацюють з Україною та її партнерами задля відновлення сільського господарства у найбільш замінованій країні у світі – Україні. Адже на третьому році війни Україна випередила Афганістан і Сирію та стала країною з найбільшою кількістю мін у світі, а біля 25 тис. км² сільськогосподарських угідь потенційно всіяні мінами та іншим небезпечними залишками військових дій. Окрім ризику для людських життів, міни загрожують продовольчій безпеці України, яка, окрім того, протягом тривалого часу є провідним експортером зерна, що впливає на зростання світових цін на зерно та підвищення рівня бідності.

Особливо міни загрожують фермерським господарствам, які забезпечують більшість виробництва молока, фруктів і овочів, великої рогатої худоби у країні та забезпечують зайнятість майже трьох четвертей робочої сили, яка займається виробництвом продуктів харчування. Багато з них зупинили або скоротили своє виробництво, і майже всі виживають за рахунок зменшення доходів. Повернення замінованої землі до продуктивного використання і відновлення сільськогосподарського виробництва є надзвичайно важливою гуманітарною допомогою для тисяч сімей, що проживають у сільській місцевості. Розмінування забезпечить доступ до землі багатьом родинам, які вирощують зернові культури для власного споживання, а також фермерам, які продають свою продукцію, заробляючи на життя, що не тільки забезпечить робочі місця, але й збільшить бюджети територіальних громад.

Проект ВПП-ФАО використовує супутникові зображення, щоб нанести на карту потенційно заміновані ділянки, а потім відправляє спеціалізовані групи для їх обстеження та очищення, віддаючи пріоритет ділянкам, які можна швидко та безпечно відновити і які повернуться до сільськогосподарського використання. ФАО також оцінює конкретні потреби домогосподарств і пропонує фінансову допомогу учасникам, які залишилися знедоленими внаслідок війни. Проект ВПП-ФАО з розмінування здійснюється в тісній співпраці з сільськими громадами та українською владою, як частина зусиль влади з очищення значних ділянок замінованих сільськогосподарських земель. А вартість зазначених робіт, за оцінками Світового банку, може перевищити 37 млрд дол. США [1].

Позитивним також є той факт, що з червня 2024 р. в Україні запрацювала державна програма, як допоможе швидше повернути забруднені мінами землі до сільськогосподарського використання.

Так, держава компенсуватиме фермерам 80% витрат вартості розмінування земель, а також виплатить компенсації тим, хто вже очистив свої ділянки і почав на них працювати. Це важливий крок до створення повноцінного ринку послуг з розмінування та формування конкурентних, ринкових

цін від операторів на очищення території України. Адже попит формуватиме пропозицію, а відповідно, здешевить процес і пришвидшить процес розмінування. Участь в програмі можуть узяти аграрії, землі яких уже розміновані сертифікованими операторами протимінної діяльності (ОПМД) в період з 24 лютого 2022 р. до 15 квітня 2024 р. [6].

В цілому, слід зазначити, що в Україні планується повернути біля 80% потенційно забруднених вибухонебезпечними предметами та мінами земель у сільськогосподарське використання протягом наступних 10 років [8].

Для реалізації цих амбітних планів та складних завдань доцільно створити структуру, котра координуватиме гуманітарне розмінування території країни та буде ефективно реалізовувати всі супутні організаційні задачі. Контролювати його діяльність має наглядова рада, до якої доцільно запросити представників країн-партнерів. Крім того, країни-партнери можуть взяти шефство над замінованими областями України, допомогти звільнити їх від вибухонебезпечних предметів. Подібна співпраця сприятиме прискоренню розмінування українських сільськогосподарських земель, що дозволить агровиробникам раніше розпочати їх використовувати, і позитивно вплине на економіку країни та на забезпечення продовольчої безпеки країни та світу.

Тому не випадково, що Кабінет Міністрів України за пропозицією Державної служби з надзвичайних ситуацій створив державну установу «Центр гуманітарного розмінування» для розв'язання питань оптимізації систем планування, виконання та фінансування заходів з гуманітарного розмінування. Створення Центру гуманітарного розмінування дозволить удосконалити систему координації діяльності всіх суб'єктів, що забезпечують заходи з гуманітарного розмінування на території України. А також організувати належну взаємодію між донорами, що здійснюють фінансові заходи з гуманітарного розмінування та надають міжнародну технічну допомогу. Також передбачається, що створення цієї бюджетної установи сприятиме:

- розвитку та впровадження нових технологій та методів розмінування, що покращує якість та ефективність цього процесу;
- залученню недержавних інвестицій у сферу гуманітарного розмінування в Україні;
- конкуренції в наданні послуг у сфері гуманітарного розмінування операторами протимінної діяльності всіх форм власності [4].

Звісно, швидко розмінувати всі небезпечні території відповідні українські служби фізично не зможуть, тому необхідна всестороння допомога міжнародних партнерів у таких питаннях, як фінансова підтримка, залучення спецтехніки для механізованого розмінування, навчання відповідних спеціалістів, запровадження інноваційних методів обстеження замінованих територій тощо. На наш погляд, першочергово заходи з обстеження та розмінування мають здійснюватися на землях саме сільськогосподарського призначення, що допоможе забезпечити не тільки національну, а й

глобальну продовольчу безпеку.

Отже, враховуючи загальний стан продовольчої безпеки держави в сучасних умовах має місце необхідність розробки комплексу заходів, спрямованих на відновлення ресурсного потенціалу України для забезпечення як внутрішніх потреб, так і експортних поставок аграрної продукції та продовольства, відновлення збалансованого внутрішнього ринкового середовища, а також застосування відповідних заходів щодо забезпечення безпекової компоненти аграрного розвитку та продовольчої безпеки в умовах воєнного стану та надзвичайних ситуацій.

Висновки. Таким чином, повномасштабне російське вторгнення в Україну стало глобальним випробуванням для продовольчої безпеки не тільки для нашої країни, а й для всього світу. Сучасна державна стратегія аграрного розвитку України та забезпечення її продовольчої безпеки має полягати у всесторонній її трансформації та адаптації до нових умов і викликів, а також комплексній та системній взаємодії зі сферою цивільного захисту в умовах запровадженного воєнного стану та подальшої повоєнної відбудови країни, що й буде предметом подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Абдельмаджет Н., Валлас А., Брайант Е. Війна в Україні: як через два роки проект з розмінування дарує надію фермерам. URL: <https://ukraine.un.org/uk/265078-війна-в-україні-як-через-два-роки-проект-з-розмінування-дарує-надію-фермерам>.
2. До 2030 року. URL: Мінагрополітики презентувало Стратегію розвитку сільського господарства. URL: <https://bizagro.com.ua/do-2030-roku-minagropolityku-prezentovalo-strategiyu-rozvytku-silskogo-gospodarstva/>
3. Досягнення визначених Стратегією продовольчої безпеки України цілей передбачається двома етапами. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/dosiahnennia-vyznachenikh-stratehiieiu-prodovolchoi-bezpeky-ukrainy-tsilei-peredbachaietsia-dvoma-etapamy>
4. Михайлов Д. Уряд створив Центр гуманітарного розмінування. URL: <https://suspilne.media/438861-urad-stvoriv-centr-gumanitarnogo-rozminuvanna/>
5. Потаєва О. У Мінагро розповіли, які землі розмінують у першу чергу. URL: <https://agrotimes.ua/ovochi-sad/u-minagro-rozpovily-yaki-zemli-rozminuyut-u-pershu-chergu/>
6. Свириденко Ю. Запрацювала програма компенсації аграріям за розмінування земель, яка пришвидшить очищення України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/zapratsiuvala-prohrama-kompensatsii-ahrariiam-za-rozminuvannia-zemel-iaka-pryshvydshyt-ochyshchennia-ukrainy-iuliia-svyrydenko>
7. Стратегія продовольчої безпеки України. URL: <https://minagro.gov.ua/npa/pro-skhvalennia-stratehii-prodovolchoi-bezpeky-ukrainy>
8. Через війну в Україні знищена третина потенціалу агросектору. URL: <https://ukragroconsult.com/news/cherez-vijnu-v-ukrayini-znyshhena-tretyna-potenczialu-agrosektoru/>

9. Які проблеми та виклики чекають на українських аграріїв на другий рік повномасштабної війни. URL: <https://agreview.com/content/yaki-problemy-ta-vyklyky-chekayut-na-ukrayinskyh-agrariyiv-na-drugyj-rik-povnomasshtabnoyi-vijny/>

References:

1. Abdelmajet N., Vallas A., Bryant E. The war in Ukraine: How a demining project gives hope to farmers two years later. [Viyna v Ukrayini: yak cherez dva roky projekt z rozminuvannya daruye nadiyu fermeram]. URL: <https://ukraine.un.org/uk/265078-the-war-in-ukraine-as-after-two-years-the-mine-clearance-project-gives-hope-to-farmers>.

2. By 2030. The Ministry of Agrarian Policy presented the Agriculture Development Strategy. [Do 2030 roku. Minahropolityky prezentovalo Stratehiyu rozvytku sil's'koho hospodarstva]. URL: <https://bizagro.com.ua/do-2030-roku-minahropolityky-prezentovalo-strategiyu-rozvytku-sil'skogo-gospodarstva/>

3. Achieving the goals defined by the Food Security Strategy of Ukraine is envisaged in two stages. [Dosyahnennya vyznachenikh Stratehiyeyu prodovol'choyi bezpeky Ukrayiny tsiley peredbachayet'sya dvoma etapamy]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/dosyahnennia-vyznachenikh-stratehiieiu-prodovolchoi-bezpeky-ukrainy-tsilei-peredbachaietsia-dvoma-etapamy>

4. Mykhaylov D. The government created the Center for Humanitarian Demining. [Uryad stvoryv Tsentр humanitarnoho rozminuvannya]. URL: <https://suspilne.media/438861-urad-stvoriv-centr-gumanitarnogo-rozminuvanna/>

5. Potaeva O. In Minagro, they told which lands are demined first. [Minagro rozpovily, yaki zemli rozminuyut' u pershu cherhu]. URL: <https://agrotimes.ua/ovochisad/u-minagro-rozpovily-yaki-zemli-rozminuyut-u-pershu-cherhu/>

6. Svyridenko Yu. The compensation program for farmers for land demining has started, which will speed up the clearing of Ukraine. [Zapratsyuvala prohrama kompensatsiyi ahrariyam za rozminuvannya zemel', yaka pryshvydshyt' ochyshchennya Ukrayiny]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/zapratsyuvala-prohrama-kompensatsii-ahrariyam-za-rozminuvannia-zemel-iaka-pryshvydshyt-ochyshchennia-ukrainy-iulii-svyrydenko>

7. Food security strategy of Ukraine. [Stratehiya prodovol'choyi bezpeky Ukrayiny]. URL: <https://minagro.gov.ua/npa/pro-skhvalennia-stratehii-prodovolchoi-bezpeky-ukrainy>

8. Due to the war in Ukraine, a third of the potential of the agricultural sector has been destroyed. [Cherez viynu v Ukrayini znyshchena tretyna potentsialu ahrosektoru]. URL: <https://ukragroconsult.com/news/chez-viynu-v-ukrayini-znyshchena-tretyna-potenzialu-agrosektoru/>

9. What problems and challenges await Ukrainian farmers in the second year of full-scale war. [Yaki problemy ta vyklyky chekayut' na ukrayins'kykh ahrariyiv na druhyy rik povnomasshtabnoyi viyny]. URL: <https://agreview.com/content/yaki-problemy-ta-vyklyky-chekayut-na-ukrayinskyh-agrariyiv-na-drugyj-rik-povnomasshtabnoyi-vijny/>

РОЛЬ ДЕРЖАВИ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТА ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ

DOI 10.52363/2414-5866-2024-2-42
УДК 351.86:504:005.5

Біндас Д.Д., ад'юнтка НУЦЗУ, м. Харків, ORCID: 0009-0001-4825-5489

*Bindas D., PhD student of National University of Civil Defence of Ukraine,
Kharkiv*

УПРАВЛІННЯ ЦИВІЛЬНИМ ЗАХИСТОМ ПРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БЕЗПЕКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

CIVIL DEFENSE MANAGEMENT WHILE ENSURING SECURITY OF SOCIO-ECONOMIC SYSTEMS

У дослідженні проаналізовано проблеми щодо обґрунтування теоретичних засад удосконалення механізмів забезпечення цивільної безпеки соціально-економічних систем в період трансформаційних змін, а також розробки науково-прикладних технологій практичного використання отриманих результатів. Адже сучасне суспільство усе більше стикається з проблемами забезпечення цивільної безпеки соціально-економічних систем і їх структурних елементів від загроз і небезпек техногенного, природного, а також військового характеру, про що свідчать останні події в Україні, яка піддалася військовій агресії з боку російської федерації. Сучасні механізми публічного управління ризиками та загрозами надзвичайних ситуацій, мають бути орієнтовані на стимулювання антикризового розвитку з метою забезпечення суспільних потреб, посилення ділової активності населення. Визначено, що аналіз можливих небезпечних подій і аварійних ситуацій повинен включати розгляд усіх ситуацій, пов'язаних з відхиленням від регламентного функціонування об'єкту і виникненням того або іншого збитку. Метою цього аналізу мають бути виявлення послідовностей | подій, ведучих кінець кінцем до аварій, розробка сценаріїв виникнення і розвитку аварій, оцінка вірогідності їх виникнення.

Ключові слова: *цивільний захист, цивільна безпека соціально-економічних систем, публічне управління, механізми публічного управління.*

The study analyzes the problems of substantiating the theoretical foundations of improving the mechanisms for ensuring civil safety of socio-economic systems in the period of transformational changes, as well as the development of scientific and applied technologies for the practical use of the obtained results. Modern society is increasingly faced with the problems of ensuring civil security of socio-economic systems and their structural elements from man-made, natural, and military threats and

dangers, as evidenced by recent events in Ukraine, which was subjected to military aggression by the Russian Federation. Modern mechanisms of public administration of risks and threats of emergency situations should be focused on stimulating anti-crisis development in order to ensure public needs and increase business activity of the population. It was determined that the analysis of possible dangerous events and emergency situations should include consideration of all situations related to the deviation from the regular operation of the object and the occurrence of one or another damage. The purpose of this analysis should be to identify sequences of events leading ultimately to accidents, develop scenarios for the occurrence and development of accidents, and assess the probability of their occurrence.

Keywords: *civil defense, civil security of socio-economic systems, public administration, mechanisms of public administration.*

Постановка проблеми. Ґрунтуючись на положеннях загальної теорії публічного управління складними системами, управління цивільною безпекою слід розглядати в рамках певної соціально-економічної системи, що об'єднується стійкими внутрішніми зв'язками населення, об'єктами економіки, інфраструктури, території, а також управлінськими структурами.

З урахуванням цього під публічним управлінням цивільною безпекою розумітимемо функцію вказаної соціально-економічної системи, спрямовану на збереження заданого рівня безпеки населення, територій, об'єктів економіки і інфраструктури при техногенних, екологічних і військових діях, а також забезпечення регулювання рівня безпеки системи і її перекладу в новий стан з більш високими показниками безпеки.

На наш погляд, визначальним чинником в управлінні безпекою соціально-економічних систем і критерієм оцінки його результативності є досягнення і підтримка на необхідному, прийнятному в соціальному і економічному стосунках, рівні безпеки і ризику.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-прикладні аспекти дослідження цивільної безпеки знайшли своє відображення у наукових працях багатьох вчених, зокрема таких, як [1, 2, 3, 4, 5,6].

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати інструменти управління цивільним захистом при забезпеченні безпеки соціально-економічних систем.

Виклад основного матеріалу. У процесі управління даним видом безпеки, на нашу думку, слід виділяти два рівні, дві ієрархічно пов'язані складові, для кожної з яких характерно певний зміст [1].

Перший рівень (перша складова управління безпекою) включає управлінську діяльність аналітичного, науково-прогностичного і організаційного характеру. Її результатом, передусім являється визначення стратегій управління безпекою і ризиком для СЕС різного рівня при зовнішніх, наприклад техногенних, діях, а також організації і механізму їх реалізації, з урахуванням соціальних, економічних і інших чинників.

Другий рівень процесу управління торкається організаційно-технічних систем. Базовими елементами системи управління безпекою на цьому рівні є функціональний контур і інформаційна технологія, методи і засоби підготовки і ухвалення управлінських рішень, а також методичний апарат аналізу і оцінки ризику, з урахуванням соціальних, економічних і інших аспектів [3].

Суть управління безпекою і ризиків техногенних дій полягає в розпізнаванні, виявленні і вирішенні проблемних ситуацій, пов'язаних із забезпеченням безпеки і ризику, особливо в умовах аварій і катастроф на цих об'єктах. За своєю внутрішньою основою це єдиний функціонально і організаційно структурований процес, в якому органічно зв'язується системна цілеспрямована діяльність державних, відомчих і функціональних органів управління і структур, включаючи науково-дослідні, науково-технічні організації, а також органи управління силами і засобами спостереження, контролю, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій при техногенних аваріях і катастрофах. У процесі управління безпекою і ризиком техногенних дій, відповідно до його суті і функціонального сенсу, можуть бути виділені три послідовні стадії: 1) аналіз безпеки і ризику, що передбачає ідентифікацію і дослідження джерел небезпеки, моделювання процесів техногенної дії, оцінку можливого збитку і рівнів ризику; 2) оцінка ризику, що полягає в порівнянні розрахункових або фактичних рівнів ризику з науково обгрунтованими, соціально усвідомленими, званими прийнятними, рівнями ризику; 3) вироблення і прийняття нормативно-правових актів і управлінських рішень у заходах, що забезпечують зниження техногенної небезпеки, встановлення, підтримку і відновлення прийнятного рівня безпеки і ризику людини і об'єктів довкілля [6].

Управління техногенною безпекою і ризиком пов'язане з приведенням в дію певних соціальних і економічних механізмів, тому воно будується на основі теорії і практики управління соціально-економічними системами. З урахуванням проведеного нами аналізу робіт вітчизняних і зарубіжних авторів, представляється можливим висловити наступні міркування. При формуванні моделі процесу управління безпекою і ризиком при техногенних діях слід виходити з основних напрямів зусиль із забезпечення захисту і безпеки людини і об'єктів довкілля, що робляться на різних рівнях. При цьому необхідно дотримуватися принципу спадкоємності цих зусиль при переході з одного рівня на інший, а також власні інтереси кожного з рівнів системи управління.

Система управління безпекою і ризиком, включаючи її державний, регіональний і місцевий рівні, нами розглядається як складна ієрархічна структура. Управління цією системою слід здійснювати на основі синтезу принципів теорії управління, теорії неантагоністичних ігор, інформаційної теорії ієрархічних систем [2]. У ієрархічних системах зазвичай розглядаються завдання централізованого і децентралізованого управління, коли врахову-

ються інтереси управлінських структур нижніх рівнів. При цьому береться до уваги, що самостійні дії управлінських підсистем, переслідуючих свої цілі, певною мірою можуть понизити ефективність рішення завдань центром.

Як вже відзначалося, управління безпекою і ризиком на державному і регіональному рівні повинно бути спрямовано головним чином на рішення перспективних, довгострокових завдань, формування цільових установок і стратегій управління ризиком, а також необхідної законодавчої і нормативно-правової бази в інтересах забезпечення високого рівня життя людини. Під стратегіями управління ризиком розуміються головні напрями зусиль із досягнення прийняттого рівня безпеки в усіх її аспектах, підлеглі ідеї забезпечення високого рівня життя людини [4].

Зазвичай розглядаються три стратегії управління в надзвичайних ситуаціях, назва і сенс яких, стосовно даного виду управління, можуть бути сформульовані таким чином: 1) стратегія запобігання причинам виникнення техногенних аварій і катастроф і забезпечення нормального, регламентного функціонування небезпечних в техногенному відношенні об'єктів; 2) стратегія локалізації аварій (катастроф) і запобігання формуванню небезпечної техногенної обстановки, коли причину виникнення тієї або іншої аварії (катастрофи) з технологічних, економічних, соціальних або іншим міркувань усунути неможливо і починається ланцюгова «реакція» подій, що ведуть до аварії або катастрофи; 3) стратегія максимально можливого недопущення або послаблення дій техногенних чинників на людей і довкілля і ліквідації наслідків аварії, катастрофи в найкоротші терміни.

Перша стратегія носить превентивний характер. Управління безпекою і ризиком, яке наслідуює цю стратегію, може бути названо превентивним. Воно здійснюється в плановому порядку і включає цілу низку заходів. Окрім розглянутих раніше ідентифікації небезпечних в техногенному відношенні об'єктів, а також аналізу і оцінки рівнів ризику, превентивне управління безпекою і ризиком включає:

- вироблення і встановлення законодавчих і нормативних правових актів, що регулюють управління техногенним ризиком, розробку і адаптацію до регіональних і місцевих умов методичних, нормативно-технічних і інших документів з діагностики техногенної небезпеки, принципам і організації моніторингу, процедурам контролю рівня ризику, критеріям для ухвалення управлінських рішень з захисту від техногенних дій і забезпечення безпеки населення, персоналу небезпечних об'єктів, а також популяцій і співтовариств тварин, екосистем і тому подібне;

- вироблення стратегії і принципів розміщення в регіонах і на їх територіях небезпечних в техногенному відношенні об'єктів, а також створення нормативних документів по вибору оптимальних варіантів цього розміщення;

- ліцензування проектів небезпечних в техногенному відношенні об'єктів, що будуються, а також паспортизацію функціонуючих об'єктів і територій;

– створення і розвиток просторово - розподілених баз даних і баз знань, необхідних для аналізу і оцінки усіх видів техногенного ризику (погіршення здоров'я і загибелі людей, порушення екологічної рівноваги, погіршення якості довкілля, нанесення соціально - економічного збитку та ін.);

– вироблення і ухвалення управлінських рішень з переходу на інший рівень ризику, обґрунтований і встановлений виходячи з соціально-економічних і інших умов, а також нових наукових даних і поглядів, на основі яких проводиться аналіз і оцінка ризику;

– підготовку сил і засобів, призначених для контролю, нормалізації обстановки, захисту і забезпечення безпеки при техногенних діях;

– інформування населення, громадських і інших зацікавлених організацій про характер і міру техногенної небезпеки, рівні ризику і передбачувані заходи з їхнього зниження;

– вироблення пропозицій в програму соціально-економічного розвитку держави (регіону, території), а також в план розподілу бюджетних асигнувань, виділення необхідних засобів на фінансування робіт з проблеми управління техногенним ризиком [1].

Дві інші стратегії управління безпекою і ризиком реалізуються в порядку оперативного реагування на виникнення і розвиток аварій і катастроф. У цьому сенсі вони можуть називатися стратегіями оперативного управління безпекою і ризиком.

Оперативне управління безпекою і ризиком, незалежно від того, на реалізацію другої або третьої стратегії воно спрямоване, включає:

– виявлення, оцінку і прогнозування розвитку аварійної обстановки, формування чинників техногенної дії на людину і довкілля;

– організацію і здійснення аварійного технологічного контролю, у тому числі стеження і контролю за викидами радіоактивних, шкідливих хімічних і біологічних речовин, а також локалізації аварійних процесів і викидів вказаних речовин;

– вироблення і ухвалення управлінських рішень з локалізації аварій (катастроф), запобігання формуванню небезпечних чинників техногенної дії, а у разі розвитку аварії (катастрофи), недопущенню або максимально можливому послабленню дії цих чинників на людину і довкілля, а також ліквідації наслідків і відшкодуванню завданого збитку;

– доведення завдань до спеціальних служб, сил і засобів, а також підрозділів аварійних об'єктів і інших структур, що притягаються для реалізації прийнятих рішень, інформування населення і громадськості про аварійну обстановку і заходи, що приймаються з забезпечення безпеки;

– керівництво і координація дій державних і відомчих структур усіх рівнів, у тому числі об'єктових, з локалізації і запобігання розвитку аварій і катастроф, максимальне зниження збитку, що наноситься, і ліквідації наслідків відповідно до прийнятих управлінських рішень і планів взаємодії [4].

Кожна з трьох розглянутих вище стратегій не лише не виключає інших, але навіть навпаки, припускає розробку усіх стратегій і їх спільне існування. Залежно від обстановки вводиться в дію і реалізується та або інша стратегія. Як вже відзначалося, у безаварійних умовах управління техногенним ризиком здійснюється відповідно до першої стратегії, при аваріях реалізується друга і третя стратегії. При контрольованому ході подій спочатку вводиться в дію друга стратегія, потім, при необхідності, - третя.

Сукупність дій з формування стратегій, управління їх реалізацією, що передбачає обґрунтований перехід до альтернативних стратегій, з урахуванням поглядів, сформульованих в роботі В. Кропивницького та ін. [4-5], може бути названа стратегічним управлінням безпекою і ризиком. У сферу стратегічного управління входять, головним чином, верхні ешелони владних управлінських і інших структур, через які передбачається вибір і реалізація організаційно-технічних, економічних і нормативно-правових механізмів регулювання рівня безпеки і ризику. У ієрархічній структурі системи управління безпекою і ризиком стратегічне управління властиво державному і регіональному рівням цієї системи.

На державному рівні управління техногенною безпекою і ризиком має бути зосереджене на рішенні перспективних, довгострокових завдань, формуванні цільових установок і стратегій управління, створенні необхідної законодавчої і нормативно-правової бази.

На регіональному рівні, що охоплює території областей, окрім рішення вказаних завдань, доцільно передбачати: 1) адаптацію прийнятих в державі стратегій управління безпекою і ризиком до умов регіону, формування просторове - розподілених баз даних і баз знань в даній предметній області; 2) рішення практичних завдань з реалізації діючої стратегії, аналізу і оцінки на регіональному рівні показників безпеки і ризику; 3) організацію, керівництво і координування дій із захисту населення і персоналу небезпечних в техногенному відношенні об'єктів, а також ліквідації наслідків аварій і зниження рівнів ризику до прийнятних.

Висновки. Таким чином, стратегічне управління безпекою і ризиком на регіональному рівні зводиться, головним чином, до адаптації і реалізації вироблених стратегій управління. Управління цивільною безпекою є необхідною умовою нормального функціонування соціально-економічної системи будь-якого рівня: державного, регіонального, територіального і місцевого. Чим ефективніше це управління, тим вище можливості системи по реалізації намірів і планів соціально-економічного розвитку. Як і у багатьох інших випадках, при управлінні цивільною безпекою і захистом можуть передбачатися ухвалення індивідуальних і групових рішень. При цьому організаційною структурою системи управління враховується чіткий розподіл завдань і повноважень на ухвалення рішень між особами або групами осіб, що представляють ті або інші структури даної соціально-економічної системи.

Список використаних джерел:

1. Барило О. Г. Удосконалення організаційного механізму державного управління у надзвичайних ситуаціях. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія. Державне управління. 2016. Вип. 2 (5). С. 264–272.
2. Белей С. В. Державні механізми протидії кризовим явищам соціально-економічного характеру: теорія, методологія, практика : монографія . 2015. 249 с.
3. Євсюков О. П. Ключові проблеми й особливості розробки організаційного механізму державного управління у сфері соціально-економічної безпеки в Україні . Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління, 2018. С. 45-49.
4. Коробка І.М. Організаційно-правові механізми публічного управління в сфері національного цивільного захисту. Вісник Національного університету цивільного захисту України : зб. наук. пр. X. : Вид-во НУЦЗУ, 2021.
5. Кропивницький В.С. Шляхи трансформації публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в умовах євроатлантичної інтеграції України // Державне будівництво. № 1/2021. Електронне наукове фахове видання ХарРІ НАДУ при Президентіві України. URL: <http://db.kh.ua/index.php/db/article/view/127/120>.
6. Примуш Р.Б. Механізми забезпечення безпеки соціально-економічних систем: методологія, теорія та практика. X. НУЦЗУ. 2024. 269 с.

References:

1. Barilo O. G. Improving the organizational mechanism of public administration in emergency situations. Bulletin of the National University of Civil Defense of Ukraine. Series. State Administration. 2016. Issue 2 (5). P. 264–272.
2. Belay S. V. State mechanisms for combating crisis phenomena of a socio-economic nature: theory, methodology, practice: monograph. 2015. 249 p.
3. Yevsyukov O. P. Key problems and features of the development of the organizational mechanism of public administration in the sphere of socio-economic security in Ukraine. Academic notes of the V. I. Vernadsky Tavrichesky National University. Series: State Administration, 2018. P. 45-49.
4. Korobka I. M. Organizational and legal mechanisms of public administration in the sphere of national civil defense. Bulletin of the National University of Civil Defense of Ukraine: collection. scientific. pr. Kh.: Publishing house of NUCZU, 2021.
5. Kropyvnytskyi V.S. Ways of transformation of public administration and administration in the sphere of civil protection in the conditions of Euro-Atlantic integration of Ukraine // State Construction. No. 1/2021. Electronic scientific professional publication of the KharRI NAPU under the President of Ukraine. URL: <http://db.kh.ua/index.php/db/article/view/127/120>.
6. Primush R.B. Mechanisms for ensuring the security of socio-economic systems: methodology, theory and practice. Kh. NUCZU. 2024. 269 p.

*Гринь Д.В., к.держ. упр., докторант НУЦЗУ, м. Харків,
ORCID: 0000-0003-1687-6923*

Hryn D., PhD in Public Administration, doctoral student of the Training, Research and Production Center of the National University of Civil Defense of Ukraine, Kharkiv

РОЗРОБКА НАУКОВО-МЕТОДОЛОГІЧНИХ ЗАСАД ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ НАСЕЛЕННЯ

DEVELOPMENT OF SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS FOR THE INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE POPULATION'S LIFE SAFETY SYSTEM

У статті досліджуються науково-методологічні засади інноваційного розвитку системи безпеки життєдіяльності населення в сучасних умовах. Обґрунтовується необхідність комплексного впровадження інноваційних технологій та системної модернізації механізмів державного управління. Визначено ключові напрями вдосконалення системи безпеки життєдіяльності, що включають розвиток цифрових технологій та систем моніторингу, впровадження енергоефективних технологій, модернізацію системи реагування на надзвичайні ситуації. Особлива увага приділяється посиленню державного регулювання економічної безпеки регіонів в умовах зростання внутрішніх і зовнішніх викликів. Показано, що ефективна реалізація запропонованих напрямів державного регулювання сприятиме підвищенню рівня безпеки життєдіяльності населення, забезпеченню сталого розвитку регіонів та оптимізації використання бюджетних ресурсів.

Ключові слова: безпека життєдіяльності, інноваційні технології, державне регулювання, економічна безпека, цифрова модернізація, сталий розвиток.

The article examines the scientific and methodological foundations for the innovative development of the population's life safety system in modern conditions. The necessity of comprehensive implementation of innovative technologies and systematic modernization of public administration mechanisms is substantiated. Key areas for improving the life safety system are identified, including developing digital technologies and monitoring systems, implementing energy-efficient technologies, and modernizing the emergency response system. Special attention is paid to strengthening state regulation of regional economic security in the face of growing internal and external challenges. It is shown that the effective implementation of the proposed directions of state

regulation will contribute to increasing the level of population life safety, ensuring sustainable development of regions, and optimizing the use of budgetary resources.

Keywords: *life safety, innovative technologies, state regulation, economic security, digital modernization, sustainable development.*

Постановка проблеми. В умовах сучасного розвитку суспільства спостерігається стрімке зростання впливу інноваційних технологій на всі сфери життєдіяльності людини, суспільства та держави. Це створює нові виклики для системи безпеки життєдіяльності населення, яка повинна адаптуватися до швидких технологічних змін та ефективно реагувати на нові види загроз. Проблема полягає у необхідності розробки науково обґрунтованих підходів до впровадження інноваційних технологій у систему безпеки життєдіяльності населення з урахуванням економічних можливостей держави та регіонів. Особливої актуальності набуває потреба у визначенні пріоритетних напрямів модернізації системи безпеки життєдіяльності, які б забезпечували ефективне використання наявних ресурсів та підвищували рівень захищеності населення від різноманітних загроз в умовах технологічних трансформацій. Водночас існує необхідність у вдосконаленні механізмів державного регулювання економічної безпеки регіонів, які мають враховувати як можливості, так і ризики, пов'язані з впровадженням інноваційних технологій. Це зумовлює актуальність дослідження науково-методологічних засад інноваційного розвитку системи безпеки життєдіяльності населення та розробки практичних рекомендацій щодо її вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інноваційного розвитку системи безпеки життєдіяльності населення та економічної безпеки регіонів активно досліджується у науковій літературі. Теоретико-методологічні засади розвитку системи безпеки життєдіяльності висвітлені в працях О.М. Бандурки, який досліджував системні аспекти державного управління у сфері цивільного захисту [1].

У сфері економічної безпеки регіонів важливими є дослідження А.В. Терентьева та С.В. Домбровської, які проаналізували механізми державного регулювання в умовах сучасних викликів [2]. Питання впровадження інноваційних технологій у систему безпеки життєдіяльності досліджували В.О. Андронов та І.М. Ковальчук, зосереджуючись на аспектах цифрової трансформації та модернізації систем управління.

Проте, незважаючи на значну кількість досліджень, динамічні зміни у технологічному середовищі та нові виклики у сфері безпеки життєдіяльності вимагають постійного оновлення та переосмислення підходів до впровадження інноваційних технологій. Особливої актуальності набуває потреба у комплексному аналізі взаємодії різних механізмів державного регулювання та їх синергетичного впливу на підвищення рівня безпеки життєдіяльності населення в умовах технологічних трансформацій.

Постановка завдання. Метою статті є розробка та обґрунтування науково-методологічних засад інноваційного розвитку системи безпеки життєдіяльності населення, а також визначення пріоритетних напрямів державного регулювання підвищення економічної безпеки регіонів в сучасних соціально-економічних умовах.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах вплив інноваційних технологій на життя людини, суспільства та держави постійно зростає, що зумовлює необхідність розробки науково-методологічних засад інноваційного розвитку системи безпеки життєдіяльності населення. Сучасні технології забезпечують швидке впровадження інновацій у практичну сферу, що призводить до їх динамічного впливу на всі сфери життєдіяльності людини, підвищення економічної безпеки та визначення стратегії розвитку країни. Водночас технології трансформують традиційні закони розвитку суспільства, формуючи не лише позитивний вплив на розвиток країн, а й негативний – на економіки тих держав, які не змогли успішно розвинути свій потенціал.

Аналіз впливу сучасних технологій на розвиток економіки та соціальної інфраструктури дозволяє обґрунтувати науково-методологічні засади інноваційного розвитку системи безпеки життєдіяльності населення та визначити пріоритетні напрямки ефективного розвитку країни та регіонів, що підвищують рівень економічної безпеки. Постійна державна підтримка успішного технологічного розвитку країни, створення передової наукової методології та інфраструктури, впровадження інноваційних технологій у повсякденне життя громадян сприяє покращенню добробуту людей та підвищенню рівня їх захищеності від кризових ситуацій. Хоча технологічний прогрес часто випереджає реальні потреби в нових технологіях, у довгостроковій перспективі проривні інновації можуть стати рушієм стрімкого розвитку організації, регіону чи держави.

Ключовим аспектом є правильне визначення пріоритетів розподілу ресурсів на короткострокову та довгострокову перспективи, а також дотримання нормативно-технічних вимог у сфері безпеки життєдіяльності населення. Для успішного розвитку держави необхідна комплексна підтримка інноваційних організацій та регіонів на найвищому рівні, що включає не лише фінансову, а й кадрову складову. Держава має заздалегідь інвестувати значні кошти в освітню сферу та підготовку кваліфікованих кадрів, здатних розвинути потенціал у всіх сферах життєдіяльності держави, суспільства та людини. З метою реалізації планів соціально-економічного розвитку та затверджених регіональних програм на основі інноваційного потенціалу розроблено такі рекомендації щодо впровадження сучасних методів досліджень та інноваційних розробок у процесі реалізації пріоритетних напрямів економічного розвитку регіонів країни:

– забезпечити підтримку інфраструктурних проектів, будівництво нових підприємств, доріг, аеропортів та інших стратегічних об'єктів;

– сформувати комфортне міське середовище через створення парків, зон відпочинку, спортивних майданчиків, сприяння пропаганді активного способу життя;

– використовувати фізико-географічні, економічні та соціальні особливості регіону для формування стартових умов реалізації проектів;

– створити умови для розвитку демографічного потенціалу та підтримки людей середнього віку й основних соціальних груп суспільства;

– забезпечити адресну підтримку освіченої молоді через створення високопродуктивних робочих місць та будівництво сучасних дитячих садків, шкіл, культурних закладів;

– впровадити сучасні системи зв'язку, телекомунікації та ІТ-інфраструктуру в сільських поселеннях;

– стимулювати залучення малого та середнього бізнесу до діяльності у сфері високих технологій та інновацій;

– надати підтримку наукомістким підприємствам, науковим колективам та закладам вищої освіти у формуванні цифрових платформ регіонів.

Розвиток системи безпеки життєдіяльності потребує активного впровадження сучасних вітчизняних розробок та результатів науково-дослідних робіт у різних високотехнологічних галузях. Хоча більшість змін у навколишньому світі відбувається поступово, що дозволяє підготуватися до їх настання, існує низка трансформацій, які розгортаються протягом дуже коротких проміжків часу та суттєво впливають на добробут і умови життя десятків мільйонів жителів країни, а також на сферу безпеки життєдіяльності населення. Удосконалення технологій сучасного виробництва життєво важливих товарів та послуг, зокрема електроенергії, має спрямовуватися на підвищення якості продукції та зниження цін для споживачів. На сьогодні відсутні технологічні та економічні перешкоди для подальшого розвитку відновлюваної енергетики та масштабного використання поновлюваних енергоносіїв [4]. Розвиток енергозберігаючих технологій дозволяє суттєво скоротити споживання енергоресурсів, що призводить до зниження попиту на енергоносії.

Варто зазначити, що внаслідок падіння попиту та цін на нафту найбільше можуть постраждати країни зі значною залежністю бюджету від доходів від продажу енергоносіїв, що неодноразово спостерігалось протягом останніх десятиліть. Водночас розвинені країни нарощуватимуть економічний потенціал через впровадження проривних технологій у різних сферах життєдіяльності людини: медицині, транспорті, освіті та інших галузях. Використання новітніх технологій у цих сферах створює підґрунтя для формування нового формату системи безпеки, що актуалізує необхідність своєчасної оцінки небезпек та загроз, а також вжиття запобіжних заходів в енергетичній сфері.

Удосконалення інформаційних технологій спрямоване на поліпшення

життєдіяльності людини та розвиток відповідної інфраструктури. Сучасні телекомунікації застосовують у різноманітних сферах – від центрів управління у кризових ситуаціях до виконання небезпечних технологічних операцій під час гасіння пожеж та ліквідації надзвичайних ситуацій. Штучний інтелект у поєднанні з безпіотною авіацією та робототехнікою має забезпечувати дистанційну оцінку складної обстановки та генерування відповідних рішень. За таких умов керівники повинні бути готові до більш оперативної та точної постановки завдань, організації взаємодії та забезпечення необхідних заходів.

У цьому контексті постає необхідність реалізації цифрової модернізації всіх процесів антикризового управління у сфері безпеки життєдіяльності населення в регіонах країни. Високі темпи розвитку енергозберігаючих технологій та відновлюваних джерел енергії, їх впровадження в систему безпеки життєдіяльності створюють умови для комфортного та безпечного життя людей, забезпечуючи стійкість соціальної інфраструктури до викликів, небезпек та загроз. Нові технології в галузі безпеки життєдіяльності населення мають стати одним із ключових драйверів розвитку економіки України у середньо- та довгостроковій перспективі. Формування державної стратегії розвитку потребує врахування інноваційних процесів та інших виявлених умов і факторів, ігнорування яких може призвести до негативних наслідків у майбутньому та створити нові небезпеки й загрози для людини, суспільства та держави. Проведений аналіз свідчить про необхідність впровадження ефективного моніторингу тенденцій розвитку технологій та їхнього впливу на провідні галузі економіки, зокрема електроенергетику, транспорт, зв'язок та інформаційні технології, в умовах наявних ресурсних обмежень. Посилення впливу технологій на соціальну інфраструктуру вимагає постійної уваги до розвитку інноваційного потенціалу, що підвищує актуальність дослідження впливу інновацій на розвиток безпеки життєдіяльності.

Особливої уваги потребує той факт, що системи розумного будинку та розумного міста, підвищуючи почуття захищеності людини та забезпечуючи її безпеку, можуть призводити до послаблення уваги до потенційних небезпек через зниження суб'єктивного відчуття ризику. Це формує окремий напрямок досліджень – вивчення впливу інноваційних систем, що полегшують повсякденну життєдіяльність, на безпеку населення, включаючи питання мінімізації нових технологічних ризиків.

Хоча традиційним способом розвитку системи безпеки життєдіяльності населення залишається оптимізація використання наявних ресурсів та скорочення поточних витрат, на підставі проведеного аналізу розроблено пропозиції щодо впровадження інноваційних технологій у розвиток системи безпеки життєдіяльності населення із застосуванням інструментів економічної безпеки:

– забезпечити розробку технологій для вдосконалення процесів управ-

ління великими системами;

- створити ефективну технічну базу та цифрові платформи, забезпечити підтримку стартапів та сприяти відкриттю нових напрямків розвитку;

- впровадити новітні технології в діяльність органів управління, реагуючих підрозділів та структур, що здійснюють контрольно-наглядову та профілактичну роботу;

- розробити нові організаційні підходи до формування навичок та компетенцій у системі законодавчого та нормативно-правового забезпечення;

- сформувані дієві механізми виконання та контролю сучасних напрямів захисту життя і здоров'я людей та безпеки населення;

- запровадити інноваційні механізми та інструменти для створення ефективної системи економічної безпеки.

Комплексна реалізація зазначених напрямків забезпечить впровадження інноваційних підходів у сферу захисту життя та здоров'я населення і сприятиме стійкому функціонуванню соціальної інфраструктури в складних умовах. В рамках досліджень розглянуто питання ефективності інновацій та проведено оцінку ролі новаторів у сучасному суспільстві. Інновації забезпечують підвищену конкуренцію, яка є значно дієвішою порівняно з будь-якими формами адміністрування. Завдяки розвитку інновацій відбувається вдосконалення продуктів, товарів та послуг, трансформуються структура попиту та ціноутворення у сфері безпеки життєдіяльності населення. Творчі фахівці відіграють провідну роль у перерозподілі економічних ресурсів та зміні економічної структури, що зумовлює необхідність їх постійної державної підтримки в інтелектуальній, економічній та соціальній сферах.

Основними рушіями наукового прогресу виступають великі структури з потужним фінансовим потенціалом, готові інвестувати в науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки щодо вдосконалення технологій захисту, забезпечення безпеки пожежників та рятувальників. Проте навіть великі інформаційні корпорації недостатньо інвестують у науково-дослідні роботи. У сфері інновацій головними виконавцями поступово стають вищі менеджери та управлінці великих компаній. Хоча деякі великі інноваційні компанії ефективно вирішують прикладні завдання імпортозаміщення та створюють принципово нові продукти у різних галузях економіки, управлінці, на відміну від інноваторів, схильні до обережності та узгодженості у прийнятті рішень, що суттєво гальмує темпи створення й впровадження інновацій та звужує спектр можливостей економічного розвитку [2].

Сталий розвиток інноваційної економіки неможливий без постійної конкуренції її суб'єктів, які мають коригувати свої стратегію, структуру, штатний розпис, корпоративну культуру та процеси управління відповідно до інноваційних цілей. Це потребує не лише знання основ управлінських процесів, правильного цілепокладання, ефективності органів управління та наявності необхідних ресурсів для інноваційного розвитку, а й інституційної

стратегічної підтримки держави на регіональному рівні.

Сучасна економіка вимагає взаємодії всіх підприємств, при цьому роль малих та середніх підприємств має зосереджуватися на розробці інновацій, нових послуг та продуктів. Великі організації повинні набувати цих розробок і забезпечувати економічну ефективність їх застосування, що є характерною тенденцією для економіки розвинутих країн. Високотехнологічні розробки забезпечать конкурентоспроможність та економічний розвиток України в сучасних складних умовах [3], а постійне впровадження інновацій формує лідерів економіки. Водночас надмірна увага до поточних позитивних результатів, а не до процесів макросередовища, призводить до того, що великі успішні організації стають консервативнішими, намагаючись зберегти свої основні переваги та компетенції. Великим організаціям та регіональним структурам складніше трансформуватися відповідно до сучасних реалій, що негативно впливає на їх розвиток [3].

Запровадження сучасних методів досліджень та інноваційних розробок у процесі реалізації пріоритетних напрямів економічного розвитку регіонів, а також впровадження інноваційних технологій у сфері безпеки життєдіяльності населення створює підґрунтя для комфортних умов соціально-економічного розвитку країни. Проведені дослідження підкреслюють необхідність визначення основних пріоритетних напрямів державного регулювання підвищення економічної безпеки регіонів у сучасних соціально-економічних умовах.

В Україні щорічно відбувається ліквідація значної кількості великомасштабних надзвичайних ситуацій у різних регіонах країни. Хоча система реагування забезпечує оперативне відновлення умов життєзабезпечення населення внаслідок аномальних явищ, виникнення економічних проблем, спричинених внутрішніми та зовнішніми факторами, кризовими ситуаціями різного масштабу та недостатнім фінансуванням, призводить до зниження рівня безпеки людей та зростання соціальної напруженості в суспільстві. Це обумовлює необхідність системної роботи щодо збільшення резервів фінансових та матеріальних ресурсів на загальнодержавному та локальному рівнях. У цьому контексті особливої актуальності набуває розробка основних напрямів розвитку сфери економічної безпеки життєдіяльності в регіонах.

Обґрунтування основних напрямів державного регулювання підвищення регіональної економічної безпеки потребує дослідження дії економічних механізмів у загальному контексті формування системи національної безпеки держави [5]. Економічна безпека держави відображає здатність політичних, правових та економічних інститутів захищати інтереси ключових суб'єктів у межах національної законодавчої та нормативно-правової бази, господарських традицій та цінностей. Управління інноваційним розвитком має включати цілеспрямовані дії з технічної, технологічної та іншої модернізації всіх сфер, зокрема переорієнтацію працівників на нові форми діяль-

ності при об'єднанні значної кількості учасників виробничих процесів. Важливим аспектом такого управління є дослідження потреб ринку та визначення необхідної частки нових продуктів, робіт та послуг, які потребують модернізації у сфері безпеки життєдіяльності населення.

У контексті формування сучасної економіки України зростає актуальність розробки нових напрямів забезпечення економічної безпеки в умовах підвищення внутрішніх і зовнішніх ризиків, пов'язаних із глобальними соціально-економічними процесами. Якісна трансформація інституційного середовища проявляється у перерозподілі прав власності, збільшенні частки державного сектора та загостренні протиріч між діючими та реформованими інститутами. Для посилення ефективності системи безпеки необхідно:

- забезпечити високий рівень управління в регіонах та виконання завдань щодо запобігання надзвичайним ситуаціям;
- впроваджувати сучасні підходи до захисту життя та здоров'я людей;
- модернізувати системи інформування та оповіщення громадян на базі сучасних цифрових технологій;
- забезпечити безперебійну роботу систем життєзабезпечення та комплексного захисту від циклічних ризиків.

Розглянуті напрями розвитку економічної безпеки населення свідчать про необхідність посилення заходів державного регулювання, де важливою складовою зміцнення економічної безпеки регіонів та національної безпеки країни стає зовнішньоекономічна діяльність. Така комплексна модернізація системи безпеки життєдіяльності створює підґрунтя для сталого розвитку держави в умовах сучасних викликів.

Висновки. Розвиток системи безпеки життєдіяльності населення в сучасних умовах потребує комплексного впровадження інноваційних технологій та системної модернізації механізмів державного управління. Проведене дослідження демонструє необхідність збалансованого підходу до впровадження інновацій, який враховує як технологічні можливості, так і потенційні ризики для безпеки населення. Дослідження підтверджує, що ключовими напрямками вдосконалення системи безпеки життєдіяльності є розвиток цифрових технологій та систем моніторингу, впровадження енергоефективних технологій та відновлюваних джерел енергії, модернізація системи реагування на надзвичайні ситуації, а також формування ефективних механізмів державної підтримки інноваційної діяльності. В умовах зростання внутрішніх і зовнішніх викликів особливої актуальності набуває необхідність посилення державного регулювання економічної безпеки регіонів. Це вимагає розробки та реалізації комплексу заходів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності національних виробників, диверсифікацію економічної структури регіонів, розвиток високотехнологічних галузей та вдосконалення системи підготовки кваліфікованих кадрів. Результати дослідження свідчать, що ефективна реалізація запропонованих напрямів держа-

вного регулювання сприятиме підвищенню рівня безпеки життєдіяльності населення, забезпеченню сталого розвитку регіонів, оптимізації використання бюджетних ресурсів та зменшенню негативного впливу кризових явищ на соціально-економічний розвиток країни. Перспективним напрямом подальших досліджень є розробка механізмів оцінки ефективності впровадження інноваційних технологій у систему безпеки життєдіяльності населення та їх впливу на економічну безпеку регіонів України в контексті глобальних викликів та національних пріоритетів розвитку.

Список використаних джерел:

1. Бандурка О.М., Литвинов О.М. Системний аналіз в управлінні державною системою цивільного захисту. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2018. № 2(81). С. 6-16.
2. Домбровська С. М., Коврегін В. В., Помаза-Пономаренко А. Л., Коленов О. М. Державне управління у сфері безпеки соціально-еколого-економічних систем: монографія. Харків: НУЦЗУ, 2017. 244 с.
3. Єлісеєв В. Н., Борисов А. В., Корецький М. Х. Інноваційні технології в системі цивільного захисту: навч. посіб. Рівне: НУВГП, 2018. 175 с.
4. Майстро С. В., Борисов А. В. Механізми державного регулювання розвитку альтернативної енергетики: теоретичні підходи до визначення та змісту. Ефективність державного управління. 2020. Вип. 1(62). С. 36-45.
5. Садковий В. П., Тищенко В. О., Ушаков І. О. Державні механізми управління природно-техногенною безпекою великих міст. Вісник НУЦЗУ. Серія: Державне управління. 2018. Вип. 2(9). С. 305-313.

References:

1. Bandurka O.M., Litvinov O.M. (2018). System analysis in the management of the state civil protection system. *Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs*, 2(81), 6-16.
2. Dombrovska S.M., Kovrehin V.V., Pomaza-Ponomarenko A.L., Kolenov O.M. (2017). *Public Administration in the Field of Social-Ecological-Economic Systems Security: Monograph*. Kharkiv: NUCDU. 244 p.
3. Yeliseev V.N., Borisov A.V., Koretskyi M.Kh. (2018). *Innovative Technologies in the Civil Protection System: Textbook*. Rivne: NUWGP. 175 p.
4. Maistro S.V., Borisov A.V. (2020). Mechanisms of state regulation for developing alternative energy: theoretical approaches to definition and content. *Efficiency of Public Administration*, 1(62), 36-45.
5. Sadkovyi V.P., Tyshchenko V.O., Ushakov I.O. (2018). State mechanisms for managing natural and man-made safety in large cities. *Bulletin of NUCDU. Series: Public Administration*, 2(9), 305-313.

*Кришталь Т. М., д.економ.н., проф., ЧПБ ім. Героїв Чорнобиля НУЦЗУ,
м. Черкаси, ORCID: 0000-0002-9715-2689,*

*Горбаченко Ю.М., к.істор.н., доц., ЧПБ ім. Героїв Чорнобиля НУЦЗУ,
м. Черкаси, ORCID: 0000-0002-3515-3600,*

*Костенко В.О., к. н. з держ. упр., ЧПБ ім. Героїв Чорнобиля НУЦЗУ,
м. Черкаси, ORCID: 0000-0001-6604-272X*

Kryshstal T., Doctor of Economic Sciences, Professor, Cherkasy Institute of Fire Safety named after Chornobyl Heroes of National University of Civil Defence of Ukraine, Cherkasy,

Horbachenko Y., Ph.D in Historical Sciences, Associate Professor, Cherkasy Institute of Fire Safety named after Chornobyl Heroes of National University of Civil Defence of Ukraine, Cherkasy,

Kostenko V., Ph.D in public administration, Cherkasy Institute of Fire Safety named after Chornobyl Heroes of National University of Civil Defence of Ukraine, Cherkasy

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ЦИВІЛЬНИМ ЗАХИСТОМ ЯК СКЛАДОВА БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

THE CIVIL PROTECTION MANAGEMENT SYSTEM AS A COMPONENT OF THE SECURITY ENVIRONMENT IN TERRITORIAL COMMUNITIES

Цивільний захист населення є одним із пріоритетних напрямків в роботі органів місцевого самоврядування. На рівні територіальної громади має бути побудована ефективна система цивільного захисту, яка спроможна гарантувати безпеку її населенню. У статті проаналізовано організаційну структуру цивільного захисту територіальної громади, визначено основні принципи управління цивільним захистом на місцевому рівні. За результатами дослідження окреслено основні напрямки удосконалення організації ЦЗ населення ТГ з метою створення надійного безпекового середовища.

Ключові слова: *цивільний захист, система управління, територіальна громада, органи управління цивільного захисту.*

Civil protection of the population is one of the priority areas in the activities of local self-government bodies. At the level of a territorial community, an effective

civil protection system must be established to ensure the safety of its population. This article examines the organizational structure of civil protection within a territorial community and identifies the fundamental principles of civil protection management at the local level. Based on the research findings, key directions for improving the organization of civil protection in territorial communities are outlined to create a reliable security environment.

Keywords: *civil protection, management system, territorial community, civil protection governance bodies.*

Постановка проблеми. Первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень є територіальна громада (ТГ) села, селища, міста [1].

Важливою складовою реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні є забезпечення цивільної безпеки громадян. Життєвоважливі для населення повноваження передано на базовий рівень влади – в територіальні громади. Відповідно на рівні міських, селищних та сільських ТГ організуються та реалізуються основні першочергові заходи захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій в мирний час та в особливий період. Кожна ТГ повинна ґрунтовно прогнозувати, планувати та організовувати захист населення і територій від ймовірних НС. Адже для населення всіх ТГ є загроза виникнення НС техногенного, природного, соціального та воєнного характеру різних рівнів.

В умовах дії правового режиму воєнного стану дослідження механізму управління цивільним захистом ТГ є надзвичайно актуальним, адже місцеві громади знаходяться найближче до факторів небезпеки та мають кращий доступ до інформації про потреби та проблеми населення ТГ. Отже, реалії сьогодення вимагають дослідження та вдосконалення системи управління цивільним захистом ТГ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основи організації управління цивільним захистом на місцевому рівні досліджували П. Волянський, О. Гудович, Ю. Ковровський, В. Коробкін, В. Костенко, О. Лещенко, В. Мазуренко, В. Михайлов, А. Рогуля, І. Соколовський, Р. Ткачук, В. Юрченко та ін.

Так, Р. Ткачук [2] проаналізував управління цивільним захистом як складову муніципальної безпеки.

Окремим аспектам удосконалення системи цивільного захисту територіальних громад і впровадженню зарубіжного досвіду організації системи ЦЗ на місцевому рівні присвятили свої дослідження В. Коробкін та Я. Яковлева [3].

В. Коробкіним запропоновано алгоритм дій щодо створення в структурі виконавчого органу підрозділу з питань цивільного захисту та

визначено критерії стосовно встановлення чисельності структурного підрозділу з питань цивільного захисту [4].

В. Михайловим, Ю. Ковровським та П. Волянським сформульовано організаційно-управлінські заходи щодо організації цивільного захисту в новостворених територіальних громадах [5].

Обґрунтовано підходи та практичні рекомендації з удосконалення функцій органів місцевого самоврядування у сфері безпеки життєдіяльності ТГ України у наукових працях А. Рогулі [6].

Шляхи трансформації системи ЦЗ у сучасному безпековому середовищі, пріоритети подальшого удосконалення законодавчої, нормативно-правової бази та організаційного забезпечення ЦЗ визначено у дослідженнях О. Лещенка [7].

Постановка завдання. Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні структури системи управління цивільним захистом ТГ та шляхів її удосконалення в умовах європейської інтеграції України.

Дослідження системи управління ЦЗ ТГ дозволить вдосконалити систему заходів щодо забезпечення цивільної безпеки населення, що сприятиме зменшенню рівня ризику виникнення НС, а у разі їх виникнення скоординованим діям суб'єктів реагування та населення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для комплексного аналізу системи управління ЦЗ ТГ важливо дослідити теоретичну основу цієї проблеми.

Керівними законодавчими актами, що регулюють діяльність ТГ у сфері ЦЗ є Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [1] та Кодекс цивільного захисту України [8].

У липні 2022 року Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» доповнено статтею 36¹, якою чітко визначено повноваження територіальних громад щодо організації та забезпечення цивільного захисту [9]. Повноваження виконавчих органів сільських, селищних, міських рад щодо організації та забезпечення цивільного захисту поділено на власні та делеговані.

Ефективне виконання повноважень ТГ у сфері цивільного захисту можливо тільки за умови організації дієвої системи управління цивільним захистом територіальної громади.

Ми поділяємо думку О. Подскальної щодо нагальної необхідності створення в Україні надійної та ефективної системи цивільного захисту, яка вирішуватиме низку важливих завдань із запобігання та протидії виникненню та розвитку НС як у мирний, так і надзвичайний час. Ці завдання слід підкріплювати тезою про те, що проблеми захисту цивільного населення та окремих держав від можливих НС з кожним роком стають все більш актуальними для міжнародної спільноти. Новітні техногенні та природні виклики і загрози у світі та Україні часто пояснюються таким:

- критичним рівнем фізичного та морального зносу основних засобів виробництва;
- незначними інвестиціями для підтримки заходів безпеки;
- застарілими технологіями та процесами в багатьох галузях промислового виробництва;
- великими запасами накопичених відходів виробництва та їх не завжди достатньою ефективністю, а також токсичним впливом на стан навколишнього середовища [10].

Під час надзвичайних ситуацій у мирний час масштаби руйнування й ураження людей мають, як правило, локальний характер. Наслідками аварій, катастроф є порушення роботи окремих підприємств і викликані цим перебої в постачанні води, газу, електроенергії тощо. У воєнний час, особливо під час застосування засобів масового ураження, масштаби руйнування промислових суб'єктів господарювання й ураження людей можуть бути значними. Задля забезпечення економічної стабільності регіону важливим є ефективне управління безпекою у територіальних громадах, що враховуватиме не тільки загрози, що можуть виникати на їхніх територіях, а й можливості забезпечення безпеки [11].

Основною метою організації цивільного захисту в ТГ є забезпечення захисту її населення та території від надзвичайних ситуацій у мирний час та в особливий період.

Основними принципами управління ЦЗ на місцевому рівні, на нашу думку, є:

- верховенство права та законність;
- пріоритетність превентивних заходів;
- пріоритетність життя та здоров'я людини та відсутність дискримінації за будь-якою ознакою;
- наукова обґрунтованість підходів до формування безпекового середовища ТГ;
- комплексний підхід до вирішення завдань цивільного захисту;
- гласність, вільний доступ населення до публічної інформації про стан цивільного захисту ТГ;
- стимулювання особистої відповідальності людини за формування безпекового середовища ТГ.

Безпосереднє керівництво діяльністю ТГ із реалізації повноважень у сфері цивільного захисту здійснює її голова.

Питання готовності системи цивільного захисту щодо вирішення завдань пов'язаних з захистом населення та території громади від НС природного, техногенного, соціального та воєнного характеру повинні знаходитися під постійним контролем голови ТГ.

На основі аналізу техногенного навантаження території громади Голова ТГ готує на сесію ради пропозиції щодо утворення структурного

підрозділу з питань ЦЗ у складі виконавчого органу ради громади. Основним завданням такого підрозділу є забезпечення стабільного функціонування ланки ТГ територіальної підсистеми єдиної державної системи цивільного захисту.

Під час визначення виду структурного підрозділу з питань ЦЗ (управління, відділ, сектор) або призначення окремої посадової особи з питань ЦЗ та чисельності підрозділу враховується:

- рівень техногенного навантаження на території громади;
- ймовірність виникнення НС природного характеру;
- чисельність жителів, які проживають на території громади;
- наявність населених пунктів, що належать до відповідних груп

ЦЗ та/або суб'єктів господарювання – до відповідних категорій ЦЗ.

Під час розрахунків чисельності структурного підрозділу ЦЗ ОМС потрібно чітко визначити рівні впливу кожного запропонованого критерію на можливий обсяг робіт щодо запобігання надзвичайним ситуаціям та подіям, який мають виконувати працівники структурного підрозділу ЦЗ ОМС [4].

Комісія з питань техногенно-екологічної безпеки і надзвичайних ситуацій ТГ (Комісія з питань ТЕБ і НС) утворюється з метою координації діяльності органів та посадових осіб ТГ, пов'язаної з техногенно-екологічною безпекою, захистом населення і територій, запобіганням і реагуванням на НС.

Комісія з питань евакуації утворюється з метою планування, підготовки та проведення евакуації населення, культурних і матеріальних цінностей, їх розміщення та життєзабезпечення населення.

Постійно діючими органами управління цивільного захисту, до повноважень яких належать питання організації та здійснення заходів цивільного захисту, є виконавчий комітет ради громади та підрозділ з питань ЦЗ.

Згідно Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» рішенням ради ТГ утворюється субланка ланки територіальної підсистеми єдиної державної системи цивільного захисту з метою здійснення заходів щодо захисту населення і територій ТГ від НС у мирний час та в особливий період.

Організаційна структура ЦЗ територіальної громади включає такі елементи (рис. 1):

- суб'єкт забезпечення ЦЗ в особі голови ТГ;
- постійно діючі органи управління ЦЗ: виконавчий орган ради ТГ та підрозділ з питань ЦЗ або посадова особа з питань ЦЗ;
- місцева Комісія з питань ТЕБ і НС ТГ;
- Комісія з питань евакуації;

- сили ЦЗ, на які покладено організацію гасіння пожеж, ліквідацію НС на території ТГ, а саме:
 - пожежно-рятувальний підрозділ;
 - комунальна аварійно-рятувальна служба;
 - спеціалізовані служби ЦЗ;
 - центр безпеки ТГ;
 - добровільні формування ЦЗ;
 - формування ЦЗ суб'єктів господарювання, що належать до сфери їх управління.

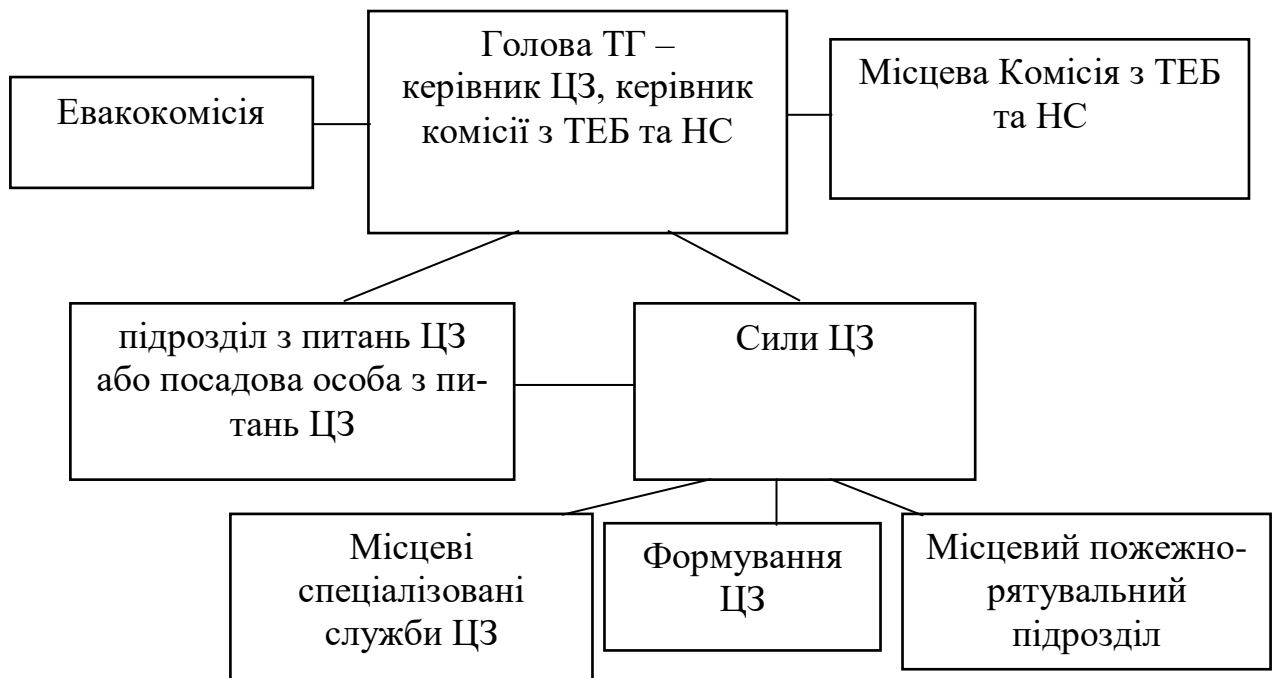

Рис. 1. Організаційна структура ЦЗ територіальної громади

В умовах воєнного стану діяльність ТГ має бути спрямована на підвищення рівня їхньої спроможності у сфері цивільної безпеки. Зокрема, ТГ можуть створювати добровільні формування ЦЗ, які допомагати-муть іншим службам. Створення таких формувань є важливим та ефективним інструментом у реалізації повноважень ТГ у сфері ЦЗ. Особливо це актуально для ТГ, які не мають фінансової спроможності створювати місцеву пожежну охорону. До того ж на практиці непоодинокі випадки, коли державна пожежно-рятувальна частина розміщена на території однієї ТГ, але обслуговує декілька. У такому разі через віддаленість територій збільшується час прибуття підрозділу та проведення АРРІНР і, як наслідок, збільшується розмір збитків.

Створити добровільні формування ЦЗ може виконавчий комітет ТГ. Під час прийняття рішення про утворення добровільного формування ЦЗ доцільно провести аналіз потреби та в наявності достатньої кількості ресурсів (людських, матеріально-технічних та фінансових).

Фінансування таких формувань здійснюється з місцевого бюджету. Додатковими джерелами фінансування можуть бути кошти залучені через міжнародні та регіональні гранти, благодійна допомога чи донорська підтримка. ТГ має забезпечити членів добровільних формувань необхідними матеріально-технічними ресурсами: засобами захисту, засобами зв'язку, в разі необхідності приміщеннями, транспортними засобами, оргтехнікою та іншими інструментами чи обладнанням.

Важливим кроком щодо підвищення безпеки громадян є створення Центру безпеки в ТГ, до складу якого входять пожежно-рятувальний підрозділ з диспетчерським пунктом громади, поліцейський пункт, підрозділ екстреної медичної допомоги та піротехнічний підрозділ. Центр безпеки ТГ спрямований на задоволення потреб громади у комплексному забезпеченні безпеки – як у сфері цивільного захисту, так і у сфері громадського порядку. Такий центр дозволяє максимально скоротити час прибуття на місце події, своєчасно надати необхідну допомогу та підвищити якість безпекових послуг на території громади.

На території України утворено 47 Центрів безпеки (у Донецькій – 16, Полтавській – 6, Івано-Франківській, Черкаській – по 4, Дніпропетровській, Рівненській, – по 3, Вінницькій, Закарпатській, Чернівецькій – по 2, Житомирській, Київській, Одеській, Херсонській, Хмельницькій областях – по 1) [12].

Пріоритетним напрямком діяльності Центру безпеки громадян має бути превентивна діяльність і масштабна просвітницька робота з населенням. Адже, найкращий спосіб зберегти життя, здоров'я і майно громадян – це попередити небезпеку.

В ОТГ з кількістю населення більшою від 5-6 до 12-15 тис. осіб доцільно створювати Пункт безпеки громади. Важливо, щоб ОТГ мала відповідні матеріально-технічні можливості. Особливо актуальним є утворення таких Пунктів у віддалених від адміністративного центру ОТГ населених пунктах. В межах однієї ОТГ, виходячи з її фінансових і технічних можливостей, може бути створено декілька Пунктів безпеки.

Такий пункт утворюється як окрема комунальна установа або як структурний підрозділ у складі виконавчого органу ради ОТГ. Будівля Пункту безпеки має передбачати наявність приміщення для постійного перебування чергової зміни в кількості як мінімум двох осіб, а також хоча б одне гаражне приміщення для спеціалізованого пожежного автомобіля. На постійній основі мають працювати начальник варти та водій спеціалі-

зованого пожежного автомобіля. Під час чергування начальник варти одночасно виконує обов'язки диспетчера.

Рятувальники залучаються до діяльності Пункту безпеки на громадських засадах після проходження відповідного навчання. Кількість рятувальників, умови їх залучення до діяльності Пункту безпеки, а також форми стимулювання та заохочення визначаються місцевою радою. Також у складі Пункту безпеки громади доцільно передбачити працівника Національної поліції та медичної служби.

У малочисельних ОТГ, з кількістю населення до 5 тис. осіб, з обмеженими кадровими, фінансовим і матеріально-технічними ресурсами, доцільно створювати розподілену комунальну аварійно-рятувальну службу, до якої входять відповідні громадські формування, наприклад, громадська аварійно-рятувальна команда. Керівництво такою службою здійснює одна із посадових осіб виконавчого органу ради ОТГ.

З метою забезпечення діяльності комунальної аварійно-рятувальної служби доцільним є укладення договорів із суб'єктами господарювання, які мають у своєму розпорядженні спеціальну техніку щодо можливості її залучення до виконання завдань такою службою з відповідною компенсацією витрат за її використання.

Основними напрямками удосконалення організації ЦЗ населення ТГ з метою створення надійного безпекового середовища є:

- Модернізація та підтримання в постійній готовності місцевої системи автоматизованого оповіщення з метою забезпечення оперативного інформування осіб керівного складу, координаційних органів місцевої ланки територіальної підсистеми ЄДСЦЗ, населення про надзвичайні ситуації. Важливо забезпечити оповіщення та інформування про загрозу і виникнення надзвичайних ситуацій в доступній для осіб з вадами зору та слуху формі.

- Виконання вимог законодавства щодо створення, використання, утримання та реконструкції фонду захисних споруд цивільного захисту та підвищення рівня готовності захисних споруд цивільного захисту ТГ до укриття населення.

- Утримання та поповнення місцевого матеріального резерву ТГ для запобігання і ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій. Для ефективної взаємодії виконавчих органів ради під час надзвичайної ситуації доцільно розробити та затвердити порядок формування та використання місцевого матеріального резерву та прийняти відповідну місцеву програму. З метою своєчасного фінансування видатків має бути розроблений бюджетний запит та паспорт бюджетної програми. Запаси матеріального резерву мають бути мобільними, доступними та раціональними.

– Своєчасне уточнення та коригування документів щодо планування заходів з питань цивільного захисту ТГ.

– Створення добровільних формувань цивільного захисту у ТГ, які не мають фінансової спроможності створювати місцеву пожежну охорону.

– Підвищення обізнаності населення щодо обов'язків у сфері цивільного захисту, підготовка до свідомих практичних дій в умовах надзвичайних ситуацій.

– Обладнання та оснащення консультаційних пунктів з питань цивільного захисту для проведення інформаційно-просвітницької роботи з непрацюючим населенням щодо порядку дій в умовах надзвичайних ситуацій.

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене ми дійшли висновку, що система управління ЦЗ територіальної громади – це впорядкована сукупність взаємодіючих суб'єктів управління (місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, громадських організацій), які наділені відповідними владними повноваженнями щодо виконання заходів у сфері ЦЗ на місцевому рівні. Створення спроможної системи управління ЦЗ ТГ підвищить ефективність захисту населення від НС, координацію сил ЦЗ, які беруть участь у ліквідації НС, оперативне інформування населення щодо дій в НС. Створення добровільних формувань ЦЗ у громадах мають стати ефективним інструментом покращення стану цивільного захисту на місцевому рівні.

Список використаних джерел:

1. Про місцеве самоврядування в Україні: закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>.

2. Ткачук Р. Управління цивільним захистом як складова муніципальної безпеки великого міста // Науковий вісник: Державне управління. № 2 (8). 2021. С. 152–184.

3. Коробкін В., Яковлева Я. Удосконалення системи цивільного захисту територіальних громад як запорука підвищення рівня спроможностей Єдиної державної системи цивільного захисту // Науковий вісник: Державне управління. 2022. № 1 (11). С. 42–60.

4. Коробкін В. Деякі підходи щодо критеріїв визначення чисельності підрозділів цивільного захисту, які утворюються у складі виконавчих органів міських, селищних та сільських рад // Науковий вісник: Державне управління. 2023. № 1 (13). С. 6-21.

5. Михайлов В., Ковровський Ю., Волянський П. Розвиток цивільного захисту в процесі реформування місцевого самоврядування та

територіальної організації влади в Україні // Науковий вісник Національного гірничого університету. 2018. № 4. С. 115-121.

6. Рогуля А. О. Реалізація державної політики у сфері безпеки життєдіяльності територіальних громад // Державне управління та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. Дніпро: ДРІДУ НАДУ. 2018. №3 (38). С. 157–163.

7. Лещенко О. Я. Цивільний захист в умовах децентралізації в Україні:

аспекти правового регулювання// збірник матеріалів міжнародної науково-

практичної конференції «Правове регулювання децентралізації в Україні: безпекові аспекти», 26 червня 2018 р., м. Київ. К: «Національна безпека: моніторинг реалізації законодавства України», Інститут законодавства Верховної Ради України, 2018 р. С. 118-126.

8. Кодекс Цивільного захисту України: закон України від 2 жовтня 2012 р. № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>.

9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення повноважень суб'єктів забезпечення цивільного захисту та імплементації норм міжнародного гуманітарного права у сфері цивільного захисту: закон України від 9 липня 2022 року № 2394-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2394-20#Text>.

10. Подскальна О. А. Розвиток наукової думки щодо організації цивільного захисту як складової національної безпеки держави // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України: серія «Державне управління». 2017. № 4 (32). С. 20–27.

11. Менюк М. В. Сутнісна характеристика основних понять категорійного апарату управління безпекою праці у територіальних громадах // Науковий журнал: «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку». № 2 (9), 2023. С. 305–314.

12. Офіційний сайт ДСНС України. URL: <http://www.dsns.gov.ua>.

References:

1. On Local Self-Government in Ukraine: Law of Ukraine dated May 21, 1997, No. 280/97-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>.

2. Tkachuk, R. Civil Protection Management as a Component of Municipal Security in Large Cities. Scientific Bulletin: Public Administration. No. 2(8), 2021, pp. 152–184.

3. Korobkin, V., Yakovleva, Y. Improvement of the Civil Protection System in Territorial Communities as a Key to Enhancing the Capabilities of the Unified State System of Civil Protection. *Scientific Bulletin: Public Administration*. No. 1(11), 2022, pp. 42–60.

4. Korobkin, V. Approaches to Criteria for Determining the Number of Civil Protection Units Formed within Executive Bodies of Municipal, Settlement, and Village Councils. *Scientific Bulletin: Public Administration*. No. 1(13), 2023, pp. 6-21.

5. Mikhailov, V., Kovrovsky, Y., Volyansky, P. Development of Civil Protection in the Process of Reforming Local Self-Government and Territorial Organization of Power in Ukraine. *Scientific Bulletin of the National Mining University*. No. 4, 2018, pp. 115-121.

6. Rogulya, A. O. Implementation of State Policy in the Field of Life Safety of Territorial Communities. *Public Administration and Local Self-Government: Collected Scientific Papers*. Dnipro: DRIDU NAPA. 2018, No. 3(38), pp. 157-163.

7. Leshchenko, O. Y. Civil Protection in the Context of Decentralization in Ukraine: Legal Regulation Aspects. *Proceedings of the International Scientific-Practical Conference “Legal Regulation of Decentralization in Ukraine: Security Aspects,”* June 26, 2018, Kyiv. Kyiv: National Security: Monitoring the Implementation of Ukrainian Legislation, Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine, 2018, pp. 118-126.

8. Civil Protection Code of Ukraine: Law of Ukraine dated October 2, 2012, No. 5403-VI. URL: [<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>].

9. On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Concerning the Clarification of Civil Protection Authority and Implementation of International Humanitarian Law Norms in Civil Protection: Law of Ukraine dated July 9, 2022, No. 2394-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2394-20#Text>

10. Podskalna, O. A. Development of Scientific Thought on the Organization of Civil Protection as a Component of National Security. *Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine: Public Administration Series*. No. 4(32), 2017, pp. 20–27.

11. Menyuk, M. V. Essential Characteristics of Key Concepts in the Terminological Apparatus of Labor Security Management in Territorial Communities. *Management and Entrepreneurship in Ukraine: Stages of Formation and Development Problems*. No. 2(9), 2023, pp. 305-314.

12. Official website of the State Emergency Service of Ukraine. URL: <http://www.dsns.gov.ua>.

*Крюков О.І., д.держ.упр., проф., НУЦЗ України, м. Харків,
ORCID: 0000-0002-6335-5429,*

*Махортов П.П., д.філософії зі спеціальності «Публічне управління та адміністрування», НУЦЗ України, м. Харків,
ORCID: 0000-0002-6609-3321*

*Kryukov O.I., Doctor of Science in Public Administration, Professor,
National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv,
Makhortov P.P., Doctor of Philosophy in Public Management
and Administration, Department of Organization of Educational and Production
Center of the National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv*

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЦИВІЛЬНИМ ЗАХИСТОМ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

MECHANISMS OF THE STATE MANAGEMENT OF CIVIL PROTECTION OF THE POPULATION DURING A STATE OF EMERGENCY

У статті розглянуто механізми забезпечення національної безпеки в контексті функціонування механізмів державного управління цивільним захистом населення в умовах надзвичайного стану. Обґрунтовано положення, що сутність державного управління забезпеченням безпеки населення та захистом критично важливих об'єктів полягає у специфічному спрямовуючому, організуючому та регулюючому впливі на суспільні процеси. При цьому управляючий вплив реалізується за допомогою організації відповідних управлінських структур і певного процесу прийняття й виконання рішень, а також чіткої державної регламентації та розподілу функцій і відповідальності між органами державної влади та управління за проведення заходів з попередження і ліквідації всіх видів надзвичайних ситуацій, у тому числі терористичних актів. Зроблено висновок, що в сучасних умовах існуюча в Україні система забезпечення національної та регіональної безпеки в природно-техногенній, екологічній і військовій сферах ще недостатньо ефективно вирішує проблеми захисту життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави з огляду на те, що вона наразі не є цілісною, достатньою, раціонально організованою та ефективно керованою.

***Ключові слова:** безпека, цивільна безпека, надзвичайна ситуація, державне управління, механізми державного управління, національна безпека.*

The article examines the mechanisms of ensuring national security in the context of the functioning of mechanisms of state management of civil protection of the population in the state of emergency. The proposition that the essence of state management of ensuring the safety of the population and protection of critically important objects lies in the specific guiding, organizing and regulating influence on social processes is substantiated. At the same time, management influence is realized with the help of the organization of relevant management structures and a certain process of decision-making and implementation, as well as clear state regulation and the distribution of functions and responsibilities between state authorities and management for the implementation of measures to prevent and eliminate all types of emergency situations, including terrorist acts. It was concluded that in modern conditions, the existing system of national and regional security in Ukraine in the natural, man-made, ecological and military spheres does not yet effectively solve the problems of protecting the vital interests of the individual, society and the state due to the fact that it is currently not integral, sufficient, rationally organized and effectively managed.

Keywords: security, civil security, emergency situation, state administration, mechanisms of state administration, national security.

Постановка проблеми. У механізмі забезпечення національної безпеки вирішальна роль належить державі та її управлінським структурам. Забезпечення безпеки в надзвичайних ситуаціях має ґрунтуватися на чіткому розмежуванні повноважень між органами управління, які належать до різних організаційних системам держави. Специфіка досліджуваної сфери суспільних відносин полягає в тому, що у діяльності щодо забезпечення безпеки населення і територій від надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру, а також у галузі забезпечення пожежної безпеки та загальної безпеки громадян у системі державного управління від органів влади вимагається висока ступінь професіоналізму і компетентності, оскільки від їх ефективних дій часом залежить не тільки безпека кожного громадянина, але й безпека держави в цілому.

У сучасних умовах існуюча в Україні система забезпечення національної та регіональної безпеки, насамперед у природно-техногенній, екологічній і військовій сферах, ще недостатньо ефективно вирішує проблеми захисту життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави з огляду на те, що наразі вона не є цілісною, достатньою, раціонально організованою та ефективно керованою [1–6]. Крім того, на нашу думку, вкрай важливо, що ця складова загальної системи забезпечення національної безпеки функціонує переважно в оперативному режимі. У такому ж по суті режимі реагування працюють і всі органи, що забезпечують національну безпеку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні десятиліття фахівці багатьох наукових галузей досить активно займаються дослідженням проблем державного управління цивільним захистом населення. Так, різним аспектам даної проблематики присвячено праці

С. Домбровської, В. Ємельянова, Л. Жукової, Н. Нижник, О. Островерх, С. Пирожкова, А. Помаза-Пономаренко, А. Роміна, В. Садкового, Г. Ситника, О. Труша та ін. Однак, незважаючи на значну кількість публікацій, існує, на нашу думку, деяка непевність у визначенні основних понять. Так, одні автори використовують поняття «громадянська оборона», інші вважають, що більш доречно використовувати поняття «цивільний захист», водночас існують різні підходи у співвідношенні понять «національна» і «суспільна безпека». Все це вимагає комплексного вивчення даної проблематики.

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати основні механізми державного управління цивільним захистом населення в умовах надзвичайного стану, а також показати готовність органів державної влади вчасно реагувати в умовах війни на ті чи інші загрози українському суспільству.

Виклад основного матеріалу. Сутність поняття «цивільна безпека» та його внутрішня структура дозволяють сформулювати уявлення про раціональну структуру системи забезпечення безпеки населення і захисту критично важливих об'єктів при надзвичайних ситуаціях [2; 7]. При цьому необхідно враховувати, що раціональність досягається і за рахунок використання особливостей функціонування її складових частин – ланок державного механізму управління.

Методологічні аспекти функціонування окремих компонентів системи забезпечення цивільної безпеки є найважливішою складовою методології національної безпеки. Аналіз теоретичних і практичних підходів у сфері формування й функціонування системи забезпечення національної безпеки дозволяє дійти висновку, що тут слід використовувати положення і висновки як теорії прийняття управлінських рішень, так і теорії організації державних органів управління.

Теорія прийняття управлінських рішень у сфері політичного управління характеризується наявністю як мінімум шести змінних [8–11]:

- дійові особи державно-управлінського процесу (органи державного управління і громадяни);
- надзвичайні ситуації (звичайні, кризові та їх комбінації);
- організаційна система (фіксований набір функцій і відносин основних інститутів, що беруть участь у прийнятті управлінського рішення);
- процес прийняття управлінського рішення (хронологічний потік подій і дій, що ведуть до прийняття рішення);
- органи публічного управління, які приймають рішення (з вивченням конкретного характеру взаємовідносин осіб, які приймають рішення);
- безпосередньо рішення (вибір одного із декількох варіантів дій).

Політика національної безпеки є результатом ланцюжка дій у рамках організаційної структури, тобто підсумком певного управлінського процесу.

Процес прийняття та реалізації рішень складається з комплексу дій у

межах організаційних структур, які в сукупності формують державно-управлінський дискурс. Основними етапами державно-управлінського процесу можуть бути: ідентифікація проблеми, планування її розв'язання, прийняття рішення, реалізація політики та оцінка результату. Як структуру, так і процес прийняття та реалізації управлінських рішень у сфері забезпечення національної безпеки визначає Конституція України та закони, якими регулюються різні аспекти даної проблеми [6].

Розглянемо структуру державного управління єдиної державної системи цивільного захисту України (основні принципи).

1. Керівництво єдиною державною системою цивільного захисту здійснює Кабінет Міністрів України. Безпосереднє керівництво діяльністю єдиної державної системи цивільного захисту здійснює ДСНС.

2. Єдина державна система цивільного захисту складається з постійно діючих функціональних і територіальних підсистем та їх ланок.

3. Функціональні підсистеми єдиної державної системи цивільного захисту (далі – функціональні підсистеми) створюються у відповідних сферах суспільного життя центральними органами виконавчої влади з метою захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій у мирний час та в особливий період, забезпечення готовності підпорядкованих їм сил і засобів до дій, спрямованих на запобігання і реагування на надзвичайні ситуації [7–8].

Важливими при цьому вважаються такі аспекти:

– як правило, розглядається стратегія, яка, на думку домінуючої в ній групи, зробить організацію найбільш важливою;

– організації прагнуть отримати у своє розпорядження матеріальні та інші засоби, які розглядаються як необхідні для їх існування. Звідси тенденція до отримання максимальної автономії організації;

– організації чинять опір при спробах позбавити їх функцій, які розглядаються як частина їх сутності;

– організація намагається вивести за свої рамки будь-яку нову функцію, оскільки новий персонал з новими знаннями, вміннями та інтересами може спробувати змінити сутність організації.

Таким чином, конфлікти щодо завдань і функцій є постійним явищем на вищому рівні державного управління. Формування системи забезпечення безпеки при надзвичайних ситуаціях, з точки зору як теоретичної, так і практичної, є багатоплановим, великим за обсягом процесом і включає в себе цілий комплекс взаємопов'язаних заходів. При цьому в ньому слід виділити організаційну та функціональні сторони.

Організаційна сторона процесу формування даної системи встановлення і вдосконалення організаційної структури. Це статичний (структурний) «зріз» системи, покликаний надати взаємодії елементів системи стійкість, визначеність і послідовність. При цьому пріоритетним напрямком є визначення системи постійно діючих спеціально уповноважених органів

управління у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій на всіх рівнях організації публічного управління, їх завдань і функцій.

Функціональна сторона процесу формування системи забезпечення безпеки при надзвичайних ситуаціях, або її динамічний (функціональний) «зріз», пов'язана з реальною практичною взаємодією, в результаті якої виникає сукупний результат всієї державно-управлінської діяльності у сфері захисту від надзвичайних ситуацій.

Зазначена сторона формування системи вимагає постійної уваги, коригування, стимулювання і контролю, оскільки у функціонуванні системи немає автоматизму, раз і назавжди заданої визначеності. Це пов'язано насамперед з тим, що об'єкт управління постійно видозмінюється й розвивається. Тому без сильного зовнішнього організуючого впливу система буде постійно дисфункціонувати.

У зв'язку з цим найважливішою складовою методології побудови системи забезпечення безпеки населення і захисту критично важливих об'єктів при надзвичайних ситуаціях є обґрунтування концепції управління цією системою.

Ґрунтуючись на положеннях загальної теорії управління складними системами, управління безпекою при надзвичайних ситуаціях слід розглядати в рамках певної соціально-економічної системи, що об'єднує стійкими внутрішніми зв'язками населення, об'єкти економіки, інфраструктури, території, а також управлінські структури.

На нашу думку, в процесі управління видом безпеки, що розглядається, слід виділяти два рівня, дві ієрархічно пов'язані складові, для кожної з яких характерний певний зміст.

Перший рівень (перша складова управління) включає в себе управлінську діяльність аналітичного, науково-прогностичного та організаційного характеру. Її результатом насамперед є визначення стратегій управління при зовнішніх, наприклад, техногенних впливах, а також організація механізму їх реалізації з урахуванням соціальних, економічних та інших чинників.

Другий рівень процесу управління стосується організаційно-технічних систем. Базовими елементами системи управління на цьому рівні є функціональний контур й інформаційні технології, методи і засоби підготовки та прийняття управлінських рішень, а також методичний апарат аналізу та оцінки ризику з урахуванням соціальних, економічних й інших аспектів.

Фактори формування системи тісно пов'язані з процесом вироблення основних напрямків політики у сфері забезпечення громадської безпеки населення та захисту критично важливих об'єктів і територій при надзвичайних ситуаціях.

На нашу думку, важливим є висновок про те, що чим вище положення

організації в державній ієрархії, тим більший спектр чинників вона повинна враховувати.

На рівні вищого керівництва на основі аналізу загроз життєво важливим інтересам в економічній, соціальній, екологічній та природно-техногенній сферах, оцінки наявних для усунення цих загроз людських, фінансових, інформаційних, сировинних, енергетичних та інших ресурсів виробляються основні напрями забезпечення національної безпеки у зазначеній сфері. Вони закріплюються в державних нормативних документах і служать основою для вироблення основних напрямів регіональної політики у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру, цивільної оборони, пожежної безпеки та ін.

Зазначені документи є основоположними, концептуальними й водночас служать вихідними даними для формування механізмів реалізації державної політики в даній сфері.

Вимоги щодо забезпечення безпеки при надзвичайних ситуаціях приводяться у відповідність з реальними можливостями суб'єктів державного управління держави. Після їх виконання визначаються основні напрямки формування системи забезпечення безпеки, які реалізуються в цільових науково-технічних програмах розвитку територіальної підсистеми в умовах надзвичайних ситуацій.

Створення системи забезпечення цивільної безпеки населення і захисту критично важливих об'єктів і територій при надзвичайних ситуаціях підпорядковане впливу великого й тісно пов'язаного між собою кола закономірностей. Їх доцільно об'єднати у дві великі групи, що відображають соціально-економічний та організаційний характер створюваної системи.

Група закономірностей соціально-економічного характеру відображає зв'язок створення системи забезпечення цивільної безпеки населення й захисту критично важливих об'єктів і територій при надзвичайних ситуаціях із зовнішніми і внутрішніми умовами розвитку суспільства та держави. До найважливіших з них, на нашу думку, відносяться:

– відповідність організації системи забезпечення цивільного захисту населення рівню можливостей різних регіонів держави, їх економічному потенціалу;

– відповідність напрямків розбудови системи реальній небезпеці особистості, суспільства і держави в економічній, соціальній, екологічній, природно-техногенній сферах, а також цілям державної політики сталого розвитку;

– єдність інтересів усіх груп населення у сфері захисту від надзвичайних ситуацій.

Інша група закономірностей носить організаційний характер і виражає те, що внутрішньо притаманне тільки даній системі, становить особливості

її побудови у порівнянні з іншими державними системами (наприклад, системою соціального забезпечення, системою охорони здоров'я) та характеризує взаємозв'язок між складовими елементами системи, внутрішню логіку побудови кожного з них. Основними закономірностями побудови системи організаційного характеру, на нашу думку, є:

- безпосередня залежність ефективності функціонування системи від рівня розвитку економічних, правових механізмів діяльності у сфері забезпечення безпеки населення і захисту критично важливих об'єктів і територій при надзвичайних ситуаціях;

- залежність організаційної структури сил системи від завдань, що вирішуються, і рівня їх технічного оснащення;

- залежність ефективності управління заходами з попередження та ліквідації надзвичайних ситуацій від організації системи на всіх рівнях;

- відповідність організації, складу сил і засобів, фінансових і матеріальних ресурсів ступеню небезпеки наслідків аварій, катастроф і стихійних лих, а також терористичних актів.

Закономірності побудови системи реалізуються на практиці через відповідні принципи. У нашому випадку доцільно розглядати суспільно-економічні та організаційні засади. Всі вони знаходяться в діалектичній єдності, доповнюються й уточнюються в міру розвитку державних інститутів, науково-технічного прогресу, змін у характері та ступені загроз безпеці. Творче застосування цих принципів на практиці забезпечується науковим підходом до використання в конкретних умовах закономірностей створення й функціонування системи управління.

Перша група – суспільно-економічні принципи. Ця група враховує реалії, що склалися на поточний момент, такі як модернізація системи державного управління України, хід економічних змін, загальний характер заходів щодо захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій. Одним із провідних соціально-економічних принципів є єдність заходів у сфері забезпечення безпеки населення і захисту критично важливих об'єктів і територій при надзвичайних ситуаціях та заходів із забезпечення регіональної безпеки. Найбільш значущими принципами є такі: забезпечення єдності державного будівництва та формування системи; загального характеру заходів захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій.

Друга група – організаційні принципи формування системи забезпечення безпеки населення і захисту критично важливих об'єктів при надзвичайних ситуаціях, які відображають закономірність її функціонування і розвитку як особливого виду державної діяльності та вимоги до її організації.

Найважливішими принципами цієї групи є: принципи виправданості практичної діяльності, оптимізації захисту, інтегральної оцінки небезпеки, стійкості екосистем, раціональності (економічної доцільності), правової забезпеченості, поділу відповідальності.

Крім того, система на рівні суб'єктів публічного управління має будуватися за єдиними принципами, відповідно до яких усі суб'єкти державного управління повинні мати рівні повноваження.

Таким чином, сформульовані концептуальні принципи управління в умовах надзвичайних ситуацій дозволяють запропонувати конкретні заходи з метою формування реалістичної й доступної для практичного використання політики у сфері забезпечення цивільної безпеки населення при надзвичайних ситуаціях природного й техногенного характеру.

Забезпечення цивільної безпеки, перш за все безпеки населення, і захист критично важливих об'єктів державного управління – це цілеспрямована діяльність державних і громадських інститутів, а також громадян з виявлення, попередження загроз безпеки і протидії їм як обов'язкової й неодмінної умови захисту інтересів суб'єкта держави.

Основними напрямками забезпечення цивільної безпеки в конкретних сферах життєдіяльності, на нашу думку, є:

– *в економічній сфері*: забезпечення стійкого зростання економічного потенціалу держави та рівня соціального захисту населення; обмеження концентрації виробництва в окремих промислових зонах; переведення трудомістких, енерго- і ресурсоемних виробництв на більш прогресивні та високотехнологічні з урахуванням світового досвіду; організація підтримки товаровиробників; проведення приватизації та акціонування з урахуванням інтересів області та населення; забезпечення конкурентоспроможності підприємств, сприяння процесам їх реформування; сприяння фінансовому забезпеченню програм розвитку промислових підприємств; зміцнення виробничо-економічних зв'язків; подальший розвиток транспортних магістралей;

– *у соціальній сфері*: стабілізація і підвищення рівня життя населення, забезпечення його соціального захисту; охорона здоров'я населення; розвиток системи професійної підготовки та перепідготовки, організація громадських робіт з метою максимальної зайнятості трудових ресурсів; реалізація заходів щодо поліпшення санітарно-епідеміологічної обстановки в області; оптимізація співвідношень державної, муніципальної та приватної власності у створенні поточних запасів й організації торгівлі продуктами харчування та предметами першої необхідності; реалізація комплексної програми заходів соціального захисту жителів області;

– *в екологічній сфері*: вдосконалення адміністративних та економічних методів управління природоохороною діяльністю, природоохоронного законодавства та екологічних стандартів; зниження техногенного впливу на навколишнє природне середовище та здоров'я населення; широка участь громадськості у прийнятті та реалізації рішень, що впливають на стан навколишнього середовища; розвиток системи моніторингу за станом навколишнього середовища і контролю за джерелами забруднення; вдосконален-

ня еколого-просвітницької діяльності та системи безперервної екологічної освіти для формування у громадян дбайливого ставлення до природи;

– в оборонній сфері: підтримка цивільної оборони на рівні, що забезпечує ефективний захист населення, матеріальних і культурних цінностей від загроз воєнного характеру; активна реалізація положень і норм Цивільного кодексу України, Закону України «Про національну безпеку» та інших нормативно-правових актів України з питань цивільного захисту.

Спираючись на наведені вище результати дослідження, видається доцільним визначити структуру та основні напрямки діяльності системи забезпечення цивільної безпеки, яку слід розглядати як сукупність структур у сфері публічного управління України та суб'єктів управління, організацій і громадян, а також спеціально створюваних органів управління, сил і засобів, що здійснюють цілеспрямовану діяльність і беруть безпосередню участь у реалізації цілей і завдань забезпечення цивільної безпеки.

На нашу думку, ця система включає:

- вищий рівень управління;
- виконавчі органи державної влади, органи місцевого самоврядування;
- державні органи та організації, які безпосередньо забезпечують громадянську безпеку населення і захист критично важливих об'єктів управління;
- контрольні та наглядові організації;
- організації, що здійснюють моніторинг окремих складових громадянської безпеки;
- громадські організації та об'єднання громадян.

Основу цієї системи складають органи управління та сили територіальної підсистеми на регіональному рівні.

Висновки. Основними напрямками функціонування територіальної підсистеми державної системи запобігання надзвичайним ситуаціям, на наш погляд, є:

- захист населення і територій від надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру;
- проведення науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт з виявлення закономірностей виникнення надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру, залежності рівнів ризиків і зниження обсягів збитку від дій органів виконавчої влади, керівників підприємств і організацій усіх форм власності;
- створення системи виявлення, оцінки, прогнозування та спостереження (моніторингу) надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру;
- підвищення ефективності заходів з ліквідації надзвичайних ситуацій

природного та техногенного характеру, терористичних актів;

– підвищення рівня підготовки населення і фахівців територіальної підсистеми державної системи щодо запобігання надзвичайним ситуаціям;

– розробка та застосування економічних і державно-управлінських механізмів управління безпекою (ліцензування, декларування, страхування, визначення пільг і диференційованих ставок платежів та ін.) на потенційно небезпечних об'єктах і регулювання їх діяльності з вирішення проблем безпеки;

– здійснення компенсаційних заходів (відшкодування збитків за рахунок виплат за страховими полісами з благодійних, стабілізаційних та інших спеціальних фондів, державна допомога) при виникненні надзвичайних ситуацій;

– прийняття і реалізація обласних цільових програм у сфері забезпечення безпеки, попередження та ліквідації надзвичайних ситуацій;

– управління безпекою на основі узгодженої діяльності органів державної влади на центральному, регіональному та виробничому рівнях.

Таким чином, на підставі проведеного аналізу обґрунтовано положення про те, що сутність державного управління забезпеченням безпеки населення та захистом критично важливих об'єктів полягає у специфічному спрямовуючому, організуючому й регулюючому впливі на суспільні процеси. При цьому управляючий вплив реалізується за допомогою організації відповідних управлінських структур і певного процесу прийняття й виконання рішень, а також чіткої державної регламентації та розподілу функцій і відповідальності між органами державної влади та управління за проведення заходів з попередження і ліквідації всіх видів надзвичайних ситуацій, у тому числі терористичних актів.

Список використаних джерел:

1. Бережной О. А. Інформаційно-аналітичне забезпечення прийняття ефективних управлінських рішень. *Актуальні проблеми економіки*. 2004. № 9. С. 26–29.

2. Дерлоу Дес. Ключові управлінські рішення: технологія прийняття рішень / пер. з англ. Р. А. Семків, Р. Л. Ткачук. Київ : Всеуито ; Наук. думка, 2001. 242 с.

3. Малиновський В. Функція прийняття управлінських рішень. *Вісник Української Академії державного управління при Президентові України*. 1999. № 3. С. 42–45.

4. Никифорчук Б. В. Системний підхід до прийняття управлінських рішень. Львів : Українська академія друкарства, 2007. 229 с.

5. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.

6. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30.

7. Кодекс цивільного захисту України. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 34-35.

8. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України від 16.03.2000 р. № 1550-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 23. Ст. 176.

9. Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту : Постанова Кабінету Міністрів України від 09.01.2014 р. № 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11-2014-%D0%BF>.

10. Законодавство України. *Портал Верховної Ради України*. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/>.

11. Про Державну комісію з питань техногенно-екологічної безпеки та НС : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.01.2015 р. № 18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/18-2015-%D0%BF>.

12. Клименко Н. Г. Державне управління в умовах надзвичайних ситуацій в Україні: від цивільної оборони до цивільного захисту (1991 – 2012 роки). *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2014. № 3. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=687>.

13. Крюков О.І., Помаза-Пономаренко А.Л., Лопатченко І.М. Публічне управління у сфері цивільної безпеки : Харків : НУЦЗУ, 2024. – 172 с. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/19932>.

14. Помаза-Пономаренко А.Л., Тарадуда Д.В. Механізми забезпечення цивільної безпеки України: аспекти попередження НС на об'єктах військово-промислового комплексу // Публічне адміністрування та національна безпека. 2024. № 3 (44). URL: <https://www.inter-nauka.com/issues/administration2024/3/9732>.

15. Pomaza-Ponomarenko A., Taraduda D., Leonenko N., Poroka S., Sukhachov M. Ensuring the safety of citizens in times of war: aspects of the organization of civil defense // *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2024. Vol. 14. Issue 1. Pp. 216–220.

Reference:

1. Berezhnoi, O.A. Information and analytical support for effective management decisions [Informatsiino-analitychne zabezpechennia pryiniattia efektyvnykh upravlinskykh rishen]. *Actual problems of the economy – Aktualni problemy ekonomiky*. 2004. No. 9. Pp. 26-29.

2. Derlow, Des. Key management decisions: decision-making technology [Kliuchovi upravlinski rishennia: tekhnolohiia pryiniattia rishen]. Trans. from English R.A. Semkiv, R.L. Tkachuk. Kyiv: Vseuvyto; Science dumka, 2001. 242 p.

3. Malinovskiy, V. The function of managerial decision-making [Funktsiia pryiniattia upravlinskykh rishen]. *Bulletin of the Ukrainian Academy of Public Administration under the President of Ukraine – Visnyk Ukrainskoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy*. 1999. No. 3. Pp. 42-45.

4. Nikyforchuk, B.V. Systematic approach to managerial decision-making [Systemnyi pidkhid do pryiniattia upravlinskykh rishen]. Lviv: Ukrainian Academy

of Printing, 2007. 229 p.

5. On the national security of Ukraine [Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy]: Law of Ukraine dated June 21, 2018 No. 2469-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.

6. Constitution of Ukraine [Konstytutsiia Ukrainy]: Law of Ukraine dated June 28, 1996 No. 254k/96-VR. *Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 1996. No. 30.

7. Civil Protection Code of Ukraine [Kodeks tsyvilnoho zakhystu Ukrainy]. *Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 2013. No. 34-35.

8. On the legal regime of the state of emergency [Pro pravovyi rezhym nadzvychainoho stanu]: Law of Ukraine dated March 16, 2000 No. 1550-III. *Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 2000. No. 23. Art. 176.

9. On the approval of the Regulation on the unified state system of civil protection [Pro zatverdzhennia Polozhennia pro yedynu derzhavnu systemu tsyvilnoho zakhystu]: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated January 9, 2014 No. 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11-2014-%D0%BF>.

10. Legislation of Ukraine [Zakonodavstvo Ukrainy]. *Portal of the Verkhovna Rada of Ukraine – Portal Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/>.

11. About the State Commission on Technogenic and Environmental Safety and Emergency [Pro Derzhavnu komisiuu z pytan tekhnohenno-ekolohichnoi bezpeky ta NS]: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated January 26, 2015 No. 18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/18-2015-%D0%BF>.

12. Klymenko, N.G. State management in emergency situations in Ukraine: from civil defense to civil protection (1991-2012) [Derzhavne upravlinnia v umovakh nadzvychainykh sytuatsii v Ukraini: vid tsyvilnoi oborony do tsyvilnoho zakhystu (1991-2012 roky)]. *Public administration: improvement and development – Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*. 2014. No. 3. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=687>.

13. Kryukov O.I., Pomaza-Ponomarenko A.L., Lopatchenko I.M. Public administration in the sphere of civil security: Kharkiv: NUCTSU, 2024. – 172 p. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/19932>.

14. Pomaza-Ponomarenko, A.L. and Taraduda, D.V. (2024), “Mechanisms for ensuring civil security of Ukraine: aspects of emergency prevention at the facilities of the military-industrial complex”, *Publichne administruvannya ta natsional'na bezpeka*, vol. 3 (44). available at: <https://www.inter-nauka.com/issues/administration2024/3/9732> (Accessed 27 Oct 2024).

15. Pomaza-Ponomarenko A., Taraduda D., Leonenko N., Poroka S., Sukhachov M. Ensuring the safety of citizens in times of war: aspects of the organization of civil defense // *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2024. Vol. 14. Issue 1. Pp. 216–220.

DOI 10.52363/2414-5866-2024-2-46

УДК 351:858:339.926

*Шевчук С.М., ад'юнкт НУЦЗУ, м. Харків,
ORCID: 0009-0002-2742-4084*

*Shevchuk S.M., PhD Student of the National University of Civil Protection of
Ukraine, Kharkiv*

ПОЖЕЖНО-ТЕХНОГЕННА БЕЗПЕКА В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

FIRE-TECHNOGENIC SAFETY IN THE PUBLIC ADMINISTRATION SYSTEM UNDER EMERGENCY CONDITIONS

У статті досліджено напрями розвитку пожежно-техногенної безпеки в системі публічного управління під час надзвичайного стану в Україні. Окреслено зміст і структуру категорії «безпека» та висвітлено організаційно-функціональні аспекти управління пожежно-техногенною безпекою. Зазначено важливість врахування впливу техносфери на довкілля в управлінському процесі. Представлено класифікацію джерел техногенних загроз у сучасному суспільстві. Зроблено висновки щодо необхідності вивчення проблем управління безпекою та ризиками в умовах надзвичайного стану для захисту населення, територій, об'єктів і навколишнього середовища від аварій та катастроф, що мають значний вплив на різні соціально-економічні системи на кількох ієрархічних рівнях.

Ключові слова: державна політика, пожежно-техногенна безпека, механізми забезпечення національної безпеки, управління безпекою, організаційно-функціональна структура.

The article explores the directions for developing fire-technogenic safety within the public administration system during emergency situations in Ukraine. The content and structure of the "safety" category are outlined, and the organizational-functional aspects of fire-technogenic safety management are highlighted. The importance of considering the impact of the technosphere on the environment in the management process is emphasized. A classification of technogenic hazard sources in modern society is presented. Conclusions are drawn regarding the need to study safety and risk management issues under emergency conditions to protect the population, territories, objects, and the environment from accidents and disasters, which significantly impact various socio-economic systems at multiple hierarchical levels.

Keywords: state policy, fire and technogenic safety, mechanisms for ensuring national security, safety management, organizational and functional structure.

Постановка проблеми. У комплексі заходів щодо захисту населення та об'єктів економіки від наслідків надзвичайних ситуацій важливу роль відіграє виявлення та оцінка пожежно-техногенної безпеки. Це є однією з ключових складових загальної оцінки ситуації, яка формується в умовах надзвичайних подій.

Сутність управління безпекою та ризиками техногенних впливів полягає у виявленні, аналізі та вирішенні проблемних ситуацій, пов'язаних із забезпеченням безпеки та мінімізацією ризиків, особливо під час аварій і катастроф.

З точки зору змісту, цей процес є єдиною функціонально та організаційно структурованою системою, в якій органічно поєднується скоординована діяльність державних, відомчих і функціональних органів управління. Ця система також включає науково-дослідні та науково-технічні організації, а також органи публічного управління, які відповідають за моніторинг, контроль та ліквідацію надзвичайних ситуацій техногенного характеру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методичною основою цієї роботи стали наукові праці, присвячені актуальним проблемам державного управління, авторами яких є відомі вчені, зокрема: В. Бакуменко, М. Білинська, А. Дегтяр, Ю. Древаль, С. Домбровська, Д. Кармишев, В. Ковальчук, О. Крюков, С. Майстро, П. Махортов та ін. [11].

Питання забезпечення національної безпеки держави, зокрема в аспекті пожежно-техногенної безпеки, стали предметом досліджень багатьох науковців, серед яких варто відзначити В. Борнівську, П. Дубинецьку, Н. Іщенко, В. Ковальського, О. Міллера, А. Помазу-Пономаренко, Д. Тарадути, А. Харчука, О. Христич та ін. [10; 12–14].

Постановка завдання. Метою статті є визначення основних напрямів розвитку пожежно-техногенної безпеки в системі публічного управління в умовах надзвичайного стану в Україні.

Виклад основного матеріалу. Важливим для розуміння зазначеної проблематики є поняття "безпека". Термін «безпека» може набувати ширшого значення, коли йдеться про безпечне функціонування об'єкта, що належить до організаційно-технічних систем. У такому контексті поняття безпеки слід розглядати у двох аспектах. Перший аспект – це стан системи разом із її інфраструктурою, іншими системами на цьому рівні та зовнішніми зв'язками, в якому забезпечується захищеність об'єктів безпеки, зокрема населення, територій тощо. Другий аспект – це властивість або здатність системи підтримувати стійкий стан.

Щодо першого аспекту, він повністю відповідає раніше наведеному визначенню безпеки. Другий аспект, характерний для організаційно-технічних систем, до яких належать вибухо-, пожежо-, хімічно- та радіаційно небезпечні об'єкти, може бути сформульований так: безпека – це

властивість (здатність) об'єкта зберігати під час функціонування в певних умовах такий стан, за якого ймовірність виникнення аварій і катастроф не перевищує допустимих значень, а потенційна шкода в разі таких подій мінімізується. При аналізі та оцінці безпеки враховуються обидва зазначені аспекти.

Таке формулювання є прийнятним для характеристики вибухо-, пожежо-, хімічно- та радіаційно небезпечних об'єктів, якщо їх розглядати разом з інфраструктурою, об'єктами потенційних небезпечних впливів, пов'язаних з їх функціонуванням, а також з усім комплексом сил і засобів, призначених для запобігання аваріям, катастрофам та іншим небезпечним подіям.

Таке формулювання є прийнятним для характеристики вибухо-, пожежо-, хімічно- та радіаційно небезпечних об'єктів, якщо їх розглядати разом з інфраструктурою, об'єктами потенційних небезпечних впливів, пов'язаних з їх функціонуванням, а також з усім комплексом сил і засобів, призначених для запобігання аваріям, катастрофам та іншим небезпечним подіям.

Виходячи з вищенаведеного, можна зробити висновок, що питання управління безпекою та ризиками для населення, територій, об'єктів та навколишнього середовища у випадках аварій і катастроф на небезпечних об'єктах, що входять до складу соціально-економічних систем, слід розглядати на кількох ієрархічних рівнях.

Початковим рівнем є техногенно небезпечний об'єкт, а подальші рівні в управлінському процесі відповідають соціально-економічним системам різного масштабу: від місцевого до загальнодержавного. Кожен із цих рівнів виконує свою функціональну роль у процесі управління.

На об'єктовому рівні управління безпекою та ризиками зосереджується на вирішенні практичних завдань, таких як організація комплексного моніторингу, здійснення всіх видів контролю за джерелами техногенних впливів, виявлення та оцінка потенційних загроз, прогнозування розвитку ситуації як у нормальних умовах, так і під час аварій. Також на цьому рівні розробляються й ухвалюються управлінські рішення щодо нормалізації ситуації, захисту населення і персоналу об'єктів, забезпечення безпеки людей і навколишнього середовища, а також зниження рівня ризиків [1, с. 166].

Аналіз викладених поглядів на зміст і методологію публічного управління техногенною безпекою та ризиком, а також можливих шляхів реалізації цього процесу свідчить про те, що забезпечення даного виду безпеки найефективніше здійснювати в рамках Єдиної державної системи запобігання та ліквідації надзвичайних ситуацій. Це входить до функціональних обов'язків Державного департаменту з попередження надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС) і спирається на інформаційну базу Дер-

жального комплексного моніторингу та контролю, організовану на території України та на небезпечних техногенних об'єктах [2, с. 241].

Крім того, важливо підкреслити, що організаційно-функціональна структура процесу публічного управління пожежно-техногенною безпекою та ризиком органічно пов'язана із завданнями, які вирішує ДСНС та її підрозділи [3].

ДСНС складається з функціональних і територіальних підсистем і діє на центральному, міжрегіональному, регіональному, муніципальному та об'єктовому рівнях.

Територіальні підсистеми ДСНС створюються в суб'єктах управління на регіональному рівні для запобігання та ліквідації надзвичайних ситуацій у межах їхніх територій. Вони складаються з ланок, що відповідають адміністративно-територіальному поділу цих регіонів. На кожному рівні єдиної системи функціонують координуючі органи, постійно діючі органи управління, органи повсякденного управління, а також сили і засоби, резерви фінансових і матеріальних ресурсів, системи зв'язку, оповіщення та інформаційного забезпечення.

Постійно діючими органами управління єдиної системи є:

- на центральному рівні – Міністерство внутрішніх справ України у справах цивільного захисту, надзвичайних ситуацій та ліквідації наслідків стихійних лих (далі – ДСНС України), а також підрозділи центральних органів виконавчої влади, які займаються вирішенням завдань у галузі захисту населення та територій від надзвичайних ситуацій і (або) цивільного оборони;

- на міжрегіональному рівні – територіальні органи ДСНС України (далі – регіональні центри) – регіональні центри у справах цивільної оборони, надзвичайних ситуацій та ліквідації наслідків стихійних лих;

- на регіональному рівні – територіальні органи ДСНС України – органи спеціально уповноважені вирішувати завдання цивільної оборони і запобігання та ліквідації надзвичайних ситуацій щодо суб'єктів управління на регіональному рівні;

- на муніципальному рівні – органи, спеціально уповноважені на вирішення завдань у сфері захисту населення та територій від надзвичайних ситуацій та (або) цивільної оборони при органах місцевого самоврядування;

- на рівні потенційно небезпечних об'єктів – структурні підрозділи організацій, уповноважених на вирішення завдань у сфері захисту населення та територій від надзвичайних ситуацій та (або) цивільної оборони.

Органами повсякденного управління єдиної системи є [3]:

- центри управління у кризових ситуаціях, інформаційні центри, чергово-диспетчерські служби центральних органів виконавчої влади;

- центри управління у кризових ситуаціях регіональних центрів;

– центри управління у кризових ситуаціях головних управлінь ДСНС України на регіональному рівні, інформаційні центри, чергово-диспетчерські служби органів виконавчої влади;

- єдині чергово-диспетчерські служби муніципальних утворень;
- чергово-диспетчерські служби організацій (об'єктів).

Класифікація джерел техногенних небезпек може бути здійснена відповідно до загальної класифікації небезпечних об'єктів [4]. До джерел техногенних небезпек належать окремі об'єкти (наприклад, потенційно небезпечні об'єкти) та райони (зони), наприклад, радіоактивного забруднення. Як джерела небезпеки розглядаються в основному об'єкти техносфери.

Небезпека об'єкта – це його властивість, що полягає в можливості завдання шкоди людині та навколишньому природному середовищу під час експлуатації за певних обставин.

Загроза (можливість настання) заподіяння шкоди та її потенційність є ключовими елементами в трактуванні терміна «потенційно небезпечний об'єкт». Технічний об'єкт, несприятливі впливи якого на персонал та довкілля під час експлуатації чітко визначені, вважається шкідливим [4].

Технічний об'єкт, від якого може виходити небезпека, є джерелом небезпеки. Якщо територіальне розташування джерела небезпеки встановлено, можна визначити зону небезпеки. Розмір шкоди, яка може бути заподіяна технічним об'єктом, позначається як потенціал загрози, що розрізняється для випадків нормальної експлуатації та аварії об'єкта.

Класифікація небезпечних промислових об'єктів може бути проведена за такими ознаками [4]:

- за накопиченим потенціалом небезпеки (кількістю накопичених небезпечних речовин, енергії);
- за механізмом заподіяння шкоди (у процесі нормальної експлуатації або у разі аварій);
- за виглядом небезпеки;
- за характером можливих НС.

Об'єкти техносфери можуть бути шкідливими для здоров'я під час нормальної експлуатації та потенційно небезпечними, збитки від яких виникають у разі аварій [5]. У першому випадку проявами небезпеки є рівні небезпечних факторів, що супроводжують експлуатацію об'єкта, а також площі та ступінь забруднення прилеглих територій внаслідок викидів та скидів. У другому випадку небезпечні фактори формуються внаслідок аварій, що також призводить до забруднення прилеглих територій. Сукупність об'єктів техносфери на розглянутій території викликає забруднення атмосфери, водних об'єктів та інших природних ресурсів.

При цьому важливим аспектом управлінського процесу є вплив техносфери на довкілля. Так, у системі «Природа-техносфера» можливим є

виникнення природно-техногенних катастроф. При цьому джерелом небезпеки є навколишнє середовище, найчастіше екстремальні природні явища, характерні для території, що розглядається. Якщо небезпечні промислові об'єкти (зі значним накопиченим потенціалом небезпеки) розмістити на такій території, то вони будуть наражатися на загрозу впливу вражаючих факторів екстремальних природних явищ у разі їх реалізації.

У свою чергу населення прилеглих до небезпечного промислового об'єкта територій наражається на загрозу впливу вражаючих і шкідливих факторів аварії на ньому.

З огляду на викладене вище в системі управління пожежно-техногенною безпекою слід зважати на ступінь стану захисту населення та територій від надзвичайних ситуацій. Для цього необхідно враховувати такі фактори [5]:

- різні вимоги до детальності опису джерел небезпеки, місцевості та елементів ризику;
- різна природа вражаючих факторів;
- необхідність наочного відображення результатів рішення в оцінці стану.

Обов'язковою умовою оцінки ризику з метою забезпечення оперативності рішень є автоматизація найбільш трудомістких етапів вирішення та наочне уявлення зон рівнів ризику. Як показники ризику, що характеризують вплив небезпечних факторів на людей, застосовують [6]:

- індивідуальний ризик – ймовірність смертельного результату через вплив на людину небезпечних факторів при стихійному лиху або в процесі аварії за рік на території; індивідуальний ризик характеризує розподіл небезпеки та ступінь захищеності населення та персоналу об'єктів;

- колективний ризик визначається як очікуване число уражених внаслідок можливих аварій та стихійних лих за певний час; колективний ризик характеризує щільність населення межах небезпечних зон і рівень захищеності;

- соціальний ризик – залежність частоти виникнення подій, що перебувають у поразці певної кількості людей, які зазнали впливу вражаючих факторів; соціальний ризик характеризує масштаб аварії чи стихійного лиха.

У стандартах західноєвропейських держав поняття безпеки та загрози заподіяння шкоди визначаються в такий спосіб. Безпека розглядається як властивість аналізованого елемента за заданих умов протягом певного часу не створювати загроз заподіяння шкоди або не допускати виникнення таких загроз. Загроза заподіяння шкоди має місце, якщо за наявних

засобів стан системи вийшов з-під контролю і може завдавати шкоди людям [7].

Безпека є найважливішою потребою людини поряд з її потребою в їжі, воді, одязі, житлі, інформації. Ця загальнонаукова категорія виступає інтегральною формою вираження життєздатності та життєстійкості різних об'єктів конкретного світу у внутрішній та зовнішній політиці, обороні, економіці, екології, соціальній політиці, здоров'ї народу, інформатиці, технології тощо.

Безпека досягається проведенням єдиної державної політики як системи заходів економічного, політичного, організаційного та іншого характеру, адекватних загрозам життєво важливим інтересам особистості, суспільства та держави [1, с. 52].

Безпеку можна забезпечити двома шляхами [8]:

- усуненням джерел небезпеки, самої можливості будь-яких стихійних лих, аварій, потрясінь і катаклізмів;
- підвищенням захищеності від небезпек, здатністю надійно протистояти їм, забезпеченням управління факторами, що визначають безпеку об'єктів.

На сучасному етапі розвитку України, з урахуванням бойових дій, що тривають на її території, державна політика у сфері забезпечення природної та техногенної безпеки повинна, на наш погляд, базуватися на таких напрямках:

- виявлення небезпек, оцінка ризику та прогнозування надзвичайних ситуацій;
- зменшення ризику та підвищення ефективності захисту населення і територій;
- державне регулювання у сфері зниження ризиків та пом'якшення наслідків техногенних аварій і стихійних лих;
- розвиток та вдосконалення сил і засобів ліквідації надзвичайних ситуацій.

Концепція прийняттого ризику є основою для раціонального планування заходів щодо забезпечення безпеки сучасного покоління з урахуванням соціальних, військових та економічних чинників.

У рамках цієї концепції зростання рівня життя всіх членів суспільства може бути суттєво обмежене, оскільки при її реалізації не враховуються вигоди (суспільна корисність) від прогресивних технологій, які спочатку можуть бути пов'язані з підвищеним ризиком для тих, хто їх реалізує. Це призводить до відторгнення нових технологій громадськістю, оскільки ризикують одні, а користь отримують інші. Проте нові технології зрештою освоюються людством як засіб для виживання та подальшого підвищення рівня життя суспільства. Тому, поряд із концепцією прийняттого ризику, для регулювання безпеки членів суспільства має ви-

користуватися концепція виправданого ризику [8].

Відповідно до цієї концепції, прийнятним є той ризик, який суспільно виправданий. Члени суспільства, які безпосередньо ризикують і чиє забезпечення безпеки на даному етапі розвитку науки і техніки не може бути гарантоване на прийнятному рівні, отримують соціально-економічні компенсації від суспільства.

Загальні збитки від надзвичайної ситуації складаються з витрат на запобігання втратам і незапобіжних витрат.

Завчасні витрати включають подорожчання будівництва та експлуатації об'єктів, транспортних та інженерних систем через додаткові заходи захисту, а також витрати на оповіщення та зниження ефектів надзвичайних ситуацій.

Незапобіжні втрати вимірюються як в абсолютних, так і в відносних показниках. Мірилом абсолютних втрат зазвичай є кількість жертв, зруйнованих будівель та інших об'єктів, що оцінюється у натуральних чи грошових показниках.

Відносні втрати вимірюються у частках втраченого від цілого, наприклад, у відсотках від валового національного продукту, середнього багаторічного врожаю тощо. Цей підхід дозволяє оцінити тяжкість втрат та можливість їх поповнення.

У зв'язку з цим важливим аспектом досліджуваної проблеми є управління безпекою потенційно небезпечних об'єктів [8]. Сутність управління безпекою та ризиком техногенних впливів полягає в розпізнанні, виявленні та вирішенні проблемних ситуацій, пов'язаних із забезпеченням безпеки, особливо в умовах аварій і катастроф на об'єктах, які ми розглядаємо.

Цей процес єдиний за своєю внутрішньою суттю і функціонально організований, в якому органічно поєднується системна цілеспрямована діяльність державних, відомчих та функціональних органів управління і структур. До них належать також науково-дослідні та науково-технічні організації, а також органи управління силами і засобами спостереження, контролю та ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного характеру.

У Законі України «Про національну безпеку України» безпека визначається як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх та зовнішніх загроз [9].

Мається на увазі, що життєво важливі інтереси особистості та суспільства – це сукупність потреб, задоволення яких надійно забезпечує існування та можливість прогресивного розвитку особистості, суспільства та держави. Таким чином, у Законі життєво важливі інтереси особи, суспільства та держави виступають об'єктом забезпечення безпеки.

Висновки. Таким чином, наведене формулювання безпеки може бути прийнятним для характеристики вибухо-, пожежо-, хімічно- та

радіаційно небезпечних об'єктів, якщо їх розглядати в контексті інфраструктури, об'єктів небезпечних впливів, пов'язаних із їх функціонуванням, а також усього комплексу сил і засобів, призначених для запобігання аваріям, катастрофам та інших подій. Цей підхід відкриває перспективу вирішення важливих завдань щодо забезпечення безпеки на основі теорії динамічних саморегульованих систем.

При цьому можуть бути враховані всі різноманітні зв'язки інформаційного та управлінського характеру.

Відтак, можна дійти висновку, що питання управління безпекою та ризиком для населення, територій і об'єктів, а також навколишнього середовища під час аварій та катастроф на небезпечних об'єктах, які входять до складу певних соціально-економічних систем, слід розглядати на кількох ієрархічних рівнях.

Список використаних джерел:

1. Горбулін В. П., Качинський А. Б. Системно-концептуальні засади стратегії національної безпеки України. Київ : ДП «Євроатлантикінформ», 2007. 592 с.

2. Калиненко Л., Слюсар А., Помазанова Т., Фомін А. Планування розвитку єдиної державної системи цивільного захисту на основі спроможностей її складових: особливості та перспективи. *Науковий вісник: Державне управління*. 2022. № 2 (12). С. 234–255. [https://doi.org/10.33269/2618-0065-2022-2\(12\)-234-255](https://doi.org/10.33269/2618-0065-2022-2(12)-234-255).

3. Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту : Постанова Кабінету Міністрів України від 09.01.2014 р. № 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11-2014-%D0%BF#Text>.

4. Про затвердження Порядку класифікації надзвичайних ситуацій за їх рівнями : Постанова Кабінету Міністрів України від 24.03.2004 р. № 368. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/368-2004-%D0%BF#Text>.

5. Техногенні об'єкти та техногенна безпека. Pidru4niki. URL: https://pidru4niki.com/86064/bzhd/tehnogenni_obyekti_tehnogenna_bezpeka.

6. Про затвердження Порядку управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій техногенного характеру та пожеж : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 31.07.2023 р. № 627. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1397-23#Text>.

7. Natural hazards, unnatural disasters: the economics of effective prevention / The World Bank and The United Nations. Washington, 2011. 280 p. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/620631468181478543/pdf/578600PUB0epi2101public10BOX353782B.pdf>.

8. Про схвалення Концепції управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру : розпорядження

Кабінету Міністрів України від 22.01.2014 р. № 37-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/37-2014-%D1%80#Text>.

9. Про Національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

10. Помаза-Пономаренко А.Л., Тарадуда Д.В. Механізми забезпечення цивільної безпеки України: аспекти попередження НС на об'єктах військово-промислового комплексу // Публічне адміністрування та національна безпека. 2024. № 3 (44). URL: <https://www.inter-nauka.com/issues/administration2024/3/9732>.

11. Публічне управління у сфері цивільної безпеки : навчальний посібник / О.І. Крюков, А.Л. Помаза-Пономаренко, І.М. Лопатченко. Харків: НУЦЗЦ. 2024. 172 с. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/19932>.

12. Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір від 29.05.2024 р. № 126885.

13. Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір від 02.05.2024 р. № 126190.

14. Pomaza-Ponomarenko A., Taraduda D., Leonenko N., Poroka S., Sukhachov M. Ensuring the safety of citizens in times of war: aspects of the organization of civil defense // AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research. 2024. Vol. 14. Issue 1. Pp. 216–220.

Reference:

1. Horbulin, V.P. and Kachynskyi, A.B. Systemic and conceptual principles of the national security strategy of Ukraine [Systemno-kontseptualni zasady stratehii natsionalnoi bezpeky Ukrainy]. Kyiv: SE "Evroatlantikininform", 2007. Print.

2. Kalinenko, L., Slyusar, A., Pomazanova, T. and Fomin, A. "Planning the development of a unified state system of civil protection based on the capabilities of its components: features and perspectives [Planuvannia rozvytku yedynoi derzhavnoi systemy tsyvilnoho zakhystu na osnovi spromozhnosti yii skladovykh: osoblyvosti ta perspektyvy]". *Scientific Bulletin: State Administration – Naukovyi visnyk: Derzhavne upravlinnia*. 2022. No. 2 (12). Pp. 234-255. Print. [https://doi.org/10.33269/2618-0065-2022-2\(12\)-234-255](https://doi.org/10.33269/2618-0065-2022-2(12)-234-255).

3. On the approval of the Regulation on the unified state system of civil protection [Pro zatverdzhennia Polozhennia pro yedynu derzhavnu systemu tsyvilnoho zakhystu]: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated January 9, 2014 No. 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11-2014-%D0%BF#Text>.

4. On the approval of the Procedure for the classification of emergency situations by their levels [Pro zatverdzhennia Poriadku klasyfikatsii

nadzvychnykh sytuatsii za yikh rivniamy]: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 24, 2004 No. 368. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/368-2004-%D0%BF#Text>.

5. Man-made objects and man-made safety [Tekhnohenni obiekty ta tekhnohenna bezpeka]. *Pidru4niki*. URL: https://pidru4niki.com/86064/bzhd/tehnogenni_obyekti_tehnogenna_bezpeka.

6. On the approval of the Procedure for managing the risks of man-made emergencies and fires [Pro zatverdzhennia Poriadku upravlinnia ryzykamy vynyknennia nadzvychnykh sytuatsii tekhnohennoho kharakteru ta pozhezh]: Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine dated July 31, 2023 No. 627. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1397-23#Text>.

7. Natural hazards, unnatural disasters: the economics of effective prevention / The World Bank and The United Nations. Washington, 2011. 280 p. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/620631468181478543/pdf/578600PUB0epi2101public10BOX353782B.pdf>.

8. On the approval of the Concept of risk management of man-made and natural emergency situations [Pro skhvalennia Kontseptsii upravlinnia ryzykamy vynyknennia nadzvychnykh sytuatsii tekhnohennoho ta pryrodnoho kharakteru]: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated January 22, 2014 No. 37. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/37-2014-%D1%80#Text>.

9. On the National Security of Ukraine [Pro Natsionalnu bezpeku Ukrainy]: Law of Ukraine dated June 21, 2018 No. 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

10. Pomaza-Ponomarenko, A.L. and Taraduda, D.V. (2024), "Mechanisms for ensuring civil security of Ukraine: aspects of emergency prevention at the facilities of the military-industrial complex", *Publichne administruvannya ta natsional'na bezpeka*, vol. 3 (44). available at: <https://www.inter-nauka.com/issues/administration2024/3/9732>.

11. Public administration in the field of civil security: a study guide / O.I. Kryukov, A.L. Pomaza-Ponomarenko, I.M. Lopatchenko. Kharkiv: NUTSZC. 2024. 172 p. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/19932>.

12. Certificate of copyright registration for the work dated May 29, 2024 No. 126885.

13. Certificate of copyright registration for the work dated May 2, 2024 No. 126190.

14. Pomaza-Ponomarenko A., Taraduda D., Leonenko N., Poroka S., Sukhachov M. Ensuring the safety of citizens in times of war: aspects of the organization of civil defense // *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2024. Vol. 14. Issue 1. Pp. 216–220.

Яценко О.А., к.е.н., доц., НУЦЗУ, м. Харків,
ORCID: 0000-0001-7129-389X,
Гарбуз С.В., к.техн.н., НУЦЗУ, м. Харків,
ORCID: 0000-0001-6345-6214

Yashchenko O., Phd in economics, Associate professor, Deputy Head of the Department of Management and organization of civil defence, National university of civil defence of Ukraine, Kharkiv,

Harbuz S., Phd of technical sciences, Chair of supervisory and preventive activities, National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МЕХАНІЗМУ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ЄС

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF THE EU CIVIL PROTECTION MECHANISM

Акцентовано на особливостях функціонування Механізму цивільного захисту ЄС, а також розкриваються складові його розвитку. Оцінено результати соціологічного аналізу щодо перспектив розвитку цього Механізму в напрямку включення нових членів і впровадження окремих його модулів. Крім того, обґрунтовуються перспективи застосування Європейського механізму цивільного захисту в Україні, членом якого вона є з 2023 р.

Ключові слова: публічне управління, цивільна безпека, Механізм цивільного захисту ЄС, функціонування, фінансові внески, методи підготовки експертів, фахівці у сфері цивільного захисту, соціологічний аналіз, Україна.

Emphasis is placed on the features of the functioning of the EU Civil Protection Mechanism, and the components of its development are also revealed. The results of the sociological analysis regarding the development prospects of this Mechanism in the direction of the inclusion of new members and the introduction of individual modules were evaluated. In addition, the prospects for the application of the European Civil Protection Mechanism in Ukraine, of which Ukraine has been a member since 2023, are substantiated.

Keywords: public administration, civil security, EU Civil Protection Mechanism, functioning, financial contributions, expert training methods, experts in the field of civil protection, sociological analysis, Ukraine.

Постановка проблеми. У 2023 році Україна доєдналась до Механізму цивільного захисту ЄС шляхом укладення та ратифікації відповідної угоди. Цей Механізм відзначається комплексним характером і передбачає поступове впровадження фінансових вимог щодо членства в цьому Механізмі, а також результативну інституційну діяльність щодо реагування на надзвичайну ситуацію в межах конкретного модуля аналізованого Європейського механізму. Останнє вимагає впровадження дієвих методів навчання міжнародних експертів у сфері цивільного захисту.

Сьогодні вчені, практичні управлінці та громадські діячі обговорюють процеси (організаційно-правового, методичного, фінансового та іншого характеру), пов'язані із реалізацією цього Механізму на вітчизняних теренах. При цьому дослідники вивчають позитивний закордонний досвід у цій сфері, зокрема, у частині – особливостей функціонування Механізму цивільного захисту ЄС і методів підготовки фахівців, які можуть бути задіяні в межах такого Механізму. За сучасних умов науковці сходяться на думці, що «вершиною айсберга» розвитку цього Механізму є координація та взаємодія, яка базується на необхідній організаційно-правовій базі, а також кадровому та фінансовому забезпеченні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науковій літературі дослідженню публічно-управлінських аспектів щодо навчального процесу та забезпечення цивільної безпеки в цілому присвячені наукові роботи А. Бедова, Б. Деміди, Н. Клименко, О. Крюкова, І. Лопатченко, О. Подскальної, С. Сагайдак, Д. Тарадути, А. Терент'євої, Ю. Харламової, А. Хмирової, В. Худавердієвої, В. Федорчака та ін. [1–5; 9]. Разом із тим, наявна необхідність у визначенні напрямів розвитку публічного управління у сфері цивільного захисту в Україні в умовах євроінтеграції, причому, окрім урахування позиції реалізації інтеграційних прагнень, потребує визначення взятих нашою державою міжнародних зобов'язань у сфері цивільної безпеки.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування перспектив розвитку Механізму цивільного захисту ЄС з позиції визначення особливостей його функціонування із застосуванням комплексного підходу.

Виклад основного матеріалу. Функціонування Механізму цивільного захисту ЄС вимагає розгляду особливостей діяльності Національного штабу цивільного захисту та управління надзвичайними ситуаціями (НАТ). У цьому контексті важливим є підвищення рівня знань національних суб'єктів цивільного захисту та управління надзвичайними ситуаціями про Механізм цивільного захисту Союзу (UCPM) та його функціонування, з акцентом на процес запиту й отримання допомоги. Мета цього процесу полягає в тому, щоб повідомити про активацію та діяльність UCPM, висвітлити переваги, які UCPM може принести у випадку реагування на катастрофи, і пояснити, як

ефективно взаємодіяти з експертами УСРМ та можливостями реагування (рис. 1).

Механізм цивільного захисту ЄС було створено в 2001 році. Механізм представляє собою систему надання міжнародної координованої оперативної допомоги в разі виникнення надзвичайних (-ої) ситуацій (-ї) [2, с. 139–140; 5]. Він активізується під час надання комплексної міжнародної допомоги, необхідної в разі масштабних і загрозових надзвичайних ситуацій, з якими держава не може впоратися. За цих умов вона може звернутися за міжнародною підтримкою в межах зазначеного Механізму, що передбачає надання допомоги як державам-членам ЄС, так й іншим країнам. Визначальна ознака функціонування такого Механізму полягає в підтримці постраждалих країн і координації дій держав-членів Механізму цивільного захисту ЄС.

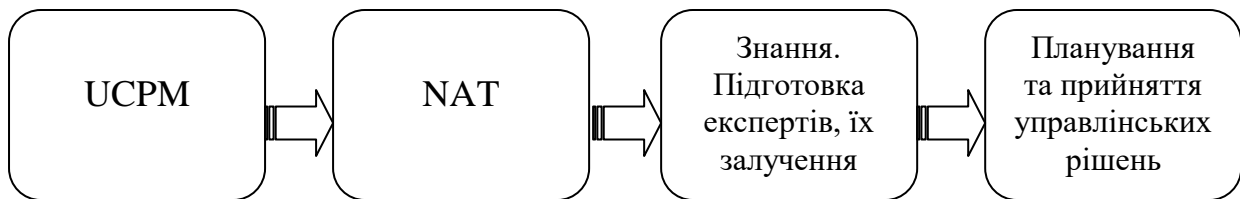

Рис. 1. Блок-схема розгляду особливостей функціонування Механізму цивільного захисту ЄС

Джерело: авторська розробка

27 держав-членів, що входять до Механізму цивільного захисту ЄС: Австрія, Англія, Бельгія, Болгарія, Греція, Данія, Естонія, Ірландія, Іспанія, Італія, Кіпр, Латвія, Литва, Ліхтенштейн, Люксембург, Македонія, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Україна, Фінляндія, Франція, Хорватія, Чехія, Швеція (рис. 2).

Механізм цивільного захисту ЄС інституційно складається з такого:

- 1) Координаційного центру з реагування на надзвичайні ситуації;
- 2) Європейського потенціалу реагування на НС (це добровільне об'єднання попередньо визначених спроможностей держав-членів);
- 3) сертифікованих експертів;
- 4) Загальної системи зв'язку та інформації в надзвичайних ситуаціях; контактних пунктів в державах-членах.

Окрім держав-членів ЄС, Механізм цивільного захисту Союзу наразі включає 9 держав-учасниць: Албанія, Боснія і Герцеговина, Ісландія, Молдова, Чорногорія, Північна Македонія, Норвегія, Сербія, Туреччина [1–5].

Європейська політика сусідства забезпечує основу для встановлення більш міцних і продуктивних партнерських відносин зі східними та південними сусідами ЄС, заснованих на спільних інтересах і спільних зусиллях обох сторін. Посилення співпраці з іншими країнами також сприяє зростанню УСРМ. З моменту заснування (у 2001 році) УСРМ відповіла на понад 700 запитів про допомогу як всередині, так і за межами ЄС.

Ще до членства України у Механізмі цивільного захисту ЄС (далі – МЦЗЄС) вона залучалась до ліквідації надзвичайних ситуацій у межах окремих модулів (наприклад, у Турції). Разом із тим, починаючи з 2022 року Механізм цивільного захисту ЄС надає життєво важливу допомогу Україні. ЄС постійно сприяє транспортуванню матеріальної допомоги Україні в умовах агресивної війни Росії. Так, у березні 2022 р. з Франції до України був відправлений конвой, що включав 21 нову машину швидкої допомоги, 11 пожежних машин, 16 рятувальних машин і 23 вантажівки, які перевозили 49 тонн медичного й екстреного обладнання [8].

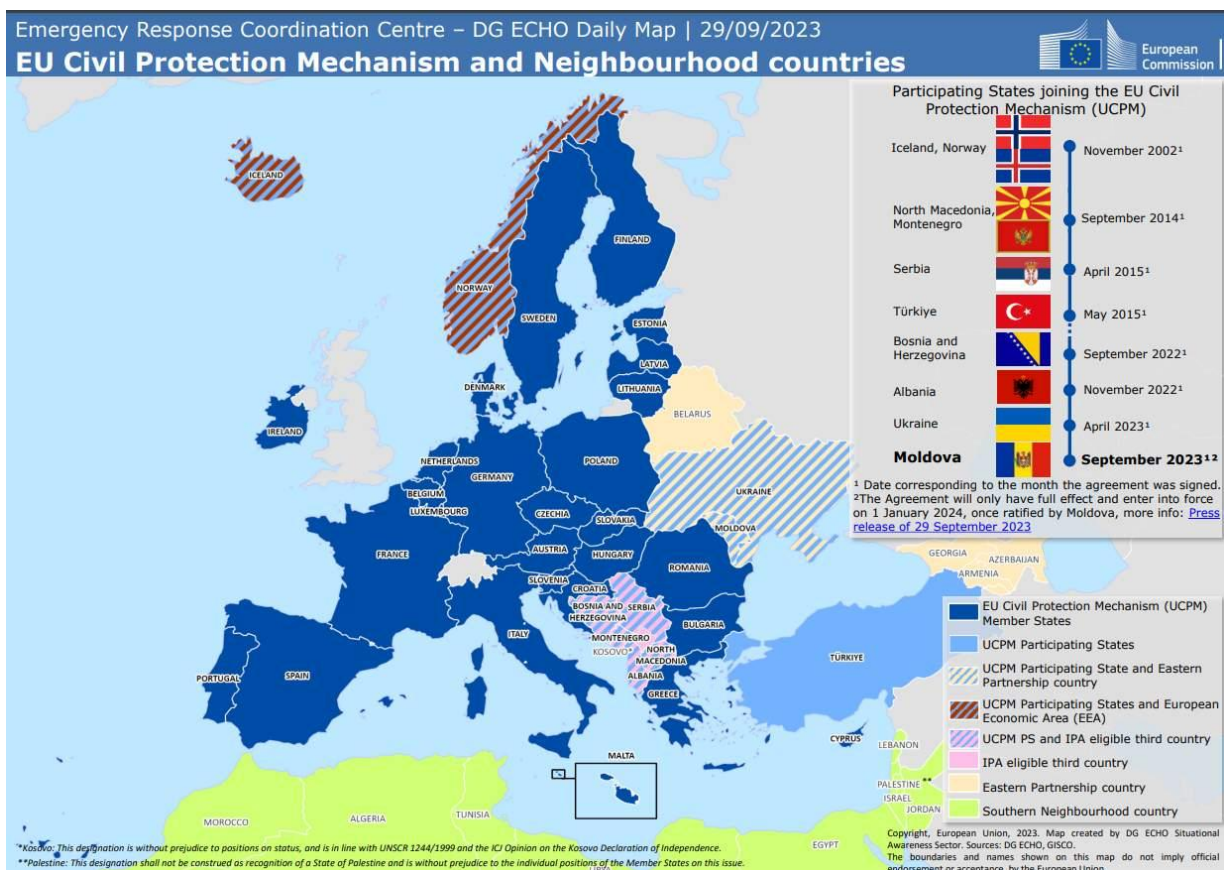

Рис. 2. Держави-члени Механізму цивільного захисту ЄС станом на 29.09.2023 р.

Джерело: складено на підставі [8]

Із метою поширення «актуальних» знань щодо особливостей функціонування МЦЗЄС, Європейською комісією було організовано навчальний курс для Національного штабу цивільного захисту та ліквідації наслідків стихійних лих (NAT) [2; 5; 8]. У межах цього курсу проведено анкетування (із застосуванням методу соціологічного опитування) понад 80 осіб з європейських країн. Аналіз результатів цього опитування дає підстави відзначити декілька важливих аспектів щодо особливостей і перспектив упровадження МЦЗЄС, а саме:

1) варто відзначити, що найбільшу зацікавленість у цьому навчальному курсі (не ототожнювати з навчанням експертів, власне, Механізму цивільного захисту ЄС) висловили саме представники з України (24 особи). Очевидно, що це зумовлено збільшенням загроз цивільній безпеці в Україні та прагненням її фахівців долучитись до нейтралізації цих загроз. Щодо представників інших країн, які долучились до навчального курсу й опитування для Національного штабу цивільного захисту та ліквідації наслідків стихійних лих (NAT), то за кількістю представників можна проранжувати таким чином: 19 – з Іспанії, 6 – з Фінляндії, 4 – з Італії, Молдови та ін.;

2) 45% учасників навчального курсу є представниками країн-членів МЦЗЄС, 29% учасників курсу є представниками країни, що не входить до цього Механізму, але його партнером. Це засвідчує результативність функціонування МЦЗЄС як у напрямку включення до нього нових членів, так і в напрямку взаємодії з держави, які поки не увійшли до складу цього Механізму;

3) учасники навчального курсу відзначили, що вони належать до різних сфер і рівнів професійної зайнятості: інтернаціональний рівень – 13%; національний – 42%; локальний рівень – 22%. Даний результат, на нашу думку, вказує на прагнення саме на національному рівні розібратись в особливостях функціонування МЦЗЄС на місцях, щоб згодом ефективніше допомогати іншим країнам із забезпеченням їхньої цивільної безпеки та ліквідацією надзвичайних ситуацій. Крім того, цікавим є факт щодо зацікавленості учасників курсу в реалізації МЦЗЄС, адже серед них більшість саме фахівців відділів із питань цивільного захисту та надзвичайних ситуацій і добровільних пожежних (14%), потім вже йдуть особи, які працюють в органах місцевого самоврядування (4%) і в освітній сфері (3%). На жаль, не знайшлись фахівці, зацікавлені в дослідженні питань упровадження МЦЗЄС, які працюють у правоохоронній сфері, медичній сфері, місцевих відділеннях Червоного Хреста, а також неурядових організаціях. Проте слід відзначити, що під час ліквідації надзвичайної ситуації (у т.ч. у межах окремого модуля МЦЗЄС) залучаються фахівці різних служб (аварійно-рятувальної, медичної, психологічної, санітарно-епідеміологічної, органів місцевого

самоврядування, працівники правоохоронних органів та ін.). Усе це засвідчує важливість посилення комунікації між зацікавленими суб'єктами у сфері забезпечення цивільного захисту та безпеки на місцях, регіональному, національному і, безперечно, міжнародному рівні. У продовження підкреслимо, що більшість учасників курсу вказали, що в їхніх країнах створено координаційний орган, який активізується у разі катастроф (23%). Про діяльність такого координаційного органу, який координує дії та реагування у разі масштабних катастроф на національному рівні, обізнані 24% учасників навчального курсу. Зважаючи на вищевказане й ураховуючи важливу роль цієї інституції, вважаємо, що доречно поширювати й надалі практику щодо створення та функціонування такого координаційного органу на теренах країн-членів МЦЗЄС і країн-партнерів;

4) учасники навчального курсу зазначили таке: 21% респондентів брав участь у навчанні з питань цивільного захисту, організованому на місцевому рівні; 12% – брали участь у навчанні з питань цивільного захисту, організованому на національному рівні; і найменша кількість опитаних осіб (9%) брала участь у навчанні з питань цивільного захисту, організованому на міжнародному рівні. Якщо аналізувати залученість учасників навчального курсу саме до ліквідації НС, то серед них усього 3% брали участь в операціях із ліквідації наслідків катастроф за кордоном. Це засвідчує відсутність можливості в учасників навчального курсу бути залученими до аварійно-рятувальних робіт на міжнародному рівні. Така можливість може з'явитись якщо фахівець є сертифікованим міжнародним експертом (тобто отримав сертифікат на діяльність у межах МЦЗЄС) або є фахівцем, який задіяний до ліквідації наслідків НС як представник країни-партнера МЦЗЄС. Після ратифікації угоди про участь України в МЦЗЄС (у 2023 р.) завданням нашої держави є дослідження методів навчання (із подальшим упровадженням) team-лідерів та/або міжнародних експертів-рятувальників, які можуть залучатись до окремих модулів МЦЗЄС. Варто зазначити, що в межах МЦЗЄС проводяться періодично навчальні тренінги, круглі столи тощо. Так, учасники вступного навчального курсу зазначили таке: 4% респондентів брали участь у рятувальній операції у складі розгорнутого модуля МЦЗЄС; 5% – були частиною команди EUCP; 5% – були в складі дорадчої місії; 32% – брали участь у навчальних курсах та/або навчаннях у рамках програми підготовки та навчань МЦЗЄС; 35% – обізнані як функціонує МЦЗЄС, хоча й не були до нього залучені; і тільки 5% осіб вказали, що не мали жодного контакту МЦЗЄС. Більшість учасників навчального курсу вказали, що слід розробити додаткові можливості для співпраці експертів на всіх рівнях й обміну досвідом у сфері цивільної безпеки та суміжних галузях.

Отже, з упевненістю можна визначити такі вектори впровадження та розвитку Механізму цивільного захисту ЄС: освітній і кадровий;

організаційно-правовий; інформаційно-комунікативний; матеріально-фінансовий (рис. 2).

Рис. 2. Вектори розвитку МЦЗЄС
Джерело: складено на підставі [2; 7; 9]

Слід розуміти, що в межах МЦЗЄС реалізується управління надзвичайними ситуаціями та ризиками їх виникнення (disaster management), яке охоплює такі складники:

- блок «катастрофа», що виникла на території певної країни, яка звернулась до МЦЗЄС про допомогу (disaster);
- надання відповідь на запит постраждалої країни від катастрофи (response);
- блок «відновлення» (recovery);
- блок «міграція» або «повернення», що передбачає повернення міжнародних експертів МЦЗЄС до своїх країн (migration);
- блок «підготовленість», що передбачає попередження надзвичайних ситуацій (preparedness) [2; 8].

Власне, управління надзвичайними ситуаціями та ризиками їх виникнення передбачає здійснення організації, планування та реалізацію заходів щодо підготовки до реагування, безпосередню участь і відновлення після катастроф. Управління НС може не повністю запобігти або усунути загрози НС, але воно зосереджене на створенні та впровадженні планів готовності та інших планів, необхідних для зменшення впливу катастроф і відновлення попереднього стану. Неспроможність створити та застосувати план по реагуванню на НС може призвести до нанесення значної шкоди життю, майну та втрати прибутку. Тому важливо, щоб управління стихійними лихами відбувалось комплексно та науково виважено.

Управління надзвичайними ситуаціями та ризиками їх виникнення реалізується в контексті реагування на біологічні та технологічні небезпеки, надзвичайні ситуації у сфері охорони здоров'я тощо. Хоча існує великий ступінь збігу обставин, що управління надзвичайними ситуаціями та ризиками їх виникнення може стосуватися небезпечних подій, які не призводять до серйозних порушень у функціонуванні держави чи суспільства. Тому на міжнародному рівні приймаються рішення щодо зменшення ризику стихійних лих і вжиття дієвих заходів із метою зменшення їх наслідків. Із цією метою реалізуються глобальні стратегії та плани, а саме: Сендайська програма зі зменшення ризику стихійних лих на 2015-2030 рр.; Велика угода – Порядок денний для людства; Порядок денний до 2030 року та Цілі сталого розвитку; Паризька угода; Від слів до дії – UNDRR тощо [1; 2; 5; 8; 9]. Розглянемо їх більш детально.

Сендайська рамкова угода, що розрахована на 15-річний період, є добровільною та необов'язковою угодою, яка визнає основну роль держави в зменшенні ризику стихійних лих. У межах цієї рамкової угоди також підкреслено необхідність спільної відповідальності за участю інших зацікавлених сторін таких, як органи місцевого самоврядування та представники приватного сектору.

Оголошена на Всесвітньому гуманітарному саміті в Стамбулі в травні 2016 року Велика угода є винятковою угодою за участю основних донорів і гуманітарних організацій у сфері гарантування цивільної безпеки. Ці організації пообіцяли посилити надання ресурсів особам і державам, які потребують допомоги, забезпечивши таким чином ефективність гуманітарних заходів.

Як відомо, Порядок денний сталого розвитку на період до 2030 року, одногосно прийнятий усіма державами-членами Організації Об'єднаних Націй у 2015 році. Цей документ служить спільною дорожньою картою для сприяння миру та процвітання як для людства, так і для планети, охоплюючи сьогоднішнє та майбутнє. Центральне місце в цьому порядку денному займають 17 Цілей сталого розвитку (ЦСР), які повинні мотивувати до дій усі країни – як розвинені, так і ті, що розвиваються – у спільному глобальному альянсі.

Паризька угода є юридично обов'язковим міжнародним договором, спрямованим на зміну клімату. Її було ухвалено на Конференції ООН зі зміни клімату (COP21) 12 грудня 2015 року, за участю 196 сторін. Набувши чинності з 4 листопада 2016 року, основною метою Паризької угоди є обмеження глобального потепління до 1,5°C. Досягнення цієї мети вимагає, щоб викиди парникових газів досягли піку не пізніше 2025 року, а потім зменшилися на 43% до 2030 року.

Від слів до дії (WiA) міститься набір рекомендацій, заснованих на світовому досвіді, спільнотах практиків і мережах практиків зі зменшення

ризиків катастроф (DRR). Ці вказівки пропонують практичні, цільові рекомендації щодо впровадження орієнтованої на людей стратегії зменшення ризику стихійних лих, узгодженої з принципами Сендайської рамкової програми щодо зменшення ризику стихійних лих на 2015-2030 роки.

Після схвалення Сендайської рамкової програми Європейська комісія визначила пріоритетом посилення стійкості як наріжний камінь своєї політики. Це зобов'язання передбачає просування підходу з урахуванням ризиків у політиках та ініціативах ЄС, найбільшим надбанням якого у сфері цивільного захисту є МЦЗЄС. Різноманітні інструменти ЄС у таких сферах, як дослідження, інновації, політика згуртованості, сільське господарство, охорона здоров'я, розвиток і співпраця, активно підтримують зусилля зі зменшення ризику стихійних лих і забезпечення готовності як в ЄС, так і на міжнародному рівні.

Отже, готовність до реагування на стихійні лиха та інші НС відіграє вирішальну роль як у зусиллях ЄС із надання гуманітарної допомоги, так і інтегрованих у програми та проекти в багатьох секторах, зокрема, цивільного захисту України. Ці зусилля чітко кореспондуються з Керівною агендою щодо готовності до стихійних лих, що враховує положення стратегії ЄС щодо проактивної готовності до стихійних лих і реагування за допомогою гуманітарних дій з урахуванням ризиків. У сфері цивільного захисту Європейська комісія встановила цілі ЄС щодо стійкості в реагуванні на катастрофи та НС. Ця ініціатива встановлює спільний порядок денний, спрямований на покращення запобігання та готовності у межах функціонуючого МЦЗЄС.

Висновки. Отже, одним із завдань реформування глобальної системи цивільного захисту є створення ефективної сучасної європейської системи запобігання виникненню надзвичайних ситуацій та профілактики пожеж. З'ясовано, що Європейський механізм цивільного захисту є найбільшим надбанням ЄС у цій сфері. Цей механізм постійно розвивається в різних напрямках: інституційному напрямку шляхом включення нових країн-членів, фінансовому – шляхом створення нових резервних фондів, правовому – шляхом розробки та прийняття нових правових документів, дво- і багатосторонніх угод, кадровому – шляхом проведення численних тренінгів, круглих столів тощо.

Визначено, що сьогодні ключовими завданнями в забезпеченні розвитку публічного управління у сфері цивільної безпеки в Україні є закладення основ щодо імплементації Механізму цивільного захисту ЄС. Одним із таких основ є ресурсне забезпечення, зокрема, фінансове, що є обов'язковим критерієм участі України в МЦЗЄС. Крім того, визнано, що надзвичайно важливим вектором упровадження МЦЗЄС в Україні є застосування європейських методів підготовки фахівців-рятувальників.

Зважаючи на довготривалість реалізації навчального процесу, можемо підкреслити, що найбільш актуальним завданням України є навчання таких фахівців цивільного захисту актуальним знанням, щоб ці фахівці могли пройти сертифікацію та залучатись як міжнародні експерти в межах окремого модуля МЦЗЄС. На наше переконання, особливості реалізації цих завдань та вирішення інших питань публічного управління у сфері цивільної безпеки України становитимуть подальший інтерес науковців-теоретиків і практичних працівників-фахівців.

Список використаних джерел:

1. Клименко Н.Г. Сутність механізму цивільного захисту ЄС та перспективи набуття Україною повноправного членства в ньому // Публічне урядування. 2022. С. 23–33.
2. Крюков О.І., Помаза-Пономаренко А.Л., Лопатченко І.М. Публічне управління у сфері цивільної безпеки : навч. посіб. Х.: НУЦЗУ, 2024. 170 с.
3. Подскальна О.А. Приєднання України до механізму цивільного захисту європейського союзу – один із пріоритетів її європейського вибору // Інвестиції: практика та досвід. 2015. № 19. С. 130–134.
4. Помаза-Пономаренко А.Л., Тарадуда Д.В. Механізми забезпечення цивільної безпеки України: аспекти попередження НС на об'єктах військово-промислового комплексу // Публічне адміністрування та національна безпека. 2024. № 3 (44). URL: <https://www.inter-nauka.com/issues/administration2024/3/9732>
5. Помаза-Пономаренко А.Л., Тарадуда Д.В., Порока С.Г. Організаційно-правові засади імплементації Механізму цивільного захисту ЄС в Україні в контексті гарантування національної безпеки // Державне будівництво: електронний журнал. 2023. № 2. С. 67–79. URL: <https://periodicals.karazin.ua/db/article/view/23394/21392>.
6. Терент'єва А.В., Твердохліб О.С. Механізм цивільного захисту ЄС в умовах пандемії COVID-19 // Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України. 2020. Вип. 2. С. 110–117.
7. Яценко О.А., Гарбуз С.В. Особливості реалізації публічного управління у сфері підготовки фахівців служби цивільного захисту в Україні // Вісник Національного університету цивільного захисту України (Серія «Державне управління»). 2023. № 1 (18). С. 348–354.
8. An official website of the European Union. URL: https://academy.europa.eu/mod/scorm/player.php?a=6926¤torg=articulate_rise&scoid=30047.
9. Pomaza-Ponomarenko A., Taraduda D., Leonenko N., Poroka S., Sukhachov M. Ensuring the safety of citizens in times of war: aspects of the organization of civil defense // AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research. 2024. Vol. 14. Issue 1. Pp. 216–220.

References:

1. Klymenko N.G. The essence of the mechanism of civil protection of the EU and prospects for Ukraine's acquisition of full membership in it // Public administration. 2022. P. 23–33.
2. Kryukov O.I., Pomaza-Ponomarenko A.L., Lopatchenko I.M. Public administration in the field of civil security: training. manual Kh.: NUTZU, 2024. 170 p.
3. Podskalna O.A. Ukraine's accession to the civil protection mechanism of the European Union is one of the priorities of its European choice // Investments: practice and experience. 2015. No. 19. P. 130–134.
4. Pomaza-Ponomarenko A.L., Taraduda D.V. Mechanisms for ensuring civil security of Ukraine: aspects of emergency prevention at the facilities of the military-industrial complex // Public administration and national security. 2024. No. 3 (44). URL: <https://www.inter-nauka.com/issues/administration2024/3/9732>
5. Pomaza-Ponomarenko A.L., Taraduda D.V., Poroka S.G. Organizational and legal principles of the implementation of the EU Civil Protection Mechanism in Ukraine in the context of guaranteeing national security // State construction: electronic journal. 2023. No. 2. P. 67–79. URL: <https://periodicals.karazin.ua/db/article/view/23394/21392>.
6. Terent'eva A.V., Tverdokhlib O.S. The mechanism of EU civil protection in the conditions of the COVID-19 pandemic // Collection of scientific works of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine. 2020. Issue 2. P. 110–117.
7. Yashchenko O.A., Garbuz S.V. Peculiarities of the implementation of public administration in the field of training civil protection service specialists in Ukraine // Bulletin of the National University of Civil Protection of Ukraine (Series "State Administration"). 2023. No. 1 (18). P. 348-354.
8. An official website of the European Union. URL: https://academy.europa.eu/mod/scorm/player.php?a=6926¤torg=articulate_rise&scoid=30047.
9. Pomaza-Ponomarenko A., Taraduda D., Leonenko N., Poroka S., Sukhachov M. Ensuring the safety of citizens in times of war: aspects of the organization of civil defense // AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research. 2024. Vol. 14. Issue 1. Pp. 216–220.

РЕЦЕНЗІЇ

РЕЦЕНЗІЯ

**на монографію Домбровської С.М., Помази-Пономаренко А.Л.,
Пороки С.Г., Семілетова О.С. «Напрямки розвитку державного
управління у сфері охорони громадського порядку»**

У сучасних умовах процес формування системи безпеки та забезпечення правопорядку в Україні потребує врахування науково виважених підходів, а державна політика – оперативної адаптивності до мінливих факторів і підвищення результативності. Свідченням цього є неповнота організаційно-правового регулювання щодо реалізації державного управління у сфері охорони громадського порядку, що має відбуватися згідно зі Стратегією громадської безпеки та цивільного захисту України. Проте ця стратегія й досі не прийнята, хоча вимога щодо її розробки та схвалення визначена була у ст. 29 Закону України «Про національну безпеку України» ще у 2018 році. Отже, варто погодитися із авторами монографії, що відсутнє комплексне визначення ризиків і факторів у сфері охорони громадської безпеки в правовому полі, причому формуються нові тенденції щодо напрямків функціонування цієї сфери, що вимагають наукового супроводу з метою унеможливлення їхньої трансформації в загрози. Недотримання цих засад зумовлює зниження рівня публічної та національної безпеки України в цілому, а також кристалізацію суспільно-політичних конфліктів в окремо взятих її регіонах тощо. Саме цим аспектам присвячена рецензована монографія. Це засвідчує, що вибір авторами теми рецензованого монографічного дослідження є цілком об'єктивним і вдалим, а сама тема – важливою й актуальною для фундаментальної та прикладної науки.

У продовження відзначимо, що монографія Домбровської С.М., Помази-Пономаренко А.Л., Пороки С.Г., Семілетова О.С. містить визначення генези формування організаційно-правового забезпечення публічної (громадської) безпеки. Авторами слушно акцентується увага на нових інтенціях у цьому організаційно-правовому забезпеченні, на що потрібно зважати, а саме: на здійсненні середньо- і довгострокового стратегічного планування у сфері охорони громадської безпеки (підрозділ 1.3 і 4.2 монографії). При цьому обґрунтована необхідність використання на вітчизняних теренах напрацьованих позитивних закордонних практик у цій сфері. Усе це забезпечило акцентування уваги на дослідженні та можливому

аплікуванні закордонного досвіду в Україні у сфері охорони громадського порядку. Авторами справедливо вказано, що це покликано забезпечити покращення іміджу нашої держави на міжнародній арені як надійного європейського партнера та потенційного безпекового лідера в Східній Європі. Крім того, рецензована монографія відзначається обґрунтуванням важливих практичних рекомендації у сфері інформаційно-аналітичного та комунікативного забезпечення у сфері охорони громадського порядку в Україні (розділ 3 монографії). Ці рекомендації надані для центральних і місцевих органів виконавчої влади в зазначеній сфері.

Монографія складається із вступу, 4 розділів, загальних висновків, а також списку використаних джерел (201 назва). Загальний обсяг монографії становить 272 сторінки.

Отже, представлена на рецензування монографія Домбровської С.М., Помази-Пономаренко А.Л., Пороки С.Г., Семілетова О.С. побудована логічно та послідовно, а також відзначається виваженою структурою. Автори повністю досягли поставленої мети, розкривши результати проведеної наукової розвідки, що ґрунтується на комплексному та синергетичному підходах. Зважаючи на зазначене, уважаємо, що рецензована монографія може бути рекомендована до видання.

*Доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова*

Олег КРАВЧУК

РЕЦЕНЗІЯ

**Домбровської С.М., Помази-Пономаренко А.Л., Пороки С.Г.,
Семілетова О.С. на тему «Напрямки розвитку державного управління у
сфері охорони громадського порядку»**

Сьогодні національна та публічна безпека України зазнають потужного дестабілізуючого зовнішнього впливу держави-агресора. Її дії спрямовані на поширення серед населення негативних явищ і процесів, з метою посилення міграційних потоків, зниження рівня соціально-економічного розвитку держави та регіонів та ін. Унеможливлення дії такого впливу рф вимагає гарантування та захисту національних інтересів – держави, суспільства та окремо взятого громадянина. Узгодження зазначених інтересів має відбуватися одразу в декількох напрямках, а саме: гарантування територіальної цілісності держави та її суверенітету, а також публічної безпеки загалом, у т.ч. за рахунок забезпечення соціальної згуртованості та розвитку найважливіших сфер суспільної життєдіяльності.

У той же час, реалізація зазначених заходів є ускладненою через постійні обстріли рф цивільної та критичної інфраструктури, до якої відносяться об'єкти соціального забезпечення, установи й організації, що надають публічні (адміністративні) послуги. Крім того, складності додає те, що в Україні має місце загострення соціально-економічних проблем, збільшення проявів негативної поведінки серед суспільства, підрив ресурсного потенціалу його розвитку тощо. Вирішення цих проблемних питань має відбуватися в межах правового поля з метою забезпечення належного функціонування всіх сфер суспільної життєдіяльності. Варто відзначити, що в досліджуваній сфері прийнято Закон України «Про національну безпеку України (2018 р.), Стратегію національної безпеки України (2020 р.) тощо. Проте наявні реалії та вимоги суспільства висувають нові вимоги до чинного законодавства в частині актуалізації стратегічного планування саме сфери охорони громадського порядку та забезпечення цивільного захисту України. Для цього необхідне проведення ґрунтовного наукового дослідження та розробка науково-методичних засад щодо вдосконалення та розвитку організаційно-правового забезпечення в умовах реалізації її євроінтеграційних прагнень. На наш погляд, розробка таких засад – це шлях до вирішення та попередження масштабних криз і надзвичайних ситуацій у сфері національної безпеки загалом і публічної (громадської) безпеки зокрема.

Отже, вибір авторами теми рецензованого монографічного дослідження є цілком об'єктивним і вдалим, а сама тема – важливою й актуальною для фундаментальної та прикладної науки.

У продовження відзначимо, що монографія Домбровської С., Помази-Пономаренко А., Пороки С., Семілетова О. містить визначення, по-перше, генези формування нормативно-правової бази з питань формування та реалізації публічної та громадської безпеки (розділи 1). А по-друге, сучасних проблем, пов'язаних із виконанням вимог вітчизняного законодавства в такій сфері (розділ 2, 4). При цьому авторами слушно акцентується увага на її нових інтенціях, а саме: здійсненні середньо- і довгострокового стратегічного планування у сфері забезпечення громадської безпеки, що передбачає активну діджиталізацію такої сфери.

До позитивних рис рецензованої монографічної роботи можемо також віднести те, що авторами справедливо висловлена гіпотеза щодо важливості посилення інституціонально-секторальної складової з метою забезпечення національної безпеки в Україні в умовах війни (розділ 3).

Крім того, рецензована дослідницька робота відзначається обґрунтуванням важливих практичних рекомендації у сфері правового забезпечення національної безпеки України. Актуальність наданих авторами рекомендації підтверджена довідкою про впровадження Громадською організацією «Центр інноваційних технологій управління», а також актом впровадження в навчальний процес.

Варто зазначити, що представлена на рецензування монографія Домбровської С.М., Помази-Пономаренко А.Л., Пороки С.Г., Семілетова О.С. побудована логічно та послідовно, а також відзначається виваженою архітектонікою. Автори повністю досягли поставленої мети, розкривши результати проведеної наукової розвідки, що ґрунтується на системному й етатичному підходах. Зважаючи на вищенаведене, вважаємо, що рецензована монографія може бути рекомендована до видання.

*Доктор наук з державного управління, доцент,
декан факультету національної безпеки,
права та міжнародних відносин
Державного університету «Житомирська політехніка»
Лариса СЕРГІЄНКО*

Berezynskyi L.

An extended abstract of the paper on the subject of:
"POLITICAL CULTURE AND SOCIAL CHANGE"

Problem setting. The relevance of the research lies in clarifying the complex relationship between political culture, social changes, processes of modernization of society and the role of public administration in these processes. In particular, this concerns how political traditions and values, being fundamental elements of political culture, contribute to the stability of institutional order, ensure the effectiveness of public administration and act as a mechanism for counteracting the destructive impact of innovations.

Recent research and publications analysis. Analysis of recent research and publications indicates a significant interest in the problem of the relationship between political culture and social change. This issue has become the subject of scientific works and articles by such domestic and foreign scholars as Kuras, L. Nagorna, M. Popovych, Yu. Pavlenko, S. Rudnytsky, V. Bebyk, M. Golovaty, V. Lytvyn, V. Lisovyi, M. Ostapenko, V. Rebkal and others.

Paper objective. Determining the role of political culture as a factor of social change, studying the interaction of traditions and innovations in the political sphere, as well as substantiating the integrative nature of political culture, which contributes to the legitimization of the institutional order, political integration, and ensuring the sustainability of modernization processes in the context of social transformations.

Paper main body. The article explores the relationship between culture, social change and political culture as the main factors of social transformation. The importance of political traditions and values in stabilizing society is emphasized, which provide a link between the micro- and macro-levels of social processes and serve as the basis for modernization. Political culture is considered as a dynamic element that evolves together with society, responding to the challenges of time and facilitating adaptation to new conditions.

Public administration is defined as a key mechanism that ensures the integration of traditions and innovations in state policy and public life. The effectiveness of administration affects the implementation of reforms and the preservation of social harmony, creating conditions for sustainable development. The role of culture as an environment that forms the uniqueness of civilizational development and ensures multi-vector social change is also considered.

Conclusions of the research. Social changes cannot be carried out without taking into account political traditions and cultural values, since they determine the ways and methods of adapting society to new conditions. The relationship between social changes and culture demonstrates that successful modernization is possible only through a combination of traditional and innovative elements. Public administration in this context is an important mechanism that allows for transformations, providing a socio-political project capable of guaranteeing stability, sustainability and realism of the goals of modernization.

Bindas D.

An extended abstract of the paper on the subject of:
**"CIVIL DEFENSE MANAGEMENT WHILE ENSURING SECURITY OF
SOCIO-ECONOMIC SYSTEMS"**

Problem setting. Based on the provisions of the general theory of public management of complex systems, civil security management should be considered within the framework of a certain socio-economic system, which is united by stable internal relations of the population, objects of the economy, infrastructure, territory, as well as management structures.

Taking this into account, public management of civil security will be understood as the function of the specified socio-economic system aimed at maintaining a given level of security of the population, territories, objects of the economy and infrastructure during technogenic, environmental and military actions, as well as ensuring the regulation of the level of security of the system and its translation into a new state with higher security indicators.

In our opinion, the determining factor in the management of the security of socio-economic systems and the criterion for assessing its effectiveness is the achievement and maintenance of the necessary, acceptable in social and economic relations, level of security and risk.

Recent research and publications analysis. Theoretical and applied aspects of civil security research have been reflected in the scientific works of many scientists.

Paper objective. The purpose of the article is to analyze civil protection management tools in ensuring the security of socio-economic systems.

Paper main body. The study analyzes the problems of substantiating the theoretical foundations of improving the mechanisms for ensuring civil safety of socio-economic systems in the period of transformational changes, as well as the development of scientific and applied technologies for the practical use of the obtained results. Modern society is increasingly faced with the problems of ensuring civil security of socio-economic systems and their structural elements from man-made, natural, and military threats and dangers, as evidenced by recent events in Ukraine, which was subjected to military aggression by the Russian Federation. Modern mechanisms of public administration of risks and threats of emergency situations should be focused on stimulating anti-crisis development in order to ensure public needs and increase business activity of the population.

Conclusions of the research. Thus, strategic security and risk management at the regional level is reduced mainly to the adaptation and implementation of developed management strategies. Civil security management is a necessary condition for the normal functioning of the socio-economic system of any level: state, regional, territorial and local. The more effective this management, the higher the system's capabilities to implement intentions and plans for socio-economic development. As in many other cases, the management of civil security and protection may involve the adoption of individual and group decisions. At the same time, the organizational structure of the management system takes into account a clear distribution of tasks and decision-making

powers between individuals or groups of individuals representing certain structures of this socio-economic system.

Dombrovska S., Zdorovko S.

An extended abstract of the paper on the subject:
**"STATE COUNTER-TERRORISM POLICY AS A COMPONENT OF
NATIONAL SECURITY"**

Problem setting. Despite the worldwide ban on resorting to armed force in regulating both domestic and international relations, some states still often resort to it to resolve disputes and conflict situations.

Any conflicts in society, including armed conflicts, are socio-political. By socio-political conflict - we will understand the highest degree of development of contradictions in the state and society, which is characterized by the strengthening of opposing trends and interests in relations between social groups and individuals, which are aimed primarily at undermining new public relations, at weakening the development of the state with the aim of destroying the normal order and legitimate political power.

Recent research and publications analysis. The problems of the state policy of combating terrorism are to some extent in the area of attention of Ukrainian scientists. The problems of combating terrorism are actively analyzed by political scientists, historians, sociologists, psychologists and representatives of other sciences, revealing the peculiarities of the social, legal, and psychological nature of terrorism, determining its essence and causes.

Paper objective. The purpose of the article is to investigate the state policy of combating terrorism.

Paper main body. The article analyzes the main approaches to understanding the definition of terrorism, examines the problem of regulating the fight against terrorism in international legal documents and the national legislation of individual states, characterizes the activities of the European Union in creating the political and legal foundations of a unified European security system, which includes the field of anti-terrorist activities, the legal status and main functions of Euro-Atlantic security, the resource potential of the structure in optimizing the fight against terrorism based on international legal norms and principles.

With the involvement of a wide range of sources, the article carries out a scientific analysis of the activities of European international organizations and institutions on the development of the conceptual foundations of the anti-terrorist strategy, the application of various mechanisms for countering terrorism, the analysis and assessment of the effectiveness of joint global and regional efforts in the implementation of anti-terrorist policy.

The methodological basis of the study consists of modern principles and methods of knowledge, description and analysis of legal phenomena. The analysis of various international legal documents, as well as the national legislation of states, showed that the

world community is aware of the high public and political danger of manifestations of terrorism, the global scale of the ever-increasing terrorist threat, and takes adequate legal measures to combat it, taking into account its specificities in a specific country. The complexity of developing a universal international legal definition of terrorism, which is accepted by the world community as paradigmatic, is determined by the multidimensionality of the phenomenon 'terrorism' itself, which is a 'constantly evolving system.'

Conclusions of the research. Based on the above, it becomes clear that the study of international legal issues of combating terrorism is of great scientific interest and is relevant for the science of public administration. Acquaintance with the world experience of international legal regulation of the fight against terrorism will allow us to see more vividly the place and role of Ukraine in the system of the Euro-Atlantic anti-terrorist coalition, its creative potential in the development of conceptual foundations for the construction of a transnational security system.

Galushko S.

An extended abstract of the paper on the subject:

**"THE FUNCTIONAL MODEL OF PUBLIC ADMINISTRATION
MECHANISMS IN THE SPHERE OF NATIONAL SECURITY IN THE
CONDITIONS OF DIGITALIZATION AND THE INFLUENCE OF ITS
TECHNOLOGIES"**

Problem setting. The undeclared war of the Russian Federation against Ukraine is a kind of hybrid war, which involves the use of classic kinetic weapons and unconventional weapons. The latter is mostly the latest and is updated as rapidly as it appears. A special threat is "combo" weapons, which include the use of digital technologies for the use of kinetic and unconventional weapons. Domestic and foreign researchers rightly pay attention to these aspects, trying to predict the impact of digital technologies on national security. After all, technologies related to artificial intelligence are changing the usual order of life, including affect the level of domestic and international (global) security. In addition, these technologies ensure the transformation of the public administration system in the field of ensuring national security. Taking into account the above, we can recognize the importance of a scientific and theoretical study of the specifics of the influence of digital technologies on the sphere of national security.

Recent research and publications analysis. The conceptual principles of the formation and implementation of state policy in the sphere of ensuring national security and assessing the impact of factors on this sphere are defined in the publications of Ya. Bazylyuk, A. Hrytsenko, M. Denysenko, F. Johanson, S. Dombrovska, A. Karsruda, R. Klyuta, Kolisnichenko P., Kryukova O., Kumara S., Lekarya S., Nayema H., Nyzhnyk N., Pomazy-Ponomarenko A., Pocheptsova G., Sytnyka G., Taiera A., Chuba S. and others. At the same time, a number of questions regarding the evaluation of the model of implementation of state policy in the field of ensuring national security under the influence of digital technologies remain insufficiently researched, and these aspects

are related to the use of the latest technologies.

Paper objective. The purpose of the article is to substantiate the model of functioning of public management mechanisms in the field of national security in the conditions of digitalization and the influence of its technologies.

Paper main body. Evaluation of the model of public management in the field of national security under the influence of digital technologies is proposed to be carried out by analyzing strategies and other legal acts in this field, as well as by the state of functioning of educational and scientific spheres. They cover the number of patents in the field of development of digital technologies in general and artificial intelligence in particular, the state of providing "up-to-date" knowledge in the field of digitalization, etc. At the same time, the TEWA model was used. Actually, for the purposes of the study, the indicators of threat perception (TP) and the characteristic/type of threats (TT) were evaluated, which are conceptualized as follows: threat perception in the field of national security under the influence of digitalization and its technologies:

1. Indicator of education.
2. Indicator of normative and legal regulation.
3. Index of domestic patents.

It is emphasized that almost all reports and studies have a "doctrinal" nature, namely: they indicate that there is some type of threat associated with the development of digital technologies and artificial intelligence, which has a certain characteristic of threats. However, there is no statistical or mathematical expression of them. In view of this, it is advisable to make a decision on the construction of a numerical binary indicator of the model of the implementation of public administration in the field of national security under the influence of digitalization and its technologies: 0 – the type/character of the threat is absent in the country in the reporting year; 1 – the type/nature of threats was present (recorded/documentated) in the country in the reporting year according to the following list of types/nature of threats related to the development of digital technologies and artificial intelligence. These are threats to critical infrastructure, cyber threats / cyber attacks with the help of artificial intelligence, operating disinformation enterprises (in particular, Deepfakes), violations of human rights (meaning violations of personal data, threats to biometric data, etc.).

Conclusions of the research. The theoretical principles of public administration in the field of national security in the conditions of digitalization have been studied. The role of artificial intelligence in the provision of national security is substantiated.

Chudyk I., Dzvinchuk D., Lopushynskiy I., Petrenko V.

An extended abstract of the paper on the subject of:
**"STRATEGIC MANAGEMENT IN THE FIELD OF PUBLIC
ADMINISTRATION"**

Problem setting. Almost 20 years ago in the United States of America, the director of the Institute for Strategic Studies, D.S. Lovelage (Douglas C. Lovelage), in

the introduction to the monograph "Strategy Theory for the 21st Century: A Little Book for a Big Strategy" by Prof. G.R. Jager (Harry R. Yarger) stated that "The word "strategy" in America permeates all our conversations and mass media". It can be argued that nowadays this word has the same distribution in the system of public administration of the state of Ukraine. However, the analysis of the experience gained in Ukraine since the beginning of the 2000s in the implementation of strategic management and management technologies in the practice of public management and administration of economic complexes of regions and their decentralized components demonstrates that, with the simultaneous availability of a significant number of textbooks and manuals on this topic, the majority of scientific intelligence are mainly still at the stage of studying the "role and significance", "fundamentals", "prerequisites" and "theoretical aspects", as well as proposals for necessary and expedient changes in their practical use.

We note, however, that G. R. Jager concludes his already mentioned work with the statement that strategic management requires "... a strong intellect, lifelong learning, dedication to the profession and an invulnerable ego". This, in turn, proves the need for the primary development of both managerial and functional personnel of the domestic system of public management and administration of the ability, readiness and ability to think and manage strategically, and not to work in the traditional permanent mode of "fighting fires".

Paper objective. The purpose of the article is to substantiate the direction and model of radical improvement of the practical experience of strategic management and management already acquired by managers and officials of public administration bodies at the regional level through mastering innovative techniques of strategic thinking.

Paper main body. Strategic thinking becomes the basis of public strategic management and management, as in other spheres of human activity, it is worth paying attention to the fact that the majority of domestic researchers and authors-popularizers of its theoretical foundations use recommendations of business-oriented strategic thinking already known from Western publications. The problem of analysis and justification of the choice of the optimal type of thinking for use in strategizing processes should not arise at all, since the adoption of strategic decisions in modern conditions requires the use of any available options of rational human thinking, the result of which are comprehensively substantiated and adopted strategic decisions. Thus, it becomes obvious that the possibility of radical improvement of strategic thinking of employees of public administration bodies can be created by including in the process of strategic thinking special types of thinking as sub-processes. Only in this case, the employee's thinking can be considered truly strategic, since it is the combination of various types of intellectual activity that will allow comprehensive analysis, justification, generation and making of correct decisions. Since the generation of correct and high-quality management decisions is based on thinking, strategic management in public administration is not just a set of knowledge and skills in strategic thinking, without which any employee cannot effectively and efficiently perform assigned functions, but becomes a mandatory element, which employees should be trained, constantly developed and motivated to actively use in the work process.

Therefore, the mastery of individual and group strategic thinking, first of all the personnel corps of the public administration system, as well as the other groups of par-

ticipants in the life of the country named above, only the joint use of intelligence and strategic thinking of the human resources of the public administration system, large, medium and small businesses and consumers produced in the country services, goods and any other products will be able to form a national and appropriate regional and territorial strategy for achieving the well-being of Ukrainian society and by ensuring the necessary level of public administration and management.

Conclusions of the research. Thus, the long discussion that strategic thinking is either the art of intuitive, creative and divergent thinking, or a process that is exclusively rational, analytical and convergent, or their combination, we can conclude with the conclusion that modern strategic thinking is nothing others, as a combination of a list of dominant and subdominant types of thinking inherent in any person, which should be used in the process of public strategic management depending on the problems posed.

The condition for the spread of the proposed model is the training of future and retraining through the system of advanced training of the army of current employees of the system of public management and administration in updated strategic thinking using the entire palette of possible types of thinking as the basis of public strategic management. At the same time, it is worth noting that the question asked in the study by Prof. J. Liedtka (Jeanne M. Liedtka) "Can strategic thinking be taught?" a comprehensive answer should be considered the fact that at the United States Special Operations University this subject is studied for the purpose of "...determining the needs of the future development of the community and better instilling strategic thinking in its members". That is why for the community of future and current employees of state authorities and local self-government bodies of Ukraine of all levels, mastering the knowledge and skills of strategic thinking as the basis of high-quality strategic management is recommended, necessary and especially necessary both during the Russian-Ukrainian confrontation and during the post-war recovery national economy and territories affected by aggression.

Golovko V., Maistro S.

An extended abstract of the paper on the subject:

"THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASIS OF THE STATE POLICY OF SOCIAL PROTECTION"

Problem setting. According to Article 46 of the Constitution of Ukraine, citizens have the right to social protection, which includes the right to provide for them in case of total, partial or temporary loss of working capacity, loss of a breadwinner, unemployment due to circumstances beyond their control, as well as in old age and in other cases provided for by law.

In modern conditions, when the Russian military aggression against Ukraine continues, the state social policy requires a fundamental change, because it is necessary to ensure effective social protection of the population in the conditions of martial

law introduced in the country. This significantly actualizes the need to determine the essence and content, as well as clarify the relevant theoretical foundations of the state policy of social protection of the population, namely: goals, tasks, principles, mechanisms, tools of its formation and implementation.

Recent research and publications analysis. Scientists such as L. Golovko, V. Derega, L. Didkivska, O. Ivanova, A. Kotvytska, I. Kubareva, E. Libanova, O. Palii, Roina O., Skurativskiy V. and others and devoted their publications to the study of the theoretical and methodological foundations of the formation and implementation of the state social protection policy.

Paper objective. The purpose of the article is to determine the essence and content of the state policy of social protection in modern conditions.

Paper main body. Social protection in all its manifestations, directions of provision and components is an important scientific category of modern science and practice. Moreover, as a necessary prerequisite for ensuring sustainable social development, social protection cannot remain unchanged in various conditions of its transformation. Therefore, the essence and content of the scientific category "social protection" requires constant scientific research and appropriate clarification.

State policy of social protection is a purposeful, systematic, legally defined activity of the subject of state policy in relation to the object of state policy in the specified area, which is aimed at establishing a system of legal and social guarantees that ensure the realization of constitutional human rights and freedoms, satisfaction its material and spiritual needs, maintaining social stability in society in the event that vulnerable groups of the population (individuals, families, groups) fall into difficult life circumstances that negatively affect their life, health and development, and which they cannot overcome independently due to the negative influence of adverse external and internal factors.

Therefore, in the conditions of the existing threats and challenges of today, the state at the central, regional and local levels must apply appropriate means of influence, use appropriate methods, tools and mechanisms in order to solve existing problems and contradictions in the formation and implementation of the state policy of social protection, which requires further modernization of the state policy of social protection taking into account the best practice of foreign experience, as well as the use of national achievements in the theory and practice of public management and administration in the social sphere.

Conclusions of the research. Thus, ensuring the necessary level of social protection of the population can be achieved only on the basis of coordinated actions of state authorities, local governments, public organizations, businesses, enterprises, organizations and society as a whole. In addition, in modern conditions, the improvement of the state policy of social protection (transition from the provision of benefits and subsidies to targeted monetary assistance to the poor, reducing the level of inflation, stabilizing the exchange rate of the national currency, carrying out a balanced policy in the sphere of regulating the labor market and employment of the population) is a necessary prerequisite further socio-economic development of Ukraine in the conditions of martial law and post-war reconstruction of our state.

Hryn D.

An extended abstract of the paper on the subject of:
"DEVELOPMENT OF SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS FOR THE INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE POPULATION'S LIFE SAFETY SYSTEM"

Problem setting. The rapid growth of innovative technologies' influence on all spheres of human life, society, and the state creates new challenges for the population's life safety system. There is a need to develop scientifically grounded approaches to implementing innovative technologies in the life safety system, considering the state's and regions' economic capabilities. The problem requires determining priority directions for modernizing the life safety system that would ensure efficient resource use and increase population protection against various threats in conditions of technological transformations.

Recent research and publications analysis. The theoretical and methodological foundations of life safety system development have been covered in the works of O.M. Bandurka, who investigated systemic aspects of public administration in civil protection. Important research in the field of regional economic security has been conducted by A.V. Terentiev and S.V. Dombrovska, who analyzed state regulation mechanisms in modern challenges. V.O. Andronov and I.M. Kovalchuk studied the implementation of innovative technologies in the life safety system, focusing on digital transformation aspects and management systems modernization.

Paper objective. The aim is to develop and substantiate scientific and methodological foundations for innovative development of the population's life safety system, as well as to determine priority directions of state regulation for enhancing regional economic security in modern socio-economic conditions.

Paper main body. The research establishes that modern technologies provide rapid innovation implementation in practical spheres, leading to their dynamic influence on all areas of human life, increasing economic security, and determining a country's development strategy. The paper identifies key recommendations for implementing modern research methods and innovative developments in priority areas of regional economic development, including infrastructure project support, comfortable urban environment formation, and development of demographic potential. Special attention is paid to implementing energy-efficient technologies, developing information technologies, and digital modernization of crisis management processes. The study proposes measures for strengthening state regulation of economic security in regions, considering both opportunities and risks associated with innovative technology implementation.

Conclusions of the research. The development of the population's life safety system in modern conditions requires comprehensive implementation of innovative technologies and systematic modernization of public administration mechanisms. Key areas for improving the life safety system include the development of digital technologies and monitoring systems, implementation of energy-efficient technologies and renewable energy sources, modernization of emergency response systems, and formation of effective mechanisms for state support of innovative activities. The effective implementation of the proposed state regulation directions will contribute to increasing the

population's life safety level, ensuring sustainable regional development, optimizing budget resource use, and reducing the negative impact of crisis phenomena on the country's socio-economic development.

Kasian O.

An extended abstract of the paper on the subject of:
**"ORGANIZATIONAL FEATURES OF NATURAL DISASTER RISK
MANAGEMENT SYSTEMS"**

Problem setting. Despite a significant amount of research in the field of humanitarian logistics and crisis management, there is a lack of work that comprehensively highlights the structural features of organizations involved in the elimination of the consequences of emergencies and reveals the importance of integrating public management into these processes.

Recent research and publications analysis. Based on the analysis of scientific works by domestic and foreign authors, it can be concluded that domestic scientific literature does not sufficiently reveal the issues of organizational features of disaster risk management, especially in the context of the experience of developed countries.

Paper objective. Taking into account the need for a systematic analysis of organizational structures used to respond to emergencies, we consider it necessary to focus on the relationship between organizational structure, decision-making processes and response outcomes in order to develop recommendations for improving the effectiveness of crisis management.

Paper main body. Analysis of the structures characterizing the Unified State System of Civil Protection and public administration in the context of crisis management indicates the prevalence of formal hierarchies. These structures provide a clear division of functions, but often do not take into account the dynamic coordination necessary for effective decision-making in crisis situations.

The coexistence of hierarchical structures with information and knowledge flows creates conditions for increased flexibility and adaptation. The flexibility of the Unified State System of Civil Protection is manifested in the ability to create temporary groups for an operational response to crisis circumstances. The dynamics of responsibilities and powers allows for changing functions depending on the development of the situation, which requires a free exchange of information and a common understanding among the system participants. Such adaptive structures respond better to uncertainty and complexity. However, their effectiveness is limited by insufficient research on the relationship between hierarchy, information flows and crisis management. In particular, high hierarchical uncertainty can provoke conflicts that reduce the effectiveness of responding to emergencies.

Conclusions of the research. Today, a special role is played by the structure within the Unified State Civil Protection System, which ensures flexibility and adaptation to changing conditions. To increase the efficiency of public administration, further

research is needed aimed at designing adaptive structures that integrate parallel components of the system and contribute to an optimal response to emergencies.

Khmyrov I.

An extended abstract of the paper on the subject of:
**“MECHANISMS OF STATE REGULATION OF INFORMATION
POLICY IN CONDITIONS OF HYBRID THREATS AS A KEY ELEMENT
OF STATE SOVEREIGNTY”**

Problem setting. In the modern world, where information technologies play an increasingly important role in various spheres of life, state regulation of information policy is becoming an increasingly urgent task for the country. In connection with the spread of hybrid threats, such as disinformation, cyber attacks and others, there is a need to improve the mechanisms of state regulation of information policy. In addition, improving the mechanisms of state regulation of information policy can be of great importance for ensuring national security and combating hybrid threats. Effective regulatory mechanisms can help prevent cyberattacks, botnets, disinformation and other threats that can affect a country's stability and security.

Thus, scientific research in this field is considered extremely relevant, as their results can determine the effectiveness and success of information policy regulation in conditions of hybrid threats.

Recent research and publications analysis. Theoretical and applied aspects of the study of the effectiveness of hybrid warfare were reflected in the scientific works of many scientists, but despite the constant scientific interest, many aspects remain unresolved.

Paper objective. The purpose of this article is the scientific justification and doctrinal synthesis of the conceptual foundations of the mechanisms of state regulation of information policy in conditions of hybrid threats.

Paper main body. The rapid virtualization of the process of political communication, the expansion of the circle of its key actors give rise to the latest mechanisms of interaction between society and the government. At the same time, traditional political communicative practices, acquiring new features, change their informational and communicative nature, which initiates the change of most established socio-political phenomena. The most important socio-political institution – the state – falls into the rank of such. The modern state, while remaining a key political actor, is undergoing a number of essential changes and faces serious challenges. At the moment, this problem affects most states, including Ukraine, this type of confrontation should be qualified as a set of actions focused on the destruction of the main geopolitical spaces (geographical, economic, informational-ideological and informational-cybernetic) of the rival society.

Therefore, in order to preserve the independence of the state, prevent the disintegration of the political system and the possibility of a forced change of the political regime, as well as the transformation of the political picture of the world in accordance with the ideas of the interested actors, the possibility of implementing the information function of the state and its information policy becomes a fundamental issue.

Conclusions of the research. Thus, as a result of the conducted research, it becomes obvious that the state is interested in the development of information and communication infrastructure, after which with its help it envisages strengthening its presence within the national territory, stimulating economic development and strengthening the sense of citizenship, and aims to project its influence beyond territorial borders.

Kononovych V.

An extended abstract of the paper on the subject of:

"ANALYSIS OF THE EFFICIENCY OF PUBLIC ADMINISTRATION IN SPORTS GAMES ON THE BASE OF A MARKET-TYPE ECONOMIC MODEL"

Problem setting. To conduct an analysis of the theory, methodology and organization of sports management, marketing and economics of sports. To propose an organizational and economic model of the system of public management of game sports, aimed at the institutionalization of market principles, the concentration and strengthening of the targeted use of state resources allocated to sports, the stimulation of the attraction of funds from private investors. It is aimed at creating a sustainable market development of the sports industry, taking into account public-private partnership.

Recent research and publication analysis. Management of physical culture and sports is "a purposeful, planned activity taking into account the objective regularities of its socio-economic development, aimed at ensuring the effective functioning of this direction in the field of people's improvement." The conducted analysis showed that the assessment of the quality of public management of the field of physical culture and sports depends on the existence of the concept and state programs and on the development of physical culture and sports at different levels of management. The criterion for evaluating the effectiveness of public management of the industry should be the result of the impact of physical culture and sports on socio-economic and demographic processes in society. Scientists distinguish several models of state participation in sports management: full control and financing of sports development by the state; the state does not provide direct support from the budget, but exempts national sports committees, which are responsible for the development of physical education and sports, from paying taxes; the state deals with infrastructure facilities and places the financing of sports events and organizations on sponsorship at the expense of paying part of the taxes.

Paper objective. Determination of criteria for the effectiveness of public management in game sports based on a market-type economic model. Evaluation of the degree of effectiveness of public management of the field of physical culture and sports at the all-Ukrainian and regional level based on existing criteria. Determination of evaluation criteria taking into account the effectiveness of using the potential of physical culture and sports for the benefit of society. Identifying the possibility of increasing the efficiency of public management of the industry due to the market-type economic model.

Paper main body. The article highlights the current issues of the development of sports management, marketing and economics of sports, especially in the context of game sports. The justified need to develop an effective organizational and economic model of management to achieve sustainable development of the sports industry, oriented on the principles of a market economy. The article provides an in-depth analysis of the theoretical foundations, existing methods and practical aspects of the organization of sports management and marketing, as well as the peculiarities of the functioning of the sports economy in modern conditions.

The proposed model is aimed at institutionalizing market principles in the field of sports, increasing the efficiency and transparency of the use of public resources allocated for the development of sports, as well as stimulating the attraction of private investments to finance sports projects. The main attention is paid to the formation of public-private partnership mechanisms that can ensure sustainability and economic self-sufficiency of the sports industry.

This model allows not only to optimize management and financial processes in the sports field, but also to stimulate an increase in the level of interest of the private sector, improve infrastructure, develop personnel potential, and create new opportunities for the integration of sports into the economic development of regions.

Conclusions of the research. The proposed organizational and economic model of the game sports management system is aimed, firstly, at the unification of market principles, secondly, at the concentration and strengthening of the targeted use of state resources allocated to sports, and thirdly, at stimulating the attraction of private funds investors. It is aimed at creating a sustainable market development of the sports industry based on public-private partnership and interaction, as well as the effective functioning of game sports on a long-term basis.

Kryshtal T., Horbachenko Y., Kostenko V.

An extended abstract of the paper on the subject of:

"THE CIVIL PROTECTION MANAGEMENT SYSTEM AS A COMPONENT OF THE SECURITY ENVIRONMENT IN TERRITORIAL COMMUNITIES"

Problem setting. Under the legal regime of martial law, it is highly relevant to research the mechanism of managing the civil protection of the territorial community because local communities are positioned closest to the hazards and have better access to information about the needs and problems of the territorial community population. Therefore, current realities require research and improvement of the territorial community civil protection management system.

Recent research and publications analysis. The basics of the organization of civil defense management at the local level were studied by P. Voliansky, O. Hudovich, Yu. Kovrovsky, V. Korobkin, V. Kostenko, O. Leshchenko, V. Mazurenko, V. Mykhailov, A. Rogulia, I. Sokolovsky, R. Tkachuk, V. Yurchenko and others. Thus, V. Mykhailo, Yu. Kovrovsky and P. Voliansky determined organizational and management

measures for the organization of civil protection in newly created territorial communities. Some approaches and practical recommendations for improving local self-government bodies' functions in the field of life safety of the territorial community of Ukraine are justified in A. Rogulia's scientific works.

Paper objective. The research paper aims to provide a theoretical justification of the structure of the territorial community civil protection management system and ways of improving it in the frameworks of the European integration of Ukraine.

Paper main body. The article analyzes the organizational structure of the civil protection of the territorial communities that includes the following elements: the head of the territorial community as the subject of ensuring civil protection; permanent civil protection governing bodies; the local Commission for Technological and Environmental Safety and Emergency Situations in the territorial communities; Evacuation Committee; civil protection personnel responsible for organization of extinguishing fires and elimination of emergency situations within territorial community areas. The study defines the basic principles of civil protection management at the local level. The importance of establishing voluntary civil protection brigades as an effective tool for implementing civil protection responsibilities within territorial communities that lack the financial capacity to create local fire protection services is justified. Based on the results of the study, the main areas of improvement of the organization of the territorial community civil protection are proposed to create a reliable safe environment within territorial communities.

Conclusions of the research. Summing up the above, we concluded that the civil protection management system within territorial communities is an ordered set of interacting management entities (local executive bodies, local self-government bodies, public organizations) entitled to implement measures in civil protection at the local level. Establishing of a capable management system of the territorial community will increase the effectiveness of the protection of the population during emergency situations, the coordination of the civil protection personnel involved in the elimination of the emergency situations, and the prompt informing of the population about their actions in case of emergency situations. Establishing of voluntary civil protection formations in local communities should become an effective tool for improving the state of civil protection at the local level.

Kukhar I.

**An extended abstract of the paper on the subject of:
"MAIN FEATURES OF STATE ACTIVITIES IN THE FIELD OF
HEALTH CARE OF CITIZENS IN UKRAINE"**

Problem setting. Theoretical aspects of state activity on the health protection of citizens in Ukraine are determined by the specifics of the scientific discourse on this issue. In contrast to international standards, in domestic science, "health" is a designation of an individual intangible good that is declared a social value and is protected within

the framework of the activities of special institutions of public authority. This activity is embodied in a legal form and provided for by the state law, according to which health is considered as a special state of physiological and social-psychological comfort, characterized by the absence of a disorder in the functioning of organs and life support systems of the body.

Analysis of recent research and publications. Among the scientists who studied the state health care system, one can highlight such as Z.S. Gladun, M.P. Daykun, S.G. Melenko, Y.F. Radish, H.M. Sarybayeva, I.Ya. Senyuta, S.G. Stetsenko and others. Separate aspects of reforming the health care system in Ukraine, its shortcomings, risks, and legal support were studied by A.D. Barzylovyh, K.S. Vyshnivska, Yu.M. Maligon.

Paper objective. The purpose of the article is to identify and research the main aspects of state activity in the field of public health protection in Ukraine.

Paper main body. The study of the specifics of the administrative and legal management of activities carried out by state authorities in the field of health care allowed us to draw a conclusion about the epistemological, epistemological and methodological effectiveness of the use of systemic, institutional, historical, operational and normative approaches of scientific research when studying the topic.

Thus, within the epistemological framework of the systemic approach of scientific research, the problems arising in the field of public health care of Ukrainian citizens are investigated in the context of multifunctional relationships that have integrity and are in unity. The holistic nature and unity of these relationships allow us to consider this type of legal health care of citizens in Ukraine as a special system with a complex structure. From the standpoint of the institutional approach, the problems arising in the field of public health care in Ukraine are determined by the content of two basic representations. The epistemological features of the institutional approach are based on the notion that modern political and legal institutions are state authorities, which, on the one hand, carry out state activities for the health protection of Ukrainian citizens (political institutions), on the other hand, carry out these activities accordingly to regulations (legal institutions). It is these two areas of activity of state institutions that allow us to consider them in the first case as political, and in the second - as legal.

The historical aspects of state activity in the field of health care of citizens in Ukraine lie in the peculiarity of administrative and legal management carried out during the historical evolution of the institutions of Ukrainian statehood. The historical analysis of the basic directions of state activity in the field of health care made it possible to determine two main vectors of state policy and activities carried out in the field of health care, which are reproduced with a certain periodicity within the framework of a historical retrospective: first, the modernization of national health care systems I; secondly, technological improvement of the activities of professional medical organizations and the quality of medical care provided by them.

Conclusions of the research. The article defines and characterizes the main features of state activity in the field of health care of citizens in Ukraine, such as: social and political, terminological, historical, theoretical and legal, and medical. The research of the topic allowed the author of the article to conclude that precisely these aspects of state activity in the field of health care determine, firstly, its main content, secondly, the specifics of state administration in the field of health care, thirdly, peculiarities of administrative and legal management carried out within the framework of social policy as

a set of socially significant health practices that act as a system of social guarantees provided for in the field of domestic health care.

Kurtiev A.

An extended abstract of the paper on the subject of:
**"STUDYING THE PROBLEM OF CONTINUOUS PROFESSIONAL
DEVELOPMENT OF MANAGEMENT STAFF"**

Problem setting Modern development of organizations in conditions of rapid change and high competition requires managers to constantly improve their professional competencies, including skills in the field of public administration. The problem lies in the insufficient level of adaptation of management models to new challenges, in particular to changes in the motivational needs of employees, the growing importance of organizational culture and leadership qualities. The lack of a systematic approach to the formation of behavioral management models limits the effectiveness of organizational processes and hinders the achievement of strategic goals. The need to study the experience of successful practices and their adaptation to the Ukrainian context, including aspects of public administration, becomes urgent to ensure sustainable development of organizations and increase the competitiveness of management personnel.

The paper objective Given the need for continuous professional development of managers, we believe it is also necessary to focus on the development of public administration as an important component of an effective management process.

The paper main body The task of identifying scientific grounds for studying the problem of continuous professional development of managerial personnel should be solved from the accepted behavioral model of the organization of management and the related concepts of training managerial personnel. In order to identify and compare the basic coordinates of organizational cultures in the minds of Ukrainian and Japanese managers, an empirical approach based on the theory of personal constructs was developed. The values dominant in the organization were used as construct scales.

The results allowed us to determine the socio-cognitive "connectedness" of members of the organization and showed the difference in the analyzed cultures of the two countries in terms of content, structure and quantitative characteristics of cognitive determinants of organizational behavior. At the same time, some "deep" aspects of the effectiveness of Japanese management were revealed, as well as an attempt to explain the problems of organizational and managerial transformations. The concepts of human essence and human nature are scientific abstractions, each of which characterizes a person as a specific force of nature, the heir to its integrity, capable of unlimited creative transformation of both external and own social nature. But if we compare them with each other, the concept of human essence appears as more specific than the concept of human nature. In the latter, the emphasis is placed on defining a person's own nature as a natural force that is self-developing, and in the concept of "human essence" - on the study of

the laws of this self-development, on its logic, which manifest themselves in the movement of the system of social relations.

Conclusions of the research. Thus, we determined that the main ideas of the professional development of managerial personnel as a pedagogical process implemented in the system of additional professional education (advanced training) are the ideas about the need to change the professional and value orientations of managerial personnel from the model of professional functioning of a specialist to the model of professional development as self-design and self-realization of the individual in a professional environment, as well as the idea of normative mastery of the professional basis of social design and subordination of the process of one's own continuous professional development to the psychological and pedagogical laws of the formation of a manager as a subject of managerial activity operating in the conditions of social and economic reform of society.

Kryukov O., Makhortov P.

An extended abstract of a paper on the subject of:
**"MECHANISMS OF THE STATE MANAGEMENT OF CIVIL PROTECTION
OF THE POPULATION DURING A STATE OF EMERGENCY"**

Problem setting. In the mechanism of ensuring national security, the State and its administrative structures play a crucial role. The specifics of the sphere of public relations under study is that activities aimed at ensuring the safety of the population and territories from natural and man-made disasters require a high degree of professionalism and competence, since not only the safety of each citizen, but also the security of the State as a whole sometimes depends on their effective actions.

Recent research and publications analysis. In recent decades, experts in many scientific fields have been quite actively engaged in researching the problems of public administration of civil protection of the population/ However, despite the significant number of publications, there is, in our opinion, some uncertainty in the definition of the main concepts. Thus, some authors use the concept of "civil defense", others believe that it is more appropriate to use the concept of "civil protection", while there are different approaches to the correlation between the concepts of "national" and "public security".

Paper objective. The purpose of the article is to analyze the main mechanisms of public administration of civil protection of the population in a state of emergency, and to show the readiness of public authorities to respond in a timely manner in times of war to certain threats to Ukrainian society.

Paper main body. The essence of the concept of "civil security" and its internal structure allow us to form an idea of the rational structure of the system of ensuring public safety and protection of critical facilities in case of emergency. It should be borne in mind that rationality is also achieved through the use of the peculiarities of functioning of its component parts - the links of the state management mechanism. Methodological aspects of the functioning of individual components of the civilian security system are the most important component of the national security methodology. The analysis of

theoretical and practical approaches to the formation and functioning of the national security system allows us to conclude that the following provisions and conclusions should be used as theories of managerial decision-making.

Conclusions of the research. Thus, based on the analysis, the author substantiates the position that the essence of public administration of public safety and protection of critical facilities is a specific guiding, organizing and regulating influence on social processes.

Liashevska O.

**An extended abstract of the paper on the subject of:
"ANALYSIS OF STATE REGULATION ON THE PROVISION OF SOCIAL SERVICES UNDER MARTIAL LAW"**

Problem setting. Martial law is an extremely difficult period for all societies, state institutions and all spheres of social life. Its main features were the accumulation of resources to repel the military threat and the transformation of the administrative system. Organizing the work of civil servants, protecting their rights and legitimate interests, and creating safe conditions for them to perform their professional duties in wartime turned out to be quite a difficult task. In this context, improving the efficiency of public administration and implementing anti-crisis measures have become new and important tasks.

Analysis of recent research and publications. Scientists M. Izha and L. Kurnosenko in their works, even in times of crisis, the administrative system continues to perform its functions, and the stability of state institutions state institutions, demonstrating their strength. The authors believe that the further improvement of the efficiency of state administration will be facilitated by observing the principle of the sequence of the initiated reforms. This requires the decentralization of power, the involvement of civil society in the process of formation and implementation of state policy, and the development of human capital in the sphere of public services.

Paper objective. The purpose of the article is to analyze the impact of military operations on the effectiveness of public administration in Ukraine.

Paper main body. The effectiveness of public administration is evaluated as a general characteristic of the potential and actual results of the performance of its functions. The basis of state administration is the ordering and improvement of forms and methods of administrative activity. The measures implemented in Ukraine to increase the efficiency of administrative structures include strengthening Ukraine's defense capabilities by increasing the number of personnel in the military and defense sectors, strengthening international cooperation to ensure national security, and reorienting the administrative system to the priority of military needs in defense activities. Presentation of the main material. Martial law is a special legal regime introduced in the event of an armed attack or the threat of an armed attack that threatens the independence and territorial integrity of the country. It provides for the transfer of relevant powers to relevant

state authorities, military command, military-administrative bodies and local self-government bodies with the aim of repelling the threat, deterring armed aggression and ensuring national security. Organizing the work of civil servants, protecting their rights and legitimate interests, and creating safe conditions for them to perform their professional duties is an extremely difficult task in the conditions of martial law. However, if it is possible to ensure the functioning of institutions and create safe working conditions, civil servants should continue their activities and implement public policy within the framework of the norms established by the law.

The main task of the Ukrainian people and government is to ensure the exit of the national economy from the post-war crisis and consider the further development of the country. The country has suffered significant losses of infrastructure, population and economy as a result of the spread of hostilities and forced migration, so it is necessary to find adequate and timely answers to the challenges facing the country. It is recommended to implement anti-crisis management measures to mitigate the negative impact on the activities of all institutions in Ukraine. The success of these measures is based on the performance of the main functions of anti-crisis management and compliance with its principles. A comprehensive anti-crisis management system should be created, including management systems, transmission and processing of information, systems of preparation and sending of materials, systems of personnel training and technical reserves. Management under martial law is transformed into a field that includes forecasting, planning, budgeting and ensuring the actual implementation of state plans and approved programs. This allows the security and defense sector of Ukraine to function effectively, protect the state and promote its development in conditions of constant threats to the Ukrainian state. To ensure the stability and restoration of state administration structures, it is necessary to improve the mechanisms of interaction between various institutions and organizations, as well as attract international support. Only joint efforts and strategic planning can ensure the effective functioning of the administrative system under martial law.

Conclusions of the research. Thus, today the system of organization of provision of social services in Ukraine is undergoing significant changes, in particular due to the war. The modern system of providing social services is a regulatory and legal framework, principles, methods and forms of providing social services, a set of subjects interacting at all stages of the organization of providing social services to persons in difficult life circumstances. In the future, it is necessary to study the impact of innovative management practices, such as digital solutions, remote technologies and automated systems, on the administrative system of Ukraine in wartime conditions.

Liashenko A., Zavada Y.

An extended abstract of the paper on the subject of:

"PROSPECTS FOR ENSURING THE RESILIENCE OF CRITICAL INFRASTRUCTURE AND CIVIL SECURITY AT THE LOCAL LEVEL"

Problem setting. One of the key factors of social development, ensuring the defense capability and economic security of states is infrastructure. This category was de-

defined as "a complex of interconnected service structures or objects that constitute and provide the basis for the functioning of the system that ensures the operation of the armed forces. Today, the concept of infrastructure has changed somewhat, but the most important essential feature has remained the same - infrastructure must ensure the satisfaction of the most important interests of the population, which can occur in various sub-areas. The provision of this infrastructure occurs at the central, regional and local levels. The latter is closest to the needs of the population, therefore it can be defined as strategic.

Recent research and publications analysis. The issues of public administration regarding the formation of public (public, civil) security and protection of critical infrastructure are the subject of both domestic and foreign scientists V. Andronov, K. Belikov, L. Berg, O. Boyko, A. Vodenicharov, S. Kaloyannidis, E.J. Kirshner, N. Klymenko, Y. Klyuchka, O. Kryukov, O. Leshchenko, P. Makhortov, O. Podskalna, S. Poteriyka, V. Terentyeva, O. Tverdokhlib, V. Zhu, M. Khoytink, etc.

Paper objective. The purpose of the article is to determine the prospects for ensuring the resilience of critical infrastructure and civil security at the local level.

Paper main body. As for Ukraine, its legal framework is formed by special legislation - the Law of Ukraine "On Critical Infrastructure" (2021). Based on this law, the National Plan for the Protection and Ensuring the Security and Resilience of Critical Infrastructure was approved. In addition, the State Service for Special Communications and Information Protection of Ukraine has developed methodological recommendations for the development of project threats to critical infrastructure at sectoral / object levels and the assessment of threats to critical infrastructure. Specialists of the Department of Critical Infrastructure Protection of the State Special Communications Administration, together with the Ministry of Development of Communities, Territories and Infrastructure of Ukraine, have prepared Methodological Recommendations for the development and approval of local programs to ensure the security and resilience of critical infrastructure and programs to increase the resilience of territorial communities to crisis situations. The development of these programs was approved by order of the Administration of the State Service for Special Communications dated November 30, 2023 No. 997 and is implemented within the framework of the National Plan for the Protection and Ensuring the Security and Resilience of Critical Infrastructure, approved by order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated September 19, 2023 No. 825-p.

Analysis of the provisions of these methodological recommendations allowed us to substantiate the directions for ensuring the sustainability of critical infrastructure at the local level. Local programs define goals and priorities aimed at protecting territorial communities and facilities that provide life for the population from threats. Among them are measures to ensure resilience to crisis situations, which include high-quality preparation, clear response and rapid recovery if necessary. The National Plan approved by the Cabinet of Ministers is a roadmap for planning in the field of critical infrastructure protection. It is very important that local authorities promptly get involved and develop their resilience programs in case of a crisis situation. According to the National Plan, local executive authorities (military-civilian administrations - if established) must develop and approve local programs to ensure the security and resilience of critical infrastructure, programs to increase the resilience of territorial communities to crisis situations caused by the termination or deterioration of the provision of services important for their vital activities or for the implementation of vital functions.

An analysis of the websites of local executive authorities (military-civilian administrations) revealed that not all of these bodies have developed and approved local programs to ensure the security and resilience of critical infrastructure, as well as programs to increase the resilience of territorial communities to crisis situations. As can be seen from Table 2, as of today, local programs to ensure the resilience of critical infrastructure have been adopted in several regions of Ukraine. It was found that the programs are designed for a short-term period. It should be noted that there are regions where there is no local program at the regional level, but there is one in some of its territorial communities. It should also be noted that specific proposals for the protection of critical infrastructure are given in the programs of 3 regions (Chernivtsi Region, Chernihiv Region and Zhytomyr Region).

Conclusions of the research. In addition, it was found that the existing local programs in the field of ensuring the resilience of critical infrastructure are of the same type. Although this should not be the case, since each community is unique in size, population, infrastructure, etc., which is influenced to varying degrees by external and internal factors. The state of functioning of frontline territorial communities, deoccupied communities and those located in the central and western parts of Ukraine is different. At the same time, the functioning of territorial communities should be aimed at providing services important to society under any conditions (both in peacetime and under martial law).

Lozova O.

**An extended abstract of the paper on the subject of:
"NEW RESOURCES OF FINANCIAL SECURITY FOR THE
PROVISION OF STATE AND MUNICIPAL SERVICES BY CULTURAL
INSTITUTIONS"**

Problem setting. One of the most important tasks of the state financial policy in the field of culture is the dynamic development of the cultural potential of the regions, which ensures an increase in competitiveness, the development of creativity, innovation and social well-being in society, the formation of the orientation of individuals and social groups towards values that contribute to the successful modernization of Ukrainian society. The field of culture is traditionally considered as an effective tool for the expanded reproduction of human potential, which meets the requirements of the innovative economy and civil society.

Analysis of recent research and publications. The theoretical foundations of the state cultural policy are highlighted in the works of foreign domestic scientists. The following scientists made a significant contribution to the study of the peculiarities of the influence of the state on the sphere of culture: O. Butnyk, O. Hrytsenko, I. Ignatchenko, A. Zaytseva, O. Kravchenko, O. Kopievska, A. Pomaza-Ponomarenko and others. However, despite numerous studies, the specifics of management relations in the field of culture and ways of improving the state cultural policy remain insufficiently covered.

Paper objective. The purpose of the article is to study financial support for the provision of state and municipal services by cultural institutions.

Paper main body. The article examines the issues of forming new approaches to the financing of cultural institutions based on the change in the mechanism of financial support for the provision of state and municipal services. The thesis is substantiated that the transition to a fundamentally new ideology of financial provision of state and municipal services, which is made on the basis of providing subsidies for the performance of state tasks, the introduction of normative principles of financing costs, contributes to the creation of effective legal bases for improving the quality and availability of state and municipal services, and as well as increasing the interest and responsibility of institutions for the results of their activities. The organization of financing of cultural institutions, the interaction of all authorities, business, scientific and public organizations in the implementation of large-scale cultural projects and programs aimed at the development of certain branches of culture, the preservation and use of cultural heritage, the increase in the cultural attractiveness of regions and the improvement of the quality of services provided in the cultural sector, were analyzed.

Conclusions of the research. Based on the above, it should be stated that in the future at the regional and local levels, a number of issues should be resolved and, in particular, administrative regulations (standards) for the provision of state and municipal services of all types should be developed and approved; to improve the system of monitoring the results of the activities of subordinate state (regional and local) institutions, the quality of the provision of state and municipal services and the performance of state and municipal tasks; to detail the list of services by industry; develop clear requirements for the procedure for providing paid services and determining their value for the consumer. The implementation of these measures will be aimed at improving the quality and availability of state, regional and local services by creating conditions and incentives for increasing the responsibility of budgetary institutions for the results of their activities.

Lopatchenko I., Batyr Yu.

An extended abstract of the paper on the subject of:

"PUBLIC ADMINISTRATION REGARDING ENSURING THE RIGHTS OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS UNDER THE CONDITIONS OF THE MARITAL STATE IN UKRAINE"

Problem setting. The problem of forced internal migration and ensuring the rights of internally displaced persons (hereinafter - IDPs) remains relevant in Ukraine. According to the Ministry of Social Policy, as of May 2024, 4.6 million people have the status of IDPs. Internally displaced persons faced the problem of exercising and protecting their rights, guaranteed by the Constitution of Ukraine and international acts, including family rights, labor and social rights, protection of property rights, etc. Also, among the main problems faced by IDPs in Ukraine are difficulties with integration into a new

environment, the need for psychological help, as well as the search for housing and work, but the problem of housing is the most acute.

Recent research and publications analysis. The problems of protecting the rights of internally displaced persons attract the attention of many scientists of various fields. It is worth highlighting the works of such scientists as I. Basova, M. Kobets, A. Korshun, O. Kulga, K. Krahmalova, E. Minakova, V. Mykhaylovskiy, L. Nalyvaiko, O. Perederii, T. Serednyak, O. Fesenko, O. Chepik-Tregubenko and others.

Paper objective. The purpose of the article is to highlight current problems related to the protection of internally displaced axes and to outline ways to solve them.

Paper main body. Internally displaced persons faced the problem of exercising and protecting their rights, guaranteed by the Constitution of Ukraine and international acts, including family rights, labor and social rights, protection of property rights, etc. Also, among the main problems faced by IDPs in Ukraine are difficulties with integration into a new environment, the need for psychological help, as well as the search for housing and work, but the problem of housing is the most acute.

In order to effectively protect the rights of IDPs at the legislative level, the Government approved the Model Regulation on the Council on IDPs. It regulates the activities of IDP councils, defines their composition and tasks and - most importantly - recommends state (military) administrations and local self-government bodies to create such councils for the integration of displaced persons into host communities.

Councils of IDPs are a tool for IDPs to dialogue and interact with the authorities. Councils seek systemic solutions to the problems of IDPs, propose them to local authorities, and participate in the development of joint solutions. They suggest how the government can help displaced people integrate into the community, effectively provide them with housing and everything necessary for life. The councils advise international organizations that help Ukraine in general and immigrants in particular. Thanks to the councils, IDPs receive information about settlement and employment opportunities, access to social services, methods of involvement in community life, etc.

Conclusions of the research. The state is actively working to improve the social protection of internally displaced persons. However, in order to achieve this goal, it is necessary to focus on the development of comprehensive financing, the involvement of local authorities in solving the problem, and the creation of housing programs. Despite the measures taken, social protection of internally displaced persons needs further improvement.

Lunyak V.

An extended abstract of the paper on the subject:
**"IMPERATIVES FOR THE DEVELOPMENT OF PUBLIC
ADMINISTRATION MECHANISMS IN THE SPHERE OF DIGITALIZATION
AND INNOVATION"**

Problem setting. Today, significant changes are taking place in the information

and technological development of industries and sectors of the economy, economic entities themselves, and regions in general. In addition to ensuring progressive sustainable development, Ukraine had to face a more significant problem - the undeclared war of the Russian Federation. Therefore, the task of our state is to change universal informatization, which was replaced by digitalization (digitization). It is considered as a policy vector that should ensure digital transformation in one or another sphere of social life and improve the state of its functioning. In addition, it should contribute to the development of an innovative environment and innovative activities. At the same time, it should be noted that the latest phenomena and processes have a powerful impact on digitalization, and it on them. This is an annihilation effect, which involves the emergence of new sources of innovation that ensure sustainable economic growth, the emergence of national initiatives to transfer the economy and social development to a digital path of development. The Russian Federation seeks to push back our state in sustainable development for years. Therefore, Ukraine needs to become more active in the direction of confrontation, defense of its own sovereignty and provision of innovative development. All this determines the relevance of the selected research issues.

Recent research and publications analysis. Organizational, legal, economic and other aspects of the formation and implementation of state policy in the conditions of digitalization were studied in the scientific works of foreign and domestic scientists L. Analai, L. Antonova, M. Kastels, L. Gren, O. Gromyko, A. Davidson, O. Karpenko, S. Kvitky, T. Mamotova, Yu. Mykytyuk, N. Nasira, V. Onoprienko, V. Togobytska, Yu. Ulyanchenko, E. Shchepansky, and others. Without belittling the scientific achievements of researchers, we note that the features of the annihilating impact of digitization and the innovative environment, as well as the role of the state in this context, require a comprehensive consideration.

Paper objective. The purpose of the article is to determine the imperative vectors for the development of public management mechanisms in the field of digitization and innovation.

Paper main body. Consequently, the growth of the volume of information resources has led to the formation of new opportunities for the development of information support for innovative activities of public and private institutions of almost all types of economic and managerial activities. The first feature is the intellectualization of the automated processing of information resources. The second feature is the creation of residents capable of providing innovative development and the introduction of appropriate legal regimes for the functioning of such residents. In Ukraine, relevant legislation has been adopted in the field of stimulating the digital economy. The adoption of the relevant law took into account the current level of IT development, which allows fully or partially automating the intellectual processing of information resources for specific purposes. At the same time, the declared war of the Russian Federation complicates the process of implementing the Law of Ukraine "On stimulating the development of the digital economy in Ukraine." However, issues of sustainable innovative development must be dealt with in parallel with the preservation of territorial integrity and sovereignty, so this is a combined task for Ukraine today.

Conclusions of the research. The information infrastructure created in the global and Ukrainian society contributes to the development of digitization, digital transformation and innovation. This infrastructure includes IT infrastructure, telecommunica-

tions networks, computing power and content volume, creating the basis for the expanded use of IT and the development of innovative activities. It is insisted that digitalization characterizes a new level of use of the entire IT set in the economy and society, which involves not only the devices of the business entity itself, but also consumers of its products and services, as well as the state and its apparatus. Evidence of this is the adopted Law of Ukraine "On stimulating the development of the digital economy in Ukraine" (2021). We believe that it outlines progressive innovations in the sphere of ensuring innovative development of the state, regions and society. It was found that this law determines the legal regime of operation of Diya City residents (legal entities). Their corresponding status is secured by the central executive body.

Maistro S.

An extended abstract of the paper on the subject:

«CIVIL DEFENSE AS A NECESSARY PREREQUISITE FOR THE IMPLEMENTATION OF THE STATE STRATEGY FOR AGRICULTURAL DEVELOPMENT AND ENSURING FOOD SECURITY OF UKRAINE»

Problem setting. It is obvious that it is extremely difficult to ensure the sustainable development of the agricultural industry and ensure food security of Ukraine and the world in the conditions of Russian military aggression, which is accompanied by the occupation of territories, the destruction and destruction of agricultural enterprises, agricultural machinery and infrastructure, and the mining of agricultural lands. In these conditions, an extremely important component of the further development of the agricultural sector and ensuring the country's food security is the determination of the directions and forms of interaction of such strategic vectors of state policy in the conditions of the martial law introduced in the country, as agro-food development and civil defense.

Recent research and publications analysis. A significant number of scientists and specialists investigated the issues related to the specifics of the formation and implementation of the state policy of agrarian development and ensuring the country's food security. Among the scientific developments of the indicated direction, one can single out the works of such scientists and practitioners as Abdelmadzhet N., Bryant E., Vallas A., Mykhaylov D., Potaeva O., Svyridenko Yu. and others. However, they remain insufficiently researched and require in-depth study of the issue of determining the directions of the formation of state agrarian policy in the conditions of Russian military aggression in Ukraine.

Paper objective. The purpose of the article is to determine the directions and forms of interaction of such strategic vectors of state policy as agro-food development and civil defense in the conditions of Russian military aggression in Ukraine.

Paper main body. Ukraine actively cooperates with partner countries, holds regular meetings of government officials of the Ministry of Agrarian Policy and Food with ambassadors of the G7 countries regarding the humanitarian demining of Ukraine, at which the Ukrainian side informs partners about the situation with land clearance from

shells and mines, about the necessary financial, technical and human resources.

For this, Ukraine needs financial support, the involvement of special equipment for mechanized demining and assistance with training people, the development of innovative survey methods, building the capacity of humanitarian demining in priority regions, and collection for demining on the United24 platform. The relevant Ukrainian services will physically not be able to quickly clear all dangerous areas of mines, therefore comprehensive help of international partners is needed in such matters as financial support, involvement of special equipment for mechanized demining, training of relevant specialists, introduction of innovative methods of surveying mined areas. Therefore, taking into account the general state of food security of the state in modern conditions, there is a need to develop a set of measures aimed at restoring the resource potential of Ukraine to ensure both domestic needs and export supplies of agricultural products and food, restoration of a balanced internal market environment, as well as the application of appropriate measures on ensuring the security component of agrarian development and food security in conditions of martial law and emergency situations.

Conclusions of the research. Thus, the full-scale russian invasion of Ukraine became a global test for food security not only for our country, but also for the whole world. The modern state strategy of agricultural development of Ukraine and ensuring its food security should consist in its comprehensive transformation and adaptation to new conditions and challenges, as well as complex and systematic interaction with the field of civil protection in the conditions of the introduced martial law and further post-war reconstruction of the country.

Maneliuk O.

An extended abstract of the paper on the subject of:

"ORGANIZATION OF COOPERATION OF INTERESTED PARTIES IN RISKS MANAGEMENT OF SHADOW ECONOMY DEVELOPMENT"

Problem setting Development of principles of uncontroversial cooperation of all parties that restrain and minimize manifestations of the shadow economy in the state, their adherence to a single concept is the ultimate task of ensuring national economic security. Since the national economy is a complex system, there is a need to reduce the risks of the emergence of a negative factor such as the shadow economy. In order to reduce the risks of the appearance of the shadow economy, there is a need to create organizational ties of interaction between the state and other entities that are able to reduce risks in this area and effectively resist the appearance of the shadow economy in the state.

The paper objective of the article is to analyze the organization of cooperation of interested parties, the purpose of which is to manage the risks of the development of the shadow economy.

The paper main body The appearance of the shadow sector means that some subjects participating in the observance of social norms in part of the economy have the opportunity not to observe these conditions, which in turn means that other subjects of the economy allow them to do so - or due to weakness or lack of interest in such com-

pliance. Developing the principles of uncontroversial cooperation between these parties and their observance is the ultimate task of ensuring national economic security. Since the national economy is a complex system, the most effective approach to achieving its development goals is a synergistic approach. The meaning of this approach is that the effectiveness of achieving the system's development goals in general depends on the extent to which the development goals of its individual elements are aligned.

The stability and efficiency of the national economy, that is, national economic security, depends on the coherence and consistency of the interaction of both business entities, their employees, and the state. Therefore, in order to preserve national economic security, it is necessary to create conditions that ensure their mutual interest in observing the legality of activities and possessing legal income. Accordingly, the question arises whether such circumstances exist in principle, and whether there is such a goal, which is defined in terms of economic indicators, which would unite the goals of all participants of the economic system.

The support of the general population is very important in the fight against the shadow economy, which is carried out both individually by individual activists and by including public organizations in the fight against the shadow business. Currently, there is a large number of international and national public organizations that directly or indirectly oppose shadow business.

Conclusions of the research. It was found that consistent and harmonious cooperation of all participants of the economic system in achieving a single goal is possible if such a goal is to improve the quality of life of the current generation and ensure the quality of life of the future generation, which is the basis of the concept of sustainable development. The goals of the concept of sustainable development, shared by all participants of the economic system, are in direct opposition to the factors created in this system by the shadow sector. Since these goals of sustainable development unite all the main actors of economic activity, there is an objective basis for fighting the shadow economy with joint efforts. The basis of the implementation of such an economic policy can be a business that creates national income and provides the means for implementing a policy of increasing the quality of life of the population. Consistently implemented government programs, focusing on the possibility of cooperation of all participants in economic activity, pay more and more attention to the convenience of business, as opposed to punitive and restrictive instruments. A significant shortcoming of the implementation of the government's operational plans to combat the shadow economy is insufficient attention paid to the state's cooperation with other subjects of the economy and social life interested in reducing the share of the shadow sector. These are organizations of entrepreneurs, public and scientific organizations.

Moroz S., Moroz V., Moroz O.

An extended abstract of the paper on the subject of:
"THE PLACE AND ROLE OF STAKEHOLDERS IN ENSURING THE QUALITY OF HIGHER EDUCATION"

Problem setting. The strategy for the development of higher education in Ukraine for 2022–2032 defines the directions of development of the higher education system at the current stage of sustainable development of the country and actualizes the issue of ensuring the quality of higher education at the level of one of the strategic goals of the development of higher education in Ukraine until 2032. This Strategy is based on Ukraine's aspirations to become an equal member of the European community and sets a course for intensifying cooperation between Ukraine and the European Union in the field of higher education, in particular regarding: reform and modernization of the higher education system; promoting rapprochement in the field of higher education within the framework of the Bologna process; improving the quality and importance of higher education; deepening of cooperation between institutions of higher education; expansion of opportunities of higher education institutions; activation of the mobility of students, scientific, scientific-pedagogical and pedagogical workers.

Recent research and publications analysis. The problem of ensuring the quality of higher education, in one or another context of the manifestation of its complex and multifaceted content, is constantly within the focus of scientific attention of scientists. Within the field of knowledge "Public management and administration" relevant issues were developed in the works of: L.O. Belova and V.G. Bulby, L.M. Gren, S.M. Dombrovska, D.V. Karamysheva, A.L. Pomazy-Ponomarenko, O.H. Romanovsky, O.V. Popova, as well as other scientists.

Paper objective. To update the issue of the place and role of stakeholders in ensuring the quality of higher education, as well as to propose an approach to their involvement in the educational process.

Paper main body. Despite the fact that the issue of the quality of education, including higher education, has been constantly in the scope of scientific attention for the past several decades, its categorical apparatus is still at the stage of formation and refinement. The definition of the quality of education is undoubtedly among the most used categories of the relevant field of scientific knowledge. The content of this definition, despite the high level of its use in scientific circulation, has not acquired its final interpretation. According to the research of scientists, the issue of the quality of higher education began to be in the focus of scientific attention of scientists, starting from the mid-80s of the 20th century. Although H. Papadopoulos, researching the development of education in the second half of the 20th century, convinces that the issue of the quality of higher education first became relevant in the early 1980s within the scope of research by specialists of the Organization for Economic Co-operation and Development (Organization for Economic Co-operation and Development, OECD) (OESR).

According to the norms of paragraph 1 of Article 16 of the Law of Ukraine "On Higher Education", the system of quality assurance of higher education in Ukraine consists of "the system of ensuring the quality of educational activities and the quality of higher education by institutions of higher education (system of internal quality assurance)". In accordance with the requirements of the European Association for Quality Assurance in Higher Education, set out in the Standards and Recommendations for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG).

At the same time, given the peculiarities of the development of the higher education system of Ukraine, individual recommendations for quality assurance in the European area of higher education at the internal (organizational or university) level are not

effective. For example, the issue of "involvement of external stakeholders in quality assurance" within the standard. "Institutions must develop a quality assurance policy that is public and forms part of their strategic management. Internal stakeholders must develop and implement this policy through appropriate structures and processes, involving external stakeholders" has certain contradictions, namely: the uncertainty of the criteria for assessing the professional level of external stakeholders involved in the examination; uncertainty of the mechanisms of reconciliation of contradictions between external and internal stakeholders; publicity of the policy of the Higher Education Institution regarding quality assessment. Taking into account the content of the above contradictions, we can assume that the relevant tasks cannot be solved at the level of higher education institutions, because the administration of higher education institutions will under no circumstances go to the public of information that indicates a decrease in the quality of educational services, because such a step can significantly affect the popularity of the university among applicants.

Conclusions of the research. Taking into account the above, we can formulate the following basic generalizations and conclusions. First, in order to effectively implement the recommendations of the European Association for Quality Assurance of Higher Education regarding the involvement of external stakeholders in ensuring the quality of education and educational activities, clear criteria for the professional level of external stakeholders and guarantees of their independence from the administration of higher educational institutions should be formulated. Secondly, the external stakeholders involved in the process of examination of the quality of educational services by the administration of higher education institutions should be aware of the requirements of licensing conditions and accreditation of the educational program, and have a sufficient professional level for a comprehensive assessment of the subject of immediate attention. Thirdly, cooperation with stakeholders on the development, implementation and improvement of the educational program will increase the effectiveness of the implementation of the state policy on ensuring the quality of higher education, and the general and professional competences formed as a result of obtaining higher education will meet the expectations of stakeholders and the demands of the labor market.

Nesteruk A.

An extended abstract of the paper on the subject of:
**“ESSENTIAL CHARACTERISTICS OF THE HOSPITALITY SECTOR AS AN
OBJECT OF PUBLIC ADMINISTRATION”**

Problem setting. Significant changes caused by the global pandemic COVID-19 and its objective consequences, the armed military aggression of the Russian Federation against Ukraine, the socio-economic, demographic, environmental and political crisis, have reformatted the fundamental basis of the functioning of the hospitality sector and the tourism industry in Ukraine. Under such conditions, a thorough scientific understanding of the essential characteristics of the hospitality sector as an object of public

administration becomes of particular importance.

Recent research and publications analysis. The theoretical basis for studying the basis of the tourism industry in general and the hospitality sector in particular was laid by such domestic and foreign scientists as: D. Allen, R. Brymer, L. Vagen, P. Drucker, V. Kyfyak, S. Kuzyk, O. Lyubitseva, M. Malska, A. Martienko, Y. Mansfield, B. Ritchie, I. Pandyak, T. Tkachenko, R. J. Walker, V. Hunziker, N. Chornenka, U. Shenkir, M. Schneider, etc. Analysis of scientific sources on the issues of public administration in the tourism sector shows that significant theoretical and methodological achievements in this area belong to the following researchers: O. Akhmedova, O. Bilotil, S. Dombrovska, N. Leonenko, S. Sysoeva, V. Shvedun, E. Shchepansky, etc. However, despite significant scientific and theoretical developments in this area, a number of important aspects regarding the characteristic understanding of the essence of the hospitality sector, from the point of view of public administration in new transformational conditions, require further research.

Paper objective. The purpose of the article is to scientifically and theoretically substantiate the genesis of the hospitality sector and its research as an object of public administration.

Paper main body. The hospitality industry, like any management system, has its own characteristics of a political, legal, organizational and managerial, socio-economic, informational, methodological nature and requires an appropriate response to the changing external and internal environment, which forms various conditions for its functioning. Taking into account regional strategies for the development of the hospitality industry and the tourism industry, which are used in the domestic and international services markets, will allow for a more effective ranking of managerial influences from various stakeholders, including state authorities, as well as operating with a modern organizational and economic mechanism of strategic management, which will generally contribute to increasing the profitability of the hospitality and tourism industry.

The issues of developing the hospitality sector and creating a modern tourism industry can be positively resolved only through the effectiveness of public administration in the context of state reform, the development of programs and strategies for sustainable socio-economic development, as well as determining the main vectors for improving the hospitality and tourism sectors of Ukraine, outlining priority tasks to reduce the consequences of the crisis caused by martial law, and building multilateral partnerships at the international, national, regional and local levels.

Conclusions of the research. Thus, the analysis of the above-mentioned issues allows us to assert that the study of the hospitality sector as an object of public administration plays a significant role in the formation and implementation of a strategic vision of its development. The transformational stage of the modern present, associated with hostilities in Ukraine and their consequences for all components of the hospitality sector, requires the search for new public management approaches aimed, first of all, at its support, restoration and the concept of further development.

The hospitality sector must be developed on a managed and sustainable basis, that is, taking into account the fundamental principles of sustainable development, which include the concept of ecological planning, focus on constructive interaction between tourists, the local community and state authorities, accessibility and barrier-free tourism, ensuring the safety of citizens, international cooperation, priority support for

small businesses and innovative startups in the hospitality sector; transparency and openness in the development and implementation of public management measures.

Ortina G.

An extended abstract of the paper on the subject of:
"GOVERNMENT MECHANISMS AND INNOVATIVE APPROACHES TO SUSTAINABLE COMMUNITY DEVELOPMENT IN THE POST-WAR PERIOD IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION"

Problem setting. The post-war period for Ukrainian communities presents numerous and intertwined challenges. The destruction of critical infrastructure, such as roads, bridges, hospitals, and schools, has created an urgent need for large-scale recovery efforts. Social disintegration, resulting from mass displacement, has fractured communities and disrupted long-established social networks. The economic collapse, exacerbated by the destruction of industries and job loss, has left many regions without financial stability. Environmental degradation from warfare has further complicated recovery, affecting public health and ecosystems. Addressing these issues is vital for Ukraine's sustainable development and European integration.

Recent research and publications analysis. Research emphasizes the importance of innovative solutions for rebuilding infrastructure in war-affected areas. A recurring theme is the need for effective coordination between local and central authorities, as inconsistent approaches hinder progress. Studies, such as those by Zholnovych (2021), highlight how post-conflict recovery in other regions can provide valuable lessons. European practices, like recycling construction materials and sustainable waste management, have proven effective in reducing costs and accelerating recovery efforts. However, there is limited research on how these innovations can be adapted to the specific needs of Ukrainian communities.

Paper objective. This study aims to identify and propose strategies for the efficient restoration of critical infrastructure in post-war Ukrainian communities. It seeks to incorporate European innovations, such as green energy and circular economy principles, to foster sustainable recovery. The objective also includes addressing the social and economic challenges that have emerged, particularly by finding ways to improve coordination between government bodies and increase the involvement of private and international stakeholders in the recovery process.

Paper main body. The recovery process for Ukrainian communities requires a multi-layered approach that involves both state and non-state actors. First, a centralized national recovery fund should be established to coordinate financial resources, ensuring that money is allocated where it is most needed. This fund would not only draw from national budgets but also seek international support through grants and loans from organizations like the European Union and World Bank.

Private investment is crucial to accelerating infrastructure development, and public-private partnerships should be encouraged through tax incentives and simplified le-

gal frameworks. Special economic zones could be created in the most affected areas, offering favorable conditions for businesses willing to invest in rebuilding efforts. Addressing social disintegration, particularly the challenges faced by internally displaced persons (IDPs), is another critical aspect of the recovery process. Comprehensive training programs aimed at providing new skills to IDPs, coupled with social integration initiatives, will help restore social cohesion and facilitate the reintegration of displaced populations. Furthermore, the digitalization of government services can streamline the reconstruction process, making it easier for communities to access resources and for the state to monitor progress.

Conclusions of the research. The successful recovery of war-affected Ukrainian communities will require a holistic approach that goes beyond mere infrastructure rebuilding. Strategies must be designed to address the broader social and economic challenges that the war has exacerbated, such as unemployment, social disintegration, and environmental degradation. Sustainable development should be at the core of these strategies, with green energy solutions and the circular economy playing a key role in ensuring long-term stability. Additionally, the digitalization of public services can enhance transparency and efficiency in the recovery process, while also promoting greater citizen participation. International cooperation will be essential, as Ukraine cannot rebuild alone. Partnerships with international donors, private investors, and European institutions will provide the financial, technical, and logistical support needed to rebuild not just physical infrastructure, but the social and economic fabric of Ukrainian communities. By learning from successful European models of post-conflict recovery and adapting them to Ukraine's unique circumstances, the country can create a resilient and sustainable foundation for future development.

Paliukh V.

**An extended abstract of the paper on the subject of:
"CATEGORY "ACADEMIC MOBILITY" AND ITS PLACE IN THE
HIGHER EDUCATION SYSTEM"**

Problem setting The need for a constant increase in the level of academic mobility of students of all levels is dictated by the modern conditions of the rapid development of the informatization of society and the gradual disappearance of borders between the developed countries of both Europe and the world. In turn, the question of the applicant's readiness to improve his level of education outside the place of residence, both at the national level and at the international level. The development of academic mobility of students becomes especially relevant in the context of the implementation of the principles of the Bologna Declaration in the field of higher education in European countries, including Ukraine.

The purpose of the article is to analyze the category of academic mobility and the importance of its place in the system of higher education in Ukraine.

The paper main body. Based on the analysis of scientific publications of Ukrainian and foreign publications, it is possible to determine the essence of the concept of academic mobility. For a student, being mobile means the ability to manage one's own educational activities, the ability to build an individual educational route with a clearly defined goal. An important aspect is the ability to predict one's professional activity in accordance with the requirements of modern society, as well as the ability to flexibly respond to changes and adapt one's educational or professional path. Academic mobility is the main value of the European area of higher education, and the development of international academic recognition mechanisms appears to be the most important aspect of ensuring this mobility. In modern conditions, special financing of academic exchanges and the availability of information about systems for ensuring the quality of education in certain countries and institutions of higher education are indispensable conditions for supporting trans-European mobility. In the course of the study, we carried out a theoretical analysis of the category of academic mobility and traced its relationship with the concepts of specialist competitiveness and professional competence, as well as determined the dependence of academic mobility on obtaining formal and informal education. Particular attention was paid to distinguishing the concepts of academic mobility and "brain drain", transnational (cross-border) education, internationalization and Europeanization of education.

Conclusions of the research. The category of academic mobility, occupying a central place in the system of continuous education, plays a key role in the formation and development of social and socio-professional mobility aimed at the career and life growth of a specialist. The analysis of theoretical concepts and provisions proved the close relationship of academic mobility with the concepts of competitiveness and professional competence of a specialist according to their essential features and characteristics. It is important to emphasize that the concept of academic mobility cannot be equated with migration of specialists and "brain drain". It is also not limited to the acquisition of international educational experience. This type of mobility is primarily aimed at acquiring and accumulating personal experience in designing, implementing and transforming one's own educational and professional reality, taking into account new conditions for solving educational and professional tasks within the national system of continuous education. Thus, academic mobility aims to develop the future specialist's ability to be active within the system of continuous education and self-education.

Pomaza-Ponomarenko A.

An extended abstract of the paper on the subject of:

"A CONCEPTUAL APPROACH TO ENSURING INTERNATIONAL ENERGY SECURITY IN THE CONTEXT OF SUPPORTING GLOBAL SECURITY"

Problem setting. Today, the realization of Ukraine's national interests is complicated, in particular, in the field of solving energy security problems. It is one of the basic elements of national security. It is clear that by achieving a high level of energy security

and energy stability, any state can ensure its national interests and its sustainable development, which covers the economic, social and environmental spheres. Therefore, the tasks of Ukraine in the near future are to support the security system, protect territorial integrity and, most importantly, create the proper conditions for ensuring social security from within the country. This can be achieved, including provided effective implementation of state policy in the energy sector. All this determines the relevance of the selected research issues.

Analysis of recent research and publications. Features of the formation and implementation of public management mechanisms in the field of energy security are the subject of research by foreign and domestic scientists, in particular, L. Antonova, A. Gogoreliani, I. Dragan, V. Yevdokimov, O. Kryukov, and others. At the same time, the impact of various external factors in recent years gives reason to insist on the importance of researching trends in the development of the energy sector both in peacetime and in conditions of uncertainty.

Paper objective. The purpose of the article is to study trends in the development of the energy sector as an imperative for energy security and the national economy.

Paper main body. Based on the analysis of theoretical and practical aspects regarding the specifics of the development of the energy sector as an imperative of energy and national security, we can draw the following conclusions:

1. National energy security of Ukraine is one of the main components of national security, on which all other elements of the security system depend to one degree or another (for example, political, economic, and military security). In general, the sustainable development of Ukraine in the 21st century requires correspondingly ensuring the national interests of our country in conditions of uncertainty.

2. At the beginning of the XXI century. a new socio-political phenomenon was finally formed - the energy world, which largely began to determine the nature of world processes covering energy security and energy stability. In the modern world, all states are surrounded by energy dependencies (relationships), so the escalation of the energy confrontation usually takes on a multilateral character. An example of this is the situation with energy security in various countries of the world, which is largely affected by the undeclared war of the Russian Federation against Ukraine.

3. Today, ensuring Ukraine's energy security is impossible without ensuring international energy security. Energy relations between states have become the most important part of modern international relations. A new field of international cooperation has appeared - cooperation in the field of ensuring international energy security, which affects the political, economic, ecological and social interests of each state and the entire international community. Currently, there is a transition from trade and financial energy relations of states to cooperation aimed at ensuring international energy security. Such cooperation requires a new international legal framework, as well as new targeted international institutes that would carry out all coordination of work and control to ensure international security and energy stability.

4. The achievement of energy security is facilitated by an active foreign energy policy, the efforts of which are focused on seeking agreement and energy interests that coincide with other states based on a system of bilateral and multilateral mutually beneficial partnership relations. Ukraine should promote the involvement of other states interested in joint actions to ensure international security in the process of ensuring their

own energy stability. All countries in their relations with the international community must take into account the principles of maintaining energy stability and predictability in the field of energy security.

5. Ukraine should act from the position of unchanged course to participate together with other states in the development and strengthening of international mechanisms for ensuring global energy security, preventing the use of unjustified military force in violation of the UN Charter in the event of an energy conflict. Maintaining energy stability and a high level of energy security can be facilitated by compliance with the norms of international law in order to solve the tasks of combating terrorism and preventing the resolution of energy conflicts with the help of military force.

6. In order to preserve energy stability and an equal strategic partnership, it is expedient for Ukraine to implement existing contracts and agreements in the energy sector, to participate in the development and conclusion of new agreements that correspond to its national interests; to ensure the search and development of new oil and gas fields, which allow to ensure energy stability; contribute to the strengthening of regional energy stability by participating in the provision of regional energy processes; participate in measures to eliminate emergency situations, as well as in the provision of humanitarian aid to victims. The energy policy of Ukraine should provide for a special energy diplomacy aimed at increasing the integration of energy and economic relations, primarily with EU and NATO member states, as well as at supporting Ukraine's participation in the world energy market and in the world energy and environmental security system with priority support for domestic business entities.

7. We believe that it is appropriate to use conceptual modeling approaches in the field of energy security as a methodological basis for solving energy problems. The advantage of conceptual models is that they provide a holistic view of the object of research. Based on the developed conceptual model, a conceptual vision of ways to ensure energy security and energy stability in Ukraine was formulated.

Conclusions of the research. Problems related to the functioning of the energy sector in various countries of the world (Ukraine, Germany, Poland, Bulgaria, Romania, etc.) were analyzed. The energy threats present in the field of international energy security have been identified. A conceptual model was developed and a conceptual vision of ways to ensure energy security and energy stability in Ukraine and abroad was formulated.

Pomaza-Ponomarenko A., Taraduda D., Dement M.

**An extended abstract of the paper on the subject of:
"FEATURES OF THE INSTITUTIONAL DEVELOPMENT OF THE
PUBLIC ADMINISTRATION SYSTEM AND THE INFLUENCE OF
LOBBYING AND CORRUPTION ON IT"**

The formation of a democratic, legal state in Ukraine, the rapprochement of domestic ones state-building processes to the best European models, all this requires not only political the will of the leadership and the formation of certain state institutions, as

well as rethinking citizens of their views on the state, and it is also necessary to improve domestic legislation. These processes are characteristic of a democratic society in the conditions of the development of a market economy. One of the signs of a democratic society is the balancing of state and public interests with private interests, which implies the legitimization of lobbying and the prevention of corruption. All this determines the relevance of the research topic.

Analysis of recent research and publications. In general, during the last decades, a number of domestic scientists - political scientists, philosophers, specialists in the field of public administration, including O. Diaghilev, M. Nedyukha, V. Nesterovych, O. Odintsova, V. Sumska, P. Shlyakhtun, have devoted research to the problem of lobbying. However, the question of perception of this phenomenon by citizens, its awareness, remains open.

Paper objective. The purpose of the article is to determine the features of the institutional development of the public administration system and the impact of lobbying and corruption on it.

Paper main body. The article analyzes the scientific developments of domestic scientists and the provisions of the current legal framework of Ukraine regarding the definition of legal and political limits of guaranteeing the institutional security of the state. The absence of a single universally recognized concept of "institutional capacity of the state" and "institutional security of the state" on the national territory was revealed. In view of this, the institutional capacity of Ukraine is recommended to be understood as the ability of its state apparatus to resist external and internal risks and threats, which is possible under the condition of the development of political subsystems, controlled lobbying and legal institutions, the fight against corruption, which should prevent the emergence of public and socio-political conflicts in the state. In addition, it insists on the allocation of legal and organizational subsystems of state administration, which are designed to guarantee and support the state's security system. Taking into account the legal differentiation in the definition of the security system of Ukraine, it is proposed to legislate the concept of "institutional security of the state" by amending the Law of Ukraine "On National Security of Ukraine". We believe that this type of security involves the effective activity of state institutions in the direction of ensuring the state of security of Ukraine's national interests, while the interests of the state and society, rather than private interests, are lobbied.

Conclusions. Lobbying subjects and their interests, constitute the goal of this phenomenon and are inseparable related to its function. Most targets modern Ukrainian lobbying focuses on the sphere of economic redistribution resources. Today, politicians are at the top levels, leaders of financial and industrial groups, transnational and cross-border corporations must act by adjusting their goals (even those that were announced) in view of the public reaction. In summary, we can say that lobbying is an objective social phenomenon which exists whether or not statutory regulation or not. The absence of such regulation will not destroy lobbying activities, but will only take it into the shade and promote prosperity its negative manifestations, especially corrupt elements. Developed countries of the world have not only the regulated system of lobbying, but also actively use this activity in geopolitical confrontation on the world stage, due to which lobbying plays a role the role of tools of modern hybrid warfare. Thus, lobbying should be regulated at the legislative level taking into account interests of state and national security.

**An extended abstract of the paper on the subject of:
«THEORETICAL FOUNDATIONS OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP
FORMATION AS AN INFRASTRUCTURE RECOVERY TOOL»**

Problem setting. Ukraine's current challenges make the issue of restoring damaged and destroyed infrastructure particularly relevant. The scale of the necessary restoration work requires significant financial resources and effective mechanisms for its implementation. In this context, public-private partnership (PPP) is one of the most promising tools for attracting private investment and management expertise to address socially important tasks.

Analysis of recent research and publications. The theoretical foundations of public-private partnership and its role in infrastructure development have been studied by many domestic and foreign scholars. In particular, I. Zapatrina explores the conceptual foundations of PPP and its essential characteristics. K. Pavliuk and S. Pavliuk examine the forms and models of public-private partnership. The World Bank Group provides a comprehensive analysis of PPP implementation practices worldwide. The issues of advantages and risks of public-private partnership are studied in the works of O. Dluhopolskyi and A. Zhukovska.

Paper objective. The purpose of the study is to theoretically substantiate and systematize the conceptual foundations of the formation of public-private partnership as a tool for infrastructure restoration by determining its essence, forms, models, as well as analyzing potential benefits and risks for all participants in the interaction.

Paper main body. The article examines the theoretical foundations of public-private partnerships as a tool for infrastructure recovery. The essence and content of PPP are revealed through the analysis of various scientific approaches and legislative frameworks. The paper systematizes the main forms and models of public-private partnership, determining their features and specifics of application in infrastructure recovery projects. Particular attention is paid to the analysis of the advantages and risks of PPP implementation for all participants, as well as the mechanisms of their management. The study emphasizes the importance of creating an appropriate institutional environment and effective risk management system for successful PPP project implementation.

Conclusions of the research. The study concludes that public-private partnership is a complex mechanism of interaction between public and private sectors, characterized by long-term cooperation, risk sharing, and focus on achieving socially important goals. The analysis of PPP forms and models indicates their significant diversity and the need for careful selection of the most optimal interaction mechanism depending on the specific project. The research on advantages and risks points to the necessity of forming a comprehensive risk management system and creating an appropriate institutional environment for successful project implementation. This is particularly relevant in the context of infrastructure recovery, where it is important to ensure a balance between the commercial interests of private partners and public interests.

Poroka S.

**An extended abstract of the paper on the subject of:
"EUROPEAN PRINCIPLES OF NATIONAL SECURITY MANAGEMENT: POSSIBILITIES FOR ADAPTATION IN UKRAINE"**

Problem setting. In the context of Ukraine's active European integration and the transformation of the global security environment, there is an urgent need for effective adaptation of European principles of national security management to Ukrainian realities. The problem lies in the significant gap between the theoretical understanding of European principles of national security management and the practical mechanisms of their implementation in the Ukrainian context, particularly in conditions of hybrid threats and the need for rapid transformation of the security sector.

Analysis of recent research and publications. The issues of adapting European principles of national security management are studied in the works of leading domestic and foreign scholars. Fundamental aspects of the European security management system and strategic autonomy are highlighted in the research by Alexandrova-Arbatova (2022). The transformation of security architecture and response mechanisms is examined by Cooper (2019). Comprehensive studies of Ukraine's security system adaptation are presented in the works of Vlasiuk (2019) and Horbulin (2020). Features of implementing democratic control over the security sector are analyzed by Papadimitriou and Petrov (2020), while the progress of security sector reform is investigated by Reznikova and Semenenko (2022). However, a comprehensive analysis of the possibilities for adapting European principles of national security management to Ukrainian realities remains insufficient.

Paper objective. The research aims to identify opportunities and mechanisms for adapting European principles of national security management in Ukrainian realities by analyzing existing practices, identifying key challenges, and developing recommendations for their effective implementation in Ukraine's national security system.

Paper main body. The article analyzes eight fundamental principles of the European national security management system: comprehensive security, institutional coherence, preventive risk management, democratic oversight and transparency, resource efficiency, adaptability and flexibility, policy integration, and international cooperation. Each principle is examined through the lens of its practical implementation in Ukraine's security sector. The analysis is based on EU strategic documents and NATO standards, revealing both achievements and challenges in the adaptation process. The research particularly emphasizes the importance of institutional reform, interagency coordination, and the development of early warning systems. Special attention is paid to the implementation of democratic control mechanisms and the enhancement of professional training in the security sector, considering Ukraine's specific security environment and challenges.

Conclusions of the research. The study revealed that the adaptation of European principles of national security management in Ukraine is a complex and multidimensional process requiring a systematic approach and consideration of national specifics. The research identifies key success factors: political will for reforms, institutional capacity of security agencies, and international support level. The study emphasizes the importance of balancing European standards with Ukraine's specific security needs and

capabilities. Practical recommendations focus on strengthening democratic control mechanisms, developing early warning systems, and enhancing professional competencies in security management. The findings contribute to understanding how European security principles can be effectively adapted while maintaining their core values and meeting Ukraine's specific security requirements.

Postupna O.

An extended abstract of the paper on the subject of:
"REGULATORY AND LEGAL FRAMEWORK OF INCLUSIVE EDUCATION IN UKRAINE: A RETROSPECTIVE ANALYSIS"

Problem setting. A negative trend today is the increasing number of individuals with special needs. As of 2021, there are nearly 240 million children with disabilities worldwide. Unfortunately, Ukraine is also experiencing an annual increase in the number of people with disabilities. This trend became especially pronounced at the beginning of 2014 with the onset of the Russian-Ukrainian war.

Recent research and publications analysis. The issue of inclusive education is relatively new to the scientific community and is simultaneously highly relevant, as it addresses the provision of equal rights and opportunities for all people, regardless of their characteristics and abilities. The foundation for the development of the inclusive education vector is formed by international legal documents that define the key principles, rules, and actions for implementing an inclusive education model in national states. Unfortunately, the chronological development of the legal framework for inclusive education is still not fully covered in the academic literature.

Paper objective is to conduct a retrospective review of the development and analyze the current state of legal regulation of inclusive education in Ukraine, identifying historical periods and characteristics of the regulatory framework supporting its advancement.

Paper main body. The foundation of Ukraine's national legislation in inclusive education is based on international documents and standards in the field of human rights, particularly the right to education. An analysis of international and national documents allows for establishing a chronological sequence in the creation of a legal framework for the development of inclusive education globally, as well as identifying specific characteristics of its legal regulation in Ukraine:

- Stage I: 1940s-1950s – Recognition of the human right to education as a fundamental human need (Universal Declaration of Human Rights (1948), Declaration of the Rights of the Child (1959)).

- Stage II: 1960s-1970s – Combating discrimination, including for individuals with disabilities (Convention Against Discrimination in Education (1960),

International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (1966), International Covenant on Civil and Political Rights (1966), International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (1965)).

- Stage III: 1980s – Emergence of the concept of integration in education and the formation of an inclusive education model (Convention on the Rights of the Child (1989), Indigenous and Tribal Peoples Convention (1989), International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families (1990), World Declaration on Education for All (1990), etc.).

- Stage IV: 1990s – Increasing societal focus on people with disabilities, introduction of the term "inclusive education" (World Declaration on the Survival, Protection, and Development of Children (1990), "Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities" (1993), Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education (1994), Copenhagen Declaration on Social Development (1995)).

- Stage V: First decade of the 21st century – Establishing the foundations for inclusive education (Dakar Framework for Action (2000), UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities and its Optional Protocol (2006)).

- Stage VI: 2010 to present – Establishment and development of the inclusive education model (Incheon Declaration (2015)).

Conclusions of the research. Thus, this paper presents a retrospective review of the development and an analysis of the current state of the legal regulation of inclusive education in Ukraine and globally. This has enabled a proposed perspective on defining historical periods and identifying specific characteristics of the regulatory framework in establishing and advancing the inclusive education model within the Ukrainian state.

Raitsev A.

**An extended abstract of the paper on the subject of:
"SOCIAL POLICY AND ENSURING IMPLEMENTATION OF THE
SOCIAL FUNCTIONS OF THE STATE"**

Problem setting The question of improving the social policy of the state, considering from the point of view of the interaction of the government and business at a time when the state is completing the transition to economic relations at all levels. Since the system of the social function of the state is a very specific process, in order to develop adequate solutions to improve the state social policy, there is a need for a more detailed analysis of problematic issues and risks that may arise in the process of implementing the state social policy. Speaking about the concept of "social state", it is necessary to take into account the specifics of the socio-economic model to which one or another be-

longs. At the same time, solutions designed for another socio-economic formation cannot be directly transferred.

The paper objective of the article is to analyze the implementation of the social policy of the state.

The paper main body It can be noted that the development of the scientific theory of society was based on the study of the interrelationships of its functioning - social relations. Therefore, some scientists, without focusing on this, began to identify the concepts of "public" and "social". Modern science did not give a clear division between the concepts of "public" and "social", because it is based on certain linguistic traditions. In the Ukrainian language, the concepts of "public" and "civil" are usually used, and the term "social" is equated with the concept of "public", and the concept of "civil" is used in jurisprudence. This difference has not only theoretical, but also practical roots. Currently, the social sphere of society's functioning is a component of the management and planning system, which is reflected in legislation, regulatory documents, where great attention is paid to social development, social policy, and social planning. At the same time, the more developed and rich society is, the more attention is paid to social development. Summarizing the above, it should be noted that social is a category that reflects a set of certain characteristics and specifics of social relations, united by individuals or groups of people as a result of interaction in certain conditions and expressed in relations: person to person, to social status, phenomena and processes social life. The social basis of society cannot be evaluated separately from the essence of the state, since it (the state) is a special social system for organizing the lives of people in a given country.

Conclusions of the research. Thus, we note that the construction of state policy as a way of implementing the functions of the welfare state is not exhausted by the directions characterizing the sphere of social security of citizens unable to work. The ability to provide for socially vulnerable sections of society depends on the socio-economic conditions created by the state. Social policy is one of the main elements of the internal policy of the state, its authorities, and which of them are social movements whose activities are aimed at solving all social problems, in particular. social protection of citizens. Social policy regarding social protection is perceived as a systemic process in the field of managing social protection of citizens - a set of universal values, theoretical postulates and practical actions, create favorable living conditions, satisfy the social needs of citizens, form a favorable social environment and reduce social tension in society.

Rozhko V.

An extended abstract of the paper on the subject of:
"MECHANISMS OF IMPLEMENTATION OF INFORMATION TECHNOLOGIES INTO THE PROCESSES OF MILITARY SOCIAL MANAGEMENT"

Problem setting. Effective public administration depends primarily on the information component. After all, the skillful use of the information factor, properly con-

ducted classes and activities depends on the successful preparation of personnel to perform the assigned service and combat missions. In this regard, it is necessary to ensure the interests of the individual, which consist in access to the necessary information and its use for physical, intellectual and spiritual development.

Recent research and publication analysis. In modern conditions, there is an intensive process of differentiation and integration of sciences, but no matter how useful and valuable they are, they still do not provide an integrated approach to public administration concerning introducing information technologies into the processes of military social sphere. In addition to general knowledge - the theoretical component of the information factor, the military leader, also needs practical one - deep and solid command and control skills.

Paper objective. The purpose of the article is to improve the mechanisms of introducing information technologies into the processes of military social management.

Paper main body. The article improves the mechanisms of introducing information technologies into the processes of military social management. In particular, typical threats caused by the dangerous influence of the information factor on the military social management are identified; the conditions of dominance of the information factor in the process of military social management are revealed; the directions of improvement of mechanisms of introduction of information technologies into processes of military social management are allocated.

It is shown that the greatest danger regarding the negative influence of the information factor on the process of military social management is posed by the following threats: deformation of the system of mass information, due to the uncontrolled expansion of the hostile media sector in the domestic information space; deterioration and permanent decline of objects of national cultural heritage, due to insufficient funding; spreading misinformation through the media by hostile special services that harms our society. It is specified that the key direction of improvement and development of the information factor in military social management is a detailed and comprehensive development of both theoretical and practical components. This requires the use of the latest achievements of various sciences and the use of the most promising and advanced methods of practice of military social management. Therefore, the directions of development of the information factor in the military social management should be considered as necessary installations for improvement, modernization and qualitative renewal of the entire army system of society. It is emphasized that a promising direction of development of the information factor in military social management is the protection of objects and subjects of military social management from the negative influence of manipulative and destructive information of the opposing side.

Conclusions of the research. In general, it is necessary to take into account that propaganda and counter-propaganda models of influence affect both the mass consciousness of objects of military social management and the decision-makers of the subjects of military social management. How correct and effective this decision will depend on the successful implementation of the service and combat missions set before the military social management system. Therefore, the information field of the subject of military social management becomes a space where this information-manipulative action is present. Therefore, the success and effectiveness of the decision will depend on the set of information management knowledge possessed by the subject of management.

An extended abstract of the paper on the subject of:

"MECHANISMS OF STATE POLICY FOR THE DEVELOPMENT AND PROTECTION OF ECONOMIC COMPETITION IN UKRAINE UNDER THE CONDITIONS OF MARITAL STATE"

Problem setting. A fundamental element of the political sovereignty and national security of any country is ensuring its economic independence. In the conditions of modern global challenges, the issue of preserving economic sovereignty and ensuring the protection of economic competition as components of the state's economic security have acquired a new meaning and significance. After all, stable socio-ecological and economic development of the country can be achieved only under the condition of ensuring the appropriate level of economic security, which is an important prerequisite for the sustainable development of the country. Unfortunately, the modern state policy of development and protection of economic competition of Ukraine does not fully meet the existing challenges and threats, hindering the solution of existing problems and contradictions in this area. This requires a priority improvement of the mechanisms of formation of the state policy of development and protection of economic competition in Ukraine under the conditions of martial law.

Recent research and publications analysis. The theoretical basis for researching the mechanisms of formation of the state policy of development and protection of economic competition was laid by such domestic and foreign scientists as: M. Motta, B. Roger, M. Porter, O. Amosov, L. Antonova, Z. Borysenko, V. Geets, O. Datsii, S. Master, I. Mykhasyuk, S. Moskalyuk et al.

However, there is not enough research on theoretical and practical issues, such as determining directions for improving the mechanisms of forming the state policy of development and protection of economic competition in Ukraine under martial law. Therefore, the need to solve this scientific problem confirms the feasibility of continuing this research.

Paper objective. The purpose of the article is scientific-theoretical substantiation of the impact of competition policies and legislation on economic development and the development of a conceptual model of mechanisms for the formation of state policy for development and protection of economic competition in Ukraine under martial law.

Paper main body. Competition means rivalry between firms in the market. This also applies to perceived or potential rivalry. At the same time, competition policy refers to government policies aimed at preserving or creating favorable conditions for competition between market participants and promoting other government policies and processes that ensure the development of a competitive environment. Definition of competition policy combines two main tools. The first is competition legislation, which contains a set of rules to limit anti-competitive behavior in the market, as well as enforcement mechanisms, for example, through regulatory authorities. The second tool, especially important in relation to other economic policies, is the promotion of competition.

In recent years, there has been a worldwide trend toward convergence in the scope, reach, and enforcement of laws and policies on economic competition. However, there is a list of important differences between laws and policies regarding economic

competition.

A fundamental aspect of the model is the development of mechanisms for the formation of state policy for the development and protection of economic competition. We have proposed the following mechanisms:

1. Administrative and managerial, which consists in minimizing the necessary state intervention in market operations; transparent and non-discriminatory market regulation; ensuring non-discriminatory access to infrastructure (access to railways, ports, etc.); activities of state authorities, which take into account the principles of supporting competition in the formation and implementation of state policy, as well as in the exercise of their functions and powers.

2. The normative-legal mechanism is designed to ensure the prevention and fight against violations of the legislation on the protection of economic competition.

3. The organizational and economic mechanism is aimed at fair regulation and pricing of natural monopolies; removal of barriers to entry into potentially competitive markets, including markets adjacent to natural exclusive markets; all government bodies and business entities contribute to the development of competition to create an effective competitive environment.

Conclusions of the research. Therefore, the analysis of the mentioned issue - the development of mechanisms for the formation of the state policy of development and protection of economic competition allows us to assert that the study of the sphere of economic competition as an object of state administration plays a significant role in the formation and implementation of a strategic vision of development of Ukraine. The transformational stage of the present day, related to the hostilities on the territory of Ukraine and their consequences for all components of public administration, requires the search for new public administration approaches aimed, first of all, at support, restoration and the concept of further development national economy on the way to European and Euro-Atlantic integration.

This conceptual model provides corrective and preventive measures and tools structured according to the nature of the existing problems and the factors that cause them, and implements the principles of competition policy and principles that contribute to the development and improvement of the competitive environment.

Shevchuk S.

An extended abstract of the paper on the subject:

"FIRE-TECHNOGENIC SAFETY IN THE PUBLIC ADMINISTRATION SYSTEM UNDER EMERGENCY CONDITIONS"

Problem setting. In the complex of measures to protect the population and economic objects from the consequences of emergency situations, an important role is played by the identification and assessment of fire safety. This is one of the key components of the general assessment of the situation that is formed in the conditions of extraordinary events.

Recent research and publications analysis. The theoretical and methodological basis of this work was scientific works devoted to the current problems of state administration, the authors of which are well-known scientists, in particular: V. Bakumenko, M. Bilynska, A. Degtyar, Yu. Dreval, S. Dombrovska, D. Karamyshev, V. Kovalchuk, O. Kryukov, S. Maistro, P. Makhortov and others.

Paper objective. The purpose of the article is to determine the main directions of the development of fire safety in the system of public administration under the conditions of a state of emergency in Ukraine.

Paper main body. The concept of "security" is important for understanding the mentioned issues. The term "security" can acquire a broader meaning when it comes to the safe functioning of an object belonging to organizational and technical systems. In this context, the concept of security should be considered in two aspects. The first aspect is the state of the system together with its infrastructure, other systems at this level and external connections, in which the security of security objects, including the population, territories, etc., is ensured. The second aspect is the property or ability of the system to maintain a steady state.

An important aspect of the management process is the impact of the technosphere on the environment. Thus, natural and man-made disasters are possible in the "Nature-technosphere" system. At the same time, the source of danger is the environment, most often extreme natural phenomena characteristic of the territory under consideration. If dangerous industrial facilities (with a significant accumulated danger potential) are placed in such a territory, they will be exposed to the threat of the influence of impressive factors of extreme natural phenomena in the event of their implementation. In the standards of Western European countries, the concepts of safety and the threat of harm are defined in the following way. Safety is considered as a property of the analyzed element under given conditions not to create threats of harm or to prevent the occurrence of such threats for a certain time. The threat of harm occurs if, with the available means, the state of the system is out of control and can cause harm to people

Conclusions of the research. Thus, the given formulation of safety may be acceptable for the characterization of explosive, fire, chemically and radiation dangerous objects, if they are considered in the context of infrastructure, objects of dangerous influences associated with their operation, as well as the entire complex forces and means intended to prevent accidents, catastrophes and other events. This approach opens up the prospect of solving important tasks related to ensuring security based on the theory of dynamic self-regulating systems.

Shvedun V., Akhmedova O.

**An extended abstract of the paper on the subject of:
"MECHANISMS OF PUBLIC ADMINISTRATION OF SOCIAL ECONOMY
CLUSTERS DEVELOPMENT: EUROPEAN EXPERIENCE"**

Problem setting. Today, the European Commission has developed a policy in favor of clusters defined as groups bringing together a sufficient number of companies, especially small and medium-sized enterprises, closely related business entities and related institutions such as technology centers or development agencies.

Working together in a cluster allows enterprises to develop specialized and collaborative experiences, services, skills, new resources, relationships with suppliers and enter new markets. Clusters encourage and revitalize collaboration and networking among all mentioned participants.

Recent research and publication analysis. The problems of public administration of the development of social and economic clusters were investigated by numerous scientists and practitioners. However, the issues of studying the experience of foreign states concerning formation and implementation of mechanisms for public administration of development of the social economy clusters still remain insufficiently developed.

Paper objective. The article is aimed at studying of the European experience concerning formation and implementation of mechanisms of public administration of the development of the social economy clusters.

Paper main body. The article studies the European experience concerning formation and implementation of mechanisms of public administration of the development of the social economy clusters. In particular, a review of the general concept of "the social economy cluster " is carried out; the groups and characteristics of clusters related to the social economy are defined; the prospects of development of mechanisms of public administration of the social economy clusters are allocated.

It is shown that clusters make up a significant part of the European industrial landscape. They are dynamic geographical concentrations of interconnected firms and related economic actors that have achieved sufficient scale to develop specialized knowledge, services, resources, suppliers and skills.

It is noted that cluster organizations are legal entities that support the strengthening of cooperation, networks and training in innovative clusters. They act as innovation providers, directing specialized and tailored support services to small and medium-sized businesses to drive innovation. It is emphasized that the social economy clusters can be considered as open, flexible associations consisting of non-governmental organizations, traditional and socially oriented enterprises and other institutions. They are key to promoting a new culture of cooperation and competition where diverse stakeholders have the same rights and responsibilities. It is emphasized that the social economy clusters are considered as an essential basis for supporting the green and digital transition of European companies. It is shown that the social economy cluster can be a mean for financial opportunities (for example, financing of projects, crowdfunding, public-private investments) and is used to combine financial resources for the social economy or specific projects with the driving role of participants in the social economy.

Conclusions of the research. Thus, delving into the social economy clusters, it is interesting to note that the subjects of social economy themselves are organizations with many stakeholders. Empirical evidence shows that engaging different categories of stakeholders in social enterprises is a channel for developing relationships and trust between these groups. Their "internal way of functioning" is deeply heterogeneous (for example, a combination of income from the sale of services, government subsidies, donations and volunteering).

An extended abstract of the paper on the subject of:

"MECHANISMS OF PUBLIC ADMINISTRATION OF PROTECTION OF DIGITAL TECHNOLOGIES OF STATE AUTHORITIES AND LOCAL GOVERNMENTS"

Problem setting. As the Government of Ukraine and its international partners look to the post-war future and begin to plan for reconstruction, rapid and large-scale digitization creates both unprecedented opportunities and risks.

Recent research and publication analysis. Numerous scientists and practices have investigated the formation of communications in educational institutions. However, the mechanisms of public administration in this area in modern realities still remain insufficiently developed.

Paper objective. The purpose of the article is to improve the mechanisms of public administration of protection of digital technologies of state authorities and local governments.

Paper main body. The article improves the mechanisms of public administration of protection of digital technologies of state authorities and local governments. In particular, the threats to digital technologies of state authorities and local governments are identified; the directions of foreign assistance for the protection of digital technologies of state authorities and local governments are outlined; the directions of improvement of mechanisms of protection of digital technologies of state authorities and local governments are allocated.

The article improves the mechanisms of public administration of protection of digital technologies of state authorities and local governments. In particular, the threats to digital technologies of state authorities and local governments are identified; the directions of foreign assistance for the protection of digital technologies of state authorities and local governments are outlined; the directions of improvement of mechanisms of protection of digital technologies of state authorities and local governments are allocated. It is noted that cyberattacks were a characteristic feature of Russia's efforts to cause difficulties in the functioning of the Government of Ukraine both before and during a full-scale invasion. In the weeks before and after the invasion, Russian government hackers and individuals carried out several cyber-attacks on the Ukrainian Government and private sector. It is emphasized that Ukraine has responded to these threats by introducing the most modern cybersecurity protection tools, which until now have supported public services online and protected personal data. "Diya," for example, does not store information that minimizes the possibility of data leakage, and the most modern Trembita cryptography ensures the safe transmission of information. It is emphasized that the investments of the allied governments also played a key role in strengthening the protection of cybersecurity. Shortly after the conflict began, American private companies collaborated with Ukrainian government ministries and non-governmental organizations to provide critical public and private systems. It is emphasized that, together with the restoration and improvement of access to the Internet, Ukraine should invest in partnerships that expand the access of Ukrainians to digital devices. The relatively high

use of mobile devices among the population of Ukraine favors the use of smartphone applications such as “Diya”, but lower levels of computer literacy may reduce the ability of Ukrainians to participate in remote work or learning. It is noted that the storage and protection of digital data in state authorities and local governments is expensive, and the Government of Ukraine will eventually have to develop a long-term plan to finance these measures. As Ukraine moves into the reconstruction process, it can consider ways to best use partnerships with private technology companies to monitor and respond to evolving trends in the cyber threat landscape.

Conclusions of the research. Finally, the storage and protection of digital data in state authorities and local governments is expensive, and the Government of Ukraine will eventually have to develop a long-term plan to finance these measures. As Ukraine moves into the reconstruction process, it can consider ways to best use partnerships with private technology companies to monitor and respond to evolving trends in the cyber threat landscape.

Semiletov O.

**An extended abstract of the paper on the subject of:
"INCLUSIVE POLICY IN UKRAINE: PROBLEMS AND PROSPECTS OF SOCIAL INTEGRATION OF PEOPLE WITH DISABILITIES"**

Problem setting: The problem of social integration of people with disabilities remains relevant. Despite efforts to create an inclusive environment, access to education, infrastructure and employment for such people is limited. Employers are prejudiced against workers with disabilities, and modern labor and tax regulations do not contribute to effective employment. The military conflict in Ukraine and the COVID-19 pandemic forced a review of approaches to labor organization. New forms of employment have opened up opportunities for people with disabilities, but the problem remains acute. The conflict, which has been ongoing since 2014, has exposed the weaknesses of the social protection system. Military actions, a pandemic, and the invasion of Russia in 2022 have had a negative impact on public health. According to research by the Ministry of Health, infectious and chronic diseases have worsened, and the level of unemployment and migration has increased. When developing ways to restore Ukraine after the war, it is necessary to take into account measures to solve the problems of inclusion and mobility of the population.

Paper objective: To conduct an analysis of the international experience of accessibility policy formation and the possibility of their application in Ukraine.

Analysis of recent research and publications: In Ukraine, inclusion has been an important and, to some extent, controversial topic in recent years. It is worth noting that the modern inclusive policy of Ukraine is supported by a fairly thorough legislative base. Today, we can talk about the implementation of inclusiveness in the language of the adopted legal documents that establish state guarantees for providing an inclusive environment for people with special educational needs. At the same time, the legal field of inclusion in Ukraine mostly concerns the organization and provision of educational

services at various levels of education. As some scientists note: "Human capital is the main factor in ensuring the development of the country's economy, its competitiveness in the global dimension. The development of human capital is a healthy way to increase the economic growth of any country, which contributes to increasing labor productivity, and therefore profitability and competitiveness. Therefore, the more invested in the development of human capital, the more productive and profitable is human work, human income, his needs as a consumer, his role as an economic agent".

Conclusions of the research. The military actions had a significant impact on the lives of Ukrainian citizens, which had a negative impact on their emotional and mental health. It is important to make changes to normative and methodological documents now, since the process of adaptation to the normal life of combatants, children and victims must begin immediately. Creating comfortable conditions for people with disabilities is extremely important. In Ukraine, thorough work is constantly being carried out on employment of people with disabilities, which is a key evidence of their integration into society and effective state policy. However, economic instability significantly limits the possibilities of implementing social initiatives and creating a barrier-free space. Funding and activists must be mobilized to successfully implement legislative initiatives on inclusion and accessibility. It is necessary to expand support programs with the participation of charitable organizations and international partners, especially in the areas of employment, education and everyday life. It is also important to carry out information campaigns that promote tolerance and cultural diversity, and to apply economic incentives, such as soft loans and subsidies, to support the employment of people with disabilities. This will help overcome stereotypes and create equal opportunities for their professional growth. A comprehensive approach, based on the cooperation of state bodies, public organizations, educational institutions and employers, is the key to the successful social integration of people with disabilities and the recovery of the country.

Sokol O.

An extended abstract of the paper on the subject of:

**"INNOVATIVE STRATEGIES AND POLICY TOOLS FOR ENSURING
COMPETITIVE ADVANTAGES IN UKRAINE'S ECONOMY"**

Problem setting. The Ukrainian economy faces significant challenges in developing and maintaining competitive advantages in an increasingly complex global environment. These challenges include the need for technological modernization, institutional reforms, human capital development, and integration with international markets. The rapidly evolving global economic landscape, coupled with Ukraine's unique position between Eastern and Western markets, necessitates a comprehensive understanding of effective innovation strategies and policy tools that can enhance the country's competitive position.

Recent research and publications analysis. The issues of developing competitive advantages in the Ukrainian economy and implementing innovative strategies are actively studied in scientific literature. The theoretical and methodological foundations

of forming competitive advantages of the national economy are covered in the works of A.S. Galchynsky and V.M. Heyets, who investigated the systemic aspects of innovative development of Ukraine's economy. In the field of digital transformation, significant research has been conducted by M. Fedorov and O. Bornyakov (2023), who analyzed the progress of the digitalization of public services. The development of the innovation ecosystem and startup environment was studied by V.P. Semynozhenko and I.Y. Yehorov, focusing on mechanisms of state support for innovation activities. The European Commission (2022) and the World Bank (2022) presented comprehensive studies on Ukraine's European integration and land market reform, respectively. The OECD (2023) analyzed Ukraine's progress in creating a favorable environment for small and medium-sized business development, while the National Bank of Ukraine (2023) investigated the impact of financial modernization on economic competitiveness. However, despite the significant amount of research, dynamic changes in the global economic environment and the unique challenges facing Ukraine require constant updating and rethinking of approaches to building competitive advantages. The need for a comprehensive analysis of the interaction between various policy instruments and their synergistic impact on national economic competitiveness becomes particularly relevant.

Paper objective. This research aims to analyze and evaluate the effectiveness of current policy instruments and innovative approaches implemented by the Ukrainian government to enhance the country's competitive advantages. The study examines the implementation and impact of digital transformation initiatives, assesses the effectiveness of human capital development strategies, evaluates innovation policy frameworks and their outcomes, analyzes sector-specific competitive strategies, investigates the role of institutional reforms in improving the business environment, and identifies successful policy tools and areas requiring further development.

Paper main body. The research reveals several key dimensions of Ukraine's strategy for building competitive advantages. The digital transformation agenda has seen significant success through the implementation of the Diia platform, providing over 120 digital public services, alongside the development of digital infrastructure and connectivity initiatives reaching both urban and rural populations. Human capital development has been strengthened through the reform of educational systems, particularly in STEM fields, leading to substantial growth in the IT sector with over 200,000 professionals and the implementation of competency-based learning approaches. The National Strategy for Innovation Development 2030 has established a comprehensive framework for innovation support, including the creation of innovation clusters, technology transfer offices, and technology parks, while providing direct support for startups through the Ukrainian Startup Fund. Trade and sector development have been enhanced through the implementation of the EU DCFTA, Land Market Reform, and special legal frameworks for sector development, particularly in IT and agriculture. Infrastructure development has been guided by the National Infrastructure Strategy 2024-2030, focusing on multimodal transportation networks and port facility modernization, while financial sector modernization has introduced Basel III standards and developed fintech solutions to improve access to capital for innovative enterprises.

Conclusions of the research. The research identifies several key findings and recommendations for future development. Digital transformation has proven to be a fundamental driver of competitive advantage, while human capital development has

successfully positioned Ukraine in knowledge-intensive sectors. Sector-specific approaches combined with horizontal policy measures show particular effectiveness in building competitive advantages. The study recommends strengthening integration between regional and national innovation policies, enhancing coordination of financial sector reforms with innovation support mechanisms, accelerating the implementation of sustainability initiatives, further developing quality infrastructure and technical standards, and strengthening institutional capacity for policy implementation and monitoring. The experience of Ukraine offers valuable lessons for other transitional economies pursuing similar development objectives, demonstrating the importance of comprehensive policy approaches and sustained commitment to reform implementation. The successful enhancement of competitive advantages requires continued focus on institutional strengthening, coordination across policy domains, and adaptation to evolving global economic conditions.

Taranenko F.

An extended abstract of the paper on the subject of:
**"THEORETICAL PRINCIPLES AND ORIGIN OF THE INSTITUTE OF
OMBUDSMAN AS AN OBJECT OF STATE REGULATION"**

Problem setting. Until recently, the institution of the Ombudsman, as well as the term “ombudsman” itself, in Ukraine were known only to a relatively narrow circle of legal specialists. And this is not surprising. After all, this institution arose and developed on the basis of Western European democratic values, based on the principles of separation of powers and the rule of law, and therefore, until the end of the 80s, it did not arouse much interest in the official Soviet legal doctrine. With the strengthening of democratization processes in the countries of Eastern Europe in the early 90s, interest in new democratic mechanisms for the protection of human rights, in particular, the institution of the Ombudsman, its origins and history, is growing.

Recent research and publication analysis. The peculiarities of the formation of management mechanisms in the sphere of development of legal institutions in general and the institution of the Ombudsman in particular were studied by scientists O. Batanov, N. Karpachova, A. Lelechenko, O. Maidannik, V. Pohorilko, S. Prykhodko, V. Tatsiy, Yu. Todyka and others. However, domestic mechanisms of public administration in the specified sphere (in particular, legal, organizational and resource) in the modern realities of the functioning of our state still remain insufficiently developed in the context of the influence of full-scale aggression of the Russian Federation on them.

Paper objective. Given the above-mentioned relevance of the research topic, the purpose of the article is to substantiate the prospects of modeling and strategizing public management in the field of sustainable development of urban agglomerations in Ukraine.

Paper main body. The features of the formation of management mechanisms in the field of development of legal institutions in general were studied by the scientist A. Pomaza-Ponomarenko. She distinguishes authorities depending on their place in the public administration system. The scientist insists that among these public administration bodies it is necessary to distinguish institutions with a link, that some of them de-

termine the role of bodies that are elected and those that are appointed. The institution of the Ombudsman refers to those that have a hybrid nature, because it is elected by voting by representatives of the representative body, that is, by the parliament. However, domestic mechanisms of public administration in this area (in particular, legal, organizational) in the modern realities of the functioning of our state still remain insufficiently developed in the context of the influence on them of the full-scale aggression of the Russian Federation. Given the tendency to the functioning of local ombudsmen of the Russian Federation, we can determine the prospects for the development of the local commissioner for the rights of the territorial community in the mechanism for the protection of human rights. This institution is of particular importance for the protection of citizens' rights due to the increase in offenses in this area, caused by the full-scale aggression of the Russian Federation.

Practice shows that the Ombudsman can function as a centralized institution at the national level, as well as a regional / local institution. The institution of regional ombudsmen is used more often in states with a federal form of government, where strong autonomous units function, and the creation of local ombudsmen is often determined by specific needs and historical tradition. Similar institutions operate in a number of states, regardless of the presence or absence of a national ombudsman. Their powers are similar to those of the national ombudsman, but are limited to exercising control over the activities of only the administration in a given constituent part of the state or its administrative-territorial unit (province, region, oblast, community).

Conclusions of the research. Thus, today the institution of the ombudsman at the national, regional and local levels exists in more than 100 countries of the world, and this idea continues to spread. It is no exaggeration to say that the institution of the ombudsman is not only a desirable, but also a necessary element of the national system of human rights protection, a key link in the process of transformation in countries that have embarked on the path of democracy and the rule of law. The prospects for the development of the Ombudsman institution are determined, in particular, regarding the definition of the legal regime of the local commissioner for the rights of the territorial community in the mechanism for the protection of human rights. This institution is of particular importance for the protection of citizens' rights due to the increase in violations in this area, caused by the full-scale aggression of the Russian Federation.

Tatarnikova T.

An extended abstract of the paper on the subject of:
**"MECHANISMS OF LEGAL REGULATION IN THE SPHERE OF
INTERNAL SECURITY"**

Problem setting. In a legal state focused on the individual, his rights and freedoms, on the strict definition of the forms and limits of interference in the sphere of civil society, legality becomes the prerogative of the activities of state institutions and public associations. Speaking about the idea of the rule of law in relation to modern Ukraine, it should be noted that it is formally enshrined in the current Constitution, but this is the initial stage of its implementation, which guarantees the impossibility of returning to

any form of anti-democratic regime, and requires time and effort.

Recent research and publication analysis. The issue of ensuring of national security, of which internal security is a part, was investigated by numerous scientists and practitioners. However, the mechanisms of legal regulation in this area in modern realities still remain insufficiently developed.

Paper objective. The purpose of the article is to improve the mechanisms of legal regulation in the sphere of ensuring of internal security.

Paper main body. The article improves the mechanisms of legal regulation in the sphere of ensuring of internal security. The features of the rule of law in the context of protecting of the individual and society from dangers are allocated. The necessity of transformation of the system and structure of legal regulation of the civil service is substantiated. The principles of improving of the mechanisms of legal regulation in the sphere of internal security are outlined.

Conclusions of the research. Thus, in the mechanism of realization of the right, civil servants are given a special role, since they realize the rights and duties presented to them in the protection of law and order and ensure the realization by citizens of their rights and legitimate interests. At the same time, many tasks of ensuring of the normal conditions for citizens to exercise their rights are solved much more successfully with the knowledge of those legal consequences that entail the actions of employees, for example, law enforcement agencies.

Treskov A.

An extended abstract of the paper on the subject:

"EFFECTIVENESS OF THE COMPLEX MECHANISM OF FORMATION AND IMPLEMENTATION OF STATE ENERGY POLICY OF UKRAINE"

Problem setting. Already for two and a half years, the Ukrainian energy system has suffered significant damage and destruction as a result of russian military aggression, which has led to significant restrictions on the volume of generation and supply of electricity to industrial consumers and households. This requires the formation of an appropriate state energy policy and the improvement of the effectiveness and efficiency of the complex mechanism of its implementation in order to ensure the necessary level of energy security of Ukraine.

Recent research and publications analysis. Such scientists, analysts and experts as O. Besarab, H. Ivanov, V. Kudrytskyi, S. Maistro, S. Moskalyuk, K. Simonova and others have devoted their scientific publications to consideration of the peculiarities of the formation and implementation of the state energy policy of Ukraine.

However, many questions regarding the determination of the effectiveness of the state energy policy of Ukraine and the justification of directions for its improvement in modern conditions remain insufficiently researched.

Paper objective. The purpose of the article is to determine the effectiveness of the complex mechanism and justify the directions for improving the state energy policy of Ukraine in modern conditions.

Paper main body. The tactics of enemy attacks on energy facilities and energy infrastructure of Ukraine have changed significantly recently. If in 2022 the enemy mostly destroyed electricity transmission systems, which were able to be restored quite quickly, then in 2023-2024, Russian strikes will destroy power-generating thermal, electric and hydroelectric power plants, which are practically impossible to restore quickly and completely. As a result, the Russian military aggression caused catastrophic damage to the Ukrainian energy infrastructure, the amount of which is constantly increasing, as evidenced by independent assessments of international organizations. Ukraine, together with partner countries, is already actively working on a road map of the post-war energy network, which will include safe nuclear energy technologies, as well as renewable energy sources. This may be related to microreactors, using SMR. The plan also includes distributed generation of solar and wind energy combined with batteries. Ukraine must urgently start the construction of distributed generation facilities, since the dispersion of small power plants will make the Ukrainian energy system more resistant to Russian attacks.

Ukraine now has the opportunity to develop cleaner, ecologically balanced energy production. The plan is to transition from nine large thermal power plants (which supply most of Ukraine with electricity) to renewable energy sources such as wind, solar, batteries and biofuel plants. At the same time, it will be necessary to create a network of small gas turbines distributed throughout the country, which will provide enough electricity for small cities and regions and reduce their vulnerability to possible Russian attacks. Therefore, despite the Russian military aggression against our country, the national energy system remains stable and functional, because in the conditions of war and constant enemy shelling, its prompt restoration and operational functioning is ensured, although the state energy policy of Ukraine needs a comprehensive increase in effectiveness and efficiency.

Conclusions of the research. Thus, the state energy policy of Ukraine in modern conditions does not fully ensure the country's energy security and is insufficiently effective and efficient. This actualizes the need to take into account the existing challenges and risks of today in the energy sector, which are associated with the Russian military aggression against Ukraine in order to form and implement the appropriate state energy policy, which should be aimed at increasing the level of both energy and national security of the country in modern conditions, as well as for the restoration, reconstruction and modernization of the national energy industry in the post-war period.

Tiurina D.

An extended abstract of a paper on the subject of:
**"DIRECTIONS FOR THE FORMATION OF A COMPREHENSIVE
MECHANISM OF STATE GENDER POLICY"**

Problem setting. The article analyzes the current state of Ukraine's regulatory and legal framework aimed at ensuring equality of rights and opportunities for women and men in all spheres of public life. Special attention is paid to the role of civil society, which is increasingly actively involved in the implementation of gender policy. The

need to develop a comprehensive mechanism is driven by European integration processes and the necessity to eliminate discriminatory practices.

Recent research and publications analysis. Research on gender equality is represented in various fields of social sciences. Economists have studied the impact of economic factors (H. Herasymenko, I. Suliema), while scholars in public administration (V. Hrytsiak, H. Daudova, N. Kovalishyna) have examined administrative mechanisms of gender policy. However, the issue of creating an integrated mechanism for implementing state gender policy has remained insufficiently studied.

Paper objective. The main objective of the article is to substantiate directions for creating a comprehensive mechanism for implementing gender policy that considers modern social, economic, political, and cultural conditions.

Paper main body. The article explores an interdisciplinary approach to analyzing gender relations, encompassing politics, economics, family, and culture. Four key components of the mechanism are identified: legal, organizational, resource, and educational-informative. The legal component regulates the fundamental principles of equality in legislation and international acts. The organizational component provides for the functioning of state and civil society structures. The resource component focuses on financial and material support, while the educational-informative component aims to overcome gender stereotypes through education and awareness-raising initiatives.

Conclusions of the research. The article develops a model of a comprehensive gender policy mechanism that ensures its systematic nature and effectiveness. International experience, demonstrating that the integration of a gender approach into all aspects of public administration is a crucial condition for achieving equality, has been analyzed. As a result of the study, pathways to improve each component of the mechanism have been identified, contributing to the harmonization of social relations, ensuring equal rights and opportunities for men and women, and fostering Ukraine's sustainable development in the context of European integration.

Yashchenko O., Harbuz S.

An extended abstract of a paper on the subject of:
**"PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF THE EU CIVIL
PROTECTION MECHANISM"**

Problem setting. In 2023, Ukraine joined the EU Civil Protection Mechanism by concluding and ratifying the relevant agreement. This Mechanism is characterized by a complex nature and provides for the gradual implementation of financial requirements for membership in this Mechanism, as well as effective institutional activity in response to an emergency situation within a specific module of the analyzed European Mechanism. The latter requires the implementation of effective methods of training international experts in the field of civil protection.

Today, scientists, practical managers and public figures are discussing the processes (of an organizational, legal, methodological, financial and other nature) related to

the implementation of this Mechanism on the domestic territory. At the same time, researchers are studying positive foreign experience in this field, in particular, in part - the peculiarities of the functioning of the EU Civil Protection Mechanism and the methods of training specialists who can be involved within such a Mechanism. Under modern conditions, scientists agree that the "tip of the iceberg" of the development of this Mechanism is coordination and interaction, which is based on the necessary organizational and legal basis, as well as personnel and financial support.

Analysis of recent research and publications. In modern scientific literature, the scientific works of A. Byedov, S. Dombrowska, B. Demida, N. Klymenko, O. Kryukova, I. Lopatchenko, O. Podskalna, S. At the same time, there is a need to determine the directions of development of public administration in the field of civil defense in Ukraine from the standpoint of realizing its integration aspirations and international commitments.

Paper objective. The purpose of the article is to substantiate the prospects for the development of the EU Civil Protection Mechanism from the standpoint of determining the specifics of its functioning using an integrated approach.

Paper main body. It was determined that one of the tasks of reforming the global civil defense system is the creation of an effective modern European system of emergency prevention and fire prevention. It was found that the European Civil Protection Mechanism is the EU's greatest asset in this area. This mechanism is constantly developing in different directions: institutional direction by including new member countries, financial direction - by creating new reserve funds, legal direction - by developing and adopting new legal documents, bilateral and multilateral agreements, personnel direction - by conducting numerous trainings, round tables etc.

It was determined that today the key tasks in ensuring the development of public administration in the field of civil security in Ukraine are laying the foundations for the implementation of the EU Civil Protection Mechanism. One of these foundations is resource provision, in particular, financial provision, which is a mandatory criterion for Ukraine's participation in the ICEU. In addition, it is recognized that the application of European methods of training rescue specialists is an extremely important vector for the implementation of the ICRC in Ukraine. Taking into account the long-term implementation of the educational process, we can emphasize that the most urgent task of Ukraine is to train such civil protection specialists with relevant knowledge so that these specialists can pass certification and be involved as international experts within the framework of a separate module of the ICEU. We believe that the peculiarities of the implementation of these tasks and the solution of other issues of public administration in the field of civil security of Ukraine will be of further interest to theoretical scientists and practical specialists.

Conclusions of the research. Emphasis is placed on the features of the functioning of the EU Civil Protection Mechanism, and the components of its development are also revealed. The results of the sociological analysis regarding the development prospects of this Mechanism in the direction of the inclusion of new members and the introduction of individual modules were evaluated. In addition, the prospects for the application of the European Civil Protection Mechanism in Ukraine, of which Ukraine has been a member since 2023, are substantiated.

Zharov D.

An extended abstract of the paper on the subject of:

"PROSPECTS OF MODELING AND STRATEGY OF PUBLIC ADMINISTRATION IN THE SPHERE OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF URBAN AGGREGATIONS"

Problem setting. Territorial organization of power and population resettlement are interrelated processes that have been extremely relevant for our state in the last 10 years. The reasons for this are the full-scale aggression of the Russian Federation, which affects socio-economic phenomena around the world. According to experts, with whom it is worth agreeing, the degree of negative impact of external aggression of the Russian Federation against Ukraine can be reduced by the actualization of management practices on its territory, which will allow our state to ensure socio-economic development on a sustainable basis. Among these practices, the development of urban agglomerations is promising. This form of cooperation between territorial communities and other territorial entities directly or indirectly determines the actualization of processes of an investment, innovation, ecologically oriented and other nature, which is important for Ukraine.

These forms are characterized by a high concentration of territorial, production, labor and other ties, which are integrated into agglomerations under the conditions of the development of urban agglomerations. At the same time, the theoretical and methodological basis of the formation and implementation of public administration in the field of sustainable development of urban agglomerations requires research. All this determines the choice of the research problem, which is undeniably relevant for Ukraine.

Recent research and publication analysis. The question of the formation of management mechanisms in the field of sustainable development of agglomerations was studied by numerous scientists and practitioners, in particular, Yu. Batyr, I. Bodrova, O. Dronova, O. Yizhak, O. Izarov, I. Izarova, A. Lelechenko, Ya. Lys, A. Nazarko, H. Patytska, A. Plekhaty, A. Pomaza-Ponomarenko, L. Sergienko, N. Chuvikina, and others. However, the mechanisms of public management in this area in modern realities still remain insufficiently developed.

Paper objective. Given the above-mentioned relevance of the research topic, the purpose of the article is to substantiate the prospects of modeling and strategizing public management in the field of sustainable development of urban agglomerations in Ukraine.

Paper main body. Methodical approaches to strategic planning and design in the field of ensuring sustainable development of urban agglomerations are described in the article. These approaches make it possible to outline a set of public management measures in the specified area, as well as its model. It is substantiated that its implementation requires the development and implementation of a strategy for the sustainable development of urban agglomerations. On this basis, the emphasis is placed on the importance of improving the legal, organizational and resource mechanisms of public administration in the sphere of ensuring the sustainable development of urban agglomerations in Ukraine.

Conclusions of the research. The conducted research made it possible to draw the following conclusions:

1. Clarify the definition of an urban agglomeration - it is a form of cooperation and development of territorial entities (several regions or their parts, territorial communities), united by single coordinating institutions, social, spatial, ecological, economic, security and other features, as well as development problems, for the purpose of which special measures, programs, etc. are implemented.

2. It is recommended to develop and adopt a special law of Ukraine "On urban agglomerations", which, unlike its 2017 project, should define new forms of development of urban agglomerations (in particular, conurbation), the mechanism of their creation, financing, coordination, etc. At the same time, it is insisted on taking into account the foreign experience regarding the functioning of urban agglomerations, in which the administrative-territorial boundaries of territorial formations as elements of the urban agglomeration may not coincide with the boundaries of the agglomeration itself, that is, they may partially enter into it. This is especially relevant for ensuring the development of de-occupied territories and/or border territories of Ukraine, etc. Actually, the creation and development of a conurbation in such geostrategic regions as Kyiv and Kharkiv is argued.

3. It was determined that the State Regional Development Strategy for 2021-2027 was the first legal document that emphasized the importance of the development of urban agglomerations. At the same time, it was established that this strategy is not without its shortcomings, in particular, legal contradictions were revealed regarding the definition of the components of the urban agglomeration, as well as the vectors and limits of its functioning.

4. Methodical approaches to the strategic development of urban agglomerations in Ukraine, which involve the implementation of a set of public management measures in the specified area, are substantiated. In this context, the system of strategic and operational planning of urban agglomerations in particular and in Ukraine in general is schematically presented.

Zhylin S.

An extended abstract of the paper on the subject:

"ASSESSMENT OF THE EFFECTIVENESS OF THE STATE REGULATION OF THE ACTIVITIES OF BANKING INSTITUTIONS IN THE CONTEXT OF THE FORMATION OF THE INFORMATION SOCIETY AND IN THE CONDITIONS OF THE MARITAL STATE IN UKRAINE"

Problem setting. The need to ensure the socio-economic stability of our state in the conditions of existing challenges and risks associated with russian military aggression against Ukraine requires the formation and implementation of an appropriate state policy to counter financial and macroeconomic destabilization. Despite the martial law introduced in the country, the state policy must ensure economic growth, including by

accumulating the necessary financial resources and redistributing them to the priority needs of the country, maintaining the stability of the national currency, ensuring the necessary volumes of lending to the real sector of the economy.

That is why it is extremely important at the state level to ensure the necessary level of financial and macroeconomic stability, and therefore the issue of increasing the effectiveness of state regulation of the activities of banking institutions in the context of the formation of an information society and in the conditions of martial law in Ukraine acquire special relevance.

Recent research and publications analysis. Scientists such as D. Bilenchuk, P. Bilenchuk, Y. Vinokurov, N. Yurchuk and others devoted their publications to the study of the issues of determining the current state of the financial system of Ukraine (including the banking sector) in the conditions of martial law and evaluating the effectiveness of state regulation of banking institutions in Ukraine.

However, many issues related to the assessment and improvement of the effectiveness of state regulation of the activities of banking institutions in the context of the formation of the information society and in the conditions of martial law in Ukraine remain insufficiently researched.

Paper objective. The purpose of the article is to assess the current state of the banking system and the effectiveness of state regulation of the activities of banking institutions in the context of the formation of the information society and in the conditions of martial law in Ukraine.

Paper main body. In the modern conditions of martial law introduced in the country at the state level, it is extremely important not only to ensure the proper functioning of the banking system, but also not to remain aloof from the global trends of digitization and the formation of an information society, in which people's activities are carried out on the basis of the use of services provided with the help of information technologies and communication technologies.

Therefore, one of the main priorities at the state level, even in the conditions of a full-scale Russian invasion of Ukraine, should remain the desire to build a banking system in the context of the need for the further development of an information society that is maximally oriented to the interests of people, is open and transparent, in which everyone could create and accumulate information and knowledge, to have free access to them, to use and exchange them, that is, it provides an opportunity for every person to fully realize his potential, contributing to social and personal development and increasing the quality of his life.

Conclusions of the research. Thus, the dominant risk for the banking system of Ukraine in modern conditions remains a full-scale Russian invasion of Ukraine, which significantly worsened the dynamics of key macroeconomic indicators of the country's development. However, the large-scale inflow of international aid, the adaptation of business to the extreme conditions of Russian terror, as well as the continuation of the informational and digital transformation of the banking system enabled the economy of Ukraine to endure and gradually recover. Further modernization of the system of state regulation of the activities of banking institutions will allow solving existing problems and contribute to increasing the level of financial security of the country in the context of the formation of the information society and in the conditions of the European integration of Ukraine.

**An extended abstract of the paper on the subject of:
"A CONCEPTUAL APPROACH TO ENSURING INTERNATIONAL ENERGY
SECURITY IN THE CONTEXT OF SUPPORTING GLOBAL SECURITY"**

Problem setting. The humanitarian sphere of the state, being a strategic resource for ensuring the national interests of the country, creates and increases its spiritual, intellectual and economic potential, as a whole acts as the cultural foundation of society, as a kind of genetic mechanism for the transmission of accumulated social experience, thanks to which the full-scale realization of the essential human forces becomes possible. originally laid in him by nature itself.

Analysis of recent research and publications. The current state of development of the humanitarian sphere of countries was studied by: L. Abramov, V. Bulba, humanitarian development of Ukraine in the context of cultural crisis phenomena - R. Tkachuk, O. Hrytsenko - humanitarian policy as a foundation of reforms and a multiplier of the social capital of the Ukrainian state.

Paper objective. The purpose of the article is to analyze the development of the humanitarian sphere of the state and the elements that make up its core.

Paper main body. The humanitarian sphere, being a kind of "mirror" of socio-cultural processes and the most important sphere of public reproduction, acts as a transforming force, the sphere of "human capital" formation. It not only records the nature of changes occurring in society, but also determines its future appearance, determines it, while remaining in direct connection with social processes. Therefore, the nature of the socio-economic development of society naturally leaves an imprint on the system of humanitarian values as a whole and on the activities of its institutions. What did you manage to learn and realize in the humanitarian sphere during these difficult years?

First, it became clear that losing the existing achievements would be an unforgivable mistake on a historical scale, since the nation's potential is initially laid in this area at all its stages and levels.

Secondly, an attempt to abandon or preserve even what was the best in the world means condemning the system to backwardness and stagnation. Based on the analysis of the experience of the development of the domestic and foreign sphere of humanitarian relations, it can be stated almost without appeal that such a path has already shown its futility.

Thirdly, at the same time, it is important not to reject (this is another extreme), but to skillfully use the existing potential and accumulated experience, to achieve public agreement in the implementation of the current state policy, to restore the consolidated responsibility of the parties organizing the process of functioning of the humanitarian sphere, and active role of the state.

Fourthly, it is necessary to clearly define the orientations of development and, accordingly, to consistently carry out the progressive movement of the entire system of humanitarian values, to achieve a constant expansion of its resource base, to create and launch mechanisms for the effective use of financial, personnel, information and material and technical resources.

Conclusions of the research. The article analyzes the issue of the development of the humanities of the state and the elements that make up its core (science, education,

culture, etc.) in the conditions of the emerging civil society. The approaches to the formation of the strategic goal and tasks in this sector, the directions of influence of the changing socio-economic situation on the development of ideas about it and its practice are defined. The interdependence of the humanitarian sphere and socio-cultural processes, in which it acts as a sphere of public reproduction, a transforming force, a sphere of formation of 'human capital', is considered. The trends that determine the prospects for the development of this sphere in new conditions, in which it is defined as a guarantor of social cohesion, an effective factor of national unity and social partnership, a factor of revival of spirituality and ethnic self-awareness with simultaneous awareness of world identity and high civil qualities of the younger generation, are indicated – is the most important condition for the positive movement forward of the social process, a permanent value of any society and civilization.

СПИСОК АВТОРІВ

Ахмедова О. О., д.держ.упр., доц., доцент кафедри туризму та готельно-ресторанного бізнесу Київського національного університету технологій та дизайну, м. Київ

Батир Ю.Г., к.е.н., доц., кафедри публічного адміністрування у сфері цивільного захисту ННВЦ, Національний університет цивільного захисту України, м. Харків

Березинський Л.В., доцент кафедри освітнього менеджменту державної політики та економіки КЗВО Дніпровська академія неперервної освіти, м. Дніпро

Біндас Д.Д., ад'юнтка Національного університету цивільного захисту України, м. Харків

Васюк А.Г., аспірант Національного університету цивільного захисту України, м. Харків

Галушко С.П., здобувач вищої освіти Національний університет цивільного захисту України, м. Харків

Гарбуз С.В., к.техн.н., доцент кафедри наглядово-профілактичної діяльності факультету цивільного захисту, Національний університет цивільного захисту України, м. Харків

Головко В.В., ад'юнкт навчально-науково-виробничого центру, Національний університет цивільного захисту України, м. Харків

Гринь Д.В., к.держ. упр., докторант Національного університету цивільного захисту України, м. Харків

Костенко В.О., к.держ. упр., Черкаський інститут пожежної безпеки ім. Героїв Чорнобиля Національний університет цивільного захисту України, м. Черкаси

Дзвінчук Д.І., д.філос.н., проф., директор Інституту гуманітарної підготовки та державного управління, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, заслужений працівник освіти України, м. Івано-Франківськ

Демент М.О., к.пед.н., доцент кафедри організації та технічного забезпечення аварійно-рятувальних робіт, Національний університет цивільного захисту України, м. Харків

Домбровська С.М., д.держ.упр., проф., начальник НДЦ, Національний університет цивільного захисту України, заслужений працівник освіти України, м. Харків

Жаров Д.О., аспірант, Національний авіаційний університет, м. Київ

Жилін С.В., аспірант Національного авіаційного університету, м. Київ

Завада Є.Є., здобувачка вищої освіти, Національний університет цивільного захисту України, м. Харків

Здоровко С.С., аспірантка Національний університет цивільного захисту України, м. Харків

Касьян О.О., аспірант, Національний університет цивільного захисту України, м. Харків

Кононович В. Г., к.держ.упр., начальник кафедри фізичної підготовки факультету пожежної безпеки, Національний університет цивільного захисту України, м. Харків

Костенко В.О., к.держ.упр., Черкаський інститут пожежної безпеки ім. Героїв Чорнобиля Національний університет цивільного захисту України, м. Черкаси

Кришталь Т. М., д.економ.н., проф., Черкаський інститут пожежної безпеки ім. Героїв Чорнобиля Національний університет цивільного захисту України, м. Черкаси

Крюков О.І., д.держ.упр., проф., професор кафедри публічного адміністрування у сфері цивільного захисту, Національний університет цивільного захисту України, м. Харків

Куртєв А.В., аспірант Запорізького національного університету, м. Запоріжжя

Кухар І.В., аспірант ННВЦ, Національного університету цивільного захисту України, м. Харків

Лозова О.Ю., аспірантка ННВЦ Національного університету цивільного захисту України, м. Харків

Лопатченко І.М., к.держ.упр., доцент кафедри публічного адміністрування у сфері цивільного захисту навчально-науково-виробничого центру Національного університету цивільного захисту України, м. Харків

Лопушинський І.П., д.держ.упр., проф., завідувач кафедри публічного управління та адміністрування, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, заслужений працівник освіти України, м. Івано-Франківськ

Луняк В.Е., аспірант, Дніпровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро

Ляшенко А.Р., здобувачка вищої освіти, Національний університет цивільного захисту України, м. Харків

Ляшевська О.І., к.держ.упр., доц., старший викладач кафедри управління та організації діяльності в сфері цивільного захисту Національний університет цивільного захисту України, м. Харків

Майстро С.В., доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри публічного адміністрування у сфері цивільного захисту Національного університету цивільного захисту України, м. Харків

Манелюк О.І., аспірант Національного університету цивільного захисту України, м. Харків

Махортов П.П., д.філософії зі спеціальності «Публічне управління та

адміністрування», старший викладач-методист відділу організації освітньої діяльності навчально-методичного центру Національного університету цивільного захисту України, м. Харків

Мороз В.М., д.держ.упр., проф., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків

Мороз О.В., студент Медичного коледжу Тунцзі, Хуачжонский університет науки і технології, м. Вухань, Китай

Мороз С.А., д.держ.упр., с.д., Національний університет цивільного захисту України, м. Харків

Нестерук А.А., аспірант Хмельницького університету управління та права ім. Леоніда Юзькова, м. Хмельницький

Ортіна Г.В., д.держ.упр., проф., Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного, м. Запоріжжя

Палюх В.В., доктор філософії з ПУ та А, докторант докторантури Національний університет цивільного захисту України, м. Харків

Петренко В.П., професор кафедри публічного управління та адміністрування Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, д.е.н., проф., м. Івано-Франківськ

Помаза-Пономаренко А. Л., д.держ.упр., с.д., начальник наукового відділу з дослідження проблем державної безпеки НДЦ Національного університету цивільного захисту України, м. Харків

Порока М.В., аспірант НДЦ Національного університету цивільного захисту України, м. Харків

Порока С.Г., докторант докторантури Національного університету цивільного захисту України, м. Харків

Поступна О.В., д.держ.упр., проф., доцент кафедри менеджменту Національного університету цивільного захисту України, м. Харків

Райцев А.Ю., аспірант, Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

Рожко В.М., здобувач ННВЦ Національного університету цивільного захисту України, м. Харків

Сеїдова-Богословська Е.Г., аспірант, Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського, «Харківський авіаційний інститут», м. Харків

Семілетов О.С., доктор філософії, науковий співробітник ННВЦ Національний університет цивільного захисту України, м. Харків

Сокол О.А., аспірант Національного університету цивільного захисту України, м. Харків

Тараненко Ф.В., аспірант, Національного авіаційного університету, м. Київ

Тарадуда Д.В., к. техн. н., доцент, заступник начальника кафедри організації та технічного забезпечення аварійно-рятувальних робіт, Націона-

льний університет цивільного захисту України, м. Харків

Татарнікова Т.О., здобувач, Національний університет цивільного захисту України, м. Харків

Терещенко Т.В., к.е.н., доцент, декан факультету управління та економіки, доцент кафедри публічного управління та адміністрування Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький

Тресков А.В., к.держ.упр., докторант ННВЦ Національного університету цивільного захисту України, м. Харків

Тюріна Д.М., канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри менеджменту ННВЦ, Національний університет цивільного захисту України, м. Харків

Чудик І.І., ректор Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, д.т.н., проф., м. Івано-Франківськ

Хмиров І.М., д.держ.упр., доцент кафедри наглядово-профілактичної діяльності, Національний університет цивільного захисту України, м. Харків

Шведун В.О., д.держ.упр., проф., начальник наукового відділу з проблем управління у сфері цивільного захисту Національного університету цивільного захисту України, м. Харків

Шевчук С.М., ад'юнкт, Національний університет цивільного захисту України, м. Харків

Щепанський Е.В., д.держ.упр., проф., завідувач кафедри публічного управління та адміністрування Хмельницького університету управління та права ім. Леоніда Юзькова, м. Хмельницький

Яценко О.А., к.е.н., доц., заступник начальника кафедри управління та організації діяльності у сфері цивільного захисту, Національний університет цивільного захисту України, м. Харків

CONTRIBUTORS

Akhmedova O., Doctor of Science in Public Administration, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Tourism and Hotel and Restaurant Business of Kyiv National University of Technologies and Design, Kyiv

Batyr Yu., PhD of Economic Sciences, associate professor, National university of civil defence of Ukraine, Kharkiv

Berezynskyi L., Associate Professor of the Department of Educational Management, State Policy and Economics, Communal Institution of Higher Education “Dnipro Academy of Continuing Education” of Dnipropetrovsk Regional Council

Bindas D., PhD student of National University of Civil Defence of Ukraine, Kharkiv

Dement M., Ph.D in Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Organization and Technical Support of Emergency Rescue Operations, National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv

Dombrovska S., Doctor of Science in Public Administration, Professor, Head of the NDC, National University of Civil Defense of Ukraine, Honored Worker of Education of Ukraine, Kharkiv

Dzvinchuk D., Director of the Institute of Humanitarian Training and Public Administration Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, doctor of philosophy, professor, Honored Worker of Education of Ukraine, Ivano-Frankivsk

Galushko S., Postgraduate student of the Educational, Research and Production Center, National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv

Golovko V., Adjunct of the Educational, Research and Production Center, National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv

Chudyk I., rector of the Ivano-Frankivsk National Technical University of the University of Oil and Gas, Doctor of Technical Sciences, professor, Ivano-Frankivsk

Harbuz S., Phd of technical sciences, Chair of supervisory and preventive activities, National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv

Horbachenko Y., Ph.D in Historical Sciences, Associate Professor, Cherkasy Institute of Fire Safety named after Chernobyl Heroes of National University of Civil Defence of Ukraine, Cherkasy

Hryn D., PhD in Public Administration, doctoral student of the Training, Research and Production Center of the National University of Civil Defense of Ukraine, Kharkiv

Kasian O., researcher of Research Center of the National University of Civil Protection of Ukraine Kharkiv, Kharkiv

Khmyrov I., Doctor in Public Administration, Associate Professor, National University of Civil Defense of Ukraine, Kharkiv

Kononovych V. PhD in Public Administration National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv

Kostenko V., Ph.D in public administration, Cherkasy Institute of Fire Safety named after Chernobyl Heroes of National University of Civil Defence of Ukraine, Cherkasy

Kryshchal T., Doctor of Economic Sciences, Professor, Cherkasy Institute of Fire Safety named after Chernobyl Heroes of National University of Civil Defence of Ukraine, Cherkasy

Kryukov O., doctor of science in public administration, professor, National university of civil protection of Ukraine, Kharkiv

Kurtiev A., researcher of Zaporizhzhia National University of Zaporizhia, Zaporizhia

Kukhar I., PhD student of Training, Research and Production Center of the National University of Civil Defence of Ukraine, Kharkiv

Liashevska O., PhD in Public Administration, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management and organization in the field of civil protection, National University of Civil Defence of Ukraine, Kharkiv

Liashenko A., Student, National university of civil defence of Ukraine, Kharkiv

Lopatchenko I., PhD of Public Administration, Lecturer of the Department of Public Administration in the sphere of Civil Defense of the Training Research and Production Centre of National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv

Lopushynskiy I., Head of the Department of Public Management and Administration Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, doctor of science in public administration, professor, Honored Worker of Education of Ukraine, Ivano-Frankivsk

Lozova O., PhD student of Training, Research and Production Center of the National University of Civil Defence of Ukraine, Kharkiv

Lunyak V., Postgraduate student of the Dnipro State University of Internal Affairs, Dnipro

Makhortov P., Doctor of Philosophy in Public Management and Administration, Department of Organization of Educational and Production Center of the National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv

Maistro S., Doctor of Sciences (Public Administration), Professor, Head of the department of public administration for civil defence of the National university of civil defence of Ukraine, Kharkiv

Maneliuk O., graduate student of the Training, Research and Production Center of the National University of Civil Defense of Ukraine, Kharkiv

Moroz O., Graduate student, Tongji Medical College of Huazhong University of Science and Technology Wuhan, China

Moroz S., D.Sc. in Public Administration, Senior Research Officer, National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv

Moroz V., D.Sc. in Public Administration, Professor, National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute», Kharkiv

Nesteruk A., PhD student of Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law, Khmelnytskyi

Ortina G., Doctor in Public Administration, Professor, Professor of the Department of Management and Public Administration, Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University, Zaporizhzhia

Paliukh V., Doctor of philosophy in Public Administration Doctoral student of the National University of Civil Defense of Ukraine

Petrenko V., Professor of the Department of Public Management and Administration Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, doctor of economic sciences, professor, Ivano-Frankivsk

Pomaza-Ponomarenko A., Doctor in Public Administration, Head of the Scientific Department for State Security Problems of the Training Research and Production Centre of National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv

Poroka M., Postgraduate Student of the Research Center, National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv

Poroka S., PhD in Public Management and Administration, Research and Development Center, National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv

Postupna O., Doctor of Science in Public Administration, Professor, Associate Professor of the Department of Management, National university of civil defence of Ukraine, Kharkiv

Raitsev A., researcher of Zaporizhzhia National University of Zaporizhia, Zaporizhia

Rozhko V., Ph.D. student at the National University of Civil Defense of Ukraine, Kharkiv

Semiletov O., PhD in Public Administration, researcher, National University of Civil Defence of Ukraine, Kharkiv

Seidova-Bohoslovska E., graduate student, National Aerospace University H.E. Zhukovsky «Kharkiv Aviation Institute», Kharkiv

Shchepanskyi E., Doctor of Public Administration, Prof., Head of the Department of Public Management and Administration, Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law, Khmelnytskyi

Shevchuk S., PhD student of the National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv

Shvedun V., Doctor of Science in Public Administration, Full Professor, Head of the Scientific Department on Problems of Management in the Civil Defence Sphere of the National University of Civil Defence of Ukraine, Kharkiv

Sokol O., adjunct, National University of Civil Defence of Ukraine, Kharkiv

Taranenko F., graduate student, National Aviation University, Kyiv

Taraduda D., PhD in Technical Science, Associate professor, Deputy Head of Department of Organization and Technical Support of Emergency Rescue Works, National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv

Tatarnikova T., applicant, National University of Civil Defence of Ukraine, Kharkiv

Tereshchenko T., Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Dean of the Faculty of Management and Economics, Associate Professor of the Department of Public Management and Administration, Leonid Yuzkov University of Management and Law, Khmelnytskyi

Tiurina D., PhD in Pedagogy, Associate Professor, Department of Management, National University of Civil Defense of Ukraine, Kharkiv

Treskov A., PhD of Public Administration, doctoral student of Training Research and Production Center, National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv

Yashchenko O., Phd in economics, Associate professor, Deputy Head of the Department of Management and organization of civil defence, National university of civil defence of Ukraine, Kharkiv

Vasyuk A., PhD student of the National University of Civil Defence of Ukraine, Kharkiv

Zavada Y., Student, National university of civil defence of Ukraine, Kharkiv

Zdorovko S., PhD student of National University of Civil Defence of Ukraine, Kharkiv

Zharov D., graduate student, National Aviation University, Kyiv

Zhylin S., Postgraduate student of the National Aviation University, Kyiv

ЗМІСТ

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ.....	3
<i>Taranenko F.</i> Theoretical principles and origin of the institute of ombudsman as an object of state regulation.....	3
<i>Домбровська С. М., Здоровко С. С.</i> Державна політика протидії тероризму як складова національної безпеки.....	12
<i>Майстро С. В., Головка В. В.</i> Теоретико-методичні засади державної політики соціального захисту.....	19
<i>Нестерук А. А.</i> Сутнісна характеристика сфери гостинності як об'єкту публічного управління.....	29
<i>Палюх В. В.</i> Категорія «академічна мобільність» та її місце в системі вищої освіти.....	38
<i>Порока М. В.</i> Теоретичні засади формування державно-приватного партнерства як інструменту відновлення інфраструктури.....	47
<i>Райцев А. Ю.</i> Соціальна політика та забезпечення реалізації соціальної функцій держави.....	57
<i>Чудик І. І., Дзвінчук Д. І., Лопушинський І. П., Петренко В. П.</i> Стратегічний менеджмент у галузі публічного управління.....	65
ТЕХНОЛОГІЇ ТА МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ.....	80
<i>Lunyak V.</i> Imperatives for the development of public administration mechanisms in the sphere of digitalization and innovation.....	80
<i>Ромаша-Ромошаренко А.</i> A conceptual approach to ensuring international energy security in the context of supporting global security.....	90
<i>Галушко С. П.</i> Модель функціонування механізмів публічного управління у сфері національної безпеки в умовах цифровізації та впливу її технологій.....	102

<i>Жилін С. В.</i>	
Оцінка результативності державного регулювання діяльності банківських установ в контексті формування інформаційного суспільства та в умовах воєнного стану в Україні.....	110
<i>Лопатченко І.М., Батир Ю.Г.</i>	
Публічне управління щодо забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану в Україні.....	121
<i>Рожко В. М.</i>	
Механізми впровадження інформаційних технологій у процеси військово-соціального управління.....	129
<i>Татарнікова Т. О.</i>	
Механізми правового регулювання у сфері забезпечення внутрішньої безпеки.....	135
<i>Тресков А. В.</i>	
Результативність комплексного механізму формування та реалізації державної енергетичної політики України.....	140
<i>Хмиров І. М.</i>	
Механізми державного регулювання інформаційної політики в умовах гібридних загроз як ключовий елемент державного суверенітету.....	150
<i>Тюріна Д. М.</i>	
Напрями формування комплексного механізму гендерної політики держави.....	157
<i>Шведун В. О., Ахмедова О. О.</i>	
Механізми публічного управління розвитком кластерів соціальної економіки: європейський досвід.....	166
<i>Щепанський Е. В.</i>	
Механізми формування державної політики розвитку та захисту економічної конкуренції в Україні за умов воєнного стану.....	173
ІНСТИТУТИ ТА СТРУКТУРИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ.....	183
<i>Ромаша-Романенко А., Тарадуда Д., Дем'яненко М.</i>	
Features of the institutional development of the public administration system and the influence of lobbying and corruption on it.....	183
<i>Березинський Л. В.</i>	
Вплив політичної культури на соціальні зміни.....	190
<i>Васюк А. Г.</i>	
Розвиток гуманітарної сфери в Україні: проблеми і тенденції розвитку.....	196
<i>Кононович В. Г.</i>	
Аналіз ефективності публічного управління в ігрових видах спорту на основі економічної моделі ринкового типу.....	206

<i>Кухар І. В.</i>	Основні аспекти державної діяльності у сфері охорони здоров'я громадян в Україні.....	214
<i>Ляшевська О. І.</i>	Аналіз державного регулювання щодо надання соціальних послуг в умовах воєнного стану.....	222
<i>Манелюк О. І.</i>	Організація співробітництва зацікавлених сторін у управлінні ризиками розвитку тіншової економіки.....	231
<i>Порока С. Г.</i>	Європейські принципи управління національною безпекою: можливості адаптації в Україні.....	239
<i>Семілетов О. С.</i>	Інклюзивна політика в Україні: проблеми та перспективи соціальної інтеграції осіб з інвалідністю.....	247
<i>Сокол О. А.</i>	Інноваційні стратегії та інструменти політики для забезпечення конкурентних переваг в економіці України.....	257
	КАДРОВА ПОЛІТИКА ТА ДЕРЖАВНА СЛУЖБА.....	267
<i>Куртєв А. В.</i>	Вивчення проблеми безперервного професійного розвитку управлінських кадрів.....	267
<i>Мороз С. А., Мороз В. М., Мороз О. В.</i>	Місце та роль стейкхолдерів у забезпеченні якості вищої освіти.....	277
<i>Поступна О. В.</i>	Нормативно-правове регулювання інклюзивної освіти в Україні: ретроспективний аналіз.....	286
	МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК.....	298
<i>Жаров Д. О.</i>	Перспективи моделювання та стратегування публічного управління у сфері сталого розвитку міських агломерацій.....	298
<i>Лозова О. Ю.</i>	Нові ресурси фінансового забезпечення надання державних та муніципальних послуг установами культури.....	307
<i>Ортіна Г. В.</i>	Державні механізми та інноваційні підходи до сталого розвитку громад у післявоєнний період у контексті євроінтеграції.....	316

<i>Сеїдова-Богословська Е. Г.</i>	
Механізми публічного управління захистом цифрових технологій органів державної влади та місцевого самоврядування.....	325
<i>Терещенко Т. В.</i>	
Сучасний рівень економічного розвитку територіальних громад як об'єкта державної політики в Україні.....	331
РЕАГУВАННЯ НА НАДЗВИЧАЙНІ СИТУАЦІЇ.....	339
<i>Liashenko A., Zavada Y.</i>	
Prospects for ensuring the resilience of critical infrastructure and civil security at the local level.....	339
<i>Касьян О. О.</i>	
Організаційні особливості систем управління ризиками стихійних лих.....	350
<i>Майстро С. В.</i>	
Цивільний захист як необхідна передумова реалізації державної стратегії аграрного розвитку та забезпечення продовольчої безпеки України.....	359
РОЛЬ ДЕРЖАВИ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТА ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ.....	369
<i>Біндас Д. Д.</i>	
Управління цивільним захистом при забезпеченні безпеки соціально-економічних систем.....	369
<i>Гринь Д. В.</i>	
Розробка науково-методологічних засад інноваційного розвитку системи безпеки життєдіяльності населення.....	376
<i>Кришталь Т. М., Горбаченко Ю.М., Костенко В.О.</i>	
Система управління цивільним захистом як складова безпекового середовища територіальної громади.....	385
<i>Крюков О. І., Махортов П. П.</i>	
Механізми державного управління цивільним захистом населення в умовах надзвичайного стану.....	396
<i>Шевчук С. М.</i>	
Пожежно-техногенна безпека в системі публічного управління в умовах надзвичайного стану.....	408
<i>Яценко О. А., Гарбуз С. В.</i>	
Перспективи розвитку Механізму цивільного захисту ЄС.....	419
РЕЦЕНЗІЇ.....	430
ABSTRACTS.....	434
Список авторів.....	495
Contributors.....	499

Національний університет цивільного захисту України – провідний вищий навчальний заклад у системі підготовки кадрів для Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

В університеті здійснюється підготовка за такими напрямками:

- Цивільний захист;
- Охорона праці;
- Пожежна безпека;
- Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування;
- Хімічна технологія;
- Психологія;
- Управління у сфері цивільного захисту;
- Охорона праці у сфері цивільного захисту;
- Екологічна безпека;
- Управління пожежною безпекою;
- Туризм.

В університеті працюють ад'юнктура і докторантура, функціонують спеціалізовані вчені ради:

- Д 64.707.01 із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора технічних наук за спеціальністю 21.06.02 "Пожежна безпека";
- К64.707.02 із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеню кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.09 "Психологія діяльності в особливих умовах";
- Д 64.707.03 із захисту дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата і доктора наук з державного управління за спеціальностями 25.00.02 "Механізми державного управління" і 25.00.05 "Державне управління у сфері державної безпеки та охорони громадського порядку";
- Д 64.707.04 із захисту дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата і доктора технічних наук за спеціальностями 21.02.03 "Цивільний захист" і 21.06.01 "Екологічна безпека".

Пріоритетні напрямки наукової діяльності:

- Управління у сфері цивільного захисту;
- Підвищення ефективності забезпечення пожежної безпеки об'єктів, процесів та ін.;
- Запобігання та локалізація надзвичайним ситуаціям, а також ліквідації їх наслідків;
- Психологічне забезпечення діяльності співробітників ДСНС та населення в умовах НС;
- Державне управління у сфері цивільного захисту.

Університет – організатор науково-практичних конференцій, а саме:

- Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика;
- Проблеми цивільного захисту: управління, запобігання, аварійно-рятувальні та спеціальні роботи;
- Забезпечення пожежної та техногенної безпеки;
- Проблеми техногенної та природної безпеки: міжнародне партнерство у НС;
- Сучасний стан розвитку екстремальної та кризової психології тощо.

В університеті видаються такі збірки наукових праць:

- "Проблеми пожежної безпеки";
- "Проблеми надзвичайних ситуацій";
- "Проблеми екстремальної та кризової психології";
- "Вісник Національного університету цивільного захисту України (Серія "Державне управління")" (категорії Б).
- EAST JOURNAL OF SECURITY STUDIES.

З вимогами, що висуваються до статей, можна ознайомитися на сайті – <http://vdu-nuczu.net/ua/>.

61023, м. Харків, вул. Чернишевська, 94, тел./факс: (057) 700-31-71, факс: (057) 715-63-91, E-mail: post@nuczu.edu.ua, dergupr@nuczu.edu.ua

**ВІСНИК НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ
Серія "Державне управління"**

Збірник наукових праць

2024

Випуск 2 (21)

Вісник заснований у 2014 р.
Включений до Переліку наукових фахових видань України групи Б у 2018 р.

*Включений до міжнародної наукометричної бази даних
Index Copernicus (Польща) у 2016 р.*

Включений до міжнародної бібліографічної бази даних RePEc (США) у 2016 р.

*Включений до міжнародної бібліографічної бази даних
Ulrich's Periodicals Directory у 2017 р.*

*Включений до міжнародних індексаційних баз даних
Eurasian Scientific Journal Index (Казахстан) і ResearchBib (Японія) у 2018 р.*

DOI 10.52363/2414-5866-2024-2

Підписано до друку 29.11.2024. Формат 60x84/16.
Папір 80 г/м². Друк ризограф. Ум. друк. арк. 23,0
Тираж 300 прим. Вид. № 112/15. Обл.вид арк. 12,1.
Навчально-науково-виробничий центр
Національного університету цивільного захисту України
61024, м. Харків, вул. Лермонтовська, 28
www.nuczu.edu.ua

Надруковано в друкарні ФО-П Дуюнова Т.В.
Свідоцтво про державну реєстрацію № 2475418720 від 19.11.2014 р.
61023, м. Харків, вул. Весніна, 12, тел. (057) 717-28-80

Надруковано в друкарні ФО-П Дуюнова Т.В.
Свідоцтво про державну реєстрацію № 2475418720 від 19.11.2014 р.
61023, м. Харків, вул. Весніна, 12, тел. (057) 717-28-80